

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI**

DOKTORA TEZİ

**KEŞMİR SORUNU VE PAKİSTAN-HİNDİSTAN
İLİŞKİLERİ ÜZERİNE ETKİSİ**

**Cengiz Topel MERMER
2502100399**

**TEZ DANIŞMANI
Doktor Öğretim Üyesi Muharrem Hilmi ÖZEV**

İSTANBUL-2018

DOKTORA

TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : CENGİZ TOPEL MERMER

Numarası : 2502100399

Danışman : DR. ÖĞR. ÜYESİ MUHARREM HİLMİ ÖZEV

Anabilim/Bilim Dalı : SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER

Tez Savunma Saati : 14:30

Tez Savunma Tarihi : 28.11.2018

Tez Başlığı : KEŞMİR SORUNU VE PAKİSTAN-HİNDİSTAN İLİŞKİLERİ ÜZERİNE ETKİSİ

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 50. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜ'NE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. NAMIK SİNAN TURAN		Kabul
2- PROF. DR. HASAN SELÇUK KÖNİ		Kabul
3- PROF. DR. AHMET KASIM HAN		Kabul
4- DOÇ. DR. HİKMET KIRIK		
5- DR. ÖĞR. ÜYESİ MUHARREM HİLMİ ÖZEV		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-DR. ÖĞR. ÜYESİ GİZEM BİLGİN AYTAÇ		Kabul
2-DR. ÖĞR. ÜYESİ ATAHAHAN BİROL KARTAL		

ÖZ

KEŞMİR SORUNU VE PAKİSTAN-HİNDİSTAN İLİŞKİLERİ ÜZERİNE ETKİSİ

Cengiz Topel MERMER

Hindistan ve Pakistan, İngiltere'nin 1947 yılında Hint Yarımadası'ndan çekilmek zorunda kalmasıyla, din temelinde yaşanan ayrışma neticesinde kurulan devletlerdir. Hindistan'ın iki yakasında Batı ve Doğu Pakistan olarak ikiye ayrılan Pakistan, 1971 iç savaşı sonrasında, Doğu Pakistan'ın Bangladeş adıyla bağımsız bir devlet haline gelmesi sonrasında bölünmüştür. İngiltere'nin bölgeden çekilirken çözmeden bıraktığı sorunlar Hindistan ve Pakistan arasında ciddi krizlere neden olmuş; tarafların ayrışan Keşmir ideallerinin neden olduğu anlaşmazlıklar nedeniyle iki ülke defalarca çatışmış ve Keşmir'in statüsü konusu iki ülke arasında sürüncemeli çatışma üreten bir soruna dönüşmüştür.

Keşmir Sorununun temelinde İngiltere'ye karşı verilen bağımsızlık mücadelesinde yükselen antisömürgeci milliyetçi uyanışta yaşanan ayrışma yatar. Keşmir Sorunu; bağımsızlık müadelesinde Hintli elitin bütünlükçü bir milliyetçilik üretememesindeki zafiyetin İngiliz Sömürge Yönetimince manipüle edilmesi neticesinde Hint milliyetçiliğinin, karşıt milliyetçiliklere evrilmesinin bölünme sürecinde bir mekân üzerinde yeniden canlanması ve sonrasında iç ve dış konjonktürel gelişmelerle beslenerek sürüncemeli çatışma üretme mekanizmasına dönüşmesinin görünürlük kazandığı alandır. Keşmir Sorunu bu kapsamda; bir 20.asır geç milliyetçiliğinin bağımsızlık sonrası kopmasının, iki kadim kültürün mirasının ayrıştırdığı dev Hint Yarımadası'nda hayat bulan özgün bir versiyonudur. Keşmir Sorunu, tarafların ulus inşa güçlükleriyle birlikte küresel güç mücadelesindeki jeopolitik adımlarının baskılarından da etkilenerak çapını büyötmüş ve her iki ülkenin nükeer silah üretmesiyle, tüm dünya için tehdit kaynağı haline gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ayrışma, karşıt milliyetçilikler, İngiliz manipölasyonu, ulus inşa, jeopolitik, nükleer.

ABSTRACT
KASHMIR QUESTION AS A MATTER ON INDIA-PAKISTAN
RELATIONS

Cengiz Topel MERMER

India and Pakistan were set up on religion basis when United Kingdom had to leave Indian Subcontinent in 1947. Pakistan, which were divided as East and West Pakistan on both sides of India, lost East Pakistan after 1971 civil war and East Pakistan became an independent state as Bangladesh. Unresolved problems of British Raj caused serious conflicts between India and Pakistan and these states had to fight several times due to differing national ideals on Kashmir cause and finally Kashmir question became a contracted conflict generating source.

The main reason of Kashmir question is the division at the anticolonial nationalism rising against UK dominance. Kashmir is the area, where the opposite nationalisms gave rise opposite ideals on land basis at the nation building phase, after UK Raj manipulated the weakness of Indian nationalism facing integration problem and caused division at Indian nationalism which resulted by establishing two different states. These opposite nationalisms got clear by the contribution of domestic and foreign policy problems and became the source of contracted conflict mechanism. Kashmir question, in this context, is a special version of 20th century late nationalisms causing divisions after independence on gigantic Indian Subcontinent which was separated culturally by the heritage of two ancient cultures. Kashmir question is also affected and widened by nation building problems of both sides and geopolitical pressure of global dominance struggle and became flash point after both states showed they were nuclear powers.

Keywords: Division, opposite nationalisms, UK Raj manipulation, nation building, geopolitics, nuclear.

ÖNSÖZ

Hindistan ve Pakistan, Hint milliyetçiliğinin din esasında ayrışması neticesinde kurulan devletlerdir. İngiltere'nin bölgeden çekilirken çözmeden bıraktığı, Hindu bir Maharaca'nın yönettiği Müslüman çoğunluklu Keşmir'in statüsü konusu iki ülke arasında savaşa neden olmuş ve sonrasında Keşmir bölünmüştür. Pakistan kontrolündeki Keşmir'deki Müslüman halk ile Pakistan Yönetimi arasında bir sorun yaşanmazken Hindistan kontrolündeki Keşmir'de nüfusun çoğunluğunu oluşturan Müslümanlar Hint hâkimiyetini kabul etmek istememiştir. Hindistan, kendi kontrolündeki Keşmir'i ülkeye entegre etmekte zorlanmış; bu süreçte uygulanan politikalar nedeniyle Keşmir halkı Hindistan Yönetimine karşı yabancılaşmış ve zaman zaman da isyan etmiştir. Ayrışan Keşmir ideallerinin neden olduğu anlaşmazlıklar nedeniyle Hindistan ile Pakistan iki defa daha savaşmış ve iki defa da sınırlı çatışmaya girmiştir. Bu çatışmalara rağmen, ilk savaşı sonlandıran 1949 ateşkesi ile Keşmir'de çizilen sınır hattı pek fazla değişmemiştir. Neticede Keşmir'in statüsü konusu iki ülke arasında sürüncemeli çatışma üreten bir soruna dönüşmüştür.

Bu çalışmanın amacı, Hindistan-Pakistan arasında Keşmir Sorununda görünürlük kazanan çatışmalı ilişkinin kaynağına ulaşmaktır. Keşmir Sorunu aslında Hindistan-Pakistan sorunudur ve bu sorunun temelinde İngiltere'ye karşı verilen bağımsızlık mücadelesinde yükselen antisömürgeci milliyetçi uyanışta yaşanan ayrışma yatar. Keşmir Sorunu; milli mücadeleye önderlik eden Hintli elitin bütünlükçü bir milliyetçilik üretememesindeki zafiyetin İngiliz Sömürge Yönetimince manipüle edilmesi neticesinde Hint milliyetçiliğinin, karşıt milliyetçiliklere evrilmesinin bölünme sürecinde bir mekân üzerinde yeniden canlanması ve sonrasında iç ve dış konjonktürel gelişmelerle beslenerek sürüncemeli çatışma üretme mekanizmasına dönüşmesinin görünürlük kazandığı alandır. Keşmir Sorunu bu kapsamda; bir 20.asır geç milliyetçiliğinin bağımsızlık sonrası kopmasının, iki kadim kültürün mirasının ayrıştırdığı dev Hint Yarımadası'nda hayat bulan özgün bir versiyonudur.

Hindistan ve Pakistan arasındaki Keşmir zemininde görünürleşen çatışmalı ilişki, Soğuk Savaş dönemi küresel güç mücadelesindeki jeopolitik adımların Bölge üzerinde yarattığı baskılar, iç politik başarısızlıkları örtme gayretleri ve yönetimlerin meşruiyet zemini arayışlarındaki politik kurnazlıklardan beslenerek çözümsüzlük

döngüsüne yerleşmiştir. Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) ile Hindistan arasında çıkan 1962 savaşı sonrası ÇHC'nin bölge denklemlerine dâhil olması küresel aktörlerin bölgeye yönelik adımlar atmasına neden olurken bu gelişmeler bölge dengelerini de etkilemiştir. Soğuk Savaş sonrasında taraflar küresel baskıların hafiflemesinden doğan çözüm zeminini değerlendirmektense silahlanma yarışını sürdürmeyi tercih etmiş ve bu yarış tarafların nükleer kapasite kazanmasıyla sonuçlanmıştır. Tarafların nükleer silah ürettiğinin anlaşılması küresel aktörleri harekete geçirmiş ve çatışmanın yayılma ve boyutunun genişleme ihtimalinin engellenmesine yönlendirmiştir. Çatışmanın yayılma tehdidi bertaraf edildikten sonra küresel aktörler, Hindistan-Pakistan anlaşmazlığı küresel güvenlik alanında yeni tehditler üretmediği müddetçe, Keşmir Sorunu temeline yerleşen iki ülke anlaşmazlığını geri plana almıştır.

Çalışma, iki ülkenin bağımsızlığa kavuştuğu 1947 yılı ile 2010 yılları arasındaki gelişmeler ile sınırlandırılmıştır. Çalışmada Hindistan ve Pakistan'ın coğrafi olarak konumlandığı Güney Asya coğrafyası baz alınırken, bu coğrafyanın bir parçası olduğu Hint Okyanusu coğrafyasına taşan rekabet de dikkate alınmıştır. Çalışmanın bir amacı da Güney Asya coğrafyasına yönelik bir Türkiye perspektifi ortaya koyabilmektir. Bölgeye yönelik olarak ülkemizdeki araştırmaların sınırlı olduğu gerçeği ile karşılaştığım 2005 yılından itibaren bu alanda bir şeyler üretebilme çabası içindeyim. Bu amacıma ulaşabilmek için seçtiğim akademik sahada yapmaya çalıştığım katkı bir boşluğu doldurursa bundan büyük mutluluk duyacağım.

Cengiz Topel MERMER
İSTANBUL,2018

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
KISALTMALAR LİSTESİ	xi
HARİTALAR LİSTESİ	xiii
EKLER LİSTESİ	xv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

1.1.Jeopolitik Kavramı ve Güney Asya'nın Jeopolitik Analizi	9
1.1.1.Jeopolitik Kavramının Gelişimi	9
1.1.2.Güney Asya'nın Coğrafi Tanımı ve Jeopolitik Değeri	21
1.2. Pakistan ile Hindistan'ın Geleneksel Jeopolitik Çerçeveden Değerlendirilmesi	25
1.2.1.Hindistan'ın Geleneksel Jeopolitik Çerçeveden Görünümü	25
1.2.1.1. Genel Değerlendirme; Coğrafi Konum, Sosyo-ekonomik ve İdari Yapı	25
1.2.1.2. Hindistan'ın Jeopolitik Analizi	30
1.2.2.Pakistan'ın Geleneksel Jeopolitik Çerçeveden Görünümü	38
1.2.2.1. Genel Değerlendirme; Coğrafi Konum, Sosyo-ekonomik ve İdari Yapı	38
1.2.2.2. Pakistan'ın Jeopolitik Analizi	43
1.3. Milliyetçilik Kuramları ve Antisömürgeci Milliyetçiliğinin Farklı Doğası	49
1.4. Antisömürgeci Milliyetçilikte Özgün Bir Örnek: Hint Milliyetçiliği	55

İKİNCİ BÖLÜM

TARİHİ ARKA PLAN

2.1. Hint Yarımadası Tarihi	68
2.1.1.Hindu Egemenliği Dönemi	68

2.1.2.İslam Egemenliği Dönemi	73
2.1.3.İngiliz Egemenliği Dönemi	77
2.2. Keşmir Tarihi ve Müslümanların Yabancılaşması.....	82

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HİNT MİLLİYETÇİLİĞİNDE AYRIŞMA, ALTKITANIN BÖLÜNMESİ VE SORUNU ÜRETEN SÜREÇ

3.1. Hint Milliyetçiliğinde Entegrasyon Sorunu ve Ayrışmanın Analizi.....	89
3.1.1.Hindu-Müslüman Ayrışmasının Arka Plan.....	89
3.1.2.Hindu Milliyetçiliğinin Dışlayıcı Yüzü.....	98
3.1.3.İngiliz Politikalarının Hint Milliyetçiliğinin Ayrışmasındaki Rolü.....	104
3.2. Hint Milliyetçiliğindeki Ayrışmadan Ayrılmaya: Hindistan ile Pakistan'ın Kuruluşu.....	113
3.3. Bağımsızlık Sürecindeki Temel Anlaşmazlık Alanları	121
3.3.1.Prensliklerin Statüsünün Belirlenmesi Sorunu	122
3.3.2.İndus Suları Sorunu	125
3.4.Keşmir'in Statüsü Anlaşmazlığının Hindistan-Pakistan Sorununa Evrilmesi.....	129
3.4.1.Bağımsızlık Süreci Açmazlarında Karşıt Milliyetçiliklerin Canlanması....	129
3.4.2.Hint Bağımsızlık Mücadelesinin Keşmir'deki Yansımaları.....	134
3.4.3.Keşmir Çatışmalarının Hindistan-Pakistan Savaşına Dönüşmesi ve Keşmir'in Bölünmesi.....	138
3.4.4.Bölünmenin Somutlaşması ve Sorunun Kronikleşmesi.....	152
3.4.5.Keşmir'in Mevcut Durumu ve Statüsü	155

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KEŞMİR'DE HİNT HÂKİMİYETİ VE HİNDİSTAN-PAKİSTAN ÇATIŞMALARI

4.1.Keşmir'de Hint Hâkimiyetinin Perçinlenmesi	161
4.1.1.1971 Pakistan-Hindistan Savaşı Öncesi Dönem.....	162
4.1.2. 1971 Savaşı Sonrasında Hint Hâkimiyetinin Konsolidasyonu.....	166
4.1.3.Hindistan'ın Keşmir'deki Hâkimiyetinde Nehru–Abdullah Hanedanları Faktörü	171
4.2.Keşmir'de Hint Hâkimiyetine İsyan (Hartallar) ve Hindistan'ın Reaksiyonu...	175

4.2.1. Hartallar Dönemi (1989-2001).....	175
4.2.2. 11 Eylül 2001 Saldırıların Bölgedeki Yansımaları	182
4.2.3. Çatışmaların Yaratdığı Hukuksuzluğun Sonuçları.....	184
4.2.4. Hindistan'ın Ayaklanmayı Bastırma ve Hâkimiyet Stratejisi	187
4.2.5. Ayrılıkçı Örgütler ve Stratejileri.....	189
4.3. Hindistan-Pakistan Çatışmaları (1947-2010).....	191
4.3.1. Tarafların Ulus İnşa Süreçlerinin Çatışma Ortamı Üzerine Etkileri	191
4.3.2. 1965 Keşmir Savaşı	195
4.3.3. 1971 Savaşı ve Doğu Pakistan (Bangladeş)'in (Batı) Pakistan'dan Kopuşu	200
4.3.4. Şişen Buzulları Krizi	208
4.3.5. Kargil Çatışmaları.....	214
4.4. 11 Eylül 2001 Sonrasında Keşmir Kaynaklı Gerilimler ve Çözüm Arayışları	220

BEŞİNCİ BÖLÜM

GÜNEY ASYA'DAKİ JEOPOLİTİK GELİŞMELERİN PAKİSTAN-HİNDİSTAN/KEŞMİR SORUNU ÜZERİNE YANSIMALARI

5.1. Küresel Aktörlerin Güney Asya Politikalarının Bölge Gelişmeleri Üzerine Etkileri	228
5.1.1.ABD'nin Güney Asya Politikalarının Bölgeye Olan Yansımaları.....	229
5.1.1.1. ABD'nin Soğuk Savaş Dönemi Politikalarının Bölgedeki Yansımaları.....	229
5.1.1.2. Soğuk Savaş Sonrası ABD Politikalarının Bölgeye Yansımaları.....	236
5.1.1.3. 11 Eylül 2001 Sonrası ABD Politikalarının Bölgeye Yansımaları.....	237
5.1.2.ÇHC-Hindistan İlişkilerinin Bölgedeki Yansımaları.....	240
5.1.2.1.ÇHC-Hindistan İlişkilerinin Genel Çerçevesi.....	240
5.1.2.2.İkili İlişkinin Kurulması ve Çatışmadan Rekabete Giden Süreç.....	243
5.1.2.2.1.Sınır Sorunun Hindistan-ÇHC Savaşına Dönüşmesi ve Pakistan-ÇHC Yakınlaşması.....	243
5.1.2.2.2.ÇHC ve Hindistan'ın İlişkileri Normalleştirme Gayretleri.....	252

5.1.2.2.3.İki Ülke İlişkilerinin Rekabet Zeminine Oturması.....	255
5.1.2.3.Hindistan'ın Komşuları ile İlişkilerinde ÇHC Rekabetinin Rolü.....	262
5.1.2.4.Hindistan'ın Batı Pasifik Coğrafyasında ÇHC'yi Dengeleme Çabaları.....	267
5.1.3. SSCB (ve RF)'nin Güney Asya Politikalarının Bölgeye Olan Yansımaları	271
5.1.3.1.Büyük Oyun (Great Game).....	271
5.1.3.2. SSCB'nin Güney Asya Politikalarının Bölge Üzerindeki Yansımaları.....	273
5.1.3.3. RF'nin Güney Asya Politikalarının Bölge Dengeleri Üzerine Etkileri.....	277
5.1.3.4.SSCB (RF)-ÇHC İlişkilerinin Bölgeye Yansımaları.....	281
5.2.Afganistan Sorununun Bölge Üzerindeki Yansımaları	286
5.2.1.Durand Hattı ve Pakistan'daki Ayrılıkçılık Sorununun Kökleri	286
5.2.2.SSCB'nin Afganistan'ı İşgalinin Bölgedeki Sonuçları	295
5.2.3. ABD'nin Afganistan Operasyonunun Bölgeye Yansımaları (2001- 2010)	301
SONUÇ	310
KAYNAKÇA.....	318
EKLER	340
ÖZGEÇMİŞ.....	352

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	:Avrupa Birliği
ASEAN	:Association of South East Asian Nations-Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği
BIMSTEC	:Bay of Bengal Initiative for Multi-Sectoral Technical and Economic Cooperation-Bengal Körfezi Çok Alanlı Teknik ve Ekonomik İşbirliği Girişimi
BJP	:Hindistan Halk Partisi
BM	:Birleşmiş Milletler
BMGK	:Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BPHK	:Bütün Partiler Hürriyet Konferansı
BRICS	:Brazil-RF-India-China-SouthAfrica/Brezilya-RF-Hindistan-ÇHC-Güney Afrika
CAT	:Concealed Apprehension Tactics-Pişman Militaları Kullanma Taktięi
CENTO	:Central Treaty Organization-Merkezi Antlaşma Örgütü
CIA	:ABD'nin Merkezi İstihbarat Teşkilatı
Cİ	:Cemaat-i İslami
CKKC	:Cammu Keşmir Kurtuluş Cephesi
CKMKC	:Cammu Keşmir Milli Kurtuluş Cephesi
CPEC	:China-Pakistan Economic Corridor-Çin-Pakistan Ekonomik Koridoru
ÇHC	:Çin Halk Cumhuriyeti
FATA	:Federally Adminidtered Tribal Areas-Federal Olarak Yönetilen Aşiretler Bölgesi-Aşiretler Bölgesi
HİG	:Hizbi İslami Gülbettin
IAEA	:International Atomic Energy Agency-Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı

İPI	:İran-Pakistan-Hindistan Doğalgaz Boru Hattı Projesi
ISI	:İstihbarat Birimleri Koordinatörlüğü-Pakistan Milli İstihbarat Teşkilatı
İHA	:İnsansız Hava Aracı
LeT veya LT	:Leşker-i Tayibe
MBC	Müslüman Birleşik Cephesi
NATO	:North Atlantic Treaty Organization-Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NPT	:Non Proliferation Treaty-Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması
NSG	:Nuclear Suppliers Group-Nükleer Malzeme Üreticileri Grubu
NWFP	:North West Frontier Province-Serhat Eyaleti-Kuzey Batı Sınır Eyaleti
OBOR	:One Belt One Road-Bir Kuşak Bir Yol
OHAL	:Olağanüstü Hal
RAW	:Research and Analysis Wing-Hindistan İstihbarat Teşkilatı
RF	:Rusya Federasyonu
RSS	:Gönüllü Milli Birlikler
SAARC	:South Asia Association of Regional Cooperation-Güney Asya Bölgesel İşbirliği Mekanizması
SEATO	:South East Asia Treaty Organization-Güneydoğu Asya Antlaşması Örgütü
SİHA	:Silahlı İnsansız Hava Aracı
SSCB	:Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
ŞİÖ	:Şanghay İşbirliği Örgütü
TTP	:Tehrik-i Taliban Pakistan-Pakistan Taliban Hareketi
UKP	:Ulusal Konferans Partisi

HARİTALAR LİSTESİ

Harita-1	: Hint Okyanusu Haritası.....	6
Harita-2	: Mackinder'in Dünya ve Kalpgah Tanımları.....	13
Harita-3	: Spykman'ın Kenar Kuşak Alanı.....	15
Harita-4	: ABD'nin Ülke Dışındaki Üsleri-2003.....	16
Harita-5	: Güney Asya Haritası.....	22
Harita-6	: Hindistan Fiziki Haritası.....	27
Harita-7	: Hindistan'da İdari Yapıyı Gösteren Harita.....	29
Harita-8	: Maocu Ayrılıkçıların Hedeflediği Kızıl Koridor.....	34
Harita-9	: Pakistan Haritası.....	39
Harita-10	: Pakistan'ın İdari Bölümleri.....	41
Harita-11	: Gwadar Limanı.....	45
Harita-12	: Hindistan ve Pakistan'ın Kuruluş Sınırları.....	121
Harita-13	: Hindistan Su Kaynaklarını Gösteren Harita.....	126
Harita-14	: 1948 Yılı Sınırları ile Şiddet ve Göç Hareketleri.....	130
Harita-15	: Gurdaspur Bölgesi: Paylaşılmadan Önce ve Sonra.....	139
Harita-16	: Gurdaspur'un Hindistan'a Sağladığı Suyu Kontrol Avantajı.....	140
Harita-17	: Keşmir'de Mevcut Durumu Gösteren Harita.....	158
Harita-18	: Keşmir İçinde Şiaçen Buzulu ve Kargil Bölgesi.....	213
Harita-19	: Hint Okyanusu Deniz Ulaşım Hatları.....	233
Harita-20	: Gwadar ve Çabahar Limanlarının Ulaşım Bağları.....	239
Harita-21	: Mc Mahon Hattı.....	244
Harita-22	: 1962 Savaşı Sonrası Oluşan Tartışmalı Sınırlar.....	246
Harita-23	: CPEC Projesi Kapsamındaki ÇHC Yatırımları.....	250
Harita-24	: ÇHC'nin İnci Dizisi Strateji ve Bağlantı Noktaları.....	257

Harita-25	: Hint Okyanusundaki Enerji Güvenliği Mücadele Sahası.....	258
Harita-26	: Durand Hattı ve Pakistan Çevresindeki Etnik Yapı.....	289-290
Harita-27	: Bağımsızlık Dönemindeki Belucistan.....	293

EKLER LİSTESİ

Ek-1: Amritsar Antlaşması.....	340
Ek-2: Keşmir'in Hindistan'a Katılım Belgesi.....	342
Ek-3: Hindistan Anayasasının 370. Maddesi.....	345
Ek-4: Taşkent Deklerasyonu.....	346
Ek-5: Simla Antlaşması.....	348

GİRİŞ

Hindistan ve Pakistan, yaklaşık iki asır boyunca Güney Asya coğrafyasına hükmeden İngiltere'nin 1947 yılında Hint Yarımadası'ndan çekilmek zorunda kalması üzerine, din temelli ayrışma esasında kurulan devletlerdir. Kuruluş safhasında Pakistan; Hindistan'ı arada bırakarak, Doğu ve Batı Pakistan olarak ikiye ayrılmıştır. Doğu Pakistan, 1971 yılında yaşanan iç savaşa Hindistan'ın müdahalesi neticesinde Batı Pakistan'dan ayrılarak Bangladeş adıyla bağımsız bir devlet haline gelmiştir. İngiltere'nin bu coğrafyadan ayrılırken çözmeden bıraktığı; İngiliz Sömürge Yönetimine ait maddi kaynakların paylaşılması, sınır aşan su kaynaklarının paylaşımı, tartışmalı sınırlar, İngiltere'ye özel anlaşmalar ile bağlı durumdaki prensliklerin statüsünün netleştirilememesi gibi sorunlar ulus inşa sürecine giren Hindistan ve Pakistan arasında ciddi krizlere neden olmuştur. Hindistan ve Pakistan İngiltere'nin miras bıraktığı bu sorunları zaman içerisinde büyük oranda çözerken, halkın yüzde sekseninin Müslüman ancak yöneticisinin Hindu (Maharaja Hari Singh) olduğu Cammu ve Keşmir Prensligi (Keşmir)'nin geleceği konusunda anlaşamamış ve Keşmir'in statüsü konusu iki ülke için "Sürüncemeli Çatışma (Protracted Conflict)" üreten kronik bir soruna dönüşmüştür.

İki ülkenin bağımsızlığa kavuştuğu Ağustos 1947'den sonra Keşmir'de çıkan iç savaşa Hindistan, 27 Ekim 1947'de, Hindu Maharaja Singh'in Hindistan'a bağlanmayı kabul ettiği gerekçesi ile müdahale etmiştir. Bu gelişmeyi kabul etmeyen Pakistan'ın da müdahil olmasıyla başlayan ilk Pakistan-Hindistan savaşı, Birleşmiş Milletler (BM) aracılığında, 1 Ocak 1949'de sağlanan ateşkes ile sonuçlanmıştır. Çatışmalar sonrasında Batıda, Pakistan'ın kontrolünde, Cammu ve Keşmir Prensligi topraklarının üçte birini kapsayan bir alanda, başkenti Muzaffarabad olan "Azad Keşmir Yönetimi" kurulmuştur. Doğuda ise, başkenti Srinagar olan, Cammu ve Keşmir Prensligi topraklarının üçte ikisini kapsayan alan Hindistan kontrolünde kalmıştır. Bu durumu kabul etmeyen Pakistan'ın Keşmir'in tamamına sahip olmayı ulusal kimliğin vazgeçilemezi olarak görmesi Hindistan'da da benzer bir yaklaşımla sonuçlanmış; Hindistan ile Pakistan bu sorun temelinde iki defa daha savaşmış ve iki defa da sınırlı çatışmaya girmiştir. Bütün bu çatışmalara rağmen, 1949 ateşkesi ile Keşmir'de tarafları ayıran tartışmalı sınır hattı pek fazla değişmemiştir.

Pakistan'ın kontrolündeki Keşmir'de nüfusun tamamını oluşturan Müslümanlar Pakistan Yönetimi ile ciddi bir sorun yaşamazken Hindistan kontrolündeki Keşmir'de kalan Müslümanlar Hint hâkimiyetini kabul etmekte zorlanmıştır. Bu bağlamda nüfusun yaklaşık yüzde sekseni Müslüman olan Hindistan kontrolündeki Keşmir'in Hindistan'a entegrasyonu sorunlu olmuş; Keşmir halkı Hindistan kontrolündeki yönetime karşı yabancılaşmış ve zaman zaman da isyan etmiştir. Hindistan, istikrar sağlayamadığı Keşmir'de mevcudu yüz binlerle anılan güvenlik personeli ve "Olağanüstü Hal (OHAL) Yasaları" ile hâkimiyet kurmaya çalışmakta ve Keşmir'deki ayrılıkçılığı Pakistan'ın desteklediğini iddia etmektedir. Hindistan ve Pakistan, Hindistan kontrolündeki Keşmir'de yaşanan sorunlar ve olaylar ile ilgili olarak karşılıklı suçlamaları sürdürmektedir. Keşmir'in bölünmesinden bugüne, tartışmalı ateşkes hattında yaşanan küçük çaplı çatışmalar ve karşılıklı ateş açmalar nedeniyle sivil ve asker can kayıpları devam etmektedir.

Hindistan ve Pakistan arasındaki Keşmir Sorunu, küresel güç mücadelesindeki jeopolitik adımlarının bölge üzerinde yarattığı baskılardan da etkilenererek çapını büyötmüştür. Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) ile 1962 yılında yaşadığı savaştaki toprak kayıpları "Bağılantısızlık" politikası izleyen Hindistan'ı küresel aktörlerle işbirliği yapmaya mecbur bırakmıştır. Hindistan-ÇHC savaşından sonra Pakistan'ın ÇHC ile ittifak kurarak, kendi kontrolündeki Keşmir topraklarından bir bölümünü ÇHC'ye bırakması da ÇHC'nin soruna nüfuz etmesine neden olmuştur. Hindistan'ın, Pakistan'ın iki kanadı arasında sıkışmışlığının getirdiği jeopolitik baskılara, ülkenin kuzey doğusundaki ayrılıkçı hareketlerin yarattığı dağılma korkusu, Doğu Pakistan topraklarında söz konusu ayrılıkçı hareketlerin üslenme imkânı bulduğuna dair kaygılar ve ÇHC'nin bu ayrılıkçı hareketleri destekleme potansiyelinin eklenmesi Hindistan'ı jeopolitik değerleri öncelemeye itmiştir. Bu kapsamda Hindistan, Doğu Pakistan'ın Batı Pakistan'dan ayrılmasını manüple etmiş ve boğazını sıkıan kollardan birini kopartarak rahat nefes almayı başarmıştır.

Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali sonrasında Afganistan'da direnişi üstlenmek üzere Pakistan'da organize edilen cihadist yapıların Pakistan'ın kuzeyinde de zemin bulması ve Afganistan'dan ülkeye akan göçmenlerin sosyo-ekonomik sorunları Pakistan'ı olumsuz etkilerken ülkedeki radikal yapıların

güçlenmesine neden olmuştur. Güçlenen radikal yapılar, Afganistan'daki cihadist direnişin başarısından kazanılan özgüven ile Keşmir'in de benzer bir gayrı nizami harp stratejisi ile kurtarılabileceği düşüncesine kapılarak Keşmir'deki ayrılıkçı hareketleri desteklemiştir. Bu gelişmeler sonrasında kutsallık kaynağından beslenerek kriz üretme kapasitesini artıran Keşmir Sorunu Hint hâkimiyetine karşı bir isyan üretirken bölgenin ateşi uzun bir süre söndürülememiştir.

Keşmir Sorunu, küresel gelişmelerin yarattığı baskıların yanı sıra Pakistan ve Hindistan'ın iç politik başarısızlıkları örtme ve yönetimlerin meşruiyet zemini arayışlarındaki politik kurnazlıklardan da beslenerek, iki taraf için de taviz verilmesi mümkün olmayan bir tabuya dönüşmüş ve çözümsüzlük zindanına hapsedilmiştir. Soğuk Savaş sonrasında taraflar küresel baskıların hafiflemesinden doğan çözüm zeminini değerlendirmeye yönelik adım atmaktansa silahlanma yarışını sürdürmeyi tercih etmiş ve silahlanma yarışı tarafların nükleer kapasite kazanmasıyla sonuçlanmıştır. Bu gelişme sonrasında sorun tüm dünyayı etkileme kapasitesine sahip bir nükleer tehdit kaynağı haline gelmiştir.

İki ülke arasındaki Keşmir Sorununu çözme kapsamında yapılan barış görüşmeleri, genellikle dış zorlamaların yanı sıra küresel ve bölgesel işbirliği örgütlerinin bir araya getirmesiyle rutinleşen kısır diyaloglarla zaman zaman tekrarlınsa da ya iç siyasetin aşılma tabu duvarlarına çarpmakta ya da Keşmir kaynaklı bir provakasyon ile sonlanmaktadır. Çözüm umutları için bölge insanı; kriket maçları, doğal afetler, küresel veya bölgesel işbirliği mekanizmalarının katkısından medet umsa da normal şartlar altında, yakın bir gelecekte çözüme yönelik bir gelişme olması beklenmemektedir.

Hindistan ile Pakistan arasındaki Keşmir merkezine oturan çatışmalı ilişki; kökleri geçmişe uzanan birçok değişkenin üzerinin örtüldüğü, çözümü zor bir denklemdir. ***Bu çalışmanın amacı, Hindistan-Pakistan arasında Keşmir sorununda görünürlük kazanan çatışmalı ilişkiyi analiz edip problemin kaynağına ulaşmak ve Keşmir Sorununun iki ülke anlaşmazlığı üzerindeki izlerini ortaya çıkarmaktır. Çalışmanın bir diğer amacı da Güney Asya coğrafyasına yönelik bir Türkiye perspektifi ortaya koyabilmektir. Bölgeye yönelik olarak ülkemizdeki akademik çalışmaların çok sınırlı olduğu ve bu***

alanda ciddi bir boşluk bulunduğu çalışma sürecinde sürekli olarak hissedilmiştir.

Keşmir Sorununun temelinde İngiltere'ye karşı verilen bağımsızlık mücadelesinde yeşeren antisömürgeci milliyetçi uyanışta yaşanan ayrışma yatar. Keşmir Sorunu; İngiltere'ye karşı verilen milli mücadeleye önderlik eden Hintli elitin bütünlükçü bir milliyetçilik üretememesindeki zafiyetin İngiliz Sömürge Yönetimince manipüle edilmesi neticesinde Hint milliyetçiliğinin, sömürgecinin yanı sıra birbiriyle de mücadele eden karşıt milliyetçiliklere evrilmesi ve kopuşla sonuçlanması sonrasında, ayrışmaya neden olan karşıt milliyetçiliklerin bölünme sürecinde bir mekân üzerinde yeniden canlanması ve müteakiben iç ve dış konjonktürel gelişmelerle beslenerek rutinleşmesinin vücut bulmuş halidir.

Keşmir Sorunu bu kapsamda 20.asır antisömürgeci milliyetçiliklerinin bağımsızlık sonrası kopmalarının bir versiyonu olarak değerlendirilebilir, ancak Hint milliyetçiliğinin çok farklı ve özgün yanları gözden kaçırılmamalıdır. Hint milliyetçiliği, milliyetçilik kavramsallaştırmasındaki temel argümanlarla kolayca açıklanamayacak özgünlükleri barındıran çok nedenli bir yapının ürünüdür. Çalışmada Hint milliyetçiliğinin farklılık üreten nedensellikleri ile ayrışma üreten mekanizmalarına odaklanılırken neden bütünlükçü bir milliyetçilik oluşturulamadığı ortaya konmaya çalışılacaktır. Müteakiben sorunun ulus inşa süreçlerindeki açmazlardan beslenerek kronikleşmesi ve sürüncemeli çatışma üreten bir mekanizmaya dönüşmesi işlenecektir.

Kopuşla sonuçlanan Hint milliyetçiliği “jeopolitik engelli” devletlere hayat vermiştir. Pakistan'ın iki kanadı arasında kuş uçuşu 1300 km.yi aşan bir mesafe ile birlikte 5000 km.ye ulaşan bir deniz yolculuğu mesafesi vardır. Bunun yanı sıra Hindistan'ın kuzey ve kuzeydoğu bölgesi ile çoğunluğu kadim Çin toprakları olan dağlık coğrafya arasındaki sınırlar da belirsizdir. İç savaştan 1949 yılında başarıyla çıkan ÇHC, milliyetçi politikalara yönelince bu coğrafyanın jeopolitik kriz üretme kapasitesinin üzerindeki Himalaya sisi dağılmıştır. İçeride gücünü konsolide ettikten sonra güneyde yayılcı bir politika izleyen ÇHC ile Hindistan arasında büyüyen sorunlar zamanla çatışma üretmiştir. ÇHC'nin bölge denklemlerine dâhil olması

küresel aktörlerin bölgeye yönelik adımlar atmasına neden olurken bu gelişmeler bölge dengelerini de etkilemiştir. Çalışmada küresel aktörlerin jeopolitik adımlarının bölge üzerindeki yansımaları da vurgulanacaktır.

Çalışma aşağıdaki temel varsayımlar üzerinden yürütülecektir:

Hindistan-Pakistan anlaşmazlığı özgün bir geç milliyetçilik (20.asırsömürge milliyetçiliği) sorunudur. İngiltere'nin ustaca uyguladığı politikaların da katkısıyla bağımsızlık mücadelesinde yaşanan ayrışma bütünlükçü bir milliyetçilik üretilmesine engel olmanın yanı sıra karşıt milliyetçiliklere de hayat vermiş ve ülkenin bölünmesine yol açmıştır.

Hindistan-Pakistan anlaşmazlığının temelindeki milliyetçilik sorunu, bağımsızlık-bölünme sürecinde (1946-1948 yılları arası) yaşanan psikolojik kırılmaların ve bir ülkeden diğerine göç eden insanların yaşadığı şiddetin hafızalara kazındığı kaotik bir dönemde ortaya çıkan Keşmir çatışması ile canlanarak bir mekân üzerinde somutlaşmış, müteakiben iç ve dış konjonktürün yarattığı zorluklardan beslenerek kronikleşmiş ve Keşmir Sorununa evrilmiştir.

İngiliz modernizasyonuna uyum sağlayarak hızlı bir sosyo-ekonomik dönüşüm gerçekleştiren Hindu çoğunluğun kurduğu Hindistan, İngiliz yönetim mirasını üstlenerek ulus inşa sürecini başarılı bir şekilde aşmayı ve Keşmir Sorununun uluslararası bir mahiyet almasını engellemeyi başarmıştır.

II. Dünya Savaşı sonrası jeopolitik gelişmelerin Güney ve Doğu Asya'da hayat bulan adımları ile 1962 ÇHC-Hindistan Savaşı jeopolitik denklemlerin soruna daha fazla nüfuz etmesine yol açarken küresel aktörler soruna konjonktürel çıkarları doğrultusunda yaklaşmıştır.

Afganistan, 19. asır ortalarından itibaren Hint Okyanusu coğrafyasında önemli bir jeopolitik faktör olarak kazandığı değeri korurken, Afganistan gelişmeleri Keşmir Sorunu üzerinde etkili olmaya devam etmiştir.

ÇHC ile Hindistan'ın küresel arenadaki yükselişi ve küresel rekabetin Asya-Pasifik Bölgesine kaymasına paralel olarak Hindistan-Pakistan/Keşmir Sorunu ÇHC-Hindistan rakabetinin bir alt unsuru olmaya doğru evrilmiş ve küresel tehdit içermediği müddetçe geri planda kalmıştır.

Çalışma, iki ülkenin bağımsızlığa kavuştuğu 1947 yılı ile 2010 yılları arasındaki gelişmeler ile sınırlandırılmıştır. Çalışmada Hindistan ve Pakistan'ın coğrafi olarak konumlandığı Güney Asya coğrafyası baz alınırken, bu coğrafyanın bir parçası olduğu Hint Okyanusu coğrafyasına taşan rekabet de dikkate alınmıştır. Küresel rekabetin yeni bin yılda Asya-Pasifik coğrafyasına kayması neticesinde bu coğrafya ÇHC-Hint rekabetinin görünür bir mücadele alanı haline gelirken Hint kaynakları tarafından söz konusu alan, "Hint-Pasifik" tanımıyla öne çıkarılarak bölgedeki Hint varlığına vurgu yapılmaktadır. Bu çalışmada söz konusu bölge için Batı Pasifik ya da Hint Okyanusu coğrafyası tanımı kullanılacaktır. Bu coğrafya ile kastedilen alan Hint Okyanusu ve Hint Okyanusunu çevreleyen kara ülkeleridir.

Harita-1: Hint Okyanusu Haritası

Çalışmada birincil ve ikincil kaynakların taranması yöntemi izlenmiş; elde edilen bulgular ile problemin tanımlanıp sınırlandırılmasına çalışılmıştır. Çalışma

boyunca iki ülkenin Türkiye’de görev yapan misyon temsilcileri ve Türkiye’de eğitim gören vatandaşları ile mülakatlar yapılmıştır. Her iki ülkeye yapılan ziyaretlerde, saygın düşünce kuruluşları tarafından bölge sorunlarının masaya yatırıldığı çalışmalar da takip edilerek, yerel kaynakların soruna yönelik bakış açısı yakalanmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde Kavramsal ve Teorik Çerçeve ortaya konmaya çalışılmıştır. Hint Yarımadası’nda tutunmayı başaran İngiltere jeopolitik kaygılar ile kuzey istikametine doğru ilerlemiştir. İngiltere buradaki çıkarlarını korumak için sürekli olarak komşu coğrafyalara yayılmış ve muhtemel rakiplerin önünü kesmeye çalışmıştır. İngiltere’nin bölge hâkimiyetini sağlama almak maksadıyla hayata geçirdiği sosyo-ekonomik reformlar, beklemediği bir milliyetçi uyanışa hayat verirken, Hint ulusal kurtuluş mücadelesini de tetiklemiştir. Sürecin akışına uygun olması için ilk bölümde, öncelikle jeopolitik kavramının gelişimi incelenmiş ve sorunun yaşandığı Güney Asya coğrafyasının geleneksel jeopolitikçerçeveden ifade ettiği değer analiz edilmiştir. Daha sonra Geleneksel jeopolitik ile realist uluslararası politikanın paralelliğinde yürüyen güç parametreleri kapsamında Hindistan ile Pakistan’ın yapısal özellikleri, milli güç unsurları açısından değerlendirilerek güçlü ve hassas yönleri etüd edilmiştir. Devamında milliyetçilik kuramları içerisinde antisömürgeci milliyetçiliğin (20. asrın ilk yarısı ile ikinci yarısı başlarında Asya ve Afrika ülkelerinde yaşanan geç milliyetçilikler) durduğu yer ve antisömürgeci milliyetçiliğin farklı doğası işlendikten sonra Hint milliyetçiliğinin özgün ve farklı yanları vurgulanmıştır.

İkinci bölümde, Hint Altkıtasının tarihi dönemleri özet olarak verilirken burada kast sistemine özel bir vurgu yapılmıştır. Akademik değerinin ötesine taşarak bu konunun vurgulanmasındaki amaç; kast sisteminin Hindu toplumu içindeki rolünün anlaşılabilirliğini kolaylaştırmaktır. Zira kast sistemi anlaşılmadan günümüz Hindistan’ında sokaklarda veya kırsalda sefalet içinde yaşayan yüz milyonlarca insanın mevcudiyetini anlamlandırmak mümkün değildir. Bu bölümde Hindistan-Pakistan anlaşmazlığının temelindeki ayrışmaya neden olan tarihi arka plan da verilmiştir. Bu bağlamda Keşmir’in İslamlaşması, 19.asırda Hindu (Dogra Hanedanı) yönetimine geçmesi ve Müslümanların yabancılaştırılması süreci de incelenmiştir.

Üçüncü bölümde, Hint toplumlarındaki ayrışmanın örtük yapısı, bağımsızlık mücadelesinde Hint milliyetçiliğinin Hindu milliyetçiliğine evrilerek Müslümanları ötekileştirmesi ve İngiliz devlet aklının netleşen ayrışmayı manüpile ederek bütünlükçü bir milliyetçi hareketin oluşmasını engellemesi analiz edilmiştir. Müteakiben ayrışan Hint milliyetçiliğinin iki bağımsız devlete hayat vermesi ve ayrışmanın temelinde yatan milliyetçiliğin bölünme-bağımsızlık sürecinin kaotik ortamında Keşmir coğrafyasında somutlaşması vurgulandıktan sonra Keşmir'in bölünmesi, statüsünün konsolidasyonu ve tatarların anlam dünyasında mili kimlik sorunu haline gelme süreci aktarılmıştır.

Dördüncü bölümde, Hindistan'ın Keşmir'de hakimiyetini konsolide etme süreci ve Keşmir halkının reaksiyonunun isyana evrilmesi ile tarafların bu süreçteki stratejileri etüd edilmiştir. Devamında iki ülke arasındaki savaş ve çatışmalar, tarafların ulus inşa süreçleri ve uluslararası gelişmelerin ışığında irdelenmiştir. Bu bölümde 11 Eylül 2001 sonrası gelişmelerin bölgeye olan yansımaları ile bu dönemde gündeme gelen çözüm arayışları da yansıtılmaya çalışılmıştır.

Beşinci bölümde, küresel aktörlerin Güney Asya politikalarının bölgesel gelişmeler üzerindeki yansımaları, geleneksel jeopolitik perspektif üzerinden incelenmiştir. Bu bölümde ÇHC ve Hindistan'ın küresel yükselişi ve küresel güç mücadelesinin yeni bin yılda Asya-Pasifik coğrafyasına kaymasına paralel olarak ÇHC-Hint rekabetinin Hint Okyanusu coğrafyasında gelişmesi ile Afganistan gelişmelerinin bölgeye olan yansımaları da masaya yatırılmıştır.

Sonuç bölümünde; Hindistan-Pakistan anlaşmazlığının temelindeki milliyetçilik sorununun Keşmir mekânı üzerinde vücut bulması, Keşmir'in tarafların anlam dünyasında mili birlik sorunu haline gelerek tabulaştırılması ve sürüncemeli çatışma üreten bir sürece evrilmesi, küresel ve bölgesel jeopolitik gelişmelerin çatısı altında değerlendirilmiştir. Bu bölümde, Türkiye'nin Güney Asya coğrafyasına yönelik bir vizyonu olması hedefi kapsamında, çalışma sürecinde elde edilen gözlemler ile karşılaşılan problemler aktarıldıktan sonra, problemlerin aşılması bağlamındaki önerilere de yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

1.1 Jeopolitik Kavramı ve Güney Asya'nın Jeopolitik Analizi

1.1.1. Jeopolitik Kavramının Gelişimi

Coğrafyayı insan ve politika ile ilişkilendiren fikirlerin temeline Antik Yunan bilginleri Thales ve Anaksimandros, tarihçiler Herodot ve Tukidides, filozoflar Platon ve Aristo, Antik Romalı stratejist Çiçero ile coğrafyacı Strabon'un eserlerinde rastlanılırken,¹ Aristo, sonradan coğrafi determinizmin temeli sayılacak, coğrafya-insan etkileşimine ait düşüncelerin de sahibidir.² MÖ 6 ve 3'ncü asırlar arasında yaşayan Çin düşünürleri Laozi, Konfüçyüs ve Mencius ile MÖ 4'ncü asırda yaşayan Hint bilgini Kautilya Doğu uygarlığının jeopolitik düşüncelerine temel teşkil eden örnekler verirken, İslam dünyasında insan, politika ve coğrafyanın ilişkisinin önemi Farabi (MS 10'ncü asır) ve İbn Haldun'un (MS 14'ncü asır) eserlerinde görülür.³

Modern anlamda coğrafyanın devlet politikasında kullanılmasının tarihteki öncüsü ise Antik Yunan tarihçi Herodottur. MÖ.5'nci asırda yaşayan Herodot, devlet politikalarında kullanılması için önce Pers topraklarında ve müteakiben deniz yolu ile Mısır'a giderek coğrafi etüdler yapmıştır.⁴ Yeniçağda Fransız bilim adamı ve hukukçu Jean Bodin'in (MS 1530-1596), coğrafyanın insan karakterinin şekillenmesi ile ekonomik ve askeri tercihleri üzerine yaptığı vurgu coğrafi determinizme ilgiyi artırmış,⁵ bir sonraki asırda Montesquieu'nün Aristo'nun düşüncelerine yaptığı katkıyla gelişen coğrafi determinizm teorisi Fransız coğrafyacılar tarafından müteakip dönemlerde de sahiplenilmiştir. Alman bilim adamları Kant, Hegel, Humbolt ve Ritter de coğrafi determinizmi kendi coğrafi yaklaşımlarında dayanak olarak kullanmıştır.⁶

1 Ali Hasanov, **Jeopolitik**, Babiali Kültür Yayıncılığı, İstanbul, 2012, s.27-28

2 Ramazan Özey, **Dünya ve Türkiye Örneğinde Siyasi Coğrafya**, Aktif Yayınları, İstanbul, 2015, s.103

3 Hasanov, a.g.e., s.21-27

4 Yves Lacoste, **Coğrafya Her Şeyden Önce Savaş Yapmaya Yarar**, Çev. Selim Sezer, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014, s.57

5 Ladis K.D. Kristof, "The Origins and Evolution of Geopolitics", The Journal of Conflict Resolution, Vol.4, No.1, The Geography of Conflict (Mar.,1960), 15-51, **JSTOR**. Accessed Sep 13 06:34:21 2005

6 Hasanov, a.g.e., s.34-37

Siyasi coğrafyanın kurucusu sayılan Alman Profesör Friedrich Ratzel (1844-1904); 1897 yılında yayınladığı “Siyasi Coğrafya” ve 1903 yılında yayınladığı “Siyasi Coğrafya veya Devletler, Ulaştırma ve Savaş Coğrafyası” adlı kitapları ile çağdaş jeopolitiğin temelini atmıştır. Darwin’in görüşlerinden etkilenecek devleti yaşayan bir canlı varlığa benzeten Ratzel; hayatını sürdürmek için devletin alan kazanmak zorunda olduğunu, sınırların değişmez olmadığını, zayıf ülkelerin güçlü ülkeler tarafından kontrol edilmesi gerektiğini savunmuş ve “mekân” kavramını öne çıkarmıştır.⁷ Ratzel’in 1901 yılında yayınladığı “Der Lebensraum-Yaşam Alanı” adlı eseri; Alman coğrafyacılar tarafından geliştirilerek, Nazi Almanyasının irredentizm politikasına temel olmuştur.⁸ Ratzel, 1901 yılında yayınladığı “Milletlerin Büyüklüklerinin Kaynağı Olarak Deniz, Bir Siyasi-Coğrafi Çalışma” adlı eseri ile kara güçleri ile deniz güçleri arasındaki mücadeleye de dikkat çekmiştir.⁹

Jeopolitik sözcüğü literatüre ilk olarak, Ratzel’in takipçisi ve onun görüşlerini ileriye taşıyan, Alman hayranı İsveçli bilim adamı Rudolf Kjellen’in (1864-1922), 1916’da yazdığı “Bir Yaşam Biçimi Olarak Devlet” adlı eseri ile girmiştir.¹⁰ Jeopolitik kavramının ve Alman jeopolitiğinin yaygınlaşmasına yazdığı eserler ile katkı sağlayan Alman general ve coğrafyacı Karl Haushofer (1869-1946), Alman Nazi Partisi ile özdeşleştiği için II. Dünya Savaşı sonrasında Nürnberg Uluslararası Ceza Mahkemesinde yargılanmış ve serbest bırakılmasından sonra da intihar etmiştir. “Almanlar gibi asker bir milletin elinde doğup bir Alman askerinin elinde geliştirilmesinin”¹¹ de katkısıyla, II. Dünya Savaşında üstlendiği rol nedeniyle jeopolitik kötü şöhret kazanmıştır.¹² Jeopolitik sözcüğü ve dersleri II. Dünya Savaşından sonra Avrupa’da yasaklanmaya maruz kalmış ve 1970’li yıllara kadar kullanılmasından imtina edilmiştir.¹³ 1970’lerden itibaren jeopolitiğe tekrar ilgi gösterilmesinin nedeni; bu dönemde ÇHC’nin de bölge dengelerinde rol almaya başlaması sonrasında Uzak Doğuda yaşanan gelişmelerdir.¹⁴ SSCB’nin dağılması

7 Özey, a.g.e., s.105-106

8 Alexandre Defay, **Jeopolitik**, Dost Yayınları, Ankara, 2005, s. 21-22

9 Yılmaz Tezkan ve M.Murat Taşar, **Dünden Bugüne Jeopolitik**, Ülke Yayınları, İstanbul, 2002, s.53-55

10 Defay, a.g.e., s.25

11,Edward Mead Earle, **Modern Stratejinin Yaratıcıları**, ASAM Yayınları, Ankara, 2000, s.341

12 Defay, a.g.e., s.26-30

13 Lacoste, a.g.e., s.38

14 Defay, a.g.e., s.39-40

sonrasında yaşanan belirsizlikler ise jeopolitik araştırma ve tartışmalarına ivme kazandırmıştır.¹⁵

Jeopolitik; bir ulus, uluslar topluluğu veya coğrafi bir bölgenin, coğrafi konumunun realitelerini dikkate alarak güç değerlendirmesini yapan, dönemsel dünya güç merkezlerini ve bölgesel güç yapılarını etüd eden bir bilimdir. Jeopolitik bir bakıma, coğrafyanın bütün türleri ve verileri ile aktif olarak değerlendirilmesi ve uluslararası politikaya verdiği yönün tespit edilmesini sağlayan bilimdir.¹⁶ Coğrafyanın insan tabiatı üzerindeki etkisinin tespitinden, devlet politikalarına olan katkısının araştırılmasına doğru evrilen Jeopolitik zamanla küresel hâkimiyet politikaları bağlamında anlam kazanmaya başlamış ve özellikle I.Dünya Savaşı öncesi ve iki dünya savaşı arasında üretilen teorilerle geliştirilmiştir. Stratejistler de küresel hâkimiyet peşinde koşan ülkelerine, ülkelerinin güç potansiyellerini dikkate alan mekân bazlı teorilerle hedef göstermiştir. Bu çerçevede Jeopolitik Kavramı ile Realist Dış Politika, ulusal çıkar temelinde paralel bir gelişme izlemiştir.

Bu bağlamda İngiltere'nin küresel üstünlüğünün temelini dünya denizlerini kontrol etmeyi başarabilmesinde gören Amerikalı Amiral Alfred Thayer Mahan (1840–1914)* ABD'ye; Donanmanın güçlendirilmesi ile birlikte, deniz savaş stratejileri ve deniz öncelikli küresel gelişme politikaları önermiş; Mahan'ın düşünceleri sonradan "Deniz Hâkimiyet Teorisi" olarak adlandırılmıştır. Mahan fikirlerini; 1890'da yayınladığı "Deniz Gücünün Tarih Üzerine Etkisi 1660-1783", 1897'de yayınladığı "Amerikan Deniz Gücünün Günümüz ve Gelecekteki Çıkarları" 1898'de yayınladığı "Deniz Gücünün Fransız Devrimi ve İmparatorluğu Üzerine Etkisi 1793-1812" ve 1900'de yayınladığı "Asya Problemi ve Uluslararası Politikaya Etkileri" adlı kitaplar ile ifade etmiştir. Mahan söz konusu eserlerinde ABD'ye; dünyanın her yerine müdahale edebilecek güçlü bir donanma ile stratejik deniz üsleri ve ikmal noktalarına sahip olunmasını, Avrupa ve Asya'daki hegemonik girişimlere karşı Britanya ile ittifak kurulmasını ve Japon ilerlemesinin önünün kesilmesini önermiştir.¹⁷ Mahan'ın görüşleri;"deniz ulaşım ağlarını elinde tutan güç denizlere,

¹⁵Tezkan ve Taşar, a.g.e, s.165-166, Defay, a.g.e, s.59, Hasanov, a.g.e, s.201

¹⁶ Suat İlhan, **Jeopolitik Duyarlılık**, TTK Yayınları, Ankara, 1989, s.14-16

* ABD Deniz Harp Akademisi Komutanlığı da yapmıştır.

¹⁷ Defay, a.g.e, s.23-24

denizlere hâkim olan da dünyaya hâkim olur”¹⁸ şeklinde formüle edilebilir. Denizcilik Bakanlığı yaptıktan sonra ABD Devlet Başkanı olan Theodore Roosevelt’in Mahan’a çalışmaları ile yükselişinde verdiği desteğin bu teorilerin geliştirilmesinde payı vardır.¹⁹

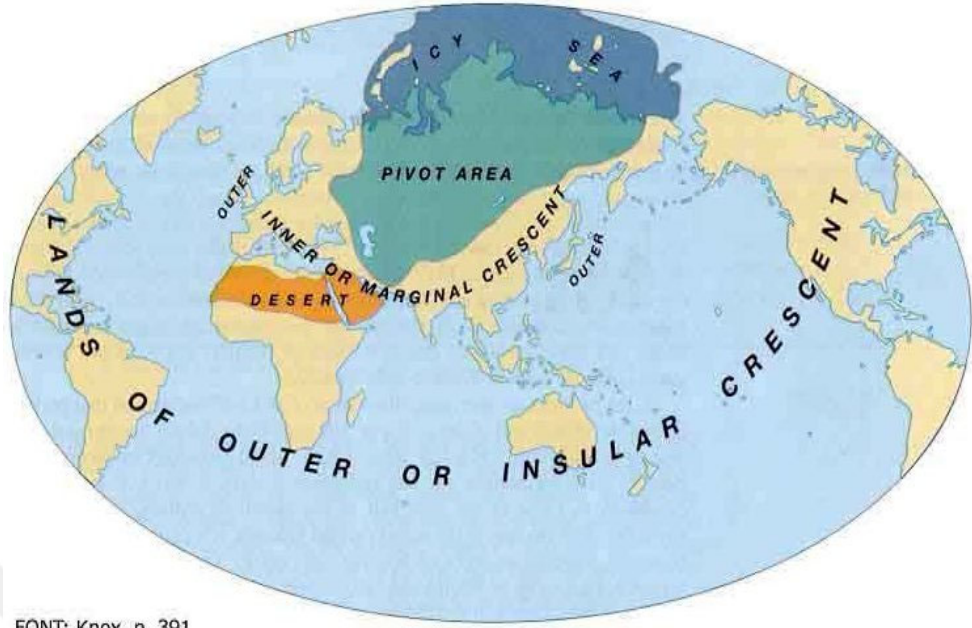
İngiliz coğrafyacı, akademisyen ve politikacı Halford Mackinder (1861–1947), ABD’li Mahan’ın “Deniz Hâkimiyet Teorisi”ne cevap olarak “Kara Hâkimiyet Teorisi”ni geliştirmiştir. Mackinder’in, 1904 yılında sunduğu “Tarihin Coğrafi Eksen”i” adlı bildirisi ile temelini attığı ve 1919 yılında yayınladığı “Demokratik İdealler ve Gerçek” adlı kitabında geliştirdiği teoriye göre; Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının tamamı “Dünya Adası”nı oluşturur. Buraların dışında kalan Amerika, Avustralya ve Antartika gibi kıtalar Dünya Adasının uydularıdır. Dünya Adası içinde kalan Sibirya bölgesi ve Doğu Avrupa’nın bulunduğu orta bölge “Heartland-Kalpgah”tır. Kalpgahın çevresinde Balkanlardan Çin’e kadar uzanan alan “İç Hilal-Kenar Kuşak” veya “Rimland”dır. Bu alanı çevreleyen Amerika, Afrika, Avustralya ve Japonya hattı ise “Dış Hilal-Dış Kuşak” ya da Dünya Adasının uyduları olarak nitelendirilebilir. Mackinder, üç aşamada hudutlarını geliştirdiği Kalpgah’ı 1943’de Sibirya’nın batısına yani Doğu Avrupa’ya kaydirmiştir.²⁰ Avrasya sözcüğünün sahibi²¹ Mackinder, teorisini şu formül ile açıklar; “Doğu Avrupa’yı elinde tutan Kalpgah’a egemen olur, Kalpgah’ı elinde tutan Dünya Adasına egemen olur, Dünya Adasını elinde tutan dünyaya egemen olur.”

18 İlhan, a.g.e., s.27

19 Peter Karsten, “The Nature of Influence: Roosevelt, Mahan and the Concept of Sea Power”, American Quarterly, Vol.23, No.4 (Oct., 1971), 585-600, JSTOR, Accessed, Aug 16 07:47;36 2005

20 Özey, a.g.e., s.108

21 Defay, a.g.e., s.19

FONT: Knox, p. 391

Harita-2: Mackinder'in Dünya ve Kalpgah Tanımları

Muhafazakâr Parti'den Parlamento üyeliği yaptıktan sonra İmparatorluk yönetiminde ulaştırma ve ekonomi alanlarında üst düzey görevler üstlenen Mackinder, yayılmacı görüşleri nedeni ile “liberal emperyalist”²² olarak tanımlanmış ve eleştirilmiştir.²³ Mackinder 1942 yılında yayınladığı araştırmasında; gelecekteki savaşların Merkez Kıta ile Kenar Kuşak ülkeleri arasında geçeceği öngörüsünde bulunmuş ve Atlantik ve Batı Avrupa'ya ait ortak medeniyetin, bu medeniyetin

22 Remard Semmel, “Sir Halford Mackinder; Theorist of Imperialism”, The Canadian Journal of Economic and Political Science, Vol.24, No.4 (Nov.1958) 554-56, JSTOR, accessed, Sep13 06:19:28 2005

23 Arthur Butler Dugan, “Mackinder and His Critics Reconsidered”, The journal of Politics, Vol.24, No.2 (May,1962), 241-257. JSTOR, accessed , Sep13 06:20:44 2005

taşıyıcıları tarafından müşterek savunulması gerektiğini savunmuştur. Mackinder, 1943 yıllarında yaptığı değişiklikle, Kuzey Atlantik'i de Kalpgah'a taşıyarak NATO fikrinin temelini atmıştır.²⁴

Amerikalı siyaset bilimci Prof. Nicolas Spykman (1893–1943), 1942'de yayınlandığı "Dünya Siyasetinde Amerikan Stratejisi; ABD ve Güç Dengesi" adlı kitabı ve 1943 yılında verdiği bir konferanstaki sunumunun çalışma arkadaşları tarafından (1943'teki ölümünü müteakip), 1944'de "Barışın Coğrafyası" adıyla yayımlanması ile Mackinder'in teorilerine yeni bir yaklaşım getirmiştir. Amerikan dış politikasının dayanması gereken stratejileri ve Mackinder'in teorisi üzerinden yaptığı dünya coğrafyası değerlendirmesi ile "Kenar Kuşak Teorisi–Rimland"i gündeme getiren Spykman, Mackinder'in Kara Hâkimiyet Teorisindeki Kalpgah'a karşı Kenar Kuşak'ı öne çıkarmıştır. Buna göre; Kalpgah'ın sahibi SSCB'yi çevreleyen Balkanlar, Türkiye, Irak, İran, Pakistan, Afganistan, Hindistan, Çin, Kore topraklarının oluşturduğu Kenar Kuşak (Rimland) hattı küresel hâkimiyet için daha önemlidir. Küresel hâkimiyet için ABD; Avrupa'da kendi kontrolünde bir güç dengesi oluşturmalı, Kenar Kuşak coğrafyasını kontrol ederek SSCB'nin ilerlemesini sınırlandırmalı ve Avrupa'da askeri birlik muhaza ederek, kurulu dengelerin bozulmasını engellemelidir.²⁵ Bu teorinin ana teması; küresel hâkimiyetin, Mackinder'in savunduğunun aksine, içeriden dışarıya doğru değil, dışarıdan içeriye doğru sağlanacağıdır. Bir kalenin dışarıdan muhasara altına alındıktan sonra ele geçirilmesi gibi Kalpgah da kuşatılmalı ve dış bağlantısı kesilmelidir.²⁶

²⁴ Hasanov, a.g.e., s.70-71

²⁵ Tezkan ve Taşar, a.g.e., s.26-145

²⁶ Özey, a.g.e., s.115

SPYKMAN'S RIMLAND

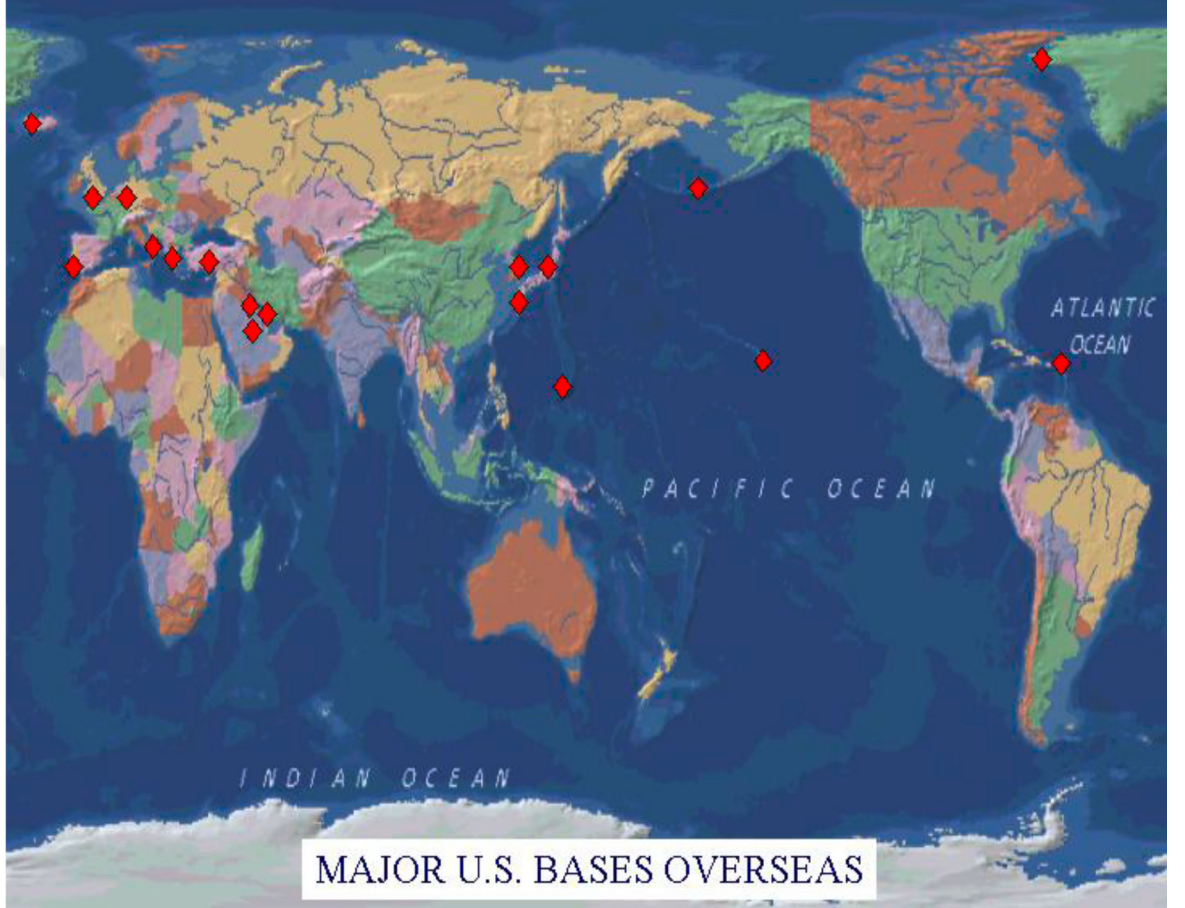
Harita-3: Spykman'ın Kenar Kuşak Alanı

Spykman'ın görüşleri ABD'nin II. Dünya Savaşı sonrası küresel güç politikalarında çok belirleyici olmuştur. NATO, (North Atlantic Treaty Organization- Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü), CENTO (Central Treaty Organization-Merkezi Antlaşma Örgütü), SEATO (South East Asia Treaty Organization- Güney Doğu Asya Antlaşma Örgütü) gibi örgütlerin kurulmasında, Kenar Kuşağı Kalpgah karşısında güçlendirmek mantığı vardır. ABD, Kore ve Vietnam savaşlarına bu kapsamda girmiş ve SSCB'nin Afganistan'ı işgaline bu hedef doğrultusunda direnmiştir.²⁷ Spykman, "Merkezi Okyanus" kavramını da gündeme getirmiş ve geçmişte Akdenizin oynadığı rolün artık Atlantik Okyanusu ve ülkeleri (ABD ve Batı Avrupa) tarafından üstlenileceğini savunmuş, ayrıca Avrupa Kıtasının rolünün de ABD önderliğindeki bir Atlantik organizasyonun gelişmesi ile azalacağını iddia etmiştir. Savunduğu bu fikirler nedeniyle sonradan geliştirilen "Atlantizm Kuramı"nın temel ideologlarından kabul edilmiştir.²⁸ Spykman'ın coğrafi değerlendirmelerinin ve savaş sonrasına yönelik öngörülerinin isabeti, gösterdiği hedeflerin hayata geçirilmesinde önemli bir etkidir. ABD'nin güç politikasına geçerek Batı-Doğu ilişkisinde realist politikaları tercih etmesi, SSCB'nin çevrelenmesi, Anglo-Amerikan işbirliği,

²⁷ Defay, a.g.e, s.34

²⁸ Hasanov, a.g.e, s.75-76

NATO'nun hayata geçirilmesi ve Avrupa'da askeri birlik muhafaza etme gibi politikalarda Spykman'ın izini görmek mümkündür.²⁹

Harita-4: ABD'nin Ülke Dışındaki Üsleri-2003

Dünya Hâkimiyet Teorilerinde mekân temelli jeopolitik teorilerin öne çıkması bir sonraki safhada Hava Hâkimiyet Teorisi ve devamında Uzay Hâkimiyet Teorisinin gündeme gelmesine neden olmuştur. I. Dünya savaşına katılan askerlerden İtalyan Guilio Douhet, Amerikalı pilot (sonradan General) William Mitchell ve Rus pilot Alexander de Seversky, Hava Kuvvetlerinin savaşta üstlendiği rollerin önemini kavrayarak, savaş sonrasında ülkelerinin Hava Kuvvetlerinin gelişmesi için çaba sarfetmiştir. Bu şahıslar, hava savaşlarının stratejileri ve gelecekteki hava gücü ve ulaştırmasının gelişme potansiyeline yönelik vizyonlarını

²⁹ Edgar S.Furniss Jr., "The Contrubution of Nicholas John Spykman to the Study of International Politics", World Politics, Vol.4,No.3(Apr.,1952),382-401, JSTOR, accessed, Sep 13 06:41 2005

ortaya koyarak, Hava Hâkimiyet Teorisinin temelini atmıştır.³⁰ Havacılık teknolojisi ile hava savaş ve ulaştırma stratejilerindeki ilerlemenin önemini kavrayan ABD'li havacı askerler de yazdıkları eserler ile bu teorinin gelişmesine katkı vermiştir.³¹ “Hava teknolojisinde üstünlüğü yakalayıp Hava Hâkimiyetini ele geçiren ülkenin dünyaya da hâkim olacağı” şeklinde formüle edilebilecek bu teori karasal alan olarak Mackinder’in verdiği esaslar üzerindeki hava ulaşım ağının kontrolü üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu temel üzerinde değerlendirme yapan Amerikalı George T. Renner ABD’nin, Rus Alexander de Seversky de Rusya’nın bu alanı elde tutmak için daha avantajlı konum ve imkânlarla sahip olduğunu savunan argümanlar sunmuştur.³²

Teknolojik gelişmeler bütün yerleşik değerleri sarsarken güç olgusunun da mahiyetini değiştirmiştir. Bilgi teknolojisi önemli bir üstünlük vasıtası haline gelmiş ve bu teknolojinin iletişim alanı olan “Siber Uzak” öne çıkmaya başlamıştır.³³ Teknolojik gelişmelerin devamında insanın uzaya el atması, uzay yarışını da gündeme taşımıştır. İleri teknoloji devletleri, hava ve füze teknolojisindeki gelişmelere bilgi teknolojisini de dâhil ederek rotayı uzaya çevirmiş ve neticede uzak da bir rekabet mekânı haline gelmiştir. Uzayın rekabet mekânına dönüşmesi “Astropolitik” olarak da tanımlanan Uzak Jeopolitiği ve Uzak Hâkimiyet Teorisinin öne çıkmasına neden olmuştur. “Uzaya hâkim olan dünyaya da hâkim olur” şeklinde ifade edilebilecek teorinin rekabeti; dünya atmosferi ile güneş arasındaki dört astronomik bölgenin kontrol edilmesinde öncelik ve avantaj sağlama amacına yönelik olarak yürütülmektedir. Ekvator çizgisine yakın fırlatma noktalarının uzak yolculuğunda büyük avantaj sağlaması da gözden kaçırılmaması gereken bir husustur.³⁴ Uzaya nüfuz etme yarışı, uzayın vereceği imkânlarla rakip ülkelere karşı askeri üstünlük elde edebilmek maksadıyla da yürütülmektedir.³⁵ Bu kapsamda ABD ve ÇHC başat küresel aktörler olarak öne çıkmış; uzaydaki rakip uyduları yok etme kapasitesinin

30 Mearle, a.g.e., s.405-419

31 İlhan, a.g.e., s.28

32 Özey, a.g.e., s.121

33 Steven Spiegel, “Geleneksel Uzak ve Siber Uzak: Günümüz Uluslararası Politikasında Coğrafyasının Rolü”, **Avrasya Dosyası**, Jeopolitik Özel, Kış 2002, Cilt 8, Sayı 4, s.113-124

34 Tezkan ve Taşar, a.g.e., s.160-163

35 Özey, a.g.e., s.160-161

yanı sıra uzay mekânını hava savaşı taktik esaslarına benzer biçimde kullanma potansiyeline ulaşmıştır³⁶

SSCB'nin dağılmasından sonraki belirsizliklerin yarattığı jeopolitik arayışlara, teknolojik gelişmeler ve küreselleşmenin eklenmesiyle birlikte mekân bazlı jeopolitik değerlerin yerini teknolojik ve ekonomik kapasite, enerji kaynaklarına ulaşım ve koruma imkânları, teknoloji yenileyebilme (innovasyon) kapasitesi, yumuşak güç, bilgi-iletişim teknolojisi seviyesi gibi yeni kavramların almaya başladığı, değişen jeopolitik kriterlerin mekân kavramında da farklılaşmaya yol açtığı görülmüştür. Bu kapsamda karasal mekân, enerji ve doğal kaynaklara erişme kapasitesi, sunduğu jeostratejik imkânlar ve dış dünyayla bağlantı imkânlarıyla değerlendirilmektedir. Deniz coğrafyası; ticaret ve enerji kaynağı-hammadde ulaşımına verdiği katkı oranında değer kazanmaktadır. Hava mekânı, sunduğu hava ulaşımı ve hava sahasının kontrolü imkânı ile değerlendirilirken, uzay mekânı da ekvatora yakınlık ve fırlatma altyapısına verdiği katkıyla ölçülmektedir.³⁷

Yeni dönemdeki arayışlar, jeopolitiği daha çok ekonomi ve medeniyet gözlüğünden süzen bir bakış da getirmiştir. Küreselleşmenin küçülttüğü dünyaya hâkim olan Batı uygarlığı ve liberalizmi dünyaya ekonomik temelli bir bakışı zorlarken, jeoekonomi ve jeokültür gibi kavramlar tartışmalara konu olmuştur. ABD'nin 1970'lerden itibaren siyasi alanda kullandığı IMF ve Dünya Bankasının liberal politikaları dayatması,³⁸ SSCB'nin çökmeye başladığı yıllarda kültürün bir etki unsuru olarak jeopolitik taşıyıcı rol üstlenmesi ve bilgi-iletişim teknolojisindeki gelişmelerle etki hız ve alanının gelişmesi, küresel mücadelenin galibi ABD'nin liderlik ettiği değerler manzumesinin yayılmasıyla sonuçlanmıştır.³⁹ Ulus devletin zayıfladığı iddialarının yaygınlaştığı bu dönemde,⁴⁰ özellikle 11 Eylül 2001 sonrasında yaşanan gelişmeler küreselleşmenin de ABD kontrolü altında geliştiği algısının yerleşmesine neden olmuştur.⁴¹ * Batı değerlerinin baskınlaşması, Batı'nın

36 Allyson Rimmer, »Weapons in Space:Conventional War in the Cosmos», **Institute of Peace and Conflict Studies**, (Çevrimiçi), <http://www.ipcs.org/article/military-and-defence/weapons-in-space-conventional-war-in-the-cosmos-5369.html>, 26 Eylül 2017

37 Hasanov, a.g.e, s.333-336

38 Eric J. Hobsbawm, **Kısa 20.Yüzyıl 1914-1991 Aşırıklar Çağı**, Çev.Yavuz Alogan, Everest Yayınları, İstanbul, 2008, s.779 ve 580-582

39 Defay, a.g.e, s. 66-73

40 Hobsbawm, Aşırıklar Çağı, s.775

41Thomas P.M. Barnett, **Pentagon'un Yeni Haritası 21.Yüzyılda Savaş ve Barış**, Çev. Cem Küçük, 1001 Kitap Yayınları, İstanbul, 2005, s 16-17, 42, 72-76

dünyanın enerji kaynakları ile jeostratejik noktalarına hâkim olması, Batı tipi yaşam ve tüketim kültürünün yayılması, demokrasi ve insan hakları gibi konuların uluslararası politikada bir müdahale unsuru haline gelmesi, ABD'nin bazı küresel politikalarını uluslararası kurumların onayı olmadan hayata geçirmeye yönelik tavrı Doğu'nun "Çok Kutupluluk" arayışına neden olmuştur.⁴²

Modernitenin de sorgulandığı bu dönemde jeopolitik kavramı, içeride devlet merkezli iktidar ve dış politikada ulusal çıkarı dayalı, gücü esas alan ve çatışma bazlı mekânsal sabitler içermesi nedeniyle eleştirilmiş ve bu düşünce ikliminde Eleştirel Jeopolitik olarak kavramsallaştırılan yeni bir jeopolitik yaklaşım ortaya çıkmıştır.⁴³ Bu kapsamda Jeopolitiği; "Geleneksel" ve "Eleştirel" olarak üzere iki ayrı perspektiften değerlendirilmek mümkündür. Geleneksel jeopolitik, mevcut ve potansiyel güç ilişkilerini coğrafi verileri esas alarak incelerken ampirik bir bilim dalı olma iddiasındadır. Eleştirel Jeopolitik ise mekânı önceleyen güç politikalarının hedeflediği hegemonik düzen arayışlarının geride kaldığı önermesiyle, sivil toplum örgütleri ile uluslararası kuruluşların görünürlüğünün arttığı ve normatif değerlerin geçerli olduğu bir dünya arayışındadır.⁴⁴ Bu yaklaşıma göre; küreselleşme ve bilgi ağları ile artık mesafeler ve konumsal farklılıklar önemini yitirmiş; mekân, çoklu değerler sistemi içindeki tek bir değeri ifade eder hale gelmiş ve sınırların anlam kaybına uğradığı bu dönüşüm sürecinde ulus devlet kavramı da tartışılır hale gelmiştir. Bu bağlamda güç ilişkilerinin belirlediği uluslararası sistem reddedilmekte, küresel siyasi harita kültürel, ekonomik ve politik esaslar temelinde yorumlanmakta ve gücünün hâkimiyet tekeli sorgulanmaktadır.⁴⁵

* ABD hegemonyası altında küreselleşmenin alt yapısının oluşturulması gerektiğini savunan Thomas Barnett bu kitapta dünyayı, küresel ekonomiye entegre olmuş merkez ülkeleri ve entegre olmamışlar (boşluk ülkeleri) olarak ikiye ayırır. Merkez ülkeleri de eski merkez ve yeni katılanlar tanımlarıyla ikiye ayırır. Eski merkez; Kuzey Amerika, Batı Avrupa, Avustralya ve Japonya'dan oluşurken, yeni katılanlar; Rusya, Çin, Hindistan, Güney Kore, Şili, Meksika, Brezilya, Arjantin ve Güney Afrika gibi devletlerdir. Eski merkez ve yeni katılanlar işleyen merkezi oluşturur. Merkezde genelde demokrasi oturmuştur ve piyasa kuralları geçerlidir. Bir kurallar dizisi ile birbirlerine bağlanan bu ülkeler arasında dünya güvenliğini tehlikeye düşürecek gelişmeler yaşanmayacaktır. Boşluk ülkeleri ise genelde demokrasi ile piyasa kurallarının oturmadağı ve potansiyel sorun kaynağı ülkelerdir. Bunun yanı sıra iki gruptan birine ait olmalarına rağmen coğrafi konumları nedeniyle sınır pozisyonunda olan ülkeler vardır. Bunlar; Meksika, Brezilya, Güney Afrika, Cezayir, Yunanistan, Türkiye, Pakistan, Tayland, Malezya, Filipinler ve Endonezya gibi ülkelerdir. Bu ülkeler, Boşluktan Merkeze doğru yol alan terörizm ve uyuşturucu akışında köprü konumundadır. ABD liderliğindeki dünyanın ana hedefi bu boşluğun küçültülmesi olmalı ve bu doğrultuda yeni kurallar dizisi oluşturulmalı, güç kullanımı vesair yollarla boşluk ülkelerinin bu kurallara uymasını sağlanmalı ve boşluk ülkeleri merkeze çekilmelidir.

42 Hasanov, a.g.e, s.337-338

43 Gearoid O. Tuathail, "Problematazing Geopolitics; Survey, Statesmanship and Strategy", Transactions of the Institute of British Geographers, New Series, Vol.19, No.3 (1994), 259-272, **JSTOR**, accessed Sep 13 06:32:13 2005

44 İhsan Bakar, "Jeopolitik Yaklaşımlar Çerçevesinde, Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türk-Rus Yönelişleri", Yayımlanmamış Doktora Tezi, **Marmara Üniversitesi**, İstanbul, 2006, s.256-258

45 Gearóid Ó Tuathail and Gerard Toal, "Critical Geopolitics and Development Theory: Intensifying the Dialogue", Source: Transactions of the Institute of British Geographers, Vol. 19, No. 2 (1994), pp. 228-233, **JSTOR**, Accessed: 30-07-2017 18:36 ve Gearóid Ó Tuathail, "The Postmodern Geopolitical

Eleştirel yaklaşımda, gelişmiş ülkeler ile gelişmemiş ülkeler arasındaki eşitsizlikler, gelişmiş Kuzeyin merkeze oturduğu ve gelişmemiş Güneyi çevreye taşıyarak dahada zayıflattığına yönelik kaygılar ile yeni çatışma, kutuplaşma ve kaos senaryoları da gündeme gelmiştir.⁴⁶ Teknolojik gelişmelerin yansıdığı savaş teknolojisinin yıkıcılığının hesaplanamaz boyutlara ulaşması ve nükleer silahların yayılmasının yarattığı çatışmaları sınırlama refleksi ile yeni dönem çatışmalarının lokal bir mahiyete büründüğü dikkat çekmiştir. Küreselleşmenin kapsayıcılığı ve bilişim teknolojisinin sanallığının değiştirdiği kültürel kavramlar üzerinde demokrasi, insan hakları, evrensel hukuk, ekolojik dengenin korunması ve sivil toplum gibi değerlerin öne çıkmasına paralel olarak, güncel bir takım krizlerin açıklanmasında; ülkelerin mevcut siyasi sınırlarıyla kültürel veya ekonomik sınırlar arasındaki uyumsuzluklara gönderme yapılmıştır. Blok yapılanmalarının ve yeni koalisyonların da soğuk savaş döneminden çok farklı bir şekilde evrildiği ve ideolojik temelden ayrılarak; “Terör Karşıtı Koalisyon” gibi amaç bazlı yapılara dönüştüğü görülmüştür.⁴⁷

Soğuk savaş sonrası düşünce ikliminde oluşan paradigma dönüşümü ve teknolojik gelişmeler geleneksel jeopolitik teorileri sarsıyor gibi görünse de ABD’nin, SSCB’nin dağılmasından sonra oluşan jeopolitik boşluk alanlarını doldurmada attığı hızlı adımlar klasik teorilerdeki mekânın önemini yitirmedeğini göstermiştir. ABD’li stratejist Zbigniew Brzezinski’nin 1997’de yayımlanan makalesi “A Geostrategy for Euroasia”⁴⁸ ile 1998 yılında yayınladığı “Büyük Satranç Tahtası: Amerika’nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Stratejik Gereklilikleri” adlı kitabı ile Avrasya coğrafyasını ABD’nin küresel üstünlüğü açısından tartışmaya açması⁴⁹ ve devamında 2004 yılında yayınladığı “Tercih: Küresel Hâkimiyet mi? Küresel Liderlik mi?” adlı yeni kitabı ile Asya-Pasifik bağlamında geliştirmesi⁵⁰ bu coğrafyayı tekrar gündeme taşımıştır. Bu gelişmeler Rus tarafındaki arayışlara ivme kazandırmış ve Avrasyacılık teorilerinin canlanmasına katkı sağlamıştır. Bu gelişmeler Dünya Adası ve Kenar Kuşak kapsamında karasal mekânı tekrar tartışmaların odağına getirse

Condition: States, Statecraft, and Security at the Millennium”, Source: Annals of the Association of American Geographers, Vol. 90, No. 1 (Mar., 2000), pp.166-178., JSTOR, Accessed: 30-07-2017 18:41

46 Immanuel Wallerstein, **Jeopolitik ve Jeokültür**, İz Yayıncılık, İstanbul, 1993, s.177-182

47 Hasanov, a.g.e., s.203 ve 346

48 Zbigniew Brzezinski, "A Geostrategy for Eurasia," **Foreign Affairs**, 76:5, September/October 1997

49 Defay, a.g.e., s.20

50 Hasanov, a.g.e., s.122-123

de⁵¹ yeni jeopolitik iklimde mekân unsurlarının (kara, hava, deniz ve uzay) mantıksal bir bütünlük içinde değerlendirilmesi daha rasyonel görünmektedir. Zira, eleştirel yaklaşımlar farklı argümanlar önerse de ulusal çıkar ve güç kavramının yeni gelişmeleri harmanlayarak absorbe etmesi klasik teorilerin etkisinin kaybolmadığını göstermektedir.

1.1.2.Güney Asya'nın Coğrafi Tanımı ve Jeopolitik Değeri

Asya-Pasifik Bölgesi küresel hâkimiyet politikalarında öne çıkarken, Orta Doğu ve Orta Asya enerji nakil hatlarının kontrolünde, özellikle Mahan'ın vurguladığı kritik su yolları ve boğazların hâkimiyetinde önemli bir coğrafya olan Güney Asyanın da uluslararası politikadaki değeri artmaktadır.⁵²Güney Asyayı basitçe, Orta Doğu, Orta Asya, Güneydoğu Asya bölgeleri ile Hint Okyanusu arasında kalan yeryüzü parçası olarak tanımlamak mümkündür. Anılan bölgelere dâhil olmayan ve bu üç bölge ile Hint Okyanusu arasında kalan ülkeler, hep birlikte Güney Asya bölgesini oluşturur. Bu durumda; Pakistan, Bangladeş ve Hindistan Güney Asya ülkesidir. Nepal ile Bhutan'ın Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) ile Hindistan arasında sıkışmış konumlarına bakıldığında, bu ülkelerin de Güney Asya ülkeleri oldukları görülmektedir. Hindistan'a oldukça yakın olan adalar üzerinde konuşlanmış olan Sri Lanka ve Maldiv Adaları'nı da Güney Asya ülkeleri olarak kabul etmek gerekir. Sonuç olarak; Hindistan, Pakistan, Bangladeş, Nepal, Bhutan, Sri Lanka ve Maldiv Adaları'ndan oluşan ve toplam yedi ülkeyi kapsayan bölgenin, Güney Asya bölgesi olduğu kabul edilmelidir.⁵³

Bir başka tanımlama ile Hint Yarımadası'nın yer aldığı Güney Asya, coğrafi olarak bugünkü Pakistan, Hindistan, Nepal, Bhutan, Sri Lanka ve Bengladeş'i içine alır. Bu bölgeye yakınlığı ve ilişkileri açısından ÇHC de bu kapsama alınabilir⁵⁴. Mim Kemal Öke ise; Güney Asya sözcüğü ile bugünkü Pakistan, Hindistan ve Bengladeş'i kasteder. Öke'ye göre; Hint Altkıtası (Yarımadası) sözcüğü bugünkü

51 İlhan, a.g.e., s.29

52 Ömer Atagenc, "Çin ve Hindistan'ın Deniz Stratejileri ve Hint Okyanusunda Güç Mücadelesi", **BILGESAM**, Bilge Strateji, Cilt 4, Sayı 6, Bahar 2012

53 Serdar Çelebi, "Hindistan: Güney Asya'nın Güncel Jeopolitiği Bağlamında Uluslararası Politikada Mevcut ve Muhtemel Yeri", Yayımlanmamış: Doktora Tezi, **Gazi Üniversitesi**, Ankara, 2009, s.12-13

54 Tayyar Arı, **Global Politika ve Güney Asya Keşmir Sorunu ve Nükleer Yarış**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000, s.27

Hindistan'ı çağrıştırmakta ve bölgenin diğer iki Müslüman devletini (Pakistan ve Bengladeş) geri plana itmektedir.⁵⁵

Harita-5: Güney Asya Haritası

Geleneksel jeopolitik teorilerde mekânsal değerini sürekli koruyan Bölgeye Soğuk Savaş döneminde, Basra Körfezi ve Kızıldeniz ile Malakka ve Sunda Boğazları arasındaki uluslararası petrol ulaşım hatlarına hâkim konumu da jeopolitik değer katmıştır. SSCB'nin dağılmasından sonra, Orta Asya'nın artan önemine paralel olarak jeopolitik değerini koruyan bölgenin önemi, yeni yüzyılda Asya-Pasifik Bölgesinin küresel etkinlik mücadelesinde öne çıkmasıyla birlikte artmış ve Bölge, Pasifik bağlantısı nedeniyle, Hint-Pasifik tanımıyla öne çıkmaya başlamıştır. Hint-Pasifik tanımını kullananlar Hint Okyanusunu kendi arka bahçeleri olarak gören Hint

⁵⁵ Mim Kemal Öke, *Güney Asya Müslümanlarının İstiklal Davası ve Türk Milli Mücadelesi*, Kültür ve Turizm Bak., Ankara, 1988, s. xiii

stratejistlerdir. Bu tanımda vurgu aslen Hint Okyanusuna yapılırken bu coğrafyaya hâkim olan Hindistan'ın önemine atıf yapılmaktadır. Hint Okyanusu coğrafyası ile aslen bu okyanusun adını aldığı Hindistan ve Güney Asya, batıda Afrika kıyıları, güneyde Avustralya kıyıları ile doğu ve kuzeyde adalar coğrafyası kastedilmektedir.⁵⁶

Asya kıtasından belirgin bir şekilde ayrılan coğrafi görünümü nedeniyle Hint Altıktası⁵⁷ olarak da adlandırılan Hint Yarımadası Güney Asya'da, Arap Denizi ile Bengal Körfezi arasında, Hint Okyanusu'na doğru uzanan devasa bir yarımada konumundadır. Bu dev yarımada, kuzeyde Hindukuş ve Himalaya Dağlarıyla ana kıttadan ayrılırken, doğu ve batıda, güneye doğru gittikçe alçalan dağ silsileleriyle sınırlanır. Bu dağ silsileleri; batıda, Hindukuş ve Himalayalar gibi Pamir düğümünden ayrılan Süleyman Dağlarını müteakip bugünkü Pakistan'ın Belucistan dağlık bölgesi ve Kirtar Dağları ile Karaçi Körfezi'ne uzanır, doğuda ise Himalayaların güneye doğru kıvrılmasıyla oluşan Patkay ve Letha Dağlarıyla Bengal Körfezine ulaşarak, bugünkü Hindistan'ın tabi sınırlarını oluşturur.⁵⁸

İndus Havzasının Hint Altıktasının tarihinde özel bir yeri vardır; bölge tarihinde önemli gelişmelerin yaşandığı Lahor, Multan ve Uç buradadır ve Alt Kıtayı dışarıya bağlayan Kâbil, Kandahar ve Mekran gibi kuzeybatıdaki üç önemli yol, bu bölgeye açılmaktadır. Bu nedenle Alt Kıta tarihinin büyük bir bölümünü oluşturan göç ve istila hareketleri bu miğferde hayat bulmuştur. Hint Altıktasının zor iklimi ve coğrafyası da ilerleme istikametini bu miğfere yönlendirmiştir; nitekim bu zorluklar Persler ve Büyük İskender'e de istila sınırını bu hatta çizdirmiştir.⁵⁹ İnsanlık tarihinde önemli yer tutan İndus Medeniyetine ait ilk kalıntıların da bu bölgede bulunmuş olması da bölgenin her devirde cazibe merkezi olduğunu ispatlamaktadır.

Soğuk savaş döneminde, Mackinder'ın Kalpgahı SSCB sınırları içinde kaldığından, bu bölgeyi saran Spykman'ın Kenar Kuşağının kontrolünü hedefleyen ABD,SSCB'yi çevreleme politikası kapsamında Pakistan ve ÇHC ile işbirliği yapmış, SSCB de Hindistan'a yaklaşılarak, Keşmir konusunda Hindistan'ı desteklemeyi tercih etmiştir. SSCB'nin dağılması sonrasında bir dönem ağırlığını yitirecek gibi görünen

⁵⁶ Yılmaz Tezkan, "Jeopolitik ve Hindistan", *Hindistan Asya'nın Yeni Gücü*, der. Yılmaz Tezkan, Ülke Yayınları, İstanbul, 2007, s.15

⁵⁷ Tezkan, a.g.e., s.12

⁵⁸ Suat Vural, "Hindistan'da İngiliz Yönetimi", Yayınlanmamış Doktora Tezi, *İnönü Üniversitesi*, Malatya, 2006, s.1

⁵⁹ Fernand Grenard, *Asyanın Yükselişi ve Düşüşü*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1970, s.162

Güney Asya'yı yeniden gündeme taşıyan siyasi gelişmeler ABD'deki 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında başlamış ve bu süreçte Mackinder'in teorileri tekrar önem kazanmıştır. Bu dönemde küresel güçlerin hedefinde, Orta Asya doğal kaynaklarına ulaşımı garantiye alma ve rakiplerinin benzer hedeflerini boşa çıkarma gayretleri öncelik kazanmıştır. Bu durum, hidro karbon kaynaklarına alternatif bir enerji kaynağının gündelik yaşama entegre edilene kadar Kalpgahın öneminin azalmayacağını⁶⁰ bir kez daha göstermiş ve neticede; coğrafi avantajları nedeniyle Güney Asyayı da öne çıkarmıştır.⁶¹

Asya-Pasifik ülkelerinin öne çıkmaya başladığı 21.asıra girildiğinde enerji güvenliğinin küresel rekabetin önemli bir parçası haline gelmesi, bu dönemin önemli aktörlerinin enerji ithaline bağımlı olması ve bu ülkelerin enerji ithalinin ağırlıklı olarak deniz yolu ile yapılması Hint Okyanusu'ndaki deniz trafiğinin güvenliğini öne çıkarmıştır. Söz konusu deniz trafiğinin işleyişine büyük önem atfeden Hindistan, Japonya ve ÇHC gibi ülkeler için denizlerin güvenliği ile birlikte Hürmüz ve Malakka Boğazının güvenliği de öne çıkmıştır. Bu dönemin gelişmelerine paralel olarak ABD'nin, ÇHC'nin artan küresel etkinliğini sınırlamak amacıyla gündeme getirdiği "Merkez Asya" ve "Asya'da Yeniden Denge Kurma" politikaları,⁶² soğuk savaş dönemindeki SSCB'yi çevreleme politikasına benzer bir şekilde, Spykman'ın Kenar Kuşak teorisini canlandırmıştır⁶³. Spykman'ın, deniz ticaret ve ulaşım yollarına hâkim konumu nedeniyle Alt Kıtanın gelecekte kazanacağı değere yönelik öngörüsünün haklılığının görülmesi de Güney Asyaya jeopolitik ağırlık katan bir unsur olmuştur.⁶⁴

Dünya ticaretinin yaklaşık üçte biri ile Doğu Asya ülkelerinin hidrokarbon enerji kaynağı ihtiyacının büyük kısmı Hint Okyanusu deniz trafiği üzerinden karşılanmaktadır. Bu derece kritik bir işlevi olan bölgede ABD, Japonya ve ÇHC, RF gibi bölge dışı güçler, kendi çıkarlarını koruma kapsamında askeri güç bulundurmaktadır. Küresel ve bölgesel aktörlerin sürekli olarak birbirlerini tarttığı ve yarıştığı bu coğrafyada yaşanan gelişmeler dünya gündeminde de meşgul etmeye başlamıştır. Hint Okyanusuna sahilدار ülkelerin genelde gelişmemiş olduğu,

60 Tezkan ve Taşar, a.g.e., s.88

61 Çelebi, a.g.e., s.16-17

62 Khalid Chandio, "US Rebalancing Policy Towards Asia", *Islamabad Policy Research Institute Review*, 30 Mayıs 2016

63 Furniss, a.g.e.

64 Hasanov, a.g.e., s.75-76

dünyadaki büyük çaplı doğal afetlerin yüzde yetmişinin bu coğrafyada meydana geldiği, terör ve korsanlık gibi sorunların Bölgenin klasiği haline geldiği dikkate alındığında, Bölgenin artan hassasiyeti göze çarpmaktadır.⁶⁵

1.2.Pakistan ile Hindistan'ın Geleneksel Jeopolitik Çerçeveden Değerlendirilmesi

1.2.1.Hindistan'ın Geleneksel Jeopolitik Çerçeveden Görünümü

1.2.1.1.Genel Değerlendirme; Coğrafi Konum, Sosyo-ekonomik ve İdari Yapı

Hint Altıtası bugün İndus Havzasını merkeze alarak; doğuda Hindistan ve batıda Pakistan olarak ikiye ayrılmıştır. Modern Pakistan, tarihi istila yollarının üzerinde Kuzeybatıda yer alırken, Doğuda Bengladeş ve Myanmark'a kadar sokulan bir üçgene benzeyen Alt Kıtanın büyük bölümü modern Hindistan topraklarında kaldığından,⁶⁶ Bölge coğrafyasının incelenmesi genellikle bugünkü Hindistan üzerinden yapılır. Hindistan'ın yüzölçümü 3.166.414 km², Kara sınırlarının uzunluğu 15.168 km., kıyılarının uzunluğu ise 7.516 km.dir. Hindistan, genişliği ve haritaya bakıldığında Asya kıtasından belirgin bir şekilde ayrı duran görünümü nedeniyle "Alt Kıta (sub-continent)" olarak da anılan büyük yarımada'nın tamamına yakın bir kısmını kaplamakta, bu nedenle bu büyük yarımada'ya Hint Altıtası da denilmektedir.

Hindistan; güneyinde yüksek ovaların, Ganj arazisinde düzlüklerin, batısında çöllerin, kuzeyinde Himalaya'ların yer aldığı bir ülkedir. Hindistan, fiziki yapı bakımından üç ayrı bölüme ayrılır, bunlar; Dekkan Platosu, Ganj Ovası ve Himalayalar bölgesidir. Dekkan Platosu; Hindistan Yarımadasının güneyinde, doğu ve batısı Gat Dağları ile çevrili 600-800 m yükseklikte bir platodur. Dekkan Platosu, ülkeyi ikiye ayıran Vindhya Dağları ile Ganj Ovasından ayrılır. Hindistan'ı çevreleyen Himalaya Sıradağları, bölgeye hayat veren iki büyük nehir Ganj ve İndus'un da kaynağı konumundadır. Ganj Nehrinin suladığı verimli ovalar

⁶⁵ Çelebi, a.g.e., s.198-200

⁶⁶ Burton Stein, *Hindistan Tarihi*, İnkılap Yayınları, İstanbul, 2015, s.8

Kuzeydoğu Hindistan düzlüklerini meydana getirir. Delhi başta olmak üzere, tarihi olaylara sahne olan şehirler bu düzlüklerde, Ganj nehrinin kolları üzerinde veya onlara yakın yerlerde kurulmuştur.

Kuzeydeki Himalayalar Bölgesi ise Hindistan'ı Tibet Yaylasından ayıran ve tarih boyunca istilalara engel teşkil eden tabii bir duvardır. Dünyanın en yüksek yeri Everest Tepesi (8882 m) de buradadır. Dekken Yaylası, 400 ile 1000 metre arasında değişen bir yüksekliğe sahiptir. Doğu ve batı yönlerinde Gat Dağlarıyla çevrili olduğu için denizle irtibatı yoktur. Bu yaylanın kuzeyinde Kanbey Körfezinden doğuya doğru uzanan Vindhiya Dağları Bihar'da güneye kıvrılıp, Cacnagar ve Orissa bölgelerini güneyden kuşatarak Bengal Körfezine ulaşır. Bu dağ silsilesinin ortalama yüksekliği 1000-1200 metre arasında değişmekle beraber, çok sarp olması, sık orman ve çalılıklarla kaplı bulunması sebebiyle ancak belirli noktalarda, güçlüklerle geçit verir.⁶⁷

Asya'nın güneyinde, Hint Okyanusu'na doğru uzanan devasa bir yarımada konumunda olan Hindistan; dünyada nüfus büyüklüğü bakımından ÇHC'den sonra ikinci, yüzölçümü bakımından ise altıncı sıradadır. Bir milyardan fazla insanın yaşadığı Hindistan'da Resmi dil Hintçe (Hindi) ve İngilizce olmakla beraber her eyaletin resmi dili vardır ve ülkede toplam 1652 farklı dil⁶⁸ konuşulmaktadır. Halk, beş ayrı etnik gruptan meydana gelmiştir. Bunlar Dravitler, Aryalar, Hindular, Tibet-Çin ve Moğollar ile Müslümanlardır.⁶⁹ Temmuz 2010 ayı verilerine göre 1,173,108,018 olan nüfusun nüfus artış hızı %1.376'dır.⁷⁰ Nüfusun % 20'si şehirlerde, %80'i köy ve kırlarda yaşar. Hindistan nüfusunun %3'ü dış dünyadan uzak, yüksek tepelerde, geçit vermezormanlarda ve ilkel şartlar altında yaşarken bu kabileler çoğunlukla kuzeydoğu, orta ve güney Hindistan eyaletlerinde bulunmaktadır.

67 Y.Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi I: İlk Çağlardan Gürkanlı Devleti'nin Kuruluşuna Kadar (1526)*, Ankara, 1987, s.3

68 Türkaya Ataöv, *Keşmir, Hindistan ve Komşuları, Öykü, Terör, Barış*, TTK Yayını, Ankara, 2014, s.239

69 Tolga Barış Kılıçkap, *Bölgesel Güçten Küresel Güce Hindistan*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007, s.32

70 CIA World Fact Book, (Çevrimiçi), <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook>, 19 Aralık 2010

Harita-6: Hindistan Fiziki Haritası

Hindistan satın alma gücü bakımından ABD, Japonya, Çin, Almanya ve Fransa'dan sonra dünyanın en büyük altıncı Gayri Safi Milli Hâsılası (GSMH)'na sahip ülke konumundadır. 2000'li yılların başlarından itibaren dünyanın dikkatini çekmeye başlayan Hindistan'ın ekonomik başarısı 1980'lerde uyguladığı reformlar sonucu ortaya çıkmıştır. Ekonomik büyüme hızı 1990'larda ortalama % 6, 2000'den sonra ise % 7,5 oranlarına ulaşan Hindistan'da 2009 yılının son çeyreğinde büyüme hızı % 6,1 olmuştur. (2006 yılında % 9,7 ile en yüksek seviye'ye çıkmıştır.) Büyüme

hızının bu şekilde 2020'ye kadar devam edeceği tahmin edilmektedir.⁷¹ Hindistan; diğer Asya ülkelerinin uyguladığı emek yoğun ve ucuz mal üreterek dünyaya satmak gibi klasik bir yöntemin tam aksine, ileri teknoloji gerektiren üretime yönelmiş, iç pazara ve hizmet sektörüne önem vererek ekonomik başarıyı yakalamıştır. Bilgi teknolojilerindeki gelişim, nükleer enerji, uydular, savaş uçakları, yazılım teknolojisi, okyanus bilimi gibi alanlardaki başarılı çalışmaları Hindistan'ın küresel ağırlığını artırmıştır.⁷²

Zengin tarihi birikimi ve kutsal hac mekânları ile Hindistan, dünyanın en gelişmiş uygarlıklarından birinin beşiğidir. Hindistan'ın önemli bir özelliği de Hinduizm ve Budizmin hayat bulduğu mekan olmasıdır.. Bir Müslüman ülke olmamasına rağmen, çevresindeki Müslüman ülkeler ve ikiyüz milyonu aşan Müslüman nüfusu ile İslam dünyası içinde yer almaktadır ve bu yönüyle hem bir Doğu ülkesi hem de bir İslam ülkesidir. Ülkede nüfusun % 80,5'i Hindu, % 13,1'ü Müslüman, % 2,3'ü Hristiyan, % 1,9'u Sihiken, % 1,8'i de farklı inançları takip etmektedir.⁷³

Parlamenter ve federal bir cumhuriyet olan Hindistan'ın 26 Ocak 1950'de kabul ettiği ilk anayasası ve idari-hukuki sistemi İngiliz mirasına dayanmaktadır. Sembolik ve sınırlı yetkileri olan Cumhurbaşkanı (bir de yardımcısı vardır) devletin başı iken asıl yetki ve sorumluluk başbakan ile hükümettedir. Parlamento, 250 üyeli Eyaletler Meclisi (Rajya Sabha) ile 545 üyeli Halk Meclisi (Lok Sabha)'nden oluşmaktadır. Eyaletler Meclisinin 12 üyesi Devlet Başkanı tarafından tayin edilir. Geri kalan üyeler, eyaletler ve birliklerden seçilir.⁷⁴ Her eyaletin bir yasama meclisi vardır. Eyaletler meclisine gidecek temsilciler bu yasama meclisince seçilmektedir. Eyaletler Meclisi seçimleri dolaylıdır; üyeler ilgili eyaletin yasama meclisi tarafından seçilmekle beraber, bu seçimlerin iptal edilmemesine yönelik bir dokunulmazlığı vardır.⁷⁵ Hindistan idari yapı bakımından 35 bölgeden oluşur. Bunların 28'i eyalet, 7'si de birlik bölgesi olarak tanımlanır.

71 A.F. Özsoylu, *Nasıl Başardılar? İrlanda, Çin, Hindistan*, Destek Yayınları, Ankara, s.111

72 George Perkovich, "Hindistan Büyük Bir Güç mü", *Hindistan Asya'nın Yeni Gücü*, der. Yılmaz Tezkan, s.40-48

73 CIA World Fact Book, (Çevrimiçi), <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook>, 09 Aralık 2010

74 Arı, a.g.e., s.40

75 Özsoylu, a.g.e., s.110

Harita-7: Hindistan'da İdari Yapıyı Gösteren Harita

EYALETLER:

1.Arunachal Pradesh 2.Andhra Pradesh 3.Assam 4.Bihar 5.Chattisgarh 6.Goa 7.Gujarat 8.Haryana 9.Himachal Pradesh 10.Jammu and Kashmir 11.Jharkhand 12.Karnataka 13.Kerala 14.Madhya Pradesh 15.Maharashtra 16.Manipur 17.Meghalaya 18.Mizoram 19.Nagaland 20.Orissa 21.Punjab 22.Rajasthan 23.Sikkim 24.Tamil Nadu 25.Tripura 26.Uttar Pradesh 27.Uttarakhand 28. West Bengal

BİRLİK BÖLGELERİ:

1.Andaman and Nicobar Adaları 2.Chandigarh 3.Darda ve Nagar Haveli 4. Daman ve Diu 5.Lakshadweep 6.Delhi Ulusal Baskent Bölgesi 7.Punducherry

Etno-kültürel çeşitliliği, bölgeler ve sosyal sınıflar arası ekonomik uçurumları ve kast sistemi gibi ayrıştırıcı kurumlarının mevcudiyetine rağmen Hindistan laik ve demokratik yapısını koruyabilmenin yanında ayrılıkçı hareketler ve yolsuzlukla mücadelesinde başarılı olmayı becerebilmiştir. Hint askeri ve sivil bürokrasisi bağımsızlığına kavuştuktan sonra, İngiliz tecrübesinden aldığı mirası devam ettirerek; profesyonellik, liyakat ve siyaset dışı kalma ilkelerine bağlılığını sürdürmüş ve ülke ne bir yolsuzluk girdabına girmiş, ne de askeri darbeler sarmalına takılmıştır.⁷⁶ Ülkede en etkin partiler Kongre Partisi ile Bharatiya Janata Partisi olmasına rağmen başka çok sayıda parti mevcuttur ve ülke çok partili parlamenter bir demokrasi görüntüsü arz etmektedir.⁷⁷

Hindistan ASEAN (Güney Doğu Asya Milletleri Birliği), bundan doğan AFTA (ASEAN-Serbest Ticaret Bölgesi), ARF (ASEAN Bölgesel Forumu), APEC (Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği), SAARC (Güney Asya Bölgesel İşbirliği Örgütü) gibi bölgesel örgütlerin yanı sıra Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) ile BRICS grubunu dâhil olarak küresel ağırlığını artırmıştır. İşleyen demokrasisi, büyüme başarısı, İngiliz temelli bir hukuk sistemine sahip olması, ABD tarafından nükleer kulübüne kabul edilmesi, teknolojik gelişimi, bankacılık sistemi ve sermaye piyasalarının işlevselliği, üretim ve hizmet avantajlarına sahip olması, fiziki altyapısındaki düzelme ve özel mülkiyet haklarının gelişmesi gibi olumlu gelişmelerle bu ivmeyi devam ettireceği izlenimi vermektedir.⁷⁸

1.2.1.2.Hindistan'ın Jeopolitik Analizi

Hint yarımadasının en önemli nehirleri Ganj, Brahmaputra, Narbada, Godavari, Krisna ve İndustur. Ganj Nehri Hindularca kutsal sayılan bir Hac bölgesi olması itibarıyla özel bir değer taşımaktadır.⁷⁹ Bölgenin ana su kaynaklarını oluşturan Indus, Ganj ve Brahmaputra nehirlerinin üst havzasında bulunması, Hindistan için komşuları Pakistan ve Bangladeş'e karşı stratejik bir avantaj oluşturmaktadır. Hindistan, bu nehirler üzerinde uygulayacağı akarsu rejimi ile komşularının ekonomisini etkileme, hatta sulardan askeri maksatlarla yararlanma imkânına

⁷⁶ Özsoylu, a.g.e, s.116.

⁷⁷ Arı, a.g.e., s.41

⁷⁸ Kılıçkap, a.g.e, s.133

⁷⁹ Kemal Çağdaş, *Hint Eski Çağ Kültür Tarihine Giriş*, AÜ DTC Fakültesi Yayınları, Ankara, 1974, s.8

sahiptir. Hindistan'ın sahip olduğu uzun kıyı şeridi; denizden elde edilen doğal ekonomik girdiler ve ticari ulaşımı kolaylaştırması nedeniyle ulusal gücü besleyici bir etkiye sahiptir. Ancak bu uzun kıyı şeridi, aynı zamanda ülkeyi yasadışı faaliyetlere ve askeri harekâtlara karşı daha hassas bir hale getirmekte ve güvenlik açısından zafiyet de yaratmaktadır.⁸⁰ Bunun yanında Hindistan'ın bu geniş coğrafyası, Hint Okyanusuna hâkim konum sunması nedeniyle Hindistan'a büyük jeopolitik avantaj sağlamaktadır.⁸¹

Geniş alana yayılmış coğrafi konumu, doğal kaynakların çeşitliliği ve tarım ürünlerin çokluğuna sağladığı katkı ile özkaynaklardan beslenme kapasitesini artırıp ülkeye caydırıcılık vederinlikte stratejik savunma imkânı kazandırırken, ülke içindeki mesafelerin artması uzak bölgelerdeki sert coğrafi bölgelere Merkezi Yönetim otoritesinin ulaşma zorluğunda neden olmaktadır. Geniş coğrafi konumu aynı zamanda askeri gücün bölünmesi ve iletişimin azalması ile birlik bağlantı ve takviyelerini de kısıtlar ve savunma zafiyeti de yaratır. Bu durum barış zamanında ordunun mevcudunu artırmaya zorlayarak savunma bütçesinin artmasını neden olur. Ülkenin kuzeyindeki Himalaya Dağlarının aşılması zor yapısı ve batısındaki Pakistan sınırında boyunca uzanan Tar Çölü doğal bir sınır oluşturup stratejik avantaj sunarken, bu bölgeye ve kendi gücünün intikali ve harekâtını da zorlaştırır.⁸²

Hindistan'ın gelişen sanayisini destekleyecek hidrokarbon kaynaklı enerjiyi sağlamada ve özellikle gelişmemiş bölgelerinde, iletişim, ulaşım, altyapı, sulama, sağlık ve eğitim konularında ciddi sorunları vardır ve bu sorunlar ülkenin güç parametresinde zaafiyet yaratmaktadır. Hindistan, kömür, demir, boksit, kireç taşı, manganez, doromit ve mika gibi doğal kaynaklar açısından zengin bir durumda iken pirinç, buğday bakliyat, şeker kamışı, pamuk, Hint Keneviri, yağlı tohumlar, çay, kahve, tütün, sebze ve meyve gibi birçok tarım ürününün önemli üreticilerindendir ve orman ürünleri açısından da yeterli bir konumdadır. Deniz, göl ve akarsulara dayanan doğal kaynaklar açısından iyi bir durumda olan Hindistan'ın hızlı nüfus artışı gelecekte kendine yeterli olduğu besin kaynaklarında sıkıntı yaşanacağını da emarelerini vermektedir. Hindistan, yıllık enerji talebi ve büyüme oranı dikkate alındığında artan enerji ihtiyacı sıralamasında dünyadaki ilk ülkelerdendir. Elektrik

80 Çelebi, a.g.e, s.29

81 Dinçer.Özdamar, "Hindistan'ın Önemi", **Hindistan Asya'nın Yeni Gücü**, der. Yılmaz Tezkan, Ülke Kitapları, İstanbul, 2007, s.20

82 Çelebi, a.g.e., s.29-30

enerjisi üretimi yüzde 73 oranında kömür ve petrol kaynaklı termal tesislerden sağlanırken yüzde 3,6 oranında nükleer santrallerden faydalanılmaktadır. Hidrokarbon kaynaklarında yetersiz olan ülke enerji üretiminde nükleer enerjinin payını arttırmak üzere yoğun bir çalışma içindedir ve kaynak çeşitliliğini artırmaya çalışmaktadır.⁸³

Hindistan petrol tüketimi açısından dünyada ilk onda yer alırken yetersiz kaynakları nedeniyle petrol ve doğalgaz ithalatına bağımlı durumdadır. Bu kapsamda Hindistan petrol ve doğalgaza olan bağımlılığını azaltmaya çalışmakta ve nükleer enerjiye, alternatif bir kaynak olarak bakmaktadır. Hindistan alternatif enerji kaynağı oluşturma hedefi doğrultusunda, kırsal atölyelere elektrik sağlayan biyolojik gaz kazanları ve güneş hücreleri de dâhil olmak üzere, yenilenebilir enerjilerin kullanımını teşvik etmekte ve rüzgâr enerji santrallerini de desteklemektedir.⁸⁴

Hindistan'ın, alt yapı sisteminin gelişen ekonominin ihtiyaçlarını karşılayamaması, limanlarda kapasite eksikliği, nitelikli iş gücü yetersizliği, ulaştırma şebekesinin zayıflığı gibi problemleri de vardır. Okuma yazma oranının % 30'larda olması da ülke için zaaf oluştururken sosyal entegrasyonun önündeki en büyük engel olan kast sistemi kanunla kaldırılmasına rağmen sosyo-kültürel bariyerler aşılamamış;⁸⁵ kanun ile sağlanan pozitif ayrımcılık hedefine ulaşamamıştır.⁸⁶ Kast sisteminin ayrıştırdığı sosyal yapıya, azınlıkların ötelenmesi ve ekonomik zayıflığı ile toplumsal katmanlar arasındaki sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik mesafe de eklenince iç istikrarın muhafazasının zorluğu önemli bir hassasiyet olarak dikkat çekmektedir.⁸⁷

Hindistan'ın en önemli sorunlarından biri de kuzeydoğusundaki az gelişmiş yedi eyalette yaşanan ayrılıkçı terör ve istikrarsızlıktır. Bu coğrafya bağımsızlıktan bu yana ayrılıkçı hareketlerle gündeme gelmiştir. Sert coğrafya ve iklim şartları altında yaşayan fakir insanların çoğunlukta olduğu ve bir kısmında hala kabile hayatının hüküm sürdüğü bu bölge ile ülkenin geri kalanı arasındaki gelişmişlik farkı

83 Çelebi, a.g.e., s.33-37

84 D. Nierenberg, "Dünyanın Durumu, **Özel Konu: Çin ve Hindistan**", Worldwatch Enstitüsü, TEMA, 2006, s.11

85 Jeffrey Witsoe, "Caste and Democratization in Postcolonial India: an Ethnographic Examination of Lower CastePolitics in Bihar," Democratization, Vol. 19, No. 2, April 2012, 312-333, Routledge, Download by: [Istanbul Universitesi Kutuphane ve Dok], Date: 08 November 2016, At: 04:01

86 Kılıçkap, a.g.e., s.33

87 Özdamar, a.g.e., s.22 ve 35

çok yüksektir. Ülkenin 1652 yerel dilinin dörtte birinin konuşulduğu bu coğrafyaya, İngiliz Sömürge Yönetiminin mirası olarak devralındığı şekilde, güvenlik penceresinden bakılmıştır. Bu mantık çerçevesinde muhalifler baş kaldırmadığı müddetçe Bölgeye hâkim olan geri kalmışlık bir sorun olarak görülmemiştir. Bu kapsamda Hristiyan ağırlıklı Nagaların özerklik taleplerine dayanan isyanları 1970'lerin ortalarında askeri olarak bastırılmış⁸⁸ olsa da Naga sorunu çözülmemiş ve Nagaland OHAL kapsamından henüz çıkarılamamıştır.⁸⁹ Mizolar, Bodolar, Meiteiler, Kukiler ile Manipur ve Tripura bölgesinin feodal militanları zaman zaman isyan etmiş ve güvenlik kuvvetlerine saldırmıştır. Hindistan'ın ücra köşelerinde hayat bulan bu ayrılıkçı hareketler uluslararası kamuoyunun dikkatini fazlaca çekmese de iç istikrarı etkilemektedir.⁹⁰

Assam'da, nüfusun çoğunluğunu Bengal'li Müslümanların oluşturduğu altı bölgeyi kapsayan bir alanda bağımsız devlet kurmayı hedefleyen Assam Birleşik Özgürlük Cephesi (ULFA) Örgütü baş ağırtmaya devam etmektedir. Assam ve Nagaland'da yaşayan Bodo'ların, "Bodoland" devleti kurma idealindeki Bodoland Milli Demokratik Cephesi (NDFB) örgütü zaman zaman silahlı eylemler icra etmektedir. Bodo Özgürlük Kaplanları Gücü (BLTF) Örgütü de Hindistan içinde özerklik istemektedir.⁹¹ Doğudaki Bihar, Andra Pradesh ve Batı Bengal eyaletlerinde, Maoist "Naxalit"lerin orta ve üst kastlardan toprak aristokrasisi ve güvenlik kuvvetlerine yönelik eylemleri sürmektedir.⁹² Batı Bengal'in Darjeeling Bölgesindeki Gurkhaların özerklik talepleri nedeniyle zaman zaman şiddet eylemlerine başvurduğu ve merkezi yönetim ile pazarlığa girdiği görülmektedir.⁹³

Ülkedeki en güçlü ayrılıkçı örgüt olan Maoist Naxalit Hareketinin militan sayısının 10.000'li rakamlarda olduğu, ülkeyi kızıl bir şerit ile kuzeydoğudaki ÇHC sınırından güneyde Kerela'ya bağlamak için çalıştığı ve ÇHC'den destek aldığı iddiaları bilinen bir gerçek iken 750 milyon insanın köylerde yaşadığı ve fakirlik

88 George N. Patterson, "Recent Chinese Policies in Tibet and towards the Himalayan Border States" The China Quarterly, No. 12 (Oct. - Dec., 1962), pp. 191-202, JSTOR, Accessed: 05-11-2016 12:56 UTC ,s.200-202

89 Gautam Sen, "Continuance of Declaration on Disturbed Area in Nagaland is a Decision based on Perception without Foresight", Institute of Defence Studies and Analyses, 16 Ocak 2018

90 Türkkaya Ataöv, **Keşmir, Hindistan ve Komşuları: Öykü, Terör, Barış**, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 2014, s.237-260

91 Dietmar Fricke, "Hindistan:Sömürge Mirasının İç Çatışmaları," **Dünya Çatışma Bölgeleri**, der. Kemal İnat v.d., Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2004, s.654-656

92 Çelebi, a.g.e, s.60-61

93 Övgü Kalkan, "Etnilerin Siyasallaşması Sürecinde Bölgesel Güçlerin Rolü: Hindistan-Sri Lanka İlişkisi", Yayımlanmamış Doktora Tezi, **Harp Akademileri Komutanlığı**, İstanbul, 2011, s .4-16

sorunun aşamadığı ülkede Naxalit Hareketinin gücünü yitirmesinin kolay olmadığı görülmektedir.⁹⁴ Hindistan'ın başını ağrıtmaya devam eden Kuzeydoğu ve Doğu eyaletlerindeki ayrılıkçı hareketlerin hayat bulduğu bu coğrafyanın sorun yaratan bir yanı da; ÇHC'nin örtülü olarak hâkimiyeti altına aldığı küçük ülkelerin yanı sıra ÇHC ile de komşu olması ve ÇHC'nin netleştirilememiş bazı sınır alanlarında hak iddia etmesidir.⁹⁵

Harita-8: Maoçu Ayrılıkçıların Hedeflediği Kızıl Koridor

Hindistan 1980'li yıllarda Sih ayrılıkçılığı ile çok ciddi bir mücadeleye girmiştir. Pencap'ta Sih Devleti (Khalistan) kurma peşindeki ayrılıkçı hareketin gücü, 1984 'ten itibaren artarak; Başbakan İndira Gandhi'nin öldürülmesinin yanı sıra pek çok Hintli politikacı ve bürokratin da öldürülmesine kadar uzanmıştır. Sihlerin Pencap'ta kutsal mekânı Altın Tapınağın muhasara altına alınıp şiddetli çatışmalar

⁹⁴ Jed Lea -Henry, "Imagined Wounds; The False Grievance behind India's Maoist Movement", **Institute of Peace and Conflict Studies**, Research Paper 30, Ocak 2018

⁹⁵ Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.237-260

ile teslim alınması sonrasında kamu düzeni sağlanabilmiştir.⁹⁶ Andhra Pradesh, Batı Bengal, Assam ve Bihar'da ise Maoist militan hareketler hala etkinliklerini sürdürmektedir. Bu örgütler zaman zaman ses getiren eylemler gerçekleştirebilseler de başarılı olmaları zor, Hindistan'ın parçalanma ihtimali de zayıftır.⁹⁷ Hindistan'ın elindeki profesyonel ordu, geniş paramiliter yapı, polis gücü ve tecrübeli istihbarat kurumları ile devlet geleneği, geri kalmış bölgelerindeki ayrılıkçı hareketlerinin başarısını engelleme kapasitesine sahiptir.

1.303.000 mevcutlu profesyonel ordusu ile dünyanın en büyük ordularından birine sahip olan Hindistan ileri teknoloji ürünü silah ve teçhizat üretebilirken⁹⁸ uzay teknolojisini de geliştirmeyi başaran ender ülkelerden birisidir. Hindistan bu kapsamda İsrail ile ilişkilerini önemli ölçüde geliştirmiş ve İsrail'in yardımlarıyla; erken uyarı uçakları (AWACS), hava savunma sistemleri, füze sistemleri ve silahlı helikopterlerin üretilmesi projelerini hayata geçirmeyi başarmıştır.⁹⁹ 1990'ların ortalarında Rusya'dan bir uçak gemisi satın alması ve devamında kriyojenik roket teknolojisi tedarik etmesi Hindistan'ın silahlanmasının dikkat çekici bir yönüdür. Hindistan, öncelikle Hint Okyanusu Bölgesindeki siyasi-ekonomik çıkarlarını koruyacak ve enerji güvenliğini sağlayacak bir askeri yapılanma hedefi benimsemiş ve 2020'de ulaşmayı hedeflediği bu yapılanmaya uygun kuvvet dönüşümlerini başlatmıştır.¹⁰⁰ Bu hedefte donanmanın güçlendirilmesinin öncelik aldığı görülmektedir. Bu durum, enerji güvenliğinin askeri güç ile sağlanmasının ve Hint enerji güvenliğinin Hint Okyanusu zemininde hayata geçirilmesi zorunluluğunun bir sonucu olması ile bağlantılıdır.¹⁰¹

Hindistan'ın silahlanmada asıl motivasyonu ÇHC'yi dengeleme ve caydırma isteğidir. Hindistan'ın bu kapsamda yürüttüğü karadan karaya balistik füze projesinde (Agni I'den Agni V'e) 5.000 km menzili aştığı ve ÇHC'nin derinlikteki stratejik kurum ve yapılarını vurma kapasitesine ulaştığı görülmektedir.¹⁰² Hindistan,

96 Halil Aydımalp, "Sosyal Çatışma ve Din," *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 2, 2010, s.187-215

97 Kılıçkap, a.g.e., s.138

98 J.N. Dixit, *India-Pakistan in War & Peace*, Thomson Press (India) Ltd, New Delhi, 2002, s.477

99 Kılıçkap, a.g.e., s.124

100 Walter C. Ladwig III, "India and Military Power Projection: Will the Land of Gandhi Become a Conventional GreatPower?", *Asian Survey*, Vol. 50, No. 6 (November/December 2010), pp. 1162-1183. *JSTOR*, Accessed: 05-11-2016 13:27

101 Atagenç, a.g.e.

102 Kishore Kumar Khera, "Agni 5 Tested; What Next", *Institute of Defence Studies and Analyses*, (Çevrimiçi), https://idsa.in/idsacomments/agni-5-tested-what-next_kkkhera_250118 25 01 2017 22 26, 25 Ocak 2018 ve "India Testfires Agni-V Ballistic Missile", *Xinhua*, 18 01 2018

Rus desteği ile uçak gemisi sahibi olmuş ve karadan havaya füzeler, gemiden gemi ve karaya füzeler, su üstü gemileri ve denizaltılardan atılabilen Brahmos Seyir (Cruise) Füzesi projesinde başarıya ulaşmıştır.¹⁰³ Kamu Şirketi Hindustan Aeronautics Ltd. (HAL), İHA üretiminde geldiği seviyeyi, 22 Ekim 2008 tarihinde Aya insansız bir araç göndererek zirveye taşımıştır. Ülke 2004 yılından bu yana harp gemileri için radar da üretebilmektedir.¹⁰⁴ Hindistan'ın ÇHC'ye karşı denge oluşturabilme hedefi doğrultusunda girdiği bu silahlanma yarışında yaptığı harcamalar, ayrılıkçılık sorunları, bölgeler arası gelişim farkları, kast sorunu, azınlık sorunları, sosyal katmanlar arası gelir dengesizliği, Pakistan ile yaşadığı sorunlar ve ekonomik sorunlara harcanacak kaynaklardan tasarruf edildiğini de düşündürmekte ve SSCB'nin ABD ile silahlanma yarışında yaşadığı çöküntüyü akla getirmektedir.¹⁰⁵

Hindistan ve Pakistan arasındaki silahlanma rekabetinin iki tarafı da güçlü bir füze envanterine taşıdığı, bu füze sistemlerinin taktik seviyeden stratejik seviyeye kayarak her iki ülkenin derinliğindeki hedefleri menzil dâhiline alırken nükleer başlık taşıma kapasitesine de ulaştığı görülmektedir. Hindistan ile Pakistan arasında genel bir askeri güç karşılaştırması yapıldığında; Hindistan'ın savunma harcamalarının Pakistan'dan yaklaşık altı kat fazla olduğu, Hindistan kara birlik mevcudunun Pakistan'ın yaklaşık iki katı, zırhlı birlik mevcudunun ise bir buçuk katı olduğu, Hindistan Donanmasının muharip gemi sayısının Pakistan'dan üç kat daha fazla olduğu, Hindistan savaş uçağı mevcudunun Pakistan'dan iki kat, helikopter mevcudunun ise beş kat fazla olduğu dikkat çekmektedir.¹⁰⁶

Hindistan'ın, ağırlıklı olarak İngilizcenin kullanıldığı zengin bir basın-yayın ve edebiyat dünyası, dünyanın yedi harikasından biri olarak kabul gören Tac Mahal gibi özgün binlerce tarihi mimari mirası ile özgün ve üretken bir film endüstrisi (Bollywood) vardır. Hint mutfağı, ayurveda diyeti, işlem süratini arttıran Vedic Matematik yöntemi, yoga, Budizm, aza kanaat ile yetinmede Hint kaderciliği ve astroloji gibi kültürel kültürel kavramlar dünyanın ilgisini çekmede başarı kazanmış ve Hint yumuşak gücünün artı hanesine yazılmıştır.¹⁰⁷ Hint yumuşak gücünün bu gelişiminin yanı sıra 20. asrın son çeyreğinde artan ve abartılı bir Hint zaferciliğine

103 Gleb İvashentsov, "Hindistan: İşleyen Stratejik Ortaklık", *Hindistan Asya'nın Yeni Gücü*, der. Yılmaz Tezkan, s.60-61

104 Çelebi, a.g.e, s.42-46

105 Özdamar, a.g.e., s.35

106 Dixit, a.g.e, s.339-341 ve 476-488

107 Çelebi, a.g.e, s.51-52

soyunan banal bir Hindu milliyetçiliğinin yükseldiği de dikkat çekmektedir. Hindu Milliyetçiliği, devlet desteğinde uygulanan Sanskritçe eğitiminin yaygınlaştırılması politikası ile “Sanskritçenin bilişim teknolojisine yatkınlığı”, “matematik üstünlük” ve “teknolojik eğitim başarısının özgünlüğü” gibi abartılı iddialarla yükselişe devam etmektedir.¹⁰⁸ Bu eğilim toplumsal entegrasyonu engelleyerek kutuplaştırmaya neden olmanın yanı sıra Hindistan’ın küresel imajına da zarar vermektedir.

Mackinder İç Hilali ve Spykman’ın kenar kuşağında yer alması ve yeni asırda kalpgahın artan önemi nedeniyle bölgenin küresel sahne olmasına ülkenin Hint Okyanusuna hâkim konumunun eklenmesi Hindistan için yeni tehditler-avantajlar doğurmaktadır. Hindistan sahillerinin büyük kısmı, Hürmüz Boğazı, Kızıldeniz ve Malaka Boğazı arasındaki deniz trafik hatlarını kontrol eden bir coğrafyaya sahiptir. Bu bölgedeki deniz ulaşımının istikrarı, Güney Çin Denizi ve Pasifik Okyanusunda kıyısı olan ülkelerin ekonomileri açısından da önemlidir.¹⁰⁹ Bu kapsamda ABD, Japonya, ÇHC, Avustralya, Kore Cumhuriyeti gibi devletler için bu hattın işlerliğinin önemi Hindistan’a bir yandan avantaj sağlarken diğer yandan bu ülkelerin Hindistan üzerinde hesap yapmasına da neden olmaktadır. Dünya ticaretinin miktar olarak yüzde yetmişbeşinin deniz yolları üzerinden yürütüldüğü ve bunun finansal olarak yüzde 60 rakamına denk geldiği¹¹⁰ gerçeği de Deniz Hâkimiyet Teorisinin güncelliğini yitirmediğini göstermektedir. Bu kapsamda Hint Okyanusu ve bölgedeki boğazlara hâkim olan Güney Asya coğrafyası ile Andaman ve Nikobar adalarının sahibi Hindistan’ın artan jeopolitik değeri gözden kaçırılmamalıdır.¹¹¹ Hindistan 2001 yılında, Malaka Boğazını kontrol eden Andaman ve Nicobar adalarında, Güneydoğu Asya Komutanlığını kurarak bu doğrultuda bir adım atmıştır. Hindistan’ın bu adımının, ÇHC’in Myanmar’da konuşlandığı deniz gözetleme istasyonlarını dengelemek adına faaliyete geçirildiği düşünülebilse de, deniz ulaşım yollarının güvenliğini ve kontrolünü sağlama maksadıyla atıldığı muhakkaktır.¹¹² 1984 yılında ilk insanlı uzay aracını uzaya göndermeyi başaran Hindistan,¹¹³ bilişim ve uzay teknolojisindeki ilerlemeleri, ekvator hattına yakın uzay altyapısına sahip olması gibi avantajlarıyla da küresel güç mücadelesinde önemli bir aktör olarak yer almaya

108 Meera Nanda, **Tanrı Piyasası**, Çev. Seren Serezli, Nota Bene Yayınları, Ankara, 2013, s.179-196

109 Atagenç, a.g.e.

110 “Dünya Ekonomisinin Can Damarı: Okyanuslar”, **Dünya Bülteni**, 19 Haziran 2016

111 Özdamar, a.g.e., s.20-22

112 Çelebi, a.g.e., s.29-30, 42 ve 67

113 Türkaya Ataöv, **Hindistan Siyaset Yazıları**, Güzeliş Ofset, Ankara, 2002, s.84

devam ederken, uzaydan ekonomik olarak faydalanmanın yanında askeri alanda da yararlanmaya yönelik çalışmalar yapmaktadır.

Zbigniew Brzezinski'ye göre Hindistan; Güney Asyanın en güçlü devletidir ve bölgesinde ÇHC'yi dengeleme potansiyeline sahip önemli bir güçtür.¹¹⁴ George Freidman ise; Hindistan'ın kısa vadede küresel bir güç olma potansiyeline ulaşmasının zor olduğunu düşünmekte, Hindistan'ın gelecekte Hint Okyanusu'nda bir rakip bir deniz gücüne dönüşmesinin engellenmesi ve bu maksatla Pakistan'ın desteklenerek, Hint askeri gücünün gelişme yönünün kara gücüne kaydırılması gerektiğini savunmaktadır.¹¹⁵ Aleksandır Dugin ise Hindistan'ı RF'nin doğal müttefiği olarak görmekle birlikte, Rus çıkarları açısından ÇHC ve Japonya ile geliştirilecek ilişkileri daha önemli görmektedir.¹¹⁶

1.2.2. Pakistan'ın Geleneksel Jeopolitik Çerçveden Görünümü

1.2.2.1.Genel Değerlendirme; Coğrafi Konum, Sosyo-ekonomik ve İdari Yapı

Pakistan; Güney Asya'da, Orta Asya'dan Hint Altı kıtasına uzanan tarihi ilerleme istikameti üzerinde, güneybatı-kuzeydoğu doğrultusunda uzanmaktadır. Güneyinde Umman Denizi, batısında İran ve Afganistan, kuzeybatısında Afganistan, kuzeydoğusunda ÇHC ve doğusunda Hindistan bulunmaktadır. Pakistan, eski Hindistan'ın tarihi ve coğrafi mirasını taşıyan Hindistan'dan farklı olarak batıda Belucistan çöllerini ihtiva etmektedir. Bu kapsamda Pakistan coğrafi olarak altı bölgeye ayrılabilir; Kuzey Dağları, bu dağların eteklerindeki platoların oluşturduğu bölge, İndus Ovası, Belucistan Platosu, Batı Dağları ve çöller.¹¹⁷

¹¹⁴ Zbigniew Brzezinski, *Büyük Satranç Tahtası; Amerika'nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Stratejik Gereklilikleri*, Çev. Yelda Türedi, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2005, s.71

¹¹⁵ George Freidman, *Gelecek 10 Yıl*, Pegasus Yayınları, İstanbul, 2011, s.243-247

¹¹⁶ Meşdi İsmaytlov, *Avrasyacılık Mukayeseli Bir Okuma; Türkiye ve Rusya Örneği*, DoğuBatı Yayınları, Ankara 2011, s.238

¹¹⁷ Yılmaz Altuğ, *Başlangıçtan Günümüze Keşmir Meselesi*, İrfan Yayıncılık, İstanbul, 2002, s.78

Yüzölçümü 803,940 km² olan Pakistan'ın komşuları ile kara sınırı toplamı 6774 km.dir. Pakistan'ın Afganistan ile 2430 km., ÇHC ile 523 km., Hindistan ile 2912 km. ve İran ile 909 km. kara sınırı mevcut iken 1046 km.lik sahil sınırı vardır. Kuzeyi Himalaya Dağları ile sınırlandırılan Pakistan, dünyanın ikinci en yüksek noktası K2-Auistin (8611m.) zirvesine de (Pakistan kontrolündeki Keşmir'de) sahiptir.¹¹⁸ Pakistan'ın. Afganistan'ın bir toprak şeridi olan Wakhan bölgesi Pakistan'ı Türkistan'dan ayırır. ÇHC toprakları Pakistan'ın kuzeyini teşkil eder. Pakistan'ın batısında, Afganistan sınırındaki tepelerin rakımı düşüktür. Güneydeki Belucistan Eyaleti İran ile ortak sınırı oluştururken, Doğuda, Hindistan'a ait Racastan ve

118 Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.5

Pencap eyaletleri müşterek sınırı teşkil eder. Umman Denizi ülkenin güneyinde uzanır.

İngiliz Sömürge Yönetimi temsilcisi Sir Mortimer Durand'ın 12 Kasım 1893'te Afganistan Emiri Abdurrahman Han'a kabul ettirdiği sınırın Pakistan kurulduktan sonra Afganistan tarafından tartışmaya açılması nedeniyle sıkça gündeme gelen ve sınır çizilirken İngiliz temsilcisi Mortimer Durand'ın oynadığı rol nedeniyle "Durand Hattı" olarak bilinen 2430 km.lik hudut, Pakistan'ın Afganistan sınırını oluşturur.¹¹⁹ Kuzeyde sarp dağlık araziden, güneyde ise ıssız ve kurak Belucistan arazisinden geçen sınırdaki, iki ülke arasında geçişe imkân sağlayan birçok geçit mevcuttur.¹²⁰ Pakistan'ın Serhat Eyaleti (Kuzeybatı Sınır Eyaleti)'nin en önemli şehri Peşaver'i Afganistan'ın başkenti Kabil'e bağlayan 1030 m. yükseklikteki Hayber Geçidi ile Afganistan'ın Kandahar kenti üzerinden Anadolu'ya kadar bağlantı imkânı sunan Bolan Geçidi, tarih boyunca Hint Altı kıtasına uzanan bağlantıyı sağlayan en önemli iki ilerleme istikametinin kritik noktalarıdır.¹²¹

Çoğunluğu Hint-İran kökenli halklardan oluşan Pakistan nüfusunun %96,3'ü Müslüman olup, Müslümanların %80'i Sunni, % 20'ye yakını ise Şii dir. Pakistan İran'dan sonra en kalabalık Şii nüfusuna sahip ülkedir. Nüfusun % 45'ini Pencaplılar, %15'ini Peştunlar, %14'ünü Sindliler, %10'unu Seraikiler, %8'ini Muhacirler (Pakistan'ın kurulmasından sonra Hindistan'dan göç eden Müslümanlar), % 4'ünü Beluciler ve geriye kalan % 4'ünü ise diğer etnik gruplar oluşturmaktadır. Urduca milli dil olarak korunurken Resmi dil İngilizce olmuştur. Etnik unsurların dilleri de yaygın olarak konuşulmaktadır. Bunlar; Pencabi % 48, Sindi % 12, Siraiki (bir Pencabi lehçesi olarak da bilinir) % 10, Peştu, % 8, Urduca % 8, Beluci % 3, Hindko % 2, Brahui % 1 ve diğer etnik unsur dilleridir.¹²² Urduca, milli bir değer taşısa da, ülkenin çok az bölümünde konuşulan bir elit dili olmaktan öteye gidememiştir. Her bölge kendi dilini hatta kabile dillerini konuşur.

Ülke; bir başkent bölgesi, dört eyalet, bir bölge ve Pakistan kontrolündeki Keşmir bölgesinden oluşur. Eyaletler: Pencab (başkenti: Lahor), Sind (başkenti:

119 Fazıl Ahmed Burget, "Durand Hattı: Afganistan-Pakistan Arasında Yaşanan Kavga'nın Diğer Adı", *Ortadoğu Analiz*, Ağustos 2013, Cilt: 5, Sayı: 56

120 İsmail Akbaş, *Geçmişten Geleceğe Türkiye Pakistan İlişkileri*, Zeus Yayınları, İzmir, 2013, s.11-12

121 Çağdaş, a.g.e, s.7

122 CIA World Fact Book, (Çevrimiçi), <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook>, 15 Aralık 2009

Karaçi), Serhat-Kuzeybatı Sınır Eyaleti (başkenti: Peşaver), Belucistan (başkenti: Ketta)dır. Bölgeye de; Aşiretler Bölgesi-Federal Olarak Yönetilen Aşiretler Bölgesi denmektedir. Pakistan'ın başkenti İslâmabad, diğer önemli şehirleri; Karaçi, Lahor, Ravalpindi, Haydarabad, Multan ve Peşaverdir¹²³

Harita-10: Pakistan'ın İdari Bölümleri

1973 yılında kabul edilen anayasaya göre federal bir sistem ile yönetilen Pakistan İslâm Cumhuriyeti'nin, Parlamento ve Milli Meclisten oluşan iki meclisli bir yapısı vardır. Parlamento 100 üyeden oluşur. Üyeler, Eyalet Parlamentoları ve Milli Meclisteki bölge temsilcileri tarafından dolaylı olarak altı yıllığına seçilir ve seçimler üyelerin yarısını seçmek amacıyla üç yılda bir tekrarlanır. Milli Meclis 342 üyeden oluşur. 272 üye genel oyla seçilir. 60 koltuk kadınlara, 10 koltuk da gayri-Müslimlere ayrılmıştır.¹²⁴

Yargı Sistemi; Yüksek Mahkeme, Bölgesel Yüksek Mahkemeler ile sivil haklar ve suça yönelik yagılamayı yapan alt kademedeki mahkemelerden oluşur. Ülkede aynı zamanda Devlet Başkanı tarafından atanan bir başyargıç ile yedi ayrı

¹²³ R.F. Nyrop, **Pakistan-A CountryStudy** (5th ed.), Washington DC: Department of the Army, Der., 1984, s.27.

¹²⁴ CIA World Fact Book, (Çevrimiçi), <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook>, 15 Aralı 2009

yargıçtan oluşan bir Federal Şeriat Mahkemesi vardır. Bu yargıçlardan üçü “Ulema”dan seçilir. Federal Şeriat Mahkemesinin asıl görevinin yanında temyiz görevleri de vardır. Federal Şeriat Mahkemesi ülkede çıkan yasaların İslama uygunluğunu denetler, aykırılık tespit edilmesi durumunda Bölge Valileri veya Devlet Başkanı (kimin sorumluluk alanında çıkmışsa) yasanın İslam’a uygunluğunu sağlamak için tedbir almak durumundadır. Federal Şeriat Mahkemesi aynı zamanda sosyal hayatın işleyişinde, kendisine tahsis edilen alanlarda temyiz mahkemesi olarak görev alır. Ülkede Devlet Başkanı tarafından dört yıllığına atanan Wafaqi Mohtasib (Ombudsman) da vardır. Ombudsman’ın görevi; idarenin vatandaşa karşı kusurlarının tazmin edilmesine vesile olarak güvenilirliğinin sağlanmasıdır.¹²⁵

Ülkenin insanı; kendisini önce Müslüman olarak görür, sonra da Sindli, Pencaplı, Beluci veya Peştun gibi etnik aidiyeti ile açıklar. Ülkedeki etkinlik bakımından etnik gruplar arasında; Pencaplı, Peştun, Beluci, Sindli ve Muhacir olarak hiyerarşik bir sıralamadan söz etmek mümkündür.¹²⁶ Pakistanlılık bilinci (Pakistaniyyat) henüz yerleşmemiştir. Pakistan’lı kelimesi ülke insanı için normal zamanlarda fazla bir anlam taşımazken insanlarda diğer eyaletlere ait bir insan çağrışımı yapar. Pencabi, Sindi, Peştun, Beluci, Seraiki ve diğer yöresel diller Urduca ve İngilizce’nin önündedir. Eyalet aidiyeti Pakistanlılık bilincinin önündedir;¹²⁷ ülke vatandaşları Hindistan ile yaşanan bir krizde “Pakistanlı” olduğunu hatırlamaktadır.

Sind Eyaleti Belucistan’dan daha fazla Beluci nüfusa sahiptir. Önemli liman şehri Karaçi etnik yapının en fazla karışık olduğu şehirdir ve burada büyük çapta Beluci veya Peştun göçmen yaşar. Sind ayrıca Hindistan’dan gelen muhacir nüfusun en fazla en etkin olduğu eyalettir. Ülkedeki hâkim askeri ve sivil bürokrasinin kaynağı olan ve homojen görüntü veren Pencap eyaletinde bile diğer etnik unsurların yerleşik olduğu bölgeler vardır. Ülke insanının büyük bir kısmı Merkezi Hükümeti, Pencap Eyaletinin hegemonik aracı olarak görürken; İngiliz Sömürge Yönetiminin “Pencap Sömürge Yönetimi” şeklinde devam ettiğini ifade edenlerin mevcudiyeti de küçümsenemez.¹²⁸

125 CIA World Fact Book, (Çevrimiçi), <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook>, 15 Aralık 2009

126 Selçuk Çolakoğlu, “Dış Politika Yapım Sürecinde Din Faktörünün Etkisi; Pakistan Örneği”, *I.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* No:36 (Mart 2007), s.61-82

127 Tarık Ali, *The Duel/Pakistan on the Flight Path of American Power*, New York NY: Scribner, s.203

128 Nyrop, a.g.e, s.78-83

1.2.2.2.Pakistan'ın Jeopolitik Analizi

Spykman'ın Kenar Kuşağının ortasında yer alması nedeniyle Kalpgah'ın kontrolü için kritik bir konumda bulunan ve Orta Asya ile Orta Doğu enerji kaynaklarının ulaşımı için kara ve deniz yollarına hâkim konumu nedeniyle jeopolitik değeri öne çıkan Pakistan coğrafyası,¹²⁹ kuzeydoğudan güneybatıya uzanan geniş alanda, sürekli hasım durumda bulunduğu güçlü komşusu Hindistan'a karşı savunma zaafiyeti yaratır.¹³⁰ Bunun yanı sıra Hindistan'ın bölgedeki su kaynakları ile bunların kontrol noktalarına sahip olması, bir tarım ülkesi Pakistan'ın hassasiyetini artırır.

Ülke ekonomisi, ciddi bir enerji sıkıntısından kaynaklanan uzun süreli elektrik kesintileri, gıda fiyatlarında kaydedilen artış ve artan dış ticaret ile bütçe açığından muzdariptir. Pakistan'ın ekonomik sorunlarının temeli kuruluş dönemine kadar uzanır. Ekonomik altyapının temel kaynak ve vasıtaları Hindistan'a onyedi, Pakistan'a beş oranında taksim edilmiştir. Buna rağmen Pakistan alamadığı kaynakların peşinde 1960 yılına kadar koşmak zorunda kalmıştır. Ekonomik yetersizlik kuruluştan alınan miras ile günümüze kadar her zaman gündemde kalan temel bir sorun olmuştur.¹³¹

Ülkenin kırsal kesimindeki topraksızlık sorunu devam etmektedir. Sind eyaletinde % 86, Belucistan eyaletinde % 78, Pencap eyaletinde % 74 ve Serhat eyaletinde % 65 oranında insanın hiçbir toprağı yoktur. Bu rakamlar ülkenin toplam nüfusunun % 55'inin toprağı olmadığı anlamına gelmektedir. Tarımda; erozyon, sulama ve tahliye imkânlarının yetersizliğinin yanı sıra ürün ve verim darlığı gibi sorunlar da küçümsenemez boyuttadır. Sağlık sorunu da fakirler için büyük bir endişe kaynağıdır. Maddi imkânı olanlara özel hastaneler sağlık imkânı sunarken fakirlerin yapacağı fazla bir şey yoktur. Ülkede besin yetersizliğinden kaynaklanan ve solunum yoluyla bulaşan hastalıklar, verem ve şeker hastalığı yaygındır. Konut sorunu da ordu ve kamu personeli hariç çözülememiş durumdadır. Eğitime ayrılan kaynağın azlığı ve fırsat eşitsizliği fakir aile çocuklarını, kadınlarının doyurulduğu ve

129 Muharrem Hilmi Özev, "Küresel ve Bölgesel Güçlükler Karsısında Pakistan'ın Demokratikleşme Çabaları", *Güvenlik Stratejileri*, yıl 8, sayı 6, s.148-176

130 Akbaş, İ., a.g.e, s.12-14

131 Nyrop, a.g.e, s.35

üzerlerine kıyafet verildiği medreselere doğru itmektedir.¹³² Medrese sistemi üzerinde hükümetin kontrolü çok azdır. Eğitim programı kurucu vakıflar tarafından belirlenen medreselerde yalnızca din eğitimi verilmediği, aynı zamanda o mezhep ya da cemaatin din anlayışının, diğer inanç ve mezheplere katı ve toleranssız bir açıdan bakan yaklaşımla birlikte verildiği iddia edilmektedir.¹³³ Medreselerin Afgan direnişinden sonra ülke içindeki terör yapıları tarafından suistimal edildiğinin ortaya çıkması Pakistan'ı medreseleri reforme etmeye zorlamaktadır.¹³⁴

Belucistan Eyaleti'nin Makran sahilinde ÇHC finansmanıya 2002 yılında inşasına başlanan olan Gwadar Limanı Projesi, Pakistan'ın Hürmüz Boğazı ve Basra Körfezi'ni kontrol edebilme ve Orta Asya'yı Afganistan'dan üzerinden Hint Okyanusu'na bağlama kapasitesinin teorik jeopolitik öneminin¹³⁵ fiiliyata geçirilmesi adımıdır. Gwadar Limanının, Orta Asyanın zengin enerji kaynakları için ana dağıtım noktası olması beklenmektedir. Hürmüz Boğazı'na yalnızca 180 deniz mili mesafede yer alan liman, Pakistan'a önemli bir enerji koridorunu kontrol etme kabiliyetini kazandıracaktır. ÇHC'nin Malaka Boğazına bağımlı olan deniz ticareti ve enerji güvenlik sorununa da alternatif getiren Gwadar Limanı, ÇHC'nin ayrılıkçı hareketleri bastırılmayan Uygur Özerk Bölgesinin gelişimine de katkı yapmanın yanında donanmasına da üs olma potansiyeli taşımaktadır. CPEC (China Pakistan Economic Corridor) projesi kapsamında ÇHC bu limandan Şincan Özerk Bölgesine, oto yol, tren hattı ve boru hatları inşa ederken Pakistan ekonomisine de destek vermektedir.¹³⁶ Bu bölgede konuşlanacak Çin Deniz Gücü ise yakın coğrafyadaki askeri dengeleri değiştirme kapasitesine sahiptir.¹³⁷ Nitekim ÇHC, CPEC projesi ile Gwadar Limanı yatırımlarını artırdıkça askeri gemilerin de burada konuşlanacağı ortaya çıkmış ve bu gelişme ABD-Hindistan hattındaki kaygıları haklı çıkarmıştır.¹³⁸

132 Ali, T., *The Duel*, s.257-259

133 Pervez Musharraf, *In the Line of Fire*, Free Press, New York NY, 2006 , s.312

134 İbrahim Aşlamacı, "Tarihsel Süreç İçerisinde Pakistan Medreseleri", *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Bahar 2013/4 (1), s.187-210

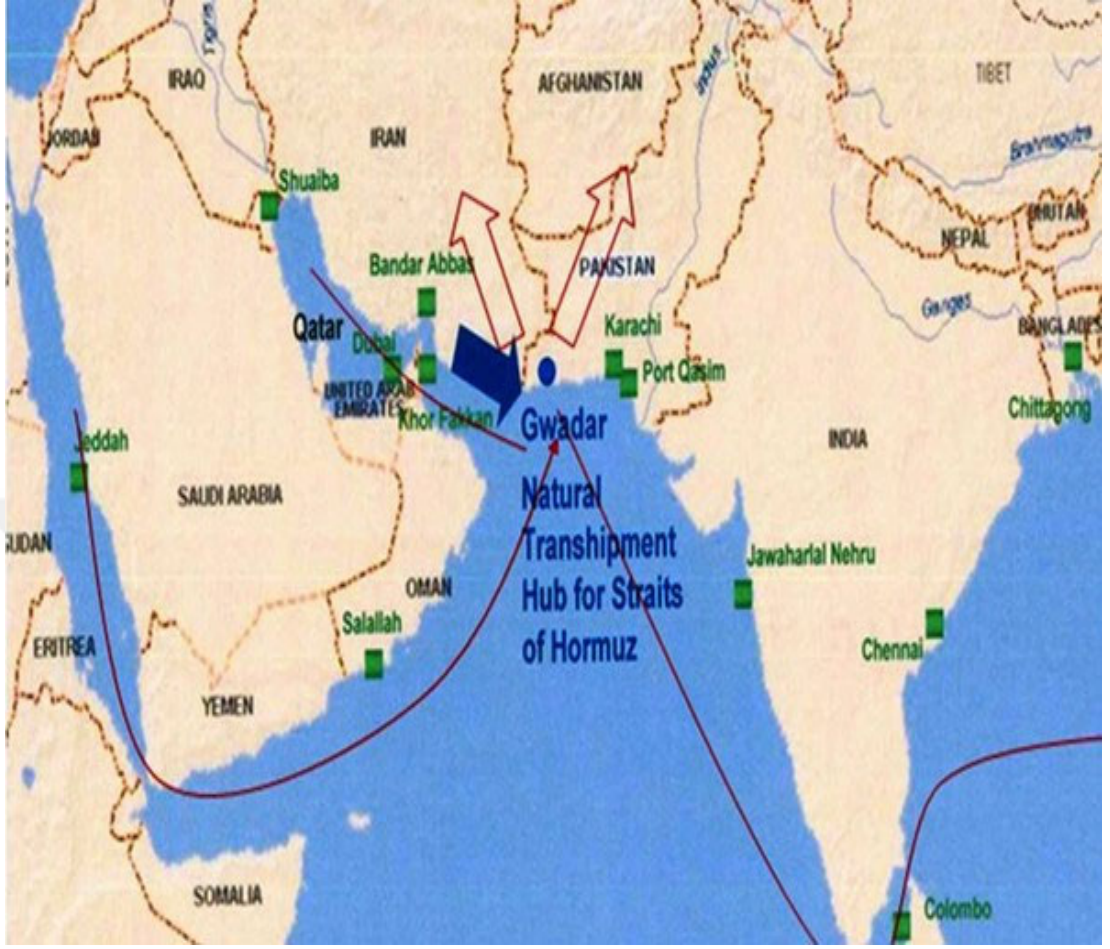
135 ORSAM Rapor No:31, "Afganistan ve Pakistan'da Yaşanan Gelişmeler ve Uluslararası Güvenliğe Etkileri", *ORSAM*, Mart 2011

136 Arif Rafiq, "The China-Pakistan Economic Corridor (CPEC): Barriers and Impact", *United States Institute of Peace*, Peaceworks No.135, 25 Ekim 2017

137Anu Abraham, "Chabahar and India: Securing Regional Interests", *Institute of Defence Studies and Analyses*, 07 Haziran 2016,

138 Bhaskar Roy, "China's Naval Base in Pakistan Revealed, China's New Global Game", *South Asia Analyses Group*,

12 Haziran 2016, (Çevrimiçi), <http://www.southasiaanalysis.org/node/2095>, 06 Aralık 2016

Harita-11: Gwadar Limanı

Göçmen sorunu ülkenin başını ağrıtmaya devam etmektedir. Bağımsızlık sürecinde Hindistan'dan gelen Muhacirler yerli halk ile tam olarak entegre olamamış durumdadır. Hindistan'dan gelen muhacirler Pencap ve Karaçi gibi ülkenin önemli şehirlerinden göç eden Hindu ve Sihlerin boşalttığı yerleri almış; bu insanlar çoğunlukla şehirli ve eğitilmiş olduğundan çabucak toplumdaki iş alanlarını doldurmuştur. Pakistan davasının temel taşıyıcısı ve Urduca'nın koruyucusu olan bu elit ekonomi ve bürokraside de iyi yerlere gelmiştir. Bu durum bölgedeki fakir ve kırsal kökenli insanları rahatsız etmiştir.¹³⁹ Ancak muhacirler yerli halk ile sorun yaşamamanın yanı sıra kendi aralarında da çatışma durumuna gelmiş ve bir kısmı özerk bir idari yapı talebi etrafında toplanmıştır.¹⁴⁰ Sind Eyaleti'nde, muhacirlerin Muhacir Kavmi Hareketi adıyla faaliyet gösteren siyasi partisi özerklik isterken,

¹³⁹ Nyrop, a.g.e, s.33

¹⁴⁰ Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.144-146

Sindliler de; Sindu Desh Hareketi bünyesinde ayrılıkçı bir gündem takip etmektedir.¹⁴¹

Ekonomik sorunlar nedeniyle ükeden dışarıya göç söz konusudur. Başta Suudi Arabistan olmak üzere Arap ve Körfez ülkelerinde çok sayıda Pakistanlı işçi çalışmaktadır. Ayrıca İngiltere’de de bir milyona yakın Pakistanlı bulunmaktadır. Bunu yanında Pakistan’dan Avrupa ülkelerine yönelik yoğun bir yasadışı göç akımı da mevcuttur. Öte yandan, Pakistan dünyada en fazla mülteci barındıran ülkelerin başında gelmeye devam etmektedir. SSCB’nin 1979’da Afganistan’ı işgali ve sonrasındaki iç savaş nedeniyle Pakistan’da yaşayan Afgan mültecilerin sayısı da iki milyonun oldukça üzerindedir. Bu durum ekonomisi sarsıntıda olan Pakistan için ağır bir yük oluşturmaktadır.

Pakistan Şii nüfus bakımından İran’dan sonra dünyada ikinci sıradadır ve Irak’taki Şii nüfustan daha fazla Şii Pakistan’da yaşamaktadır. Ancak, mevcut Sunni-Şii çatışmasının en yoğun yaşandığı Müslüman ülke de Pakistandır. Ülkede en fazla Şii nüfusun yaşadığı Karaçi kentinde Şiiler özellikle Şubat ayı içerisinde kutlanan “Aşure Haftası”nda bombalı saldırıların hedefi olmaktadır. Ülkedeki Şiilere yönelik saldırılar 1980’li yıllarda, dönemin Devlet Başkanı General Ziya Ül Hak’ın İslamizasyon politikalarında Sünni hukuku ön plana çıkarması nedeniyle başlamıştır.¹⁴² Afganistan’daki Rus işgaline verilen mücadeledeki Cihat duygusu zamanla Pakistan’da kökleşirken Vahabi İslamın temsilcileri İran’a duydukları öfkenin merkezine ülkelerindeki Şiileri oturtmuştur.¹⁴³

Pakistan’da çok sık tartışılan bir kurum da asker kontrolü altındaki istihbarat teşkilatı ISI’dır. ISI’nın siyasetin akışına yaptığı örtülü müdahalelerin, kontrolsüz olarak kullandığı fonların ve diğer istihbarat teşkilatları ile girdiği yarışın ülkedeki demokratik ortamın zayıflamasında doğrudan etki yaptığı ve ülkeyi yöneten seçilmiş liderlerin ISI’nın gücünü dengelemek için diğer sivil istihbarat yapılanmalarına ağırlık verdiği iddiaları da gündeme gelir.¹⁴⁴ Ülkede özgür medya kavramı yeterince

141 ORSAM Rapor No;31

142 Nyrop, a.g.e, s. 85

143 M. Asghar Khan, *We’ve Learnt Nothing From History–Pakistan: Politics and Military Power*, Oxford University Press , Oxford New York, 2005, s.232

144 Ian Talbot, *Pakistan a Modern History*, St.Martin’s Press Inc, New York, 1998, s.269

gelişmemiştir. Ülkede medyanın özelleşmesine ve gelişmesine yönelik ilk adımların Orgeneral Pervez Müşerref'in askeri yönetiminde atılması da ironik bir gelişmedir.¹⁴⁵

Demokrasi kültürü oturmamış durumdayken yolsuzluk da en önemli sorunlardan biri olmaya devam etmektedir. Büyük toprak sahipleri, başta toprak reformu olmak üzere, dar gelirliilere nefes aldırarak her türlü girişimin önüne geçmekte ve yönetime kim gelirse gelsin her devirde ağırlıklarını korumaktadır.¹⁴⁶ Politika hizmet üretmek için değil kar üretmek için yapılmakta, maddi imkânı olmayan politikaya girememektedir. Politika güçlü ailelerden gelen insanların rekabet alanı olmakta, bu arenada herkes gücüne göre yer almakta ve liderin sözü dışına çıkamamaktadır.¹⁴⁷ Askeri darbeler altında yargı sistemi pasifize edildiği gibi korkaklaştırılmıştır. Yargı sistemi güçlü ve varlıklılar için işlemektedir. Halk arasında, maddi davalara bakan yargıçların satın alınabileceğine dair yaygın bir kanaat mevcuttur.¹⁴⁸

Geçmişte yaşanan hezimetlerin yarattığı güvenlik kaygısı nedeniyle askeri bürokrasi demokratik kurumların önüne geçmiş, ülkede “kuvvetler ayrılığı” veya “erkler üzerinde bir kontrol ve denetim mekanizması” oluşmamıştır. Bu kapsamdaki rahatsızlıkların aşılmasına yönelik bir gelişmenin kısa vadede gündeme gelmesi de beklenmemektedir. Ülke insanı geçmişte Hindistan'a verilen kayıplar nedeniyle ruhunun temeline yerleşen güvensizlik duygusu ve Hindistan paranoyasıyla boğuşmaktadır. Hindistan her türlü olumsuzluğun arkasına oturan bir problem kaynağı olabilmekte, ülkedeki temel yapısal sorunlar Hindistan paranoyasıyla örtülebilmekte ve Hindistan korkusu nedeniyle bütçenin önemli bir kısmı savunmaya ayrılmaktadır.¹⁴⁹

Pakistan'da ayrılıkçı hareketler de sorun olmaya adaydır. Kuruluş safhasında, askeri operasyonların katkısıyla 1948 yılında ülkeye katılımı tamamlanan Belucistan'ın¹⁵⁰ entegrasyonunda yaşanan sorunlar devam etmektedir. Beluciler etnik kimliklerinin geri plana itilmesine karşı tavır koyan liderlerinin 1958'de

145 Ali, T., The Duel, s.261

146 Talbot, a.g.e, s.126

147 Khan, M.A., s.226

148 Ali,T., The Duel, s.260 ve Musharraf, a.g.e, s.65

149 Ali,T., The Duel, s.258

150 Nyrop, a.g.e, s.34

tutuklanmasından sonra ayaklanmış¹⁵¹ ve 2003 yılına kadar başarısızlıkla sonuçlanan dört isyan girişiminde bulunmuştur. Bu isyanların her biri kuvvet kullanılarak bastırılmıştır. 1973 yılında başlayıp dört yıl süren isyanın bastırılmasında Pakistan Ordusu ciddi sorun yaşarken,¹⁵² Marxist-Leninist Beluci hareketin ülkesini etkileme ihtimalinden çekinen İran Şahı'nın, silahlı helikopterler ile verdiği destek önemli olmuştur.¹⁵³ Beluciler doğalgaz açısından ülkeye katkı sunan eyaletlerinin yatırımlardan az pay aldığı, diğer eyaletlerde yapılan barajlar nedeniyle azalan suyun bölge tarımını bitirdiği, Gwadar Limanı yatırımlarında bölge insanına istihdam sağlanmadığı gibi gerekçelerle yönetime isyan etmiştir.¹⁵⁴ Fasılalarla ama sürekli devam eden Belucistan geriliminde, Bugti Aşireti lideri Navab Ekber Bugti'nin Ağustos 2006 ayında güvenlik kuvvetleri tarafından öldürülmesinden olaylar azalma gösterse de Belucistan ülke bütünlüğünü tehlikeye sokacak gelişmelere yol açma potansiyeli taşımaktadır.

Pakistan'ın nükleer silah geliştirmeyi başarmış olması nedeniyle Hindistan ve İsrail Pakistan'a karşı ortak bir cephede birleşmiştir.¹⁵⁵ Başbakan İ. Gandhi, suikaste kurban gitmeden birkaç ay önce verdiği bir özel röportajda; İsrail'li yetkililerin, bir Hint Hava Üssünü kullanma izni karşılığında Pakistan'ın nükleer tesislerini baskın tarzında bir hava saldırısı ile yok etmeyi teklif ettiklerini, kendisinin de bu teklifi geri çevirdiğini açıklamıştır.¹⁵⁶ Pakistan'ın nükleer silahları ABD'yi de rahatsız etmektedir. General Müşerref de anılarında; 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra ABD'den gördükleri baskıların temel nedeninin nükleer programlarının olduğunu, ABD'nin Pakistan'da aşırı dinci bir yönetimin iktidara gelme ihtimali ile nükleer silahların korunmasından ciddi endişe duyduğunu ve nükleer programın babası Dr.A. Kadir Han'ın İran ile Kuzey Kore'ye uranyum zenginleştirme teknolojisini aktardığını iddia ettiklerini ifşa eder.¹⁵⁷

151 Kahn, M.A., a.g.e, s.204

152 Ayesha Siddika, *Military Inc. Inside Pakistan's Military Economy*, Pluto Press, London, 2007, s.80-82

153 Nyrop, a.g.e, s.60

154 SETA, *Pakistan Siyasetini Anlama Kılavuzu*, Mayıs 2013, s.62-63

155 ORSAM Rapor No;31

156 Ali, T., *The Duel*, s.206

157 Musharraf, a.g.e, s. 291-293

1.3. Milliyetçilik Kuramları ve Antisömürgeci Milliyetçiliğinin Farklı Doğası

Milliyetçilik kuramsal olarak en çok tartışılan konuların başında gelir. Milliyetçilik tartışmaları 20.asrın ortalarından itibaren canlanarak asrın sonlarında doruk noktasına ulaşmış ve daha sonra etnik azınlıklar, siyahlar ve kadınlar gibi mağdurların sorunları üzerine kayarak yoğunluğunu azaltmıştır. Milliyetçilik tartışmalarında daha çok millet ve milliyetçilik kavramlarının ne ifade ettiği, hangisinin diğerini öncelediği, türleri ve nedenleri ile modernitenin bu kavramlar üzerindeki rolünün ne olduğu sorularına cevap aranmaktadır.¹⁵⁸ Bu kapsamda kuramcıların büyük çoğunluğu milliyetçiliğin modernite sonrasının bir ürünü olduğunu ve milliyetçiliğin milleti öncelediğini kabul ederken bazı kuramcılar milletlerin tarihselliklerini vurgulayarak ilkçi-özcü veya milletin uzun geçmişine işaret eden (perennialist) yaklaşımlara gönderme yaparlar. Milliyetçilik kuramları üzerine çalışma yapan akademisyenler de sınıflamalarını çoğunlukla modernite bazlı olarak yaparken azınlıkta kalan bazı akademisyenler de sosyo-ekonomik dönüşümler ve bunların aktörleri ile sosyal dayanışmayı yaratan iç bağ ve tahakküm konuları esaslı olarak yaparlar.¹⁵⁹

Moderniteyi baz alan kuramcıların öncülerinden Ernest Gellner; milliyetçiliği modernitenin bir işlevi olarak ele alarak, milliyetçiliğin sanayileşme sonrası sosyal yapıda yaşanan köklü değişiklikler neticesinde ortaya çıktığını savunur. Sanayi toplumunda sosyal yapının değişmesi ve merkezi devletin eğitim, ulaşım, vergi, askerlik vb gibi alanlardaki düzenleyici rolünün katkısıyla oluşan kültürel türdeşlik (yüksek kültür) milliyetçiliği hazırlayan temel dinamiklerden biridir.¹⁶⁰ Milliyetçilik, devletin varlığının bir veri kabul edildiği ortamlarda ortaya çıkar¹⁶¹ ve etnik sınırlar ile siyasal sınırların birbiri ile uyumluluğu ile iktidar sahipleriyle yönetilenlerin aynı etnik yapıyı paylaşmasını öngörür. Yönetenler ve yönetilenler arasındaki etnik farklılıklar milliyetçi yapıya zarar verir.¹⁶²

158 Umut Özkırımlı, *Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış*, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2015, s.67-78

159 Antoine Roger, *Milliyetçilik Kuramları*, Versus Kitap, İstanbul, 2008, s.3-7

160 Ernest Gellner, *Uluslar ve Ulusçuluk*, Hil Yayın, İstanbul, 2013, s.111-130

161 Gellner, a.g.e., s.35-141

162 Gellner, a.g.e., s.71

Benedict Anderson ise, milliyetçiliğin temelini Amerika'larda atıldığını ileri sürerek, milliyetçiliğin Avrupa'da doğduğunu kabul eden düşünürlerden farklılaşır. Anderson, milliyetçiliğin 18. yüzyılın sonlarına doğru bu coğrafyada gelişen bir sürecin ürünü olarak yaratıldığını ve sonra kopyalanabilir/modüler haline geldiğini, sonra da farklı coğrafyalara, farklı anlamlar yüklenerek yayıldığını¹⁶³ ifade etmektedir. Anderson'a göre, ulus egemenlik ve sınırlılık içinde hayal edilmiş bir cemaattir.¹⁶⁴ Dinsel cemaat ve hanedanlıkların çöküşü, kapitalizm ve yayıncılığın gelişmesi,¹⁶⁵ resmi devlet dillerinin ortaya çıkması, zaman kavramı ve siyasi bilinç düzeyindeki değişimler ulusların doğuşunda rol oynamıştır. İlk kez Amerika'larda bu unsurların rastlantısal olarak bir araya gelmesiyle ortaya çıkan milliyetçilik, müteakiben farklı biçimler alarak farklı coğrafyalara yayılmıştır. Önce Avrupa'daki halk hareketleri ve emperyalist devletler tarafından, 20. asırda da sömürgecilere karşı kurtuluş mücadelelerinde taklit edilmiştir.

Diğer bir modernist kuramcı, tarihçi Eric J. Hobsbawm ise icat edilen gelenek bağlamında, sembolik değeri olan törenler ile toplulukları bir araya getiren ritüelistik organizasyonların yarattığı iç bağ-dayanışma zemininde milliyetçiliğin sosyal bütünleştirme yönüne dikkat çeker. 20. Asrın ilk yarısında milli kimliğin modern, şehirleşmiş ve yüksek teknolojili toplumlarda kendini ifade etmek için modern kitlesel medyaya başvurduğunu işaret eden Hobsbawm, sporun da bu dönemde milli kimlik algısı oluşturmada üstlendiği rolü vurgular.¹⁶⁶

Modernist paradigmayı eleştiren Antony D. Smith ise milletlerin etnik kökeni ve tarihi bağlılıkları dikkate alınmadan yapılan değerlendirmelerin eksik kalacağını savunur. Smith, milletlerin modern dönemin ürünü olduğunu kabul etmekle beraber,¹⁶⁷ modernizmin ve ilkçilerin milliyetçiliğin iç dünyasına giremediğini, bunu başarmak için kendisinin öncülük ettiği etnik simgelerin izlediği yolun takip edilerek makro tarihler ve toplumsal-kültürel öğelerin de hesaba katıldığı bir yaklaşımın popüler kuramların eksik yönlerini kapayacağını iddia eder.¹⁶⁸

163 Benedict Anderson, **Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**, Metis Yayınları, İstanbul, 2004, s.18-19

164 Anderson, a.g.e., s.20-22

165 Anderson, a.g.e., s.52-61

166 Eric J. Hobsbawm; **İmparatorluk Çağı**, Dost Kitabevi, Ankara, 2005, s.121-123

167 Anthony D. Smith, **Milliyetçilik Kuram İdeoloji Tarih**, Atıf Yayınları, Ankara, 2013, s.21

168 Smith, a.g.e., s.153-164

Partha Chatterjee ise; Batı toplumu dışı milliyetçilikleri hesaba katan Benedict Anderson'un bu adımını takdir etmekle birlikte, sömürge karşıtı milliyetçilerin Batı modelini kopyaladığı iddiasına karşı çıkar ve antisömürgeci milliyetçiliklerin farklı ve özgün olduğunu savunur.¹⁶⁹ Chatterjee'ye göre, farklılığı yaratan kültürel özgünlüğün korunduğu manevi alandır. Ekonominin, devlet işlerinin, bilimin ve teknolojinin geçerli olduğu maddi alanda Batı'nın üstünlüğü teslim edilirken kültürel kimliğin özünü oluşturan imgelerin yeşerdiği manevi alanda özgünlükler korunur ve sömürgeci gücün bu alana müdahalesine izin verilmez. Neticede eğer ulus bir tahayyülün ürünü ise antisömürgeci milliyetçilikte bu tahayyül manevi alanda gerçekleşir. Her sömürgecinin kendine özgü bir hikâyesi vardır¹⁷⁰ ve milliyetçi elit de maddi ve manevi alan arasındaki aracıdır. Özgün Hint örneğinde, ulusu oluşturan parçalarının temelindeki cemaatler de; özünü koruyup sömürgecinin işbirliği gayretlerini redderek milliyetçi hareketin başarısına önemli katkı yapmıştır.¹⁷¹

Yukarıdaki örneklerde vurguladığımız gibi milliyetçiliğin açıklanması genelde Batı dünyasındaki gelişim hikâyeleri üzerinden anlatılırken Asya ve Afrika ülkelerindeki milliyetçi hareketlerin realitelerini yansıtamamaktadır. Batı bazlı yaklaşımlar çoğunluğu sömürge ya da yarı sömürge geçmişine sahip Batı dışı dünyanın gerçekleriyle örtüşmediği için bu dünyaya ait, genelde antisömürgeci bir mücadelenin ürünü olan geç milliyetçilikleri açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Hâlbuki söz konusu antisömürgeci milliyetçiliklerin her birinin kendi özgün şartlarında yeşeren ayrı bir kökü ve gelişimi vardır. Neticede milliyetçilikleri açıklamada Umut Özkırımlı'nın vurguladığı; "tek tür bir milliyetçiliğin olmadığı gibi bütün milliyetçilikleri açıklayacak genel bir kuram üretmenin de mümkün olmadığı"¹⁷² gerçeği ile karşı karşıya kalmaktayız. Bu noktadan hareketle bu bölümde önce sömürge karşıtı milliyetçiliğin yapısal özellikleri aktarılacak sonra da Hint milliyetçiliğinin farklı yönleri ve özgünlükleri vurgulanmaya çalışılacaktır.

Batı toplumu dışındaki geç milliyetçilikler genelde 20. asırda, iki dünya savaşı arası dönemde güçlenen sömürge karşıtı milliyetçiliklerdir. I. Dünya Savaşı sonrasında anlam kazanan "halkların kendi kaderini tayin hakkı" sömürge altındaki

¹⁶⁹ Partha Chatterjee, *Ulus ve Parçaları*, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2002, s.20-21

¹⁷⁰ Chatterjee, *Ulus ve Parçaları*, s.22-23

¹⁷¹ Chatterjee, *Ulus ve Parçaları*, s.365-366

¹⁷² Özkırımlı, *Milliyetçilik Kuramları*, s.272-275

devletlerin bir kısmı için mandater bir yapı getirmiş, sömürgeleşmiş halklar ancak II. Dünya Savaşı sonrasında, büyük güçlerin ekonomik olarak zayıflaması ve emperyal kapasitelerinin gerilemesi sonrasında bağımsızlıklarına kavuşabilmiştir.¹⁷³ Bu kapsamda özgürlüğüne kavuşan halkların her birinin ayrı olarak değerlendirilmesi gereken özgün bir bağımsızlık mücadelesi ve sömürgeciye karşıtlık bazında gelişen milliyetçilik hikâyesi vardır.

Antisömürgeci milliyetçi hareketlerin Batı toplumlarından farklılığını yaratan özelliklerin başında öncelikli hedefin sömürgecilerin ülke topraklarından kovularak bağımsız bir devletin kurulmasının olması gelir.¹⁷⁴ Sömürgeciye karşı duyulan öfke bütün ayrılıkların üstünü örtmüş ve sorunların geçici olarak derin dondurucuya konmasıyla sonuçlanmıştır. Burada önce bağımsız bir devlet kurulması ve daha sonra da bu devlet vasıtası ile ulus inşası hedefi söz konusudur.¹⁷⁵ Bu tür geç milliyetçilik örneklerinde politik birimler milliyetçi halk hareketlerinin önderliğindeki mücadele sonucunda kurulmuş ve ulus inşa sürecine geçildiğinde ise genelde başarısızlıklar ve ciddi iç kırılmalarla karşılaşmıştır.¹⁷⁶ Bu tür milliyetçi hareketleri açıklama noktasında Batı normlarına göre yapılan değerlendirmeler eksik kalacaktır. Çünkü burada sanayileşmenin sosyal yapı değişikliğindeki rolünün ne olduğu, siyasi bilinç düzeyinin yükselip yükselmediği ve yükseldiyse bunda neyin etkili olduğu, modernitenin rolünün ne olduğu, millet kavramının bu insanlara ne ifade ettiği, burada milletin tarihselliğinin olup olmadığı, etnik sembollerin ne değer taşıdığı gibi sorular anlamlı olmayacaktır.

Antisömürgeci milliyetçi hareketlerin anlaşılabilmesi için odaklanılacak konuların farklı olması gerekir; zira burada bağımsız bir devlet kurulması hedefinde birleşen eklektik bir yapı vardır. Genellikle bileşenlerin bağımsızlık hedefi dışında ortak bir paydası, bağımsızlık sonrasına dair vizyonu ve bu yolda kaza yapmadan yürümelerine yetecek birikimi de yoktur. Bu durum antisömürgeci milliyetçi hareketlerin en büyük açmazını oluşturur.¹⁷⁷ Neticede bağımsızlık sonrası süreçte bu tür ülkelerin; askeri darbelerle çalkalanma, dışa bağımlı ekonomik yapı ve

173 Türkkaya Ataöv, *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri*, AÜ SBF Yayını, Ankara, 1977, s.628-629

174,Baskın Oran, *Az Gelişmiş Ülke Milliyetçiliği Kara Afrika Modeli*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1997, s.295

175 Rupert Emerson, *Sömürgelerin Uluslaşması*, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1965, s.119

176 Erik J. Zürcher ve William van Schendel, *Orta Asya ve İslam Dünyasında Kimlik Politikaları 20.Yüzyılda Milliyetçilik, Etnisite ve Emek*, Der.

Erik J. Zürcher ve William van Schendel, Çev. Selda Somuncuoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s.7-8

177 Oran, a.g.e., s.177-178

hammadde üretimine dayalı tarım merkezli ekonomiye sahip olma, gelir dağılımındaki eşitsizlik ve suni olarak çizilen sınırlardan dolayı çıkan etnik ve dinsel çatışmalara sahne olma gibi benzer özellikleri vardır. Sömürge karşıtı milliyetçiliklerin Batı türü milliyetçiliklere benzemesi işte bu post kolonyal safhada başlar ve milliyetçi elitin liderlik kapasitesinin rolü de bu evrede devreye girer.¹⁷⁸

Antisömürgeci milliyetçiliklerde devletin üstlendiği rol de Batı toplumlarındaki örneklerden oldukça farklıdır. Burada devlet yerel kaynaklardan gelen bir yapı olmadığı gibi bölgenin maddi varlıklarını kendi ülkesine götürmek maksadıyla bölgede bulunan sömürgecilere ait bir baskı aracıdır. İşgalciye ait bu kurumun ülke kalkınmasına yönelik adımları da halkın yararına kurgulanmamış, aksine bölgenin maddi kaynakların en rasyonel koşullarda ülke dışına çıkarılmasına yönelik olarak planlanmıştır.¹⁷⁹ Daha da ötesinde Sömürge yönetimlerinde yerel temsil ya yoktur ya da göstermelidir ve karar mekanizması genelde okyanus ötesindeki beyaz efendilere aittir.

Antisömürgeci milliyetçiliklerin ortak noktaları olduğu gibi ülkenin coğrafyası ve halkın sosyo-kültürel yapısı, sömürgeci ülkenin bölgede kalma süresi ve yönetim tarzı, bölgenin jeopolitik ve jeoekonomik değeri gibi hususlara göre değişen ciddi farklılıkları da vardır. Sömürgeleştirilmiş ülkelerde bağımsızlık hareketlerinde önderlik eden milliyetçi elit genelde Batı eğitilidir¹⁸⁰ ve iç dünyasında Batı'ya karşı hayranlıkla karışık ötekileştirilmenin hayal kırıklığını taşıyan bir ikilemin içinde yaşar.¹⁸¹ Benedict Anderson'a göre bu elitin genel bir özelliği; eğitimini aldığı Batı dili nedeniyle iki dilli olması ve Batı tarzı milliyetçiliklerden aldığı örneklerle benzeyen bir ulus inşa sürecini içselleştirmesi ve sömürgeci yönetimin kurduğu idari birimdeki sınırları da aynen sahiplenmesidir. Batı eğitilmiş elitin bu dönüşümü yaşamasında, hac yolculuklarında (idari görev veya eğitim maksatlı olarak yapılan ve sömürgeci ülkeye kadar uzanabilen uzun mesafeli yolculuklar) karşılaştıklarının yanı sıra aldığı eğitim ve sömürgeci yönetimlerin Ruslaştırma (resmi milliyetçilik vasıtası ile sömürgeci devletin standart yüksek kültürü yerleştirme politikası) politikalarının da

¹⁷⁸ Eric J. Hobsbawm, *1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik*, Ayrıntı Yayını, İstanbul, 1993, s.193-194

¹⁷⁹ Emerson, a.g.e., s.53

¹⁸⁰ Eric J. Hobsbawm, *Sermaye Çağı 1848-1875*, Çev. Bahadır Sina Şener, Dost Yayınevi, Ankara, 1998, s.141

¹⁸¹ Rabindranath Tagore, *Milliyetçilik*, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 1999, s.50

katkısı önemlidir.¹⁸² Rupert Emerson ise bu durumu, sömürgeci devletin çizdiği sınırlar ile merkezi devlet vasıtasıyla oluşturduğu yüksek kültürün oluşturduğu aidiyet duygusunun farkına varmadan içselleştirilmesine bağlar.¹⁸³

Batı eğitilmiş elitin hayranı olduğu sömürgeci yönetime karşı hayalkırıklığı genelde istihdam konusu ve yönetimde yer alma hususunda asli unsur olarak kabul edilmediği gerçeği ile yüzleşmesiyle başlar.¹⁸⁴ Hac yolculuklarında büyüyen bu kırgın ruh hali Ruslaştırma politikalarına verilen tepki ile birleşerek Batı eğitimi ve tarihinden alınan örneklerin ışığında bir uyanışa neden olur.¹⁸⁵ Bundan sonra milliyetçi mücadele genelde, sosyal yapının sömürgeci politikaları ile değişmesinden sonra oluşmaya başlayan burjuva ile toprak aristokrasinin mücadelesinde gelişen orta sınıfa¹⁸⁶ Batı eğitilmiş elitin önderlik etmesiyle,¹⁸⁷ öncelikle demokratik hakların kazanılması için başlatılır¹⁸⁸ ve zamanla konjonktürel olarak özerklik ve bağımsızlığa doğru evrilir. Hobsbawm; Batı eğitilmiş elitin, ülkelerinin şartlarındaki yoksunlukların içindeki zorunluluktan dolayı, tarihi süreç içerisinde milliyetçi hareketin liderliğini üstlenmek durumunda kaldığını ve bu elitin aslında tamamen asimile olmadığını düşünür.¹⁸⁹

Sömürgeci ülkenin kendi içindeki yönetim yapısı, demokratik gelişimi ve demokrasi kültürü ile Sömürge ülkeye bakışı da farklılık yaratan bir unsur olarak yansır. İngilizler genelde sömürgelerin gelişmesi için eğitim ve sosyal reform politikalarını hayata geçirmiş ve sömürge ülke halkının yönetime katılma talepleri artınca da yerel temsile imkân veren yerinden yönetimi tercih etmiştir. Fransızlar eğitim ve sosyal reform politikalarını pek tercih etmezken¹⁹⁰ merkezi yönetimi öne çıkarmış ve sömürgelerin yönetime katılma taleplerine de, kendi meclislerinde sömürge ülke temsilcilerine kontenjan ayırarak cevap vermiştir. İspanyol ve Portekiz yönetimleri ise yerel elitin güçlenmesine yarayan eğitim politikalarını uygulamamıştır. Bu tür politikalara karşı çıkmanın ötesinde sömürge ülkeye karşı

182 Anderson, a.g.e., s.129-132

183 Emerson, a.g.e., s.119-120 ve 125

184 Celalettin Güngör, *Sömürgeci Ulusa Hint Milliyetçiliğinin Kökenleri*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2001, s.392-393

185 Anderson, a.g.e., s.134-136 ve 157-158

186 Emerson, a.g.e., s.49

187 Ataöv, *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri*, s.562-563

188 Oran, a.g.e., s.114-120

189 Hobsbawm, *Aşırıklar Çağı*, s.271-272

190 Güngör, a.g.e., s.xxiv-xxv

sert bir sindirme politikası uygulayan Belçika Yönetiminin yaklaşımı ise “Kongo Doktrini” olarak kavramsallaştırılmıştır.¹⁹¹

Sömürgecinin bölgedeki meşruiyet arayışları, bölgede kalma süresi, yönetim tarzı, halk ile kurduğu ilişkinin mahiyeti, eğitim politikası, bölge kültürüne bakışı, kendi ekonomik çıkarları çerçevesinde kurduğu ulaşım ve iletişim ağı ve çizdiği sınırlar da antisömürgeci mücadele hikâyesinde farklılık yaratır.¹⁹² Sömürge Yönetiminin idari sisteminde yerel halka verdiği rol ve ordunun yapısı,¹⁹³ sömürgeci yönetimin sosyal reformları ve halkın buna tepkisi,¹⁹⁴ misyonerlik politikalarının başarı durumu, sömürgeci ülkenin milliyetçi uyanışa verdiği reaksiyon gibi hususlardaki farklılıklar da antisömürgeci milliyetçiliklerin farklılaşmasında belirleyici olur. Bunun yanı sıra sömürgeci ülkeye karşı oluşan muhalefet ve mücadelenin aldığı şekil ile sömürgeci ülkenin bölgeden nasıl çekildiği hususu da bağımsızlık sonrası sürece ciddi şekilde yansır.¹⁹⁵

1.4. Antisömürgeci Milliyetçilikte Özgün Bir Örnek: Hint Milliyetçiliği

Hindistan ve Pakistan’ın kurulmasına neden olan Hint milliyetçiliği de antisömürgeci bir milliyetçilik versiyonu olmakla beraber diğer antisömürgeci milliyetçiliklerden oldukça farklı özelliklere sahiptir. Hint milliyetçiliğinin farklılık yaratan özelliklerinin başında, dünyanın iki kadim kültürü olan İslam ve Hinduizmin Alt Kıtanın geçmişinde hayat bulması ve takipçilerinin farklı dönemlerde siyasi birlikler kurmayı başarmış olması gelir.¹⁹⁶ Sömürgeleştirilmiş halkların çoğunda yaşanan bütünleştirici ideoloji eksikliği antisömürgeci milliyetçiliklerin en önemli zaaflarından biri olurken Hint örneğinde İslam ve Hinduizm bir yandan halka bütünleştirici ideoloji sunarken¹⁹⁷ diğer yandan ayrıştırıcı etki de yapmıştır. Bunun

191 Emerson, a.g.e., s.62-74, 219-229 ve 234-236

192 Oran, a.g.e., s.144-148

193 Ataöv, Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri, s.566

194 Güngör, a.g.e., s.21-34

195 Helmut van Edig, “Ulus İnşası:Bölgesel İstikrar ve Çatışmayı Önleyici Bir Strateji”, **Ulus İnşası**, ed. Jochen Hippler, Çev. Algan Sezgintüredi ve Burhan Şayli, Versus Yayınları, İstanbul, 2007, s.174

196 Emerson, a.g.e., s.47 ve 157-159

197 Rainer Tetzlaff, “Küreselleşme ve Ulus İnşası. Çelişmeyen Terimler”, **Ulus İnşası**, ed. Jochen Hippler, s.25

yanı sıra bu iki kadim kültürün gücü sömürgecilerin yaygın asimilasyon aracı olan misyonerliğin Alt Kıtada başarılı olmasının da önüne geçmiştir. ¹⁹⁸

Hint milliyetçiliğinin diğer bir önemli özelliği de tarih boyunca insanlığın cazibe merkezi olmuş bir coğrafyayı birleştirmeyi başaran sömürgecilerin kurduğu çok büyük bir coğrafi alanda hayat bulmasıdır. ¹⁹⁹ Tarihte Müslüman ve Hindu (Budist dâhil) imparatorlukların hiç biri Alt Kıtada bu kadar geniş bir coğrafyayı birleştirememiş ve bu denli etkin ve uzun süreli bir yönetim kuramamıştır. Dünyanın diğer sömürge topraklarında da böyle bir örneğe rastlanmamıştır. Tarihsel jeopolitik çekim merkezi olan Hint Altkıtasındaki İngiliz Sömürge Yönetimi, yayıldığı geniş coğrafya, yönetsel etkinlik ve kaldığı uzun sürenin yanı sıra ticari bir şirketin zamanla devlete evrilmesindeki başarısı ile de emsalsizdir. İngiliz Sömürge Yönetiminin bu özelliği Hint milliyetçiliğinin doğuşu ve gelişimi evresinde çok büyük etki yapmış ve İngiliz Devlet Akli bağımsızlık döneminde her iki ülkeye de yadsınamaz bir miras bırakmıştır. ²⁰⁰

İngiliz Sömürge Yönetiminin Hint milliyetçiliğinin gelişiminde üstlendiği rolün derecesi çok tartışılan bir konu olmakla birlikte göz ardı edilemeyecek bir realitedir. Bu tartışma İngilizlerin reformasyon politikalarının uygulandığı dönemde başlamıştır ve halen tartışılan bir konu olmaya devam etmektedir. Nitekim Karl Marx o dönemde, 1853 yılında New York Daily Tribune’da yayınlanan makalesinde; İngilizlerin dokumacılığı yok edip yerli sanayinin kökünü kazıyarak Hint toplumlarının iktisadi temelini dağıttığını, böylece yıkıcı bir rol üstlenerek şark toplumunun zeminini sarsarken, yapıcı bir rol ile de Batı toplumunun maddi temellerinin atılmasını sağladığını savunmuştur. ²⁰¹ Rupert Emerson; Hint milliyetçiliğinin feodal yapıların korunduğu yarı özerk prensliklerde değil de merkezi devlet otoritesi altında geliştiğine dikkat çeker. ²⁰² Benedict Anderson, İngiltere’nin sağladığı idari birliği hatırlattıktan sonra kültürel reform ve eğitim politikası ile hedeflenen İngilizleştirme çabalarının rolüne vurgu yapar. ²⁰³ Francis Fukuyama’ya göre; Hint Ulus Devleti fikri

¹⁹⁸ Oran, a.g.e., s.88

¹⁹⁹ A.R. Desai, **Social Background of Indian Nationalism**, Popular Prakashan, New Delhi, 2000, s.xxxiii

²⁰⁰ Desai, a.g.e., s.xvii-xix

²⁰¹ Karl Marx, “The Future Results of British Rule in India”, **New York Daily Tribune**, 8 Ağustos 1853, (Çevrimiçi), <https://www.marxistsfr.org/archive/marx/works/1853/07/22.htm>, 08 Ekim 2017

²⁰² Emerson, a.g.e., s.82

²⁰³ Anderson, a.g.e., s.80 ve 107-110

İngilizler tarafından geliştirilmiş bir kavramdır ve Hint Altkıtasındaki devlet geleneği İngiliz mirasıdır.²⁰⁴ Henry Kissinger da İngiliz Hindistan'ı merkezi devletin bugünkü Hindistan'ı yarattığını ve mevcut Hindistan'ın da İngiliz Hindistan'ının devamı olduğunu düşünür.²⁰⁵

A.R. Desai de Marx'ın İngiltere'nin Hint milliyetçiliğinin gelişiminde yapıcı ve yıkıcı olarak iki yönlü rol üstlendiği değerlendirmelerine katılır. Desai; İngiltere'nin ülkede yerel Hindu Egemenliği Dönemi ve sonrasındaki işgal yönetimlerince değiştiril(e)meyen kendi kendi yeten köy ve kasaba ekonomisini yıkarak ülke çapına yayılan kapitalist bir ekonomi kurduğunu, sosyo-kültürel reformlarla kast sistemi ve Hindu ortodoksisinin toplumu ayrıştıran yapısını bozarak ülke entegrasyonuna hizmet ettiğini, ulaşım ve iletişim sistemleri ile ülkenin derinliklerine ulaştıktan sonra kurduğu idari sistem ile ülke içi fiziki entegrasyonu sağladığını, adli sistemini en ücra yerlere taşıyarak ülkeyi ortak hukuk sistemi altında birleştirdiğini, endüstileşmeyi ve kentleşmeyi geliştirerek yeni sınıfları ve Hint burjuvasını hayata geçirdiğini, İngiliz dili ve eğitimi altında kültürel birlik ve uyanışa katkı yaptığını, ortak para ve finans sistemi ile milli bir mali yapı oluşturduğunu, basın ve sanatın gelişmesinde öncülük ettiğini ve böylece Hint milliyetçiliğinin gelişimine olumlu katkı yaptığını ifade eder. Ancak İngiltere'nin bu ilerlemeleri Hint halkının yararını gözeterek değil, kendi kolonyal çıkarları için yaptığını; endüstrileşme, ekonomik gelişim, siyasi istikrar, kültürel ilerleme gibi konularda ilerlemenin devam ettirilmesi gerektiği yerlerde, İngiliz çıkarlarına hizmet etmeyeceği gerekçesiyle, engel olduğunu savunur.²⁰⁶

İngilizler, 17. asır başlarında ticari bir şirket vasıtası ile nüfuz ettikleri Alt Kıtanın güneyinde Fransızları devre dışı bıraktıktan sonra önce idari yapıya ortak olmayı seçmiş, daha sonra Babür İmparatorluğunun zayıflamasıyla birlikte bir ilhak politikası hayata geçirmiştir. İngiltere, aşırı güçlenen Doğu Hindistan Şirketi ve bölgedeki yöneticilerinin yolsuzluklarını kontrol altına almak için yeni düzenlemeler yapmak zorunda kalmış ve 1773 yılında Bengal'de kurulan mahkemeden²⁰⁷ sonra 1774 yılında Bölgeye bir Genel Vali göndererek²⁰⁸ Alt Kıtanın yapısal dönüşümünün de temelini atmıştır. Bu dönemden sonra Bölgede İngiliz idari sistemi ile birlikte

204 Francis Fukuyama, **Ulus İnşası**, Çev. Hasan Kaya, Profil Yayıncılık, İstanbul, 2008, s.14-15

205 Henry Kissinger, **Diplomasi**, İş Bankası Yayını, İstanbul, 2011, s.18

206 Desai, a.g.e., s.25, 27-29, 30-42, 63-67, 70-81, 117-124, 136-149, 154-158, 207-214, 220-223, 231-235, 252-255 ve 408

207 Michael Edwardes, **The Last Years of British India**, First Nel Mentor Edition, London, 1967, s.15

208 Antony Wild, **The East India Company Trade and Conquest from 1600**, Harper Collins Publishers, 1999, london, s.62, 98-101 ve 50

hukuki reformları hayata geçirilmeye başlanmış ve Hint Altıtası Bengal Bölgesi'nden başlayarak büyük bir yapısal dönüşüm yaşamıştır.²⁰⁹ Zaman içerisinde kuzeye doğru ilerleyen İngiliz hâkimiyeti ile paralel olarak sosyo-ekonomik dönüşüm de kuzeye doğru kaymıştır.

İngilizlerin ekonomik ve siyasi hedefleri doğrultusunda Alt Kıtayı daha rasyonel yönetmek için attığı adımlar Hint milliyetçiliğinin canlanmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Bu denli büyük bir coğrafyanın birleşmesiyle birbirini anlamayan insanlar İngiliz idari sistemi ve İngiliz dilinin iletişim şemsiyesi altında Batılı anlamda merkezi bir devletin kontrollü modernizasyon politikasına maruz kalmış ve bir aidiyet kültürü yaşamıştır.²¹⁰ İngilizlerin toprak sistemi ile başlayıp hukuki düzenlemelerle devam eden reformları ile birlikte dinin sosyal yapıda en belirleyici unsur olduğu Alt Kıtanın sosyo-ekonomik ve kültürel yapısında büyük değişim ve dönüşüm yaşanmıştır.²¹¹ İngiliz kaynaklı dönüşüm öncelikle asırlardır Alt Kıtanın yönetici elit yapısını oluşturan Müslümanları geriye itmiş; topraktan, ticaret ve bürokrasiye doğru Müslümanlar baskın konumunu yitirmeye başlamıştır.²¹² Müslümanların boşalttığı alanları dolduran Hindu üst kastların yanı sıra kentleşmeyle gelen sosyo-ekonomik imkânlarla alt kastlardan Hindular da nüfuz etmiş ve bu dönüşüm sonucunda asırlardır sarsılmayan kast sisteminin duvarları çatlamaya başlamıştır.²¹³ İngilizlerin Alt Kıtaya ilk nüfuz ettiği alanların Hindu çoğunluk bölgeleri olması, İngilizlerin öncülüğünde gelişen kentleşme ve modernleşmeye de Hinduların daha fazla nüfuz etmesine yardımcı olmuştur.²¹⁴

İngiliz Sömürge Yönetiminin Alt Kıtanın ham madde ve ekonomik kaynaklarını güneydeki limanlara aktarmak maksadıyla hayata geçirdiği bayındırlık politikası kapsamında yapılan demiryolları,²¹⁵ kara yolları ve canlandırılan nehir taşımacılığı, posta sistemi ve telgraf hatlarıyla birleşince ülke içi ulaşımın yanında iletişim de kolaylaşmış ve Hintlilerin birbirini anlayacağı ortak kültürün iskeleti oluşmaya başlamıştır. İngiliz yönetici Sir Edwin Arnold'un 1865'de bu noktaya dikkat

209 Güngör, a.g.e., s.77-78

210 Emerson, a.g.e., s.122-123

211 Güngör, a.g.e., s.394-395

212 Desai, a.g.e., s.163

213 Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.38 ve 74

214 Ian Stephens, *Pakistan Old Country/New Nation*, Penguin Books, Great Britain, 1964, s.83-84

215 Güngör, a.g.e., s.43-44

çekerek; “şimdiye kadar toplum değil, fakat kabilelerin yüzlercesi olmuş olan Hindistan’da bir toplum yaratıyoruz” ifadesi²¹⁶ İngiliz Sömürge Yönetiminin katkısıyla başlayan ulus inşa aşamasının somut göstergelerindendir.

Planlanan tarım hedefleri kapsamında yapılan sulama kanalları belli bölgelerde ekonomik kalkınmayı artırırken, sömürge ekonomisi küçük çaplı tarım ile uğraşan köylüyü zora sokmuş, Hint tekstili ile yerli esnaf ve zanaatkârı bitirmiş²¹⁷ ve yerel sanayinin gelişmesini önlemenin yanı sıra gelişen ticari-ekonomik merkezlere doğru göçe neden olmuştur.²¹⁸ Bu durum ülkenin ticari hayatının geliştiği limanların bulunduğu Güney ile sömürge ekonomisine katkısı az olan Kuzey arasında ciddi gelir dengesi farklarının oluşmasıyla sonuçlanmıştır.²¹⁹ Kuzey-güney gelişim farkı günümüzde dahi Hindistan’ın en önemli sorunlarından biridir.

Ekonomik ve teknik zorunluluklar yerel personel ihtiyacı doğurunca²²⁰ Sömürge Yönetiminin hedeflerine uygun istihdam edilecek personel yetiştirmek için dil eğitiminden başlayıp teknik eğitimle devam eden Batı tarzı eğitim kurumları hayata geçirilmiştir.²²¹ İngiliz bürokrat Lord Macaulay’ın 1835’te bu kapsamda hayata geçirdiği eğitim reformu ile İngiliz dil ve edebiyatının yerli halka öğretilip İngiliz düşünce yapısının içselleştirilmesi hedeflenmiştir. Macaulay’a göre; “bu politika sayesinde kan ve renk bakımından Hintli fakat zevk, düşünce, ahlâk ve zekâ bakımından İngiliz olan” bir sınıf ortaya çıkacak ve İngiltere’ye gönülden bağlı bu insanlar sayesinde Bölgenin hâkimiyet altına alınması kolaylaşacaktır.²²² Bu doğrultuda devlet imkânlarının yetmediği yerlerde yerel halkın açtığı okullara da izin verilmiştir. İngilizlerin kurdukları mahkemeler de merkezi devlete ait hukuk sisteminin temelini atmış ve cemaat hukukunun yerini alarak sosyal yapıdaki dönüşümün önünü açmıştır. İngiliz eğitim ve hukuk reformu merkezi devletin oluşturduğu kültürel birlikteliğe zemin sağlayarak Hint milli uyanışına katkı yapmıştır.²²³ İngilizlerin önderliğinde gelişen basın da zamanla yerel nitelik kazanarak milliyetçi uyanışı

216 Güngör, a.g.e., s.52

217 Wild, a.g.e., s.168

218 Desai, a.g.e., s.37-39 ve 231-232

219 Dixit, a.g.e., s.102

220 Anderson, a.g.e., s.131-132

221 Desai, a.g.e., s.128-144

222 Ania Loomba, *Kolonyalizm PostKolonyalizm*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2000, s.109

223 Wild, a.g.e., s.165-166 ve 169

desteklemiş²²⁴ ve zamanla Bölgeyi etkileyen İngiliz kapitalizmi sosyal bilinç düzeyinin artışına hizmet etmiştir.²²⁵

İngiliz yöneticiler ve misyonerlerin önderlik ettiği kadim Hint kültür ve tarihinin araştırılmasına yönelik çalışmalarla ortaya çıkan bulgular Hindularda yerel köklere olan ilgiyi artırırken Hindu Altın Çağı imgelerinin canlanmasına yol açmıştır. Asırlardır işgal altında yaşayan Hinduların saygınlık ihtiyacına cevap veren bu gelişme²²⁶ bazı Hinduların aşırı özgüven kazanıp Müslümanları korkutmasına da vesile olmuştur;²²⁷ zira bu yüceltmede kullanılan argümanlar Müslümanlara karşı savaş ve direniş hikâyelerinden beslenmektedir. Neticede Hindu Altın Çağ söylemleri geçmiş dönemlere ait unutulmuş veya bastırılmış çatışmaların da üstünü açarak gün yüzüne çıkmasına sebep olmuştur.²²⁸ Bu şekilde canlanan Hindu hafızası radikalizme de hizmet etmiştir; zira fanatik bir Hindunun iç dünyasında İslam'ın Bölgeyi yönetmiş olması, yenilmiş olmanın utancını hatırlatırken nefret de üretmektedir.²²⁹ Neticede fanatik Hindular Müslümanları "Türkleşmiş"²³⁰ olarak görmüş ve ötekileştirmiş ve bu yaklaşım ayrışmayı kuvvetlendirmiştir.

İngilizlerin Hint Altı kıtasına bakışı diğer sömürgelere bakışından daha farklı olmuş ve gerek ana kara İngiltere'de gerekse sömürge yönetiminde görev alan bazı İngilizler, iç dünyalarında Bölgeye yönelik özel bir empati bağı kurmuştur. Bunda kadim Hint kültürünün zenginliğinin Batılılara farklı gelmesinin yanı sıra bürokratlar ile şirketin kar amaçlı çalışan personelinin hayata farklı bakmasının da payı vardır. Bürokratlar kendi ülkelerinin demokrasi kültürünü içselleştirmenin ve bölgede görev yaparken meşruiyet ihtiyacı duymanın etkisiyle bulunduğu ülkeyi ve görev yaptığı bölgeyi de sahiplenebilirken sermayedarlar genelde ticari amaçlarını öne çıkarmıştır.²³¹ İngiliz politikacılar da benzer şekilde Hint Altı kıtasına farklı bakmış ve farklı bağlar kurmuştur. İngiliz İşçi Partisi bu kapsamda Bölgenin özerkliğine genelde sıcak bakmış²³² ve özellikle Hintli liberal ve sosyalistlerle de yakın ilişki kurmuştur.

224 Desai, a.g.e., s.207-222

225 Güngör, a.g.e., s.130-143 ve 396

226 Smith, a.g.e., s.50

227 Emerson, a.g.e., s.328

228 Emerson, a.g.e., s.151

229 Stephens, a.g.e., s.15

230 Romila Thapar, **A History of India**, Penguin Books, Baltimore-Maryland, 1966, s.278 ve 301 ve Loomba, a.g.e., s.140

231 Emerson, a.g.e., s.51

232 Eric J. Hobsbawm, **İmparatorluk Çağı 1875-1914**, Çev. Vedat Aslan, Dost Yayınevi, Ankara, 2005, s.84

Hint Ulusal Kongresi liderlerinden Nehru da bu kapsamda İşçi Partisinin sempatisini kazanmayı ve bunu politik hedeflerine yansıtmayı bilmiştir.²³³

İngiltere Hükümetinin 1857 Sipahi İsyan sonrasında yaptığı özeleştirici neticesindeki meşruiyet arayışı kapsamında hayata geçirdiği 1861 Hint Konseyleri Yasası ile yerel temsile imkân verilmiş ve daha sonra bu yasanın 1892 yılında revize edilmesi ile de Bölge halkının yönetime katılma taleplerine cevap verilmeye çalışılmıştır. Hint halkının yükselen taleplerinin devam etmesi neticesinde 1909, 1919 ve 1935 yıllarında yapılan siyasal reformlarla İngilizlerin içselleştirdiği parlamentarizme doğru bir geçiş yaşanmış ve bu gelişmeler bağımsızlık sonrası Hint demokrasisine olumlu bir miras olarak yansımıştır.²³⁴ İngilizlerin Hindistan'da siyasal reformlara paralel olarak hayata geçirdiği idari reformlar kapsamında kurduğu ICS (Indian Civil Service) teşkilatı da; hile ve nepotizm karıştırılmadan yapılan ve en yetenekli insanların seçildiği aristokratik bir kurum olarak Hint kalkınmasının seçkin bir aygıtı olmuş²³⁵ ve bağımsızlık sonrasında devam ettirilen bu seçkin yapı Hindistan'a önemli katkı vermiştir.²³⁶

İngilizcenin Alt Kıta milliyetçiliği ve ulus inşa sürecindeki rolü de özeldir. İngiliz dili ortak bir iletişim zemini sunarak Hint milliyetçiliğinin gelişmesinde önemli bir rol oynamış;²³⁷ Alt Kıtanın çok parçalı etno-linguistik yapısından gelen insanların birbirini anlamasına ve Hint kadim kültürünün yeni kuşaklara aktarılmasına katkı sağlamıştır.²³⁸ Bağımsızlık sonrasında milli dil arayışına geçtiğinde her iki ülke de İngilizceyi ikame edecek dil bulma konusunda hüsrana uğramıştır. Hindistan 1950 anayasasında, 15 yıl sonra Hindi dilinin resmi dil olacağını deklere etmiş ve devamında Hindi dilini yaymak ve bilimsel temel kazandırmak için bir kampanya başlatmış²³⁹ fakat dil nedeniyle bölünme riski ile karşılaşmıştır.²⁴⁰ Ülkenin yaklaşık yüzde kırkının konuştuğu Hindi dilinin hegemonyasını kabul etmeyen güney eyaletlerinin²⁴¹ yanı sıra bürokrasinin reaksiyonu²⁴² karşısında Nehru'nun pragmatik

233 Edwardes, a.g.e., s.23-24

234 Güngör, a.g.e., s.79-82 ve 386-387

235 Wild, a.g.e., s.169

236 Edwardes, a.g.e., s.28-29

237 Desai, a.g.e., s.151

238 Rene.Grousset, **Asya'nın Uyanışı** (yay.haz. Sadettin Gömeç), Akçağ Yayınları, Ankara, 1999, s.67

239 Hobsbawm, Milletler ve Milliyetçilik, s.136-137

240 Emerson, a.g.e., s.139-144

241 Hobsbawm, Milletler ve Milliyetçilik, s.162-163

devlet adamlığı devreye girmiş ve İngilizcenin ikinci resmi dil olarak kabul edilmesiyle kriz aşılmıştır.²⁴³ Pakistan'ın 1956 yılında kabul edilen ilk anayasasında, 20 yıl sonra Urduca'nın resmi dil olacağı beyan edilmiş ancak bu başarılamamıştır; zira elit ve göçmen dili olarak kabul gören Urduca eyalet dillerinin gücünü aşamamış ve İngilizce resmi dil olarak korunurken Urduca da milli dil olarak değerlendirilmiştir.²⁴⁴ Pakistan yöneticilerinin Nehru'nun politik pragmatizmine sahip olmaması ve Bengal dilini ötelemesi ise Doğu Pakistan'ın ayrılmasıyla sonuçlanacak muhalifleşmeye zemin hazırlamıştır.²⁴⁵

Sömürgeciye karşı yürütülen bağımsızlık mücadelelerinde görülen bir özellik olan sömürgeci devletin çizdiği idari sınırları ve politik hedefleri sahiplenme taklitçiliği Hint milliyetçiliğinde, Müslümanlarla yaşanan ayrışma sonrası netlik kazanmıştır. Pakistan hedefi kabul gördükten sonra Nehru liderliğindeki Kongre Partisi, İngiliz Sömürge Yönetiminin sınırlarının yanı sıra dış güvenlik stratejileri ve iç politik hedeflerini de sahiplenmiştir.²⁴⁶ Yeni kurulan Pakistan da benzer bir sahiplenme ile yeni kurulan ülkede İngiliz Sömürge Yönetiminin iç ve dış politika strajilerini devam ettirmiştir. B.Anderson bunu Sömürgeci ülkenin harita, nüfus sayımı, müze ve arkeolojik araştırmalar gibi kullandığı politikaların bir yansıması olarak görür. Aslında harita ve nüfus sayımı politikaları sömürgeci ülkenin, vergi ve askerlik gibi konuları rasyonelleştirmesi amacıyla yapılırken, müze ve arkeolojik araştırmalar da kültürel kontrol amacına hizmet etmektedir. Söz konusu politikalar aslında sömürgecinin yönettiği ülkeye bakışını yansıtırken, farkına varmadan antisömürgeci milliyetçilere de yol göstermektedir.²⁴⁷ P.Chatterjee; Hint milliyetçiliğinin bu taklitçiliği bağımsızlık sonrasında da devam ettirerek devleti ulus ile birleştirdiğini ve Batı ulus devletçiliğinin tuzağına düşerek post kolonyal milliyetçiliğin başarısızlığına neden olduğunu,²⁴⁸ planlı hedeflerin devam ettirilmesinin ulus inşa sürecine başlayan bir ülke için devlet aklının devam ettirilmesi olarak görülebileceğini, ancak devlet geleneklerinin kültürel kodlarının sürdürülmesinin ucubelikler yarattığını savunur.²⁴⁹

242 John A.Hall, «Milletleri Türdeşleştirmenin Koşulları», **21.Yüzyılda Milliyetçilik**, der. Umut Özkırımlı, Bilgi Üniversitesi Yayını, İstanbul, 2008, s.29

243 Christopher Jaffrelot, **Hindu Nationalism a Reader**, Permanent Black Yayını, New Delhi, 2013, s.219

244 Emerson, a.g.e., s.139

245 Feroz Ahmad ve Jacob M. Landau, «Sonuç Ulustan Kopuş, Orta Asya ve İslam Dünyasında Kimlik Politikaları», **Orta Asya ve İslam Dünyasında Kimlik Politikaları**, der. William Van Schendel ve Erich Zücker, İletişim Yayını, İstanbul, 2014, s.288

246 Stephens, a.g.e., s.97

247 Anderson, a.g.e., s.182-206

248 Partha Chatterjee, **Milliyetçi Düşünce ve Sömürge Dünyası**, Çev. Sami Oğuz, İletişim Yayını, Kalküta, 1985, s.304

249 Chatterjee, Ulus ve Parçaları, s.333-337

Hint milliyetçiliğinin önemli bir farklılığı da; sömürgeci desteği olmadan 1907 yılında kurulan, I ve II. Dünya savaşlarında üretim kapasitesini artırarak İngiliz İmparatorluğunun en büyük çelik üretim kompleksine dönüşen ve halen Hint sanayinde önemli bir yeri olan TATA'ya sahip olmasıdır.²⁵⁰ Sömürge ülkelerinin ürettiği yerli sanayi örnekleri pek nadirdir; zira sömürgecilerin ülkede bulunma nedeni ekonomik kaynakların kendi ülkesine taşınmasıdır ve yerel sanayinin gelişmesinden ziyade engellenmesine yönelik politikalar üretir.²⁵¹ İngiliz Sömürge Yönetimi de Hint iş çevrelerine benzer engeller çıkarmasına rağmen²⁵² TATA bu engelleri aşmayı başarmış²⁵³ ve bağımsızlık mücadelesine de destek vermiştir.²⁵⁴ TATA'nın günümüzde de İngiltere'nin en büyük çelik üretim merkezi ve ünlü İngiliz otomobil markası "Jaguar"ın sahibi olması Hint milliyetçiliğinin ilginç bir başarı örneğidir.²⁵⁵

Hint milliyetçiliğinin önemli bir başarısı da köylünün bağımsızlık mücadelesine verdiği destektir. Antisömürgeci milliyetçiliklerin karşılaştığı ciddi sorunlardan birisi de köylüye ulaşma konusunda yaşanan sıkıntıdır. Köylüler, Sömürge Yönetimi tarafından uygulanan bir politikanın mağduru olmadıkça genellikle sömürgeci ile pek tanışma fırsatı bulmaz ve mücadele alanı genelde yeni oluşan burjuvanın üzerine kalır; neticede geniş kitlelerin ulusal mücadeleye çekilmesinde sorun yaşanır. Hint milliyetçiliğinin bu noktadaki başarısının²⁵⁶ altında köylü ile kutsal bir zeminde bağ kurma ve ruhuna hitap etme hünerine sahip olan Gandhi'nin kişiliği yatar.²⁵⁷ Köylüyü yanına çekmeyi başaran Gandhi ülke çapında hayata geçirdiği sivil itaatsizlik eylemleri ile Hint bağımsızlık mücadelesinde önemli bir yer edinmiştir.²⁵⁸

Hint milliyetçiliğinin dikkat çeken bir başka yönü de İngiltere'nin sömürgelerine yönelik ticari bakışından faydalanmayı bilmesidir. İngiltere sömürgeciliğe ticari şirketlere verdiği imtiyaz anlaşmaları ile başlamış, İngiliz

250 Güngör, a.g.e., s.262

251 Emerson, a.g.e., s.57-58

252 Edwardes, a.g.e., s. 48

253 Desai, a.g.e., s.73-76, 100 ve 105-108

254 Marc Ferro, *Colonization: A Global History*, Routledge, Taylor & Francis e-Library, London, 2005., s.236-238

255 Bruce Riedel, *Kıyametin Eşiğinde Amerika, Hindistan ve Pakistan Sarmalı*, Çev.Arzu Birkan, Matbuat Yayın Grubu, İstanbul, 2014, s.51-52

256 Emerson, a.g.e., s.58-61

257 Edwardes, a.g.e., s.245-246

258 Chatterjee, Milliyetçi Düşünce ve Sömürge Dünyası, s.239-242 ve 280-285

şirketleri ilk olarak sahillerdeki ticari merkezlere yerleşmiş ve zamanla bu noktalardan iç bölgelere nüfuz etmiştir. İngiltere hükümetleri bu şirketler üzerindeki ağırlığını imtiyaz anlaşmalarını sürekli yenileyerek korumuş, bir şirketin hedeften saptığına inandığı durumda ise o şirketin ayrıcalığını kaldırmış ve sömürge yönetimini doğrudan üstlenmiştir.²⁵⁹ 1857 Sipahi İsyanından sonra yönetimi devralan İngiltere bu coğrafyaya kolonizasyon politikasında merkezi bir rol vererek, Hint Altı kıtasını “İngiliz Tacının Mücevheri” olarak adlandırmıştır.²⁶⁰ İngiliz devlet aklı Hint Altı kıtasında yaşadığı tecrübeleri yeni sömürgelere taşımanın yanı sıra Bölgeden yeni sömürgelere iş gücü ve ticari birikim de taşımış ve özellikle Afrika ve çevresindeki kontrol ettiği adalarda ciddi bir Hintli nüfus oluşmasına neden olmuştur.²⁶¹ Hintli girişimciler ve işçilerin bu kapsamda Afrika ve Hint Okyanusundaki İngiliz Milletler Topluluğuna ait adalara yönelik göçü daha sonra İngiltere ve ABD gibi önemli Batı ülkeleri ile devam etmiş²⁶² ve bu ülkelerde oluşan Hint diasporası, Hint milliyetçiliğine destek vermiştir.²⁶³ Hint diasporası bugün de Hindistan’ın ihtiyaç duyduğu alanlarda, bir yumuşak güç unsuru olarak Hint politikalarına katkı vermektedir.²⁶⁴

Hint bağımsızlık mücadelesinin bir başka özgün yönü Gandhi öncülüğünde, manevi değerlerden beslenen ve şiddeti reddeden bir mücadele olmasıdır. Gandhi, taşranın modernizm karşıtlığı ile Hinduizme bağlılığını şiddete yönlendiren B.G.Tilak önderliğindeki radikal hareketin şiddet ivmesine set çekmeyi de başarmıştır.²⁶⁵ Hindu kültürünün kişisel kurtuluş hedefine (mokşa- nirvana) ulaşmak için inandığı ahlaki düzene (karma) uygun yaşama esasında kabullendiği unsurlardan biri olan ahimsa (şiddeti reddetme)²⁶⁶ kavramı Gandhi tarafından bir şekilde toplumun kurtuluş hedefine uyarlanmış ve dünyada büyük ilgiye neden olmuştur.²⁶⁷ Hint kültürünün kutsal öğelerinin ulusal kurtuluş mücadelesine taşınmasında Gandhi

259 Salih Cenk Özcan, “İngiliz Sömürgeciliğinin Kuruluşu, Teorisi ve Uygulaması: Kuzey Amerika Deneyimi (1584-1631)”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, **Hacettepe Üniversitesi**, Ankara, 2012, s.4

260 Ferro, a.g.e., s.44-46 ve 306-310

261 Hobsbawm, İmparatorluk Çağı, s.91

262 Mehmet Yılmazata, “Somurgencilik Faktoru ve Hint Toplumu,” **Stratejik Öngörü Dergisi**, Yıl:5, Sayı:14, 2009, s.49-58

263 Jaffrelot, a.g.e., s.361-364

264 Ashok Sajjanhar, “India-ASEAN Partnership at 25 Years”, **Institute of Defence Studies and Analyses**, 04 Ocak 2018, (Çevrimiçi), https://idsa.in/idsacomments/india-asean-partnership-at-25_asajjanhar_040118, 05 Ocak 2018

265 Hobsbawm, Aşırımlar Çağı, s.279-280

266 Çağdaş, a.g.e., s.34-36

267 Mithi Mukherjee, “Transcending Identity: Gandhi, Nonviolence, and the Pursuit of a “Different” Freedom in Modern India”, *The American Historical Review*, Vol. 115, No. 2 (APRIL 2010), pp. 453-473, **JSTOR**, Accessed: 30-07-2017 20:06 UTC

tarafından kullanılan argümanlar Hindu köylüler ve cemaatler tarafından kabul görürken Hindu aydınlar arasında eleştirilere de neden olmuştur. Hindu kültüründen kaynaklanan ahlakçı felsefesi ve bu doğrultuda ulusal kurtuluş mücadelesinde kullandığı metodlar nedeniyle Gandhi, bir başka önemli kanaat önderi Şair Tagore ile kamuya açık tartışmalara girmek durumunda da kalmıştır.²⁶⁸

Hint milliyetçiliğinin dikkat çekici bir özelliği de Bengal Bölgesinin Hindu uyanışı ve milliyetçiliğindeki öncü rolüdür.²⁶⁹ Bengal Bölgesi; dilden edebiyata, tarihten sanata, kentleşmeden sosyal dönüşüme, basından Hint kapitalizminin gelişimine Hint milliyetçi hareketinde ilklerin yaşandığı ve önderlerin tarih sahnesine çıktığı coğrafyadır.²⁷⁰ Yerel kaynaklarca bu gelişme “Bengal Rönesansı” olarak nitelendirilirken²⁷¹ Hint milliyetçiliğine ve bağımsızlık hareketine kültürel kodları veren kurum ve sembollerin yaratıcıları olan Ram Mohan Roy, Bankim Chandra Chatterjee ve Şair Tagore Bengal’lidir. Chatterjee ve Tagore’un sonradan milli şarkı ve milli marş olarak resmiyet kazanan eserleri de Bengal dilinde yazılmıştır. Partha Chatterjee de Batı milliyetçiliklerine karşı antisömürgeci milliyetçilikleri savunduğu kitabını Bengal örneği üzerine kurgulamıştır. Chatterjee eserinde, Bengal edebiyatı, tiyatro ve romanının bu mücadeledeki özgün yerine de gönderme yapmıştır.²⁷² Chatterjee’nin eserinde vurguladığı gibi Bengal sanatının bağımsızlık mücadelesine yaptığı moral destek küçümsenemez, ancak Bengal’in; İngilizlerin ilk idari merkezlerini kurdukları bölge olduğunu, Bengal edebiyatının Batı’dan aldığı rüzgar ile yelken açtığını,²⁷³ tiyatrosunun da kostümden dekora ve seçilen oyunlara kadar ilk başlarda Batı’nın eseri olduğunu, hatta İngiliz yöneticilerin tiyatro izlemek için yerli aristokratlardan sadece birkaçına müsaade ettiğini²⁷⁴ de gözden kaçırmamak doğru olacaktır.

Hint bağımsızlık mücadelesinin yetiştirdiği liderler de milliyetçi hareketin başarıya ulaşmasına ve kurulan ülkelerin ulus inşa süreçlerine önemli değer katmanın yanı sıra dünya tarihine geçmeyi başarmış kişiliklerdir. Gandhi ve Cinnah

268 Chatterjee, *Milliyetçi Düşünce ve Sömürge Dünyası*, s.172-193 ve 206-211

269 Feroz Ahmad ve Jacob M. Landau, a.g.e., s.286

270 Desai, a.g.e., s.298

271 Gupta, a.g.e., s.2

272 Chatterjee, *Ulus ve Parçaları*, s.24-26

273 Güngör, a.g.e., s.396

274 Rakesh H. Solomon, “Culture, Imperialism, and Nationalist Resistance: Performance in Colonial India,” *Theatre Journal*, Vol. 46, No. 3, *Colonial/Postcolonial Theatre* (Oct., 1994), pp. 323-347, **JSTOR**, Accessed: 30-07-2017 20:27 UTC

İngiltere’de eğitimi almış hukukçu liberaller iken, Nehru ise Oxford mezunu²⁷⁵ bir sosyalisttir. Gandhi, zamanla Hindu kültürüne ağırlık vererek münzevi bir hayatı içselleştirirken ahlakçı bir ılımlı Hindu milliyetçisine dönüşmüş ve politik bir figür olmaktan çıkarak manevi bir lidere evrilmiş,²⁷⁶ onun boşalttığı politik alanı da Hindu milliyetçisi Sardar Patel doldurmuştur. Nehru ve ailesi de ülkeyi çok zor dönemlerden geçirmeyi başararak örnek kurucu liderler arasında yer almıştır.²⁷⁷ Cinnah ise Pakistan’ı bağımsızlığa taşıdıktan bir yıl sonra (11 Eylül 1948) hayatını kaybetmiş ve onun boşalttığı yer bir türlü doldurulamamıştır.

Sonuç olarak; İngiltere’nin tacın incisi olarak gördüğü Hint Altkıtasını kontrollü olarak kaldırmak maksadıyla uyguladığı reformasyon ve eğitim politikaları Hint milliyetçiliğine beklenmedik bir ivme kazandırmıştır. İngiliz dili ve merkezi devleti Hint Altkıtasını tarihte hiç olmadığı kadar birleştirmiş,²⁷⁸ Hint kadim kültürüne yönelik araştırmalar Hindulardaki özgüven kaybını gidermiş, ekonomi ve bayındırlık politikaları ile ulaşım-iletişim gelişmeleri entegrasyonunda sosyal yapı değişime uğramış, gelişen ve kentleşen bölgelerde Hindular sosyo-ekonomik düzenin yapısal değişimine çabuk reaksiyon göstererek geri çekilen Müslümanların önüne geçmeyi başarmıştır. Kültürel ve sosyo-ekonomik gelişmelerle canlanan Hint milliyetçiliği, Müslümanları entegre etmekteki zaaflarını fark etmeye başladığında Hindu milliyetçiliğinin yelkenlerini dolduran rüzgarın gücüne karşı duramamıştır. Hindu aydınlanma fırtınasının yarattığı toz ve duman ise Gandhi gibi ılımlı milliyetçiler ile Kongre Partisinin seküler ve bütünlükçü aydınlarının, Müslümanların tedirginlik ve asimilasyon korkularını görmesini engellemiştir.²⁷⁹

Müslümanların savunma refleksi ile attığı adımlara karşı Hindu çoğunluğun tepkileri de Müslümanları birleştirmeye hizmet etmiştir. Hint milliyetçiliği bu gelişmeler sonrasında Hindu milliyetçiliğine evrilmeye başlamış; Hindu kültürel kodlarının baskın yönleri seküler Hinduları dahi farkına varmadan evcilleştirip kapsarken Müslümanları ötekileştirmiştir. Bundan sonra iki kadim kültürün bütünleştirici ideolojik şemsiyesi altında hareket eden Hint milliyetçiliği entegre olamamış ve ayrışarak ayrılmaya doğru yol almıştır.

275 Emerson, a.g.e., s.192

276 Edwardes, a.g.e., s.55

277 Hobsbawm, Milletler ve Milliyetçilik, s.193-194

278 Yılmazata, a.g.e.

279Ali Cahit Özgül, **Pakistan’ın Doğuşu ve Bugünkü Pakistan**, Doğu Matbaası, y.y., 1951, s.17

Milliyetçi hareket iki ayrı yolda yürüken dahi dünyada örneği olmayan farklılıklar sergilemiştir. Gandhi, Cinnah, Nehru ve Patel gibi iz bırakan liderlerin önderliğinde yürütülen bağımsızlık mücadelesi, hem birbirine hem de sömürgeciye karşı verilirken, bir yandan Gandhi, Cinnah ve Nehru gibi liderlerin karizmasından, diğer yandan bütünleştirici kadim kültürlerin zenginliğinden yansıyan benzersiz özgünlüklerle dünyanın ilgisini çekmeyi ve farklılık yaratmayı başarmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

TARİHİ ARKA PLAN

2.1. Hint Yarımadası Tarihi

Hint Altıtası dünyanın önemli kadim kültür alanlarının başlarında yer alırken, eski Mısır ve Mezopotamya uygarlıklarından sonra gelen İndus Uygarlığı dünyanın üçüncü büyük erken uygarlığı olarak kabul edilir.¹ MÖ 3000’li yıllara dayandığı kabul edilen İndus Uygarlığına ait yeni kalıntıların MÖ yedinci bin yıla kadar² götürdüğü Alt Kıtanın tarihini sınıflandırma konusunda Hindu tarihçiler genelde kendi gelişim dönemleri ve altın çağlarını yüceltme eğilimine girerken,³ İslam ve İngiliz tarihçileri daha makul bir dönemlendirmede buluşmaktadır; Hindu, İslam ve İngiliz Egemenliği Dönemleri.⁴ Bu bağlamda ülkenin işgal altında yaşadığı ilk dönem İslam Egemenliği Dönemidir, daha sonra da İngiliz Egemenliği Dönemi gelir. Hindu Egemenliği Dönemi ile bölgede yerleşik halkların kurduğu medeniyetler kastedilir. M.Ö. ikinci bin yıldan itibaren kuzeyden gelen Aryanlar yerli halk ile kaynaşarak Hindu kültürünün bir parçası haline geldikleri için Aryan göçleri süreci Yerel Egemenlik Dönemi dairesinde değerlendirilir.

2.1.1.Hindu Egemenliği Dönemi

Aryanların anayurdunun bugünkü Rusya ile kadim Türk coğrafyasının stepleri olduğu ve M.Ö. ikinci bin yılda (M.Ö. 2000-1400), güneye doğru inerek bugünkü Hint Altıtası ve İran topraklarına doğru göç ettikleri kabul edilmekle⁵ birlikte göçlerin kronolojisi konusunda tam bir mutabakata varılamamaktadır. Bu kuzeyli göçmenlerin inanç detaylarını ve efsanelerini anlatan kaynaklar, Vedalar (Bilgi Kitabı) olarak adlandırılmakta ve bu nedenle kuzeyli göçmenlere Vedik Aryanlar denmektedir. Bu savaşçı göçmenler güneye doğru inip Sind ovalarına ulaştıktan sonra zamanla Doğuya doğru ilerleyerek, hem Hindistan coğrafyasına yayılmış hem de yerel halkları egemenlik altına almıştır. Vedik Aryanlar bu süreç içerisinde yerel halk ile kaynaşarak bölgeye yerleşmiş ve bu coğrafyanın bir parçası

1 Oral Sander, *İlkçağlardan 1918’e Siyasi Tarih*, İmge Kitabevi Yayını, 1989, s.31-35

2 Stein, a.g.e., s.42-44

3 Thapar, a.g.e., s.20-21

4 Herman Kulke ve Dietmar Rothermund, *Hindistan Tarihi*, Çev. Müfit Günay, İmge Kitabevi, Ankara, 2001, s.19

5 Thapar, a.g.e., s.24-25 ve 29-30

olmuştur. Vedik Aryanların kültürleri ile yerel kültürlerin kaynaşması neticesinde bugünkü Hinduizmin temeli atılmıştır. Beyaz ırka mensup Aryanlar genellikle Ganj Havzası ve Kuzey bölgelere nüfuz ederken, iklim zorlukları ve coğrafi engeller nedeniyle güneydeki Dekken Bölgesi'ne inememiş, bu nedenle güneydeki Dravitlerin etnik ve kültürel yapısı kuzeyden daha farklı gelişim göstermiştir.⁶

2.1.1.1.Kast Sistemi

Vedik Aryanlar, hâkimiyetleri altına aldıkları koyu derili halk ile aralarındaki farkı korumak maksadıyla, Varna (renk) anlamına gelen bir Kast (halkı meslek ve yaşayışlarına göre bir çeşit sınıflandırma) Sistemi kurarak, sosyal hayattaki avantajlarını devam ettirmiştir. Buna göre halk dört ana gruba ayrılmıştır; 1.Brahmanlar (din bilginleri ve ruhbanlar), 2.Kşatriyalar (hükümdar, komutan ve askerler), 3.Vaysiyalar (çoban, çiftçi ve tüccarlar), 4.Südralar (yerel halktan oluşan aşağı tabaka insanlar; bunlar ilk üç kast üyelerine hizmet etmekle yükümlüdür). Bunun dışında bir de insan yerine bile konmayan “dokunulmayanlar” sınıfı vardır. Bu sınıf toplumda kimsenin yapmak istemediği, lağım temizliği gibi pis işleri yapmakla yükümlüdür. İnsanlar kastlarına göre farklı alanlarda yaşarken, dokunulmazlar ve alt gruplar yerleşim alanlarının dışında ve normal kastlardan uzakta yaşamak zorundadır.⁷

İlk üç kastı kendilerine ayıran Aryanlar diğer kastları kendilerine hizmet edecek yerel halk ve kölelerden oluşturmuş ve kastlar arasındaki geçişgenliği de sınırlamıştır. Halk arasında “jati-doğum grubu” olarak adlandırılan ve kendi içinde de alt gruplara bölünen sistem; kastlar arasında evlenmenin yasaklanmasından tutun aynı ortamda bulunma ve hatta aynı sofraya oturmanın dahi yasaklanmasıyla⁸ insanları doğdukları gruba mahkûm ederek, sosyal entegrasyonu engellemiştir. Üst kastlardan Brahmanların gölgesine bir dokunulmazın bedeni veya gölgesinin karışmasının o Brahmanı kirleterek temizlemeye zorlaması gibi inanç temelli soyutlamalar dokunulmazların Hindu toplumundan tamamen dışlanmasına neden

6.Grenard, a.g.e., s.9, 161-162

7 El Biruni; *Tahkiku Ma li'l-Hind Biruni'nin Gözüyle Hindistan*, (Yay. Haz. Ali İhsan Yitik, Çev. Kıvameddin Burslan), TTK Yayını, Ankara, 2015, s.59-62

8 Stein, a.g.e, s.53-55

olmuştur. Desai, bu düşük kast grubunun gölgesine dahi yaklaşmanın yasaklanmasını hicvederek, bu grubu “yaklaşılamazlar” olarak adlandırmaktadır.⁹

Reenkarnasyon inancıyla da kast izolasyonunun manevi temeli atılmış,¹⁰ bu çerçevede; bulunduğu kasta uygun yaşayanların bir sonraki hayatta üst kastlarda doğabileceği, kasta uygun davranmayanların sonraki hayatlarında en kötü hayvanlar olarak dünyaya geleceği inancı yerleştirilmiştir.¹¹ Kastlar zamanla alt gruplara bölünerek çoğalmış ve 1901 yılında yapılan nüfus sayımında halkın 2378 farklı kasttan oluştuğu görülmüştür.¹² Kast sistemi Hindistan’da 1975 yılında kanunen kaldırılmış olmasına rağmen halen etkisini sürdürmekte, Hint hükümetleri de; devlet kadroları ve üniversite öğreniminde düşük kastlar yararına düzenlemeler yaparak kast sisteminden kaynaklanan sosyal eşitsizlikleri aşmaya çalışmaktadır. Kast sistemi Alt Kitanın genetik kodlarına öyle nüfuz etmiştir ki İslamı seçen Bölge insanı dahi bilinçaltından bu yapıyı atamamış ve Müslümanlarda da benzer statü farkları oluşmuştur. İlk olarak Müslüman fatihlerin (Arap, Türk, Afgan ve Fars) torunları şerefli anlamındaki eşref sıfatını kullanmış, sonra da Müslümanlığa geçen Hindulardan yüksek kasta mensup olanlar eski kastlarının farklılığını kullanma yoluna gitmiştir.¹³ Alt Kitanın Müslümanları arasında kast hiyerarşisini çağrıştıran Raca, Han, Şeyh, Şerif, Seyit, Buhari (Buharalı), Kureyşi (Kureyşli) gibi statü belirten soyadlarının ağırlığı günümüzde de etkisini sürdürmektedir.

2.1.1.2. Hinduizmin Kökleşmesi ve Yerel Krallıklar-İmparatorluklar Dönemi

Hinduizmi bilinen din anlayışı çerçevesinde tanımlamak oldukça zordur. Hinduizm daha ziyade, öbür dünyaya giden yolda mutluluğa ulaşmak için takip edilmesi gereken ahlaki doğa yasasına (Darma) erişme hedefinde bir ruhani kardeşlik felsefeleri birliğidir.¹⁴ Henoteizm¹⁵ * ile ifade edilebilecek Hinduizmde Brahma (Yaratıcı), Vişnu (Koruyucu) ve Şiva (Yok Edici) adlı Tanrılara olan yaygın

9 Desai, a.g.e., s.230

10 Biruni, a.g.e., s.62

11 Alaattin Şenel, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2011, s.107-108

12 Çağdaş, a.g.e., s.20

13 Thapar, a.g.e., s-300-301 ve 320

14 Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.29

15 D.S. Sarma, *Hint Dini Tarihine Giriş*, Çev. Fuat Aydın, Ataç Yayınları, İstanbul, 2005, s.17

* Bir Tanrıya tapınan bir halkın başka Tanrıların da olduğuna ve başka halkların bu Tanrılara inanmalarının meşruiyetine inanma durumu

inanç nedeniyle bir “üçleme”nin geçerli olduğu kabul edilebilir.¹⁶ Hint toplumunda çoğunlukla sahiplenilen bu inanç sistemi felsefeler birlikteliği ile şekillenir. Hinduizm, inançlar manzumesi diye tanımlanabilecek bir dini gelenektir. Çok Tanrılı bir inanç sistemi olan Hinduizmde kutsal kitap da yoktur. Bhagvad Gita ve Rig Veda gibi inanç kodları taşıyan tarihi efsanelerin anlatıldığı manzum kitaplar, Hinduların kutsal metinleri olarak gösterilebilir.¹⁷ Hindular; birden fazla Tanrı veya Tanrıçaya tapabildiği gibi kendi içindeki Kutsal Ruha da inanabilir. “Sonsuz Gerçek” arayışının peşinde koşanların yanında dağ, nehir, orman gibi doğal varlıkları kutsallaştıran, ayrıca hayvanlara da tapan mezhepler görmek mümkündür.¹⁸

M.Ö. geç 7. asır ile geç 5. asır arası dönem Hint Altıtası için çok önemli bir dönemdir. Bu dönemde Ganj düzlüklerinin ortasındaki bölgede ilk bölgesel krallıklar kurulmuş ve Hindu Egemenliği Döneminin temeli atılmıştır. Bu gelişme bir bakıma Hint Altıtasının milli tarihinin de başlangıcı sayılabilir.¹⁹ Bu krallıklar arası mücadelelerin sonunda M.Ö. 5. asırda, ilk Hindu İmparatorluğu olan Nanda Hanedanı ortaya çıkmış, bu temel üzerinde M.Ö. 4. asırda Maurya İmparatorluğu yükselmiş ve Kral Çandaragupta Maurya önderliğindeki bu imparatorluk ilk defa Hint Altıtasını birleştirme adımı atmıştır. M.Ö. 3. asırdaki Kral Aşoka döneminde, Maurya İmparatorluğunun sınırları bugünkü Afganistan’a kadar uzanmış, bugünkü Keşmir’in başkenti Srinagar da bu dönemde kurulmuştur.²⁰ Budist olan Kral Aşoka, imparatorluğun her yanında kayalara Budizmin öğretilerini işletmiştir.²¹ Aşoka dönemi Hint tarihinin düzgün olarak belgelenmiş ilk dönemidir ve bugünkü Hindistan’ın milli kültüründe çok önemli bir yeri vardır.²² Hintliler; Kral Aşoka döneminden duydukları gururu, onun sembolü olan “Aslan Sütunu”nu bağımsız Hindistan’a “Devlet Amblemi” yaparak göstermiştir.²³

Hindu Egemenliği Başlangıç Dönemi aynı zamanda Caynacılığın kurucusu Mahavira ile Budizmin kurucusu Buda (Guatama)’nın tarih sahnesine çıktığı dönemdir. Kuzey Hindistan’da doğan bir prens olan Buda’nın (M.Ö.566-483) fakirliği

16 Çağdaş, a.g.e, s.23

17 Sarma, a.g.e, s.15-24, 33-34 ve Tapar, a.g.e, s.31-32

18 Kılıçkap, a.g.e., s.35

19 Kulke ve Rothermund., a.g.e, s.83

20 Thapar, a.g.e, s.74

21 Çağdaş, a.g.e, s.27-28

22 Sarma, a.g.e., s.26

23 Kulke ve Rothermund, a.g.e, s.102

seçerek temelini attığı Budizm, ilk başta Hinduizmden beslenmiş, komşu coğrafyalara yayılırken, kendi anayurdunda Hinduizm karşısında gerilemiştir. Kast sistemine doğrudan karşı çıkmayan Buda, Hindu Brahmanlarca dinden çıkmakla eleştirilse de, nirvanaya (sonsuz dinginliğe) ulaşmak için dengeli ve ahenkli bir hayat tarzını savunma, Vedik otoritenin yerine Budist aklı koyma ve manastır hayatı gibi ufak farklar dışında Hinduizmden pek de farklı değildir.²⁴ Budizme yakın ve aynı dönemlerde yayılan bir inanç olan Caynacılık ise ortodox Hinduizmin inek ve coğrafi varlıklara (dağ nehir vs.) kutsallık verme gibi batıl inançlarına karşı çıkan ilk reaktif harekettir.²⁵ Caynacılık daha çok “et yememe” ve hiç bir şekilde, sinek ve karınca dâhil, “hiç bir canlıyı öldürmeme” gibi prensiplerle öne çıkmış,²⁶ bölgede Budizm veya Hinduizm kadar etkili olamamış, daha çok Hindistan güneyinde tutunabilmiş bir inanç sistemidir.²⁷

İlk büyük Hintli İmparatorluğu olan Maurya İmparatorluğunun dağılmasından, diğer bir Hintli Gupta imparatorluğunun kuruluşuna kadar geçen yaklaşık beş asırlık dönem, yabancı hanedanların kuzeyde birbiriyle savaşarak geçici üstünlükler kurduğu bir süreçtir. Bu dönem Hintli tarihçiler tarafından, Hindistan tarihinin karanlık dönemi olarak adlandırılır.²⁸ Gupta İmparatorluğu ise M.S. 3.asır başlarından 5.asır ortalarına kadar hüküm süren yerel bir imparatorluktur. Sınırları Hint Altı kıtasının bugünkü üç ana devletinin topraklarının önemli bir kısmına uzanmıştır.²⁹ Gupta dönemi Hint kültüründe bir dönüm noktası olarak kabul edilir. Hint kültürü bu dönemde yeniden canlanmış; astronomi, aritmetik, edebiyat ve sanatta önemli gelişmeler yaşanmış, Hinduizmin dini edebiyatının yansıtıldığı “Puranalar” bu dönemde hayat bulmuştur.³⁰ Gupta dönemi Hindular tarafından; bilimsel gelişmeler, astronomideki ilerlemeler ve Hindu felsefesindeki gelişim gibi gerekçelerle Altın Çağ özlemine temel teşkil eder.³¹

Bölge, M.S. 5. ve 6 asırda devam eden Hun saldırıları sonrasında bir dönem Hun hâkimiyetine girmiştir. Devamında M.S. 7. asırda, yerel bir Hintli hanedanı olan

24 Sarrma, a.g.e, s.25-36

25 Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.-30

26 Thapar, a.g.e, s.66-68 ve 85

27 Sarrma, a.g.e., s.36-42

28 Kulke ve Rothermund, a.g.e, s.128

29 Grenard, a.g.e., s.162

30 Thapar, a.g.e, s.155-157

31 Sarrma, a.g.e., s.57-63

ve Hint Eski Çağını bitirip Hint Orta çağını açan Harşa İmparatorluğu kurulmuş,³² Gupta İmparatorluğu gibi ihtişamlı olan bu hanedan döneminde de Hint kültür ve edebiyatı güç kazanmıştır. Bu hanedanın ömrünün kısa olması nedeniyle bu asırda yine bölgesel krallıklar dönemine geçilmiştir. Bu dönemden sonra bölgede, onüçüncü asırdaki Delhi Türk (İslam) Sultanlığının hâkimiyetine kadar, yaklaşık altı asır daha, büyük çaplı bir yönetim kurulamamıştır.

2.1.2.İslam Egemenliği Dönemi

Müslümanların Altıktaya ilk ayak basması, Arap tüccarların Malabar kıyısında bir ticari üs kurlmaları vasıtası ile olmuştur.³³ Hindistan topraklarının Müslüman Araplar tarafından fethi ise M.S. sekizinci asrın ilk çeyreğinde, Emevi Halifeliğinin Irak Valisi (Zalim) Haccac'ın, bir korsanlık olayının cezalandırılması maksadıyla, damadı Muhammed İbn Kasım'ı, M.S. 711 yılında Sind bölgesine göndermesiyle gerçekleşmiştir. Muhammed İbn Kasım'ın bölgeyi M.S. 713 yılında İslam Halifeliğine bağlaması³⁴ sonrasında başarı ile devam eden Arap seferleri M.S. 725 yılında yerel Hint hanedanları tarafından, doğu ve kuzeyde durdurulmuştur. Yeni binyıla girilirken başlayan Müslüman Türk akınlarının devamında, Gazne Hükümdarı Mahmud, 25 yıllık bir dönemde bölgeye düzenlediği 17 adet sefer sonucunda hâkimiyetini Alt Kıtanın güneyine kadar taşımıştır. Gazneli Mahmud, İslamın yayılmasına yaptığı katkı nedeniyle Müslümanlar tarafından çok sevilirken, Hindu tapınaklarına verdiği zarar ve buralardaki serveti ülkesine götürdüğü için Hinduların nefret ettiği önemli bir tarihi kişiliktir.³⁵

Bölgenin Müslümanlaşması bu dönemde, Gaznelilerin fetihleri ve bölgeyi harmanlayan Türk sufilerin çabalarıyla gerçekleşmiştir.³⁶ Gaznelilerin Alt Kıtanın kuzeyindeki hâkimiyeti Sultan Mahmud'tan sonra, M.S. 12. asrın son çeyreğine kadar sürmüştür ve bu dönemde ilk defa toplu olarak gelen Türk nüfusun içindeki âlim, zenaatkar ve mutasavvufun yerleştiği Pencap bölgesi ilk İslamlaşan merkez olmuştur.³⁷ Devamında Lahor'da kurulan yerleşim birimi önce siyasi bir merkez

32 Çağdaş, a.g.e, s.12

33 Öke, a.g.e., s.1

34,Cihan Aktaş, **Pakistan Dosyası**, Akabe Yayınları, İstanbul, 1987, s.23

35 Kulke ve Rothermund, a.g.e, s.237-241

36 Chaudri Muhammad Ali, **The Emergence of Pakistan**, University of Punjab, Lahore, 1983, s.4

37 Ekrem Saltık, **Güney Asya ve Uzak Doğu'da Osmanlı İzleri**, Nesil Yayınları, İstanbul, 2011, s.123-124

olmuş, sonra da bir kültür merkezi olma özelliği günümüze kadar taşınmıştır.³⁸ Gaznelilerin mirası bölge Müslümanlarının kök arayışlarına çare olmuş; nitekim Pakistan 20. asır sonlarında, nükleer kapasiteye sahip en uzun menzilli füzesine, Sultan Mahmud'un hatırasına istinaden, "Gaznevi" adını vermiştir.³⁹

Gaznelilerden sonra kurulan Afgan Gurlu Hanedanının Müslüman Türk komutanı Kutbettin Aybeg'in, M.S. 1206'da, Delhi'de bağımsızlığını ilan etmesi ile kurulan Delhi Türk (İslam) Sultanlığı, mahalli hükümdarlıkları ortadan kaldırarak merkezîyetçi devlet anlayışını getirmeyi başarması nedeniyle Alt Kıta tarihinde önem kazanmıştır. İslami mimaride önemli eserlere imza atan Delhi Türk Sultanlığı, Delhi'yi İslam Kültür Havzası içerisinde yeni bir bilim ve kültür merkezi haline getirmiştir.⁴⁰ Delhi Türk Sultanlığında 1296-1316 yılları arasında hüküm süren Alaaddin Kalaç dönemi; Moğol saldırılarının önlenmesi, ülke sınırlarının genişletilmesi ve başarılı idari reformlar ile dikkat çekmesinin yanında,⁴¹ Alaaddin Kalaç'ın otoriter mizacı, Hindu halka karşı olumsuz tavrı ve sert vergi politikaları nedeniyle Hindular için kara bir dönem olmuştur.⁴² Bu dönem alkol tüketiminin yasaklamasıyla da Hint tarihinde iz bırakmıştır.⁴³ Delhi Türk Sultanlığının otoritesine, M.S.1398 yılında Delhi'yi yıkıp yağmalayan Timur son vermiş ve Delhi Türk Sultanlığı, M.S.1451 yılında Afganlı Behlul Ludi bölgede birliği sağlayana kadar, parçalanmış olarak kalmıştır.⁴⁴

Ludi Hanedanı, Türk hükümdarı Gürkanlı Babür'ün M.S.1526'daki Panipat savaşını kazanmasından sonra yıkılmış ve bölge Babür (Gürkanlı) İmparatorluğu yönetimine geçmiştir. Babür'ün Türk olduğu ve kurduğu imparatorluğun Türklere dayandığı bilinmesine rağmen Batı tarihçileri Babür İmparatorluğunu, "Muğal (Mughal)" İmparatorluğu adıyla anmaktadır. Muğal terimi ise daha çok Moğol çağrışımı yapmaktadır.⁴⁵ * Babür'ün oğlu Hümayun'dan sonra, daha 13 yaşındayken

38 Muhammad Aziz Ahmad, *Siyasi ve Tarihi Müesseseleriyle Delhi Türk İmparatorluğu*, (Aligarh 1949, Haz.Tansu Say), Tercuman 1001 Temel Eser Yayını No:60, t.y., s.156

39 Harun Çelik, *Uzaktaki Yakın Ülke Pakistan*, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2008, s.217

40 Ahmad, M.A., a.g.e, s.141-160

41 Thapar, a.g.e, s.273-274

42 Kulke ve Rothermund, a.g.e, s.246-253

43 Stein, a g e, s.140-141

44 Bayur I, s.331-335

45.Y. Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi II; Gürkanlı Devleti'nin Büyüklük Devri (1526-1737)*, TTK Yayını, Ankara, 1987, s.1-2

* Babür'ün kendisine kafa tutan bir Afgan beyine, kendisine itaat etmesini tavsiye ettiği bir mektupta yazdığı bir beyitte Türk olmaktan dolayı duyduğu gururu aktaran Hikmet Bayur, Muğal terimini; Hindistan'da Türklerin ulaştığı başarıları ve medeniyeti kabul etmek istemeyen Batılıların art niyetli

tahta geçen Ekber (M.S. 1556-1605), başarılı fetihlerin yanında cizyenin kaldırılması, istatistiki bilgilere dayalı vergi sistemi kurulması, posta ve polis teşkilatının revizyonu gibi birçok idari reform yapmış, Hindulara devlet idaresinde görevler vermiş ve Afgan, İranlı ve Hindu topluluklarının kaynaşmasını teşvik etmiştir. Ekber döneminde artan refah ve diğer etnik ve dini grupların sisteme çekilmesiyle birleşen sufi İslam, Hindu inancına da uygun kültürel kodlar sunması nedeniyle, Hindu konformizmine zemin hazırlamış⁴⁶ ve kültürel ayrışmanın üstünü kısmen örtmüştür.

Ülkeyi kendi manevi liderliğindeki yeni bir inanç sistemi içinde birleştirme çabası (Tevhid-i İlahi veya Din-i İlahi) onun İslam'dan çıktığı şeklinde yorumlanmıştır. Ekber, İslam toplumunu daha fazla rahatsız edecek adımlar atmamış ve şahsına karşı büyük bir isyan da olmamıştır, ancak Ekber'in Din-i İlahi çabası ve farklı inanç gruplarının temsilcileriyle yaptığı dini toplantılar Sünni ulemayı rahatsız etmiş ve reaksiyoner adımlar Sünni tarikatlerin güçlenmesine de vesile olmuştur. Ekber'in yaklaşık elli yıllık iktidarı döneminde Gürkanlı İmparatorluğu Hint Altı kıtasının dörtte üçünde hâkimiyeti sağlamıştır. Ülke, idari ve ekonomik anlamda da bir istikrar ve refah ülkesi olmuştur. Ekber, bugünkü milliyetçi Hinduların bile sahiplendiği ve örnek gösterdiği bir Müslüman liderdir.⁴⁷ Osmanlı İmparatorluğunun Süveyş Kaptanı Seydi Ali Reis'in, Hümayun'un vefatı, Ekber'in tahta çıkışı ile taht ve Bölgeye hâkim olma mücadelelerine tesadüfen tanıklık etmesi de bu dönemin ilginç bir gelişmesidir.⁴⁸ *

Ekber'in oğlu Selim (Cihangir) döneminde İranlı eşi Nur Cihan öne çıkmıştır. Bu dönemin en belirgin özelliği, Kraliçenin ve Fars kültürünün ülkeye hâkim

yaklaşımına bağlamaktadır. (Bayur II, s.3-5) Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. (Türkkaya Ataöv, Hindistan Siyaset Yazıları, Güzeliş Ofset, Ankara, 2002, s.3 ve 97), (Çelik, H., a.g.e, s.415) ve. (Grenard, a.g.e, s.163-164)

46 Thapar, a.g.e, s.306-308

47 Halis Bıyıktaş, **Timurlular Zamanında Hindistan Türk İmparatorluğu**, TTK Basımevi, Ankara, 1989, s.66-86

48 Seydi Ali Reis, **Mir'at-ül Memalik**, Dersaadet-İlkdam Matbaası, 1313, (ed, Necdet Akyıldız), Tercuman 1001 Temel Eser Yayını No:61, t.y., s.29 vd

* Portekizlilerle Kızıldeniz'de girdiği deniz savaşında başarısızlığa uğrayarak donanması Basra Körfezine hapsolan Murat Reis'in yerine Süveyş Kaptanlığına atanan Seydi Ali Reis, Basra Körfezinde teslim aldığı donanmayı, Portekizlilerle savaşarak dışarı çıkarmayı başarır. Bölge coğrafyasını ve Muson fırtınalarını bilmeyen Osmanlı denizcilerini Körfez çıkışında yakalayan bir fırtına donanmayı Hindistan'ın güneyine, Gücerat kıyılarına atar. Harap olan gemilerini burada bırakan Seydi Ali Reis, kara yoluyla, dört yıl süren çileli bir yolculuk sonrasında ülkeye dönmeyi başarır. Kendisini öldü sandığı için yerine yeni bir Süveyş Kaptanı atamış olan Kanuni Sultan Süleyman'a ulaşır, gelişmeleri aktarır ve taltif edilir. Seydi Ali Reis, dönüş yolundaki Gücerat'tan başlayarak, bugünkü Hindistan, Pakistan, Afganistan, İran ile Irak coğrafyasında tanıklık ettiği olayları, Mir'at-ül Memalik (Ülkelerin Aynası) adlı eserinde anlatır. Seydi Ali Reis'in daha sonra yazdığı, Hint Okyanusu, Bölge coğrafyası ve denizciliğine yönelik kitapları birçok dile çevrilir ve denizcilere kılavuzluk yapar.

olmasıdır.⁴⁹ * Cihangir'den sonra tahta çıkan oğlu Şah Cihan dönemi Gürkanlı İmparatorluğunun altın çağıdır. Bu dönemde ülke toprakları genişlemiş, refah artmış ve dünya kültür ve sanat mirasına eşsiz eserler kazandırılmıştır. Dünyanın yedi harikasından bir olan Tac Mahal (Agra) ile ünlü Kızıl Kale (Delhi) bu dönemde inşa edilmiştir. Yerine geçen Evrengzib, güney istikametinde fetihlere devam ederek Alt Kıtayı hâkimiyet altına almayı başarmış; bu dönemde bütün Hindistan ve bugünkü Afganistan'ın bir kısmı Gürkanlı İmparatorluğu hâkimiyetine girmiştir. Bu birleşme; Aşoka ve Alaaddin Kalaç'tan sonra gelen üçüncü büyük ülke entegrasyonudur.⁵⁰ Hindistan Altkıtasının İslam kültürü ile özdeşleşen lisanı Urduca da Evrengzib döneminde gelişmiştir.⁵¹ Büyük seferlerin bütçeye getirdiği yükü karşılamak için yeniden yürürlüğe konan cizyenin yarattığı hoşnutsuzluk, İslamlaştırma politikası ve Müslüman olmayan toplumlara karşı uygulanan sert politikalar ile birleşince önce Sih isyanları çıkmış, sonra da güneyli Hindu Marathalar yönetime karşı harekete geçmiştir.⁵²

Evrengzib'in ölümünden (M.S. 1707) sonraki kaos döneminde, İran hükümdarı Nadir Şah Afşar başkent Delhi'yi kolayca teslim alıp yağmamış (M.S.1738) ve kukla yöneticiler bırakarak geri dönmüştür. Ekber döneminden sonra reaksiyoner olarak güçlenen Sünni uyanışın Bölgedeki sembol ismi Şah Veliyullah Dihlevi'nin, Hindu Marathaların saldırılarını durdurması için mektup yazarak davet ettiği⁵³ Afgan Hükümdarı Ahmet Şah Abdali'nin Hindistan seferinde (M.S. 1756) kukla yöneticiler hiç savaşımadan Delhi'yi teslim etmiştir. Ahmet Şah, Hindulara karşı düzenlediği bir kaç seferden sonra ülkesine dönmüştür.⁵⁴ Bu işgalden, 1857'de İngilizlere karşı yapılan Sipahi ayaklanmasına kadarki dönemde Babür İmparatorluğu göstermelik sultanlar tarafından yönetilmiş, 1857 Sipahi İsyanı sonrasında da tarihe karışmıştır. Müslüman Türk hâkimiyeti (Gazneliler, Aybeg Hanedanı, Kalaçlar, Tuğluklar, Timurlular ve Babürlüler) döneminde İslam dini yerli

49 Kulke ve Rothermund, a.g.e, s.294

* Hamid Dabashi ise; Safevi Hanedanının İran'da Şiiliği devlet ideolojisi haline getirmeye başlaması nedeniyle ülkenin önemli sanat ve edebiyat mirasının ülkeyi terk ederek, Babürlü ve Osmanlı saraylarına gittiğini, beyin göçünün İran'da ciddi bir kültürel zaaf yaratırken, bu değerlere sahip çıkan Babürlü ve Osmanlı saraylarının çok kazançlı çıktığını savunur. (Hamid Dabashi, **İran: Ketlenmiş Halk**, Metis Yayınevi, İstanbul, 2008, s.52-53)

50 Bayur II, s.225-301

51 Kulke ve Rothermund, a.g.e, s.299

52 Stein, a.g.e, s.185-197

53 G. N.Celbani, **Şah Veliyullah Dihlevi Hayatı ve Eserleri**, Çev. Hasan Nureddin, Gelenek Yayıncılık, İstanbul, 2002, s.46-49

54 Bıyıktaş, a.g.e., s.100-106

halklar arasında (genellikle düşük kastlarda) yayılmış ve bugünkü Pakistan ile Bengladeş'in temelleri atılmıştır.

2.1.3.İngiliz Egemenliği Dönemi

Yeni keşfedilen coğrafi bölgelerde koloni kurma faaliyetine İspanya ve Portekizden sonra başlayan ve bunu ticari şirketler yoluyla hayata geçiren İngiltere 17. yüzyılın sonunda Kuzey Amerika'da işleyen bir sömürge sistemi kurmuş ve burada kazandığı tecrübeyi nüfuz ettiği yeni coğrafyalara taşımayı bilmiştir.⁵⁵ İngilizlerin Alt Kıtaya ilk gelişleri 1570'li yıllarda İngiliz tüccarları ve devamında misyonerler vasıtası ile olmuştur. 1600 yılında kurulan İngiliz Doğu Hindistan Şirketi vasıtasıyla bölgenin zenginliklerinden faydalanmak isteyen İngilizler,1607 yılında Babürlü sultanı Cihangir Şah'ı (1605-1627) ziyaret eden Şirket temsilcisi Wiliam Hawkins'in aldığı izinle ilk olarak 1608 yılında, Hint Altkıtasının batı sahilindeki Surat'a yerleşmiştir.⁵⁶ Şirketin ticari girişimleri 1612'den itibaren Hint Altkıtasında yayılmaya başlamış,⁵⁷ İngiliz elçisi Thomas Roe'nin Cihangir Şah'tan 1615 yılında üç yıllık bir süre için özel imtiyazlar elde etmeyi başarması⁵⁸ sonrasında İngilizler bu ayrıcalıkları geliştirmeyi bir devlet politikasına dönüştürmüştür.

İngiliz Doğu Hindistan Şirketi 1611'de Bengal'e yerleştikten sonra ticari faaliyetlerini önemli liman kentlerine doğru geliştirme hedefi gütmüş ve bu coğrafyadaki çalışmalarının başarı kazanması sonrasında Madras, Bombay ve Kalküta'da kurduğu fabrikaların⁵⁹ konuşlandığı alanları kalelerle çevreleyerek, güvenli bir konum kazandırmaya çalışmıştır. İngiltere Kralı II.Charles'a, Portekiz Kralı IV.John'un kızı olan Braganza Prensesi Catherine ile evliliğinde, 1661 yılında çeyiz olarak verilen Bombay'ın teslim alındığı 1661 yılında 10.000 olan nüfusu 15 yıl sonra 60.000'e çıkmıştır.⁶⁰ İngiliz yayılma politikasının başarısına paralel olarak Kalküta'ya yakın üç köye ait zemindarlık (vergi komisyoncusu) yetkisinin Bengal Valisi Azim Şahan'dan, 1698'de resmen alınması da İngilizleri hukuki zemine ortak

⁵⁵ Özcan, S.C., a.g.e., s.1-5

⁵⁶ Wild, a.g.e., s.18

⁵⁷ Stein, a.g.e, s.211-212

⁵⁸ Wild, a.g.e, s.18-20

⁵⁹ Wild, a.g.e, s.22-24

⁶⁰ Riedel, a.g.e., s.36-37

etmiştir.⁶¹ Bulundukları bölgeleri kalelerle koruyarak birer üs haline getiren İngilizler, 1700 yılında kurdukları 43 gemilik donanma ile denizlerdeki ticari gemilerinin seyrüsefer haklarını korurken devletleşmenin de zeminini hazırlamaya başlamıştır.⁶²

Hint Altkıtasında İngiliz hâkimiyetine neden olan yayılma sürecini başlatan en önemli gelişme ise Doğu Hindistan Şirketinde başladığı idari memurluktan Bengal'deki İngiliz ordusunun başına geçmeyi başaran Robert Clive'in 23 Haziran 1757 tarihinde kazandığı Plassey zaferi olmuştur. İngilizler bu zaferle, tahta geçmesine yardım ettikleri Bengal Navabı Mir Cafer'den, savaşa neden olan bölgenin zemindarlık yetkisini de elde etmiştir.⁶³ Babürlü Sultanı II.Şah Âlem'in 1764 tarihinde yapılan Baksar savaşında İngilizlere yenilmesi sonrasında verdiği Divani statüsü (feodal vergi komisyoncusu makamı)⁶⁴ Bengal Bölgesindeki Babürlü nüfuzunun sonunu getirmiştir.⁶⁵ Şirketin kazandığı askeri başarılar sonrasında idari sisteme de ortak olması İngiltere Hükümetinin, Şirketin Hindistan'daki statüsüne yönelik yeni bir düzenleme yapmasına neden olmuştur. 1773 yılı düzenlemeleri neticesinde kurulan Bengal Valiliği makamına getirilen Lord Hastings ve halefi Lord Cornwallis'e; mümkün olduğunca askeri harekâta girilmemesi ve bölgede kazanılan zeminin sağlamlaştırılması direktifi verilmiştir. Bu hedef kapsamında Lord Hastings'in politik başarıları ve Lord Cornwallis'in yaptığı idari ve adli düzenlemeler bölgedeki sömürge yönetiminin temelini oluşturmuştur.⁶⁶

Şirket, Hindistan ticaretine başladıktan kısa bir süre sonra, bölgedeki varlığını korumak için askeri güç kullanma mecburiyeti ile karşılaşmıştır. Öncelikle Hollanda Doğu Hindistan Şirketi ve bölgedeki Portekizlilere karşı korunma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu maksatla İngiliz subaylarınca eğitilen yerlilerden oluşan küçük çapta koruma timleri kurulmuş, ancak zamanla bu yapı yetersiz kalmıştır. Portekiz prensesinin çeyizi olarak verilen Bombay'ı teslim almak üzere İngiltere'den gönderilen küçük bir birliğin güçlendirilmesiyle, şirket ordusunun temeli atılmıştır.⁶⁷ Bombay'da Alay seviyesine dönüştürülen bu birlik ile başlayan ordulaşma zamanla

61 Vural, a.g.e., s.11-12

62 Wild, a.g.e, s.54

63 Bıyıktaç, a.g.e, s.105

64 Wild, a.g.e, s.141

65 Kulke ve Rothermund, a.g.e, s.331

66 Stein, a.g.e, s.218-220

67 Vural, a.g.e, s.46

Bombay, Madras ve Kalkuta yerleşimlerine bağlı başkanlıkların sahip oldukları birliklerin (kolordu sayılabilir) bağlandığı Bengal ordusuna evrilmiştir.⁶⁸

İngilizlerin Fransa ile Avrupa'da yaptıkları mücadele Alt Kıtaya da taşınmıştır. Yedi Yıl Savaşları (1756-63) sonucunda İngiltere'ye kaptırmış olduğu bölgeleri yeniden kazanmaya çalışan Fransızlar 1782 yılında Hint Altıksına bir deniz filosu göndermiştir. Fransız deniz gücü bir yandan karada İngilizleri gerilemek zorunda bırakan Maratha, Meysor ve Haydarabad ittifakına destek verirken, diğer yandan denizdeki İngiliz hâkimiyetini kırmıştır. Bu geçici başarılar Fransızların bölgede tutunmasına yetmemiş ve Fransızlar Avrupa'da İngilizlerle barış yaparak geri çekilmiş, işbirliği yaptıkları yerel güçler de İngilizlere karşı yalnız kalmıştır.⁶⁹ Fransızların çekilmesiyle desteksiz kalan yerel krallıkları kolayca altseden İngiltere Orta Asya'da ilerleyen Rusların önünü kesebilmek için kuzey istikametinde ilerlemeyi düşünmüştür.

Kuzeyde hâkimiyet sağlama politikası doğrultusunda Genel Vali Lord F.R. Hastings (1813-23), önce 1816'da Gurkhaları, sonra 1818'de Marathaları saf dışı bırakmıştır.⁷⁰ 1833 Kanunu ile Şirketi idari ve askeri yönü güçlü bir devlet organı haline getiren⁷¹ İngilizler yeni bir işgal politikası başlatmıştır. Bu doğrultuda yerel hükümdarlara birer İngiliz komiser verilmiş, İngiliz subayların yönetimi altında birer ordu kurmaları sağlanmış ve ordunun masraflarını da üstlenen yerel hükümdarlar zamanla birer kukla durumuna düşürülmüştür.⁷² Devamında, yerel hükümdarlar arasındaki problemleri çözme gibi basit bahanelerle buradaki devletlere birer birer el konulmuştur.⁷³ İngilizler 1850'lerden sonra, özellikle de Genel Vali Lord Dalhousie (1848–1856) döneminde, Hindistan'daki prens devletlerine karşı çok saldırgan bir ilhak politikası izlemiştir.⁷⁴ Genel Vali Dalhousie işgal için bahane üretmekte sınır tanımamış; mantıklı gerekçeler tükendiğinde ise mevcut hükümdarın ülkeyi iyi yönetemediğini gerekçe göstermiştir.⁷⁵

68 Wild, a.g.e, s.130

69 Kulke ve Rothermund, a.g.e, s.329 ve 336-337

70 Vural, a.g.e, s.15-17

71 Y. Hikmet Bayur, **Hindistan Tarihi III; Nadir Şah Afşar'ın Akınından Bağımsızlık ve Cumhuriyete Kadar (1737-1949)**, TTK Yayını, Ankara 1987, s.288

72 Bıyıktaş, a.g.e, s.111

73 Bayur III, s.284-287

74 Hobsbawm, Sermaye Çağı, s.141

75 Bıyıktaş, a.g.e, s.113

Hint Altkıtası İngiltere için Asya, Afrika ve Hin Okyanusu'nu çevreleyen coğrafyadaki siyasi ve ekonomik çıkarları için merkezi bir konuma evrilmiş ve "Tacın İncisi" olarak adlandırılmıştır.⁷⁶ İngiltere, doğal kaynaklarını Batı'ya taşıyıp, sanayi devrimi ile üretimini rekor seviyede artırdığı pamuklu ürünlerinin pazarı haline getirdiği Hindistan'daki⁷⁷ askeri gücünün himayesinde, Burma (Myanmar), Endonezya, Malezya, Singapur ve Çin ticaretini güvence altına aldığı gibi bu coğrafyada hedeflediği yeni konuşlanmaları da hayata geçirmiştir.⁷⁸ İngiltere, Çin'e afyon ihracının üretimini Hint Altkıtasında yapmasının yanı sıra Çin'den öğrendiği çay üretimini de Seylan (Sri Lanka) ve Hindistan topraklarına taşımayı başarmıştır.⁷⁹ İngilizler kahve ve çivit üretimini de 18. asır ortalarında Altkıtaya taşıırken, pamuk üretimini yaygınlaştırmış ve kömür madenleri açmıştır.⁸⁰ İngiltere'nin, Hindistan'da ürettiği afyonu Çin'e sevk ederken insani değerleri ve bu arada kurduğu işletmelerde Hint halkının yaşadığı sefaleti göz ardı etmesi, bu dönemde Karl Marx'ın eleştirilerine neden olmuştur.⁸¹

İngiltere Alt Kıtada kendi düzenini kurarken, Bölgenin eski sahibi Müslümanlar başta olmak üzere, halkın yabancılaşmasına da neden olmuştur. Müslümanları İngilizlerden soğutan uygulamaların başında; Bengal Valisi Lord Cornwallis'in 18'inci asır sonlarında hayata geçirdiği "Sürekli İskân Yasası" gelir. Bu yasa ile Bengal'deki toprak sahibi Müslümanlar Hindu topraklarında işçi durumuna getirilmiştir.⁸² Müteakiben 1828 yılında yürürlüğe konan "Toprakları Geri Alma Yasası" ile Müslüman vakıf arazilerine el konulması Müslümanları sarsmıştır. Müslümanlar da Seyit Ahmet Barelvi isyanı ve filizlenen Faraizi Hareketi ile ilk reaksiyonlarını vermiştir.⁸³ 1835 yılında yapılan eğitim reformu çerçevesinde resmi dilin (Farsça'dan) İngilizceye çevrilmesi ise Müslüman hissiyatındaki kırılmayı artırmıştır. Bunun yanı sıra 1830 yılından itibaren hayat geçirilen, "Sati"* nin kaldırılması gibi, reformlar da Hinduları germiştir.⁸⁴ Misyonerliğin teşvik edilmesi ise her iki tarafın ortak tepkisine neden olmuştur.⁸⁵

76 Hobsbawm, İmparatorluk Çağı, s.80-81

77 Eric J. Hobsbawm, **Devrim Çağı 1789-1848**, Çev. Bahadır Sina Şener, Dost Yayınevi, Ankara, 1998, s.44-45 ve 121

78 Wild, a.g.e, s.86-91 ve 141

79 Wild, a.g.e, s.166-167

80 Desai, a.g.e, s.95

81 Karl Marx. ve Friedrich Engels, **Sömürgecilik Üzerine**, Çev. Selahattin Hilav, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1966, s.56-69

82 Akbaş, İ., a.g.e., s.72

83 Kemal Karpat, **İslamın Siyasallaşması**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, Çev. Şiar Yalçın, İstanbul, 2001, s.46-55

84 Stein, a.g.e, s.228-231

Halkın hoşnutsuzluğunun artması sonucunda, 1857’de, Müslümanların baskın olduğu, belli bölgelerde etkili olan ama organize olamayan bir halk isyanı çıkmıştır. “Sipahi İsyanı” olarak adlandırılan ayaklanmada isyancılar bilinçsiz bir reaksiyonla Delhi’deki kukla Babürlü Hanedanı etrafında toplanmış, ancak ortak bir hedefi, ön hazırlığı ve lideri olmayan isyan bir çapulcu hareketine dönüşmüş ve zamanla dağılmıştır.⁸⁶ Çabuk toparlanan İngilizler isyanı sert bir şekilde bastırmış,⁸⁷ hanedanın tüm erkek mensuplarını idam ettikten sonra kukla Sultanı sürgüne göndererek, bu hanedana son vermiştir.⁸⁸ İsyan sonrasında 1858’de, Şirket Yönetimi lağvedilerek Hindistan doğrudan İngiliz Parlamentosuna bağlanmış ve böylece İngiliz Sömürge Yönetimi başlamıştır.⁸⁹ Bu karar alındığında İngilizler; Himalaya Dağları’ndan Seylan Adası’na, Gücerat Körfezi’nden Bengal Körfezi’ne kadar neredeyse bütün Alt Kıtada, doğrudan ya da dolaylı olarak hâkimiyet kurmayı başarmış durumdadır. İngiltere Hükümeti ile Doğu Hindistan Şirketi arasında yürütülen dengeli, koordineli ve sabırlı bir mücadelenin sonucunda bu başarı sağlanmış; kraliyet alaylarıyla desteklenen şirket orduları da bu başarının taşıyıcı kolonlarından olmuştur.⁹⁰ Ordunun gücünün zirvesine çıktığı bu dönemde mevcudu 200.000 rakamına ulaşmıştır.⁹¹

Askeri başarılarından sonra İngilizlerin bölgedeki hâkimiyetini tahkim eden unsurların başında, Genel Vali Lord Dalhousie’nin gayretleri ile 1853’te başlayan ve 1940 yılında yaklaşık kırk üç bin millik bir uzunluğa ulaşan olan demiryolu inşaatı gelir.⁹² İngiliz demiryolu ağı; tarım merkezleri ile limanlar arasında bağlantıyı kurarak Hint ürünlerini limanlara kolayca nakletmek amacıyla kurulmuştur. Bu bağlamda İngilizlerin Hindistan’daki hâkimiyeti demiryolunun yayılması oranında artmıştır.⁹³ İngilizler Bölgede; kamu düzenini sağlamış, İngilizceyi resmi dil yapmış, telgraf ve posta sistemi kurmuş, yol ve sulama kanalı inşa etmiş, ayrıca Kalküta, Bombay ve Madras’da birer üniversite kurarak, modern eğitimin temelini atmıştır. İngilizcenin yönetim dili olması sayesinde çok dilli Hintliler birbirini anlayabilecek bir

* İffetli kadın anlamına gelir; ölen kocası ile birlikte yakılan kadına ateş işlemez ve hayatta kalırsa kadının iffetli olduğu anlaşılır

85Aziz Ahmed, *Hindistan ve Pakistan’da Modernizm ve İslam*, Yöneliş Yayını, İstanbul, 1990, s.32-33

86 Desai, a.g.e, s.291

87 Hobbsbawm, *Sermaye Çağı*, s.141-142

88 Bayur III, s.313-314

89 Stein, a.g.e, s.239

90 Vural, a.g.e, s.66

91 Riedel, a.g.e, s.37

92 Güngör, a.g.e., s.153-157

93 Kulke ve Rothermund, a.g.e, s.382-383

zemine çekilmiştir. İngiliz kaynaklı yargı, ağırlık, ölçü ve para sisteminin hayata geçirilmesi ile birlikte küçük çaplı bir milli pazar yaratılmış ve neticede Hintli topluluklardan millet yaratacak devlet mekanizmasının temeli, farkına varılmadan atılmıştır.⁹⁴

İngiliz hâkimiyetini sağlama politikası kapsamında, vergi sistemi ve hukuki düzenlemeler 1860'lardan itibaren hayata geçirilmeye başlanmıştır. Batı orijinli bu yapı bağımsızlık sonrasında Hindistan'a avantaj olarak yansımış ve atılan bu tohumlar, günümüz Hindistanı'nın devlet geleneğinin yeşermesine de katkı yapmıştır.⁹⁵ Hint aydınlanmasıyla gelişen milliyetçi tepkileri dizginlemek için zaman zaman reformlar yapılmıştır. Bu çerçevede 1909 yılında yapılan Morley-Minto reformları beklentileri karşılamamıştır. 1919 yılında hayata geçen Montagu-Chelmsford Düzenlemesi ise, I. Dünya Savaşı sonrasında gelişen otonomi⁹⁶ fikrine cevap vermemiştir. Hint halkının siyasi mücadelesi sonrasında gelen 1935 Hindistan Yasası da beklentilerin gerisinde kalmıştır. İngiltere'nin II. Dünya Savaşı sonrası çekilmek zorunda kalmasıyla, 15 Ağustos 1947'de, Alt Kıtada iki yeni devlet (Hindistan Birliği ve Pakistan) kurulmuştur.

2.2. Keşmir Tarihi ve Müslümanların Yabancılaşması

Keşmir'in tarihine yönelik yazılı kayıtlar XII. yüzyılda yaşayan Hindu şair Kalhana'nın Sanskritçe olarak derlediği Rajatarangini (Kralların Kronolojisi) adlı eserine dayanır.⁹⁷ Bu eserde; kralların geçmişte kurduğu yönetimlerin yanı sıra Keşmirlielerin, Alt Kıtanın diğer dil ve kültürlerinden ayrı olduklarına dair bugün dahi gurur duyduğu "Keşmiriyat" (Keşmirlilik) hissiyatına yapılan vurgu dikkat çeker.⁹⁸ Kalhana'nın verdiği bilgilere göre; Keşmir'in ilk krallığı MÖ 2450'de kurulmuş, Bölgede Damodara adlı bir kadın kral da hüküm sürmüştü, MS 884 yılında iktidara gelen Sandhimati hanedanlığı ile bölgede bir "Hindu Altın Çağı" yaşanmıştır.⁹⁹

⁹⁴ Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.37-39

⁹⁵ Özsoylu, a.g.e., s.115-116

⁹⁶ Bayur III, s.521-522

⁹⁷ Çağdaş, a.g.e., s.14

⁹⁸ Victoria Schofield, *Kashmir in Conflict, India, Pakistan and Unending War*, L.B. Tauris, London and New York, 2003, .s.1

⁹⁹ Puran Lal Lakhanpal, *Essential Documents and Notes on Kashmir Dispute*, International Books, Delhi, 1965, s.12-13

Bölgenin tarihine yönelik yazılı kaynaklar ise Mauryan İmparatorluğu'nun başarılı (Budist) kralı Aşoka dönemi (MÖ 273 veya 269–232) ile başlar. Srinagar'ın kurucusu¹⁰⁰ Aşoka bölgede birçok kalıcı eser bırakmıştır. Keşmir MS 1. yüzyılda Kuşhanların yönetimine geçmiştir; Budist olan Kuşhan Kralı Kanişka, adını taşıyan Kanişkapura adlı bir şehir kurmuş ve Keşmir'de bir Budizm konsülü toplamıştır. VI. yüzyılda Keşmir'in Hunların istilasına uğramasıyla birlikte Keşmir'de Budizm gerilemiş ve Hinduizm öne çıkmıştır. VII. yüzyıldan itibaren Keşmir, yerel hanedanların güç ve inançlarını yaymak için yaptıkları mücadeleler nedeniyle kısa süreli hanedanlık dönemlerine sahne olmuştur. Müslümanların bölgeye ilk girişi ise VIII. yüzyıla rastlar; güneyde başarılı olan Müslüman Araplar, Keşmir civarında bazı bölgeleri işgal etmeyi başarsa da iç bölgelere nüfuz edememiştir.

Gazneli Mahmut, 11. asırdaki 25 yıl süren iktidarında Hindistan'a yönelik düzenlediği 17 adet seferden ikisini Keşmir'e ayırmış, coğrafi şartların sağladığı doğal koruma ve kışın gelmesi nedeniyle başarı sağlayamamış ve vadi çevresinin fethi ile yetinmek zorunda kalmıştır. Gazneliler bölgeyi fethetmeyi başaramasa da Gazneliler ile gelen rüzgâr bölgeyi etkilemeyi başarmıştır. Nitekim 1089-1101 yılları arasında hüküm süren yerel hükümdar Harşa İslam nüfuzuna girerek, ordusuna Müslüman Türk askerleri almış, Hindu ve Budistlere ait eserleri tahrip ettirmiştir. 12. asırdan başlayarak artan bu etki, bölgenin yönetim zaafları, adaletsizlik ve kast sistemi baskısının getirdiği hoşnutsuzluk ile birleşerek halkın Müslümanlaşmasına zemin sağlamıştır.¹⁰¹

1320 yılındaki Moğol istila ve yağmalarından sonra bölgede Hindu yönetimi düşüşe geçmiş ve bu çözülmeyle beraber Keşmir'de İslamlaşma artmıştır. Moğol istilasının getirdiği sorunların aşılma çabı olduğu dönemde bölgeye gelen sufiler halkın manevi ihtiyaçlarına cevap vermeyi başarmıştır. Bunlardan biri olan Bülbül Şah, Budist Hükümdar Rinçan Şah'ın İslam'a geçmesine önyak olmuş; Sadruiddin adını alan Rinçan Şah halkın Müslümanlaşmasını da desteklemiş ve yeni bir dönemin öncüsü olmuştur. Sadruiddin'in 1323'deki ölümü üzerine yönetime el koyan veziri Mir Şah, Şemsüddin adını alarak Keşmir'in ilk bağımsız Müslüman sultanı ve 200 yıl kadar sürecek olan Şemsüddin hanedanlığının da kurucusu olmuştur. Gazneli Mahmut'un alamadığı Keşmir, Bülbül Şah gibi sufiler tarafından gönül bağı

100 Güller Nuhoglu, "Gazneliler'in Keşmir Seferleri", *Keşmir Dosyası*, der. Halil Toker, İstanbul, TATAV Yayınları, 2003, s.2

101 Güller Nuhoglu, a.g.e, s.21-22

ile fethedilmiştir.¹⁰² Bülbul Şah'ın kabrinin bulunduğu türbe bugün bile halkın çoğunluğu tarafından ziyaret edilmektedir.¹⁰³ Şemsüddin hanedanlığının altıncı hükümdarı İskender Şah (1393-1416) döneminde Müslümanlar çoğunluğa ulaşmış ve İskender Şah, İslam'ın yayılmasına katkısından dolayı Müslüman cemahta olumlu iz bırakıp “büt şiken- put kıran” ünvanı ile takdir edilirken,¹⁰⁴ Hindulara karşı sert ve toleranssız yaklaşımıyla da bölge tarihinde iz bırakmıştır.¹⁰⁵

Şemsüddin hanedanlığının yerini 1551 yılında Şii Gazi Çak hanedanlığı almıştır. 1588 yılında Ekber Şah'ın Keşmir'i topraklarına katması ile Keşmir'in bağımsızlığı sona ermiştir. Babürlü sultanları Keşmir yaylalarını sevmiş; bölgede gül bahçeleri ile yazlık saraylar inşa ettirerek, sıcak yaz aylarında buraya dinlenmeye gelmiştir. Babürlü asilzadeleri de onları takip ederek Keşmir'i yazlık konaklarla donatmıştır. Sarayın ilgisine paralel olarak bölgenin önemi artmış ve Evrengzib döneminde, Hz. Muhammed'in kutsal bir emaneti olan saçının bir tutamı (Mu-yi Mukaddes), 1700 yılında Srinagar'a getirilerek Hazratbal türbesinde muhafaza altına alınmıştır. Bu kutsal emanetin buraya getirilişine dair hikâyeler nesilden nesile aktarılmış ve Müslümanlarda kimlik duygusunu besleyen unsurlardan olmuştur. Afgan sultanı Ahmed Şah Durani'nin fethi ile Keşmir 1753'de Afgan yönetimine geçmiş ve elli yılı aşkın bir süreçte Afganlar tarafından yönetilmiştir. Afgan yöneticiler Hindu topluma karşı sert bir politika takip etmiştir.¹⁰⁶

Sih Mihrace Ranjit Sing'in 15 Haziran 1819'daki fethi ile Keşmir Müslüman olmayan bir yönetim altına girerken, Afgan baskısından yılan Hindu toplumu Sihleri memnuniyet ile karşılamıştır.¹⁰⁷ Sih Mihrace Ranjit Sing'in yirmi yıllık iktidarı Müslümanlar için bir baskı dönemine dönüşmüştür. İnek kesen bir Müslümanın cezası ölümken, bir Müslümanı öldüren gayrimüslimin cezası ise 20 rupi gibi komik bir rakam olmuş, şiddet, zorunlu çalıştırma, vergi ve cezalarla Müslüman toplum ötelenmiştir.¹⁰⁸ Alt Kıtada Müslüman direnişinin ilk öncülerinden olan S. A.

¹⁰² Stephens, a.g.e, s.71

¹⁰³ Mustafa Çiçekler, “Keşmir'in İslamlaşmasında Sufilerin Rolü”, *Keşmir Dosyası*, der, Halil Toker, s.25 ve 30

¹⁰⁴ Altuğ, a.g.e., s.86

¹⁰⁵ Sisir Gupta, *Kashmir A Study in India-Pakistan Relations*, Asia Publishing House, Bombay, 1967, s.19

¹⁰⁶ Halil Toker, *Sebepleri ve Sonuçları ile Keşmir Meselesini Kavramak*, Demavend Yayınları, İstanbul, 2017, s.19-20

¹⁰⁷ Schofield, a.g.e, s.3-5

¹⁰⁸ Toker, *Keşmir Meselesini Kavramak*, s.20-21

Bareilvi'nin Bengal Bölgesinden gelip, Sihlere karşı savaşırken 1831 yılında hayatını kaybetmesi¹⁰⁹ bu bakımdan dikkate değer bir gelişmedir.

İngilizler, 1804'de Delhi'ye egemen olduktan sonra Pencap'a yönelmiş ve bu bölgedeki Sihler ile mücadeleye girmiştir. Sih Mihrace Ranjit Sing, Keşmir'i fethettikten sonra Müslümanlar ve İngilizlerle mücadelesinde kuvvet tasarrufu yapmış ve Keşmir'i, Cammu bölgesinin Rajputlarından Gulab Sing ve iki kardeşinin yönetimine vermiştir. Ranjit Sing'in 1839'da ölümünden sonraki kargaşa ortamını değerlendirmeyi bilen Gulab Sing İngilizlerle iyi ilişki kurmayı seçmiştir. Pencap Bölgesinde Sihler ile savaşan İngilizler için bu işbirliği çok anlamlı olmuş; İngilizler Gulab Sing'in "Kontrollü Tarafsızlığı"nı sağlamayı müteakiben Sihleri mağlup etmeyi başarmıştır. Savaşı kaybeden Sihler, 9 Mart 1846'da yapılan Lahor Antlaşması ile Keşmir'i İngilizlere vermek zorunda kalmıştır.

İngilizler fiili yönetimlerini daha ileriye taşımak istememiş, Gulab Sing'in Anglo-Sih savaşındaki yardımını da ödüllendirerek, Keşmir'in yönetimini, 16 Mart 1846 tarihli Amritsar Antlaşması ile, 7.500.000 rupi (günümüzün 5.000.000 rupisi değerinde) ve sembolik bir vergi karşılığında Gulab Sing'e vermiştir.¹¹⁰ **(Ek-1: Amritsar Antlaşması)** Pencap ve kuzeyinde fiili hâkimiyet kuran İngilizler Keşmir'de Gulab Sing'e karşı gelişen isyanı bastırıp Gulab Sing (Dogra Kabilesi Hanedanı) iktidarını kurduktan sonra da geri çekilmiştir.¹¹¹ Günümüzde Amritsar Antlaşmasına yönelik olarak Müslüman cemahtan yapılan yorumlar; İngilizlerin bölgeyi içindeki insanlarla birlikte düşük bir bedele sattığı ve Dograların insafına terk ettiği yönündedir.¹¹² Bu yaklaşımda Amritsar Antlaşması ile İngilizlerin Mihraceyi kendilerine bağlı bir kukla haline getirdiği gözden kaçırılmaktadır. İngilizler; "Dogra Hanedanı Maşası" ile bölgeyi kontrol altında tutmuş, çıkarları zarar görmediği müddetçe Dograların hâkimiyet alanlarını genişletmesini cesaretlendirmiş, ihtiyaç duyduğu durumlarda da Dogra Hanedanını asker kaynağı olarak kullanmıştır. Bu bağlamda İngilizler 1857 sipahi İsyanı ile Afganistan seferlerinde Dogra yönetiminden askeri destek almayı başarmıştır.

¹⁰⁹ Özgül, a.g.e, s.7

¹¹⁰ Alastair Lamb, *Kashmir, A Disputed Legacy 1846-1990*, Roxford Books, Hertingfordbury, 1991, s.8

¹¹¹ A.G. Noorani, *The Kashmir Dispute 1947-2012*, Tulika Books, New Delhi, 2013, s.4-6

¹¹² Halil Toker, "16 Mart 1846 Amritsar Antlaşması (Keşmir'in Satış Sözleşmesi)", *Keşmir Dosyası*, der.:Halil Toker, s.57-60

Dogra yönetimi altında Müslüman halk kullandığı her şey için vergiye bağlanmış; eş, çocuk, pencere ve baca vergileri gibi akıl almaz vergilerle halkın sefaleti iyice artmıştır.¹¹³ Punç Bölgesi başta olmak üzere Müslümanların Dogra Yönetimine karşı yükselen sesleri Gilgit-Baltistan'da isyana dönüşse de sert bir biçimde bastırılmıştır. Müslüman topluma karşı uygulanan baskı politikasının yanı sıra 1887 ile 1922-1923 yıllarında yaşanan kuraklıklarda Müslümanlar yönetimden yardım görmemiş ve ciddi oranda hayat kaybı ile karşılaşmıştır.¹¹⁴ Müslüman halkın bir kısmı fakirlik ve baskı ortamının bunalttığı Keşmir'den göçerek; Amritsar, Lahor ve Ravalpindi'de Keşmir'li nüfus ouşturmuştur.¹¹⁵ Halkın sefaleti, kendisi de Keşmir'li olan Muhammed İkbâl'in, memleketine 1921 yılında yaptığı ziyaret sonrası izlenimlerini anlattığı şiirlerine dahi yansımıştır.¹¹⁶

Dograların kendi kast ve bölgelerini koruyan politikasının yanı sıra Bengal ve Pencap'tan getirilen idareciler ile bölgeyi yönetmesi bütün Keşmir halkının yönetime yabancılaştırmasına neden olmuştur. Dogra nepotizmi alt kast Hinduları izole etmenin yanı sıra Brahman Keşmir Panditlerini de dışlamış ve bölgede Dogra karşıtlığına neden olmuştur. Nitekim 20. yüzyıl başlarında Keşmir Panditleri, Dogra yönetimine karşı "Keşmir Keşmirliler İçindir" hareketini hayata geçirmiş ve Dogra Yönetimini, Cammu Rajputları ile Keşmir Panditlerini de sistemin gelir getiren mekanizmalarına ortak etmek zorunda bırakmıştır.

Yoginder Sikend, Hindu Racaların Müslümanları değersiz bir mülk gibi gördüğünü ve açlığa mahkûm ettiğini, bu tavrın Müslüman uyanışına katkı yaptığını savunur.¹¹⁷ Ian Copland; inek kesme cezasının on yıl hapis olduğunu, Müslümanlığa geçen gayrimüslimin mülkiyetini kaybettiğini, Cammu'da zaman zaman ezan ve hutbe okunmasının yasaklandığını, bürokraside Hindu-Sih oranı % 78 iken, Müslüman temsilinin % 22'de kaldığını ifade eder.¹¹⁸ Lord Birdwood ise, Hindu yönetimi altında ezilen ve iyice fakirleşen Müslüman halkın çilesine İngiliz

113 Edwardes, a.g.e., s.215

114 Toker, Keşmir Meselesini Kavramak, s.20-26

115 Tarık Ali, **Fundamentalizmler Çatışması Haçlı Seferleri, Cihatlar ve Modernite**, Çev. Abdullah Yılmaz, Everest Yayınları, İstanbul, 2002, s.299

116 Ali, T., **Fundamentalizmler Çatışması**, s.300-301

117 Yoginder Sikend, "The Emergence and Development of the Jama'at-i-Islami of Jammu and Kashmir (1940s-1990)", Source: Modern Asian Studies, Vol. 36, No. 3 (Jul., 2002), pp. 705-751, **JSTOR**, Accessed: 05-11-2016 10:57 UTC

118 Ian Copland, "Islam and Political Mobilization in Kashmir, 1931-34", Pacific Affairs, Vol. 54, No. 2 (Summer, 1981), pp. 228-259, **JSTOR**, Accessed: 28/05/2013 05:09

yöneticilerin de kayıtsız kalması nedeniyle bu insanların köleye dönüştüğünü düşünür.¹¹⁹

Ellsworth Huntington, 1900'lerin başındaki Keşmir'e ait gözlemlerini yansıttığı makalesinde; Keşmir'in dış dünya ile irtibatının sınırlı olmasından dolayı ırk ve dilsel bazda karışmamış kaldığını, Keşmirliilerin yabancılara şüphe ile yaklaştığını, İngilizlerin bölgeyi turizme kazandırması ile insanların büyük bir kısmının yaz aylarında yabancılara hizmetçisi konumuna geldiğini, aralarında dinsel farklar bulunsa da Keşmirliilerin fakirlikte birleştiğini ifade eder.¹²⁰ Ellsworth Huntington, bu gözlemleriyle bir bakıma bölge insanındaki Keşmiriyat (Keşmir'lilerin inanç farklarına bakmadan ortak bir kültüre sahip olduğunu savunan Keşmir coğrafi milliyetçiliği) felsefesini de tanımlamaktadır. Keşmirliilerin dış dünya ile irtibatının sınırlı olmasından dolayı yabancılara şüphe ile yaklaştığı gözlemini asırlar önce El Biruni de paylaşmıştır.¹²¹ Keşmir halkının yabancılara şüpheli bakışı kimi gözlemcilerce korkaklıkla eş değer görülmüş ve Punç bölgesi halkı ve Dogralar hariç Keşmir halkının savaşçı özelliği olmadığı şeklinde yorumlanmıştır.¹²² * Lord Birdwood, Keşmir halkının yabancılara karşı kuşkuculuğunu ve tedirgin yapısını, çok uzun zamandır sürekli işgal altında yaşamasına bağlar.¹²³

İngilizler, Babürlü İmparatorluğunun uyguladığı yazları bölgede dinlenme geleneğini daha da ileri götürüp, 19. yüzyıl sonlarında bölgeyi Avrupalı zenginlerin geldiği bir turizm cenneti haline getirmiştir. Tekstil sektörünü canlandırıp okul ve hastaneler açan İngilizler, misyonerlik faaliyetlerini de ihmal etmemiştir.¹²⁴ Turizm ve tekstile yönelik yatırımlar Keşmir'in turizm ve tekstil ile tanınmasının da yolunu açmıştır. Dogra döneminde halkın fakirliği İngilizleri rahatsız etmemiş ve onlar için bölgedeki çıkarlarının devamı esas olmuş; ancak Dogra icraatları bölgedeki istikrarı tehdit ettiği zaman Dograları reform yapmaya zorlamışlardır. Dogra hanedanını

119 Lord Birdwood, "Kashmir", International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-), Vol. 28, No.3 (Jul., 1952), pp. 299-309, **JSTOR**, Accessed: 05-11-2016 10:24

120 Ellsworth Huntington, "The Vale of Kashmir", Bulletin of the American Geographical Society, Vol. 38, No. 11 (1906), pp. 657-682, **JSTOR**, Accessed: 29/04/2013 08:03

121 Biruni, a.g.e., s.137-138,

122 Gupta, a.g.e., s.27-28

* Bu tür tanımlamalar günümüzdeki Keşmir halkınca hoş karşılanmamaktadır.

123 Lord Birdwood, a.g.e.

124 Schofield, a.g.e. s.13-16

mutlak kontrol altında ttan İngiltere I ve II. Dünya Savaşında Dogra yönetiminden asker desteği almış ve prenslikler teşkilatı içerisinde Dogralara aktif rol vermiştir.¹²⁵

¹²⁵ Schofield, a.g.e. s.7-17

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HİNT MİLLİYETÇİLİĞİNDE AYRIŞMA, ALTKİTANIN BÖLÜNMESİ VE SORUNU ÜRETEN SÜREÇ

3.1.Hint Milliyetçiliğinde Entegrasyon Sorunu ve Ayrışmanın Analizi

3.1.1.Hindu-Müslüman Ayrışmasının Arka Planı

Hindu Müslüman ayrışmasına yönelik yerel kaynaklarda üç farklı yaklaşım görmek mümkündür. Bugünkü Pakistan kaynaklarında hâkim olan genel kanı; Hint Altkıtasının tarihte hiçbir zaman kültürel olarak entegre olmadığı, Türk akınlarından sonra gelişen İslamlaşma ile birlikte birbirinden kopuk iki toplumsal yapı oluştuğu ve yaklaşık 10 asır devam eden ayrışmanın, Hindu ve Müslümanları iki ayrı millet haline getirdiği şeklindedir.¹²⁶ Bu yaklaşım aslında Pakistan'ın kurulmasına neden olan iki millet teorisinin de özetidir. İlimli Hindu milliyetçileri ve seküler aydınlar (bütünlükçü milliyetçiler) ise bu yaklaşıma karşı çıkar ve iki toplumun zamanla entegre olarak; her konuda uyuşmasa da, bir ortak yaşam kültürü geliştirdiğini ve kültürden sanata her alanda bunun izlerinin görülebileceğini savunur ve İslam mirasına da sahip çıkar.¹²⁷ Bu düşünce sahiplerinin örnek gösterdiği figür ise Ekber Şahtır.¹²⁸ Nehru'nun eserlerinde Ekber Şah'a olan sempatisi hemen göze çarparken¹²⁹ Nehru ve bütünlükçü (coğrafi) milliyetçiler Alt Kıta tarihine devamlılık perspektifinden bakıp, kopma teorilerine karşı çıkar.¹³⁰ Bu da bütünlükçü milliyetçilerin savunduğu tek (bir) millet teorisinin özetidir.

Hindu milliyetçileri de Pakistan kaynaklarına benzer bir şekilde, iki toplumun hiçbir zaman entegre olamadığını savunur; ancak onların bakış açısında bu ayrışmanın sebebi aslen Hindu olan yerlilerin işgalciye ait olan yabancı kültüre dönmesi ve kendileri için kara bir dönem olan İslam dönemine sahip çıkmasıdır. Bu insanlara göre; din değiştirmiş olan Müslüman ve Hristiyanlar asıl kültürleri olan Hinduizme tekrar döndüğünde sosyal bir sorun kalmayacaktır. Bu düşüncedekiler

126 126 Ali, C.M., a.g.e, s.1-3

127 “Hindistan'da Taç Mahal Üzerinden Siyasi Kutuplaşma”, *Dünya Bülteni*, 30 Ekim 2017

128 Dixit, a.g.e, s.101-104

129 Javaharlal Nehru, *The Discovery of India*, Oxford University Press, Oxford New York, 1995, s.256

130 K.R. Narayanan, *Nehru ve Vizyonu*, DC Ofset Yayını, y.y., 1999, s.45

için bile Ekber Şah ılımlı bir isimdir ve kabullenilmesinde genelde sorun olmaz. Marjinal Hindular için ise İslam dönemine ait her şey kara bir lekedir ve dünyanın yedi harikasından sayılan Tac Mahal bile İslam döneminin bir mirası olduğu için önemsizdir.¹³¹ Bu tür yaklaşımlar marjinal Hindular dışında, toplum genelinde bir karşılık bulmaz.¹³²

Hint Altı kıtasının tarihine bakıldığında genel bir entegrasyon oluştuğunu söylemek zordur; zira Hint coğrafyasının en önemli özelliklerinden birisi Hint toplumlarının din temelli bir kültürü içselleştirmiş olmasıdır.¹³³ Bırakın İslam sonrası dönemi, daha öncesinde de Hint Altı kıtasının çok parçalı etno-linguistik yapısı, farklı din ve inançlar ile kast sistemi nedeniyle yatay ve dikey ayrışma her zaman var olmuştur.¹³⁴ İslam sonrası dönemde daha belirginleşen ayrışma dönem dönem kaybolmuş gibi görünse de örtük olarak var olmuştur. Müslüman yöneticilerden; Keşmir’de Zeynel Abidin, Delhi’de İskender Lodi, Ekber Şah ve Şah Cihan gibi liderler Hinduları sisteme çekmeyi ve refahı genele yaymayı başardığında entegrasyona da hizmet etmiştir.¹³⁵ Ekber şah dönemi gibi başarılı olmasa da, idari sistemin işlediği ve insanlara ekonomik yük binmediği dönemlerde de sosyal sorunlar göze batmamıştır. Ancak, idari başarısızlıklar ve ekonomik zorluklara bağlı olarak cizye uygulamasının tekrar hayata geçirildiği, vergi artışlarına başvurulduğu veya Hindu kültürel değer ve varlıklarına karşı hoş görünün azaldığı dönemlerde ise sosyal hoşnutsuzlukların ayrışmayı beslediğini söylemek mümkündür.

Örtük ayrışmanın temelleri ise Müslüman (Türk) akınlarının Alt Kıtanın güneyine doğru başarıyla ilerlemesi neticesinde atılmıştır. Türk fatihler ülkede ilerledikçe, çok parçalı bir sosyal yapı, farklı bir iklim ve coğrafi özelliklere sahip olan Bölgeyi kontrol altında tutmak için Ata yurdundan getirilen bir grup Müslümanı stratejik bölgelere yerleştirmiştir. Müslüman Türklerin ülkeyi bu kadar kolay işgal edebilmesinde, kast sisteminin toplumsal entegrasyonu ve toprağa aidiyet duygusunu engelleyen yapısı da etkili olmuştur; zira bu sistem aynı tapınakta ibadet

131 “India’s ruling BJP begins damage control exercise over Taj Mahal row”, *Xinhua*, 17 Ekim 2017 ve “Taj Mahal-An Avoidable Controversy”, *South Asia Analyses Group*, 13 Kasım 2017, (Çevrimiçi), <http://www.southasiaanalysis.org/node/2229>, 14 Kasım 2017

132 Wajahat Habibullah, “The Taj That is India”, *Center for Policy Analysis*, 22 Haziran, 2017 ve “Hindistan’da Taç Mahal Üzerinden Siyasi Kutuplaşma”, *Dünya Bülteni*, 30 Ekim 2017, (Çevrimiçi) <http://www.dunyabulteni.net/dubam/410674/hindistanda-tac-mahal-uzerinden-siyasi-kutuplasma>, 30 Ekim 2017

133 Desai, a.g.e, s.18-20 ve 267

134 Gupta, a.g.e, s.1

135 Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.34-35 ve 63-66

etmesine izin vermediği düşük kast Hindudan bu tapınağın korunması için ölmesini ister.¹³⁶ Askeri maksatlı olarak kurulan bu yerleşimlere İslama geçen yerel halkın da katılması neticesinde, zamanla Müslüman nüfusta artış olmuştur. İslam'ın eşitlikçi yaklaşımı özellikle düşük kast Hindularda çekim alanı yaratırken¹³⁷ dikey geçişin mümkün olmadığı kastlar arasında gerilime neden olmuş ve kast sistemi Müslümanların yaşadığı bölgelerde çözülmeye başlamıştır.

Hinduizmin bireysel kurtuluşu önceleme ve üst kastların alt kastların fakirliğini normal görmesi Hindu toplumlarında fukara sefaletinin tolere edilmesine neden olurken¹³⁸ İslam'ın sosyal dayanışmaya değer vererek fakirliğe çare araması da İslama geçişi artırmış¹³⁹ ve Alt Kitanın katı sosyal yapısı değişime uğramıştır. Günümüzde, kast sisteminin alt kastları izole edici yanını rehabilite etmeye yönelik politikaların sürmesine rağmen Hinduizmin yüklediği sosyo-kültürel ve ekonomik rollerin ağırlığı nedeniyle alt kastlardan İslama geçişin önü Hindistan'da hala kesilememiştir.¹⁴⁰ Bu konu Hindu milliyetçiliğini başlangıç safhasından itibaren rahatsız etmiş ve düşük kastların itilmişliğini giderme noktasında çare aramaya itmiştir.¹⁴¹

Yabancıları "pis"(malecha) olarak gören ve dışa kapalı bir yapıya sahip olan Hindu kültürü yabancılarla ilişki kurmayı kısıtlayarak; yabancı ile diyaloga girme, yemek yeme, evlenme gibi hususları yasaklamıştır.¹⁴² Yabancı ile temas edeni kirlenmiş görme kavramı (chut), Müslümanlar ile yapılan savaşta esir düşen Hindunun serbest bırakılıp geri döndüğünde dahi topluma kabülünü engeller.¹⁴³ Hindu ve İslam kültürlerinin bir arada yaşama tecrübesinde bu kadim kültürlerin çatışan karakteri ve kast sisteminin dışlayıcı yapısı¹⁴⁴ belirleyici olmuştur. Üst kast Hindular statüsel avantajlarını kaybetmemek için Müslümanlara mesafeli kalmış ve avantajlı kimliklerini koruma yoluna gitmiştir. Hindular ve Müslümanlar komşu olmalarına rağmen fazlaca karışmamış, kaynaşmamış ve önyargı duvarlarını

136 Ahmad, M.A., a.g.e, s.32, 68-70 ve 75

137, Muhammad Ashraf, *The Development of Islamic Culture in India*, Ashraf Publication, Lahore, 1946, s.3 ve Nyrop, a.g.e, s.105

138 Nanda, a.g.e., s.105-106

139 Ferro, a.g.e, s.205-206

140 Jaffrelot, a.g.e., s.233 ve 235-254

141 Desai, a.g.e, s.249

142 Biruni, a.g.e, s.2-4

143 Ahmad, M.A., a.g.e, s.58-60

144 Biruni, a.g.e, s.60

aşamamıştır.¹⁴⁵ Gandhi anılarında, Güney Afrikada'ki çalışma dönemi sonrası, 1915 yılında ülkesinde yaptığı bir tren yolculuğunda yaşadığı hayal kırıklığını paylaşır. Gandhi, fakir halkın hayat şartlarını daha iyi anlamak için yolculuk yaptığı ucuz vagona, susuzluktan ölebilecek derecede bitap düşen muhafazakâr Hinduların Müslümanların verdiği suyu reddetmesinden şaşkınlığa uğrarken, hastalanan Hinduların farklı inançtan insanların sunduğu sağlık hizmetlerine yönelik olumsuz tavrını da anlayamaz.¹⁴⁶

İslam'ın Hint toplumuna giriş dönemi Hindular için yıkıcı olmuş¹⁴⁷ ve İslam'ın sosyal yapıyı etkileme derecesi dünyanın başka bölgelerine kıyasla çok daha sarsıcı gerçekleşmiş; bu zıt iki inanç sisteminin aynı coğrafyada yaşamak zorunda kalması, karşılıklı etkileşimden daha çok ayrışmayı getirmiştir.¹⁴⁸ İslamlaşmanın sürmesi ve özellikle alt kastların Müslümanlaşması da üst kastları rahatsız etmiş ve bu kastlardaki gerilim katsayısını artırmıştır. Bu gerilim, Müslümanların Alt Kıtada hâkimiyet kurma sürecinde zamanla azalsa da örtük olarak her zaman var olmuştur. Ekber Şah'ın Hinduları sisteme entegre çabaları bu gerilimi azaltsa da Evrengzib dönemi ile beraber inanç farklılıkları netleşmiş ve fay hatlarındaki ısınma artmıştır.¹⁴⁹ Bütünlükçü Hintlilere göre ise; iddia edilen ayrışma Müslüman idarelerin resmi tarihçi ve teologlarının eserlerinden çıkarıldığı için gerçeği tam olarak yansıtmaz ve bütün Hint coğrafyasına mal edilemez.¹⁵⁰

Farklılaşmanın bir başka alanı da bu iki kadim kültürün yöneten-yönetilen ilişkisine bakışından kaynaklanır. İslam kültüründe dar-ül İslam (Müslümanların değerlerinin korunduğu ve Müslümanlar tarafından yönetilen ülke) ilkesi vazgeçilmez bir yer tutup kutsal temellerle beslenirken Hinduizmde böyle bir kabullenme yoktur. Konformist bir yaklaşımı olan Hinduizm bu konuda çok esnektir ve işgal altında yaşamaya karşı kutsal bir direnç göstermeyi önermez. Ortodoks Hindu inancına göre devleti kimin yönettiği temel öncelik değildir, kutsal olan; işleyen bir sistem içerisindeki Hindu sosyal düzeninin korunması¹⁵¹ ve insanın manevi özgürlüğe

¹⁴⁵ Ali, C.M., a.g.e, s.2

¹⁴⁶ M.K Gandhi, *.Hakikat Yolundaki Tecrübelerimin Hikayesi*, Çev. Vedat Günyol, RZ Kitap Yayınevi, İstanbul, 1963, s.332

¹⁴⁷ Nehru, a.g.e, s.236

¹⁴⁸ Ataöv, Hindistan Siyaset Yazıları, s.15-16

¹⁴⁹ Güngör, a.g.e., s.277-278

¹⁵⁰ Thapar, a.g.e, s.319

¹⁵¹ Biruni, a.g.e, s.201-223

ulaşabilmesidir.¹⁵² Bu mantığa göre; millet-devlet kavramlarına öncelik verildiği takdirde devlet biterse millet de bitecektir. Sosyal düzen korunursa Hindular var olmayı sürdürebilecek ve tekrar devlet kurabilecektir.¹⁵³

Dile yüklenen anlam da iki toplum arasında farklılık yaratan bir nokta olarak korunagelmıştır. Ordudaki farklı etnik unsurların anlaşabilmesi için Evrengzib döneminde üretilmiş bir dil olan Urduca (Orduca-Ordu Dili) zamanla Müslüman elit diline dönüşerek özel bir kimliğe bürünmüştür. Aslen Hindi (Sanskrit) dil yapısı temelinden üretilen Urduca¹⁵⁴ Arap alfabesini kullanırken büyük oranda Arapça, Farsça ve Türkçe kelimelerden oluşur ve Hint Müslümanları için Urduca'nın korunması milli kimliğin korunması anlamı taşır.¹⁵⁵ Hindi dili ise Sanskrit alfabesi ile yazılırken çoğunlukla Sanskritçe kelimelerden beslenir ve Hindu kültürüne gönderme yapar. Zira Hindu fanatiklere göre Sanskritçe bütün dillerin anasıdır.¹⁵⁶ Neticede kimlik öğeleri yüklenen bu diller koruyucu kalkanlar kazanırken Hindu ve Müslümanlar aynı dili konuşmaktan imtina etmiş; aynı bölgede ticari faaliyetleri sürdürmelerine rağmen ayrı mahallelerde yaşamayı seçen bu insanlar birbirlerini anlamak için çaba göstermemiş ve karşılıklı hoşgörü ortamının oluşmasına katkı yapmamıştır.¹⁵⁷

Bu iki kadim kültürü oluşturan kültürel kodlar arasındaki büyük farklar sadece anlaşmazlık üretmekle kalmamış zaman zaman düşmanlıklar da üretmiştir.¹⁵⁸ Hinduizm, iman ve inancı önceleyen diğer kadim dinlerin aksine kitlesel ayinlerle öne çıkan bir dindir.¹⁵⁹ Bu tür görsel ve işitsel gösteri yönü çok güçlü olan Hindu ayinleri, dindar olsun veya olmasın, çocukluğundan itibaren bir şekilde bunlara şahitlik eden insanları farkına varmadan etkisi altına alır.¹⁶⁰ Törenselleştirdiği daha fazla bu tür ayinlerde İslam'ın karşı çıktığı putlar çok geniş olarak kullanılırken, kendilerince kutsal olan ineğin Müslümanlar tarafından kurban olarak kesilmesi Hindular için kabul edilemez bir durumdur. Bu iki kadim kültürün takipçilerinin birlikte

152 Thagore, a.g.e, s.84-85

153 Jafrelot, a.g.e, s.150-157

154 Ashraf, a.g.e, s.7 ve Thapar, a.g.e, s.313

155 Abdullah Ahsen, *Ümmet ya da Ulus Kimliklerin Çatışması*, İnkilab Yayınevi, İstanbul, 1995, s.70

156 Jafrelot, a.g.e, s.9

157 Ahmet, M.A., a.g.e, s.63-65

158 Frederic Bennett, *Kashmir Today, Stil Speaking Frankly* 1996, Özel Kitapçık, y.y., 1996, s.10-11

159 Nanda, a.g.e, s.32

160 Desai, a.g.e, s.266-267

yaşama tecrübesinde karşılaşılan sorunlar küçümsenemeyecek boyuttadır. Günlük hayatı düzenleyen en basit gelenekten tutun da dil, inanç, yabancı ile ilişkiler alanı, komşuluk kültürü, hijyen, beslenme kültürü, evlilik, miras hukuku, tabular, cenaze kaldırma, ceza hukuk sistemi, mimari dahil vesair esaslar bir birine zıtlıktan öte tamamen karşı kutuplarda gezer.¹⁶¹ En basitinden İslam'ın erkekler için mahrem bölgelerinin örtülmesi kabulünün bile Hindulara uymaması ilk bakışta ayrışma yaratan bir unsurdur.¹⁶²

Bölgedeki İslam izleri Hindu radikaller için; onları geçmişinden koparan ve kültürel yozlaşmaya sebep olan bir acı geçmiş anlamına gelirken,¹⁶³ Müslümanlar için kök arayışına cevap veren temeller olarak anlam kazanır. Gazneli Mahmud'tan Evrengzib'e kadar Müslüman Türk hükümdarların bölgede bıraktığı miras Müslümanların kök arayışlarına dayanak sunarken bölgede ciddi bir Türk izinin kalmasına da imkân sağlamıştır.¹⁶⁴ Günümüz Hindistan ve Pakistan'ında, tarihi uygarlıkların ilerlediği istikametteki önemli kentlerde bu dönemlere ait eserler bölge kültür mirasına hizmet etmektedir.¹⁶⁵ Ancak Hindu hafızasında bu izler; işgal, kırılan putlar, yağmalanan ve yıkılan tapınaklar, baskılı dönemler¹⁶⁶ ve ülkeden işgalcilerin idari merkezlerine götürülen kutsal zenginlikler anlamına gelmektedir.¹⁶⁷ Örneğin Gazneli Mahmud, Müslümanlar için Bölgedeki en büyük İslam mücahidi ve var oluş kaynağı iken, Hindular için en büyük put kırıcı ve yağmalayıcı şahsiyettir.¹⁶⁸

İşgal dönemini çağrıştıran Müslüman ile özel ilişki Fanatik Hindu için tabu iken,¹⁶⁹ Budizm, Caynacılık ve Sih dinine mensup insanlara mesafe konulmaz, hatta evlilik bile engellenmez; zira bu inançlar aynı toprakların çocuğudur. İslam ve Hristiyanlık ise işgalcinin dini ve ithal olmanın yanı sıra yaşanan sıkıntılı dönemleri ve acıları da hatırlatır.¹⁷⁰ Hâlbuki Sih inancı; tek Tanrıya inanma, putları reddetme, bir kutsal kitap ve peygamber inancına sahip olma, ırmak-nehir ve dağ gibi coğrafi varlıkları kişileştirmeye karşı çıkma gibi özellikleriyle en fazla İslam'a yakındır ve

¹⁶¹ Stephens, a.g.e, s.96 ve 161 ve Biruni, a.g.e, s.389-430

¹⁶² Özgül, a.g.e, s.13

¹⁶³ Chatterjee, Ulus ve Parçaları, s.128 ve 158

¹⁶⁴ Ataöv, Hindistan Siyaset Yazıları, s.13 ve Thapar, a.g.e, s.316-318

¹⁶⁵ Saltık, a.g.e, s.125-133

¹⁶⁶ Thapar, a.g.e, s.277-278

¹⁶⁷ Ahmed, M.A., a.g.e, s.47

¹⁶⁸ Nyrop, a.g.e., s.8 ve Thapar, a.g.e, s.232-234 ve Biruni, a.g.e, s.3

¹⁶⁹ D.G. Saxena ve Deepa Diddi, **India @ Chanakia-Modi**, Orange Books, New Delhi, 2014, s.58

¹⁷⁰ Chatterjee, Ulus ve Parçaları, s.172-173 ve 185-191

İslam döneminin eseridir. Ancak fanatik Hindular için bu durum rahatsızlık yaratmaz; çünkü Sihler yerlidir ve “Müslümanlar tarafından ortak bir baskı dönemine” maruz kalmıştır.¹⁷¹ Bağımsızlık sonrası dönemde Hindu milliyetçilerinin İslam’a olan öfkesi daha da ileri gitmiş; ülkedeki yolsuzluk ve kamudaki rüşvetin Babür İmparatorluğunun bir mirası olduğunu ve İslam kültürünün Hindu değerlerini erozyona uğratmasının ülkede ahlaki zafiyete neden olduğunu iddia etme noktasına dahi gelinmiştir.¹⁷²

Hâkimiyet kurma sürecinin başlarında İngilizler Bölgenin eski hâkim kültürünü çağrıştıran İslam’ın geride tutulması gerektiğini düşünmüş ve kadim Hindu kültürünü öne çıkarmayı tercih etmiştir. Cizvit misyonerlerin öncülük ettiği eski Hint tarihinin aydınlatılmasına yönelik çalışmalar şirket bünyesinde çalışan sir William Jones ve Charles Wilkins gibi Avrupalı araştırmacıların gayretleri ile gelişmiş ve 18.asır sonu 19.asır başlarında sonuç vermeye başlamıştır.¹⁷³ Hint edebiyatı, dilbilimi ve arkeoloji alanlarında ortaya çıkarılan verilerin zenginliği yerel dilbilimci ve tarihçilerin kendi köklerine olan ilgisini de canlandırmış ve geçmiş başarılı dönemlere ait bulgular Hindularda Altın Çağ gururuna neden olmuştur.¹⁷⁴ Hindu milliyetçiliğinin canlandığını gören İngilizler sosyo-kültürel yapının kontrollü olarak düzenlenmesi gerektiğine kanaat getirmiş ve kontrollü bir reform politikası hayata geçirmiştir. İngiliz eğitimli Hindu elit de 19.asrın ilk yarısında gerçekleştirilen sosyo-kültürel bazlı reformların taşıyıcısı olmuştur. Bunların öncüsü, ortodox Hinduizmi reddeden Bengal’li linguist Ram Mohan Roydur. R.M.Roy yerel dillerin öğretilmesine karşı çıkıp İngilizcenin eğitim dili olmasında ısrar eden bir Batı hayranıdır.¹⁷⁵ R.M.Roy’un Fransız Devrimi ve Fransız aydınlanmasına hayran olduğu da bilinir.¹⁷⁶ Hinduları modern eğitime yönlendirmede öncülük yapan R.M.Roy Hindu basının da öncüsüdür.¹⁷⁷ R.M.Roy’un kurduğu Brahma Samaj (Tanrı Topluluğu) Hareketi Hindu aydınlanmasının öncülüğünü yapıp Hindu milliyetçiliğinin temelini atmanın yanında müteakip reformist hareketlere de model olmuştur.¹⁷⁸

171 Stephens, a.g.e, s.159-166

172 Saxena ve Diddi, a.g.e, s.105 ve 115-117

173 Thapar, a.g.e, s.16-17

174 Güngör, a.g.e, s.3-8,

175 Loomba, a g e, s.40

176 Hobbsbawm, Devrim Çağı, s.64-65

177 Desai, a.g.e, s.131 ve 208-209

178 Güngör, a.g.e, s.2-3, 6-7 ve 144-147

Sosyo-kültürel alanı kontrollü düzenleme hedefi kapsamında; 1829'da Sati geleneğinin yasaklanması, 1830'da "Thag"* geleneğine son verilmesi,¹⁷⁹ 1854'de "Meriah"* geleneğinin kaldırılması,¹⁸⁰ 1856'da dul kalan Hindu kadınların yeniden evlenebilmelerine hukuki zemin sağlanması,¹⁸¹ 1860'da köleliğin kaldırılması ve devamında kız bebeklerin öldürülmesinin engellenmesi, çocuk yaşta evliliğin ve kız çocuklarının tapınak fahişeliğine sürüklenmesinin önlenmesi gibi reformlar¹⁸² Batı eğitilmiş azınlık tarafından desteklenirken, kırsalda ise bütün cemaatler tarafından dini değerlere saldırı olarak algılanmıştır.¹⁸³ Neticede sosyal reform süreci amacına ulaşmaktan ziyade sosyal yapıdaki parçalanmışlığı ve ayrışmayı genişletirken din bazlı aidiyet duygularını da artırmıştır. Özgüveni artan bazı Hinduların, Müslüman ve Hristiyanların Hinduizmden döndüğü ve tekrar eski dinlerine geçmeleri gerektiğini savunan din yayma (Suddhi) seferberliği,¹⁸⁴ Hindu Altın Çağ söylemleri, İslam hâkimiyeti dönemine yönelik suçlamaları ve kendilerinin dünyada İslam'ın yıkamadığı tek uygarlık olduğuna dair söylemleri¹⁸⁵ Müslümanları korkutmuş, Hinduizmin baskınlaştığı bir toplumda güvende olamayacakları endişesine sürüklemiş ve savunma refleksine itmiştir.¹⁸⁶

İngiliz hâkimiyetinin peçinlenmesi hedefi doğrultusunda; 1835'de eğitim dilinin Farsça'dan İngilizce'ye dönüştürülmesi, üniversitelerin kurulması,¹⁸⁷ günlük ticari hayatı düzenleyen faaliyetler ve hukuki ilişkilerde İngiliz sistemine geçilmesi gibi düzenlemeler ekonomide de mevcut yapıyı değiştirmiş ve eski hâkim sınıfı oluşturan Müslümanları ekonomiden dışlamıştır.¹⁸⁸ Müslüman okul ve yardım kurumlarının maddi temelini sağlayan vakıf kanunlarının kaldırılması da Müslümanları incitmiş ve Batı tarzı hayat ve temsilcilerine soğuk bakmasına neden olmuştur.¹⁸⁹ Bu tür gelişmelerle dönüşen sosyo-ekonomik yapıda Müslümanlar geri

179 Wild, a.g.e, s.164

180 Vural, a.g.e, s.40-44

* Thag mensuplarının, insanları boğarak öldürüp değerli eşyalarına da el koyması, öldürdükleri insan cesetlerini de kötülük tanrıçaları Kali'ye adanması

*Meriah; Günah keçisi anlamında, günahlarından arınmak isteyen gönüllü bir kişinin kurban edilip yakılarak pişirilmesi ve bu vücudun büyük bir törenle yenilmesi

181 Desai, a.g.e, s.258-259

182 Güngör, a.g.e, s.21-51

183 Wild, a.g.e, s.164

184 Güngör, a.g.e .s.147-148

185 Nanda, a.g.e, s.207

186 Ashraf, a.g.e, s.11-16

187 Güngör, a.g.e, s.108-112

188 Desai, a.g.e, s.154-158

189 Karpas, a.g.e., s.46-48

planda kalmış ve idari hizmetlerde yerel halka açılan alanı da Hindular doldurmuştur. Neticede 1835-1870 arasında idari hizmetlerdeki Müslümanların Hindulara oranı 1/70 ucurumuna yuvarlanmıştır.¹⁹⁰

İngilizlerin köylünün göç etmesini ve yer değiştirmesini yasaklayan 1793 Sürekli İskân Kanununu hayata geçirmesiyle¹⁹¹ birlikte Hindu memurların kamusal gücünü artıran düzenlemeler yapması ve devamında hukuk alanında yapılan düzenlemeler¹⁹² Müslüman köylüyü zemindar veya tahsildarın zulmüne maruz bırakmanın yanı sıra sosyal ve ekonomik olarak da zayıflatmıştır.¹⁹³ Yeni düzende Hindular toprak sahibi ve borç veren, Müslümanlar ise köylü ve eski topraklarında kiracı durumuna düşmüştür.¹⁹⁴ Müslümanların içe kapanıp geriye çekilmesine denk gelen kentleşme sürecinde Hindular yeni sınıfları oluştururken Müslümanlar yeni iş alanları ve finansal işlemlere de ilgi göstermemiş ve gettolara mahkûm olmuştur.¹⁹⁵ Hindular İngiliz yönetiminde toprak sahibi olmuş, modern eğitimden faydalanarak avantaj kazanmış ve yeni gelişen burjuvayı oluşturmuştur.¹⁹⁶

Müslümanların bu gerilemesi karşısında, Şah Velîyullah geleneğinden gelen Deobend Hareketi öncülüğündeki muhafazakâr elit dini değerlerini ve dilini koruma yoluna giderek izolasyonu artırmıştır.¹⁹⁷ Müslüman elitin Hinduları dengeleme yönündeki modernizasyon çabaları ilk olarak eğitim alanında, 19. asrın ikinci yarısında hayat bulmuştur. Bu yolda ilk adım, İngiliz eğitimli Müslüman elit Seyyid Ahmet Han'ın, İngiliz yöneticilerin desteği ile 1875'de kurduğu Aligarh Anglo-Muhammeden Oriental College ile atılmıştır.¹⁹⁸ Bu okul Müslüman aydınların modernleşen Hindistan'a katılımını hedeflerken, Müslüman milliyetçiliğinin temelini atan Aligarh ekolünün de taşıyıcı kolonu olmuştur. Müslüman Birliği'nin liderleri ve Liyakat Ali Han gibi Pakistan'ın kurucu babalarından bir kısmı bu okulun mezunudur.¹⁹⁹ Navab Abdüllatif tarafından Kalkûta-Bengal'de, 1863 yılında kurulan Muslim Literary Society gibi modernist hareketler ise Seyyid Ahmet Han örneği

¹⁹⁰ Ahmed, A., a.g.e, s.32

¹⁹¹ Hobbsbawm, Devrim Çağı, s.176-180

¹⁹² Ali, C.M., a.g.e, s.7

¹⁹³ Güngör, a.g.e, s.98-101

¹⁹⁴ Desai, a.g.e, s.383-384 ve 280-281

¹⁹⁵ Nyrop, a.g.e., s.21

¹⁹⁶ Güngör, a.g.e, s.296

¹⁹⁷ Nyrop, a.g.e, s.21

¹⁹⁸ Ahmed, A., a.g.e, s.41

¹⁹⁹ Ali, C.M., a.g.e, s.8-13

kadar başarılı olamamıştır. Müslümanları Batı eğitimi ile barıştırarak yönetime entegre amacıyla yola çıkan Seyyid Ahmet Han İki Millet Teorisinin de öncülerindendir.²⁰⁰

3.1.2.Hindu Milliyetçiliğinin Dışlayıcı Yüzü

Dünyada milliyetçiliğe karşı duyulan şüphe, ait olduğu topluma duyulan sevgiden ziyade ilişkili olduğu diğer toplum veya grupları ötekileştirmesi ve ötekiye karşı üretilen düşmanlığın kendi ait olduğu topluma duyduğu sevgi unsuruna baskın çıkmasından kaynaklanır. Janusun öteki yüzünün baskın olma durumu çoğunlukla yaşanan bir realitedir ve Hint Altıtasının parçalanmasında yatan sebeplerin başında da bu gerçek vardır. 19. asırda canlanan Hint milliyetçiliğinin Hindu milliyetçiliğinin çoğunlukçuluk tuzağına düşmesi Müslümanların korkmasına ve bir rakip milliyetçiliğe hayat vermesine neden olmuş²⁰¹ ve asimilasyondan korkan Müslüman reaksiyonu Müslüman milliyetçiliğini doğurmuştur.²⁰² Hindu uyanış ivmesinin ayardan çıktığının farkedilememesi entegre bir milliyetçilik oluşmasının önündeki en büyük engel olmuştur. Hindu altın çağ söylemlerinin soğumaya yüz tutmuş fay hatlarını ısıtması Hindu çoğunluğun coşkulu zaferciliğinde kaybolurken İngiliz Yönetimince farkedilmiş ve ustaca değerlendirilmiştir.

Hint ulusal hareketinin geçmişi vurgulanırken sıkça kullanılan Hinduların Müslümanlardan elli yıldan fazla ilerde olduğu savının temeli Hinduların Batı eğitimine 19.asır başlarında (Müslümanlardan yaklaşık elli yıl kadar önce) geçmesine dayanır.²⁰³ Müslümanların geriye çekilmesi Hinduların siyasi alanı da doldurmasına neden olmuş ve Batı eğitilmiş Hintli elitin çoğunluğunu oluşturan Hindu kökenlilerin Hint milliyetçiliğine önderlik etmesiyle sonuçlanmıştır. Batı eğitilmiş Hindu elitin büyük bir çoğunluğu başlangıçta liberal değerlerle hareket eden seküler aydınlar olmasına rağmen Hindu milliyetçiliğinin güçlenmesinin önüne geçememiştir. P. Chatterje'ye göre; Hint milliyetçiliği, çoğunluğu temsil eden popüler bir destek zemini sunduğu ve Batılı gözünde kadim bir kültürü yansıttığı için Hindu

200 Güngör, a.g.e, s.289-291

201 Smith, a.g.e, s.189

202 İshiaq Ahmad, *Afganistan'dan Keşmir'e ABD Liderliğindeki Terörizme Karşı Savaş ve Hindistan-Pakistan Çatışması*, Yay. Haz. Ertan Efeğil, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2013, s.53-54

203 Ali,C.M., a.g.e, s.144 ve Güngör, a.g.e, s.92

milliyetçiliğini tercih ederken²⁰⁴ bütün toplum parçalarını kapsayamadığı ve İslam'ı dışladığı için Hint ulusunun başarısını engellemiştir.²⁰⁵

Hindu milliyetçiliğinin güçlenmesi 19.asrın ikinci yarısında ivme kazanmaya başlamıştır. Bu uyanışın öncülerinden olan ve 1875 yılında kurulan Arya Samaj (Aryan Toplumu) Hareketi, R.M. Roy'un 1828 yılında kurduğu Brahmo Samaj (Tanrı Topluluğu) Hareketini devam ettirmekle beraber, R.M. Roy'un savunduğu düşüncelerin aksine, Ortodoks Hinduizmin ateşli bir savunucusu olmuştur. Vedik Aryan kültürüne dönüşü savunan Hindu selefist Arya Samaj,²⁰⁶ Hristiyan ve Müslümanların tekrar Hinduizme dönmesini savunan Suddhi akımını da başlatmıştır.²⁰⁷ Hindu olmayan toplumları korkutan Suddhi Hareketi özellikle 1920'lerde, Hilafet Hareketine karşı söylemleriyle öne çıkarak güç kazanmıştır.²⁰⁸ Arya Samaj Hareketinin verdiği ivmenin neticesinde 1882'de kurulan İnek Koruma Topluluğu da et yiyen toplulukları, özellikle de Kurban Bayramı inancına sahip olan Müslümanları tehdit eder bir nitelik kazanmıştır.²⁰⁹ Hindu toplumunda önemli bir değer taşıyan "kutsal inek" miti, fakir Hint toplumlarının tarihindeki ineğin ekonomik değeriyle²¹⁰ birlikte Maurya İmparatorluğunun büyük kralı Çandaragupta'nın bir inek sürüsü tarafından büyütüldüğü inancına dayanır²¹¹ ve et yiyen cemaatlerin buna saygı göstermediği düşüncesi bugün bile ciddi çatışmalara ve sosyal kopmalara neden olur. Gandi de anılarında, inek mitinin Hindu toplumunda suistimal edilmesine olan şahitliğinde yaşadığı şaşkınlığı paylaşır.²¹²

Büyüme yoluna giren milliyetçi hareketler daha geniş kitlelere uzanma ve kalıcı olma hedefi kapsamında bayrak, marş, şarkı vs. gibi kültürel simgelere ihtiyaç duymuştur.²¹³ Hint milliyetçiliği de güçlendikçe bu tür simgeleri kullanma yoluna gitmiş, ancak bu durum Müslümanları daha da uzaklaştırmıştır. Hint milliyetçiliğinin Hindu milliyetçiliğine evrilmesine denk gelen bu dönemde kullanılan argümanların Hindu kültürüne ait olmasının yanı sıra Müslümanları işgalci zeminine oturtması

204 Chatterjee, Milliyetçi Düşünce ve Sömürge Dünyası, s.147

205 Chatterjee, Ulus ve Parçaları, s.222

206 Desai, a.g.e, s.272-273

207 Güngör, a.g.e., s.145-150

208 Jaffrelot, a.g.e, s.9 ve 233

209 Güngör, a.g.e, s.221

210 Thapar, a.g.e, s.34-35

211 Saxena ve Diddi, a.g.e, s.25

212 Gandi, a.g.e, s.333

213 Hobsbawm, İmparatorluk Çağı, s.122

Müslümanlarda savunma reflekslerini canlandırmıştır.²¹⁴ İngiliz eğitimli bir Bengalli olan Bankim Chandra Chatterjee'nin 1882 yılında Bengali dilinde yazdığı Amandmanth romanındaki Bande Mataram (Anaya Sesleniş) şiirinin 20. asır başlarında milli şarkıya dönüşmesi Müslümanları endişelendirmiştir; zira bu roman Müslüman yönetime karşı bir direniş hikâyesini konu alırken, romandaki Hindu direnişçilerin dilinde şarkıya dönüşen Bande Mataram şiirindeki anne figürü (Bharat Mata-Hindistan Ana) Hint Altıtasını anavatan olarak simgeleyen bir Hindu Tanrıçasıdır.²¹⁵ Bande Mataram, annenin ayrı kaldığı evlatlarıyla birleşmesi için yakılan bir ağıttır ve Hindu kültürü temelinde bir ulusal kurtuluşu simgelemektedir.²¹⁶ Hindu milliyetçiliğinin sembol isimlerinden B.G.Tilak'ın önderliğinde 19. asır sonlarında canlandırılan Hindu festivalleri de 17. Asırda Müslüman yönetime karşı başlatılan ayaklanmanın anısını canlı tutma amacı taşır.²¹⁷ Bu tür gelenek icatları Müslümanları endişelendirmekle kalmamış, Müslüman Birliğinin kurulması için cesaretlendirmiştir.²¹⁸

Birinci Dünya savaşı sonrasında İngiliz yönetimine karşı verilen mücadeleye paralel olarak Hint milliyetçiliğinin resmi sembollerine yönelik tartışmalar da hızlanmış ve Gandhi öncülüğünde başlatılan İngilizceyi ikamet edecek yerli bir dil (Hindustani) üretme gayretleri de Müslüman hissiyatını olumsuz etkilemiştir.²¹⁹ Her ne kadar Gandhi Hindi dili yerine Urduca ve Hindi dilinden sözcüklerle farklı bir dil üretmek istese de Sanskritçe temelinden hareket etmesi Urducaya milli anlam yükleyen Müslümanları incitmiştir.²²⁰ Bu dönemde milliyetçi hareketin taşıyacağı bayrak ve vatan gibi sembollere yönelik tartışmalar da Hindu kültürünün geçmiş parlak dönemlerine yapılan göndermelerle sürmüştür.²²¹ Hinduların Himalaya Dağlarının güneyinden başlayarak bütün Alt Kıtayı da kapsayan coğrafyayı kutsal Aryan toprakları sayan Aryavarta (Aryan Vatanı) söylemi de Müslümanları ötekileştirmeye yaramış²²² ve bu söylem zamanla Hindu milliyetçilerince Bharatvarsh (Işık Veren Ülke) terimine dönüşmüş ve bu kutsal ülkenin kaybının sorumluluğu

214 Özgül, a.g.e. s.28

215 Nanda, a.g.e. s.24

216 Chatterjee, Milliyetçi Düşünce ve Sömürge Dünyası, s.155-158

217 Güngör, a.g.e. s.225-229

218 Desai, a.g.e. s.308-309

219 Ali, C.M., a.g.e. s.30

220 Hobsbawm, Milletler ve Milliyetçilik, s.136

221 Srirupa Roy, "A Symbol of Freedom: The Indian Flag and the Transformations of Nationalism, 1906-2002", *The Journal of Asian Studies*, Vol. 65, No. 3 (Aug., 2006), s.495-527

222 Jaffrelot, a.g.e. s.31

Müslümanlara yüklenmiştir.²²³ Dünyada en kalabalık Müslüman azınlığa sahip olan Hindistan'da bu yaklaşımın yarattığı baskı ve bundan kaynaklanan ayrışmanın izleri günümüzde de devam etmektedir.²²⁴

Hindu milliyetçiliğinin temeli 17 ve 18. Asırlarda Müslüman yönetimlere karşı kazandığı başarılarla büyüyen Maratha Konfederasyonu ile atılmış ve ritüele ağırlık veren yapısı da bu dönemde güçlenmiştir.²²⁵ Çocukluktan itibaren insanların duyu organlarına hitap eden ayinlerde sürekli tekrarlanan destansı şarkı ve şiirlerin içindeki Bharat Mata figürü seküler Hindularca dahi (farkına varmadan) içselleştirilmekte; bu imge nesilden nesile bu şekilde aktarılmakta²²⁶ ve günlük hayatın akışı bir bakıma Hindu inancı dışındakileri dışlayan banal milliyetçiliğe hizmet etmektedir.²²⁷ Bu kültür üretim süreci Hindu milliyetçiliğinin güçlendiği dönemde ihtiyaç duyduğu anavatan kavramını²²⁸ Hindu değerlerinden sağlarken diğer toplumları da dışlamaya hizmet etmiştir. Bu atmosferde siyasallaşan Hinduizmin güçlenmeye başladığı 1920'li yıllarda Müslümanlara yapılan saldırılar, yazılan kitap ve makalelerdeki argümanların diğer cemaatlere din değiştirmeyi önermesi Cinnah gibi seküler ve liberal bir Müslüman aydınının da Kongreden kopmasına neden olan dönüşümü başlatmıştır.²²⁹

Militan Hindu aktivist V.D.Savarkar'ın 1923 yılında, ceza evindeyken yazdığı Hindutva (Hindu kimdir?) adlı kitabında koyduğu ilkeler Selefi Hindüizm kristalize ederken Hindutva kavramı zamanla Hinduizm ile eş anlamlı hale gelmiştir. Üç H (Hindustan, Hindi, Hindu) ile özetlenebilecek Hindutva, Arya Samaj hareketinin geliştirdiği Hindu Selefizminin netleştirilen halidir.²³⁰ Üç H kavramını; Aryanların kutsal yurtlarında (Alk Kıta coğrafyası; Hindustan) coğrafi birlik, Aryan Altın Çağı temelinde kültürel birlik (Hindu dini ve Hindi dili etrafında) ve asil Aryan ırkında birlik (Hinduizmi takip edenler asil ırkı oluşturur) olarak açıklamak mümkündür.²³¹ Selefi

223"Our Cultural legacy and Bharatvarsh", **South Asia Analysis Group**, 02 Mayıs 2016, (Çevrimiçi), <http://Www.Southasiaanalysis.Org/Node/1983>, 02 Mayıs 2016

224"NATIONAL ANTHEM:A spiritual-cultural hymn for holding the nation together", **South Asia Analysis Group**, 09 Şubat 2017, (Çevrimiçi), <http://www.southasiaanalysis.org/node/2118>, 09 Şubat 2017

225 Jaffrelot, a.g.e, s.6

226 Stephens, a.g.e, s.100

227 Nanda, a.g.e, s.180-181

228 Smith, a.g.e, s.50-51

229 Allama, a.g.e, s.176

230 Jaffrelot, a.g.e., s.85-96

231 Ahmad, İ., a.g.e, s.44-45

Hindu radikaller, ideallerine ulaşma yolunda şiddeti de normal karşılar.²³² Nitekim bu hareketin ideologlarından K.B. Hedgewar tarafından 1925 yılında kurulan RSS (Gönüllü Milli Birlikler), militan bir yapıya bürünmüş ve öncelikle Müslümanları hedef alırken, şiddet kullanarak azınlıkları tekrar Hinduizme dönmeye zorlamıştır. Bu örgüt, bir RSS militanının Ocak 1948'de Gandi'yi öldürmesi nedeniyle bir yıl yasaklanmış, daha sonra İndra Gandi'nin 1975-1977'deki sıkıyönetiminde de yasaklanmasına rağmen, zamanla yaygınlaşıp güçlenerek günümüze kadar gelmiştir.²³³

1907 yılında kurulan Hindu Sabhas (Hindu Cemiyetleri) 1915 yılında, Hindu Mahasabha (Hindu Cemiyetler Birliği) adıyla ülke çapında birleşerek siyasal kimlik kazanmış ve 1930'lı yılların sonunda güçlü bir siyasi harekete dönüşmeyi başarmıştır.²³⁴ Hindutva hareketi sadece Müslümanların savunma içgüdüsünü tetiklememiş, dokunulmazlar ve liderleri Ambedkar'ın Pakistan hareketini olumlamasına da neden olmuştur.²³⁵ Dokunulmazların kırılganlığını gidermek ve onları kazanmak 1930'lardan sonra Kongre liderlerini sürekli meşgul etmiştir.²³⁶ Hindistan Birliği kurulurken dokunulmazların lideri Ambedkar önce anayasayı oluşturacak komisyonun başına getirilmiş ve sonra da Adalet Bakanı yapılmış olmasına rağmen, hayata geçirilemeyen reformlar nedeniyle, 1956 yılındaki ölümünden birkaç ay önce Budizme geçmiştir.²³⁷

Kongre Partisi kitlesellik kazandıkça Müslümanları kazanamadığını fark etmiş, Kongre başkanlıklarına Müslümanların getirilmesi ve onların aracılığı ile Müslümanların Kongreye davet edilmesi yönünde atılan adımlarda geri dönüş kayda değer olmamıştır.²³⁸ Hindu ağırlığını koruyan Kongre ve zamanla Hindu kültürel öğelerinin baskınlaşmasıyla gelişen Hindu milliyetçiliği Müslümanların korkularını giderememiştir.²³⁹ 20. asırla birlikte Hint milliyetçiliğinin Hindu milliyetçiliğine kayması neticesinde, I.Dünya Savaşı sonrasında yolların ayrıldığı netleşmiştir.²⁴⁰ Bu duruma

232 Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.124

233 Ahmad, İ., a.g.e, s.44-48 ve 66

234 Jaffrelot, a.g.e, s.3-17

235 Emerson, a.g.e, s.332

236 Desai, a.g.e, s.247-250

237 Partha Chatterjee, "Heterojen Zamanda Millet", 21.Yüzyılda Milliyetçilik, der. Umut Özkırımlı, Bilgi Üniversitesi Yayını, İstanbul, s.35-61

238 Güngör, a.g.e, s.181-193

239 Yılmazata, a.g.e.

240 Desai, a.g.e, s.285-286

gelinmesinde Hindu uyanışının Hindu zaferciliğine dönüşmesinin²⁴¹ yarattığı sarhoşluğun yanı sıra Kongre ve liderlerinin yaptığı hataların rolü de küçümsenemez. Bütün iyi niyeti, liberal değerlere saygısı ve ahlakçı doğasına rağmen Hindu kutsal figürü Rama'yı ulusal kurtuluş hareketinin hedefi ilan eden Gandhi bir bakıma Hindu milliyetçisinin kurucu babasıdır. Ancak Hindu radikalleşmesinin gelişme hızı, ahlakçı doğasını hazmedemeyen bir RSS militanı tarafından Gandhi'nin öldürülmesiyle sonuçlanan ironik bir trajediye de neden olmuştur.

Döneme şahit olan İngiliz gazeteci Ian Stephens'e göre Pakistan'ın mimarı Nehrudur; zira Pakistan hareketi itici gücünü Nehru kaynaklı hatalardan almıştır.²⁴² Rupert Emerson da 1935 Hint yasalarının uygulanmasında Müslüman azınlığın dışlanmasının ayrılmaya yaptığı katkıya atfen Kongrenin hatasına dikkat çeker. E.Hobsbawm da Kongrenin Müslümanların korkularını anlayamadığını ve Müslümanların ayrı temsil taleplerinin dayandığı zemini görmekte zaaf gösterdiğini düşünür.²⁴³ Michael Edwardes'e göre ise "Pakistan'ın kurucuları, öncelikle Hindu milliyetçiliğini harekete geçiren Gandhi ve Tilak, sonra da Kongre liderleridir; çünkü bu şahısların politikaları nedeniyle Müslümanlara meşru müdafa yapmaktan başka çare kalmamıştır."²⁴⁴ Tarık Ali de; Gandhi gibi ılımlı bir Hindu milliyetçisinin Hindu kutsal kavramlarını fütürsuzca kullanmasından ürken Cinnah'ın, Hinduların eninde sonunda Müslümanları bir kenara atacığına inanması ve Müslüman Birliğine yönelmesine neden olduğunu düşünür.²⁴⁵ Pakistan üzerinde araştırma yapan çoğunluk bu düşünceye katılır.²⁴⁶ Bu noktada Hobsbawm'ın vurguladığı; milliyetçiliğin paradoksunun, ötekini asimilasyon ile aşağı olmak arasında bir tercihe iterken rakip bir milliyetçiliğe de hayat vermesi olduğu savının²⁴⁷ gerçekleşmiş olduğunu söylemek mümkündür.

Hindu milliyetçileri de Pakistan'ın kurulmasından Kongre ve liderlerini sorumlu tutar ve Hindu milliyetçisi Sardar Pattel'i kahramanlaştırır. Hindu

241 Nanda, a.g.e, s.187

242 Stephens, a.g.e, s.122-124

243 Hobsbawm, Aşırımlar Çağı, s.294

244 Edwardes, a.g.e., s.36-38

245 Ali, T., Fundamentalizmler Çatışması, s.227

246 Juan Cole, "Pakistan and Afghanistan: Beyond the Taliban", Political Science Quarterly, Vol. 124, No. 2 (Summer 2009), pp. 221-249, JSTOR,

Accessed: 30-07-2017 20:43

247 Hobsbawm, Sermaye Çağı, s.113

milliyetçileri Kongreyi birçok konuda suçlarken; Cinnah'ın ayrılıkçılığa evrilmesinde ve 1937 seçimlerinden sonra oluşturulan eyalet hükümetlerinde azınlıkta kalan Müslüman Birliğinin koalisyon taleplerinin reddedilmesinde yapılan hataları gündeme getirir. Hindu milliyetçileri Nehru'yu Keşmir konusunda BM'ye yapılan başvurunun yanı sıra ÇHC politikasından dolayı da affetmez.²⁴⁸ İlimli sağ olarak nitelendirilebilecek Hintlilere göre; Pakistan'a giden yolun açılmasından Kongreye hükmeden Nehru ve onun sosyalist takipçileri sorumludur. Zira Hint sosyalistleri dünyaya materyalist ve ekonomik gelişmelere odaklanan bir gözlükle baktıkları için Hint toplumunun dinsel farklılıklarını ve kast sistemi dâhil kültürel dayanaklarını kavrayamamış, yaşanan ayrışmayı görememiş, Müslümanların kaygılarını anlayamamış ve Müslüman Birliğinin koalisyon taleplerini reddederek büyük hata yapmıştır.²⁴⁹ Seküler Hindular da Gandhi ve Tilak'ın Hindu motifleri öne çıkararak Müslümanları ürküttüğü ve ayrıştırdığı fikrine katılırken 1937 eyalet hükümetlerinde Müslüman Birliğinin dışlanması hata olduğunu ve II. Dünya Savaşı sürecinin iyi yönetilemediğini vurgular.²⁵⁰ Desai de Gandhi'nin Hindu kültürü temelinde bir milli uyanış hedeflemesinin milli hareketi böldüğünü ve Gandhi'nin gelgitlerle dolu öngörülemez kişiliğinin uzun vadede milli uyanışa zarar verdiğine inanır.²⁵¹

3.1.3.İngiliz Politikalarının Hint Milliyetçiliğinin Ayrışmasındaki Rolü

Hint milliyetçiliğinin bütünlük sağlayamaması ve kendi içinde kırılmalar yaşayarak parçalanması İngiltere'nin Alt Kıta hâkimiyetini uzattığı gibi İngilizlerin kaldıkları süreç içerisindeki politikalarının uygulanmasını da kolaylaştırmıştır. Hint milliyetçiliğinin entegre bir harekete dönüşmemesinde yerel unsurların hataları olduğu kadar İngiltere'nin ayrıştırıcı politikalarının da katkısı vardır. Pakistan tarafı genelde İngiltere'nin bu rolünü pek kabul etmek istemez ve ayrışmanın Hindu çoğunlukçuluğu ve zaferciliğinden kaynaklandığına yönelik argümanları öne çıkarır. Bu mantığın altında; Müslümanların ayrı bir millet olduğu ve ayrı bir devlet kurma hakkı olduğu düşüncesinin (iki millet teorisinin) zarar göreceği kaygısı vardır. Hindistan tarafı ise İngiltere'nin milli hareketin bölünmesindeki rolünü kabul ederken

²⁴⁸ Saxena ve Diddi, a.g.e, s.55-68 ve 79-83

²⁴⁹ Gupta, a.g.e, s.2-7

²⁵⁰ Dixit, a.g.e, s.104-106

²⁵¹ Desai, a.g.e, s.279, 349

bu konuda İngiltere'ye karşı suçlayıcı bir yaklaşım benimser. Dışarıdan bakıldığında ise İngiltere'nin bu konudaki rolünün mevcudiyetini görmemek mümkün değildir.

Alt Kıtanın parçalanmasında İngiltere'nin oynadığı rol hakkında Hindistan tarafının genel görüşü; İngilizlerin önce “böl ve yönet” politikası uygulayarak farklılıkları kaşıdığı ve bölgeden çekilirken de, geride güçlü bir Hindistan bırakmamak için Alt Kıtayı böldüğü şeklindedir.²⁵² Pakistan tarafı ise; iki millet teorisinin gereği olarak Pakistan'ın kurulduğunu ve İngiltere'nin bu ayrışmada katkısının olmadığını savunmaktadır. İngiltere tarafından bakıldığında ise; “böl ve yönet” politikasının, çok parçalı ve büyük bir coğrafyayı yönetebilmek için mantıklı bir tercih olduğu görülür. Bu politikanın hayata geçirilmesinde Sipahi İsyanının katkısı önemlidir. İngiltere'nin Alt Kıtada gördüğü ilk ciddi direniş 1857 yılında yaşanan Sipahi İsyanıdır. Bu isyan sonrasında İngiltere, o zamana kadar uyguladığı bütün politikarı gözden geçirmiş ve bu direnişin nedenlerini anlamaya çalışmıştır. Bu noktada 1857 Sipahi İsyanının, spontane gelişen, ortak hedefleri ve organizasyonu olmayan bir mahiyetinin bulunması nedeniyle ülke geneline yayılamadığı ve bu nedenle başarıya ulaşamadığı değerlendirmesi önemli bir done olmuştur. İngiltere, reform politikalarını azaltmanın yanı sıra düzenin devamından çıkarları bulunan toprak aristokrasisi ve prenslikler gibi muhafazakâr yapıların ayakta kalmasının direnişin kitlesellik potansiyelini azaltacağını da fark etmiştir.²⁵³ Denilebilir ki; Sipahi İsyanı İngiliz Sömürge Yönetiminin Hint Altkıtasını yeniden inşa etmesinin ve Modern Hindistan'ı şekillendirmesinin en belirleyici faktörlerinden olmuştur.

İngiliz Muhalefet Lideri Benjamin Disraeli'nin İsyan sonrasında Avam Kamarasında yaptığı konuşmadaki, “Yönetimimize karşı o ülkenin bütün sınıfları arasında genel bir hoşnutsuzluğa kanaatimce öncülük eden nedenleri üç başlık altında sıralayacağım. İlki, yerli otoriteyi zorla yıkmamız, ikincisi, mülkiyet düzenini bozmamız ve üçüncüsü, toplumun diniyle oynamamızdır”²⁵⁴ ifadeleri bu özeleştirideki İngiliz devlet aklınının rasyonelliğininin örneğidir. İktidar ve muhalefeti ile bölge politikalarını gözden geçiren İngiliz Hükümeti bu özeleştirisi neticesinde yeni politikalar hayata geçirmeye karar vermiştir.²⁵⁵ Bu kapsamda bir yandan idarenin

252 Nehru, a.g.e, s.530 ve Dixit, a.g.e., s.15

253 Desai, a.g.e, s.289-295

254 Güngör, a.g.e. s.52 ve 45

255 Riedel, a.g.e, s.40-43

bölge şartlarına göre revize edilmesi tercih edilirken diğer yandan bir daha böyle bir toplu karşı koyma ihtimalinin engellenmesine yönelik şartların oluşturulmasına karar verilmiştir. Bunu sağlamanın en mantıklı yolu da toplumun entegrasyonunu engelleyen çatlakların büyütülmesi ve kontrol altında tutulmasıdır.²⁵⁶

İsyan sonrasında ilk hedef olarak idarenin eski sahibi Müslümanlar seçilmiştir. İngilizler ilk önce Babürlü İmparatorluğu'na son verirken isyandan sorumlu tuttıkları Müslümanlara sindirme politikası uygulamış ve Müslümanların yerleşik sosyal, ekonomik ve kültürel kurumlarını baskı altına almıştır.²⁵⁷ Müslümanların hedef tahtasına konduğu ve içe döndüğü bu dönemde Müslüman ulemanın bir kısmı Osmanlı İmparatorluğu yönetimindeki kutsal topraklara göç etmek zorunda kalmıştır. Babürlü Sultanının tarihe karışması nedeniyle manevi bağlantı arayışlarına Osmanlı İmparatorluğu'nun mevcudiyeti çare olmuş ve 1862-1863'lü yıllarda, Cuma hutbelerinde Osmanlı İmparatorluğunun Halife Sultanı zikredilmeye başlanmıştır.²⁵⁸

İsyandan alınan derslerden biri de Alt Kıta halklarının direniş potansiyelinin göz önüne alınması gerektiğidir. Bu bağlamda Müslümanların yerleşik kurumlarının direniş üretme potansiyelinin zayıflatılması hedeflenirken İngiltere ve Batı ile uyum içinde yaşayabilecek kurum ve yapılar da cesaretlendirilmiştir. Bu doğrultuda Seyit Ahmed Han gibi liderlerin öncülük ettiği modern eğitimin Müslüman toplumlara ulaştırılması projeleri desteklenirken Kadıyanılık gibi marjinal Müslüman yapılara da sempati ile bakılmıştır. Bu süreçte gözlenen mezhep ayrımcılığı ve Kadıyanilik İnancının ayrıştırıcı etkisi İngilizleri ayrıştırma politikasının geleceği konusunda cesaretlendirmiştir.²⁵⁹

Cemaatler, mezhepler ve kastlar arası ayrışmanın toplumun entegrasyonunu engellediğinin görülmesinden sonra başka fay hatlarının varlığı ve işlevselliği de farkedilmiştir. Bu doğrultuda, isyan sürecindeki Genel Vali Lord Canning, ayaklanmaya katılmayan prensliklerin, isyanın İngilizlerin Alt Kıtadan atılmasına yol

256 Desai, a.g.e, s.374-376 ve 360-362

257 Desai, a.g.e, s.370

258, Azmi Özcan, **Pan-İslamizm Osmanlı Devleti Hindistan Müslümanları ve İngiltere (1877-1914)**, TDV İslam Araştırmaları Merkezi Yayını, İstanbul, 1992, s.28-29

259 Vahdet Keleşyılmaz, **Teşkilatı Mahsusanın Hindistan Misyonu (1914-1918)**, AKDHYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 1999, s.14-16 ve 128

açacak toplu bir harekete dönüşmesini engellediğini fark ederek, prensliklerin; “kendilerini Bölgeden süpürürüp atacak fırtınadan kurtaran dalgakıranlar”²⁶⁰ olduğunu ifade etmesi yeni bir prenslik politikasının da temeli olmuştur. Bu kapsamda öncelikle isyan döneminde sadakat gösteren prenslikler ödüllendirilmiş ve koruma altına alınmıştır. Müteakiben milliyetçi uyanışın kazandığı ivmenin kontrol altında tutulmasının zorlaştığı fark edildiğinde prenslikler, zemindarlar ve toprak aristokrasinin milliyetçi hareketlerden ayrı bir yolda örgütlenmesi teşvik edilirken, basın sansürlenmiş, sosyal reform ve sınır genişletme politikasına son verilmiştir.²⁶¹

Prensliklerin ayrıştırılması politikası çerçevesinde, Ocak 1921’de uygulamaya giren reformlarda, prenslikler için bir Prenslikler Meclisi kurulması²⁶² Kongrenin tepkisine neden olmuştur. İngilizler, prensliklerden sonra dokunulmazlara yönelmiş²⁶³ ve Londra’da düzenlenen Yuvarlak Masa toplantıları sonrasında, 1932’de, dokunulmazlara ayrı oy kullanma ve temsil hakkı tanıyacağını ilan etmiştir. Hindu toplumunu bölen bu adım verdiği rahatsızlık, dokunulmazların lideri B.R.Ambedkar ile Gandhi arasında yapılan görüşmeler sonucunda çözülme yoluna girmiştir.²⁶⁴ Nüfusun beşte birini teşkil eden dokunulmazların sefalet içindeki hayatı ile birlikte toplumdan uzaklaştırılmış-ötelenmiş olması İngilizlere bu fırsatı vermiştir.²⁶⁵

Birbirinden nefret eden parçaların, ortak değerlere ve kutsallara dokunulduğunda işgalciye karşı spontane bir biçimde birleşebildiği gerçeğinin görülmesi, entegre bir milliyetçilik üretilmesinin önüne geçilebilmesi için sosyo-kültürel fay hatlarındaki çatlakların büyütülmesinin yanı sıra güçlenen bir parçayı rakibi ile dengelemeyi esas alan bir politikaya da neden olmuştur.²⁶⁶ Kolonyal tecrübenin bir ürünü olan bu mantığın gelişmesinde Hint Altkıtasındaki toplulukların bölünmüşlüğü de katkı yapmıştır.²⁶⁷ Sayıları beşyüzseksen civarında olan irili ufaklı Prenslikler, çok sayıdaki dini grup ve mezhep ve kastlar arasındaki rigid yapı ayrıştırma politikası için son derece uygun bir yapı sunmaktadır. Toplumsal

260 Güngör, a.g.e, s.54

261 Desai, a.g.e, s.169-170, 292-295 ve 158-159

262 Güngör, a.g.e, s.379-384

263 Dixit, a.g.e, s.110-111

264 Edwardes, a.g.e, s.71-72

265 Desai, a.g.e, s.246-248

266 Dixit, a.g.e, s.103

267 Loomba, a.g.e, s.211-212

ayrıştırma için zemin o kadar müsaittir ki döneme şahitlik eden bazı Müslüman aydınlar mezhepler arası düşmanlığın farklı inançlara olan uzaklığın da önüne geçtiğine dair yakınmaktadır.²⁶⁸

Kontrolden çıkmaya başlayan Hindu çoğunluğun ayrıştırıcı yaklaşımlarının Müslümanları ötekileştirdiğinin fark edilmesi sonrasında Müslümanlar bir denge unsuru olarak görülmüş; bundan sonra Müslümanların azınlık olarak tanımlanması ve ayrı temsili için kontenjan tanınması yönünde adımlar atılmıştır. Bu konuda atılan adımlar bilinenin aksine Morley-Minto reformlarının çok öncesine uzanır. 1871'de William Hunter yazdığı kitap ile Müslümanların İngiliz yönetimi ile ilişkilerinin geliştirilmesinde kazanacaklarının çok olacağını gösterirken, 1883'de Wilfred Scawen Blunt daha da ileri giderek; Kuzeyde Müslümanlardan, güneyde Hindulardan oluşan ve kuvvetli İngiliz merkeze bağlı bir federasyon önermiştir. İdari temsilde Müslümanlara ayrı kontenjan verilmesi ise ilk olarak 1882'de Genel Vali Lord Rippon tarafından, yerel yönetimlerde başlatılmıştır. Yerel halka yönetimin devredilmesi gerekirse, bunun tek parçalı bir yapıdan oluşamayacağı ise çok daha önceleri, 1858'de John Bright tarafından deklere edilmiştir.²⁶⁹

Kongrenin Müslümanlara ulaşmakta zorluk çektiğini gören İngilizler Müslümanların ayrı örgütlenmesini desteklemiş ve cesaretlendirmiştir. Genel Vali Lord Minto'yu Simla'da, 01 Ekim 1906'da ziyarete gelen Müslüman seçkinlerin başında İngiliz eğitilmiş ve İngiltere'ye sadakatiyle tanınan bir Şii olan Ağa Han vardır²⁷⁰ ve grubun çoğunluğu da Aligarh kökenlidir. Bu toplantıda Lord Minto'dan; Müslümanların nüfusları oranında Yasama, Yürütme ve Yargı organlarında yer almaları talep edilmiş, uygun görülen bu talep İngiliz Hükümetine taşınmış ve 1909 Morley-Minto Reformları ile kısmen ayrı seçim sisteminin hayata geçirilmesine katkı yapmıştır. Kongre tarafından Hint halkının bölünmesi olarak yorumlanan bu gelişme Rene Grousset'e göre; "Aligarh Kolejinin İngiltere için dört kolordu kıymetinde olduğunun ispatıdır."²⁷¹

268 Keleşyılmaz, a.g.e, s.15-16

269 Stephens, a.g.e, s.84-85

270 Ahmed, A., a.g.e, s.300

271 Grousset, a.g.e, s.66

Müslüman Birliğinin kuruluş amaçları arasında deklere edilen; “Hintli Müslümanlar arasında İngiliz Hükümetine karşı sadakati geliştirmek ve Hükümetin uygulamalarına ters düşebilecek bir yanlış anlamının önüne geçmek, Hintli Müslümanlar’ın politik hak ve hürriyetlerinin geliştirilmesini sağlamak ve bu konuda Müslümanların arzularının ve iddialarının Hükümete iletilmesi ve Müslümanlar arasında Hindistan’da yaşayan diğer toplumlara karşı oluşabilecek önyargı veya düşmanlığın önüne geçmek”²⁷² gibi ifadeler Müslüman Birliğinin kuruluşundaki İngiliz rolüne yönelik iddiaları destekler mahiyettedir. Tarık Ali, bu grubun başında İsmaililerin lideri ve İngiliz dostu Ağa Han ile her dönem yönetimler ile iyi ilişkiler kurmayı başaran toprak aristokrasinin olmasını ve İngiltere’ye sadakat ifadelerini manidar bulur.²⁷³ Neticede İngilizlerin güçlenen bir toplumu diğeri ile dengeleme politikası toplumlar arası mesafenin artmasına yaramıştır.

İngiliz Sömürge Yönetimi için Müslümanlar bir yandan denge unsuru olarak değer kazanırken diğeri yandan Alt Kıta ve çevre coğrafyadaki Müslümanların birlik olma ihtimali ve Osmanlı İmparatorluğu ile olan doğal bağı İngiltere için endişe kaynağı olmuştur. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu ile olan ilişkilerde bu faktörden kaynaklanan abartılı değerlendirmeler İngilizleri sürekli tedbir almaya itmiş ve bu “potansiyel tehditi” engellemek için mezhep farklılıklarından kaynaklanan anlaşmazlıklar derinleştirilerek, cemaatler arasına duvar örülmeye çalışılmıştır. I. Dünya savaşı öncesi ve sürecinde Kadıyaniler, İngiliz eğitimli elit ve Osmanlı Padişahının Arap olmadığı için halifeliği hak etmediği inancını taşıyan bazı Arap ulema ve aşiret reisleri bu maksatla kullanılmıştır. Bu politikalar Müslümanların bölünmüşlüğüne artırmış ve bu yapı bağımsızlık sonrasına da yansımıştır.²⁷⁴ Ancak, İngiltere’nin Osmanlı İmparatorluğu’nun Müslümanlar üzerindeki etkisini azaltma politikası ve bütün ayırıştırma politikalarına rağmen, İngiltere’nin Osmanlı İmparatorluğu’nu yıkma politikası karşısında Müslümanların mezhep ve düşünce ayrımını rafa kaldırarak birleşmesi ve Hindular ile bu alanda işbirliği yapması da 20.asrın ilk çeyreğinde yaşanan ilginç bir gelişme olmuştur.²⁷⁵

272 Güngör, a.g.e, s.302-303

273 Ali, T., Fundamentalizmler Çatışması, s.226

274 Keleşyılmaz, a.g.e, s.15-17, 41-49, 126-130

275 Özcan, A., a.g.e, s.95-99, 103, Ataöv, Hindistan Siyaset Yazıları, s.101, Ahmed, A., a.g.e, s.158

Bengal'in bölünmesinde yapılan gelgitler de iki toplum arasındaki ayrışmayı kuvvetlendirirken bu coğrafyadaki Hindu-Müslüman çatışmasını da alevlendirmiştir.²⁷⁶ Bugünkü Bangladeş'i de kapsayan Bengal bölgesi 1905'te, Doğu ve Batı Bengal eyaleti olmak üzere ikiye bölünmüştür. Büyük bir nüfus ve coğrafyaya sahip olan Bengal'in bölünmesi Bengal Müslümanlarına ayrı bir eyalet vaat ederken; bölgenin idari yetersizliğini aşmak için tasarlandığı ifade edilmiş, ancak Hindularca, güçlenen milliyetçi hareketi bölmek için yapılan bir hile olarak algılanmıştır.²⁷⁷ Sömürge Hindistan'ının 1913 yılında Nobel Edebiyat ödülü alan Bengalli Hindu şairi olan; milliyetçiliğe karşı olduğunu ve İngiltere'ye bağlılığını her fırsatta ifade eden²⁷⁸ Rabindranath Tagore (Şair Tagore) gibi İngiliz eğitimli ılımlı figürlerin liderliğini yaptığı protesto akımı da geniş çapta bir muhalifleşme sürecini başlatmış ve gelişen olaylar Hindu milliyetçiliğini güçlendirmiştir.²⁷⁹ İngilizlerin Hindu milliyetçiliğinin hızını kesmek için 1911'de geri adım atarak tekrar eski sisteme dönmesi ise İngiltere'ye sadakat fikri ile yola çıkan Müslüman Birliğini hayal kırıklığına uğratmıştır.²⁸⁰

İngiltere, İdari sistem ve orduyu da birlik üretmeyecek bir mantık temelinde reorganize etmiştir. Bu doğrultuda idari mekanizma; dış politika, ulaşım, iletişim, vergi gibi konularda İngiliz Sömürge Yönetimine bağlı ancak iç işlerinde serbest olan prensliklerle birlikte,²⁸¹ merkezin tam kontrolü altındaki eyaletler ve bunların yanında Kuzeybatı Sınır Eyaleti gibi önemli özerkliklere sahip alanlardan oluşan karmaşık ve pragmatik bir yapıdan oluşturulmuştur. 1757'deki Plassey savaşı sonrasında Bengal, Madras ve Bombay ordusu olmak üzere üç başkanlıkta konuşlandırılan İngiliz kuvvetleri, önceleri Müslümanları dışlayan ve Hindulara ağırlık veren bir yapıya bürünmüştü. 1857 Sipahi İsyanı sonrasında Müslümanlara olan güvensizlik artarken,²⁸² birliklerdeki karma yapının cemaatler arası önyargıları yumuşattığı ve sömürgeciye karşı düşmanlıkta birlik sağlamaya da yarayabildiğinin fark edilmesiyle,²⁸³ birlik kompozisyonlarının İngiliz Yönetimine karşıtlık üretmeyecek bir mantıkla organize edilmesi hedeflenmiştir.

276 Desai, a.g.e, s.314-316

277 Güngör, a.g.e, s.250-253

278 Tagore, a.g.e, s.32-35 ve 46-50

279 Desai, a.g.e, s.315

280 Güngör, a.g.e, s.323

281 Lamb, a.g.e., s.4

282 Desai, a.g.e, s.280-281

283 Emerson, a.g.e, s.121

Bu politika çerçevesinde cemaatlerin birbirini dengelemesi dikkate alınmış; karma alaylar, farklı cemaat ve kastlar ile birbirine uzak bölgelerden ya da düşman unsurlardan oluşturulurken, homojen Bölüklü heterojen Taburlardan oluşturulan Alaylar da kurulmuştur. Topçu sınıfı gibi kritik muharebe destek branşları İngilizlere tahsis edilirken önemli silahı olmayan muharebe destek veya muharebe hizmet destek branşları ile Sih ve Gurkalar gibi İngilizlere tehdit oluşturmayan grupların homojen muharip Alaylarına tolerans gösterilmiştir.²⁸⁴ Yeni yapılanmada isyana katılan kabilelerin ordudan tasviye edilmesine de dikkat edilmiş ve tercih nedeni olarak deklere edilen “savaşçı ırk” söylemi bu maksadın kamufle edilmesi için kullanılmıştır.²⁸⁵ Bu arada Müslümanların ordudaki sayısı ve etkinliği de azaltılmıştır.²⁸⁶ Ordunun yeniden yapılanması, İngiliz kuvvetlerinin komutanı Mareşal Frederick Roberts döneminde (1885-1893) şekillenmiş; İsyanda başrol oynayan ve o zamana dek İngiliz gücünün merkezini oluşturan Bengal ordusu küçültülmüş ve Pencap’ta da bir ordunun kurulması sonrasında ana karargâh Delhi’ye taşınmıştır. Savaşçı ırklar kabulüyle Pencaplılar, Peştunlar, Sihler, Rajputlar ve Gurkalardan oluşan birlikler kurularak cemaat ayrılıkları korunmuş,²⁸⁷ Pencap Bölgesi bu yeni yapılanmada öne çıkarılarak bir garnizona dönüştürülmüştür.²⁸⁸

İngiltere bugünkü Pakistan topraklarına denk gelen Batı ve Kuzeybatı bölgesine öncelikle Hint topraklarının korunması penceresinden bakarak Rus ilerlemesine karşı stratejik bir misyon yüklemiştir. Afgan seferlerinin başarısız olması sonrasında, muhtemel Rus ilerlemesinin coğrafi engellerle sınırlandırılması ve Peştun direniş potansiyelinin bölünmesi düşüncesiyle Afganistan tampon bölge olarak düşünülmüş ve Afgan sınırı (Durrand Hattı) bu maksatla dizayn edilmiştir. Bölgenin dağlık bölgelerinde yaşayan ve otorite kabul etmeyen Peştun aşiretler ile onların batısındaki Beluç aşiretleri de bu stratejik mantık çerçevesinde değerlendirilmiş ve bu coğrafya pragmatik bir mantıkla yönetilmiştir.²⁸⁹ Feodal hanlar ve liderlerin kısmi özerkliği altında yönetilen bu bölgenin idari yapılanması ve bayındırlık politikaları da askeri stratejik ihtiyaçlara göre değerlendirilmiştir.²⁹⁰

284 Bayur III, s.333-335

285 Güngör, a.g.e, s.87-90

286 Desai, a.g.e, s.370

287 Nyrop, a.g.e, s.262-264

288 Wild, a.g.e, s.130

289 Nyrop, a.g.e, s.20 ve 34

290 Desai, a.g.e, s.119

1900'da kurulan Kuzeybatı Sınır (Serhat) Eyaletinde,²⁹¹ devlet imkânlarının stratejik olarak öncelikli görülen Peştun ağırlıklı bölgelere yönlendirilmesiyle Beluçar daha geri planda kalmıştır. Bu bölgeyi ayakta tutacak askeri strajik derinliğin yığınakanacağı yer olarak Pencap Bölgesi düşünülmüş ve askeri garnizonlar burada konuşlandırılmıştır.²⁹²

Pencap'taki idari yapı da yine bu maksada hizmet edecek bir mantıkla düşünülmüş ve bölgedeki toprak aristokrasisi ve feodal liderlerle işbirliğine gidilmiş;²⁹³ İngiliz Sömürge Yönetiminin bu bölgedeki önceliği güvenlik ve istikrar temeline oturtulmuştur. Bu gelişmeler yaşanırken bu coğrafyadaki inanç ve kabile farklılıklarından kaynaklanan ayrışma da dikkate alınmıştır. Sipahi isyanından alınan tecrübe ile mezhep farklılıkları, Sihlerin çatışmacı kişiliği, dini cemaatlar arasındaki gerilim ve kabileler arası anlaşmazlıklar gibi dengeleyici-ayrıştırıcı politik hesaplar canlı tutulurken cemaatler arası dengenin muhafazası için idari-hukuki düzenlemeler yapılmıştır. Bölgede işbirliği yapılan Müslüman toprak aristokrasisi ve askeri sınıfların korunması için yapılan düzenlemeler bağımsızlık sonrasına taşınan bir Pencap yapılanmasının da temelini oluşturmuştur.²⁹⁴ İngiltere'nin Serhat Eyaletine yüklediği değer ve çıkarlarını muhafaza kapsamında Pencap Bölgesinde uyguladığı politikalar Müslüman yoğunluklu bölgedeki halkları ayrıştırırken Afgan sorununun da tohumlarını atmıştır.

II. Dünya Savaşı başladıktan kısa bir süre sonra Genel Vali Lord Linlithgow Hindistan'ın savaşa girdiğini açıklaması sonrasında, Sömürge Yönetiminden savaşın gerekçeleri konusunda yeterli cevap alamayan Kongre, Aralık 1939'da, yönetimdeki bütün görevlerinden istifa etmiştir. Kongrenin 1940'da başlattığı sivil itaatsizlik kampanyasına katılmayan Müslüman Birliği yakaladığı fırsatı iyi değerlendirmiş ve Kongrenin boşalttığı alanları doldurmuştur.²⁹⁵ Kongre'nin bu stratejik hatasını değerlendirmeyi bilen Müslüman Birliği²⁹⁶ İngilizlerle ittifakını savaş boyunca sürdürerek etkinliğini artırmış ve savaş sonrasında Pakistan fikrini hayata

291 Stephens, a.g.e, s.83

292Siddika, a.g.e., s.59 ve 75

293 Desai, a.g.e, s.176

294 Talbot, a.g.e, s.13 ve 54-63

295 Ali, C.M., a.g.e, s.34

296 Stephens, a.g.e, s.94

geçirmeyi başarmıştır.²⁹⁷ Bu noktaya gelinmesinde Müslüman Birliği ve Cinnah'ın liderliğinin başarısını inkar etmek mümkün değildir,²⁹⁸ ancak bunun yanında İngilizlerin Hint milliyetçiliğinin entegre bir harekete evrilmesini engellemek için örtük fay hatlarını kullanmayı seçtiğini de görmek gerekir. Zira II. Dünya Savaşı sürecinde Bölgede Japon nefesini ensesinde hisseden İngiltere, muhalefeti sertleşen Kongrenin savaş faaliyetlerini sabote etmesinden çekinerek bağımsızlık hareketinin kitleselleşmesini engellemek için Müslümanlara yaklaşmayı tercih etmiştir.²⁹⁹ ABD istihbarat kaynakları; II. Dünya Savaşı sürecinde İngiltere başbakanı Churchill'in Cinnah ile gizli olarak görüştüğünü ve Pakistan fikrini desteklediğini iddia etmektedir.³⁰⁰

İngiltere'nin toplumsal entegrasyonu önleyerek kitlesel muhalefet potansiyelini bertaraf etme maksadıyla hayata geçirdiği cemaatler, toplumlar, kastlar ve halklar arasındaki çatlakları genişletme politikaları başarılı olarak milliyetçi uyanışı zayıflatmanın yanı sıra toplumların kendi içindeki ayrılıkları da büyütmüş ve iç yarılmalara neden olmuştur. Hint milliyetçiliği ayrışarak büyürken İngiltere tarihin akışını durduramamış, Alt Kıtadan çekilmek ve yerini yeni devletlere bırakmak zorunda kalmıştır. İngiltere'nin çekilmesi sonrası sonra kurulan devletlere miras kalan toplumsal yarılmaları tamir etmek kolay olmamış; cemaat, kast, kabile ve inanç gruplarına yönelik siyaset devam etmiş ve yeni ülkelerdeki ulus inşa süreçlerinde engelleyici etki yaptığı gibi kalkınma ve demokratikleşme çabalarının önüne de set çekmiştir.³⁰¹

3.2. Hint Milliyetçiliğindeki Ayrışmadan Ayrılmaya: Hindistan ile Pakistan'ın Kuruluşu

Hint milliyetçiliğinin hızla yükselmesi karşısında İngiltere siyasi reformlar yaparak milliyetçi ivmeyi kontrol altına almak istemiştir. Hintli yargıçlara İngilizleri de yargıma hakkı veren 1883 tarihli "İlbert Tasarısı"nın, Hindistan'daki İngilizlerce gösterilen tepki nedeniyle kaldırılması neticesinde Hintlilerde oluşan milliyetçi

297 Edwardes, a.g.e, s.78-84

298 Talbot, a.g.e., s.69

299 Hobsbawm, Aşırımlar Çağı, s.295

300 Riedel, a.g.e, s.50

301 Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.39-40 ve 77

tepkilerden sonra,³⁰² eski bir İngiliz Sömürge Yönetimi memuru Allan Octovian Hume tarafından 1885'te Hint Ulusal Kongresi (HUK, Kongre veya Kongre Partisi) kurulmuştur. Kongre aslında yerel taleplerin Yönetime ulaşabileceği bir kanal oluşturarak gerilimi azaltmak ve tepkileri yumuşatmak maksadıyla hayata geçirilmiştir.³⁰³ Bu vesileyle bir bakıma Hint aydınlanmasının, Hume ve liberal İngiliz arkadaşlarının katkısıyla, kontrol altına alınacağı düşünülmüştür.³⁰⁴

Kongrede çoğunluğu oluşturan İngiliz eğitilmiş Hindu kökenli elit, Hindu kitlelere ulaşmayı başarırken³⁰⁵ Müslümanlarla iletişimde başarısız olmuş ve "Kongrenin bir Hindu çoğunluk kurumu olduğu" algısının önüne geçememiştir. Kongrenin Hindu milliyetçiliğinin bir kalesi haline geldiğini göremeyen İngilizler de hedeflerinin tersine döndüğünü farketmekte geç kalmıştır.³⁰⁶ Radikalleşen Hindu taleplerinin korkuttuğu Müslümanlar çareyi İngilizlere yaklaşmakta bulurken, Hindu aydınlanmasını kontrol etmekte zorlanan İngilizler de Müslümanlara sıcak bakmaya başlamıştır. Bu kapsamda, Genel Vali Lord Minto'yu 01 Ekim 1906'da Simla'da ziyarete gelen Müslüman elitin dile getirdiği temsilde kontenjan talebinin olumlu karşılanması Müslümanları örgütlenmeye teşvik etmiştir.³⁰⁷ Bu yılın sonunda, kurulan Müslüman Birliği,³⁰⁸ İngilizlerle müzakerelerini sürdürmüş ve 1909 yılında, Morley-Minto Reformları ile Müslümanlar için ayrı seçim sisteminin hayata geçirilmesini sağlamıştır.

Kongre'nin liberal aydınları 1905'e kadar; sadakatle bağlı oldukları İngilizlerin liberal haklar vermesini beklemiş, beklentileri karşılanmadığında da hayal kırıklığı yaşamıştır. Bu durum Kongrede muhalif bir Hindu milliyetçiliğinin gelişmesine yol açmış ve güçlenen bu milliyetçi grup Öz Yönetim talepleri ile yükselişe geçerken, militanlaşan bir toplumsal taban da kazanmıştır. Hindu milliyetçilerini güçlendiren önemli bir gelişme de Bengal'in bölünmesi olmuştur. Bugünkü Bangladeş'i de kapsayan Bengal bölgesi, 16 Ekim 1905'de, Doğu ve Batı Bengal eyaleti olmak üzere ikiye bölünmüştür. Büyük bir nüfus ve coğrafyaya sahip olan Bengal'in doğusu ile batısının; ulaşım ve haberleşme sorunları ile tecrit edilmesi karşısında idari

302 Stein, a.g.e., s.276

303 Hobsbawm, İmparatorluk Çağı, s.84

304 Desai, a.g.e., s.300-301 ve 373

305 Grousset, a.g.e., s.67

306 Öke, a.g.e., s.5

307 Güngör, a.g.e., s.300-301

308 Öke, a.g.e., s.9

zorluklar yaşayan İngilizler, çözümü Bengal Eyaletini ikiye ayırmakta görmüştür. Ancak bu gelişme Hindu milliyetçilerince; Müslümanlara ayrı bir eyalet vermek için bu bölünmenin hayata geçirildiği şeklinde yorumlanmış ve neticede Bölge kaosa sürüklenmiştir.³⁰⁹

Bengal bölünmesi, Hindu-Müslüman ayrışmasının temel kırılma noktalarından biri olmanın yanı sıra ılımlı Hinduların direncinin kırılmasına da neden olan bir gelişmedir. Bu gelişme üzerine Hindu çoğunluğun “İngiliz Mallarının Boykotu (Swadeshi)” sürecini başlatmasıyla³¹⁰ birlikte, Rabindranath Tagore (Şair Tagore) gibi ılımlı figürlerin dâhil olduğu protestolar güçlü bir muhalifleşme-ayrışma süreci başlatmış ve ani bir terör dalgasına neden olmuştur.³¹¹ Bu süreçte Hindu milliyetçilerinin taleplerini desteklemek zorunda kalan Kongre libarelleri, 1907’deki Kongre toplantısında Hindu milliyetçilerini tasfiye ederek ülkedeki gerilimi azaltmayı tercih etmiştir.³¹² Hindu milliyetçilerinin lideri Tilak’ın tutuklanması radikal hareketin gücünü azaltmış; İngilizler çareyi Bengal’i tekrar birleştirmekte (1911) bulmuş, bu kez de Müslümanlar hayalkırıklığına uğramıştır. Müslümanların İngiltere’ye karşı olumsuz tavrı; İngiltere’nin Osmanlı Devletine karşı düşmanca politika yürütüp, “İslam dostu olduğu” fikrini aşındırmasıyla artmıştır.³¹³ Kuruluş bildirgesinde, İngiltere’ye sadakat altında Müslüman haklarının savunulacağını vurgulayan Müslüman Birliği³¹⁴ de İngiliz Hükümetine tepkisi artan Müslümanları yanına çekmeye başlamıştır.

Hintliler I. Dünya Savaşında İngiltere’ye sadık kalmış, bu savaşta yaklaşık 985.000 Hintli asker İngiltere’ye hizmet etmiştir.³¹⁵ Şiddet karşıtı Gandhi de, İngiltere’ye olan bağlılığının galebe çalmasıyla, zaman zaman tepki almasına rağmen, İngiliz ordusu için asker toplama faaliyetine katılmış³¹⁶ ve kurduğu sıhhiye müfrezesi ile yaralı ve hastaların tedavisine katkı vermiştir.³¹⁷ Hint halkının İngiltere’ye verdiği bu destek sürecinde İngilizlerin söylemleri savaş sonrasına yönelik reform beklentisini güçlendirmiştir. Canlanan reform esintilerinin yolaştığı

309 Desai, a.g.e, s.313-319

310 Stein, a.g.e, s.292-296

311 Desai, a.g.e, s.315

312 Güngör, a.g.e, s.271-272

313 Öke, a.g.e, s.18

314 Bayur III, s.477

315 Grousset, a.g.e, s.72

316 Gandhi, a.g.e., s.152, 187-189, 269-271, 379-381

317 Riedel, a.g.e, s.45

umut ortamı Kongre ile Müslüman Birliği arasında bir uzlaşma zeminine de imkân vermiştir. Bu dönemde Kongre içerisinde hareket etmekle birlikte Müslüman Birliği ile de bağı bulunan Cinnah'ın önemli katkı sağladığı bu uzlaşma 1916 Lucknow Paktı ile belgelenmiştir.³¹⁸ Bu uzlaşma ile taraflar; yeni Anayasa, seçimlerde Müslümanlara kontenjan ayrılması ve bunun oranı gibi çetrefilli konular üzerinde anlaşmaya varmıştır.³¹⁹

Savaş sürecinde artan beklentiler ABD Başkanı Woodrow Wilson'un Self-Determination (Halkların Kendi Kaderini Tayin Etmesi) ilkesi ile daha da kuvvetlenmiştir.³²⁰ Genel Vali görevine 1916'da başlayan Lord Chelmsford, savaş sürecinde verdiği vaatlerle beklenti çıtasını yükseltmiş ve neticede savaş bitince 1919 yılında, Montagu ve Chelmsford reformları olarak bilinen düzenleme yapılmıştır. Bu düzenleme ile diyarşi (ikili yönetim sistemi) yürürlüğe girerken,³²¹ Hintli bakanlara iç idare alanında görev verilmiş, maliye, kamu düzeni gibi temel alanlar İngilizlerde kalmıştır.³²² Sonuç olarak bu reformlar halkın yükselen beklentilerini karşılamamıştır.³²³

Savaş sonrasında artan ekonomik sorunlar ve reformların yarattığı hayal kırıklığı nedeniyle yaygınlaşan protestolar karşısında İngilizler baskıyı artırmış ve "Rowlatt Düzenlemesi (Rowlatt Act)"ni yürürlüğe koymuştur. Yönetime keyfi tutuklama vs imkânı veren bu düzenleme halkı sindirmeye ve protestoları durdurmaya yetmemiştir. Amristar'da halka askerlerin ateş açması neticesinde; 379 ölü ve 1137 yaralı ile sonuçlanan katliam sonrasında gerginlik tüm ülkeye yayılmıştır.³²⁴ İngiltere'nin savaş sonrasında Türk topraklarında hayata geçirdiği işgal politikasından rahatsız olan Müslümanlar da protestolara başlamış ve 24 Kasım 1919'da Bombay'da "Hilafet Komitesi"ni kurmuştur. Gandhi ve Nehru gibi liderler Hilafet Komitesinin protestolarına katılarak destek vermiştir.³²⁵ Kongre liderlerinin verdiği bu desteğin altında Müslüman Birliğinin zayıflatılması hedefinin

318 G. Allana., **Bir Milletin Yaratıcısı Cinnah**, Çev. A.Edip Uysal, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1982, s.66-70, 74-77

319 Ali, C.M., a.g.e, s.15

320 Grousset, a.g.e, s.72

321 Ali, C.M., a.g.e, s.16

322 Desai, a.g.e, s.321-322

323 Bayur III, s.521-526

324 Akbaş, İ., a.g.e, s.74-75

325 Aktaş, C., a.g.e, s.49-50

yattığına inanan Müslüman Birliği bu gelişmeye şüphe ile yaklaşmıştır.³²⁶ Bu bağlamda Gandhi'nin verdiği desteğe karşılık Müslümanların inek kesmeye son vermesini istediği iddiası gündeme gelmiş, ancak Gandhi bunu reddetmiştir.³²⁷ Neticede İngiliz politikalarının hayalkırıklığının birleştirdiği bu ortamda yapılan görüşmelerden ortak mücadele kararı çıkmıştır. Müteakiben Gandhi'nin Ekim 1920 Kongre toplantısında gündeme getirdiği sivil itaatsizlik eyleminde bütün gruplar birleşerek İngiliz Sömürge Yönetimini sarsmıştır.³²⁸ Çözüm arayan İngiltere 23 Aralık 1920'de yeni bir anayasa önerisi sunup, Ocak 1921'de "Prenslükler Meclisi"ni kurmuş, ancak bütün Hintli gruplar bu anayasayı reddetmiştir.³²⁹

1920'ler siyasal uyanışın canlandığı ve siyasal Hinduizmin temelini atıldığı bir dönemdir. Bütün azınlıkları dışlayıp Hindu Altın Çağını toplumsal entegrasyon zemini olarak gören V.D. Savarkar'ın "Hindutva (Hindu kimdir)" ideolojisinin takipçileri 1925 yılında "Gönüllü Milli Birlikler (RSS)"i kurarak Hinduizmi siyasal alana, militan bir yapılanma içerisinde taşımıştır. Bu örgüt daha sonra 1928 yılında radikal Hindu milliyetçisi "Hindu Mahasaba"ya dönüşerek siyaset sahnesinde yerini almıştır. Sosyalist hareketin de güçlendiği bu dönemde Kongrenin bölünmesini istemeyen Gandhi, sosyalistlerin lideri Nehru'nun 1929'da Kongreye başkan seçilmesini sağlayarak, Nehru'nun gelecekte Hindistan siyasetinde üstleneceği rolün de temelini atmıştır.³³⁰ 1929'daki "Dominyon Statüsü" önerisi Müslüman Birliği tarafından olumlu karşılanırken Kongre tarafından reddedilmiştir. Kongre, 1930 Lahor toplantısı sonrasında bağımsızlık hedefine yönelmiştir. Gandhi de bu karara; ikinci sivil itaatsizlik kampanyası çerçevesinde başlattığı tuz yürüyüşü ile destek vermiş,³³¹ bu nedenle tutuklanmış, ancak uluslararası toplumun dikkatini çekmeyi başarmıştır.³³²

İngiliz Hükümeti ise yeni bir anayasa oluşturma amacıyla, Hint halkının bütün temsilcilerinin katılımıyla (Prenslükler, Müslümanlar, Sihler, Hindular ve Dokunulmazlar) Londra'da Yuvarlak Masa Toplantıları yapma kararı almıştır. Hedefleri ayrışan Müslüman Birliği ve Kongre, 1930 ve 1931 yıllarında Londra'da icra

326 Allana, a.g.e., s.135-145

327 Gandhi, a.g.e, s.407-408

328 Desai, a.g.e, s.379-381

329 Grousset, a.g.e, s.74-77

330 Kulke ve Rothermund, a.g.e, s.408-409 ve s.411

331 Ali, C.M., a.g.e, s.24

332 Bayur III, s.558-569

edilen toplantılarda birlikte hareket etmemiştir. Kongrenin katılmadığı toplantılara bir dönem Gandhi katılsa da bir uzlaşma zemini bulunamamıştır.³³³ Yükselen milliyetçi ivmeyi yavaşlatmak için çare arayışındaki İngilizler bu ayrışmayı kullanmayı bilmiş; Kongre ve Müslüman Birliğinin yollarının ayrıldığı kavşağa prenslikler ve dokunulmazları da dâhil etmeyi denemiştir. Bu çerçevede İngiltere'nin 1932'de, dokunulmazlara ayrı oy kullanma ve temsil hakkını tanıması Gandhi ile Kongrenin tepkisine neden olmuş; dokunulmazların lideri B.R.Ambedkar ile Gandhi arasında yapılan görüşmelerde verilen karşılıklı tavizlerle sorun çözülsede kast sistemi Hindu toplumunun bir bütün olarak hareket etmesini engellemiştir.³³⁴

Yuvarlak masa toplantılarının sonucu olarak gelen 1935 Hindistan Yasası; Müslümanlara örtülü olarak azınlık statüsü, prensliklere de özerklik verdiğinden Kongre tarafından, İngiltere'nin "böl ve yönet" politikasının ürünü olarak görülmüştür. Bu yasa ile bazı haklarını güvence altına almayı başaran Müslümanlar, Kongrenin gücünü de zayıflatan bu tür gelişmeleri olumlu değerlendirmiştir. Müslüman cemahtaki o zamanlarda, etkili şair ve siyasi önder Muhammed İkbal'in 1930'da dillendirdiği Müslümanlara ait "Kuzeybatı Müslüman Hind Devleti" fikri³³⁵ ve İngiltere'de bir Müslüman öğrenci olan Chaudri Rahmat Ali'nin 1933 yılında gündeme getirdiği "PAKİSTAN" fikri daha kabul görmemiş durumdadır. Pakistan sözcüğünün iki anlamı vardır. İlki; baş harflerin birleştirilmesiyle, Müslümanların çoğunlukta olduğu "P"encap, "A"fgan (Kuzey Batı Sınır Eyaleti), "K"eşmir, "S"ind ve Belucis"tan" eyaletlerinden oluşan bölgeye gönderme yapar. Diğeri ise; bu ülkenin (Pak sözcüğünün) saf ve temiz anlamına gelmesidir.³³⁶

Yeni yasa gereği 1936'da yapılan ilk seçimlerde Kongre zafer kazanmış, Müslüman Birliği ise Müslüman kontenjanlarını dahi dolduramamıştır. Kongre tarafından 1937'de kurulan eyalet hükümetlerinin Müslümanlar aleyhine ayrımcılık yapması ve Hindu kültürünü dayatan politikalara başvurması Müslümanlardaki asimilasyon korkusunu artırırken Müslüman Birliğinin savunduğu argümanların güçlenmesiyle sonuçlanmıştır.³³⁷ İngiltere'nin, Hintlilerin onayını almadan Hindistan'ı II. Dünya Savaşına sokması, Kongre'nin Aralık 1939'da eyalet meclislerindeki

333 Allana, a.g.e, s.210-218

334 Stein, a.g.e., s.338-344

335 Ahmed, a.g.e, s.195-199

336 Ali, C.M., a.g.e, s.25-26

337 Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.84

görevlerinden çekilmesi ve yeni bir sivil itaatsizlik kampanyası başlatmasına neden olmuştur. Sivil itaatsizlik kampanyasına katılmayan Müslüman Birliği de savaş süresince İngilizlerle ittifakını sürdürerek Kongrenin boşalttığı alanları doldurmuş ve etkinliğini arttırmayı başarmıştır.³³⁸

Müslüman Birliğinin başkanlığını 1937’de üstlenen Cinnah³³⁹ da 1938 yılındaki Sind toplantısında kapalı olarak gündeme getirdiği Hint Müslümanlarının ayrı bir millet olduğu savını 1940 başında bir gazetede yayınladığı makale ile kristalize etmeyi müteakiben,³⁴⁰ Müslüman Birliğinin 22 Mart 1940 Lahor toplantısında açıklamıştır. Cinnah’ın, Hindistan’da Müslümanlar ile geri kalan Hintlilerin ayrı birer millet oldukları ve Müslümanların ayrı bir devlet kurma hakkı olduğu düşüncesine yönelik konuşması bu toplantıda heyecan yaratmış, iki millet teorisi diye adlandırılan bu sav oylamaya sunulmuş ve Pakistan Kararı olarak 23 Mart 1940’da resmen kabul edilmiştir. Bu karar Hint tarafında tepki ile karşılanırken İngiltere’de soğuk karşılanmamıştır.³⁴¹

Japon tehdidini göz önünde tutan İngiltere savaş sürecinde atadığı genel valileri bölgeyi bilen askerlerden seçerken,³⁴² muhalefeti azaltma kapsamında yeni çözüm önerileri getirmiş; Dominyon Statüsünün de yer aldığı bu öneriler Kongre tarafından reddedilmiştir. II. Dünya savaşı sonrasında İşçi Partisi’nin iktidara gelmesiyle İngiltere’nin Alt Kıta politikası değişime uğramış ve İngiltere Hint Altkıtasından çekilme planlarını dillendirmeye başlamıştır. Yeni İngiliz Hükümetinin teşvikiyle 1946’da yapılan seçimlerde Müslüman Birliğinin artan gücü ortaya çıkmış ve Müslüman Birliği de bağımsız devlet talebini açıkça ortaya koymuştur. Kongre ile Müslüman Birliğini uzlaştırmayı başaramayan Genel Vali Şubat 1947’de değiştirilmiş ve İngiliz Hükümeti 20 Şubat 1947’de, Temmuz 1948’den geç olmamak kaydıyla Hindistan’dan çekileceğini açıklamıştır.³⁴³ Bu gelişmeler sonrasında İngiltere’nin yeni Genel Vali Lord Mountbatten’e verdiği direktif; öncelikle egemenliğin birleşik bir Commonwealth (İngiliz Milletler Topluluğu) üyesi Hindistan’a devredilmesi, aksi

338 Kulke ve Rothermund, a.g.e, s.421

339 Allana, a.g.e, s.254-257

340 Ahmed, A., a.g.e, s.202

341 Allana, a.g.e, s.294-300

342 Stephens, a.g.e., s.146-149

343 Akbaş, İ., a.g.e, s.83

durumda ise iki devletli bir federasyon sağlanarak, Hint Okyanusu bölgesindeki İngiliz çıkarlarının korunması olmuştur.³⁴⁴

Pakistan fikrine karşı olan Kongre ve Kongre lideri Nehru dini temelde ulus fikrine karşı çıkmış³⁴⁵ ve anlaşmaya yanaşmamıştır. Ancak Müslüman Birliğinin bağımsızlık ısrarını kıramayan Kongre, 18 Nisan 1947'de Pakistan fikrini kabul etmek zorunda kalmıştır.³⁴⁶ Dixit'e göre; Kongrenin bu kararı almasındaki ana neden bağımsızlığın geciktirilmesinde yaşanması muhtemel kayıplardır.³⁴⁷ Genel Vali Mountbatten, ayrılma planının genel esaslarını 3 Haziran 1947'de açıklamıştır, buna göre; 15 Ağustos 1947'de iki bağımsız devlet kurulacak ve Pencap ile Bengal eyaletleri; Doğu ve Batı olarak ikiye bölünecektir.³⁴⁸ Bölgeyi Commonwealth içinde tutma hedefine ulaşan Ayrılma Planını,³⁴⁹ 19 Temmuz 1947'de İngiltere Parlamentosu kabul etmiştir.

Bundan sonra Alt Kıtada hızlı bir ayrışma süreci yaşanmış; İngiliz Yargıç Sir Cyril Redcliff başkanlığındaki komisyonun 17 Ağustos 1947'de belirlediği sınırlar iki tarafı da memnun etmemiştir.³⁵⁰ 15 Ağustos 1947 tarihinde Pakistan ve Hindistan iki ayrı devlet olarak tarih sahnesine çıkmış, ancak her iki ülkede de ciddi boyutlarda insani sorunlar yaşanmıştır. 1948'e kadar devam eden olaylarda sadece Pencap Bölgesinde yaklaşık altıyüzbin insan hayatını kaybetmiş, toplamda iki ülkede ondörtmilyon³⁵¹ insan da mülteci durumuna düşmüştür.

³⁴⁴ Ali, C.M., a.g.e., s.116-119

³⁴⁵ Nehru, a.g.e., s.529

³⁴⁶ Ali, C.M., a.g.e., s.113

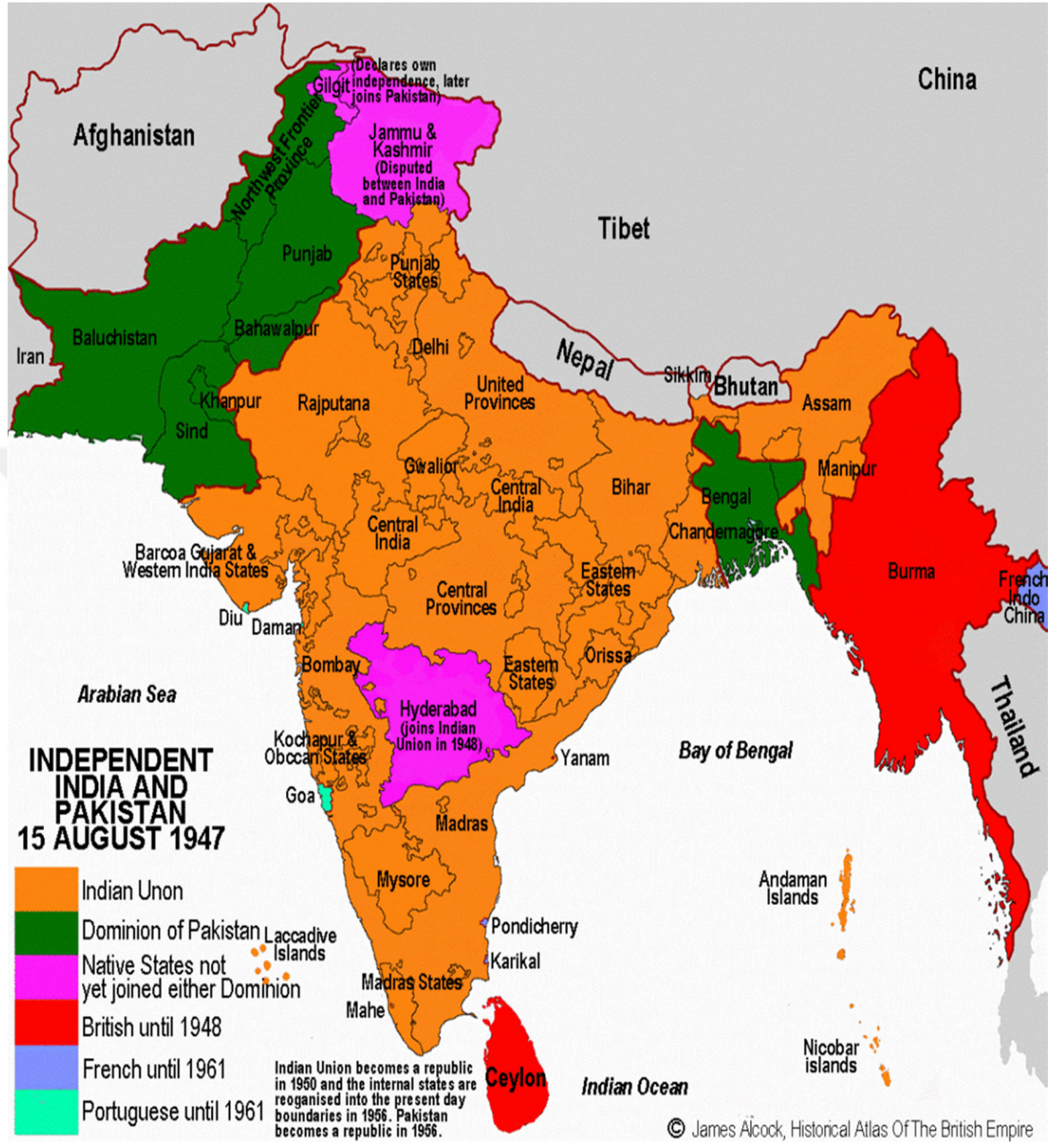
³⁴⁷ Dixit, a.g.e., s.129

³⁴⁸ Bayur III, s.649-657

³⁴⁹ Gupta, a.g.e., s.77

³⁵⁰ Schofield, a.g.e., s.33-37

³⁵¹ Edwardes, a.g.e., s.238

Harita-12: Hindistan ve Pakistan'ın Kuruluş Sınırları

3.3. Bağımsızlık Sürecindeki Temel Anlaşmazlık Alanları

İngiltere'nin Hint Yarımadası'ndan ayrılacağına netleşmeye başladığı 1946 yılı ile çekilmeyi tamamladığı 1948 yılı arasında kalan iki yıl Hindistan ve Pakistan için kuruluş dönemini ifade eder. Bu süreç aynı zamanda bağımsızlık mücadelesindeki ayrışmayı yaratan karşıt milliyetçiliklerin canlandığı ve ötekine olan

nefreti beslediği bir dönemdir. Kuruluş safhasındaki iki ülke bu dönemde birçok zorluğu göğüslerken İngiltere'nin çözmeden bıraktığı iki büyük sorun ile yüzleşmek zorunda kalmıştır; Prensliklerin Statüsünün Belirlenmesi ve Sınır Aşan Su Kaynaklarının Paylaşımı Sorunu. Birbirinden ayrı gibi görünen bu iki sorun aslında iki ülkeyi defalarca çatışma durumuna getiren milliyetçilik sorununun somutlaştığı Keşmir Sorunu ile de bağlantılıdır.

3.3.1. Prensliklerin Statüsünün Belirlenmesi Sorunu

İngiltere Bölgeden çekilmeyi kabul ettiğinde, kendisine özel anlaşmalarla bağlı tuttuğu beş yüzseksen civarındaki irili ufaklı prensliğin statüsünü netleştirememiştir.³⁵² İngiliz yönetiminde prenslikler üç gruba ayrılmıştır. Keşmir'in de içinde bulunduğu yaklaşık 140 kadar sayıdaki ilk grubun yasama ve yargı konularında tam yetkisi vardır. Yine yaklaşık 140 kadar mevcudu olan ikinci grubun yönetimine İngiltere bir dereceye kadar müdahil olur. Bu müdahil olmanın derecesi ise bir prenslikten diğerine değişir. Üçüncü grupta ise yönetim hakları ciddi anlamda kısıtlanmış 300 civarında prenslik bulunur.³⁵³ Prensliklerin statüsü konusunda İngiliz hükümetinden resmi bir tutum alamayan Genel Vali Mountbatten, 25 Temmuz 1947'de prenslik temsilcileriyle yaptığı toplantıda, ekonomik ve coğrafi şartların getirdiği zorunlulukları dikkate alarak, Hindistan veya Pakistan'a katılmalarını tavsiye etmiştir.

Müteakip görüşmelerde gündeme gelen ve Müslüman Birliğinin olumlu baktığı bağımsız prenslik seçeneği ise Kongre tarafından şiddetle reddedilmiştir.³⁵⁴ Kongreye göre; bağımsız bir prenslik Hindistan'ın bütünlüğü fikrini sarsabilir ve yaratacağı muhtemel domino etkisiyle Hindistan'ı parçalayabilir ve bundan dolayı bir prensliğin Pakistan'a katılması bağımsız kalmasından daha makuldür.³⁵⁵ Aslında İngilizler de prensliklerin bağımsızlığına pek sıcak bakmamıştır;³⁵⁶ çünkü bu konuda çıkması muhtemel sorunlar İngiliz çıkarlarını sekteye uğratma kapasitesine sahiptir.

³⁵² Stephens, a.g.e, s.232-234

³⁵³ Lamb, a.g.e, s.4

³⁵⁴ Gupta, a.g.e, s.73-75, 77-79

³⁵⁵ Gupta, a.g.e, s.90-91

³⁵⁶ Schofield, a.g.e, s.39-40

Her iki taraf da bağımsızlık tarihi gelmeden önce, prenslik sorunlarını çözmek maksadıyla Temmuz 1947’de, “Devletler Bürosu” adında birer organizasyon kurmuş ve prensliklerle ilişkilerini bu organizasyonlar üzerinden yürütmeye başlamıştır. Hint tarafı bu organizasyonun başına, daha sonra Hindu milliyetçileri tarafından “Demir Adam” olarak adlandırılan Sardar Pattel’i getirmiştir.³⁵⁷ Realist ve pragmatik bir devlet adamı olan Hindu milliyetçisi Sardar Pattel, tercihi netleşmemiş prensliklerin Hindistan’a bağlanmasında önemli rol üstlenmiştir.³⁵⁸ Bağımsızlık günü geldiğinde, prensliklerin tamamına yakını, Hindistan ve Pakistan arasında bir tercih yaparak, katılım antlaşmalarını imzalamış, ancak üç prenslik; Cunagarh, Haydarabad ve Keşmir iki yeni devletten birine bağlanma konusunda tercih yapmamıştır.³⁵⁹

Cunagarh ve Haydarabad prensliklerinde halkın çoğunluğu Hindu olmasına rağmen yöneticiler Müslümandır. Gücerat güneyinde, Hint Okyanusu kıyısındaki Cunagarh Hindistan topraklarıyla çevrilidir ve Pakistan ile sadece deniz yolu irtibat kurma imkânı vardır. Cunagarh Navabı Şah Navaz Butto, 15 Ağustos 1947’de Pakistan’a bağlanmak istediğini açıklamış ve bu talep Pakistan tarafından kabul görmüştür. Pakistan’ın bu kararı Hindistan Yönetimini şok etmiş ve iki yeni devletin kuruluş ilkelerine yönelik müzakerelerde uzlaşılan esasların Pakistan tarafından rafa kaldırılması olarak yorumlanmıştır.³⁶⁰ Bu durum Genel Vali Mountbatten’ı da kızdırmış ve Pakistan Yönetimini protesto etmesine neden olmuştur.³⁶¹ Ian Stephens’e göre; coğrafi açıdan bu kadar uzakta olan Cunagarh’ın Pakistan’a bağlanma talebi ve bunun Pakistan tarafından kabul edilmesi Hindistan Birliği yönetiminde şok etkisi yaratmış; bu durumu, Pakistan’ın Hindistan Birliğini istikrarsızlaştırmak için tuzak kurduğu şeklinde algılayan Hindistan Birliği yöneticileri Pakistan’a karşı bilenerек diğer prensliklerde rovanş arayışına girmiş ve bu adım Pakistan’a yarardan çok zarar vermiştir.³⁶²

İngiliz Hindistan’ının coğrafi olarak en büyük prens devletlerinden biri olan ve Sipahi İsyanındaki sadakatının de katkısıyla, İngiliz Yönetimi nezdindeki itibar

357 Halil Toker, “Cunagarh ve Haydarabad Bağlamında Keşmir’in Hindistan’a İlhakı Üzerine Bir Değerlendirme”, *Keşmir Dosyası*, der. Halil Toker, s.72-74

358 Stephens, a.g.e, s.282

359 Ali, C.M., a.g.e, s.276

360 Gupta, a.g.e, s.79-80

361 Toker, Keşmir Meselesini Kavramak, s.41

362 Stephens, a.g.e, s.235-236

açısından en tepede yer alan Haydarabad³⁶³ ise Dekken bölgesindeki konumuyla coğrafi olarak Hindistan topraklarının içinde tecrit edilmiş durumdadır.³⁶⁴ Burada konuşlu 7.000-8.000 kişilik zırhlı birlik ise İngiliz Hindistan'ının kara gücü unsurlarının başlarında gelmektedir.³⁶⁵ 3 Haziran 1947'deki Ayrılma Bildirisi sonrası Haydarabad Nizamı Osman Ali Han bağımsızlık tercihini açıklamış; bu teklifi mantık zemininden yoksun görerek reddeden Hindistan Birliği yöneticilerinin yanı sıra Genel Vali Mountbatten ile Hindistan temsilcilerinin bütün ikna çabalarına rağmen Hindistan'a bağlanma fikrini kabul etmemiştir.³⁶⁶ Coğrafi konum, Hindistan'ın tarihi ve kültürel bağı gibi argümanları kabul etmeyen Haydarabad Nizamı bağımsızlıkta ısrarcı olmuştur.³⁶⁷ Nüfus çoğunluğu Müslüman olan Keşmir'in Hindu yöneticisi Mhrace Sing de bağımsız kalmak istemiş, bu tutum ilgili taraflar ile Keşmir halkı tarafından olumsuz karşılanırken, Genel Vali Mountbattenda Mhrace'ye; coğrafi konum, ekonomik hayat, tarihi ve kültürel bağ gibi argümanlar ile Pakistan'ı işaret etmiştir.³⁶⁸ Bağımsızlık fikrini koruyan Mhrace Sing, iki yeni devlet ile eyaletin eski statüsünün devamına yönelik bir anlaşma yapmak istemiş; Pakistan bunu kabul ederken, Hindistan buna yanaşmamıştır.³⁶⁹

Müslüman Birliği, Keşmir'i Pakistan'ın bir parçası olarak görmüştür. Demografik yapı, ekonomik hayat ve dış dünyayla irtibat kurma vasıtaları ve coğrafi durum dikkate alındığında; Keşmir'in ibresi Pakistan'ı göstermektedir. Pakistan'a hayat veren İndus, Celum ve Çenab nehirlerinin suları Cammu ve Keşmir topraklarından geçerken, Pakistan ekonomisinin temel direği olan tarım sektörünün belkemiğini oluşturur.³⁷⁰ PA"K"İSTAN sözcüğü içindeki "K" harfi Keşmir'i ifade etmektedir. Müslüman Birliğine göre; Pakistan'ın bağımsızlığının kabulü PAKİSTAN fikrinin de onaylandığı anlamına gelmektedir.³⁷¹ Keşmir Meclisi de 19 Haziran 1947'de Pakistan'a katılma yönünde karar almış³⁷² ve sonrasında Hintli Mhrace Sing'in ülkeyi terk etmesine yönelik bir kampanya başlatılmıştır. Dolayısıyla Müslüman Birliği için Keşmir'in Pakistan'a katılması sadece bir zaman meselesidir

363Toker, Keşmir Meselesini Kavramak, s.44-45

364 Stephens, a.g.e, s.237

365 Edwardes, a.g.e., s.201

366 Phillips Talbot,"Kashmir and Hyderabad," World Politics, Vol. 1, No. 3 (Apr., 1949), pp. 321-332, JSTOR, Accessed: 05-11-2016 10:52 UTC

367 Gupta, a.g.e, s.84-85

368 Noorani, a.g.e., s.33-34

369 Lamb, a.g.e., s.121-122

370 Lamb, a.g.e., s.12

371 Gupta, a.g.e, s.441

372 Lamb, a.g.e, s.95

ve bu konuda bir sorun beklenmemektedir. Ancak, İngiliz Hindistan'ı döneminde olduğu gibi Keşmir'i; zengin kaynakları ve kuzey sınırlarının güvenliği için taşıdığı stratejik önem nedeniyle vazgeçilmez gören yeni Hindistan Yönetimi Pakistan'ı sürprize uğratmıştır.³⁷³

Diğer yandan Haydarabad ve Cunagarh'ın Müslüman yöneticilerinin kararlarını, Hindu çoğunluğun tercihini yansıtmadığı gerekçesiyle kabul etmeyen Hindistan Yönetimi, her iki prenslikte de plebisit yapılarak halkın tercihinin ortaya çıkmasında ısrarcı olmuştur. Plebisit talebi Müslüman yöneticiler tarafından kabul görmeyen Hindistan Yönetimi, bu eyaletlerde iç kargaşa çıkmasına örtülü destek vererek bu bölgelerin yönetilemez hale gelmesine neden olmuştur.³⁷⁴ Müteakiben Hindistan, Hindu çoğunluğun güvenliğini gerekçe göstererek her iki prensliğe de askeri müdahalede bulunmuş ve Hindistan yanlısı yönetimlerin iktidara gelmesini sağlamıştır. Coğrafi olarak tecrit edilmiş durumdaki bu prensliklerde Hindistan güdümlü yeni yönetimlerin kontrolü altında yapılan referandumlar sonucunda bu prenslikler Hindistan'a katılmıştır. Bu gelişmeleri kabul etmeyen Pakistan konuyu Birleşmiş Milletlere taşıdıysa da sonuç alamamıştır. Keşmir konusu, özellikle Haydarabad ve Cunagarh gelişmeleri sonrası Pakistan için farklı bir boyuta taşınmış ve beka sorunu mahiyeti almıştır.³⁷⁵ Bunun yanı sıra, Haydarabad'ın bağımsızlığını ve Pakistan'a bağlanmak isteyen Junagarh'ı destekleyen Pakistan'ın tavrı, Hindistan tarafında art niyet olarak algılanmış ve Hindistan'ın Keşmir davasına daha hırslı sarılmasına neden olmuştur.³⁷⁶

3.3.2. İndus Suları Sorunu

Hindistan ve Pakistan arasında bağımsızlık sürecinde yaşanan diğer bir ciddi sorun da İndus Havzası sularının paylaşımı sorunudur. Pakistan'ın en büyük ve önemli nehri İndus (Sind) ÇHC topraklarındaki Tibet'ten doğar, Hindistan kontrolündeki Keşmir'den geçerek Pakistan toprağına girer ve güneye iner. Buradaki verimli düzlüklerde yine Tibet'ten doğan Sütlec ile birlikte Keşmir dağlarından hayat bulan Ravi, Beas, Celum ve Çenab Nehirleriyle birleşerek³⁷⁷ güçlendikten sonra

³⁷³ Gupta, a.g.e, s.121

³⁷⁴ Talbot, P., a.g.e.

³⁷⁵ Ali, C.M., a.g.e, s.277-281

³⁷⁶ Dixit, a.g.e., s.308

³⁷⁷ Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.14 ve 20

Sind eyaletinden geçip Arap denizine dökülür. Bu nehirlerin suladığı Pencap ve Sind eyaletlerinin büyük bölümü Pakistan ekonomisinin can damarı olan İndus Havzasını oluşturur.³⁷⁸ Celum ve Çenab Nehirleri ise Hindistan kontrolündeki Keşmir'de doğar ve İndus Havzasını besler. Tarım ağırlıklı bir ekonomiye sahip olan Pakistan için İndus suları hayat anlamına gelmektedir,³⁷⁹ zira bu sular olmadan Pakistan çölleşme riski ile karşı karşıyadır. İndus sularının devamlılığının sağlanması konusunda bir kayıp Pakistan'da ekonomiyi etkilemekte ve güvensizliğe neden olmaktadır.³⁸⁰ Bağımsızlık sürecinde su kaynaklarına sahip olmayı başaran Hindistan, Pakistan'a karşı stratejik bir kartı ele geçirmiş ve hamle üstünlüğünü kazanmıştır.³⁸¹

Harita-13: Hindistan Su Kaynaklarını Gösteren Harita

378 Akbaş, İ., a.g.e., s.16

379 Lamb, a.g.e., s.10

380 Talbot, a.g.e., s.112

381 Gupta, a.g.e., s.443

Keşmir çatışmaları sürerken Hindistan bu bağlamda 1 Nisan 1948'de suları keserek³⁸² Pakistan üzerinde baskı kurmayı başarmıştır. Pakistan'ın Mayıs 1948'de gönderdiği heyetleri oyalamış ve ancak ateşkes sağlandıktan sonra, 1950 yılı içinde, yapıcı olarak görüşmeye yanaşmıştır. Hindistan 1951 yılında, inşa ettiği kanal ve barajlar nedeniyle zaman zaman suyu keserek Pakistan'da tarımsal üretim krizinin ayak seslerini hissettirmiştir.³⁸³ Bu safhadan sonra İndus Sularının Paylaşımı Sorunu uluslararası bir mahiyet almış ve Dünya Bankasının devreye girmesi sonucunda çözüm arayışları hız kazanmıştır. Dünya Bankasının 1954-59 yıllarındaki aracılığı ile yapılan görüşmeler sonucunda 1960'da taraflar anlaşmaya varmıştır. ABD önderliğindeki Batı ülkeleri projenin finansmanını üstlenerek tarafları ikne etmeyi başarmıştır.³⁸⁴

Bu antlaşmanın imzalanmasında ABD'nin Dünya Bankası üzerinden verdiği destek önemlidir. Spykman'ın Kenar Kuşağını çevrelemeyi hedefleyen ABD, CENTO ve SEATO gibi örgütlere girmesini sağladığı Pakistan'a Keşmir konusunun çözümünde destek vermek istemiş, arabuluculuk teklifleri Nehru'dan dönünce, yeni müttefiki Pakistan için hayati önem taşıyan su konusunda destek vermeye yönelmiş ve bu konuda başarı kazanmıştır.³⁸⁵ Karaçi'de, 9 Eylül 1960'de imzalanan İndus Suları Anlaşmasına göre; Sind Nehri ile Celum ve Çenab Nehirlerinden Pakistan'ın, Pencab'ın doğusundan geçerek Hindistan'a giden Sütlec, Ravi ve Beas Nehirlerinden de Hindistan'ın faydalanması kararlaştırılmıştır.³⁸⁶ Antlaşma gereği iki ülkenin temsilcilerinden oluşan bir komisyon kurulmuş ve antlaşmaya aykırı kısıtlamaları engelleme görevi verilmiştir.

Dünya Bankası desteğiyle 1961'de inşası başlatılan barajların, 1980'li yıllarda tamamlanması nedeniyle sorun bir parça çözüme kavuşsa³⁸⁷ da Pakistan'ın endişelerini giderememiştir. Suyun çıkış noktalarına sahip olan taraf Hindistan olduğu için Pakistan bu konuda diken üzerindedir. Kuraklıkların zaman zaman önemli kıtlıklara neden olduğu bu coğrafyanın en önemli silahlarından birisi de su kontrol mekanizmasıdır. Sınır paylaşımında su kontrol mekanizmalarına hâkim olan

382 Stephens, a.g.e, s.276-277

383 Ali, C.M., a.g.e, s.320-326

384 Ali,C.M., a.g.e, s.316 ve 320-330

385 Riedel, a.g.e, s.62-63 ve Dixit, a.g.e, s.134-135

386 Lamb, a.g.e, s.235

387 Nyrop, a.g.e, s.50

Hindistan önemli bir avantaja da sahip olmuştur.³⁸⁸ Tam aksine Pakistan ise bu konuda kendisini Hindistan'ın esiri olmuş hissetmiştir.³⁸⁹ Bu bağlamda su sorunu iki ülke arasınada güvensizlik arttıran bir faktör olmaya devam etmektedir; zira Hindistan, kaynağına hâkim olduğu nehirleri kullanarak Pakistan'da, sulama kanallarını kurutma, seller oluşturma ve su miktarı ile oynayarak tarımını sarsma imkânına sahiptir.³⁹⁰

Hindistan 1984 yılında, Barramulla bölgesindeki Wullar Gölü üzerinde Wullar Barajını (Tulbul Navigation Project) inşa ederek Celum Nehrini bütün yıl boyunca ulaşımaya elverişli hale getirmek isteyince Pakistan'ın itirazları olmuştur.³⁹¹ Hindistan 1987 yılında inşaat faaliyetini askıya almış, müteakip diyalog sürecinde 1991 yılında bir taslak metin üzerinde anlaşmaya varılmış ancak imza süreci başarısızlıkla sonuçlanmıştır.³⁹² 2000'li yıllarda Hindistan, Celum ve Çenab Nehirleri üzerinde yeni projeleri tekrar hayata getirmeye başlayınca Pakistan'ın şikâyetleri artmıştır. Bu projelerden biri olan Bağlıhar Barajı inşaatı gerekçesiyle Hindistan'ın, Eylül 2008'den itibaren Çenab Nehrinin suyunu üç ay süreyle kesmesi üzerine Pakistan ekonomisi ciddi olarak zarar görmüştür. Pakistan ekonomisinin büyük ölçüde tarıma dayandığı dikkate alındığında, bu durumun Pakistan üzerinde yarattığı baskıyı anlamak zor olmayacaktır.

Pakistan buna ilaveten; Hindistan'ın katkı verdiği, Afganistan'ın Nangahar vilayetindeki Kunar nehri üzerindeki ABD destekli baraj projesinden, ülkesine giren suların azalması nedeniyle de rahatsız olmuştur. Pakistan'ın İndus Suları Anlaşması kapsamındaki şikâyetleri genelde; antlaşma gereği su rejimi değişiklikleri konusunda 6 ay önceden haberdar edilmesi gerekirken, bu esasa uyulmadığı ve denetim hakkının antlaşma şartlarına uygun bir şekilde yapılmasına yeterli imkân tanınmadığı üzerinde yoğunlaşmaktadır. Ayrıca Pakistan, Hindistan'ın Afganistan'ı etkileyerek, Kabil Nehri üzerinde bir baraj yapılmasını teşvik etmesi nedeniyle de rahatsızdır. Bütün bunların yanı sıra Pakistan, özellikle muson yağmurları dönemlerinde, Hindistan'ın haber vermeden baraj kapaklarını açarak İndus

388 Talbot, a.g.e, s.112

389 Dxit, a.g.e, s.317

390 Abbas Karaağaçlı, "Pakistan Hindistan İlişkileri ve Keşmir Meselesi", **BİLGESAM**, 10 Aralık 2011

391 Karaağaçlı, a.g.e.

392 International Crisis Group, "India, Pakistan and Kashmir: Stabilising a Cold Peace", **Asia Briefing No 51**, Islamabad/Brussels, 15 June 2006

Havzasında sellere sebebiyet verdiğiine yönelik şikâyetleri de gündeme getirmektedir.³⁹³

Pakistan'ın İndus Suları konusundaki kaygıları, 2001 yılı Keşmir ve Hindistan Parlamento saldırıları ile 2008 Bombay saldırısı sonrasındaki kriz dönemlerinde Hindistan'ın su kozunu bir silah olarak kullanması ile artmıştır. Bu dönemlerde yapılan müzakerelerde Hindistan temsilcileri, Keşmir'deki cihadist örgütlere Pakistan tarafından yapılan yardımların kesilmediği müddetçe suyun kesileceğini açık bir şekilde ifade etmekten kaçınmamıştır. Hindistan sürecin devamında Pakistan'a aba altından sopa göstermeyi ince bir siyaset ile sürdürmüş; bu kapsamda 2010 yılından itibaren Hint kamuoyunda, İndus Suları Antlaşmasının değiştirilmesine yönelik bir kampanya başlatılmıştır.³⁹⁴ Keşmir'de şiddet olaylarının canlandığı dönemlerde Hindistan tarafında İndus Suları Antlaşmasına yönelik tartışmalar gündem oluşturmaya devam etmiş; ancak Pakistan'ın doğal müttefiği ÇHC'nin Hindistan'ı aynı silahla vuracağını ve Hindistan'a ÇHC topraklarından giren nehirleri kontrol altına alacağını hissettiren projeleri gündeme getirdiğinde Hindistan'da bu tartışmalar azalmıştır.³⁹⁵ ÇHC, Pakistan'a bu alanda destek vererek Hint baskısını azaltmaya devam etmiş ve CPEC antlaşmasının imzalanmasından sonra, Pakistan kontrolündeki Keşmir'de, İndus Nehri üzerinde yapılacak baraj projelerine desteğini açıklamış ve bu projelerin finansmanını üstlenmiştir.³⁹⁶

3.4 Keşmir'in Statüsü Anlaşmazlığının Hindistan-Pakistan Sorununa Evrilmesi

3.4.1. Bağımsızlık Süreci Açmazlarında Karşıt Milliyetçiliklerin Canlanması

Bu dönemde bölünen eyaletlerden diğer tarafa göç etmek zorunda kalan insanların (1948'e kadar devam etmiştir) bıraktıkları mülklerin hukuki durumu tesbit edilemediği gibi mültecilerin göç yolculuklarında can güvenlikleri de sağlanamamış ve çok sayıda insan göç yollarındaki saldırılarda hayatını kaybetmiştir. Mültecilerin

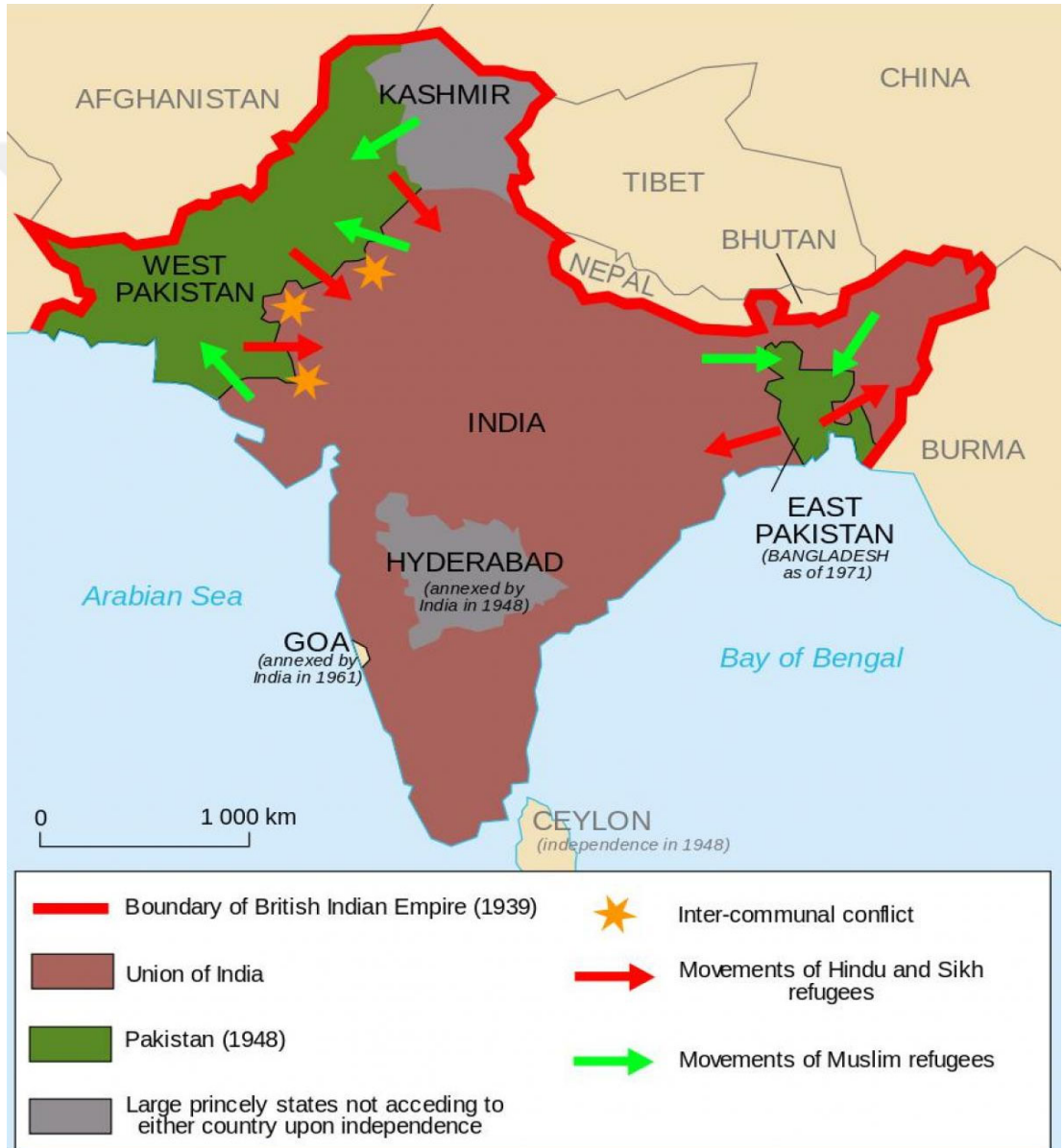
393 Riaz Ahmad Chaudry, *The Real Face of India*, Brite Books, Lahore, 2010, s.173-180

394 Khalid Chandio, "India Re-Thinking Indus Water Treaty?", *Islamabad Policy Research Institute Review*, 27 Ağustos 2014

395 G. G. Dwivedi, "China's Dam Building Spree in Tibet: Strategic Implications and India's Options?", *Institute of Defence Studies and Analyses*, 21 Ekim 2016, (Çevrimiçi), http://idsa.in/idsacomments/china-dam-building-spree-in-tibet_ggdwivedi_211016, 21 Ekim 2016

396Priyanka Singh, "China-Pakistan Water Axis on the Indus", *Institute of Defence Studies and Analyses*, 19 Temmuz 2017

dramı göç ettikleri ülkelere ulaşmayı başardıktan sonra da devam etmiş; yerleşme şartlarının netleşmesinin beklendiği konaklama alanlarının sefaletindeki³⁹⁷ salgın hastalıklar toplu can kayıplarına neden olmuş ve mülkiyet haklarının takibi 1960 yılı Mayıs ayının sonuna kadar sürmüştür.³⁹⁸ Mülteci trajedisi, her iki yeni ülkenin kuruluş safhasında karşılaştığı önemli bir sorun olmanın yanı sıra bunu yaşayan veya bu insanların acılarına şahitlik edenlerin hafızasında karşı tarafa duyulan bir öfke-nefret yargısı üretmiştir.

Harita-14: 1948 Yılı Sınırları ile Şiddet ve Göç Hareketleri

397 Stephens, a.g.e, s.308-309

398 Talbot, a.g.e, s.101 ve 106

Bu gelişmeler yaşanırken özellikle Keşmir'deki çatışmalar nedeniyle göç etmek zorunda kalan insanların trajedileri de bu krize eklenmiştir.³⁹⁹ Pakistan'ın verdiği rakamlara göre, 1952'de göçmen kamplarında yaşayan Keşmir'li mülteci sayısı 600.000'dir.⁴⁰⁰ Bağımsızlık mücadelesinin çetrefilli yollarında gelişen ayrışma havasında ekilen nefret tohumlarının canlandığı bu dönemde karşılıklı nefret ortamı yeni sorunlarla katmerlenmiştir.⁴⁰¹

Ordu, polis, sivil bürokrasi, maddi ve finansal kaynaklar, fabrikalar, cephanelikler ve mühimmat depoları dâhil her şeyin paylaşılacak durumunda kalındığı bu dönemde aslan payını alan ve İngiliz Sömürge Yönetiminin kurduğu merkezi devletin devamını üstlenen Hindistan Birliği bu döneme çok daha hazır ve avantajlı girmiştir. Pakistan ise bu dönemde önce Kuzeybatı Sınır Eyaletindeki Beluci ve Peştun bölgelerinde filizlenen ayrılıkçı hareketleri göğüslemek durumunda kalmış ve sonra arkası kesilmeyen güçlükler zinciri ile yüzleşmiştir.⁴⁰² Bu dönemde İngiliz Hindistan'ının ekonomik ve endüstriyel altyapısının kaldığı Hindistan Birliğini 1000 millik (1300 km) arada bırakarak iki bölgeye ayrılan Pakistan'da üretilen tarım ve hammadde kaynaklarının işlendiği tesisler ve ticari alt yapı da tamamen Hindistan Birliğine bağımlı durumdadır. Pakistan'ın iki kanadı arasında, fiziki mesafenin ötesinde, iklim, coğrafya, kültür, dil ve sosyo-ekonomik bakımdan uçurumlar varken tek ortak nokta dini aidiyettir. Devlet merkezinin kurulmaya çalışıldığı Batı Pakistan'da bırakın kamuya ait binaları en basit bürokratik işlemlere başlamak için mürekkep, daktilo ve kırtasiye dahi yoktur.⁴⁰³ Pakistan'ı tercih ederek ülkeye gelmeyi başaran asker, polis ve memur sayısı sınırlıdır ve İngiliz ICS'si de Hindistan'da kalmıştır. Mültecilerin konaklanma sorunu çözülememiş durumda ve salgın hastalıklar can almaya devam ederken çatışma bölgelerinden yeni mülteciler su gibi akmaktadır. Kentleşmenin ve burjuvanın gelişmediği ve hükümet etme tecrübesinin olmadığı ülkede maddi kaynak da yok denecek kadar azken ülke bir de devalüasyon yapmak zorunluluğu ile karşı karşıya kalmıştır. Keşmir'de bir çatışmaya mecbur kalan Pakistan'ın devasa sorunlarını çözebilecek kurucu lider Cinnah da hayatını kaybetmiştir.

399 Talbot, a.g.e, s.116

400 Snedden, a.g.e, s.56

401 Dixit, a.g.e, s.108-110

402 Edwardes, a.g.e, s.182

403 Stephens, a.g.e, s.232

Feodal bağların ve bölgeciliğin hâkimiyetini de kıramayan Pakistan⁴⁰⁴ sorunlu Beluci ve Peştun bölgelerini ancak 1948 yılında ülkeye entegre etmeyi başarmıştır.⁴⁰⁵ Bu dönemde Pakistan bütünleştirici-kurucu ideoloji şemsiyesinin ne olacağı konusunda da çalkantı yaşamıştır. Pakistan'ı bağımsızlığa taşıyan Müslüman Birliği, Cinnah ve İyakat Ali liderliğindeki Aligarh kaynaklı elit ile onların etrafında toplanan toprak aristokrasisinden oluşmuştur. Pakistan'ı kuran bu yapının lider kadrosu parlamenter bir demokrasiye inanan modernist Müslüman bir dünya görüşüne sahip iken⁴⁰⁶ toprak aristokrasinin ise mevcut durumunun muhafazasının ötesinde, genelde ideolojik hassasiyeti yoktur.⁴⁰⁷ Toprak aristokrasinin ve Hint Müslümanların büyük çoğunluğunun temel motivasyonu Hindu çoğunluğun kendilerine ve kültürlerine yaşam alanı bırakmayacağı kaygısıdır. Bu çoğunluğun beklentisi genelde Müslümanların güven içerisinde yaşayabileceği bir ülkenin kurulmasıdır. Bağımsızlık sürecine ideolojik olarak hazır giremeyen ve hızlı yaşanan bir ayrışma sonrasında dağlar kadar sorun arasında sıkışan ülke bu süreçte; Pakistan'ın Müslümanların yaşayacağı güvenli bir ülke mi? Yoksa bir İslam devleti mi? olması gerektiği sorusuna da cevap aramak⁴⁰⁸ durumunda kalmıştır.

Muhafazakâr elit ve bu kanadın etkin kesimi Deobend ekolü bağımsızlık mücadelesinde Pakistan fikrine sıcak bakmamış ve milliyetçiliğe karşı durmuştur. Milliyetçiliğin İslam ile çeliştiği ve biatın millete ya da devlete değil ümmete olması gerektiği⁴⁰⁹ fikrinden hareket eden bu ekol ve muhafazakâr elitin önderlerinden Mevdudi bağımsızlık gerçekleştiğinde Pakistan'a geçmeyi tercih etmiş ve Pakistan'ın İslami temelde şekillenmesi için mücadele başlatmıştır.⁴¹⁰ Mevdudi'nin 1941'de kurduğu Cemaat-i İslami Pakistan'da olduğu gibi Keşmir'de geniş zemin kazanmıştır. Mevdudi hayatını kaybettiği 1979 yılına kadar Pakistan'da İslami esasların hâkim olması için mücadele etmiştir.⁴¹¹ Müslüman Birliği, özellikle 1946'da İslami kesimden sufi ekol ile ideal birliği sağlamış ve bu sayede geniş halk kitlelerine daha kolay ulaşmayı başarmıştır. Bağımsızlık mücadelesinde Müslüman Birliği ile birlikte hareket eden Barelvi Hareketi gibi sufi ekoller ülke kurulduktan sonra da

404 Jochen Hippler, «Ulus İnşası Konseptleri ve Teorik Yönleri», *Ulus İnşası*, ed. Jochen Hippler, s.13 ve 18

405 Nyrop, a.g.e, s.32-37 ve Ali, C.M., a.g.e, s.235-236

406 Ali, C.M., a.g.e, s.386, Stephens, a.g.e, s.29-31, Feroz Ahmad ve Jacob M. Landau, a.g.e, s.288 ve Ahsen, a.g.e, s.114-116 ve Talbot, a.g.e, s.5

407 Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.74

408 Talbot, a.g.e, s.1 ve 94

409 Ahsen, a.g.e, s.37

410 Emerson, a.g.e, s.163-164

411 Aktaş, C., a.g.e., s.181-190 ve 192-201

ülkenin kurucuları ile uyumlu bir çerçevede hareket etmiştir.⁴¹² Deobend ekolü ve muhafazakâr cenah ise ülkenin kurucu ideolojisinin İslam olması konusunda bir mücadele başlatmıştır.⁴¹³ Bu mücadele günümüzde de sürmektedir ve Mevdudi'nin kurduğu Cemaat-i İslami halen Pakistan'ın en güçlü İslami hareketidir.⁴¹⁴

Hindistan tarafı bu dönemde maddi vasıtalar ve bütçe kaynaklarından Pakistan'a aktarılması gereken tahsisatın verilmesinde, Keşmir Sorunu nedeniyle, sorun çıkarmıştır. Bu kaynakların verilmemesi nedeniyle Gandhi'nin açlık grevine gitmesi neticesinde Hindistan tarafı Pakistan'a kaynak aktarımına razı olmuştur.⁴¹⁵ Gandhi'nin Pakistan lehine bir konuda açlık grevi yapması fanatik Hinduları çileden çıkarmış ve Gandhi bir RSS militanı tarafından, 30 Ocak 1948'de öldürülmüştür. Pakistan'ın kurucu lideri Cinnah da 11 Eylül 1948'de, yıllardır sakladığı ciğer rahatsızlığı sonucu hayatını kaybetmiştir.⁴¹⁶ Bağımsızlık mücadelesinde yaşanan ayrışmanın temel argümanlarının tekrar canlandığı bu kaos döneminde milliyetçilikler de hızla yükselirken insanları makul alanlara çekme karizmasına sahip iki önemli liderin ölümü rasyonelitenin de kaybına neden olmuştur.⁴¹⁷ Pakistan'da Cinnah'tan sonra gelen ikinci isim Liyakat Ali'nin de 16 Ekim 1951'de bir suikaste kurban gitmesi ise iki ülke ilişkilerindeki yaşanacak ılımlı bir esinti ihtimalini sonlandırmıştır.⁴¹⁸

Bağımsızlık sürecine böylesine sarsıcı sorunlarla giren iki yeni ülke bir yandan bu büyük ve çok parçalı coğrafyanın gerçekleri ile yüzleşirken diğer yandan ayrışmaya yol açan milliyetçi söylem ve hissiyatın canlandığı bir döneminin rüzgârına kapılmıştır. Bu döneme denk gelen iki kritik yılda (1946 ve 1948 yılları arası) bağımsızlık mücadelesi sürecinde yaşanan ayrışmaya ait argümanlar ile ötekine duyulan nefret şahlanmıştır.⁴¹⁹ Bu dönemde yaşanan Keşmir Sorunu ve İndus Suları Sorunu Hint milliyetçiliğini ayrıştıran dönemdeki savrulmaların hayata geçtiği alanlar olmuştur.⁴²⁰ Türkaya Ataöv'e göre ise bu dönem; iki ülkenin de

412 Talbot, a.g.e, s.28-30 ve 69-70

413 Ahsen, a.g.e, s.114-120 ve Talbot, a.g.e, s.99

414 Ahmad, İ., a.g.e, s.41

415 Talbot, a.g.e, s.99

416 Ali, C.M., a.g.e, s.183-184 ve 383

417 Dixit, a.g.e, s.110 ve 121-122

418 Gupta, a.g.e, s.242

419 Talbot, a.g.e, s.124

420 Gupta, a.g.e, s.1

kurucu ideallerinden kayması nedeniyle yaşanmıştır. Neticede bu iki yılda filizlenen Keşmir sorunu Hindistan ve Pakistan arasındaki çatışma döngüsünün hayat alanına dönüşmüştür.

3.4.2.Hint Bağımsızlık Mücadelesinin Keşmir’deki Yansımaları

Alt Kıta genelinde yaşanan milliyetçi uyanış zamanla Keşmir’e de yansımıştır. Keşmir Müslümanların özgürlük mücadelesi başlangıçta Müslümanların sefaletinin bitirilmesi hedefine yönelmiştir. Müslümanların yaşadığı sorunlara çözüm arayışları kapsamında gelişen muhalifleşme bu dönemde önceleri İslami bir nitelikte zuhur etmiş; zamanla Alt Kıtanın gelişmelerinden etkilenecek, genel yapıya benzer bir hal almıştır.⁴²¹ Bu bağlamda Müslümanların yükseltilmesi arayışlarının öncülerden biri olan Srinagar Camia Camii’nin imamı Keşmir Mirvaizi Mevlana Resul Şah (1855-1909)’ın 1899’da kurduğu Encümen-i Nusret-i İslam (İslam’ın Zaferi Cemiyeti), Müslümanların siyasi uyanışının yanı sıra bid’atlar ile mücadele etmeyi ve modern eğitim ile dini eğitimi mezcetmeyi de hedeflemiştir. İslami reform çağrılarını geleneksel Sufi İslam’ın yaygın olduğu çevrelerden tepki alsa da taban bulmayı başarmış ve 1905 yılında Encümen Hareketi, modern bilimlerin de öğretildiği İslamiya High School (İslam Lisesi)’u kurmuştur.⁴²²

Mevlana Resul Şah’ın takipçileri, Srinagar’da Oriental College adında bir yüksek okul kurduktan sonra Hindistan’daki Müslüman topluluklarla bağlantıya geçip Hilafet Hareketini Keşmir’e taşımıştır. Encümen Hareketi müteakiben Keşmir’in ilk basımevi olan Muslim Printing Press’i kurarak, Deobend Hareketinin görüşlerini yaymaya başlamıştır.⁴²³ Lahor’da hukuk tahsili yapan Cammu’lu Gulam Abbas 1929 yılında, “Cammu’lu Genç Müslümanlar Birliği” adıyla Encümen Hareketini yeniden organize etmiş ve geliştirmiştir.⁴²⁴ Neticede Encümen Hareketi Müslümanların siyasi uyanışındaki öncülerden olmuş ve daha sonraları “Müslüman Konferansı” hareketi içinde yer alacak önemli Müslüman liderlerin yetişmesine zemin sağlamıştır.⁴²⁵

421 Toker, Keşmir Meselesini Kavramak, s. 24-30

422 Lamb, a.g.e, s.85

423 Sikend, a.g.e.

424 Schofield, a.g.e. s.17

425 Copland, a.g.e.

Alt Kıtada gelişen özgürlük mücadelesi 20. asır başlarında Keşmir'de de yayılmaya başlamış ve I.Dünya Savaşı sonrasında, Alt Kıtadaki gelişmelere paralel olarak artış göstermiştir. Hindistan'da eğitim alan Müslüman gençler de Müslüman halkın bilinçlenmesinde rol alarak toplumsal muhalefeti harekete geçirmiştir.⁴²⁶ Bu ortamda Keşmir'de ilk büyük çaplı muhalif hareket 1924 yılında Srinagar'da, kamuya ait bir ipek fabrikasında gerçekleştirilen bir isyan ile vücut bulmuştur.⁴²⁷ Çoğunluğu Müslüman olan işçiler tarafından hayata geçirilen bu hareket; ücret ve çalışma şartlarında iyileştirme isteğinin yanında, Hindu yöneticilerin adaletsiz uygulamalarına karşı duyulan birikmiş öfkeyi de yansıtmıştır.⁴²⁸ Muhalifleşmenin artışına paralel olarak müteakip yıllarda, Şeyh Muhammed Abdullah ve Çaudri Gulam Abbas gibi Müslüman aydınların önderliğinde, Haziran 1931 yılında başlatılan toplantılar beklenmeyen olayları da tetiklemiştir. İnanç ve ibadete yapılan baskılar ve Kur'an'a yapılan bir saygısızlık nedeniyle gerilen Müslüman halkın tepkileri, 13 Temmuz 1931'de yaşanan bir olay ile patlamıştır.⁴²⁹

Haziran 1931 icra edilen bir toplantıda Müslüman toplumu cihada davet ettiği gerekçesiyle tutuklanan Abdülkadir adlı gencin yargılanmasının halka kapatılması halkı kızdırmış; yargılanmanın kamuya açık alanda yapılmasına yönelik protestolara ateşle karşılık verilmesi sonrasında 21 Müslüman göstericinin hayatını kaybetmesi de Müslüman toplumun özgürlük mücadelesinde dönüm noktası olmuştur.⁴³⁰ Hükümet bu katliam sonrası halkın tepkisini, kitlesel tutuklamalar (Şeyh Abdullah dâhil), aşırı güç kullanımı ve Sıkıyönetim uygulaması ile bastırmayı denese de halkı sindirmememiş; bu tarih halkın gözünde ilk "hartal (intifada)" olarak anlam kazanmıştır.⁴³¹ Nitekim 13 Temmuz 1931 olayları bugün dahi bölgede "Özgürlük Şehitlerini Anma Günü" olarak anılmaktadır.⁴³²

1931 olayları sonrasında halkın sorunlarını anlamak maksadıyla İngiliz Sömürge Yönetimi Siyasi Bölüm temsilcisi B.J.Glancy başkanlığında kurulan Glancy Komisyonu, temel reformların hayata geçirilmesi yönünde tavsiye kararı vermiştir.⁴³³

⁴²⁶ Sikend, a.g.e.

⁴²⁷ Ali, T., *Fundamentalizmler Çatışması*, s.301-302

⁴²⁸ Schofield, a.g.e. s.16

⁴²⁹ Copland, a.g.e

⁴³⁰ Ali, T., *Fundamentalizmler Çatışması*, s.302

⁴³¹ Copland, a.g.e.

⁴³² Ghulam Hussain Zulfikar, «Özgürlük Mücadelesinin Başladığı Gün; 13 Temmuz 1931», *Keşmir Dosyası*, der. Halil Tokar, s.63-66

⁴³³ Gupta, a.g.e, s.52

İsyân sonrasında bölgeyi ziyaret eden Genel Vali Lord Reading de Mihrace'ye reform yapmasını önermiştir.⁴³⁴ Bu gelişmeler karşısında reform yapmak zorunda kalan Mihrace Sing, siyasi partilerin kurulmasına ve Halk Temsilcileri Meclisinin teşkiline izin vermiştir. Siyasi örgütlenmenin yolu açıldıktan sonra Şeyh Abdullah'ın önderliğinde, 1932 yılında Cammu ve Keşmir Müslüman Konferansı kurulmuştur. İlk olarak 1934'de yapılan seçimlerde Müslüman Konferansı 21 sandalyeden 16'sını alırken, 1936 seçimlerinde sandalye sayısını 19'a çıkarsa da Meclisin yetkisi Mihrace Sing karşısında sembolik bir değerden öteye geçememiştir. Keşmir'deki reform sürecinin bu şekilde yavaş ilerlemesinde, İngiltere'nin 1935'te Mihrace Sing'den Gilgit Bölgesini 60 yıllığına kiralaması sonrasında, Keşmir gelişmelerine gözünü yummasının da payı vardır.⁴³⁵

Ağustos 1938 sonlarında, yüksek vergi oranları, işsizlik ve sağlık sorunlarını protesto etmek için Keşmir genelinde düzenlenen ve tüm halkın katıldığı gösteriler sonrasında, Sih, Hindu ve Müslüman toplumun liderleri tutuklanarak aynı cezaevine konmuştur. Bu ortak protesto ve hapis tecrübesinden sonra Şeyh Abdullah, cezaevinde birlikte yattığı gayrimüslim arkadaşlarının da etkisiyle, Keşmiriyat (Keşmir coğrafi milliyetçiliği) kavramını öne çıkararak mücadele stratejisini değiştirmiştir. Şeyh Abdullah yeni süreçte Müslüman toplum liderliğinden vazgeçerek, bütün Keşmir halkının haklarının savunulmasına yönelmiş ve 1939 yılında, feodalizm karşıtı ve seküler bir çizgiye sahip olan Ulusal Kongre'yi kurmuştur. Aslında seküler ve sosyalist bir dünya görüşüne sahip olan Şeyh Abdullah'ın Ulusal Kongresi, Birleşik Hindistan Milliyetçiliğinin bir yansıması olan bütünlükçü Keşmir milliyetçiliğini savunmaktadır.⁴³⁶

Şeyh Abdullah'ın Ulusal Kongreyi kurması Müslüman liderler arasında ayrışmaya neden olmuş; yol arkadaşı Yusuf Şah Müslüman Konferansında kalırken, birlikte devam ettiği Ç.Gulam Abbas da 1941 yılında Müslüman Konferansına geri dönmüştür. Şeyh Abdullah'ın farklı bir yol seçmesi İslami uyanışın gücünü azaltmamış ve Müslüman Konferansının yükselen ivmesi devam etmiştir. Ç.Gulam Abbas Şeyh Abdullah'ın boşluğunu doldurarak, Pakistan fikrine sahip çıkmış ve Müslüman Birliği ile paralel bir siyaset izlemiştir. Şeyh Abdullah ise Kongre Partisinin

⁴³⁴ Lamb, a.g.e, s.8.3

⁴³⁵ Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.14 ve 20

⁴³⁶ Gupta, a.g.e, s.53-57

yolundan gitmeyi seçerek, bütünlükçü ve seküler bir Hindistan idealinin peşinden gitmiştir. Şeyh Abdullah'ın bu adımları Nehru'nun 1940 yılında bölgeyi ziyaret etmesine ve aralarında arkadaşlık bağı kurulmasına neden olmuştur.⁴³⁷

Şeyh Abdullah'ın Ulusal Kongresi II. Dünya Savaşı şartlarının verdiği zeminde güç kazanmayı başarmış ve 1944 yılında, toprak reformu gibi çözüm paketlerini de içeren sosyalist mantık ürünü "Yeni Keşmir" programını ortaya koymuştur.⁴³⁸ Kongre Partisinin Keşmir'deki etkisini azaltmak için 1944 yılında bölgeye gelerek iki ay boyunca toplum temsilcileri görüşmeler yapan Cinnah ile Şeyh Abdullah'ın düşünceleri uyuşmamıştır.⁴³⁹ Ulusal Kongrenin Mhrace Sing'in görevi bırakması için Mayıs 1946'da başlattığı "Keşmir'i Terk Et" kampanyası nedeniyle 20 Mayıs 1946'da Şeyh Abdullah'ın tutuklanması nedeniyle üç gün süren protestolarda 20 gösterici hayatını kaybetmiş, yüzlerce gösterici de yaralanmıştır. Bu kampanyada Şeyh Abdullah'a destek vermeyen Müslüman Konferansı liderleri de 25 Ekim 1946'da tutuklanmıştır.⁴⁴⁰

Pakistan fikri, Keşmir Müslümanlarının çoğunluğunu temsil eden Keşmir Müslüman Konferansı tarafından da kabul görmüştür.⁴⁴¹ Bu bağlamda Keşmir Müslüman Konferansı, İngiltere'nin bölgeden çekilme kararının netleşmesi sonrasında, 19 Temmuz 1947'de; coğrafi konum, çoğunluğun Müslüman olması ve sosyo-kültürel yapının doğal uyumu gibi gerekçeleri göstererek, Pakistan'a katılmak istediklerini deklere etmiştir.⁴⁴² Diğer seküler partilerden; Ali-Cammu ve Keşmir Kisan Mazdoor Konferansı 5 Eylül 1947'de, Keşmir Sosyalist Partisi ise 18 Eylül 1947'de Pakistan'a katılma kararı almıştır.⁴⁴³ Keşmir'in Müslüman halkı da 14 Ağustos 1947'de, Pakistan bayrakları asıp Pakistan'a katılım yönünde gösteriler düzenleyerek iradesinin yönünü göstermiştir.

437 Lamb, a.g.e, s.95-96

438 Alice Thorner, "The Issues in Kashmir", Far Eastern Survey, Vol. 17, No. 15 (Aug. 11, 1948), pp. 173-178, JSTOR, Accessed: 28/05/2013 05:01

439 Ali, C.M., a.g.e, s.283

440 Gupta, a.g.e, s.61-63 ve 67

441 Kunal Mukherjee, "The Kashmir conflict in South Asia: voices from Srinagar" Defense & Security Analysis, 2014, Vol. 30, No. 1, pp 44-54, <http://dx.doi.org/10.1080/14751798.2013.864868>, Routledge

442 Hasan K. Sarvar, **Documents of the Foreign Relations of Pakistan: The Kashmir Question**, Karachi, 1966, s.42-43

443 Altuğ, a.g.e, s.16

3.4.3.Keşmir Çatışmalarının Hindistan-Pakistan Savaşına Dönüşmesi ve Keşmir'in Bölünmesi

İngiltere'nin Hint Yarımadası'ndan çekilme planının İngiliz Parlamentosunda onaylanmasıyla birlikte, Temmuz 1947'de ayrılma süreci fiilen başlamıştır. Müslüman çoğunluklu Keşmir'in Hindu Yöneticisi Mhrace Singh'in bağımsızlıkta ısrarı, her iki devleti de bu prensliğin tercihini etkilemeye yönlendirmiştir. Genel Vali Mountbatten da Temmuz 1947 ayı sonlarında Keşmir'e gelerek Mhrace Singh'e bağımsızlığın sakıncalarını aktarmış ve halkın tercihine göre karar vermesini istemiştir.⁴⁴⁴ Bu kapsamda Gandhi de Ağustos 1947 ayı başında Keşmir'e gelerek Mhrace Singh'i Hindistan lehinde etkilemeye çalışmıştır. Bu gelişmeler Mhrace Singh'i bağımsızlık konusundaki ısrarından vazgeçirememiş ve Mhrace Singh eyalette egemenliğini pekiştirme politikasını tercih etmiştir.

Mhrace Singh bu politika çerçevesinde öncelikle kendisine karşı muhalefeti gelişen ve Pakistan'a bağlanma yönünde iradesini ortaya koyan Müslümanları tehdit olarak görmüş ve bu "potansiyel tehditi" zayıflatmayı hedeflemiştir. Bu kapsamda Mhrace Sing, ordudaki Müslümanları tasfiye ederek Sih ve Hindu kökenlilerin çoğunluğa ulaşmasını sağlamaya yönelmiştir. Mhrace Sing, Temmuz 1947'de, bir yandan Müslüman halkın silahlarını teslim etmesi emrini verirken diğer yandan da ordu ve poliste görevli Müslümanların silahlarını geri almış ve Ağustos ayı geldiğinde Müslümanları silahsızlandırmayı tamamlamıştır. Bu arada RSS ve Hindu Mahasahba gibi Hindu milliyetçisi grupların silahlanmasına da göz yumulmuştur. Bu gelişmeler sonrasında, Dogra Hanedanının kuruluşundan beri muhalif hareketlerin liderliğini yapan ve Şubat-Temmuz 1947 döneminde "Vergiye Hayır" kampanyası yürüten Punç Müslümanları direnişe geçmiştir.⁴⁴⁵

Keşmir'de bu gelişmeler yaşanır ve iki yeni ülkenin kuruluş çalışmaları devam ederken, Keşmir sorunu giderek daha fazla önem kazanmıştır. Pakistan ile Hindistan sınırlarının tespiti için görevlendirilen İngiliz yargıç Sir Cyril Redcliff, 8 Temmuz 1947'de, daha önce hiç görmediği Hindistan'a gelerek, beş hafta içinde tamamlaması gereken bir görevi üstlenmiştir.⁴⁴⁶ Yargıç Redcliff başkanlığındaki komisyon, nüfusun çoğunluğu Müslümanlardan oluşan ve ayrılma planı ilk

⁴⁴⁴ Gupta, a.g.e, s.95 ve Ali, C.M., a.g.e, s.285-286

⁴⁴⁵ Christopher Snedden, *Kashmir The Unwritten History*, Harper Collins Publishers India, 2013, s.41-42

⁴⁴⁶ Schofield, a.g.e., s.33

açıklandığında Batı Pakistan'a verileceği ifade edilen Pencap'taki Gurdaspur Bölgesi'nin çoğunluğunun (dolayısıyla Keşmir'e açılan yol ve geçitlerin çoğunluğunun) Hindistan'a verilmesini sağlayınca Keşmir'in kaderi tamamen değişmiştir. Gurdaspur Bölgesi, Keşmir'i Hindistan'a bağlayan yol ve geçitleri ihtiva ettiği için, Hindistan'ın bölge üzerinde hak iddia etmesine de zemin sağlamıştır.⁴⁴⁷

Harita-15: Gurdaspur Bölgesi: Paylaşılmadan Önce ve Sonra

447 Noorani, a.g.e., s.6

Genel Vali Mountbatten ve İngiliz yöneticilerin bu dönemde Hindistan'dan yana olduğu savına İngiliz kaynaklarında da rastlanır.⁴⁴⁸ Bu dönemdeki müzakerelerde Sihleri yanına çekemeyen Müslüman Birliğinin hatasına⁴⁴⁹ Cinnah da Lord Mountbatten'in sadece Hindistan Genel Valisi olmasına neden olarak devam etmiştir. İngiliz Hükümetinde hayal kırıklığı yaratarak Pakistan karşıtı bir hava oluşmasına katkı sağlayan bu hata bağımsızlık sürecinde Hindistan'ın İngiliz himayesine girmesine neden olmuştur.⁴⁵⁰ Pakistan bu hatanın bedelini özellikle Keşmir'in kaderinin şekillendiği dönemde ödemiştir.⁴⁵¹ Victoria Schofield'a göre; Genel Vali Mountbatten'a selefi Wavell tarafından verilen notlarda, heteredoks yorumları nedeniyle Müslümanlar tarafından antipati ile bakılan Ahmediye (Kadiyani) tarikatının merkezi olan Kadiyan Bölgesi ile Sihlerin merkezi Amritsar'ın Pakistan'a bırakılması durumunda doğacak krizlere yönelik uyarılar vardır. Ancak bu tür bilgiler Gurdaspur'un Hindistan tarafına bir ödül olarak verildiği gerçeğini değiştirmez.⁴⁵² Bu sınır düzenlemesi Hindistan'a Keşmir'e ulaşım imkânı vermenin yanında bölgedeki sulama kanallarının kontrol mekanizmalarını da vermiştir.

Harita-16: Gurdaspur'un Hindistan'a Sağladığı Suyu Kontrol Avantajı

448 Stephens, a.g.e, s.16-17 ve Edwardes, a.g.e, s.185

449 Stephens, a.g.e, s.170-172

450 Edwardes, a.g.e, s.187 ve Ali,C.M., a.g.e, s.177-178

451 Stephens, a.g.e, s.212-217

452 Schofield, a.g.e. s.33-38

Su kontrol mekanizması konusu genellikle Keşmir'e açılan ulaşım imkânı avantajı değerlendirmeleri yapılırken gözden kaçırılan bir ince bir nüanstır.⁴⁵³

Alastair Lamb'a göre ise; mevcut bilgilerle Lord Mountbatten'ın, Redcliff'i manipüle ettiğini ispatlamak zordur, ancak bu bölgedeki sınır tespit kararları hukuki değil siyasi bir tercih yansıtır. Çünkü; Lord Mountbatten da dâhil olmak üzere, dönemin İngiliz yöneticilerinde Hindistan'a yönelik bir sempati ile birlikte, Pakistan idealinin başarılı olamayacağına dair bir önyargı hâkimdir.⁴⁵⁴ Muhazakar Partili İngiliz Parlamenter Sir Frederic Bennet de; Genel Vali Mountbatten'ın Redcliff'i yönlendirerek, mantiki ve ahlaki açıdan Pakistan'a verilmesi gereken bir bölgenin Hindistan'a verilmesini sağladığını, Genel Vali Mountbatten'ın bu sonuca ulaşacağından emin olan Nehru yönetiminin, daha sonuç açıklanmadan önce, Keşmir ile irtibatı sağlayacak yolların inşasına başladığını savunur.⁴⁵⁵

Chaudry Muhammed Ali'ye göre; Genel Vali Lord Mountbatten'ın karagahında, II. Dünya savaşında beraber savaştıkları silah arkadaşları Sihlere karşı genelde bir sempati ile birlikte Sih davasına adanmış kişiler de vardır. Karagahın bir kısmı ise; haklarının korunmadığına inanmaları durumunda Sihlerin aşırı saldırganlaşacağına dair kaygı duymaktadır. Neticede bu durum Gurdaspur'un Sihlerin yararı gözetilerek paylaşılmasına neden olmuştur.⁴⁵⁶ Gurdaspur Bölgesi'nin elde edilmesiyle, Hindistan'ın Keşmir ile fiziki irtibat kurması ve Keşmir'e yönelik askeri harekâtları icra etmesi mümkün olmuştur.

Bu arada Keşmir'de, Müslümanların 19 Temmuz 1947'de Pakistan'a bağlanmak yönünde irade belirtmesi ve Punç bölgesinde direnişe geçmesi eyaletteki tansiyonu yükseltmiştir. Mihrace Sing orduyu, Punç başta olmak üzere, Müslüman yoğunluklu bölgelere kaydırırken, eski ordu ve polis personeli olarak çalışmış Müslümanları silahsızlandırmak için başlattığı seferberliği de tamamlamıştır. Şiddetlenen çatışma ortamında, Hindu ve Sih kökenlilerin kökenlilerin toplamının Müslüman nüfusu aştığı Cammu Bölgesi'nde Ağustos 1947'de başlayan saldırılar sonrasında, yaklaşık 11 hafta içinde 200.000 Müslüman kaybolmuş ve geri kalanı da

453 Ali, C.M., a.g.e, s.215

454 Lamb, a.g.e, s.104-107

455 Bennett, a.g.e, s.24

456 Ali, C.M., a.g.e, s.219

kaçmak zorunda kalmıştır.⁴⁵⁷ Bu gelişme sonrasında çatışmalar bütün Keşmir'e yayılmış ve Pakistan'ın Serhat Eyaleti'nden gelen savaşçı (Müslüman) Peştunlar Orduyu geri çekilmeye zorlamıştır.

Keşmir'deki çatışmalara dâhil olan Peştun kabilelerinin katkısıyla 24 Ekim 1947'de, Serdar Muhammed İbrahim'in Cumhurbaşkanlığı altında, Azad Keşmir Hükümeti kurulmuş ve Müslüman militanlar de başkent Srinagar'a dayanmıştır.⁴⁵⁸ Müslüman ilerleyişi karşısında Mhrace Sing Hindistan'dan yardım istemiş, Hindistan da Mhrace Sing'in ülkeye katılmasını kabul etmesi karşılığında yardım etmiştir. Bu arada başkent Srinagar'a ulaşan Peştun militanların yağmalamaya dalması ve yağmaladıkları malları taşıma derdine düşmesinin kazandırdığı üç günlük süre. Hindistan'ın askeri müdahale ile Peştun militanları durdurmasına imkân vermiştir.⁴⁵⁹ Hindistan'ın şartlarını kabul eden Mhrace Sing, 26 Ekim 1947'de Keşmir'in Hindistan'a katılım belgesini imzalamış ve sonrasında Hindistan, 27 Ekim 1947'de bir hava köprüsü kurarak, öncelikli olarak taşıdığı bir P.Tb.unun hava başı elde etmesiyle Müslüman grupların ilerleyişini durdurmayı başarmıştır. **(Ek-2: Keşmir'in Hindistan'a Katılım Belgesi)** Bu gelişme öncesinde Müslüman grupların ilerlemesi karşısında Patiala'nın Sih Mhracesinin bölgeye gönderdiği bir Piyade Taburu ile dağ Topçu Bataryası da Mhrace için hayati katkı yapmıştır. Patiala Mhracesinin yardımı Keşmir'in Hindistan'a bağlanmasındaki kritik dönüm noktalarından biridir; Zira Hint birliklerin inerek ilk hava başı noktası tuttuğu Srinagar Hava Alanı ve Mhrace Sing'in Cammu'daki önemli tesisleri bu birlikler tarafından korunmuş ve Mhrace Sing'in pes etmesinin önüne geçilmiştir. Nitekim Hint birlikleri Srinagar Hava Alanına indiklerinde, karşılarında bu birlikleri görünce şaşkınlıklarını gizleyememiştir.⁴⁶⁰

Cristopher Snedden; Pakistan'ın bağımsızlığa kavuştuğu 14 Ağustos 1947 günü Punç'un Bağ bölgesinde evlerine Pakistan bayrakları asan yüzlerce Müslümanın öldürüldüğünü, müteakiben yayılan çatışmalarda Cammu bölgesinde hayatını kaybeden insan sayısının, bağımsızlık sürecinde katliamlara sahne olan bölünen Bengal ve Pencap eyaletlerindeki kayıplardan daha fazla (nüfus-zayiat oranı dikkate alındığında) olduğunu, Cammu bölgesindeki çatışmalarda katledilen

⁴⁵⁷ Stephens, a.g.e, s.243

⁴⁵⁸ Snedden, a.g.e, s.58

⁴⁵⁹ "Defending Kashmir", *Hindistan Basın ve Enfermasyon Bakanlığı Yayını*, Yeni Delhi, 1949, s.16

⁴⁶⁰ Lamb, a.g.e, s.131

Müslümanlara dair haberlerin diğer bölgelerdeki çatışmaları tetiklemiş olabileceğini, Cammu bölgesindeki bu denli büyük trajedinin daha az bilinmesinin sebebinin bölgenin uzaklığı ve Mihrace Sing'in basını kısıtlamasından kaynaklandığını ifade eder. Snedden ayrıca, Punç ve Cammu'lu Müslümanların katledildiğine dair haberlerin Pakistan'ın Serhat Eyaletindeki Müslüman Peştunları harekete geçirmiş ve bölgeye müdahale etmeye motive etmiş olabileceğini iddia eder.⁴⁶¹ Hindistan tarafı ise Punç direnişinin Pakistan'ın desteği ile yürütülen planlı bir hareket olduğunu düşünür.⁴⁶²

Mihrace Sing'in Hindistan'a katılım belgesini imzaladığını öğrenen Gilgit Bölgesindeki askeri birliğin İngiliz komutanı Binbaşı William Brown, Bölgenin Hindu Valisi Gansara Sing'den halkın tercihinin dikkate alan bir katılım kararı vermesini istemiştir. Vali Gansara Sing'in bu yönde bir adım atmaya niyeti olmadığını gören Binbaşı William Brown, 31 Ekim 1947 gecesi düzenlediği bir operasyonla Valiyi tutuklamış ve halkın tercihinin Pakistan'ı işaret ettiği kanaatiyle, 2 Kasım 1947'de, bölgenin Pakistan'a bağlandığını ilan etmiştir. Baltistan ve Kuzey Bölgeler de, halkın tercihinin netleşmesinden sonra, 18 Kasım 1947'de Pakistan'a katıldıklarını açıklamıştır.⁴⁶³ Hindistan tarafı bu bölgelerin Pakistan'a katılmasının İngiltere'nin desteği sayesinde olduğunu düşünür. Sisir Gupta; İngiltere'nin çekilme kararı almasından sonra özel anlaşma ile kontrol altına aldığı Gilgit'i Keşmir Prensiğine geri vermesinin bunun emaresi olduğunu, Gandhi'nin bunu fark edip Hindistan tarafını zamanında uyardığını ifade ederken İngiliz Binbaşı William Brown'un gelişmelerdeki katkısına vurgu yapar.⁴⁶⁴ Hindistan Hükümeti de benzer iddiaları gündeme getirirken; İngiliz Binbaşı William Brown'un Müslüman yardımcılarının bu gelişmeyi yönlendiğini, bölgedeki Sih ve Hinduların tehdit edildiğini, gayrı-Müslim askerlerin bir kısmının öldürüldüğünü, bir kısmının da kaçarak canını kurtardığını ve İngiliz destekli bir komplo ile Gilgit Bölgesinin Pakistan'a bağlandığını savunur.⁴⁶⁵

Hindistan, fiili müdahalesinden önce de Keşmir'e yönelik ilgisini sürdürmüştü; Mihrace Sing yönetimine destek sağlama politikasının yanında önemli bir etkileme ve baskılama kampanyası da hayata geçirmiştir. Keşmir'in Hindistan ile fiziki

461 Snedden, a.g.e, s.39-42 ve 63

462 Gupta, a.g.e, s.101-102

463 Schofield, a.g.e., s.63-64

464 Gupta, a.g.e, s.108-109

465 Defending Kashmir, s.31-36

bağlantısı çok sınırlı olan sınırının Hindistan tarafında kalan bölümünde bir yandan Keşmir'i Hindistan Birliğine bağlayacak telefon ve telgraf hatları ile yollar ve köprüler inşa edilirken diğer yandan posta sistemi de Hindistan sistemine dâhil edilmiştir. Hindistan, 3 Haziran 1947'de ayrılma esasları netleştikten sonra, Keşmir ile fiziki bağlantı kurma çalışmalarına ve geleceğe yönelik muhtemel senaryolarla ilgili planlamaya başlayarak bu sürece hazırlıklı girmiştir.⁴⁶⁶ Bu kapsamda Gandhi'nin Ağustos 1947 ayında yaptığı ziyaretten birkaç gün sonra bağımsızlık yanlısı Başbakan Kak görevden alınmıştır.⁴⁶⁷ Sürecin devamında Müslüman direnişini kontrol etmekte zorlanan Mhrace Sing, Hindistan Başbakanı Nehru'nun gayretleriyle, Şeyh Muhammed Abdullah'ı 29 Eylül 1947'de hapisten çıkartmış ve Müslüman militanlara karşı direnişi organize etmesine fırsat vermiş, bu arada Müslüman Konferansı liderlerini ceza evinde tutmaya devam etmiştir.⁴⁶⁸

Bu döneme yönelik ihtilafı konular genelde; Punç bölgesindeki çatışmaların mahiyeti, Serhat Eyaletinden çatışmalara katılan Peştunların gelişmelerdeki rolü, Hindistan'ın Keşmir'e müdahale için önceden siyasi ve askeri olarak hazırlıklı olma durumu ve çatışmalara katılma süreci üzerinde yoğunlaşır. Hint kaynakları, Punç bölgesindeki çatışmaların Pakistan tarafından planlı bir şekilde manüpile edildiğini ve böylece Pakistan destekli militanların bölgeye müdahalesine neden olacak agitasyon ortamının yaratıldığını savunur.⁴⁶⁹ Bundan sonra da, savaşçılık ve otorite tanımaz özellikleriyle tanınan Peştun militanların Srinagar'a kadar ilerleyişlerinde sivil halka karşı giriştiği zorbalık ve yağmalara atıf yapılırken⁴⁷⁰ Müslüman halk ile Hristiyan misyonerlerin de Peştun zulmünden kurtulamadığı vurgulanır.⁴⁷¹ Pakistan'ın bu olaylardaki rolünün kanıtı olarak da; dönemin Müslüman militan liderlerinden Akbar Han'ın aslında Pakistan ordusunda görevli bir Albay olduğu ve aldığı izin ile bu görevi icra ettiğine ve Tümgeneral olarak emekli oduktan sonra 1975 yılında yayımladığı anılarda dönemin gelişmelerinin detaylarını açıkladığına dikkat çekilir.⁴⁷² Bu savı desteklemek kapsamında Akbar Han kadar bilinmeyen ama dönemin Müslüman militanları içinde yer almış yerli ve yabancı şahısların hatıraları

⁴⁶⁶Stephens, a.g.e., s 246-250

⁴⁶⁷ Ali,C.M., a.g.e, s.287-288

⁴⁶⁸ Lamb, a.g.e., s.128-130

⁴⁶⁹ Snedden, a.g.e., s 77-78

⁴⁷⁰Gupta, a.g.e., s.110-111

⁴⁷¹ Stephens, a.g.e., s 246

⁴⁷² Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s. 92-94

da aktarılır.⁴⁷³ Tarık Ali de bu hareketin içinde olduğunu iddia ettiği akrabalarına dayanarak Hindistan tarafının tezlerini destekler.⁴⁷⁴ Bunun yanı sıra, özellikle Eylül 1947 ayının başlarından itibaren, Mihrace Sing Yönetiminin iç yazışmalarında bölgeye sızan Peştunlara yönelik uyarıları yansıtan raporlar⁴⁷⁵ ile Peştun haeketlerine yönelik Hindistan'a bilgi maksadıyla gönderilen dokümanlara işaret edilir.⁴⁷⁶

Pakistan tarafı ise; Hindistan'ın bölgeye müdahale etmek için siyasi ve askeri alanda hazırlık yaptığını, Gandhi'nin Ağustos 1947 ayındaki ziyaretinden sonra Mihrace Sing'in bağımsızlık yanlısı Başbakanı görevden alması ve yeni Başbakan Dogra Genaral Janak Sing vasıtası ile Müslümanların direniş potansiyelini silmeye çalışmasının⁴⁷⁷ yanı sıra Şeyh Abdullah'ın 29 Eylül 1947'de hapisten çıkarılıp Peştun destekli Müslüman militanlara karşı direnişi örgütlemesi sağlanırken Müslüman Konferansı liderlerinin içerde tutulmasının Hindistan planlarının bir parçası olduğunu,⁴⁷⁸ Janak Sing'den sonra göreve getirilen Hindistan yanlısı Başbakan Mehr Chand Mahajan'ın Mihrace Sing'i Hindistan'a katılım yönünde etkilemeye çalıştığını iddia eder. Pakistan kaynaklarının, 15 Ekim 1947'de Mihrace Sing'in çektiği telgrafla ve Başbakan Mahajan'ın 18 Ekim 1947'de yazdığı mektupla Pakistan Yönetimine Hindistan'a katılım yönünde uyarı ve niyet beyanında bulunduğu ve Pakistan liderlerinin bundan sonra Mihrace Sing'in Hindistan'a katılmaya hazırlandığını anladığı⁴⁷⁹ iddiaları Hint tarafında kabul görmez. Alastair Lamb ise, katılım antlaşmanın üzerine tarihin sonradan atıldığını ve Hindistan ordusunun antlaşma yapılmadan önce Keşmir'de bulunduğunu iddia etmektedir.⁴⁸⁰

Hindistan Hükümetinde Eylül 1947 ayında bir Savunma Çalışma Grubu kurulmuş ve Keşmir'de 1937-1943 yılları arasında başbakanlık yapmış olan Gopalaswami Ayyangar, Hindistan Başbakan'ı Nehru'ya yardımcı olmak üzere bakan yapılarak bu gruba dâhil edilmiştir.⁴⁸¹ Pakistan kaynaklarının; bu Çalışma

473 Gupta, a.g.e, s.110-117

474 Ali, T., *Fundamentalizmler Çatışması*, s.314-316

475 Snedden, a.g.e., s.43

476 *Defending Kashmir*, s.159-162

477 Ali, C.M., a.g.e., s.288-289

478 Snedden, a.g.e, s.34

479 Allana, a.g.e, s.483-485 ve Ali, C.M., a.g.e, s.292

480 Lamb, a.g.e, s.134-138

481 Ali, C.M., a.g.e, s.291

Grubunun Keşmir'e yönelik olarak kurulduğu,⁴⁸² Keşmir ile fiziki irtibatı sağlamak için kara ve demir yolları inşa edildiği, Keşmir'e askeri müdahaleden önce taktik ve lojistik deataylar ile birlik hazırlıklarının tamamlandığı, uçak ve hava sahası hazırlıklarının koordine edilerek uçak yığınağının yapıldığı ve Delhi ile Srinagar hava alanlarının birlikleri karşılayacak duruma getirildiği iddialarına da Hint tarafınca karşı çıkılır. Ancak Hindistan'ın Keşmir'e yönelik önceden hazırlık yapmadığı ve 27 Ekim 1947'de mucizevî bir başarıyla müdahalede bulunduğu iddiası Hindistan'ın resmi kaynaklarının verdiği bilgilerle örtüşmez.⁴⁸³

Hindistan Basın ve Enfermasyon Bakanlığının 1949 yılında, Keşmir gelişmelerini yansıtmak için hazırladığı kitapçıktaki; Hindistan'a katılım anlaşmasının 26 Ekim 1947'de imzalanması sonrasında, bir gün içinde Srinagar'a müdahale edildiği ve dört gün içinde 100'den fazla uçak ile toplam 704 sorti yapıldığı iddiası⁴⁸⁴ askeri gerçeklere uymaz. Ian Stephens, başlangıçta ön hazırlık olmadan böyle bir harekâtın icrasına dönemin ve bölgenin şartlarının uygun olmadığına inanmasına rağmen, İngiliz askeri ve sivil kaynakları ile en üst seviyede yaptığı mülakatlar sonrasında askeri ön hazırlık yapıldığı yönünde düşüncesini değiştirmiştir.⁴⁸⁵ Bu durum Sisir Gupta'nın iddialarını daha makul hale getirmektedir. Gupta; Kara, Hava ve Deniz Kuvvetlerinin İngiliz komutanlarına istinaden; 25 Ekim'de hazırlıklara başlanırken, Kara ve Hava Kuvvetlerinden birer irtibat subayının Srinagar'a giderek hava alanı ve Mihrace Ordusunun askeri yetkilileri ile koordinasyon sağladığını, aynı gün bir P.Tb.na hazırlık emri verildiğini, ertesi gün dönen irtibat subaylarının verdiği bilgilerin değerlendirmesiyle ana karargahların plan ve hazırlıkları tamamladığını ifade eder.⁴⁸⁶

Hindistan'ın bölgeye müdahalesinden sonra Şeyh Abdullah 30 Ekim 1947'de kurulan geçici hükümetin başına geçmiş, bir süre mevcut hükümetin başbakanı Mahajan ile birlikte ikili bir yapıda yürüyen yönetim kargaşasına, Hindistan Hükümeti müdahale ederek son vermiştir.⁴⁸⁷ Hindistan Hükümetinin bastırması sonucunda Mihrace Sing'in Başbakanı Mahajan istifa etmiş ve 5 Mart 1948'de Şeyh Abdullah

482 Stephens, a.g.e, s.246-247

483 Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.97

484 Defending Kashmir, s.2 ve 17

485 Stephens, a.g.e., s.249

486 Gupta, a.g.e, s.126

487 Gupta, a.g.e, s.364

tek Başbakan olmuştur.⁴⁸⁸ Mihrace Sing ise, sağlık sorunları bahane edilerek 20 Haziran 1949'da Delhi'ye gönderilmiş ve oğlu Karan Sing görevi devralmıştır.⁴⁸⁹ Mihrace Sing'in göreve dönme talepleri oyalama taktikleri ile karşılanmış ve ancak 1962 yılındaki ölümünden sonra külleri geri dönebilmiştir.⁴⁹⁰ Bu dönemde Şeyh Abdullah'ın geçmişten beri sorunlu olduğu Mihrace Sing ve yönetimi Şeyh Abdullah'ın rahat çalışabilmesi kapsamında gözden çıkarılmıştır; çünkü Şeyh Abdullah'ın direnişe dâhil olması Hindistan Birliği için çok şey ifade etmektedir.⁴⁹¹ Şeyh Abdullah'ın Müslüman savaşıllara karşı direnişe geçmesi sadece Pakistan'ın "İki Millet Teorisi"nin iflasını ilan etmekle kalmaz aynı zamanda Hindistan'ın Bölgeye müdahalesine ve sonrasında savunduğu argümanlara meşruiyet kazandırır.

Alice Thorner, Şeyh Abdullah'ın bu dönemdeki kritik rolüne atfen; Mihrace Sing'in Alt Kitanın bağımsızlığa hazırlandığı dönemde, Nehru ve Şeyh Abdullah'a olan nefretinden dolayı, Başbakanını Pakistan ile gizli müzakereye soktuğunu, hapisten çıktıktan sonra Müslüman militanlara karşı direnişi yönlendirmesine rağmen Şeyh Abdullah'ın Pakistan ile özerlik kapsamında gizli müzakereye girdiğini ve Keşmir'e giren Müslüman Peştun militanlara karşı birlikte çarpıştığı (Pencap'taki Müslüman katliamının faili olan) Patila'nın Sih Alayına nefretinden dolayı Pakistan'a kapıları uzun süre açık bıraktığını düşünür.⁴⁹² A.G. Noorani de bu görüşlere katılır ve bu heyete yeterli ilgi göstermeyen Pakistan Yönetiminin önemli bir fırsatı değerlendiremediğini savunur.⁴⁹³

Nehru'nun ata toprağı olarak özel bir anlam yüklediği Keşmir'i Pakistan'a vermemek için kararlı ve ekibinin de hazırlıklı olduğu ve Hindistan tarafının süreci iyi yönettiği aşikârdır. Nehru'nun bu süreçteki bir başarısı da bağımsızlık süreci netleşince Genel Vali Mountbatten'ı Hindistan lehinde etki altına almayı başarmasıdır. Genel Vali Mountbatten'ın Cinnah'a karşı bilinen olumsuz bakış açısı, Pakistan'a yönelik tavrına da yansımıştır. Pakistan tarafında sıkça gündeme getirilen "Nehru'nun Genel Vali Mountbatten'ın karısını da ayartarak Mountbatten'ın

488 Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.99

489 Gupta, a.g.e, s.365

490 Schofield, a.g.e. s.74-76

491 Stephens, a.g.e, s.246-247

492 Alice Thorner, a.g.e.

493 Noorani, a.g.e. s.9 ve 36-37

Hindistan tarafını desteklemesini sağladığı” iddiaları⁴⁹⁴ pek makul görülmemekle birlikte Mountbatten’ın Hindistan Genel Valiliğini seçmesi ve karargâhına V.P. Menon gibi Hindu milliyetçisi bir İngiliz Hindistan’ı dönemi bürokratinin girmesi dahi Hindistan lehine taktik bir başarıdır.⁴⁹⁵ Ekim 1947 ayında Peştun destekli Müslüman miltanlar Keşmir’de ilerlemeye başladığında Genel Vali Mountbatten’ın; “Cinnah’ın Keşmir sınırına yakın olan Abbotabad şehrinde harekâtı yönettiği ve Keşmir’e muzaffer olarak girmeye hazırlandığı” iddiasına Hint kaynaklarında çok sık yer verilir.⁴⁹⁶ Hâlbuki o dönemde sağlık sorunları yaşayan Cinnah’ın bütün ay boyunca Karaçi ve Lahor’dan ayrılmadığı sonradan ispat edilmiştir.⁴⁹⁷

Bağımsızlık sürecine Genel Vali Mountbatten’ı Hindistan tarafına iterek girmek Pakistan adına kayıp olmuştur. 1950’li yılların başlarında Bölgeye yaptığı ziyaretlerle ilgili olarak Parlamente’ye rapor sunan Muhafazakâr Partili İngiliz Parlamenter Frederic Bennett de bu düşünceye katılır. Frederic Bennett; İşçi Partisinin bağımsızlık sürecinde Gandhi ve Nehru ile kurduğu yakın ilişkinin bir sempatiye dönüşerek sonraki nesillere de aktarıldığını, Genel Vali Mountbatten dâhil, o zamanki İngiliz yöneticilerin de bu havadan etkilendiğini ve ayrılma sürecinde Hindistan tarafını tuttuğunu ifade eder. İşçi Partisinin Pakistan fikrine olan antipatisinin bağımsızlık sonrasında da devam ettiğini ve Pakistan’ın askeri rejimlerinin bu ideolojik bir soğukluğu beslediğini savunur.⁴⁹⁸

Bu dönemde Hindistan ve Pakistan ordusunun komuta kademeleri henüz tam olarak ayrılmadığından her iki orduya da İngilizler komuta etmektedir. Hindistan’ın Keşmir’e müdahalesi sonrasında Cinnah’ın Pakistan ordusunun devreye sokulması talebinin Pakistan Ordu Komutanı General Gracey tarafından kabul edilmemesi⁴⁹⁹ sonrasında Pakistan sadece milisleri desteklemekle yetinmek zorunda kalmıştır. Hindistan ordusunun ilerlemesi Pakistan sınırına dayanıp Hindistan kazanımları Pakistan’ın güvenliğini tehdit eder duruma gelince, General Gracey’nin 20 Nisan 1948’de yaptığı değerlendirme ve teklif ile Pakistan ordusu Mayıs 1948’de çatışmalara dâhil olmuş; ancak bu durum Ağustos 1948 ayına kadar

494 H. Y. Nuhoglu, “Keşmir Meselesinde Anglo-Hindu İttifakı”, *Keşmir Dosyası*, der. Halil Toker, s.96

495 Ali, C.M., a.g.e, s.125

496 Gupta, a.g.e, s.113

497 Stephens, a.g.e, s.247

498 Bennett, a.g.e, s.17

499 Ali, C.M., a.g.e, s.295

gizli tutulmuştur.⁵⁰⁰ Hindistan ordusunun yabancı olduğu yüksek rakımlı bu coğrafyadaki askeri başarısında; önceden yapılan askeri hazırlıklar, II. Dünya Savaşı tecrübesi, dağ harekâtına alışkın savaşı Gurkaların kullanılması ve Pakistan'ın meşru konumunu yitirmemek için hava kuvveti kullanamaması ⁵⁰¹ etkili olmuştur.

Çatışmalar sürerken Hindistan Başbakan Nehru ve Genel Vali Lord Mountbatten; Mihrace Singh, Pakistan Yönetimi ve çatışmaları önlemeye çalışan İngiliz Hükümetine yazdıkları mektuplarla “katılım meselesinin, halkın fikri alınarak çözüleceğini, müdahalelerinin geçici olduğunu” iletmış ve işgalci görüntüsü vermemeye çalışmıştır. Keşmir sorunu, Hindistan'ın 1 Ocak 1948'de BM'ye yaptığı başvuruya uluslararası bir nitelik kazanmıştır.⁵⁰² Pakistan'ın saldırganlığını ve Keşmir'in Hindistan'ın bir parçası olduğunun teyit edilmesini hedefleyen Hindistan'ın tezleri, 6 Ocak 1948'de yapılan oturumda karşılık görmemiş ⁵⁰³ ve Pakistan Dışişleri Bakanı Zafrullah Han'ın Pakistan'ın tezlerini çok iyi savunması üzerine durum tersine dönmüştür.⁵⁰⁴ Alice Thorner bu durumu, Pakistan Dışişleri Bakanı Zafrullah Han'ın başarısından ziyade, görüşmeleri idare eden İngiliz heyetin; Pakistan'a karşı adil görünme isteği ile birlikte bölgede yeniden inisiyatif alma çabalarına bağlar.⁵⁰⁵

Gandi ve Hindu milliyetçiler, Keşmir Sorununun BM'ye taşınmasını bir hata olarak görmüştür. Hindu milliyetçiler hala başarısızlığın sorumluluğunu Kongre ve Nehru'ya yüklerken “bu hatayı” affetmezler.⁵⁰⁶ Günümüzde dahi bu tartışmalar sürmekte ve Hindistan bürokrasisi de milliyetçilerden yana tavır koymaktadır. Bu şekilde düşünenlere göre; Keşmir Sorununun BM'ye taşınması Genel Vali Mountbatten ile Hindistan Ordusuna komuta eden İngiliz generallerin tuzağıdır. Hindistan'ın askeri alandaki başarılarının ilerlemesiyle bütün Keşmir'i işgal edebileceği ve Pakistan'ı bitirebileceği ihtimalinden endişelenen İngilizler Hindistan'ın güçlenmesini engellemek için bu yola başvurmuştur.⁵⁰⁷ Yalnız bu

500 Stephens, a.g.e, s.253-255

501 Defending Kashmir, s.116 ve 13

502 Pitman B. Potter, “The Principal Legal and Political Problems Involved in the Kashmir Case,” The American Journal of International Law, Vol. 44, No. 2 (Apr., 1950), pp. 361-363, JSTOR, Accessed: 05-11-2016 11:07

503 Dixit, a.g.e, s.118

504 Lamb, a.g.e, s.165

505 Alice Thorner, a.g.e.

506 Jaffrelot, a.g.e, s.196

507 Dixit, a.g.e, s.115-117

noktada dikkatten kaçırdıkları bir şey vardır; uluslararası meşruiyet arayan yeni Hint yönetimi BM’de haklı çıkacağından emindir ve Şeyh Abdullah da görüşmelere Hindistan heyeti içinde katılmaktadır.⁵⁰⁸

BMGK 20 Ocak 1948’de, “Hindistan ve Pakistan için BM Komisyonu” oluşturmuştur. 21 Nisan 1948’de ateşkes çağrısında bulunan BM Komisyonu, plebisit ile halkın tercihinin ortaya konması gerektiğine karar vermiştir. BM Komisyonun 13 Ağustos 1948’de aldığı bu karar taraflarca kabul edilmiştir.⁵⁰⁹ BM’de müzakereler yürütülürken çatışmalar 1948 yılı boyunca devam etmiş ve BM katkısı ile 1 Ocak 1949’de ateşkes sağlanmıştır. BMGK’nın 5 Ocak 1949 tarihli kararıyla da plebisitin esasları ortaya konmuştur. Hindistan ve Pakistan 27 Temmuz 1949’da, Karaçi Antlaşması ile ateşkes hattını tespit etmiştir. Ateşkes sonucu oluşan hatlar, daha sonra bölünen Keşmir’in fiili sınırlarını belirleyen hatlara dönüşmüştür.⁵¹⁰ Çatışmaların sonunda Batıda, Pakistan kontrolünde, Cammu ve Keşmir Eyaleti topraklarının üçte birini kapsayan bir alanda, başkenti Muzaffarabad olan “Azad Keşmir Yönetimi” kurulmuştur. Doğuda ise, başkenti Srinagar olan, Cammu ve Keşmir Eyaletinin üçte ikisini kapsayan alan Hindistan kontrolünde kalmıştır. Bu ateşkes hattı çok az değişikliklerle bugün de varlığını korumaktadır. Bu gelişmeler sonrasında Hindistan Parlamentosu Ekim 1949’da, Keşmir’in, Hindistan’ın bir parçası olarak, özerk bir yapı çerçevesinde yönetilmesini kararlaştırmıştır.⁵¹¹

BM Planı; Pakistan’ın “Azad Keşmir”deki bütün birliklerini çekmesini, Hindistan’ın bölgede emniyeti sağlayacak kadar kuvvet bırakmasını, Hindistan’ın kontrolü sağlaması sonrasında da halkın bir plebisit ile Pakistan veya Hindistan’a katılma yönünde bir karar vermesini esas almıştır. Hindistan, Pakistan birlikleri ile Müslüman milislerin de bölgeden tamamen çekilmesinde ısrar etmiştir. Pakistan, “Azad Keşmir”deki birliklerini çekmeyi kabul etmekle beraber, Müslüman milislerin çekilmesini kabul etmemiş ve kazanımlarından vazgeçmek istememiştir. “Emniyeti sağlayacak kadar” Hindistan kuvvetinin miktarı konusunda da mutabakata varılamayınca söz konusu plebisit yapılamamıştır.⁵¹² Pakistan, bölgeyi tamamen

508 Ali, C.M., a.g.e, s.300-301

509 Gupta, a.g.e, s.140-173

510 Schofield, a.g.e, s.67-69

511 Azmi Özcan, “Dünden Bugüne Keşmir Meselesi”, *Keşmir Dosyası*, der. Halil Tokar, s.34

512 Asif Haroon Raja, “Discriminatory Approach of International Community in Resolving Kashmir Issue”, *Kashmir: Challenges and Prospects*, Muslim Institute Yayını, İslamabad, 2014, s.110-120

boşaltması durumunda Hindistan'ın kontrol alanını genişletmesinden endişe etmiştir. Hindistan ise BM'nin Pakistan'ı saldırgan olarak tanımlamamasını kabullenememiştir. Ancak Pakistan'ın BM önerilerine genelde olumlu yaklaşırken, Hindistan'ın aksi yönde hareket ettiğini söylemek mümkündür.⁵¹³

Nehru, bir yandan uzlaşmacı bir görüntü verip plebisiti yapacaklarına dair söz verdiklerini her platformda dile getirirken,⁵¹⁴ diğer yandan Şeyh Abdullah ile koordineli olarak, Hindistan kontrolündeki bölgede seçimlerin yapılmasını organize etmiştir. 1951 yılında yapılan seçimler Şeyh Abdullah'ı zafere taşımış, Kurucu Meclis misyonu yüklenen yeni meclis Hindistan'dan yana tavır koymuş ve Anayasa çalışmalarına başlamıştır.⁵¹⁵ Seçimler sonucunda iktidarını konsolide eden Şeyh Abdullah ile Nehru 24 Temmuz 1952'de, Delhi Anlaşması olarak bilinen ve Keşmir'e Hindistan Birliği içinde ayrıcalıklı bir eyalet statüsü veren mutabakatı yapmıştır.⁵¹⁶ Bu anlaşma ile iki lider, mevcut ateşkes sınırlarının çizdiği bölgenin özel statülü bir eyalet olarak Hindistan'a katılmasını kabul etmiştir.⁵¹⁷

Hindistan'ın bağımsızlık dönemine Pakistan'a nazaran çok daha hazırlıklı ve organize girdiği açıktır. 1946 seçimlerinden itibaren bağımsızlık yolunun aydınlandığını gören Kongre Partisi yöneticileri bu hedef için çalışmaya başlamış; bu hazırlıkların nüvelerini de, Müslüman Birliğinin katılmayarak inisayitifi kendilerine bıraktığı hükümet vasıtası ile atmışlardır. Diğer yandan, Victoria Schofield'ın da savunduğu gibi, Müslüman Birliğinin hükümete katılmayı reddetmesi hata olmuş;⁵¹⁸ bu dönemde Hintli idareciler İngilizler ile geleceği yönlendiren ilişkiler kurup planlar yaparken Pakistan bunların dışında kalmıştır. Hintli liderler, katılım tercihi problem olan prenslikleri tam bir psikolojik baskı altına alıp ziyaretler gerçekleştirirken Cinnah ve ekibi bağımsızlıklarına saygılı olacaklarını beyan etmiş ve bu konuda inisiyatifi Hint tarafına kaptırmıştır. Nehru, Mihrace Sing'i etkileyebilmek için baskı uygularken, Gandhi 1 Ağustos 1947'de Srinagar'a giderek Mihrace Sing ile görüşmüş, Müslüman Birliği liderleri ise gelişmeleri izlemekle yetinmiştir. A.G. Noorani de Cinnah ve

513 Josef Korb, «The Kashmir Dispute After Six Years», International Organization, Vol. 7, No. 4 (Nov., 1953), pp. 498-510., JSTOR, Accessed: 29/04/2013 08:08

514 Norman D. Palmer, "The Changing Scene in Kashmir," Far Eastern Survey, Vol. 22, No. 12 (Nov., 1953), pp. 157-163, JSTOR, Accessed: 05-11-2016 10:35

515 Gupta, a.g.e, s.365-366

516 Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.101-103

517 Aparna Rao, «Keşmir Anlaşmazlığı: Vadi'deki Görüşler Üzerine Değerlendirmeler», Keşmir Dosyası, der. Halil Toker, s.271 ve Schofield, a.g.e., s.80

518 Schofield, a.g.e. s.23-24

Pakistan liderlerinin bu sürece hazırlıklı girmediğini ve Pakistan'ı kurma konusundaki başarıyı Keşmir Sorununa taşıyamadığını düşünür.⁵¹⁹

İyi niyetli yaklaşımları kapsamında Cinnah, Hinduların katliamları nedeniyle Ağustos 1947 sonlarında Srinagar'dan kaçarak Pakistan'a geldikten sonra kendisi ile görüşmek isteyen Müslüman Konferansı bağlantılı Punç milletvekili Muhammed İbrahim Han'ı, "prenslüklerin bağımsızlıklarına saygılı olacaklarına dair takındıkları resmi tutuma hanel getireceği" gerekçesiyle kabul etmemiştir.⁵²⁰ 1965 Şavaşıında Pakistan Hava Kuvvetleri Komutanlığı yapan emekli General M. Asghar Kahn anılarında; öngörüsüz davranarak Mhrace Sing'i Hindistan'ın kucağına attıklarını, Keşmir'e yardıma giden Müslüman milislerin yağmalama olaylarının bölge halkı ile birlikte Mhrace Sing'i korkuttuğunu, Müslüman milislerin yağmaladıkları malzemeleri evlerine taşıırken fetih hareketini tamamlayamadıklarını, bu arada Hint Ordusunun gelip bölgeyi kontrol altına aldığını itiraf eder. Asghar Kahn, Mhrace Sing'i kazanarak o dönemde Keşmir'in elde tutulmasının mümkün olabileceğini, ancak gelinen noktada ateşkes hattının normal sınır olarak kabulünden başka çare olmadığını ifade eder.⁵²¹

3.4.4. Bölünmenin Somutlaşması ve Sorunun Kronikleşmesi

Nehru ile Şeyh Abdullah arasında varılan Delhi Anlaşması ile Keşmir'de istikrar sağlanacağına dair bir beklenti oluşsa da zamanla Keşmir'de Şeyh Abdullah'a karşı bir muhalefet oluşmuş, ayrıca Nehru ile Şeyh Abdullah arasında görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır.⁵²² İki yol arkadaşının Keşmir'in statüsü konusunda düşünceleri zamanla farklılaşırken, toprak reformu politikası Hindu ağırlıklı toprak aristokrasisinin Şeyh Abdullah'ın karşısına geçmesine neden olmuştur.⁵²³ Bu arada Şeyh Abdullah'ın, ABD ve Batı ülkelerinden destek arayışları bağımsızlık ilanı için hazırlık olarak değerlendirilmiş ve Hindistan'da da şahsına karşı muhalefet oluşmuştur. Bunun yanında Cammu'lu Hindu milliyetçilerinin Kasım 1952'de

⁵¹⁹ Noorani, a.g.e. s.13-14

⁵²⁰ Lamb, a.g.e. s.124

⁵²¹ Khan, M.A., a.g.e. s.241

⁵²² Palmer, a.g.e.

⁵²³ Richard Leonard Park, "India Argues with Kashmir," Far Eastern Survey, Vol. 21, No. 11 (Jul. 2, 1952), pp. 113-116, JSTOR, Accessed: 28/05/2013 05:01

başlattıkları “Hindistan ile Entegrasyon” kampanyasına destek vermek için Mayıs 1953’te Hindistan’dan Keşmir’e gelişinde tutuklanan Hindu milliyetçisi Jana Sangh Partisi lideri Shyama Prasad Mukerji’nin 23 Haziran 1953’te cezaevinde kalp krizi geçirerek ölmesi de Şeyh Abdullah’ın kredisinin tükenmesine neden olmuştur.⁵²⁴ Bu gelişmeler sonrasında Şeyh Abdullah önce 8 Ağustos 1953’te görevden alınmış, ertesi gün de tutuklanmıştır.⁵²⁵ Şeyh Abdullah’ın Keşmir’in Hindistan’a bağlanması için üstlendiği misyon tamamlanmış ve O artık Hint kamuoyunda; “Keşmir’in bağımsızlığını ya da en azından otonomi hedefini gerçekleştirebilmek için Hindistan’ı kullanmaya çalışan” bir lidere dönüşmüştür.⁵²⁶

Yeni Hükümetin gayretleriyle Keşmir’in Müslüman çoğunluklu Kurucu Meclisi 1954 yılında Hindistan’a katılmayı kabul etmiş ve böylece Mihrace Sing’in Hindistan’a katılım belgesi onaylanmıştır.⁵²⁷ Bu gelişme sonrasında Hindistan, Keşmir’de halkın tercihini yansıtmış olduğunu ve artık bir referanduma gerek kalmadığını savunmaya başlamıştır. Şeyh Abdullah’ın 9 Ağustos 1953’de tutuklanması,⁵²⁸ Keşmir halkının milliyetçi his ve düşüncelerinin kabarmasına neden olsa da, Keşmir Kurucu Meclisi, 17 Kasım 1956’da (26 Ocak 1957’de uygulamaya girmek üzere), Hindistan anayasası ile uyumlu olarak hazırlanan Keşmir anayasasını onaylamıştır.⁵²⁹ Hindistan anayasasının 370. maddesi uyarınca Keşmir Eyaleti, diğer eyaletlerden farklı olarak; savunma, iletişim, para birimi ile dış siyaset konuları dışında otonomiye sahip olmuştur.⁵³⁰ Mihrace Hari Singh tarafından 1947’de imzalanan Katılım Belgesi ise Hindistan’a; sadece savunma, dış ilişkiler ve haberleşme alanlarında yetki vermiştir.⁵³¹

Bu gelişmeler yaşanırken BM’nin arabuluculuk çabaları tarafları sadece müzakere masasına getirmeye yaramış, Keşmir Meclisi Hindistan’a bağlanmayı kabul ettikten sonra Hindistan sürekli olarak plebisite karşı çıkmış ve sorunda herhangi bir ilerleme kaydedilememiştir. Bu dönemde Nehru’nun izlediği Keşmir stratejisi; içeride, kurdurduğu “Kurucu Meclis” aracılığı ile Keşmir’in Hindistan’a

⁵²⁴ Palmer, a.g.e.

⁵²⁵ Gupta, a.g.e, s.264-265 ve 377-384

⁵²⁶ Dixit, a.g.e, s.126-127

⁵²⁷ Schofield, a.g.e. s.94

⁵²⁸ Gupta, a.g.e, s.263

⁵²⁹ Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.103-106

⁵³⁰ Arı, a.g.e., s.92

⁵³¹ Schofield, a.g.e., s.73

bağlanması istikametinde sessiz adımlar atmak olurken⁵³² dışarıda ise hem Pakistan tarafını hem de uluslararası camiayı uzlaşacağına dair vaatlerle oyalamak olmuştur. Bu arada, 1953–1954 yıllarında ABD ile Pakistan arasında kurulan stratejik ilişki de Hindistan'ı rahatsız etmiştir.⁵³³ Nehru bu ilişkiyi, ABD'nin kendilerine karşı bir politikası olarak görmüş ve olumsuz tavrını görüşmelere yansıtmıştır.⁵³⁴ Neticede zaman bölgede Hindistan'ın lehine işlemiş ve Hindistan Keşmir'i entegre etmeyi başarmıştır.⁵³⁵

Hindistan için bölge, İngiliz Sömürge Yönetiminden devralınan miras çerçevesinde, kuzey sınırlarının güvenliği ile birlikte ülkenin bütünlükçü-seküler yapısının da güvenlik altına alınması sorunudur.⁵³⁶ İngiliz devlet aklı Keşmir'i de Rus yayılmasına karşı bir ileri karakol olarak görmüş; gerekli gördüğü durumlarda Kuzeybatının uç noktası olan Gilgit-Baltistan dâhil, kritik bölgelerde daimi temsilci görevlendirerek bölgedeki çıkarlarını takip etmiştir. Rusların Çin topraklarındaki inisiyatiflerini engellemeye çalışan İngilizler, dağlık bölgelerdeki sınır sorunlarını çözmek için Çin'li yetkililerle sınır tespit çalışmaları da yapmış ancak sınırlar netleştirilememiştir.⁵³⁷ Hindistan ve Pakistan bağımsızlık sonrasında, Keşmir'in kontrol ettikleri bölgelerinde, ÇHC ile çözülemeyen sınır sorunlarını da miras olarak devralmıştır. Pakistan bu sorunu ÇHC ile 2 Mart 1963 yılında imzaladığı sınır antlaşması ile çözerken,⁵³⁸ Hindistan, Tibet sınırı da dâhil olmak üzere, çözemediği sınır anlaşmazlığı nedeniyle 1962 yılında ÇHC ile savaşmak zorunda kalmış ve büyük bir mağlubiyet yaşamıştır.

Hindistan, Keşmir Eyaletinin çoğunluğunu ele geçirerek, Pakistan'a karşı avantajlı bir konum yakalamıştır. Bu kazanımı ile Hindistan; ÇHC'ye karşı stratejik bir tampon bölge oluşturmuş, Hindistan ve Pakistan'ın İndus Vadisine hayat veren suların kontrolünü eline almış, ayrıca ayrılma potansiyeli taşıyan diğer eyaletlerdeki ayrılıkçı hareketlere de set çekmeyi başarmıştır. Haydarabad ve Cunagarh'dan sonra Keşmir'in de kaybedilmesi ise Pakistan'da ciddi travmaların yaşanmasına neden olmuştur. Her şeyden önce, halkının çoğunluğu Müslüman olan bir bölgenin

532 Gupta, a.g.e, s.370-376

533 Noorani, a.g.e. s. 42

534 Gupta, a.g.e, s.278-279

535 Noorani, a.g.e. s.27 ve 124-133

536 Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.97

537 Lamb, a.g.e., s.20-22 ve 37-43

538 Sarvar, H,K., a.g.e., s.384-388

Pakistan'a bağlanamamış olmasının yarattığı mağlubiyet hissi hala aşılamamıştır.⁵³⁹ İndus sularının Hindistan kontrolünde olması, bir tarım ülkesi Pakistan'ın başının üstünde "Demokles'in kılıcı" gibi sallanmakta, ayrıca enerji krizi her geçen yıl büyüyen Pakistan, bu bölgede hidroelektrik enerji tesisleri kuramamanın acısını da yaşamaktadır. Bunun yanında Keşmir'deki Hint varlığı Pakistan için; "başlangıçtan beri Pakistan fikrine karşı çıkan; başarılı olamayıp tekrar Hindistan'a katılacağına inanan ve bunun için her şeyi yapan" Hindistan Yönetiminin Pakistan'ı kuşatması-çevrelemesi anlamına da gelmektedir.⁵⁴⁰

Hindistan Keşmir'i siyasi olarak Hindistan Birliği sınırları içine almayı başarmış olsa da Müslüman halkı kazanmayı başaramamıştır. Müslüman halk ile Yerel ve Merkezi Yönetim arasındaki sürtüşme Hindistan'ın hâkimiyetini ilan ettiği 1950'li yıllardan günümüze kadar devam etmiştir. On milyonun üzerindeki nüfusun yüzde sekseni Müslüman olan Hindistan kontrolündeki Keşmir'de, mevcudunun yüz binleri bulduğu iddia edilen güvenlik personeli ve OHAL Yasaları bölgeye güvenlik ve istikrarın gelmesini sağlayamamıştır. Pakistan da Hindistan'ın bu coğrafyadaki egemenliğini kabul etmemiş ve Keşmir'i kurtarmayı milli dava haline getirmiştir. Hindistan da Keşmir'e milli dava anlamı yükleyince iki ülkenin bu konu temelinden kaynaklanan savaş ve çatışmaları devam etmiştir. Denilebilir ki; Keşmir bölgesindeki sınır hattı (LoC-Line of Control) üzerinde karşılıklı ateş açma olayı olmadan geçen bir hafta bile yaşanmamıştır. Bu resmi kayıtlara geçen ve zayıflara neden olan ateşkes ihlalleri için geçerli bir durumdur; resmi olmayan ufak çaplı ateşkes ihlallerinin muhasebesini yapmak ise neredeyse imkânsızdır.⁵⁴¹

3.4.5. Keşmir'in Mevcut Durumu ve Statüsü

Cammu ve Keşmir Prensiği bilinen sınırlarına 1901 yılında kavuşmuş; ondan sonra her onyılıda bir yapılan nüfus sayımları neticesinde yapılan idari değişikliklerle, sınır değişikliği yapılmadan bağımsızlık sürecine gelmiştir.⁵⁴² Günümüzde ikiye ayrılmış olarak, Hindistan ve Pakistan kontrolü altında parçalı bir konumda bulunan bu sorunlu coğrafya, Güney Asya'nın büyük güçleri olan ÇHC, Hindistan ve Pakistan

⁵³⁹ Mukherjee, a.g.e.

⁵⁴⁰ Edwardes, a.g.e, s.185 ve 216

⁵⁴¹ "Ceasefire Violations in JK: A Line on Fire", *Institute of Peace and Conflict Studies*, 12 Aralık 2017, (Çevrimiçi),

<http://www.ipcs.org/article/india/ceasefire-violations-in-jammu-kashmir-a-line-on-fire-5408.html>, 12 Aralık 2017

⁵⁴² Lakhanpal, P.L., a.g.e, s.9-10

arasında stratejik öneme sahip bir bölgedir. Bölge Alt Kıtanın Orta Asya ile irtibatını sağlayan tarihi bir kapıdır⁵⁴³ ve doğusunda ÇHC'nin sorunlu bölgesi Tibet uzanırken, kuzeyinde ÇHC'nin Şincan Özerk Bölgesi bulunmaktadır. Kuzeybatısındaki Gilgit Bölgesi, Afganistan'ın Wakhan koridoru ile sınırdadır. Güneybatısında Pakistan ve güneydoğusunda Hindistan yer alır. Pakistan ile ÇHC'yi birbirine bağlayan stratejik Karakorum Yolu, (Pakistan kontrolündeki) Keşmir'in kuzey bölgesinin içinden geçerek Pakistan ile ÇHC arasında önemli bir köprü oluşturmaktadır.⁵⁴⁴

Keşmir ayrıca Hindistan'ı Orta Asya, Hazar Denizi ve Avrupa'ya bağlama noktasında bir geçit imkânı sunarken, doğal kaynaklar, enerji kaynakları ve su kaynakları açısından, yalnızca Hindistan ve Pakistan için değil, küresel güçler için de stratejik önem taşımaktadır. Jeopolitik açıdan önem taşıyan bu özelliklerin yanı sıra Pakistan ovalarına can veren İndus Sularına da kaynaklık yapması itibarıyla Keşmir özellikle Pakistan için hayati öneme haizdir.⁵⁴⁵ Dünyanın en geniş sulama ağına sahip olan ve ekonomisi büyük ölçüde tarım girdileri üzerinde yürüyen Pakistan⁵⁴⁶ için su kaynakları ve bunların kontrol mekanizmasının Hindistan'a kaptırılmış olması güvenlik sorunu da yaratmaktadır.⁵⁴⁷ Pakistan, mevsimsel şartlara bağlı olarak tarım alanlarının kuraklık veya sel riski yaşama ihtimali Hindistan'ın elinde bulunduğu için kendisini Hindistan'ın tutsağı olmuş durumda hissetmektedir.⁵⁴⁸

Bölgenin önemli bir bölümü, 300 metreden 8700 metreye kadar yüksekliklerdeki dağlarla kaplıdır ve bu dağlık alan dünyanın en yüksek ikinci tepesi olan K2 Austen Zirvesini de ihtiva etmektedir. Kuzeydeki dağlık bölgede arktik soğuk iklim hüküm sürerken, güneydeki Cammu bölgesinde tropikal iklim görülmekte; bu coğrafik farklılıklar bölgeye ürün çeşitlikleri ile yansımanın yanında, Pakistan'ın İndüs Vadisine hayat veren Celum, Çenab ve İndus nehirlerine ev sahipliği yapmasına imkân tanımaktadır. Bu iklim farkı nedeniyle Hindistan kontrolü altındaki Keşmir bölgesinde iki farklı başkent bulunmakta; normal dönemde başkent Sringar olurken, kışın soğuk döneminde ise Cammu başkent olarak işlev görmektedir.

543 Gupta, a.g.e, s.442

544 Ziad Haider, "Sino-Pakistan Relations and Xinjiang's Uighurs Politics, Trade, and Islam along the Karakoram Highway", Asian Survey, Vol. 45, No. 4 (July/August 2005), pp. 522-545, JSTOR, Accessed: 30-07-2017 18:59 UTC

545 Talbot, a.g.e, s.114

546 Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.148

547 Karaağaçlı, a.g.e.

548 Dixit, a.g.e, s.317

Pakistan kontrolü altındaki Keşmir (Azad Keşmir) bölgesinin başkenti ise Muzafferabaddır. Bölgede en çok konuşulan diller; Keşmiri (Keşmir dili) ve Dogridir.⁵⁴⁹

Keşmir bölgesinin önemli alt bölgeleri Srinagar, Cammu, Muzaffarabad, Mirpur ve Punçdur. Çatışmaların başladığı 1947 öncesinde yüzölçümü yaklaşık 219.000 km² olan Cammu ve Keşmir Eyaletinin, 79.932 km²'lik kısmı çatışmalar sonrasında, Pakistan kontrolündeki (Azad) Keşmir'de kalırken, 138.982 km²'lik kısmı Hindistan denetimine geçmiştir. Pakistan bu arazinin 5.180 km²'lik bölümünü ÇHC'ye vererek (Mart 1963) ÇHC ile tartışmalı sınır sorununu çözmüştür. Hindistan ise ÇHC ile (Keşmir'de dâhil olmak üzere) sınır sorunları nedeniyle girdiği 1962 savaşında, kontrolündeki Ladak Bölgesinin 37.555 km²'lik bölümünü ÇHC'ye kaptırmıştır.⁵⁵⁰

Bir yeryüzü cenneti olan Cammu ve Keşmir doğal güzellikleri ve manzaralarıyla ünlüdür.⁵⁵¹ Verimli toprakları ile altın, zümrüt ve yakut madenleri bakımından zenginliği⁵⁵² bilinen Keşmir bölgesinde yüksek miktarda buğday ve pirinç yetiştirilmektedir. Bölgeyi kaplayan göllerdeki kayık evlerde yaşayan insanları, gölleri çevreleyen kırlardaki çok çeşitli çiçekleri ile bu manzaraya hâkim sırtlardaki taraçalanmış (Babürlü hanedanının öncülük ettiği) bahçeleri ile de ünlenen Keşmir, çevreleyen coğrafyanın tek safran kaynağıdır.⁵⁵³ Bölgenin ekonomisi tarım, hayvancılık, el sanatları, halıcılık, ağaç işlerinden elde edilen süs eşyaları ve dünyaca "Kaşmir" olarak bilinen, bir çeşit dağ keçisinin yününden elde edilen tekstil ürünlerine dayanmaktadır.⁵⁵⁴

Hindistan kontrolündeki Keşmir Eyaleti, şu anda üç bölümden oluşmaktadır; Srinagar, Cammu ve Ladakh. Müslümanlar, Srinagar bölümünde çoğunluktadır. Hindular Cammu bölgesinde, Budistler ise Ladak bölümünde çoğunluğu meydana getirir. Bununla birlikte Müslümanlar, Ladak ve Cammu bölümlerinin bazı yerlerinde de çoğunluğu teşkil eder. Pakistan'ın kontrolündeki Azad Keşmir'de ise hiç Hindu

⁵⁴⁹ Lakhanpal, P.L., a.g.e, s.12

⁵⁵⁰ Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.14

⁵⁵¹ Serkan Oral, **Zor Vatan**, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2007, s.27

⁵⁵² Gupta, a.g.e, s.29

⁵⁵³ Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.6-7

⁵⁵⁴ Azmi Özcan, "Dünden Bugüne Keşmir Meselesi", **Keşmir Dosyası**, der. Halil Toker, s.31

bulunmamaktadır. Hindistan, “Azad Keşmir”i; “Pakistan İşgali Altındaki Keşmir ve Gilgit-Baltistan” olarak adlandırırken, Pakistan da Keşmir Eyaletini; “Hindistan İşgali Altındaki Keşmir” olarak tanımlamaktadır.⁵⁵⁵

Harita-17: Keşmir’de Mevcut Durumu Gösteren Harita

Yaşanan bunca çatışmaya rağmen Keşmir konusu çözüme kavuşturulamamıştır. Hindistan, kendi yaptığı başvuru sonucunda, BMGK’nın Ağustos 1948’de kabul ettiği plebisit kararına, Pakistan askerlerinin bölgeden çekilmemesini gerekçe göstererek uymamış, sorunu zamana yaymış ve neticede Keşmir’i bir Hint eyaleti yapmayı başarmıştır. Günümüzde Hindistan, tüm Keşmir’in kendisine ait olduğunu iddia ederken, Pakistan, bütün Keşmir’de plebisit kararının uygulanmasını istemektedir. Bünyesinde Pakistan’ın toplam nüfusundan daha çok sayıda Müslüman nüfus barındıran Hindistan, olası bir plebisit sonucunda Keşmir’in

⁵⁵⁵ Talbot, a.g.e, s.117

elden çıkması ihtimalinin, diğer sorunlu eyaletler için bir emsal oluşturmasından çekinmektedir.⁵⁵⁶

Keşmir taşıdığı sembolik değerler itibari ile iki ülkenin de kuruluş ideolojisi ve milliyetçiliklerinin rekabet alanının en tepesine oturmaktadır. Bu kapsamda Keşmir; Pakistan'ın kuruluş ideolojisi olan İki millet teorisinin ve PA"K"İSTAN fikrinin bir parçası ("K" harfi=Keşmir) olarak anlam taşıırken, Hindistan'ın seküler ve çoğulcu demokrasi iddiasının önemli bir unsuru olmanın yanı sıra, tarihteki merkezi Hint devletlerinin bir parçası olduğu gerekçesiyle coğrafi temelli Hint milliyetçiliğinin (bir millet teorisi) başat unsurlarındandır.⁵⁵⁷ Radikal Hinduların gözünde ise Keşmir kutsal Aryan yurdunun sınırları ve tarihi mirası içinde yer almaktadır.⁵⁵⁸ Diğer yandan Keşmir konusunda atılacak her geri adım, halkı pek çok etnik ve dinsel gruptan oluşan Hindistan'da, diğer ayrılıkçı grupların ümitlerini ve mücadele azimlerini artırma riski taşımaktadır.⁵⁵⁹ Bunun yanı sıra Keşmir'de Müslüman muhalif hareketin güçlenmesi Hindistan genelinde Hindu milliyetçiliğinin yükselişine katkı yapmakta, bu durum seküler bir zeminde kurulan Hindistan'da birliğin temelinin sarsıldığına dair kaygıları da artırmaktadır.⁵⁶⁰

MÖ 4'ncü asırda yaşayan Hint bilgini Kautilya (Chanakya), Hindistan'ın ilk yerel imparatorluğunun kurucusu olan Maurya kralı Çandragugupta'nın başveziri ve akıl hocasıdır. Hint uygarlığının jeopolitik düşüncelerine temel teşkil eden esasları, Artaşastra adlı 15 ciltlik eserinde toplayan Kautilya Hindistan'ın Makyevel'i olarak kabul edilirken⁵⁶¹ günümüz Hindu milliyetçisi iktidarı ve çevrelerine ilham vermektedir. Hindu Devletinin idamesini her türlü kutsalın önüne koyan Kautilya, Artaşastra'da; sağlam bir idari yapının organizasyonundan, iç politika, espionaj ve karşiespionaj faaliyetlerinden askeri strateji ve dış politikaya kadar farklı alanlarda tavsiyelerde bulunur.⁵⁶² Günümüz Hindu milliyetçiliği, Kautilya'nın gösterdiği yoldan

⁵⁵⁶ Mukherjee, a.g.e.

⁵⁵⁷ Dixit, a.g.e, s.307 ve 324-325

⁵⁵⁸ Jaffrelot, a.g.e, s.194

⁵⁵⁹ Çelebi, a.g.e., s.81

⁵⁶⁰ Ashutosh Varshney, "India, Pakistan and Kashmir: Antinomies of Nationalism", Asian Survey, Vol. 31, No. 11 (Nov., 1991), pp. 997-1019, JSTOR, Accessed: 28/05/2013 05:07, s 1000

⁵⁶¹ Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s 31

⁵⁶² Saxena ve Diddi, a.g.e, s.29 ve 31-33

da ilham alarak, Hindistan'ın savunma politikasının saldırgan bir zeminde inşa edilmesi gerektiğini düşünmektedir.⁵⁶³

Günümüzde stratejik ve ekonomik değeri yüksek bölgelerde sosyo-kültürel ve dini farklılıklar ulusal sınırlara meydan okuduğunda, etnik-dini çatışmaların engellenmesi zorlaşmaktadır. Keşmir de bunun en bariz örneklerindendir.⁵⁶⁴ Pakistan ile Hindistan kurulurken canlanan karşıt milliyetçilikler ile temeli atılan Keşmir sorunu günümüzde de iki ülke arasındaki her türlü anlaşmazlığın kaynağını oluşturmaktadır.⁵⁶⁵ Ayrışmaya neden olan dini temelli milliyetçilikler Keşmir kaynağından beslenerek yarışmakta ve nükleer gücün verdiği özgüven ile daha da büyümektedir.⁵⁶⁶ Bu sorun temelinde iki ülke, sosyo-kültürel entegrasyon krizlerini unuttururken yeni sorun döngülerine de zemin hazırlamaktadır.⁵⁶⁷ Yüklenen anlamlar manzumesinde Keşmir Sorunu her iki ülkede de, bir yandan politik başarısızlıkların üstünü kapayabiliyorken, diğer yandan bu mücadele alanında rakibe karşı elde edilen bir avantaj iktidarların başarı hanesine yazılmakta ve onlara meşruiyet ile kamuoyu desteği sağlamaktadır.⁵⁶⁸ Keşmir iki taraf için de bir milli kimlik meselesi haline gelmiş durumdadır ve her iki ülkede de, Keşmir konusunda geri adım atan yönetimlerin ayakta kalamayacağına dair bir yargı oluşmuştur.

Neticede Hint Yarımadası'nın İslamlaşmasıyla başlayan sosyo-kültürel gerilim, bağımsızlık mücadelesinde netleşirken İngilizlerin manipüle etmesiyle ayrışma üreten bir mekanizmaya dönüşmüş; bu ayrışma nedeniyle zayıflayan milli mücadelede parçalanma oluşmuş ve devamında bağımsızlık sürecinin kaotik ortamında canlanan karşıt milliyetçilikler, ötekine duyulan nefret ile rekabetin⁵⁶⁹ bir mekân üzerinde hayat bulmasıyla somutlaşmıştır. Bundan sonra Hindistan-Pakistan anlaşmazlığı, prensliklerin statüsü sorununun uzantısında, Keşmir coğrafyası rekabetinde kronikleşerek,⁵⁷⁰ Keşmir Sorununa evrilmiştir.

⁵⁶³ Jaffrelot, a.g.e., s.299-300

⁵⁶⁴ Aydınalp, a.g.e.

⁵⁶⁵ Toker, Keşmir Meselesini Kavramak, s.51

⁵⁶⁶ Ahmad İ., a.g.e., s.14

⁵⁶⁷ Arı, a.g.e, s.93

⁵⁶⁸ Sumit Ganguly and Kanti Bajpai, "India and the Crisis in Kashmir", Asian Survey, Vol. 34, No. 5 (May, 1994), pp. 401-416, **JSTOR**, Accessed: 29/04/2013 08:08

⁵⁶⁹ Bengü Türk, "Uluslararası Sistemde Kronik Bir Sorun: Keşmir," **BİLGESAM**, Kasım 2015

⁵⁷⁰ Toker, Keşmir Meselesini Kavramak, s.37

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KEŞMİR'DE HİNT HÂKİMİYETİ VE HİNDİSTAN-PAKİSTAN ÇATIŞMALARI

4.1.Keşmir'de Hint Hâkimiyetinin Perçinlenmesi

Hindistan ve Pakistan'ın kuruluş aşamasında taraflar arasındaki çatışma bölgesel ölçekte ve dış müdahale olmadan gerçekleşmiştir. Sorunu BM'ye taşıyan Hindistan, Pakistan'ın saldırgan ilan edilmesini ve uluslararası camianın kendi tezlerini desteklemesini hedeflemiş ancak beklediği karşılığı alamayınca sorunun bölgesel çapta kalmasının çıkarlarına daha uygun olacağını değerlendirmiştir. Hindistan'ın bundan sonraki yaklaşımı sorunu iki ülkenin dışına taşırmama istikametinde devam etmiş ve dış güçlerin soruna taraf olmasına da soğuk bakmıştır. Hindistan bu politika doğrultusunda BM'nin aldığı karar ve inisiyatiflere doğrudan karşı çıkmayarak sorunu zaman içerisinde soğutmayı tercih etmiştir. Nehru bu arada dış politikada "bağlantısızlık" ilkesini gündeme getirerek yeni bir pakt oluşturmaya yönelmiş ve bu politika kısmen başarılı olarak, Hindistan'ın uluslararası alanda saygınlık kazanmasında katkı sağlamıştır.¹

Hindistan Keşmir'deki hâkimiyetini 1950'li yıllarda, yavaş yavaş ve dış dünyayı soruna fazlaca katmadan sağlamıştır. Hindistan, Keşmir Sorunun çapını küçültme ve dışa kapama politikasına paralel olarak Keşmir'de Hindistan yanlısı yönetimleri iktidara taşımayı ve bu yönetimler aracılığı ile alacağı kararlar çerçevesinde Keşmir'de Hint hakimiyetini konsolide etmeyi düşünmüştür. Bu kapsamda Keşmir Kurucu Meclisinin 17 Kasım 1956'da, Hindistan'ın özel statülü bir eyaleti olmayı kabul etmesi Hindistan'ın Keşmir'deki egemenliğin kabulü anlamına gelmiştir. Hindistan bundan sonra zaman içerisinde ufak değişiklikler yaparak Keşmir'in özel statüsünü törpülemiş ve Merkezi Yönetimin eyalet içindeki otoritesini artırmıştır.

Kendisinden çok daha güçlü olan Hindistan karşısında başarılı olamayacağını bilen Pakistan ise Hindistan karşısında denge kurabilmek için dış destek aramış ve BM'nin inisiyatiflerine de sıcak bakmıştır. Pakistan, aynı zamanda

¹ Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.107-108

sorunun uluslararasılaşmasının Hindistan'ı zorda bırakacağını düşünerek sorunun taraflarının sayısını artırmaya yönelik bir politika izlemiştir. Bu bağlamda Pakistan ile 1954 yılından itibaren Bağdat Paktı ve SEATO aracılığıyla ittifak kuran ABD Keşmir konusunda Pakistan yanında bir tutum almış ve Hindistan'ın SSCB'ye yanaşmasına neden olmuştur.² Bölgedeki gelişmeler Hindistan ile sınır çatışmasına giren ÇHC'yi de Keşmir sorununun bir parçası haline getirmiştir. Pakistan, bu ülkeyi yanına çekmek için, kendi kontrolündeki Keşmir'in yüzde yirmilik bölümünü, 1957 yılında başlayan müzakereler sonrasında, Mart 1963 ayında ÇHC'ye vermiştir. Hindistan'ın tanımadığı bir anlaşma ile verilen bu bölge halen ÇHC ile Hindistan arasında anlaşmazlık konusudur.³

4.1.1.1971 Pakistan-Hindistan Savaşı Öncesi Dönem

Keşmir konusunda dış güçlerin müdahil olmasına soğuk bakan Nehru, 1962 yılında ÇHC ile yapılan savaşta yaşadığı hezimet nedeniyle İngiltere ve ABD'den yardım istemeye mecbur kalmıştır. Bağlantısızların liderliğine oynayan Nehru'nun çaresizliği öylesine derindir ki; bırakın yardımı, ABD'den savaşa dâhil olarak yakın hava desteği sağlamasını bile istemek durumunda kalmış ve savaş sonrası ABD'nin Hint Dağ Komando Birliklerini eğitmesine izin vermiştir. Bundan sonra, ÇHC ile yapılan 1962 savaşında kendisine destek veren ABD ve İngiltere'nin baskısı üzerine Hindistan, Pakistan ile ikili görüşme yapmayı kabul etmiş⁴ ve Aralık 1962 ile Mayıs 1963 ayları arasında altı ay süren ikili görüşmeler serisine katılmıştır.⁵ ABD ve İngiltere, sorunun mevcut haliyle kalmasının SSCB ve ÇHC'nin Güney Asya'da zemin kazanmasına yaradığı düşüncesi ile Hindistan'ı masaya getirmek ve sorunu çözmek için çaba harcamıştır.⁶ Bu süreç zarfında Eski Genel Vali Mauntbatten'ın da devreye girdiği görüşmelerde; plebisitin yapılması için bölgeye uluslararası güvenlik gücünün getirilmesinden Keşmir'in paylaşılmasına kadar farklı seçenekler masaya yatırılmıştır.⁷ ÇHC savaşında aldığı yenilgi sonrasında yaşadığı hayal kırıklığı ve gördüğü uluslararası baskı nedeniyle taviz vermeye yaklaşan Hindistan'ın bu

2 Riedel, a.g.e, s.63, 71 ve 77

3 Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.107-109

4 Riedel, a.g.e, s.68-72

5 Dixit, a.g.e, s.142

6 Stephens, a.g.e, s.321-322

7 Schofield, a.g.e., s.99-103

dönemdeki uzlaşmacı tavrını değerlendiremeyen Pakistan böyle bir fırsatı bir daha yakalayamamıştır.

Keşmir Sorununda BM nezdinde yapılan görüşmelerden başlayıp İngiliz Milletler Topluluğu Toplantıları ve ikili görüşmeler ile devam eden çözüm arayışları ve sonrasında küresel aktörlerin aracı olma gayretleri ile tekrar BM desteği ve nihayetinde Hindistan'ın ÇHC'ye karşı yaşadığı savaştaki mağlubiyeti sonrasında ikili görüşmeler için oturmak zorunda kaldığı görüşmelerdeki öneriler üç başlık altında toplanabilir; plebisit, otonomi ve bölünme. Bölünme veya paylaşma diyebileceğimiz başlık altındaki önerilerde Cammu ve Ladak'ın Hindistan'a, "Azad Keşmir" ile Gilgit-Baltistan'ın Pakistan'a verilmesinde fikirbirliği sağlanırken Keşmir Vadisi için farklı arayışlara girilmektedir.⁸ Günümüze kadar süren çözüm önerileri de genelde bu esaslar üzerinde yürütülmektedir.

Görüşmeler dönemi sonrası Aralık 1963 ayında, Müslümanların kutsal emaneti olan Hz. Muhammed'in saçının bir tutamının Hazratbal türbesinden çalınması (Mu-yi Mukaddes Krizi) Keşmir'i germiş, kutsal emanetin 10 gün içinde bulunmasına rağmen Hindistan'ın krizi bastırma biçimi halkın tepkisini çekmiştir. Bu arada Cammu bölgesindeki Hindu tapınaklarından da bazı kutsal eşyaların çalınması üzerine yapılan Hinduların protestolarına güvenlik güçlerinin sert müdahalesi üzerine kaybedilen hayatlar da bölgeyi patlamaya hazır hale getirmiştir. Gerek iki ülke ilişkilerinin gerilmesi gerekse Keşmir içindeki gerilim Nehru'nun aklına yine Şeyh Abdullah kozunu getirmiş; Şeyh Abdullah 8 Nisan 1964'de hapisten çıkarılarak, gerilimi azaltmak için iki ülke arasında arabuluculuğa başlamıştır,⁹ ancak Nehru'nun 27 Mayıs 1964'de ölmesi üzerine bütün hesaplar alt üst olmuştur. Nehru'nun yerine geçen Lal Bahadur Şastri'nin iyi niyeti, gerilimi azaltacak politikalar üretecek güce ulaşmasına yetmemiştir.¹⁰

Hindistan Yönetimi ve kamuoyunda 1960'dan itibaren Keşmir'in özel statüsünün kaldırılmasına yönelik bir eğilim güç kazanmaya başlamış ve 1963-1964'lerde atılan adımlarla Eyalet Başkanı'nın ayrıcalığına son verilmiş ve Şastri

⁸ Gupta, a.g.e, s.469-474

⁹ Gupta, a.g.e, s.360-361

¹⁰ Ali, C.M., a.g.e, s.313

dönemine bu sorunlarla girilmiştir.¹¹ Yönetim krizi ve halkın tepkileri nedeniyle gerginleşen Keşmir'de Şastri Hükümetinin, 21 Aralık 1964'de Vali Yönetimi uygulamasına geçmesi,¹² Ocak 1965 ayından itibaren Keşmir'in yine kaynayan bir kazan haline gelmesine neden olmuştur. Bu süreçte Şeyh Abdullah'ın, hac vazifesini ifa etmek için yurt dışına çıktığı zaman ABD medyasına verdiği demeçler ve ÇHC yetkilileri ile yaptığı görüşmeler nedeniyle, ülkeye dönüşünde, Mayıs 1965 ayında tutuklanarak 2.000 mil uzaklıktaki Tamil Nadu Eyaletinde bir ceza evine konması da işleri iyice rayından çıkarmıştır.¹³ Şeyh Abdullah bu hapis sürecinde yargılanmadığı gibi tutuklanmasına neden olan hukuki gerekçe de ortaya konmamıştır.¹⁴

Hindistan aleyhine gösteri ve isyanların başlaması Pakistan'ın harekete geçmesine neden olmuş ve böylece, sonucunda kimsenin kazanmadığı 1965 Pakistan-Hindistan savaşı başlamış ve BM'in devreye girmesiyle 23 Eylül 1965'te ateşkes sağlanabilmiştir. Ateşkesten sonra SSCB'nin girişimleri ile taraflar Taşkent'te bir araya gelmiş ve 10 Ocak 1966'da "Taşkent Deklarasyonu"nu imzalanmıştır. Bu deklarasyonla taraflar, 1949 tarihli ateşkes hattına dönmeyi, görüşmeler için ortak katılımlı üst düzey bir yapı oluşturmayı ve karşılıklı iyi ilişkiler kurmayı kabul etmiştir. Taşkent'in sürprizi de, Lal Bahadır Şastri'nin anlaşma akşamı kalp krizi geçirerek ölmesi olmuş, yerine Nehru'nun kızı İndira Gandhi geçmiştir. 1965 savaşı sonrasında Pakistan tarafında yaşanan önemli gelişme ise; savaşın en önemli yönlendiricilerinden olan Dışişleri Bakanı Zülfikar Ali Butto'nun, mağlubiyetin yükünü Devlet Başkanı Eyüp Han'a yıkararak sıyrılması ve sonrasında, 1968 yılında Pakistan Halk Partisini kurarak, sosyalist bir İslam politikası ile Pakistan siyasetine damga vurması olmuştur.¹⁵

Bu dönemde Keşmir vadisinin geleceğini etkileyecek iç gelişmelerin başında; "Azad Keşmir'de yaşayan Amanullah Han ile 1958 yılında Keşmir'den Pakistan'a geçerek siyasi-askeri eğitim almaya başlayan Makbul Bat'ın liderliğinde, "Azad Keşmir'de, Cammu Keşmir Milli Kurtuluş Cephesi (CKMKC)'nin kurulması gelir. Makbul Bat, Haziran 1966'da Keşmir'e dönmüş ve Hindistan'a karşı silahlı

¹¹ Gupta, a.g.e, s.376

¹² Lamb, a.g.e, s.251

¹³ Schofield, a.g.e. s.103-106

¹⁴ David E. Lockwood, "Sheikh Abdullah and the Politics of Kashmir," Asian Survey, Vol. 9, No. 5 (May, 1969), pp. 382-396, JSTOR, Accessed: 05-11-2016 11:08

¹⁵ Aktaş, C., a.g.e, s.87-88

mücadeleyi başlatmıştır. Hintli bir subay ile bir sivil görevlinin hayatını kaybettiği Eylül 1966'daki bir çatışma sonrası yakalanan ve idama mahkûm edilen Makbul Bat, idam cezası uygulanmadan önce bir arkadaşı ile hapisten 1968 yılında kaçmayı başarmış ve 1969 yılında "Azad Keşmir"e geçmiştir. Bu arada 1968 yılında Şeyh Abdullah ceza evinden çıkmış ve Prem Nath Bazaz gibi arkadaşları ile birlikte, self determinasyon istikametinde siyasi faaliyetlere başlamıştır. Şeyh Abdullah'ın hapisten çıkarılmasında, Hindistan Parlamentosu da dâhil olmak üzere, ülke ve Keşmir'de yürütülen kampanyanın etkili olması katkı sağlamıştır.¹⁶ Bu arada El Fetih adında bir Müslüman örgüt, 1970 yılında bölgedeki ilk sabotaj eylemlerini başlatmıştır.

Pakistan'daki Bengal geriliminin arttığı bir dönemde, Ocak 1971 ayında Hindistan Hava Yollarına ait bir uçak, Srinagar-Yeni Delhi seferinde kaçırılarak Pakistan'ın Lahor şehrine indirilmiş ve eylemin sorumluluğunu El Fetih Örgütü üstlenmiştir.¹⁷ Burada sahneye çıkan Makbul Bat militanlarla görüşerek yolcuların serbest bırakılmasını sağlamış, Hindistan bu duruma tepki vererek, Batı ve Doğu Pakistan arasındaki hava sahasını kapatmıştır. Pakistan ise bu uçak kaçırma eyleminin Hindistan istihbaratı tarafından, Batı ve Doğu Pakistan arasındaki gerilimi tırmandırmak için kurgulanan bir eylem olduğunu savunmuştur. Bu arada Ocak 1971 ayında, Şeyh Abdullah eyalet dışına sürülmüş ve Plebisit Cephesinin siyasi faaliyetleri de yasaklanmıştır.

Alastair Lamb, Pakistan'ın Hint istihbaratına yönelik iddialarının doğruluğuna inanmakta; Hindistan istihbaratının, CKMKC ve El Fetih gibi militan örgütler ile Makbul Bat gibi şahısları kullandığını, ayrıca uçak kaçırma olayının Batı ve Doğu Pakistan'ı ayırmak için başlatılan planlı gerilim politikasının bir parçası olduğunu düşünmektedir.¹⁸ Yılmaz Altuğ da Alastair Lamb'a katılırken; Keşmir Başbakanı G.M. Sadık'ın, uçak kaçırma olayından sonra yaptığı açıklamada; bu eylemin Hindistan'ın kurguladığı bir oyun olduğunu ve eylemi gerçekleştirenlerden birinin Hint istihbaratının ajanı olduğunu açıkladığını, aynı iddianın bir hafta sonra da Şeyh Abdullah tarafından tekrarlandığını ifade eder.¹⁹ ABD istihbarat kaynakları ise,

¹⁶ Lockwood, a.g.e.

¹⁷ Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.183

¹⁸ Lamb, a.g.e, s.284-293

¹⁹ Altuğ, a.g.e, s.43

Hindistan'ın bu militanları amaçları doğrultusunda kullanmış olma ihtimalini göz ardı etmeden; sonuçta bu militanların ülkede kalarak Pakistan ajanı durumuna düştüğünü ve Pakistan'ın bu gelişme nedeniyle ülkenin iki bölümü arasındaki hava trafiği ile birlikte lojistik akışı kaybettiğini ve bu süreçtan (Bengal iç savaşı öncesinde) Hindistan'ın karlı çıktığını vurgular.²⁰ Eylemin sorumluluğunu üstlenen Makbul Bat ise 1976 yılında Keşmir Vadisinde yakalanmıştır. Makbul Bat'ın yakalanması üzerine Amanullah Han İngiltere'nin Birmingham kentine giderek CKMKC'yi yeniden organize etmiş ve örgütün adı artık Cammu Keşmir Kurtuluş Cephesi (CKKC) olmuştur.²¹

Bu dönemde iki ülke 1971 yılında yeni bir savaşa girmiştir. Bu savaş sonunda Doğu Pakistan, Hindistan'ın desteği ile Pakistan'dan ayrılmış ve Bangladeş adını almıştır. Pakistan için tam bir hezimet olan 1971 savaşı sonrası taraflar, 2 Temmuz 1972 tarihli Simla Antlaşmasını imzalamıştır. 1949 ateşkes hattını fiili sınır olarak kabul eden bu antlaşmada; anılan hat "Kontrol Hattı" Line of Control (LoC)/Line of Actual Control (LoAC) olarak tanımlanmış ve taraflar bu hattın diğer kısmında kuvvete başvurmamayı kabul etmiştir.²² Simla Antlaşması ile Pakistan, Keşmir'e yönelik iddialarından vazgeçmek zorunda kalmıştır. Bu gelişme Keşmir halkının Pakistan'a olan inancını tüketirken Hindistan'ın bölgedeki gücünü pekiştirmeye yaramış ve bundan sonra Hindistan'ın bölgede hâkimiyetini sağlayacak sürecin akışı kolaylaşmıştır.

4.1.2. 1971 Savaşı Sonrasında Hint Hâkimiyetinin Konsolidasyonu

Bu dönemde Hindistan ile görüşmeleri yürüten Z.A. Butto Pakistan'ı çok daha büyük kayıplardan kurtarmayı başarmıştır. İndira Gandhi'yi, demokrasiye şans verilmesi yönünde gelişmeler yaratabilmesi için kendisine yardımcı olması konusunda ikna etmeyi başaran Butto, Gandhi'den kazandığı zaman ve destek ile büyük bir çöküşü engellemiştir.²³ Bu durum ise Hindistan'ın Pakistan ile ilişkileri ve Keşmir konusunda kaçırdığı büyük bir fırsat olmuştur. Hindistan için beklenmedik bir başarı hikâyesine dönen 1971 savaşı Pakistan'ı çok önemli tavizler vermeye müsait

²⁰ Riedel, a.g.e, s.80

²¹ Schofield, a.g.e., s.113-116

²² Lamb, a.g.e, s.297

²³ Dixit, a.g.e, s.225-232

bir duruma sokmuş ve Hindistan bu fırsatı değerlendirememiştir. İ. Gandhi siyasi hayatı boyunca kaçırdığı bu fırsat nedeniyle Hindistan kamuoyu tarafından şiddetle eleştirilmiştir.

Pakistan'ın yaşadığı bu hezimet Keşmir'in bağımsızlığı için mücadele eden grupların da ümidini kırmıştır. Bundan sonra Keşmirliilerin Hindistan'a bakış açısında yeni bir paradigma değişikliği ortaya çıkmış; Hindistan'dan ayrılma yerine uzlaşmaya yönelik bir eğilim doğmuştur. Mohammad Bashir Asef; Pakistan'ın "Azad Keşmir"de, sadece İslami kesimler üzerinde ve din kardeşliği kapsamında gönül bağı kurabildiğini, halkın büyük bir bölümünün Pakistan'a yabancılaştığını savunmaktadır.²⁴ Yakaladığı psikolojik üstünlüğünün paralelinde Hindistan, 1972 yılında (Şeyh Abdullah dâhil) siyasi yasakları kaldırmış, Şeyh Abdullah'ın oğlu Faruk Abdullah'ın Pakistan ve "Azad Keşmir"i ziyaret etmesine izin vermiştir. 1974 yılındaki bu ziyaretinde; kendi bölgelerinin "Azad Keşmir"den çok daha iyi durumda olduğunu ve Pakistan tarafında Keşmir davasının kaybedildiğine inanıldığını müşahade eden Faruk Abdullah Hindistan'a bağlanmanın daha doğru olacağına kanaat getirmiştir. L. F.Rushbrook-Williams'ın, 1956 yılında her iki Keşmir'i ziyareti sonrasındaki izlenimlerini yansıtan makalesinde; Hindistan'ın kontrolü altındaki bölgenin Pakistan'ın kontrolü altındaki bölgeden gözle görülür biçimde daha gelişmiş olduğunu ifade ettiği²⁵ dikkate alındığında, Hindistan'ın Faruk Abdullah'ın bu ziyaretini teşvik etmesinin akılcıca bir politika olduğu düşünülebilir. Bu gelişme sonrasında Şeyh Abdullah; Keşmir konusunda Hindistan'da yirmi yıl boyunca yapılan anayasal değişiklikleri onaylayan anlaşmayı kabul etmiş, İndra Gandhi de 24 Şubat 1975'te bu anlaşmayı resmen açıklamıştır.²⁶

Bu anlaşmanın yapılmasından sonra Şeyh Abdullah'ın hükümeti resmen temsiline de müsaade edilmiştir.²⁷ Hindistan'ın bu süreç devam ederken 1974 yılında yaptığı nükleer deneme ve sonrasında Keşmir'de statü değişikliğine gitmesi Butto liderliğindeki Pakistan'ı çok rahatsız etmiş ve Butto'nun bu kararı protesto

24 Mohammad Bashir Asef, "Azad Kashmir: A Colony of the Islamic Republic of Pakistan", Pakistan Forum, Vol. 2, No. 2 (Nov., 1971), pp. 4-7+15, JSTOR, Accessed: 28/05/2013 05:08

25 L.F.Rushbrook-Williams, "Inside Kashmir", Royal Institute of International Affairs 1944, Vol. 33, No. 1 (Jan. 1957), pp. 26-35, JSTOR, Accessed: 29/04/2013 08:03

26 Lamb, a.g.e, s.306

27 Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.113 ve 185-186

etmek için 24 Şubat 1975'te tüm Pakistan'da ilan ettiği genel grev çağrısı, Keşmir'de de karşılık bulmayı başarmış ve kitlesel gösterilere sebep olmuştur.²⁸

Keşmir, 1977 seçimlerine Hindistan'ın bir eyaleti olarak katılmış, bölgedeki seçimi Şeyh Abdullah kazanırken, 1975-1977 yıllarında ülkeyi olağan üstü hal ile yöneten İndira Gandhi kaybetmiş, iktidara gelen Hindu milliyetçisi BJP lideri Moraji Desai'nin Keşmir konusundaki söylem ve uygulamaları Keşmir'i germiştir. Bu arada 1977 ve 1978 yıllarında çıkarılan "Cammu Keşmir Güvenlik Yasası" ve "Kamu Güvenliği Yasası" vasıtasıyla bölgede baskısını hissettiren devlet basın özgürlüğünü de kısıtlamıştır.²⁹ Desai'nin baskı politikası bu dönemde Şeyh Abdullah'ın tekrar otonomi yanlısı bir tutum takınmasına yol açmış; 1980'de İndira Gandhi'nin iktidara tekrar gelmesi bile Şeyh Abdullah'ın söylemlerini değiştirmemiştir. Bu dönemdeki iktidarında Şeyh Abdullah, Keşmir'de ağırlığını artıran Cemaat-i İslami (Cİ)'nin okullarını kapatmış ve Cİ'ye toleranssız davranmıştır.³⁰ Sağlığı bozulan Şeyh Abdullah 23 Ocak 1981'de, İngiltere'de eğitim alıp uzun süre orada yaşayan ve renkli bir hayata düşkünlüğü nedeniyle halk arasında "Disko" olarak anılan tıp doktoru oğlu Faruk Abdullah'ı halefi ilan etmiş, Ağustos 1981 ayında da parti başkanlığına getirmiştir. Şeyh Abdullah'ın 8 Eylül 1982'deki ölümü üzerine Faruk Abdullah babasının yerini almıştır. Bu arada yargılaması devam eden Makbul Bat 1980 yılında idama mahkûm edilmiş ve bu karar kitlesel gösterilere neden olmuş; 11 Şubat 1984'de idam edilmesi sonrasında, Makbul Bat'ın adı direniş ile özdeşleşmiştir.³¹

1980'de tekrar iktidara gelen İndira Gandhi, yükselen ayrılıkçı hareketleri kontrol altına alabilmek için Merkezi Hükümeti güçlendirmeye yönelik politikalara ağırlık verince, bu politikalar Keşmir'de rahatsızlık yaratmıştır. Faruk Abdullah da babasının yaptığı gibi, İndira Gandhi'nin partisi ile işbirliğini reddederek, 1983 seçimlerine yalnız girmiş ve seçimleri kazanmıştır.³² Faruk Abdullah'ın babasından devraldığı, göçmenlerin Keşmir'e dönebilmelerini sağlayan ve hükümetçe reddedilen yasayı yüksek yargıya taşıması, İ.Gandi'nin Keşmir seçimlerinde işbirliği teklifini

28 Schofield, a.g.e. s.120-124

29 Aparna Rao, a.g.e, s.276

30 Schofield, a.g.e. s.124-126

31 Sikend, a.g.e.

32 Ari, a.g.e, s.106

reddetmesi, “Otonomi Grubu” olarak adlandırılan Tamil Nadu ve Assam gibi eyaletlerle işbirliğine gitmesi ve devamında ayrılıkçı Sih hareketinin liderleriyle görüşmesi İ.Gandi’nin tepkisini çekmiş ve Hint Hükümetine muhalif olarak görülen Faruk Abdullah gözden çıkarılmıştır.³³ Bu dönemde Keşmir’de meydana gelen toplumlararası şiddet olayları da İ.Gandi yönetimince, Faruk Abdullah’ın yönetim zafiyeti olarak algılanmıştır.

Bu arada 1984 yılının başlarında Shri Jagmohan’ın Keşmir’e vali olarak atanmasının taşıdığı anlam Faruk Abdullah tarafından algılanamamıştır. Jagmohan, 1973 petrol krizinden sonra ülke ekonomisinin bozulduğu ve iç istikrarın sarsıldığı dönem sonrasında İ.Gandi’nin toplumsal tepkileri bastırmak için ülke genelinde uyguladığı olağanüstü hal döneminde (1975-1977) Yeni Delhi Vali yardımcılığı yapan, aşırı sertlik yanlısı ve toplumsal muhalefeti ezme konusundaki katı tutumuyla bilinen bir bürokrattır.³⁴ Nitekim Jagmohan toplumsal tepkileri bastırmadaki maharetini göstermekte gecikmemiş ve 2 Temmuz 1984’de Faruk Abdullah’ı görevden almıştır. Faruk Abdullah’ın görevden alınması ve Şiaçen Buzulu çatışmaları nedeniyle iki ülke ilişkilerinin gerilmesi sonrası Keşmir’de düzenlenen gösterileri aşırı güç kullanarak bastırmayı tercih eden Jagmohan, bölge halkının Hindistan’a karşı yabancılaşmasının sembol ismi olmuş ve gençliğin militanlaşmasını da tetiklemiştir.³⁵ İ.Gandi’nin 31 Ekim 1984’de iki Sih muhafızı tarafından öldürülmesi de bölge tarihinin akışını değiştirmiştir.

Shri Jagmohan’ın sokağa çıkma yasakları ve toplu tutuklamalarla muhalefeti yok etmeye çalıştığı bu dönemde Keşmir hükümeti de yolsuzluklarla anılır olmuş, bölge umutsuzluk ortamına hapsedilmiştir. Hükümete duyulan güvensizliği kullanan Jagmohan, 7 Mart 1986’da hükümeti görevden alarak bütün yetkileri kendisinde toplamıştır. Halkta direniş arzusunu kamçılamaktan başka bir işe yaramayan bu uygulamalara karşı tepkiler kendini militanlaşma zemininde bulmuştur.³⁶ Bu arada 1985’te İngiltere’de tutuklanıp serbest kaldıktan sonra Pakistan’a sığınan Amanullah Han da silahlı eğitime başlamıştır.³⁷ Eğitim, sağlık ve sosyal dayanışma alanında

33 A.S.Dulat, **KASHMİR THE VAJPAYEE YEARS**, Hasper Collins Publishers India, Uttar Pradesh, 2015, s.186-187

34 Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.115

35 Schofield, a.g.e. s.131-134

36 Lamb, a.g.e, s.330

37 Noorani, a.g.e. s. 67-68

gösterdiği ilerleme ile halkta karşılık bulan Cİ gibi gruplar da militanlaşmaya doğru evrilmiştir.

Annesinin yerine başbakanlığı üstlenen R. Gandhi de Faruk Abdullah'ı, Keşmir seçimlerinde kendi partisi ile işbirliği yapması için baskılamıştır. Hindistan Hükümetinin desteği olmadan iktidarda kalamayacağını gören Faruk Abdullah da işbirliğini kabul etmiş ve Kasım 1986'da, geçiş dönemi hükümetinin başbakanı olarak atanmıştır. Müslüman cenah da Mart 1987 seçimlerinde işbirliğine karar vermiş; 19 Ocak 1986'da Müslüman Birleşik Cephesi (MBC) fikri fiiliyata geçirilerek seçim faaliyetlerine başlamıştır.³⁸ İstihbarat geçmişinin büyük bölümünü Keşmir üzerinde geçirdikten sonra RAW (Research and Analysis Wing-Hindistan İstihbarat Teşkilatı) başkanlığından emekli olan ve sonrasında Hint Hükümeti tarafından ayrılıkçı yapıları sisteme çekerek görüşme masasına oturtma misyonu verilen A.S.Dulat da baskı politikalarının Keşmir'de daima geri teptiğine ve halkı kenetlendirerek Plebisit Cephesi ve MBC gibi muhalif yapıların kurulmasına zemin sağladığına inanır.³⁹

27 Mart 1987 seçimlerinden galip çıkan, Faruk Abdullah'ın Ulusal Konferans Partisi (UKP) ile Rajiv Gandhi'nin Kongre Partisi (KP)'nin ittifakı Keşmir'de iktidara gelmiştir. Fakat beklentilerin aksine seçimler bölgeye huzur değil kaos getirmiştir; zira seçimlerde yapılan usulsüzlük iddiaları ve muhalefete yapılan baskılar halkın sabrını taşırılmıştır. Geline nokta, halkın normal yollarla yönetime katılma umutları kırılmış ve halk yönetimden ümidini kesme konusunda sınırı aşmıştır. Bundan sonra yükselen muhalefet dalgası ile İslami gruplar bağımsızlık çağrılarını yapmaya başlamış, halk sokaklara dökülmüş, Ağustos 1988 ayındaki şiddet olayları sonrasında Vali Jagmohan sıkıyönetim ilan etmiştir.⁴⁰ Ekonomik sıkıntılar ve hayat pahalılığı da bu sorunlara tuz biber ekmiş, R. Gandhi'nin verdiği sözleri yerine getirmemesi nedeniyle kaynak bulamayan Faruk Abdullah Hükümeti de sorunlara çözüm üretememiştir.⁴¹ Şahsına duyulan güven sarsılan Faruk Abdullah bu dönemde bir suikasttan kurtulmuştur.⁴² Keşmir günden güne gerilmiş, ılımlı İslami yapılar dahi militan örgütler kurmaya başlamış ve bölge patlamaya hazır hale

38 Arı, a.g.e, s.106-108

39 Dulat, a.g.e, s.312-315

40 Altuğ, a.g.e, s.53

41 Dixit, a.g.e, s.87-88

42 Schofield, a.g.e., s.135-140

gelmiştir. Keşmir'in patlama noktasına gelmesinde en temel neden olarak demokrasinin çöküşünü gören Sten Widmalm, bu çöküşün, İ.Gandî'nin merkezi kuvvetlendirme politikasındaki aşırılık, 1983-1984 yılında yaşanan olaylar ve Jagmohan'ın bölgeye Vali olarak atanmasıyla başladığını düşünür.⁴³

Keşmir Hindistan'a bağlandıktan sonra Keşmir'in anayasal statüsünün belirlenmesi konusu Keşmir ve Hindistan arasında kriz üreten mekanizmaların en başında yer almış ve buradan doğan gerilim Pakistan'a da yansımıştır. Hindistan Birliği'nin 1950 Anayasasının 370. Maddesi Keşmir'e, muafiyet tanınarak ülkeye katılma daveti yapılmasına cevaz vermiştir. Bu kapsamda Keşmir'in; arazi düzenlemeleri, mülkiyet hakları, göç ve bazı siyasi konularda, diğer eyaletlere tanınmayan, yasama yapma hakkı vardır. Fakat Hindistan yönetimleri, bir yandan merkezi hükümeti güçlendirirken diğer yandan; seçimleri manüpile edip Hindistan yanlısı liderler iktidarda tutma ve bağımsızlık yanlısı liderleri marjinalleştirme yoluyla Keşmir'in özel statüsünü zaman içinde aşındırmayı tercih etmiştir.⁴⁴ Bu noktada problem ile karşılaşıldığında, işbirliği yapmaya meyilli Keşmir yönetimleri ile yeni entegrasyon anlaşmaları yapma ve anayasa değişiklikleri ile Keşmir'i "Birlik Anayasal Düzeni" içine çekme yoluna gidilmiştir. Ancak Keşmir'in statüsü konusu her zaman önemli bir tartışma konusu olmuş ve Yüksek Mahkemeye de taşınmasına rağmen çözülememiştir.⁴⁵ Keşmirîliler de; kendi hükümetlerinin Keşmir'in anayasal haklarını Merkezi Hükümete teslim ettiği ve özgürlük mücadelesinin heba olduğu kaygısıyla hayal kırıklığı yaşamıştır. **(Ek-3: Hindistan Anayasasının 370. Maddesi)**

4.1.3.Hindistan'ın Keşmir'deki Hâkimiyetinde Nehru–Abdullah Hanedanları Faktörü

Keşmir'de istikrarın kaybolduğu dönemde bölgeyi derinden etkileyen bir gelişme yaşanmış; Pakistan Devlet Başkanı General Ziya Ül Hak'ın, 17 ağustos 1988'de bir suikasta kurban gitmesi bölge dengelerini sarsmıştır. Bu süreçte Müslüman gençliğin militanlaşması artmış ve yönetime karşı yabancılaşma hat safhaya ulaşmıştır. Keşmir'in militanlaşma-devlet baskısı sarmalına girdiği bu

⁴³ Sten Widmalm, "The Rise and Fall of Democracy in Jammu and Kashmir", Asian Survey, Vol. 37, No. 11 (Nov., 1997), pp. 1005-1030, JSTOR.

Accessed: 28/05/2013 05:09, 1015-1016

⁴⁴ Noorani, a.g.e. s.60-62

⁴⁵ Lakhanpal, P.L., a.g.e., s.309-313

dönemde Hindistan'ın iç siyaseti çalkantılı bir süreç içine girmiştir. İktidara geldiği ilk yıllardaki başarısını sürdüremeyen R.Gandi, Aralık 1989 seçimleri ile koltuğunu kaybetmiştir. R.Gandi iktidar mücadelesini tekrar kazanmak amacıyla yürüttüğü bir seçim çalışması sırasında, Mayıs 1991'de öldürülünce⁴⁶ Hindistan siyasetinde Gandhi Hanedanı son bulmuştur. Hindistan'ın bağımsızlık mücadelesinde arkadaş olan Nehru ve Şeyh Abdullah arasındaki ilişki kaderin ilginç bir cilvesi ile çocukları ile devam etmiş ve bu iki aile Keşmir tarihini birlikte yazmıştır. İnişli çıkışlı bir zeminde ceryan eden iki hanedanın ilişkisinde daima Nehru hanedanı baskın olmuş ve Abdullah hanedanını istediği şekle getirmeyi başarmıştır.

Nehru modern Hindistan'ı kuran en önemli şahsiyetlerin başlarında gelir; denilebilir ki Gandhi bugünkü Hindistan'ı hayata geçiren manevi, Nehru ise siyasi liderdir. Varlıklı bir Brahman aileye mensup olmasına rağmen sosyalist bir dünya görüşünü benimseyen Javaharlal Nehru, İngiltere'de aldığı eğitim sonrasında ülkesinin bağımsızlık mücadelesinde öne çıkmış, zaman zaman hapis yatmış, kurucu başbakan olmuş ve bugünkü Hindistan'ın temelini atmıştır. Nehru, Hindistan'ın kuruluşundaki çalkantılı dönemlerde yapılan yolculukta gemiyi karaya oturtmadan, en az hasarla güvenli limanlara çekmeyi beceren usta bir kaptandır. Nehru, bir yandan Hindu milliyetçisi Sardar Pattel gibi liderlerin bağlılığını kazanıp, sosyal ve kültürel reformları hayata geçirip, teknolojik gelişmeye yatırımlar yapıp, ekonomik kalkınma planlarını yönlendirirken, diğer yandan ayrılıkçı eyaletleri birlik içinde tutmayı başarmıştır.⁴⁷ Nehru 1938 yılında Kongre içinde kurulan Planlama Komitesi içinde bir Bilimsel Araştırma Çalışma Grubu kurulmasına önayak olmuş, devamında bağımsızlık sonrasında bilim, sanayi ve nükleer enerji alanındaki çalışmaları bizzat yönlendirmiştir.⁴⁸

Junagarh ve Haydarabad gibi prenslikler ile Keşmir'in ince ve realist bir strateji ile elde tutulması da Nehru'nun hanesine yazılacak bir başarıdır; ancak bu realizmin etik sınırları aştığını da görmek gerekir. Çünkü Keşmir'deki milyonlarca insanın yaşadığı trajedi, Nehru'nun bu ince siyasetinin doğal sonucu olarak ortaya çıkmıştır.⁴⁹ Nehru memleketi olarak bağlılık hissettiği Keşmir'in Hindistan'a

46 Schofield, a.g.e. s.158

47 Ataöv, Hindistan Siyaset Yazıları, s.78-80

48 Narayanan, a.g.e. s.87-90

49 Toker, Keşmir Meselesini Kavramak, s.71-77

bağlanması hedefinde her yolu mübah görmüş; büyük çoğunluğu oluşturan Müslümanların Pakistan'a bağlanma isteği ile Ladaklı Budistlerin Keşmir yönetimi altında yaşamak istemediğini göz ardı etmenin yanında, ayrılma esaslarını oluşturan ilkelerin Keşmir'in Pakistan ile doğal bir bağ kurduğu gerçeğini de görmezden gelmiştir.⁵⁰

Rasyonalist bir mantığa sahip olan Nehru sabırlı ve usta bir stratejist olarak tanımlanabilir.⁵¹ Nehru'nun Keşmir'in Hindistan'a bağlanması sürecindeki ince siyasetini anlayabilmek için Şeyh Abdullah'ı, amaçları dâhilinde kullanmayı nasıl başardığına bakmak gerekir. Kökeni Keşmir panditlerine dayanan Nehru Keşmir'e özel önem verirken, Şeyh Abdullah'ın seküler Hindistan idealinde taşıdığı önemi kavramıştır.⁵² Nehru, Şeyh Abdullah 20 Mayıs 1946'da tutuklandığında destek olmak için Keşmir'e gelmiş ve Mihrace Sing Hükümeti tarafından 19 Temmuz 1946'da gözaltına alınmış ve ülkeye sokulmamıştır. Şeyh Abdullah'ı ceza evinde ziyaret etmek için çabalarını sürdüren Nehru 24 Temmuz'da bunu başarmıştır.⁵³ Bağımsızlık sonrasında Müslüman milisler Keşmir'e müdahale ettiğinde, ilk önce Şeyh Abdullah'ın hapisten çıkarılarak mücahitlere karşı direnişi yönlendirmesini sağlamış ve Şeyh Abdullah'ın en güvendiği insanların tepesine yerleşmiştir.⁵⁴ Müteakiben Şeyh Abdullah'ı Başbakanlığa getirerek "İki Millet Teorisi"ne darbe vurmuş ve Hindistan'ın bölge üzerindeki hak iddialarını meşru zemine çekmiştir.

Şeyh Abdullah'ın Başbakanlığı altında Keşmir'in Hindistan'a katılma kararını aldırdıktan sonra da, Delhi Anlaşmasında kendisine verilen otonomi sözlerinin tutulmasında ısrar eden Şeyh Abdullah'ı, 1953-1958 yılları arasında hapiste tutarak, toplumsal muhalefeti sindirmiş, bu arada 1957 yılında Keşmir Meclisinin Hindistan'a bağlanma kararı almasını sağlamayı başarmıştır.⁵⁵ Şeyh Abdullah 1958 yılı başında serbest bırakılmış, ancak muhalif siyasetine devam etmesi üzerine, dört aylık bir süre sonrasında tekrar tutuklanmıştır.⁵⁶ Pakistan ile ilişkilerin gerilmesi üzerine 1964 yılında, hem Pakistan ile yapılması düşünülen görüşmelerde arabuluculuk yapması hem de Keşmir'deki gerilimi yumuşatması maksadıyla serbest bırakılan Şeyh

⁵⁰ Snedden, a.g.e., s.32-34

⁵¹ Narayanan, a.g.e., s.81-83

⁵² Noorani, a.g.e., s.15-16 ve 38-39

⁵³ Gupta, a.g.e., s.62-64

⁵⁴ Gupta, a.g.e., s.102

⁵⁵ Noorani, a.g.e., s.42-60

⁵⁶ Lamb, a.g.e., s.201-203

Abdullah'ın çabaları, Nehru'nun Mayıs 1964'deki ölümü üzerine sonuçsuz kalmıştır. Bu dönemde ÇHC ve ABD ile girdiği ilişkilerden rahatsız olunması üzerine Şeyh Abdullah 1965 yılında tekrar tutuklanmış ve 1968 yılına kadar ceza evinde kalmıştır.⁵⁷

Şeyh Abdullah'ın 1956 yılında ceza evinden BMGK'ya gönderdiği bir mektup; bir yandan bağımsızlık sürecinde yaşanan çatışmalardan O güne kadarki bölge gelişmelerinin bir tarihi dökümünü verirken, diğer yandan da Nehru'nun kendisini nasıl kullanarak Keşmir'in Hindistan'a bağlanmasını başardığını açık bir şekilde ifşa etmektedir. Bu mektupta Şeyh Abdullah; Nehru'nun ince planlarını nasıl hayata geçirdiğini, kendisini amaçları için kullandıktan sonra nasıl cezaevine koydurduğunu, Müslüman liderleri ve toplumu nasıl baskı altına alarak Keşmir Meclisinden Hindistan'a bağlanma kararı çıkarttığını ve amacına ulaşana kadar bütün dünyayı nasıl oyaladığını net ifadelerle açıklamaktadır.⁵⁸

Keşmir'in Hindistan içindeki konumunu belirlemek için yapılan anayasal düzenlemeler masaya yatırıldığında da görülmektedir ki bu düzenlemelerin çoğunda yine bu iki hanedanın imzası vardır. Nehru ile Şeyh Abdullah arasında yapılan 1952 tarihli Delhi Anlaşması ve İndira Gandhi ile Şeyh Abdullah arasında yapılan 1975 tarihli Keşmir Anlaşması Keşmir'in tarihini değiştirmiştir. Hindistan'da Keşmir'in statüsü konusunda, 1953 ve 1986 yılları arasında, federal hükümetin yetkilerini ve nüfuzunu arttıran kırkiki adet anayasa değişikliği yapılmıştır. 1986 tarihli düzenlemeyi yapmak yine bu iki hanedanın temsilcilerine nasip olmuştur; Raciv Gandhi ve Faruk Abdullah.⁵⁹ R.Gandi Mayıs 1991'de öldürülünce Hindistan siyasetinde Nehru (Gandi) hanedanı son bulmuş, ancak Abdullah hanedanı devam etmiştir. Ancak bugünkü Hindistan'ın modernizasyonu ve kalkınmasında, demokrasinin gelişiminde, bilim ve teknoloji alanındaki ilerlemesinde, kadın haklarının gelişiminde ve kast ayrımının aşılması yönündeki çabalarda Nehru'nun hatırı sayılır bir izi kalmıştır.⁶⁰

57 Lockwood, a.g.e.

58 Ahmet Eryüksel, “Şeyh Muhammed Abdullah'ın Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne Mektubu ve Keşmir Gerçeği”, **Keşmir Dosyası**, der, Halil Toker, s.125-134

59 Lamb, a.g.e, s.195

60 Narayanan, a.g.e, s.124-136

4.2.Keşmir’de Hint Hâkimiyetine İsyan (Hartallar) ve Hindistan’ın Reaksiyonu

4.2.1. Hartallar Dönemi (1989-2001)

1989 yılı Keşmir’in Hindistan kontrolü altındaki tarihinde kritik bir değer taşır; çünkü bu yıl Keşmir halkı, sadece Raciv Gandhi’nin iktidardan düşmesiyle bir hanedanın sona ermesine tanıklık etmemiş, aynı zamanda Hindistan’ın kurduğu baskı düzenine isyan ettiği “hartal”ları (intifada) başlatmış, ancak sonucunda yine hüsrana uğramıştır. Çünkü bağımsızlık idealine ulaşma hedefinde uluslararası toplumun ilgisini çekmesi için düzenlenen gösteriler dünyadan beklediği karşılığı görememenin ötesinde, Hindistan hükümetinin aşırı sert tedbirleri ve sindirme politikası ile karşılaşmıştır. Hartalların yaşandığı 1989-1996 yılları arasında Keşmir vadisi, “Keşmir Cehennemi”ne dönmüş; binlerce insan hayatını kaybetmiş, binlerce insan yaralanmış, çok sayıda insan işkence ve tecavüze uğramış ve halkın ruh sağlığı bozulmuştur. Kazananı olmayan bu çatışma ortamı 1996 yılında hızını kaybettikten sonra Hindistan Hükümeti bölgenin normalleşmesine yönelik bir politikayı hayata geçirirse de halkın Hindistan idaresine karşı yabancılaşmasının arttığı gerçeğiyle yüzleşmek zorunda kalmıştır.⁶¹ Hartallar döneminde Hindistan bölgedeki hâkimiyetini bir “demir perde” örerek devam ettirebilmiştir.

1989 yılı aynı zamanda SSCB’nin Afganistan’dan çekildiği ve uzun zamandır burada savaşan yabancı savaşçıların cihat ideali üzerine yeni hedeflere yöneldiği bir yıldır. SSCB’nin Afganistan’dan çekileceği belli olduktan sonra buradaki yabancı savaşçıların Keşmir için statejik derinlik sağlayacağını düşünen Pakistan İstihbaratı (ISI) Keşmir’li ve yabancı savaşçıları bu dava için eğitmeye başlamıştır. Taliban ve El Kaide gibi örgütlerin cihat konusundaki hassasiyeti ve SSCB gibi bir küresel aktörü yenilgiye uğratmanın verdiği özgüven yeni hedef arayışları ile birleşince ISI’nın bu savaşçıları Keşmir davasına yönlendirmesi kolaylaşmıştır.⁶² Bu maksatla Afganistan’ın Paktia Eyaletinde kurulan kampta eğitilen yerli ve yabancı savaşçıların ellerinde, SSCB işgaline karşı Afganistan direnişinde kullanılan gelişmiş silah ve

⁶¹ Dixit, a.g.e, s.87-88

⁶² Ahmed Rashid, *Taliban, Militant İslam, Oil and Fundamentalism in Central Asia*, Yale University Press, New Haven & London, 2001, s.128-129 ve 186-1

teçhizatın bulunduğuna dair istihbarat alan CIA Hindistan Yönetimini, bu silahların Keşmir’de kullanılma ihtimaline dair uyarmıştır.⁶³

Afganistan gelişmelerinin Keşmir’deki muhtemel yansımalarına karşı strateji geliştirme arayışındaki Hindistan’ın bulduğu çözümlerden biri de bölgeyi sıkı bir şekilde kontrol altına almak olmuştur. Bu bağlamda göreve getirilen Vali Jagmohan’ın baskı politikası ise geri tepmiş ve halkın yabancılaşmasına yaramıştır. Bölgeyi bu duruma getiren olayların temelinde öncelikle Vali Jagmohan’ın baskı politikaları yatar. Jagmohan’ın yönetiminde; önce kademeli olarak hükümetler görevden alınmış, sonra Meclis feshedilerek bütün yetkiler kendisinde toplanmış ve seçimler yenilenmiştir. 27 Mart 1987 seçimleri öncesinde muhalefetin baskı altına alınması, seçim sonuçlarının manipüle edildiğine dair kanaat oluşması ve seçimi Faruk Abdullah’ın UKP’si ile Rajiv Gandhi’nin Kongre Partisi ittifakının abartılı bir rakamla kazanması bardağı taşıran son damla olmuştur. Çünkü bu noktada halkta; “tercihlerinin hiçe sayıldığı ve normal yollarla yönetime katılma umutlarının gasp edildiği” hissiyatı hâkim olmuştur. Halk nezdinde “işbirlikçi” konumuna düşen Faruk Abdullah’ın iktidarının ekonomik sorunları çözememesine yolsuzluk iddiaları da eklenince olaylar kontrolden çıkmıştır. Vali Jagmohan, düzeni; geniş çaplı tutuklamalar, sokağa çıkma yasakları ve sertlik yoluyla sağlamaya çalışarak bir müddet daha zaman kazansa da 1989 başlarında toplum patlama noktasına gelmiştir.

Hindistan’ın Cumhuriyet Günü kutlamalarına denk gelen 26 Ocak 1989 tarihinde başlatılan hartal dalgası bütün yıl sürmüştür. Makbul Bat’ın idamının beşinci yılına denk gelen 11 Şubat tarihi ise her yıl tekrarlanan büyük bir hartalın başlangıcını ifade etmiştir. Bu yıl; gösteriler, siyasi suikastlar, dini topluluklar arası çatışmalar, Hindistan’ın Keşmir’li Müslüman İçişleri Bakanı’nın kızının kaçırılarak hapisteki militanlarla takas edilmesi gibi olaylar ile birlikte, sokağa çıkma yasakları ve yönetimin olayları sertlikle bastırma gayretleriyle geçmiştir. Jagmohan’ın yerine valilik görevini devralan eski Genelkurmay Başkanı ve Manipur ile Nagaland eyaletlerinde valilik yapan General K.V.Krişna Rao da olayları engellemekte başarılı olamamıştır.⁶⁴ Hindistan Hükümetinin tırmanan olaylara ilk reaksiyonu Temmuz

⁶³ Steve Coll, *Ghost Wars, Secret History of CIA, Afghanistan and Bin Laden, from Soviet Invasion to September 10, 2001*, Penguin Press, New York, 2004, s.221

⁶⁴ Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.187

1989'da görevi devreden Vali Jagmohan'ı altı ay sonra tekrar göreve atamak olmuş; buna tepki gösteren Faruk Abdullah'ın istifası krizi içinden çıkılmaz hale getirmiştir.⁶⁵ Vali Jagmohan'ın göreve başladığı günden hemen bir gün sonra, 20 Ocak 1990'da, göstericilere ateş açılması üzerine 100 gösterici hayatını kaybetmiştir. Jagmohan yine Meclisi feshederek bütün yetkileri üzerinde toplamış, yeni birlikler kaydırarak bölgedeki güvenlik kuvvetleri rakamlarını artırmıştır. Çatışma ve baskı ortamının arasında kalan Keşmirli Hindular, nüfusun çoğunluğunun Hindu olduğu Cammu'ya göçerek hayatlarını güvence altına almaya çalışmış; ancak kamplardaki şartların kötülüğünden pek çok can kaybı yaşanmıştır.

Bu arada 21 Mayıs 1990'da, bölgenin saygın insanlarından Srinagar müftüsü Mevlana Faruk bir faili meçhul cinayete kurban gitmiş ve bu cinayeti protesto için düzenlenen gösteride halka ateş açılması üzerine 47 gösterici hayatını kaybetmiştir. Vali Jagmohan'ın dış dünyaya demir bir perde ile kapayarak yarı açık ceza evine çevirdiği Keşmir'deki görev süresi kısa sürmüş, Jagmohan'ın beş ay süren bu kısa görev dönemi yıllar süren sertlik yanlısı valilik sürecini aratmıştır.⁶⁶ Görünen odur ki Hindistan yönetimi onun "Açık Sindirme" döneminin bittiğine hükmetmiş, yerine Hindistan İstihbarat Teşkilatı (RAW)'nın yöneticilerinden Grish Saxena'yı getirerek, "Örtülü Sindirme" stratejisine geçmiştir. Vali Saxena'nın ilk işi, hemen yeni bir OHAL yasası çıkartılmasını sağlayarak; güvenlik güçlerine sorgusuz sualsiz ateş etme, arama ve tutuklama izni verilmesinin yanı sıra soruşturma muafiyeti sağlamak⁶⁷ ve sonrasında adı insan hakları ihlalleriyle özdeşleşecek "Sınır Koruma Birlikleri (BSF)"ni bölgeye kaydırmak olmuştur.⁶⁸ Bu tedbirler kapsamında güvenlik kuvvetlerinin yarattığı baskı ortamı kısa vadede olayların üzerine bir güvenlik perdesi örtse de uzun vadede Hindistan'ın demokrasi algısını ve yumuşak gücünü erozyona uğratmaya hizmet etmiştir.⁶⁹

Vali Saxena'nın uygulamaya koyduğu sindirme tedbirlerinin ilk ciddi yansıması, Şubat 1991'de, Kunan Pospora bölgesinde 53 kadına, ailelerinin gözleri önünde tecavüz edilmesi olayı ile ortaya çıkmış; olayın faili olan birliğin belli olmasına rağmen kimse kanuni takibat görmemiştir. Bu olay bölgeyi ziyaret eden

⁶⁵ Altuğ, a.g.e, s.54

⁶⁶ Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.190-192

⁶⁷ Mukherjee, a.g.e.

⁶⁸ Schofield, a.g.e., s.153-156

⁶⁹ Mukherjee, a.g.e.

Hint sivil toplum örgütleri tarafından doğrulanmıştır ve günümüzde hala Hint insan hakları örgütleri tarafından gündemde tutulmaktadır.⁷⁰ Bu üzücü olayı sivil halka yönelik toplu katliamlar takip etmiş ama yine failer kanuni takibat görmemiştir. Bu olayları protesto eden CKCK'nin "Azad Keşmir"deki lideri Amanullah Han'ın önderliğinde, sınırdan Keşmir tarafına geçmeye çalışan gruba Pakistan askerlerinin ateş açması sonucu 8 gösterici hayatını kaybetmiştir.⁷¹ Bu arada Keşmir'deki militan gruplardan CKCK ile Cemaat-i İslami'nin militan kolu Hizbul Mücahidin arasında çıkan çatışmalar dikkat çekmiştir. Keşmir gündemini takip eden gözlemciler son gelişmeleri anlamakta zorlanırken yeni valinin istihbarat kökenli olduğunu gözden kaçırmıştır. Bu arada 1991 yılında Hindistan da önemli siyasi gelişmeler yaşanmış; V.P. Sing Hükümeti devrilmiş, R. Gandhi bir suikasta kurban gitmiş ve Naraşima Rao iktidara gelmiştir. Yeni hükümetin ılımlı tavrı olayların bir nebze olsun azalmasına yardımcı olmuştur.⁷²

1992 yılında kaos ortamı sürerken Saxena Yönetiminin yeni bir uygulaması hayat bulmuştur. Güvenlik Kuvvetleri, CAT (Concealed Apprehension Tactics) adı verilen bir proje ile teslim olan ya da yakalanan militanlardan oluşan yeni örgütler kurarak İslami direnişi zayıflatmayı, bu itirafçıların gösterdiği yerlere operasyonlar düzenleyerek ayrılıkçı örgütlere darbe vurmaya ve itirafçıların verdiği bilgiler ile ayrılıkçı örgütlerin personel ve lojistik altyapısını çökertmeyi hedeflemiştir. Bu yıl Hindistan'ın Uttar Pradeş eyaletinde gerçekleşen Babri Cami olayı bütün Alt Kıtada Müslüman ve Hindu toplumlara arasına nifak girmesine neden olmuştur.⁷³ Babür Şah zamanında yapılan bu caminin bir Hindu tapınağı yıkılarak inşa edildiğini iddia eden Hindu fanatiklerin, anılan camiyi tahrip ederek yerine bir tapınak yapmaya kalkışmasının yaktığı ateşin sıcaklığı Keşmir'i de kavurmuştur.⁷⁴

1993 yılına girildiğinde yeni bir toplu katliam yaşanmış; Asya İnsan Hakları Gözleme Örgütünün verilerine göre; 6 Ocak 1993'de Sopore şehir merkezinin bir bölümü yakılarak en az 43 vatandaş katledilmiştir. Olayın sorumlusu meşhur BSF birlikleri olmasına rağmen yine kanuni bir takibat yapılmamıştır. Bu yıl faili meçhul cinayetlerin hedefine doktorlar konulmuş; bölgenin saygın Keşmir'li Müslüman

70«Report: Kunan Poshpora by a Fact Finding Delegation, 19 June 2013”, Center for Policy Analysis, 25 Haziran 2013, Report Six

71 Ari, a.g.e, s.157-158

72 Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.194

73 Ari, a.g.e, s.136

74 Schofield, a.g.e., s.158

cerrah ve hekimleri öldürülerek halkın gücü kırılmak istenmiştir.⁷⁵ CAT sözcüğü İngilizcede kedi anlamına geldiği için halk arasında “kediler” olarak bilinen itirafların faaliyetleri de halkta korku yaratmıştır; zira güvenlik güçleri ile gelen maskeli “kediler”in işaret ettiği insanlar gözaltına alındıktan sonra bu insanların çoğundan bir daha haber alınamamaktadır.⁷⁶ Uluslararası İnsani Yardım Teşkilatı (İHH) Keşmir temsilcisi Bülent Alan, bölgedeki 1993-1994 yıllarına ait gözlemlerini yazdığı kitabında “kediler”in bu faaliyetlerini detaylıca aktarmaktadır.⁷⁷

Hindistan’ın sindirme politikaları karşısında zayıflayan direniş sonrasında, Şubat 1993’de, 30 kadar siyasi parti bir araya gelerek, bir çatı organizasyon altında muhalefeti birleştirmiş; Bütün Partiler Hürriyet Konferansı (BPHK) adını alan bu yapı altında, bağımsızlık idealine siyasi alanda devam etmek istemiştir.⁷⁸ BPHK’nın başına, katledilen Srinagar müftüsü Mevlana Faruk’un genç oğlu Ömer Faruk getirilmiştir. Muhalefetin siyasi zemine çekilmesi ve direnişin azalması üzerine Vali Saxena psikolojik harekât faaliyetlerine öncelik vererek, basın üzerindeki kontrolü azaltıp bölgeyi ulusal ve uluslararası medyaya açmıştır. Yalnız Vali Saxena’nın bir şartı vardır; “yanlış raporlar düzenleyen Uluslararası Af Örgütü”nün bölgeye girişi yasaktır. Ortamın sükûnete doğru ilerlediğini düşünen Hindistan Hükümeti, Mart 1993’de Vali Saxena’yı görevden alarak Emekli General Krişna Rao’yu tekrar valilik görevine atamış, bu karar daha yumuşak bir politikanın izleneceğini düşündürmüştür.⁷⁹ General Rao’nun tekrar göreve getirilmesini, güvenlik kuvvetlerinin ölçü bilmez hukuksuzluklarına karşı zirveye çıkan “disiplin ihtiyacı” ile açıklamak mümkündür. General Rao Yönetimi de bölgeyi insan hakları örgütlerine açmış, ancak Uluslararası Af Örgütü’nün yasağı devam etmiştir.⁸⁰

Ekim 1993’te güvenlik kuvvetlerinin yumuşayan tavrından cesaret alan 100 kadar militan, uluslararası toplumun dikkatini bölgeye çekmek maksadıyla, Müslümanlarca kutsal sayılan Hazretbal Camisini kontrol altına almıştır. Hindistan askerleri dikkatli bir tutumla, müdahale etmeden bölgeyi izole etmiş, sorun görüşmeler yoluyla çözülmüş ve 32 gün boyunca Hazretbal Camisini işgal eden

⁷⁵ Schofield, a.g.e., s.158-159

⁷⁶ Oral, S., a.g.e., s.35-36

⁷⁷ Bülent Alan, **Tutsak Keşmir**, İHH İnceleme ve Araştırma Komisyonu Dizisi 1, Ankara, 1995, s.18-20

⁷⁸ John G. Cockell, “Ethnic Nationalism and Subaltern Political Process: Exploring Autonomous Democratic action in Kashmir”, **Nations and Nationalism**, 6 (3), 2000, s.319-345

⁷⁹ Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.195

⁸⁰ Schofield, a.g.e., s.159-163

militanlar teslim olmuştur.⁸¹ Ancak yeni yönetimin iyi niyetli yaklaşımlarına yine BSF darbe vurmuştur; Hazretbal Cami krizi sürerken düzenlenen gösterilerde halka açılan ateş sonucu 37 gösterici hayatını kaybetmiştir. Bu olaydan sonra, ilk kez olayları yapan güvenlik kuvvetlerine yönelik soruşturma açılmıştır.⁸²

Yeni Yönetimin güvenlik kuvvetlerini kontrol altına alma ve imaj değiştirme gayretleri, Mart 1994'de yapılan bir saldırıda bir Tümgeneralin hayatını kaybetmesine rağmen devam etmiştir. Bu yıl, ceza evinde tutulan pek çok İslami hareket lideri salıverilmiş ve seçimlerin yapılmasına yönelik adımlar atılmış, ancak BPHK seçim fikrine karşı çıkmıştır. Bu dönemde başlayan görüş ayrılıkları BPHK içinde ayrışmaların temelini oluşturmuştur. BPHK içindeki ayrışmalar; bu çatı organizasyonun demokratik bir yapı oluşturamadığı, kendi kaderini tayin hakkından vazgeçerek Pakistan eksenli bir eğilimi olan Cemaat-i İslami (ve bölgedeki etkin direniş örgütü Hizbül Mücahidin) ağırlığı altına girdiği ve daha geniş tabanlı bir zemin sağlaması muhtemel Keşmiriyat düşüncesine sahip çıkmadığı iddiaları temelinde yoğunlaşmıştır.⁸³

Cezaevinden çıkarılan bazı ayrılıkçı örgüt yöneticilerinin ateşkes için nabız yoklamaları da ortamın yatışmasına yardımcı olmuştur. 1995 yılında, açıklık politikasının getirdiği ortamda yayımlanan raporlar bazı ürkütücü gerçekleri ortaya koymuştur. Söz konusu raporlarda; (1995 yılında bölgede mevcut olduğu iddia edilen) 63 sorgulama-işkence merkezinde yapılan işkence türleri ve buna maruz kalan insan sayıları ile bölgede mevcut güvenlik kuvvetlerinin yüz binleri aştığına dair iddiaları destekleyen bilgiler yer almıştır.⁸⁴ Mayıs 1995'de, Srinagar bölgesindeki Nureddin Türbesinin (önde gelen Hindu karakterlerden Nand Rişi'nin türbesi olarak da anılır), Harkatül Ensar Örgütü militanlarınca işgal edilmesi⁸⁵ üzerine güvenlik kuvvetlerinin müdahalesi sonucu 40 kişinin ölmesi ve türbenin tahrip olması nedeniyle güvenlik önlemleri artırılrsa da Vali Rao iyi niyetli söylemlerini korumuştur.

81 Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.196

82 Schofield, a.g.e., s.164-165

83 Cockell, a.g.e.

84 Schofield, a.g.e., s.166-170

85 Rao, a.g.e., s.281-282

Bu dönemde Pakistan'ın Keşmir hartallarındaki rolüne dair tartışmalar da artmıştır. “Azad Keşmir”den yaptığı radyo yayınları ile Keşmir Müslümanlarının direnişine psikolojik harekât desteği veren Pakistan'ın “Azad Keşmir”de kurduğu militan eğitim kampları 1993 yılında bölgeyi ziyaret eden insan hakları örgütlerince tespit edilmiştir. Pakistan'ın Afganistan'da yönetimi ele geçirme mücadelesinde desteklediği Hizbi İslami Gülbettin (HİG) Örgütünün lideri Gülbettin Hikmetyar'ın 14 ağustos 1993'de, “Hindistan'a karşı cihad ilan ederek” bölgeye militan gönderdiğini açıklaması Hindistan'ın eleştirilerine sebep olmuştur.⁸⁶ BBC muhabirlerinin bölgedeki militan eğitim kamplarıyla ilgili olarak 1995 yılında yayınladığı belgesel de Pakistan'ı zor duruma düşürmüştür.⁸⁷

1996 yılında Hint Hükümeti bölgeyi normalleştirme politikasına hız vererek seçimlerin yapılmasını hedeflemiştir. BPHK buna yanaşmazken Faruk Abdullah ikna olmuş; 1997 yılında yapılan seçimleri, Hint Hükümetinin sisteme entegre etmeyi başardığı eski militan ve ayrılıkçıların da desteği ile kazanan Faruk Abdullah tekrar bir hükümet kurmuştur.⁸⁸ Bu dönemde şiddet olayları eskisi kadar olmasa da zaman zaman etkili olmuştur. Her iki ülkede yaşanan iktidar değişiklikleri ortamın biraz daha sakinleşmesine katkı sağlamış, olumlu yaklaşımlar iki ülke liderinin SAARC (South Asia Association of Regional Cooperation-Güney Asya Bölgesel İşbirliği Mekanizması) zirvesindeki görüşmeleriyle desteklenmiştir. 1998'de yine bir suikasttan kurtulmayı başaran Faruk Abdullah, Keşmir Sorununun çözümünün “mevcut kontrol hattının sınır olarak tanınmasıyla” mümkün olacağına yönelik açıklamalarla, 1999'da gündem oluşturmıştır.⁸⁹

Bu dönemin önemli bir gelişmesi de, 1998 yılında Vali Rao'nun yerine atanan bölgenin eski (istihbarat kökenli) valisi Saxena'nın, 1999'da Hindistan'da iktidara Hindu milliyetçisi BJP'nin gelmesi sonrasında da yerini korumayı başarmasıdır. Çünkü Kargil çatışmalarının yanında, 1999 yılında yapılan bir referandum ile Doğu Timor'un ayrılması bölgede yeni bir muhalefet rüzgârının esmesine neden olmuştur. Bu kapsamda “Azad Keşmir”den, göstericilerle sınır delerek Keşmir'e geçmeye çalışan Amanullah Han, 1992 yılında olduğu gibi, yine Pakistan askerlerince

⁸⁶ Rao, a.g.e, s.282

⁸⁷ Schofield, a.g.e., s.177

⁸⁸ Noorani, a.g.e., s.122-123

⁸⁹ Schofield, a.g.e., s.192-2004

tutuklanmıştır.⁹⁰ Nepal'den Yeni Delhi'ye giden bir Hindistan uçağının Aralık 1999 ayında kaçırılması ise, her iki ülke ve uluslararası toplumun dikkatli yaklaşımı nedeniyle bir kriz üretmeden aşılabılmıştır.⁹¹

Pakistan'da 1999 yılı sonbaharında bir darbe yaparak iktidara gelen General Pervez Müşerref'in, 5 Şubat 2000'de başlattığı "Keşmir Dayanışma Günü" gösterileri ortamı gerse de önemli olaylara neden olmadan atlatılmıştır. Hizbul Mücahidin örgütünün ateşkes ilanı yıl içinde sıcak rüzgârlar esmesine neden olurken, diğer militan İslami örgütlerin bunu kabul etmemesi yeni şiddet olaylarına ve provokasyonlara mahal vermiş; toplu olarak katledilen 37 Sih vatandaşın failinin tespit edilememesi bu ortamda yeni tartışmaları alevlendirmiş ve Faruk Abdullah'ın bölgenin statüsünün "otonomi" olarak tanımlanmasına yönelik önerileri Hindistan hükümeti nezdinde karşılık görmemiştir. Ocak 2001'de Faruk Abdullah yine bir suikasttan kurtulmayı başarmıştır.

Mayıs 2001'de Hindistan Başbakanı Vajpaye tarafından başlatılan diyalog çabaları kapsamında, Temmuz 2001'de taraflar Agra'da bir araya gelmiştir. Agra zirvesinde taraflar makul önerilerden ziyade karşı tarafın kabul edemeyeceği bilinen teklifleri gündeme getirmiş ve görüşmeler karşılıklı suçlamalar ile sonlanmışır.⁹² Bu sürece paralel olarak Hindistan Yönetiminin (ABD'nin tavsiyeleri ile) Keşmir'de bütün gruplar ile örtülü olarak başlattığı çözüm görüşmeleri de başarısızlık ile sonuçlanmıştır. Hindistan Hükümeti ile yerel gruplar (ayrılıkçılar da dâhil) arasında yapılan görüşmeler, Keşmir'li gruplar arasındaki parçalanmışlık ve görüş ayrılıklarını da ortaya çıkarmıştır.⁹³

4.2.2. 11 Eylül 2001 Saldırılarının Bölgedeki Yansımaları

11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında ABD'nin, Pakistan'ı Afganistan'da işbirliğine zorlamasının yarattığı sıkıntıların Keşmir'e yansması da ağır olmuştur. Bu olayların ertesinde, 10 Ekim 2001'de Srinagar'daki Keşmir Meclisine düzenlenen saldırı sonrasında; 39 kişinin ölümü ve 60 kişinin de yaralanması ile sonuçlanan

⁹⁰ Schofield, a.g.e., s.223-224

⁹¹ Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.201-202

⁹² Dixit, a.g.e., s.403-411

⁹³ Dixit, a.g.e., s.321-326

eylemi düzenleyen ve çatışmada öldürülen militanların üzerinden Pakistan vatandaşı kimliği çıkması bölgeyi germiştir. Hindistan bu eyleme karşı ilk reaksiyonunu Keşmir'e yönelik yeni bir "Terörle Mücadele Yasası" çıkarıp, baskıyı artırarak vermiştir. Bu saldırıyı, 13 Aralık 2001'de, 14 kişinin ölümüne neden olan Hindistan Meclisi saldırısı izlemiştir. Hindistan'ın bu terör eylemlerinin arkasında Pakistan'ın olduğuna dair iddiaları sadece iki ülke ilişkilerin tekrardan gerilmesiyle kalmamış, bütün bölgenin hararetli aylar yaşamasına sebep olmuştur. Çünkü Hindistan; "Pakistan'ın teröristlere karşı acil önlemler almadığı takdirde savaşa girmekten çekinmeyeceğini" beyan ederek birliklerini sınıra kaydırmıştır. Bunun karşılığında Pakistan da birliklerini sınıra yığmış; bölge yine savaş havasının teneffüs edildiği bir iklim yaşamıştır.⁹⁴ Devlet Başkanı General Müşerref'in; "Ülkelerini korumak için nükleer seçenekler dâhil her türlü imkânı kullanmaktan çekinmeyeceklerini" açıklaması da dünyayı ayağa kaldırmıştır.

10 Ekim 2001'de Srinagar'da Keşmir Meclisi ve 13 Aralık 2001'deki Hindistan Meclisi saldırıları sonrasında Pakistan tarafı, bu saldırıları düzenleyen militanların Hindistan ile bağlantılarına dair iddialar gündeme getirmiştir.⁹⁵ 2008 yılında Hindistan'ın finans merkezi Mumbai'da saldırıyı yapan militanlardan bazılarının Hindistan istihbaratı RAW ile bağlantılarına dair Pakistan iddiaları da; saldırının Pakistan'ı köşeye sıkıştırmak için Hindistan tarafından kurgulandığına yöneliktir.⁹⁶ Fakat Pakistan iddiaları uluslararası camiada ciddi bir karşılık görmemiştir. Zira, ABD Başkanı Bill Clinton'ın Mart 2000'de Hindistan'ı ziyaret etmesi ve devamında Kasım 2001'de Hindistan Başbakanı Vajpaye'nin ABD'yi ziyareti etmesiyle iki ülke ilişkilerinde başlayan yeni bir dönem⁹⁷ Hindistan'ın elinin küresel bazda güçlenmesine neden olmuştur.

Keşmir'de hartallar yaşanırken küresel aktörler bölgedeki gelişmelere kendi bölgesel ve küresel çıkarları temelinde bakmaya devam etmiştir. Küresel aktörler, iki ülke ilişkileri gerildiğinde, özellikle iki ülkenin nükleer politikaları gün ışığına çıkmaya başladığı 1990 başlarında, ortamı yumuşatma yönünde müdahil olmuştur. 1998 nükleer denemeleri sonrasında küresel aktörler iki ülkenin nükleer kapasitelerinin

⁹⁴ Schofield, a.g.e., s.235-236

⁹⁵ Rao, a.g.e., s.290

⁹⁶ Chaudry, R.A., a.g.e., s.61-62

⁹⁷ Dixit, a.g.e., s.427

ürkütücü boyutlara vardığını fark ederek şaşkınlık yaşamış, müteakiben yaşanan Kargil krizi ise, küresel aktörlerin müdahaleleri sayesinde, daha büyük bir çatışmaya varmadan engellenmiştir.⁹⁸ 11 Eylül 2001 saldırıları sonraki dönem ise, özellikle ABD'nin bölgeye yönelik belirleyici müdahalelerine neden olmuş; Hindistan'ın bu ortamı kendisini köşeye sıkıştırmak için bir fırsat olarak değerlendirmeye çalıştığını fark eden Pakistan, bölgedeki silahlı mücadeleye verdiği desteği sınırlandırmak zorunda kalmıştır.

4.2.3. Çatışmaların Yarattığı Hukuksuzluğun Sonuçları

Hartallar Dönemine yönelik üzerinde mutabakata varılamayan konuların başında; bölgedeki güvenlik kuvvetlerinin mevcutları, toplam can kayıp rakamları ve insan hakları ihlalleri konusu gelir. Hint Güvenlik Kuvvetlerinin açıklamalarına göre; 1988 ile 1995 yılları arasında toplam can kaybı 13.500 dür ve bunun yaridan biraz azı militanlara aittir. Uluslararası Af Örgütü'nün elindeki verilere göre bu rakam 17.000 dir. Sir Frederic Bennett'in, 1993 ve 1995 yıllarında bölgeye yaptığı ziyaretler sonrası ulaştığı sonuçlarda, can kaybı sayısı 40.000 rakamının da üzerine çıkmaktadır.⁹⁹ Hintli insan hakları aktivisti Gautam Navlakha, bu dönemdeki can kaybını; 40.000, yaralı sayısını 20.000 olarak verirken; Hint Güvenlik Kuvvetlerinin işgal ordusu gibi davranarak sivil halkı zorla mayın yerleştirme işinde dahi kullandığını, suç işleyen güvenlik personelinin soruşturmayla muhatap olmadığını ve neticede bölge insanının ruh sağlığının bozulduğunu ifade etmekte ve Güvenlik Kuvvetlerinin sayısının 500.000'in üzerinde olduğunu iddia etmektedir.¹⁰⁰

Hartallar döneminde hayatını kaybeden sivil halka ait rakamlar da binlerle ifade edilmektedir.¹⁰¹ Hindistan İçişleri Bakanlığı rakamlarına göre; Haziran 1988-1999 arasında gerçekleşen 45.882 terör olayında ölen insan sayısı 21.039 dur. 3.179 kaçırma olayından 258'ine ne olduğu bilinmezken bunlardan 1.222'sinin

98 Timothy Hoyt, "Politics, proximity and paranoia: the evolution of Kashmir as a nuclear flashpoint", *Routledge, India Review*, 2:3, 117-144, DOI 10.1080/14736480412331307102; To link to this article: <http://dx.doi.org/10.1080/14736480412331307102>

99 Bennett, a.g.e., s.54-55

100 Gautam Navlakha, "Keşmir: Bir Düşüncenin Fiili Bir Güç Halini Aldığı An", *Keşmir Dosyası*, der. Halil Toker, s 303-305

101 Schofield, a.g.e., s.182

öldürülmüş olduğuna inanılmaktadır.¹⁰² Hindistan İçişleri Bakanlığı, 2001 yılına geldiğinde can kaybı sayısının 28.000'e çıktığını açıklamıştır.¹⁰³

Hartallar Döneminde bölgeye giden gazeteci Süleyman Doğan'ın, gözlemlerini yansıttığı kitabında yer alan; güvenlik kuvvetleri uygulamaları ve halkın bu uygulamalara karşı hak arama çabalarının sonuçsuzluğunu yansıttığı örnekler, halkın nasıl çaresiz bir duruma düştüğünü ortaya koymaktadır. Kitapta, İngiliz Parlamentosu İnsan Hakları Grubu adına hazırlanan raporda; 1989-1992 yılına ait can kaybı rakamlarının 30.000 olduğu da vurgulanmaktadır.¹⁰⁴ Uluslararası Kriz Grubu 2002 yılında yayınladığı raporda, özel düşünce kuruluşu Güney Asya Terörizm Portalı verilerine dayanarak, 1988-2002 yıllarındaki zayıat rakamlarını; 16.960 militan, 12,216 sivil ve 4.571 güvenlik personeli olmak üzere toplam 33.747 olarak açıklamıştır.¹⁰⁵ Hintli liberaller de OHAL yasalarının korumasında insan hakları ihlallerinin arttığını vurgulamaya devam ederken uluslararası insan hakları örgütlerinin çalışmalarına destek vermekte ve bölge insanının yaşadığı travmaları yansıtmaya çalışmaktadır.¹⁰⁶

Uluslararası Kriz Grubu Keşmir sorununa yönelik olarak yayımladığı müteakip raporlarda, çok sayıda çocuğun yetim kaldığını ve çok insanın akibetinin belli olmadığını tekrar tekrar vurgulamaktadır. Uluslararası Af Örgütü (Amnesty International)'nın 2000 yılı raporuna göre; Şubat 2000'de, ailesinden akibeti bilinmeyen bir fert olduğu için resmi makamlara başvuran kişi sayısı 700-800 arasındadır. Brakpora Bölgesinde, 25 Mart'ta güvenlik kuvvetleri tarafından götürüldükten sonra bir daha haber alınamayan 17 kişinin akibetini öğrenmek için, 3 Nisan 2000'de yapılan protesto gösterisinde halka ateş açılması sonucunda 7 kişi hayatını kaybederken 15 kişi de yaralanmıştır.¹⁰⁷

Dönem ile özdeşleşen konulardan birisi de çatışmaların başladığı 1948 yılından beri sürekli olarak çıkarılan OHAL yasalarına yapılan ekleme ve yenilemeler olmuştur. Düşman Ajansı Yönetmeliği (1948), Yurttan Çıkış ve Yurtiçi Hareketleri

102 Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.197

103 Gautam Navlakha, "Keşmir'de Özgür ve Adil Seçimler", *Keşmir Dosyası*, der. Halil Toker, s.351-352

104 Süleyman Doğan, *Zulüm, Gözyaşı ve Kıyam Beldesi KEŞMİR'den Geliyorum*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1993, s .28-36

105International Crisis Group, "Kashmir: The View From Srinagar", 21 November 2002, *ICG Asia Report No 41*, Islamabad/Brussels

106 Yash Sharma, "Enforced Disappearances in Kashmir: Recognition and Remedy", *Center for Policy Analyses*, 20 Aralık 2016

107Amnesty International Report 2000, s.4 ve 9-10

Kontrol Yönetmeliği (1948), Yasadışı Hareketleri Önleme Yasası (1963), Saldırı ve Sabotajları Önleme Yasası (1965), Basın Yoluyla Yapılan Saldırı ve Hakaretler Yasası (1971), Cammu Keşmir Kamu Güvenliği Yasası (1978’de yapılmış, 1987 ve 1990’da güncellenmiştir), Düzeni Bozulmuş Bölgeler Yasası (1990), Terörist ve Bozguncu Hareketler Yasası (1985’de yapılmış, 1987’de güncellenmiştir), Silahlı Kuvvetlere Verilen Özel Muafiyet Yasası (1990), Terörü Önleme Yönetmeliği (2002), Yasadışı Hareketleri Önleme Yasasında Değişiklik Yönetmeliği (2004) gibi yasalar bu dönemde Bölgedeki ayrılıkçı hareketler ile mücadele kapsamında kullanılmıştır.¹⁰⁸

Vali Saxena’nın 1990’da göreve gelir gelmez çıkmasını sağladığı “Cammu Keşmir Silahlı Kuvvetler Özel Uygulamalar Yasası” ile yine Saxena’nın valiliğinde, 1992 yılında bu yasaya yapılan eklemelerin, can kaybının resmi rakamlar ile binlerle ifade edilmesindeki katkısı küçümsenemez.¹⁰⁹ Hukukun üstünün örtülerek güvenlik kuvvetlerinin dokunulmazlık zırhı ile sarılmasının suistimal edildiğine yönelik iddialar Hint liberallerince hala gündeme getirilmektedir. Bu doğrultuda; Güvenlik Kuvvetleri ve Paramiliter Yapıların tehdit ve şantaj ile halkın malına el koyduğu, bazı güvenlik personelinin, isteklerine boyun eğmeyen insanları “sahte çatışmalarda” öldürdüğü ve ödül almak maksadıyla çıkarılan “sahte çatışmalarda masum insanların katledildiği” gibi iddialar gündeme gelmeye devam etmektedir.¹¹⁰

Keşmir halkı 1989 yılından bu yana Hindistan kontrolündeki yönetime karşı isyan halindedir. Bölgede 1989 ile 2010 yılları arasında; onbinlerce insanın öldürüldüğü, onbinlerce insanın yaralandığı, “Azad Keşmir’e doğru akan Celum nehrinde yüzlerce Müslüman Keşmir’linin cesedinin bulunduğu, binlerce kadına tecavüz edildiği, çok sayıda insanın işkence ve tecavüze uğradığı, bölgede büyüyen insanlarda yüksek oranda “Post-travmatik Stres (yaşanan travmalara bağlı psikolojik rahatsızlık)” hastalığına rastlandığı yerel kaynaklarca iddia edilirken, abartılı görünen bazı rakamlar Hintli İnsan hakları savunucuları tarafından da doğrulanmaktadır.¹¹¹

¹⁰⁸ Usman Hassan, “Draconian Laws and Human Rights Violations in Indian Held Kashmir”, *Kashmir: Challenges and Prospects*, s. 70-75

¹⁰⁹ Schofield, a.g.e. s.171

¹¹⁰ Noorani, a.g.e., s.76 ve 112-113

¹¹¹ Navlakha, Bir Düşüncenin Güç Halini Aldığı An, s.303-304

Bunun yanında Bölge insanındaki psikolojik problemlere, konu hakkında araştırma yapan akademisyenler de vurgu yapmaktadır.¹¹²

4.2.4. Hindistan'ın Ayaklanmayı Bastırma ve Hâkimiyet Stratejisi

Keşmir tarihinin en önemli direnişini yaşadığı dönemde Hint Hükümetinin stratejisi; öncelikle olayları şiddet ile bastırmak, sonra da siyasi pazarlık için zemin yaratmak olmuştur. Bu kapsamda Hint Hükümetleri söz konusu sancılı dönemlerde vali atama tercihlerini önemli bir argüman olarak değerlendirmiştir.¹¹³ Hint Hükümetinin bu politikasını, iktidardaki siyasi gücün tercihine de bağlı olarak, bölgeye atanan valilerin kişisel özelliklerinden anlamak mümkündür. Direnişin askeri temellerinin atıldığı 1984-1989 yıllarında sertlik yanlısı Shri Jagmohan ile sindirme politikası uygulanmış, baskı politikasının halkı yabancılaştırmaya başladığı anlaşılmış, Jagmohan görevden alınmış, ancak bu dönemde hartallar başlayınca beş ay daha göreve getirilerek; daha önce görev yaptığı beş yılı aratan bir bastırma politikası uygulamasına müsaade edilmiştir.

Daha sonra 1990-1993 yılları arasında istihbarat (RAW) kökenli Saxena göreve getirilerek; bir yandan OHAL yasalarıyla korunan yüz binlerce güvenlik personeli ile örtülü bir bastırma politikası uygulanırken, diğer yandan bölge demir bir perde ile dış dünyaya tamamen kapatılmıştır. Direnişin kırıldığına kanaat getirilince, Emekli General Rao tekrar atanarak, hem güvenlik kuvvetleri disiplin altına alınmak istenmiş hem de halkı ve dış dünyayı kazanmaya yönelik algı operasyonlarına start verilmiştir. Bu kapsamda bölgeye ulusal ve uluslararası basın ile insan hakları örgütlerinin girmesine müsaade edilirken, Uluslararası Af Örgütü gibi raporları beğenilmeyen organizasyonlar da yasaklanmaktan kurtulamamıştır. Ancak Hindistan'ın insan hakları ihlalleri nedeniyle eleştiri aldığı bu dönemde, BM İnsan Hakları Komisyonu tarafından 1994 yılında Genova'da yapılan toplantılarda Hint Hükümetinin icraatlarını Faruk Abdullah'ın savunması da akıllı bir politika olmuştur.¹¹⁴

¹¹² Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.359-360

¹¹³ Sumit Ganguly and Kanti Bajpai, a.g.e, s.409

¹¹⁴ Dulat, a.g.e, s.196-197

Saxena'nın valiliği döneminde Hindistan açısından bölgenin geleceğini kurtaran yatırımlar yapılmıştır. Bu dönemde direniş örgütleri içine yapılan sızmalarla bu örgütler arasına nifak sokulmuş, "Azad Keşmir"deki eğitim kampları ile bölgeye yapılan desteğin altyapısı ortaya çıkarılmış ve ince politikalarla bu altyapıyı etkisizleştirmeye yönelik adımlar atılmıştır. Sorgulama-işkence kamplarında devşirilen eski militanlar (kediler-itirafçılar) devreye sokularak bir yandan halk sindirilirken, diğer yandan "kediler"in kurduğu "sahte İslami militan örgütlere" yaptırılan katliamlar ve eylemler sayesinde bölgedeki direnişin imajı lekelenmiştir. Müteakiben başlatılan psikolojik harekât çalışmaları ile halkın gönlü kazanılmaya çalışılmış; ancak bu konuda başarı sağlanamamıştır.¹¹⁵

İslami örgütler ve partileri bölme politikası başarılı olmuş; 1994 yılında cezaevinden çıkarılan liderler aracılığı ile görüş ayrılıkları oluşturulmuş, İslami örgütler birleşmeyi başardığında ince politikalarla bu örgütler bölünmüştür.¹¹⁶ Kısmen istikrar elde edildiği görülen 1996 yılından itibaren, seçimler yoluyla yönetimin meşruiyeti sağlanmaya çalışılmıştır; zira Hindistan'ın elinde Abdullah hanedanı kozu her zaman mevcuttur.¹¹⁷ Ancak seçimler Hindistan Yönetimine beklediği meşruiyeti vermemiş ve halkın aidiyet hissiyatının geliştirilmesinde katkı yapmamıştır.¹¹⁸ Hindistan Yönetimi bölge insanının ekonomik refahını sağlayamadığı gibi sosyo-kültürel özelliklerini dikkate alan politikalar üretememiş ve halkın acılarının katmerlenmesinin önüne geçememiştir.¹¹⁹

Keşmir'deki Hint hakimiyet politikalarına yönelik bir değerlendirme yapılırken, Hindistan'ın Keşmirli Müslümanların gönlünü kazanmaya yönelik icraatlarının zayıf kaldığı ve demokratik bir yönetim vasıtasıyla insanları sisteme entegre etmekte başarısız olduğu söylenebilir.¹²⁰ Bunun yanı sıra Hindistan'ın devlet otoritesini sağlamak için uyguladığı politikaların Keşmir'li Müslümanlar gözündeki meşruiyet duygularını zedelediği ve bu durumun Müslümanların ayrılıkçı örgütlere yönelmesini kolaylaştırdığını da görmek gerekir.¹²¹ Keşmirli Müslümanlar, Hindu ağırlıklı

¹¹⁵ Schofield, a.g.e., s.198-199

¹¹⁶ Ari, a.g.e., s.156

¹¹⁷ Dulat, a.g.e., s.76-77

¹¹⁸ Reeta Chowdhari Tremblay, "Nation, Identity and the Intervening Role of the State: A Study of the Secessionist Movement in Kashmir", *Pacific Affairs*, Vol. 69, No. 4 (Winter, 1996-1997), pp. 471-49, **JSTOR**, Accessed: 05-11-2016 10:54 UTC

¹¹⁹ Mukherjee, a.g.e.

¹²⁰ Tremblay, a.g.e.

¹²¹ Widmalm, a.g.e.

Cammu'nun ekonomik olarak daha gelişmiş olmasının yanı sıra yerel ve merkezi hükümet tarafından gözetilmesinden yakındır. Kamu kurumlarında Keşmir'li Müslümanların düşük temsili de Keşmirli Müslümanlar arasındaki küskünlüğün büyümesine neden olmaktadır.¹²² Keşmir'deki işsizlerin çoğunluğu da Müslümandır. İşsizliğin yanında turizm sektöründeki kötü gidiş de ekonomik girdileri düşürerek, silahlı mücadele seçeneğinin kaynağını beslemiştir.¹²³

4.2.5. Ayrılıkçı Örgütler ve Stratejileri

Militan örgütler ise silahlı mücadelede ciddi strateji hatası yapmıştır. Bu örgütler, dünyanın dikkatinin bölgeye çekileceği ve bu çerçevede Hindistan'ın taviz vermek zorunda kalacağını düşünerek hata yapmış ve gerçeği görünce hayal kırıklığı yaşamıştır. Kendisine uzak olan ve ekonomik çıkarlarının söz konusu olmadığı bu coğrafyaya Batı, insan hakları örgütlerinin dışında, pek fazla ilgi göstermemiştir. Çünkü Hindistan, Batı'nın küresel şirketlerine yarattığı ucuz üretim imkânlarının yanına bilişim sektöründeki gelişmeleri ekleyerek, Batı'nın yeni iş ortağı olmuştur. Küresel gelişmeleri değerlendirmeyi beceren Hindistan bu ortamda bölgeyi dış dünyaya kapatarak, "Filistinleştirmeyi" de başarmıştır. Uzun vadeli stratejileri olmayan militan örgütler Hindistan'ın bastırma tedbirleri karşısında bocalamaya başlamış, istihbarat ve psikolojik harp tedbirleriyle de birbirlerine düşürülerek bölünmüş ve güç kaybetmiştir. Bu savrulma ortamında anılan örgütler hedef kaybedip radikalleşerek halkı baskı altına almaya başlamış, Taliban tarzı saldırılarla; sivil halkı, gazetecileri, kadınları ve turistleri hedef alarak büyük itibar kaybına uğramıştır.

Keşmir'deki ayrılıkçı örgütler homojen bir yapı arz etmez ve iki ana eksenle toplanır. Cammu Keşmir Kurtuluş Cephesi (CKKC), Keşmir'in bağımsız ve seküler bir devlet olması ideali üzerine kuruludur. Diğer radikal gruplar ise Keşmir'in Pakistan ile birleşmesinden yanadır. Bunların en güçlüsü ve Keşmir'deki en donanımlı ayrılıkçı hareket olan Hizbul Mücahidin, Keşmir Cemaati İslami'sinin askeri kanadıdır. 1989 yılında kurulan örgütün merkezi "Azad Keşmir"in başkenti Muzafferabad'dadır.¹²⁴ Hindistan kaynakları tarafından sıklıkla Pakistan'ın bu örgütü

¹²² Noorani, a.g.e., s.276-282

¹²³ Tremblay, a.g.e.

¹²⁴ SETA, a.g.e., s.100

desteklediği ileri sürülmektedir.¹²⁵ Ansar-ül İslam, El-Fetih ve El-Harmzah gibi bağımsızlık yanlısı gruplar silahlı eylemlerin başlangıcında adını duyurmuş olmakla beraber¹²⁶ zamanla CKKC karşısında silinmişlerdir. 1990'lardaki hartallar döneminde birçok radikal grup kurulmuş olmakla beraber bunlar adını pek duyuramamış ve etkilerini kaybetmiştir. Bunlar içinde sadece Leşker-i Tayibe (LeT veya LT) ve Harkat-ül Ansar gibileri yaptığı eylemler ile adını duyurmuştur.

Leşker-i Tayibe Pakistan yanlısı olarak bilinirken, Harkat-ül Ansar bağımsızlık yanlısıdır ve CKKC'nin Pakistan'a karşı mesafeli tavrı nedeniyle Pakistan'ın desteğini bu örgüte kaydırıldığı iddia edilir.¹²⁷ Leşker-i Tayibe'nin 1987 yılında Pakistan'da üç İslam âlimi tarafından kurulması ve sonrasında gösterdiği gelişim, bu örgütün arkasında ISI'nın olduğuna dair iddiaları kuvvetlendirmektedir.¹²⁸ Örgütün merkezi Pencap Eyaleti'ndeki Murdike şehri olsa da Pakistan'da farklı bölgelerde de konuşlanmıştır. Pakistan Yönetimi ile güçlü bağları olan örgütün sağlık, eğitim, sosyal yardımlaşma gibi alanlarda faaliyet gösteren unsurlarının bünyesinde dört hastanesi ve bir ambulans şirketi vardır.¹²⁹

Harkat-ül Ansar Örgütünün, Bin Ladin tarafından kurulduğu ve Afganistan'ın Gost Eyaletindeki kamplarda eğitildiği ABD istihbarat kurumları tarafından bilinmektedir ve 1996 yılında ABD tarafından terörist olarak ilan edilmiştir. Bu örgütün önemli bir özelliği de Vahabi felsefesini takip etmesi ve çoğunlukla yabancı savaşçılardan oluşmasıdır. Örgütün bu özelliği nedeniyle başlangıçtan itibaren yerli örgütler ile ilişkisi sorunlu olmuştur. Harkat-ül Ansar Örgütü Keşmir'de kendi hayat felsefesini halka dayatmaya çalışınca tepki almış ve uyarılarına göre yaşamayan halka karşı gerçekleştirdiği eylemler sonrası halkı karşısına almıştır.¹³⁰ Harkat-ül Ansar daha sonra adını Harkat-ül Mücahidin olarak değiştirmiş ve şiddet politikasını devam ettirmiştir.¹³¹ Bu isim değişikliğinin bir nedeni de ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından terörist örgütler listesine dâhil edilmesi olabilir.¹³² El Kaide Örgütü Lideri Bin Ladin'in öldürüldüğü operasyon sonrası elde edilen dökümanlarda, bu örgütün

¹²⁵ Arı, a.g.e, s.107

¹²⁶ Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.193

¹²⁷ Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.213-214

¹²⁸ Riedel, a.g.e, s.21-27

¹²⁹ SETA, a.g.e, s.101

¹³⁰ Rashid, Taliban, s.137-138

¹³¹ Ahmad, İ., a.g.e, s.85

¹³² Ali, T., Fundamentalizm Çatışması, s.267

Bin Ladin ve El Kaide Örgütü ile işbirliği içinde olduğuna dair belgeler ortaya çıkmıştır.¹³³ Örgütten 2000 yılında kopan bir grubun Ceyş-i Muhammed'i kurması sonrasında örgüt mensuplarının çoğunun Ceyş-i Muhammed'e katıldığı bilinmektedir. Bu gelişme sonrasında Ceyş-i Muhammed'in Harkat-ül Mücahidin'in yerini aldığı görülmektedir.¹³⁴

4.3. Hindistan-Pakistan Çatışmaları (1947-2010)

4.3.1. Tarafların Ulus İnşa Süreçlerinin Çatışma Ortamı Üzerine Etkileri

Bağımsızlık sürecinde Muhammed Ali Cinnah'ı kaybı ve Liyakat Ali Han'ın 16 Ekim 1951'de suikaste uğraması sonrasında bu liderlerin boşluğunu dolduramayan Pakistan, İngiliz Hindistan'ındaki Müslüman cemaatin homojen bir yapıdan oluşmadığı ve yamalı bir bohçaya benzediği gerçeğiyle yüzleşmek zorunda kalmıştır.¹³⁵ İngiliz Hindistan'ındaki Müslümanlar aslında mezhep, bölge ve etno-linguistik farklılıkların ötesinde kast sisteminin kalıntılarından da kurtulamamıştır.¹³⁶ Cinnah'ın Müslüman Birliği içinde aktif siyasete başladığında ilk farketttiği gerçeklerden biri olan Müslümanların bölünmüş bir yapıya sahip olduğu ve feodal liderlerin şahsi çıkarları peşinde koştuğu gerçeği¹³⁷ Pakistan'a da taşınmış; güçlü toprak aristokrasisi ekonomik ve politik çıkarlarını koruma peşine düşmüş,¹³⁸ partizanlık, bölgecilik, nepotizm, yolsuzluk ve çatışma kültürünün hâkimiyet kazanmasına engel olunamamış, burjuva geçmişi olmayan sivil siyaset de güç kazanamamıştır.¹³⁹

Cinnah'ın vefatından sonra dinin devlet içindeki rolünün tespiti konusunda toplumsal mutabakata varılamaması da sosyal problemlerin katmerlenmesine yol açmıştır.¹⁴⁰ Cinnah'ın vefatından sonra Meclis ve Anayasa çalışmalarında dinin devlet içindeki rolüne yönelik tartışmalar devam etmiş ve ülkenin Müslüman kimliği

¹³³ Riedel, a.g.e, s.158

¹³⁴ SETA, a.g.e, s.101-102

¹³⁵ Gupta, a.g.e, s.16 ve Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.73

¹³⁶ Güngör, a.g.e, s.292-294

¹³⁷ Allana, a.g.e, s.240

¹³⁸ Nyrop, a.g.e, s.183

¹³⁹ Talbot, a.g.e, s.31 ve 92-93

¹⁴⁰ Ardath W. Burks, "Constitution-Making in Pakistan," *Political Science Quarterly*, Vol. 69, No. 4 (Dec., 1954), pp. 541-564, *JSTOR*, Accessed: 05-11-2016 13:18

sürekli vurgulanmıştır.¹⁴¹ Bu kapsamda 1949 yılında kabul edilen “Tarafsızlar Tasarısı” devlete, vatandaşların hayatını Kur’an ve sünnete dayalı olarak düzenleme sorumluluğu vermiştir.¹⁴² Cinnah’ın Pakistan mücadelesindeki yol arkadaşı ve bağımsızlık sonrasında Pakistan’ı tercih edip ilk kabinede Adalet ve Çalışma Bakanlığını üstlenen Bengal’li (Dokunulmazların Lideri) Hindu Jogendra Nath Mandal, Cinnah’ın kaybından sonra, azınlıkların ikinci sınıf vatandaş durumuna düştüğüne dair rahatsızlıkların artması neticesinde,¹⁴³ Pakistan’a olan inancını kaybetmiş ve karşılaştığı baskı nedeniyle 1950 yılında Hindistan’a dönmüştür.¹⁴⁴

Bengal dilinin Resmi dil olarak kabul edilmediği ve Kadıyanilerin (Ahmedilerin) baskılandığı bu dönem sonrasında¹⁴⁵ 23 Mart 1956’da bir anayasa hazırlandıysa¹⁴⁶ da politik sisteme işlerlik kazandırılmamış ve 7 Ekim 1958’de Ordu yönetime el koymuştur.¹⁴⁷ Hindistan tehditini gerekçe göstererek hâkimiyetini perçinleyen Ordu toprak aristokrasi ile uyumlu bir şekilde, kendi ekonomik çıkarlarını da sağlama olarak, ülkeyi güvenlik öncelikli bir yapıya büründürmüştür.¹⁴⁸ Tarık Al’inin, Pakistan’ın kuruluş sürecine yönelik olarak yaptığı iğneliyici tasvir ilginçtir; “Alelacele karara bağlanmış bir erken doğumla (Britanya İmparatorluğu hizmetindeki doktorların bir son dakika sezeryan operasyonu) dünyaya Ağustos 1947 tarihinde gelen Pakistan, daha doğum sırasında çok kan kaybetmişti. Bu yeni devlet ilk yıl bir kolunu (Keşmir) kaybetti, sonra da babasını (Muhammed Ali Cinnah). Ardından, daha sıkı ve acımasız ikiz kardeşi İsrail gibi, sürekli bir hemşire nezaretinde hayatını sürdürme teklifini kabul etmek zorunda kaldı. Hayatta kalmasının tek yolunun Batı emperyalizminin daimi bakımı altında bir Soğuk Savaş hastası haline gelmesi olduğu hükmüne varıldı. Britanya İmparatorluğu bölgeden silindiğinden Pakistan’ın bakımını ABD üstlendi.”¹⁴⁹

Ülkedeki ekonomik, siyasi ve toplumsal sorunların üstesinden gelemeyen askeri rejimler ulus inşa sürecindeki başarısızlıkları örtmek ve meşruiyet kazanmak

¹⁴¹ Gupta, a.g.e, s.414

¹⁴² Ahmad, I., a.g.e, s.56

¹⁴³ Burks, a.g.e.

¹⁴⁴ Ali, C.M., a.g.e, s.241 ve 375

¹⁴⁵ Stephens, a.g.e., s.288-289

¹⁴⁶ Ali, C.M., a.g.e, s.387

¹⁴⁷ Arı, a.g.e, s.51-52

¹⁴⁸ Siddiqa, a.g.e, s.23

¹⁴⁹ Ali, T., Fundamentalizmler Çatışması, s.222

için Hindistan tehditini ve Keşmir Sorununu kullanmayı tercih etmiştir. Bu dönemden sonra Pakistan demokrasisi darbelerle inişli çıkışlı bir seyir izlerken Keşmir'deki çalkantılar askeri rejimlerin meşruiyet can simidi olmuştur. İngiliz Sömürge Yönetimi mirasını devam ettiren ordu, Pencap ağırlıklı askeri ve sivil bürokrasinin hâkim olduğu bir askeri vesayet sistemi kurmuştur.¹⁵⁰ Pakistan Yönetimi ülkeyi güvenlik merkezli bir bütünleştirici ideoloji ile entegre ettikten sonra İslami aidiyetin yapısal sorunların üstünü örteceğini düşünürken, Bengal Bölgesindeki kırılganlığı gözden kaçırmış¹⁵¹ ve bölünmeye giden bir sürecin başladığını görememiştir.

Askeri Yönetimlerden sonra gelen Z.A.Butto ise başarısızlığını örtmek için (kendisinin inanmadığı gibi halkın da samimiyetine inanmadığı) idari reformlar yaparak devlet içinde dinin rolünü artırmıştır. Butto'yu deviren General Ziya da ayrılıkçı hareketleri İslam kardeşliği idealinde yumuşatmayı seçerek devlet mekanizmasının İslamlaştırılmasına devam etmiştir.¹⁵² Bengal örneğinde başarılı olamayan İslam kardeşliği temelinde milli aidiyet duygusu oluşturma stratejisi Belucistan ve Serhat Eyaleti ayrılıkçılığını yumuşatmada kısmen başarılı olmuştur. Bu stratejinin desteklenmesinde kullanılan diğer bir argüman da Keşmir Sorunu olmuş; ulusal ideal birliği zemininde halkın mobilizasyonunda kullanılan "Keşmir'i Kurtarma Davası" kutsalın bütünleştiriciliğinde entegrasyona hizmet etmiştir.¹⁵³ Bundan sonra ülke içindeki siyasi ve idari başarısızlıklar ile temel sorunlar bu kutsal örtünün altına atılmıştır.

Pakistan'ın, Doğu Pakistan dahil diğer bileşenleri sisteme entegre etmekte zorlanması, dinin ülke yönetimindeki rolü konusunda bir mutabakata varamaması ve ulus inşasında ciddi sorunlar yaşayan bir güvenlik devletine dönüşmesine rağmen kuruluş dönemini dağılmadan atlması bir başarı sayılmalıdır. Hindistan'a kıyasla her alanda çok daha zayıf bir altyapı ile beklemediği bir hız içerisinde girdiği ulus inşa sürecinde kurucu liderlerini de kaybeden Pakistan'ın, hem içeride hem de dışarıda dağlar kadar sorun karşısında yıkılmaması, yaşanan bütün olumsuzluklara rağmen, küçümsenemeyecek bir başarıdır.¹⁵⁴ Zira o dönemde, Hindistan Birliği¹⁵⁵ ve

150 Talbot, a.g.e, s.11-13, 18 ve Siddiqi, a.g.e., s.65-77 ve 133-135

151 Nasir Islam, «Islam and National Identity: The Case of Pakistan and Bangladesh» International Journal of Middle East Studies, Vol. 13, No. 1 (Feb., 1981), pp. 55-72, **JSTOR**, Accessed: 31-07-2017 10:36

152 Aşlamacı, a.g.e.

153 Aydınlı, a.g.e.

154 Talbot, a.g.e, s.98, 120-124 ve Stephens, a.g.e, s.233

İngiliz yöneticileri de dâhil olmak üzere, Pakistan hakkındaki genel beklenti, böylesine devasa sorunların yarattığı fırtınanın Pakistan'ı devireceği şeklindedir.¹⁵⁶

Nehru ve Sardar Patel liderliğindeki Hindistan ise kuruluş dönemini daha az sorun ile atlarmayı başarmış ve ulus inşa dönüşümüne girmiştir. İlk anayasasını 1950 yılında kabul eden Hindistan 1951'de ilk Beş Yıllık Kalkınma Planını hayata geçirmiş ve planlı kalkınma sürecini asrın son dönemlerine kadar taşımayı başarmıştır. Bağımsızlık mücadelesinin taşıyıcı kolonu Kongre Partisi 1977'ye kadar iktidarda kalarak, 1962 yılındaki ÇHC savaşında yaşadığı mağlubiyet dışında, ülkeyi birçok krizden önemli hasar almadan çıkarmayı başarmıştır.¹⁵⁷ Hindistan demokrasisi, Pakistan'ın aksine, kesintiye uğramadığı gibi ülkede bölünme de yaşanmamıştır. Nehru'nun sivil otoriteyi hâkim kılmayı başardığı ülkede ICS de demokratik geleneği devam ettirmiş ve Ordu sivil siyasetin kontrolünden çıkmamıştır. 1973 petrol krizi sonrasında dünyayı sarsan ekonomik krizin sarsıntılarının ülkeye yansıdığı dönemde Başbakan İndira Gandhi'nin özgürlükleri askıya almak için orduyu kullanma politikasına Genelkurmay Başkanı General Sam Menekşe karşı çıkarak demokrasi dersi vermiştir.¹⁵⁸ Hindistan'ın seküler parlamenter demokrasisi ve yönetici eliti içeride yaşanan entegrasyon sorunlarını aşmayı bilmiş ve dış politikada da bağlantısızlar hareketine liderlik ederek uluslararası camiada meşruiyet ve saygınlık kazanmayı becermiştir.

Hindistan ulus inşa sürecinde entegrasyon sorunlarını aşmayı başarmış olmasına rağmen İngiliz Sömürge Yönetiminin iç güvenlik ve istikrar politikalarını aynen devam ettirdiği gerekçesiyle eleştirilmiştir. Dönemin kurucu elitleri, İngilizlerin yaptığı gibi, genel kamu düzeni ve devletin genel işlerliğinin sağlanmasını esas alırken; sosyal ve bölgesel gelişme farkları, emek ve işgücünün sorunları, eşit yurttaşlık, insan hakları ve hukukun egemenliği gibi konuları ikinci planda bırakmıştır. Hindistan Yönetimi, devlet mekanizmasının tekerine çomak sokmadığı müddetçe kriminalleşen kastlara, mahalli güvenlik sorunları ile sosyal eşitsizliğe ses çıkarmamıştır. Bu dönemde kamu düzenini engelleyebilecek gelişmelere ise

¹⁵⁵ Edwardes, a.g.e, s.184

¹⁵⁶ Stephens, a.g.e, s.16-17

¹⁵⁷ Arı, a.g.e, s.41-43

¹⁵⁸ Siddiqa, a.g.e, s.38,70 ve 93-94

tolerans gösterilmemiş ve kararlılıkla üzerine gidilmiştir.¹⁵⁹ Bu bağlamda 1956 yılında, ülkenin kuzeydoğusundaki gelişmemiş bölgede yaşayan Naga'ların ayrılıkçı talepleri İngiliz Sömürge Yönetiminin bölgede uyguladığı sertlik politikasını aratmayacak şekilde bastırılmıştır. Aynı dönemde Pakistan'ın Beluci ayrılıkçılığını çözme tarzının İngiliz Sömürge Yönetimi politikalarının tekrarı olması da kolonyal idarenin taraflarca içselleştirilmesinin ironik bir tezahürüdür.¹⁶⁰

Sömürge sonrası dönem milliyetçiliğinin kalkınmacı yönünü ulus inşa sürecinin başlangıcında başarıyla hayata geçiren Hindistan'da 20.asrın son çeyreğindeki başarılı liberalleşmenin getirdiği hızlı ekonomik gelişme sonrasında Hindu milliyetçiliğinin de yükselişe geçtiği görülmüştür. Savunmacı bir refleks ile reaksiyoner bir yapıya evrilen Hindu milliyetçiliğinin bu dönemde,¹⁶¹ iktidar ortaklığının da katkısıyla, bir yanda ülke içinde Sanskritçeyi devlet destekli olarak yaymaya gayret gösterirken diğer yandan sekülerizm karşıtı söylemleri artırdığı ve yeni bir Hindu zaferciliğine ivme kazandırma politikası uyguladığı da dikkat çekmiştir.¹⁶²

Bengal'in kopuşu sonrasında Pakistan'ın güvenlik merkezli ulus inşa projesinde Keşmir'in kurtarılmasına yüklenenen vurgu artmış ve bu husus Pakistan vatandaşlarının büyük çoğunluğunca içselleştirilirken Keşmir ulusal kimliğin eksik kalan bir unsuru olarak hafızalara yerleşmiştir.¹⁶³ Hindistan tarafında da benzer bir şekilde, Keşmir'in tamamının elde edilmesi hususu ülke insanının anlam dünyasında özel bir yer edinmiş ve bu hassasiyetin yarattığı fırsat politikacılar tarafından kaçırılmamıştır. Neticede Keşmir Sorunu iki ülke arasındaki en temel sorun haline gelirken sürüncemeli çatışma kaynağını beslemiştir.

4.3.2. 1965 Keşmir Savaşı

Pakistan'ın Hindistan'a karşı müttefik arayışını artırdığı bir dönemde Hindistan ile ÇHC'nin savaşı ve bu süreçte Pakistan-ÇHC ilişkilerinin

159 Rajnarayan Chandavarkar, "Customs of Governance: Colonialism and Democracy in Twentieth Century India" *Modern Asian Studies*, Vol. 41, No. 3 (May, 2007), pp. 441-470, **JSTOR**, Accessed: 05-11-2016 13:39

160 Emerson, a.g.e, s.294-295

161 Tetzlaff, a.g.e.

162 Nanda, a.g.e, s.162-163 ve 186-193

163 Dixit, a.g.e, s.15

gelişmesi, Hindistan ile Pakistan arasındaki sorunları katmerlendirmiştir.¹⁶⁴ Gelişen ÇHC-Pakistan ilişkileri sonrasında, geçmişteki Hindistan'dan yana tutumunu değiştiren ÇHC, Keşmir Sorununda 1959'dan sonra Pakistan'dan yana bir tavır izlemeye başlamıştır. Bu savaş sonucu Pakistan ÇHC ile yakınlaşırken Hindistan da SSCB ile yakın ilişkiler kurma yoluna gitmiştir. Bu dönemde SSCB ile Pakistan ilişkileri gerilmiş durumdadır. Pakistan'ın ABD'ye 1958 yılında verdiği Peşaver Üssünden kalkan U-2 casus uçaklarının SSCB üzerinde uçarak istihbarat üretmeye başladığı, bir U-2 casus uçağının 1960 yılında Ruslar tarafından düşürülmesiyle ortaya çıkmış ve SSCB Pakistan'ı tehdit etmiştir.¹⁶⁵

Hindistan'ın 1962 savaşındaki ÇHC mağlubiyeti sonrasında yaşadığı istiktarsızlık ile gelişen Pakistan-ÇHC ilişkilerinin 1965 Hindistan-Pakistan savaşının oluşmasında önemli rol oynadığını söylemek mümkündür.¹⁶⁶ Hindistan'ın ağır yenilgisi Pakistan tarafında, Keşmir'in Hindistan'dan kurtarılabileceğine dair bir havanın yayılmasına neden olmuştur. Nehru'nun ölümünden sonraki siyasi ve ekonomik sorunlar, 26 Ocak 1965'de Hintçenin resmi dil ilan edilmesiyle Hindistan'da oluşan kaotik ortam ve yeni "Başbakan Şastri'nin zayıf bir lider olduğu" düşüncesi¹⁶⁷ Pakistan yöneticilerinde, Keşmir'in kurtarılmasına yönelik fırsatın ayaklarına geldiği yanılgısına neden olmuştur. Bu kapsamda uluslararası camiayı hazırlamayı planlayan Pakistan Devlet Başkanı General Eyüp Han, önce Mart 1965 ayında ÇHC'yi ziyaret ederek güven tazelemiş¹⁶⁸ ve sonra da SSCB'yi ziyaret ederek, sorunlu ilişkileri düzeltmek istemiştir.¹⁶⁹

Bu dönemde, Hazratbal Camiindeki Hz Muhammed'in saç telinin kaybolması sonrasında başlayan Hindu ve Müslüman toplum arasındaki olaylar nedeniyle, Aralık 1963 ayından itibaren Keşmir'de hava gerilmiş durumdadır. Keşmir konusu 1964'de tekrar BM gündemine gelmiş; BM desteği ile gerçekleşen ikili görüşmeler neticesinde hapisteki Şeyh Abdullah serbest bırakılmış ve çözüme yardımcı olmak maksadıyla Pakistan'a gitmesine izin verilmiştir. Bu arada Nehru'nun da ölümü sonrasında problem tekrar çıkmaza girmiş ve Şeyh Abdullah Mayıs 1965 ayında

164 Klaus H. Pringsheim, "China's Role in the Indo-Pakistani Conflict", The China Quarterly, No. 24 (Oct. - Dec., 1965), pp. 170-175, JSTOR, Accessed: 05-11-2016 11:22

165 Riedel, a.g.e, s.64

166 Pringsheim, a.g.e.

167 Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.109

168 Pringsheim, a.g.e.

169 Lamb, a.g.e, s.253-254

tekrar tutuklanmıştır.¹⁷⁰ Bunlara ilaveten 1963 yılında Hindistan'ın Keşmir'in özel statüsündeki Eyalet Başkanlığı makamının yetkilerini azaltma yönünde attığı adımlar da Müslüman halkta tepki yaratmış ve muhalifleşmeyi artırmıştır.¹⁷¹

Böylesine gergin bir ortama girilmişken Nisan 1965 ayında, Sind-Gujarat sınır bölgesindeki Kuç Bataklığı uzanımı hattında sınır anlaşmazlığı nedeniyle Pakistan ve Hindistan kuvvetleri arasında küçük bir çatışma çıkmış ve Hint kuvvetleri çatışmaları büyütmemeye yönünde bir tavır koymuştur. İngiltere'nin devreye girmesi ile taraflar 30 Haziran 1965'de uluslararası tahkim yoluna başvurmuş ve Uluslararası Uzlaşma Mahkemesinin 21 Şubat 1968'de verdiği kararı tarafların kabul etmesiyle bu sorun çözülmüştür. Kuç Bataklığı krizinde Hindistan Başbakanı Şastri'nin uzlaşmadan yana tavır koyması¹⁷² Pakistan'daki abartılı değerlendirmelerin pekişmesine sebep olmuştur. Pakistan Yönetimi mevcut durumu; Hindistan'ın ÇHC hezimetinin şokunu atamadığı ve savaşıacak gücü olmadığı şeklinde yorumlamış ve bu durumdan yararlanmak gerektiği sonucuna varmıştır. Öyleki Devlet Başkanı General Eyüp Han, bazı Pakistanlı askerlerdeki "Hinduların savaşıacak yüreği yoktur"¹⁷³ önyargısının gerçek olduğunu düşünmüş ve Keşmir'i kurtaracağına kanaat getirmiştir.¹⁷⁴

Pakistan Askeri Rejimi, Keşmir'i Hindistan'dan koparmak için, "Gibraltar" ve "Grand Schlam" rezerv askeri harekât planlarını hayata geçirmeye karar verirken savaşı Keşmir ile sınırlı kalacağını hesaplamıştır.¹⁷⁵ Bu planlarda; Keşmir'de yaratılacak kaos ortamının örtüsündeki ani saldırılarla Keşmir'deki stratejik noktaların kontrol altına alınması, müteakiben yapılacak "başarıdan faydalanma" harekâtlarıyla Keşmir'in tamamının ele geçirilmesi kurgulanmış; ancak karşı tarafın muhtemel harekât tarzları dikkate alınmamıştır.¹⁷⁶ Planları hazırlayanlar başarıdan o kadar emindir ki, Keşmir'in Müslüman halkının harekâta katılması konusunda ciddi bir koordine dahi kurulmamıştır.¹⁷⁷

¹⁷⁰ Lockwood, a.g.e.

¹⁷¹ Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.104

¹⁷² Dixit, a.g.e, s.144-145

¹⁷³ Dixit, a.g.e, s.357

¹⁷⁴ Schofield, a.g.e., s.107-108

¹⁷⁵ Dixit, a.g.e, s.146-148

¹⁷⁶ Riedel, a.g.e, s.74-75

¹⁷⁷ Schofield, a.g.e., s 108

Harekât planlarının icrasına Haziran 1965 ayında Keşmir'de çıkarılan sınır sürtüşmeleri ile başlanmıştır. Müteakiben gelişen çatışmalar Ağustos ve Eylül 1965 aylarında, önce Keşmir'de sonra da bütün Pakistan-Hindistan sınırı boyunca savaşa dönüşmüştür.¹⁷⁸ Savaşa neden olan sınır tahriklerinin devamında Pakistan tarafından Keşmir'e sızdırılan gruplar Keşmir halkı tarafından Hint güvenlik görevlilerine bildirilince Pakistan'ın planları daha başlangıçtan akamete uğramıştır.¹⁷⁹ Hindistan Başbakanı Şastri de, Pakistan Askeri Rejiminin değerlendirmelerinin aksine, orduyu Lahor'a doğru yönlendirerek Pakistan'ı şaşkına uğratmış ve önemli bir zafere imza atmıştır.¹⁸⁰ Ummadığı bir mağlubiyet alan Pakistan'a ÇHC'nin desteği de sınırlı kalmış; ÇHC, Mc Mahon hattında askeri harekâta başlayabileceği ve Sikkim Bölgesini işgal edebileceğine dair blöfleriyle Hindistan'ı uyararak, örtülü destek vermeyi ve Hindistan'ın daha ileriye gitmemesi yönünde cesaretini kırmayı tercih etmiştir.¹⁸¹ ABD ve İngiltere tarafsız kalarak savaşı sonlandırmayı hedeflerken, SSCB de tarafsızlık görüntüsü altında Hindistan'a örtülü askeri yardıma devam etmiştir.¹⁸²

Askeri açıdan üstünlüğü ele geçiren Hindistan, ÇHC'nin uyarıları ve birlik hareketlerinden de çekinerek,¹⁸³ ateşkes önerilerini 23 Eylül 1965'de kabul etmiştir.¹⁸⁴ ABD bu dönemde Vietnam'da girdiği bunalımlı süreç nedeniyle krizin sona ermesinde Rusların inisiyatif almasına ses çıkarmamıştır. SSCB Başbakanı Kosygin'in arabuluculuğu ile Özbekistan'ın başkenti Taşkent'te, 10 Ocak 1966'da, Pakistan Devlet Başkanı General Eyüp Han ile Hindistan Başbakanı Lal Bahadır Şastri arasında imzalanan Taşkent Deklerasyonu ve müteakip teknik antlaşmalar sonucunda Hindistan ve Pakistan arasındaki eski sınırlara geri dönüşmüştür.¹⁸⁵ Taşkent barış sürecinde, Keşmir'in kendi geleceğini belirleme hakkı dışındaki bütün siyasi konular görüşülmüş; neticede 1965 savaşı ile Hindistan'ın Pakistan üzerindeki üstünlüğü teyit edilmiştir. **(Ek-4: Taşkent Deklerasyonu)** Bu hayal kırıklığından sonra Keşmirilerin Pakistan'a olan güveninde erozyon süreci başlamıştır. Bu mağlubiyet sonrasında "Pakistan savunma btcesini artırarak ÇHC ile ilişkilerini

178 Nyrop, a.g.e., s.51

179 Ataöv, Hindistan Siyaset Yazıları, s. 45

180 Dixit, a.g.e, s.148-150

181 Pringsheim, a.g.e.

182 Riedel, a.g.e, s.75-77

183 Dixit, a.g.e, s.151-152

184 Kulke ve Rothermund, a.g.e, s.489

185 Hasan, K.S., a.g.e, s.469-476

geliştirmeye yönelmiş ve ÇHC de Pakistan'a askeri yardımlarda bulunarak güvenilir bir müttefik olma yoluna girmiştir.¹⁸⁶

M. Asghar Kahn'a göre 1965 Savaşı; Keşmir'i Hindistan'a entegre etmeye çalışan Hindistan'a karşı Pakistan'ın örgütlü ve plânlı bir hareketidir. Ancak evdeki hesap çarşıya uymamış; Pakistan'ın, "Hindistan'ın içindeki siyasi sorunları nedeniyle zayıf düştüğü ve bu nedenle çıkacak bir savaşta başarılı olamayacağı" öngörüsü boş çıkmıştır. 22 Aralık 1965'te yapılan ateşkes ile her iki taraf savaş öncesi pozisyonlarına geri dönmüştür. Dönemin Pakistan Dışişleri Bakanı Zülfikar Ali Butto, Devlet Başkanı Eyüp Han'a; iç sorunlarıyla uğraşan Hindistan'a, Keşmir'in Aknur Bölgesinde saldırımları durumunda hasımlarının cevap veremeyeceğine dair bir sunum yapmış, fakat hesaplar tutmamıştır.¹⁸⁷ 1965 Savaşının çıkmasında Pakistan içindeki yönetim mücadelesinin de etkili olduğu; Dışişleri Bakanı Z.A. Butto'nun askeri yönetimi zayıflatma ve meşruiyetini sarsma maksadıyla Eyüp Han'ı savaşa yönlendirdiği, bu vesileyle kendi siyasi geleceğine yatırım yaptığına dair iddialar da Pakistan tarafında gündeme getirilmiştir.¹⁸⁸ Tarık Ali, bir görüşmesinde Z.A. Butto'nun kendisine; bu savaş sayesinde askeri yönetimden kurtulmanın yolunun açıldığını itiraf ettiğini anlatır.¹⁸⁹ Bu iddiaların kanıtlanması zor olsa da Z.A. Bhutto'nun savaş sonrası süreci kendi lehine manüpile etmeyi başardığı açıktır.¹⁹⁰

Savaşın başında ABD iki ülkeye de ambargo uygulamış ve mesafeli kalmış, iki taraf arasında barış görüşmelerini yürütme fırsatını SSCB değerlendirmiş ve savaş sonrasında iki ülkede de etkisini artırmıştır. SSCB arabuluculuğunda, 10 Ocak 1966'da imzalanan Taşkent Deklasyonu sonrasında, aynı gece Hindistan Başbakan'ı Lal Bahadır Şastri'nin kalp krizi geçirerek ölmesi¹⁹¹ üzerine yerine geçen İndira Gandhi ile Pakistan yönetimi arasında görüşme sürecine devam edilmiştir. 1965 savaşı Keşmir Sorununu tekrar dünya gündemine taşırken hem Pakistan hem de Hindistan'da ABD ilişkilerinin sorgulanmasına neden olmuştur.

¹⁸⁶ Arı, a.g.e., s.87-88

¹⁸⁷ Kahn, M.A., a.g.e, s.235

¹⁸⁸ Schofield, a.g.e., s.111-112

¹⁸⁹ Ali, T., Fundamentalizmler Çatışması, s.322

¹⁹⁰ Dixit, a.g.e, s.162

¹⁹¹ Dixit, a.g.e, s.161

Neticede, Keşmir Sorununun Hindistan'ın sıkıntılı bir döneminde çıkartılan bir savaş nedeniyle gündeme taşınması, mevcut güvensizlikleri arttırırken sorunun kemikleşmesine yaramıştır. Pakistan'ın, Hindistan'ın iç siyasetindeki sorunlar ve ÇHC ile savaşta yaşadığı mağlubiyet nedeniyle askeri alanda yaşadığı problemler ile meşgul olduğu bir dönemde, Hindistan'ın zaaflarından faydalanarak, Keşmir'de bir harekâta girişmesi Pakistan'a olumlu bakan Hintlileri de hayal kırıklığına uğratmış ve Hindistan'daki Pakistan karşıtı cephenin genişlemesine neden olmuştur. Bu durum Hindistan'ın iç dayanışma bağlarını ve ulusal entegrasyonunu güçlendirirken Pakistan yanlısı Keşmir'lilerin Pakistan'ın gücüne olan inancını da sarsmıştır.

4.3.3. 1971 Savaşı ve Doğu Pakistan (Bangladeş)'in (Batı) Pakistan'dan Kopuşu

Batı ve Doğu Pakistan arasındaki fiziki mesafeyi birleştiren bağ İslam olsa da bu iki bölgenin iklimi, coğrafyası, ekonomik yapısı, dili, gelenekleri ve İslam anlayışı birbirinden çok farklıdır. Bağımsızlık mücadelesinde Cinnah gibi sayılı liderin farkına vararak üzerini örtmeye çalıştığı Müslümanların bölünmüşlüğü ve Bengal'in farklı karakteristiği bağımsızlık sonrasında su yüzüne çıkmaya başlamıştır. Bağımsızlığın ilk yılında Bengal diline yönelik taleplerin reddedilmesi Bengal yabancılaşmanın temelini atmıştır.¹⁹² Nitekim Cinnah Mart 1948'de, Doğu Pakistan'lıların Bengal diline yönelik hassasiyetinden kaynaklanan kırılganlığın emarelerini görmüş; sağlığının kötü seyrine rağmen Dakka'ya giderek Bengal halkına, İslam temelinde bütünlük mesajları vermiştir.¹⁹³ Seküler kimliği bilinen Cinnah'ın verdiği bu mesajlar Hindistan tarafında şaşkınlık ve ihtiyat ile karşılanmıştır.¹⁹⁴ Cinnah'ın ülke bütünlüğüne yönelik hassasiyeti ve geleceğe yönelik vizyonu Cinnah vefat ettikten sonra yakalanamamış ve yabancılaşma zaman geçtikçe artmıştır.

Pakistan'ını kuruluş döneminde Bengal dilinin ötelenmesi¹⁹⁵ ve Bengallilerin yönetime katılma taleplerinin dikkate alınmaması Bengal'lileri incitmiştir.¹⁹⁶ Bengal dilinin resmi dil olması talebinin reddedilerek Urdu dilinin (1952 yılında) resmi dil ilan edilmesi sonrası Doğu Pakistan'daki öğrenci hareketlerinin şiddet ile bastırılması da

¹⁹² Talbot, a.g.e, s.25-26 ve 90-91

¹⁹³ Ali, C.M., a.g.e, s.365-366

¹⁹⁴ Gupta, a.g.e, s.412-414

¹⁹⁵ Talbot, a.g.e, s.24-26

¹⁹⁶ Feroz Ahmad ve Jacob M. Landau, a.g.e, s. 289

Doğu Pakistan halkının bilinçaltında kırıma yaratmıştır.¹⁹⁷ Batı Pakistan'ın hegemonik yaklaşımı Doğu Pakistan'ı yabancılaştırıp "kendilerinin ikinci sınıf vatandaş olarak görüldükleri" hissiyatına neden olurken¹⁹⁸ Bengallier, Batı Pakistan'ın politikalarını İngiliz Sömürge Yönetiminin Hint halkına uyguladığı politikalarla benzetmeye başlamıştır.¹⁹⁹

Müteakiben Nisan 1954 ayında yapılan Eyalet Meclisi seçimlerinde Bengal'li lider Suhreverdi'nin liderliğindeki Birleşik Cephenin Müslüman Birliğini hezime uğratması Pakistan'ın iki kanadı arasındaki ayrılığı ortaya çıkarmıştır.²⁰⁰ Bu seçim başarısı sonrasında ayrılıkçı söylemlerle harekete geçen göstericilerin neden olduğu olaylarda, Mayıs 1954'de, Dakka civarında yaklaşık 400 insan hayatını kaybetmiştir.²⁰¹ Müteakiben anayasa çalışmalarının getirdiği sıkıntıların eklenmesiyle, Haziran 1954'de Doğu Pakistan Meclisi fesh edilerek Vali Yönetimi uygulamasına geçilmiştir. 1955'te Doğu Pakistan Meclisi tekrar açılrsa da bu gelgitler Bengal'in Müslüman halkının Batı Pakistan'a olan güvenini zedelemiştir.²⁰²

1960'lı yıllara gelindiğinde baskı ortamı devam etmiş ve Doğu Pakistan'ın muhalif liderleri tutuklanmıştır.²⁰³ Tarihi lider Suhreverdi'nin tutuklanmasından sonra Bengal toplumunun liderliğini Awami Birliği lideri Mücibür Rahman üstlenmiştir. Mücibür Rahman'ın 5-6 Şubat 1966'da açıkladığı "Altı Nokta İlkeleri" Doğu ve Batı Pakistan arasındaki bölünmeyi kristalize ederken, Doğu Pakistan'ın özerklik hareketinin başlangıcını teşkil etmiş ve bundan sonraki Bengal'in özgürlük davası, ironik bir şekilde, Pakistan'ın Hindistan'dan kopuşuna benzer bir gelişme göstermiştir.²⁰⁴ Mücibür Rahman'ın bu deklarasyonu, Doğu Pakistan'ın Batı Pakistan'dan etnik ve kültürel temelde ayrışması olarak değerlendiren Hindistan tarafından memnuniyetle karşılanmıştır.²⁰⁵

197 Nyrop, a.g.e, s.42 ve Dixit, a.g.e, s.132

198 Riedel, a.g.e, s.79

199 William van Schendel, "Kim Ulustan Yana? Bengladeş'te Milliyetçi Söylem ve Kültürel Çoğulculuk Talepleri", **Orta Asya ve İslam Dünyasında Kimlik Politikaları 20.Yüzyılda Milliyetçilik,Etnisite ve Emek**, der.. Erik J. Zürcher ve William van Schendel, Çev. Selda Somuncuoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s.176-182

200 Ari, a.g.e., s 50

201 Burks, a.g.e.

202 Ali,T., Fundamentalizmler Çatışması, s.244-245

203 Ari, a.g.e, s.53

204 Tazeen M Murshid, "Tasarlanmış ve Paçalanmış Uluslar: Bengaliler ve Pakistan'ın Bölünmesi.", **Orta Asya ve İslam Dünyasında Kimlik Politikaları**, der.William Van Schendel ve Erich Zücker, s.133-138

205 Dixit, a.g.e, s.164

Otonom bir Bangladeş'in kurulmasını savunan Altı Nokta İlkeleri; ayrı para birimi, vergi ve diğer gelirlerin toplanmasında tam yetki, dış ticarete tam kontrol hakkı, ayrı bir ordu, yetişkinlere oy hakkı ile Bengal dilinin resmi dil olmasını kapsamaktadır. Bu bildirge sonrası Mücibür Rahman ve arkadaşlarının tutuklanması Doğu Pakistan'da toplumsal muhalefeti yükseltmiştir.²⁰⁶ Hindistan ile yapılan 1965 savaşında Doğu Pakistan'ın Hindistan işgaline açık bırakılması da Doğu Pakistan'lıların gözünde; "Batı Pakistan için, Keşmir davası uğruna Doğu Pakistan'ın feda edilebileceği" algısına neden olurken²⁰⁷ askeri rejim, nüfusun yüzde elli beşini oluşturan Bengal Müslümanlarının sisteme yabancılaştığını görememiştir. Bengal'li İslamcılara göre ise Bengal yabancılaşmasının nedeni eğitim sisteminin İslami temele oturtulamamasıdır; "bu nedenle insanlar kimlik krizi yaşamakta ve aidiyeti farklı alanlarda aramaktadır."²⁰⁸

Neticede ortak bir Pakistanlı Müslüman kimliği üretilmemiş ve askeri yönetim altında geçen 1960'ların sonlarına gelindiğinde muhalefet kendisini; kitlesel gösteriler, üniversite eylemleri ve grevlerle ifade etmeye başlamıştır. 7 Kasım 1968'de başlayan bir öğrenci isyanı 1969'da işçi hareketleriyle birleşince eylemler Batı Pakistan'a da yayılmıştır.²⁰⁹ Muhalif hareketlerin eylemlerinin hedefine ulaşması üzerine, General Eyüp Han 25 Mart 1969'da istifa etmek zorunda kalmış ve görevi General Yahya Han devralmıştır. Bu ortamda Aralık 1970 ayında yapılan seçimler sonucunda, 313 temsilciden oluşan Federal Mecliste, Doğu Pakistan'a ayrılan 169 koltuğun 167'sini Mücibür Rahman'ın Avami Birliği kazanırken, Batıda Zülfikar Ali Butto'nun Pakistan Halk Partisi sadece 85'ini kazanabilmiştir. Ancak, Devlet Başkanı Yahya Han'ın seçim sonuçlarını hayata geçirmek istememesi ve Hükümeti kurma görevini Mücibür Rahman'a vermemesi Bengal halkını şiddete yöneltmiştir. Z.A. Butto'nun da Yahya Han'ın yanında yer alması ile birlikte Bengal halkının kopuşu tamamlanmıştır. Zira bu gelişme Bengal'lilerin nezdinde, Batı Pakistan'ın kendilerini "ikinci sınıf vatandaş" olarak gördüğüne dair söylentilerin teyidi anlamına gelmektedir.²¹⁰

206 Nyrop, a.g.e, s.53.

207 Riedel, a.g.e, s.79

208 Ahsen, a.g.e, s.120-124

209 Ali, T., Fundamentalizm Çatışması, s.246

210 Siddika, a.g.e, s.77

Yahya Han ve Z.A. Butto muhtelif zamanlarda M. Rahman ile görüşerek Hükümeti devralma isteğinden taviz vermeye zorlamıştır. Görüşmelerde ilerleme sağlanamaması sonrasında, Mart 1971 başlarında yapılan protesto gösterileri aşırı güç kullanılarak bastırılmıştır.²¹¹ Yahya Han, 15 Mart 1971'de Dakka'ya gelerek uzlaşma görüşmelerine başlamış, ancak Yahya Han'ın hükümeti kurma görevini M. Rahman'a vermemekte ısrarını sürdürmesi ve bu görüşmelere Z.A. Butto'yu da katmak istemesi görüşmeleri çıkmaza sokmuştur. Bu arada artan protestolar da ortamı gererken, askeri kanadın Yahya Han'ı, bir sindirme hareketinin icrası konusunda ikna etmesine katkı yapmış²¹² ve Yahya Han, 25 Mart 1971'de sıkıyönetim ilan etmiştir.²¹³ Ordunun, 25 Mart 1971'de icraya başladığı sindirme harekâtı kapsamında girdiği Dakka Üniversitesinde öğrencilere tanklarla ateş açması sonucunda 200 civarında insanın hayatını kaybetmesi üzerine olaylar kontolden çıkmıştır. Bu gelişme sonrasında, 26 Mart 1971'de Bengal Bölgesinin bağımsızlığını ilan eden M.Rahman tutuklanmış ve Ordu, Doğu Pakistan'lılardan oluşan güvenlik kuvvetlerini de hedef almıştır.

Yerli askerlerden oluşan Bengal Alayına komuta eden Binbaşı Ziaür Rahman da birlikleriyle dağa çıkarak direnişi başlatmıştır.²¹⁴ 10 Nisan 1971'de Bağımsız Bengladeş Hükümeti kurulduğu ilan edilmiş; Hindistan bu hükümeti hemen tanıırken, Mayıs 1971'de Kalküta'da temsilcilik açmasına imkân sağlamıştır.²¹⁵ Bu çalkantılı ortamda çatışmalara halk da dahil olunca kaos büyümüştür.²¹⁶ Bu süreçte kurulan ve Hindistan sınırında eğitim ve silahlanmaya başlayan "Kurtuluş Birlikleri (Mukti Bahini)" militanlarının Batı Pakistan'lı Ordu ve Güvenlik Kuvvetlerine saldırmaya başlaması sonrasında gelişmeler iç savaşa evrilmiştir.²¹⁷ Pakistan'ın Mart 1971 ayı sonunda asker sayısını 60.000'e çıkarması isyanı bastırmaya yetmemiş ve yeni takviyelerle Ağustos 1971 ayında 80.000 rakamına ulaşan asker mevcudu da süreci Pakistan lehine değiştirememiştir.²¹⁸ Çatışmalardan kaçan bazı Bengal'liler

211 Dixit, a.g.e, s.173-174

212 Talbot, a.g.e., s.205-208

213 Dixit, a.g.e, s.175

214 Talbot, a.g.e., s.208-209.

215 Dixit, a.g.e, s.179-180

216 Arı, a.g.e, s.90

217 Talbot, a.g.e., s.209-211.

218 Nyrop, a.g.e, s.267-268

Hindistan'a sığınmak durumunda kalmış ve Eylül 1971'de Hindistan topraklarına sığınan göçmen sayısı yaklaşık 10 milyonu bulmuştur.²¹⁹

M.Rahman'ın bağımsızlık ilan ettiği 26 Mart 1971'de, Doğu Pakistan gelişmelerine kayıtsız kalamayacağını beyan eden Hindistan²²⁰ bundan sonra; göçmenlerin artan sayısı, insan hakları ihlalleri ve gelişmelerin bölgede yarattığı istikrarsızlık gibi nedenlerle sürekli soruna müdahil olmuştur. Hindistan, Batı Pakistan Ordusunun Doğu Pakistan'a olan ikmal bağlantısını kendi hava ve deniz sahasından kestiği gibi Sri Lanka üzerinden yapılan lojistik desteği de engellemiş ve Ekim 1971 sonunda Doğu Pakistan sınırına asker yığmaya başlamıştır.²²¹ Pakistan Hindistan'ı, Awami Birliğini ayrılmaya yönlendirmek ve silahlandırmakla suçlamış ve Hint askerleri ile Mukti Bahini'nin Doğu Pakistan'a birlikte girdiğini iddia etmiştir.²²² Gerçekten de harekâtın icrası bu doğrultuda gelişmiş; Ekim 1971'de eğittikleri Mukti Bahini militanlarıyla Doğu Pakistan'a sızan Hint Özel Kuvvetleri savaşın Hindistan lehine bir zafere dönüşmesinde önemli katkı sağlamıştır.²²³

Hindistan ordusunun Doğu Pakistan'daki Bengal'li isyancılara 1971 Kasım ayında verdiği askeri destek sonrasında Pakistan 3 Aralık 1971'de, Hindistan'ın batıda konuşlu hava alanlarını baskın tarzında bombalayarak Hindistan'a savaş ilan etmiştir.²²⁴ Bu gelişme sonrası resmen başlayan savaş; 15 Aralık 1971'de ateşkes ilanı ve Pakistan'ın hezimetini ile sona ermiştir. Pakistan ve Hindistan arasındaki bu savaş Doğu Pakistan kaynaklı olsa da çatışmalar Keşmir'e de kaymış ancak bu cephede yaşanan çatışmalar sınırlı kalmıştır. Bu savaşta Pakistan 90.000 civarında esir verirken savaş sonrası 195 Pakistan'lı görevli; soykırım, işkence ve tecavüz suçlarından Uluslararası Ceza Mahkemesinde yargılanma durumu ile karşılaşmıştır. Esirlerin takası 1973 yılında Hindistan ve Pakistan'ın anlaşmasıyla çözülürken, savaş suçlularının Uluslararası Ceza Mahkemesinde yargılanmasının önlenmesi, yeni kurulan Bangladeş'in suçlamalardan vazgeçmesiyle çözülmüştür.²²⁵ Bu savaşta

219 Talbot, a.g.e., s.209.

220 Mustafa Dinçer, "Keşmir: Himalaya Eteklerinde Bağımsızlık Mücadelesi", **Dünya Çatışma Bölgeleri**, der: Kemal İnat v.d., s. 665

221 Dixit, a.g.e, s.181-193

222 Lamb, a.g.e, s.295

223 Dixit, a.g.e, s.209

224 Riedel, a.g.e, s.84

225 Nyrop, a.g.e, s.xx ve 269

Pakistan, Deniz Kuvvetlerinin yarısını, Kara Kuvvetlerinin üçte birini ve Hava Kuvvetlerinin de dörtte birini kaybetmiştir.²²⁶

1971 Pakistan-Hindistan savaşı öncesindeki gerginlik döneminde ABD ve ÇHC Pakistan'ın yanında yer alırken, SSCB önce tarafsız kalmış, sonra da Hindistan'ın yanında yer almayı tercih etmiştir.²²⁷ Pakistan savaş öncesinde ABD ile ÇHC'nin ilişki kurmasında aracılık etmiş ve iki ülke ile ilişkilerini yukarıya taşımıştır.²²⁸ Pakistan Devlet Başkanı Yahya Han'ın kordinasyonunda, ABD Başkanı Nixon'un özel temsilcisi H.Kissinger, ABD Dışişleri Bakanının dahi haberi olmadan, 10 Temmuz 1971'de, bir Pakistan uçağıyla, gizli bir şekilde Pekin'i ziyaret ederek SSCB'ye karşı yeni bir koalisyonun kurulmasını sağlamıştır. Pakistan'ın aracılık yaparak oluşmasında önemli rol üstlendiği bu yeni üçlü pakt Hindistan'ı SSCB ile daha yakın olmaya doğru itmiştir.²²⁹

Bu savaş Pakistan'ın, ABD'nin ÇHC ile yakınlaşmasında yaptığı katkıdan dolayı kazandığı özgüven ve aldığı yardım-destekle de bağlantılıdır. Pakistan, iki küresel aktör arasında üstlendiği rolden dolayı Ekim 1971'de ABD'den, 300 adet Zırhlı Personel Taşıyıcı (ZPT)'nin da dâhil olduğu önemli bir askeri yardım paketi almayı başarmıştır. ABD Yönetimi, Pakistan'ın Bengal'de uyguladığı sindirme politikasına karşı Dakka'da görevli ABD diplomatların gösterdiği tepki ve Ulusal Güvenlik Konseyi üyelerinin yaptığı uyarılara da kulak tıkamıştır.²³⁰ Bu gelişmeler ile beklenti çitası yükselen Pakistan, küresel aktörlerin desteği ile Doğu Pakistan'ı sindireceğini ve Hint müdahalesini önleyeceğini değerlendirerek hata yapmıştır. Hindistan da bu süreci SSCB desteği ile aşmayı başarmıştır. Pakistan'ın ABD ve ÇHC'yi yanına aldığını gören Hindistan, SSCB ile yakın ilişkiler geliştirmiş ve İki ülke 9 Ağustos 1971'de, Barış, Dostluk ve İşbirliği Antlaşması imzalamıştır.²³¹ ABD'nin Pakistan üzerinden ÇHC ile ilişki kurması SSCB'yi Hindistan'ı destekleme politikasında kararlı davranmaya itmiştir.²³²

226 Talbot, a.g.e., s.212.

227 Kulke ve Rothermund, a.g.e, s.492-493

228 Kissinger, a.g.e, s.697-708

229 Riedel, a.g.e, s.81-83

230 Riedel, a.g.e, s.81-82

231 Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.112

232 Dixit, a.g.e, s.193

Süreç iç savaştan Hindistan-Pakistan savaşına doğru evrildiğinde Pakistan güvendiği iki küresel aktörden beklediği desteği bulamamıştır. ABD, Hint zaferi netleşmeye başlayınca Bengal Körfezi'ne uçak gemisi Enterprise eşliğindeki 7'nci Filo'yu göndererek Hindistan'ı daha ileri gitmemesi yönünde uyarmış ve SSCB'den bu konuda garanti aldıktan sonra dönüşü geçmiş, ayrıca BM oturumlarında Pakistan'a destek vermiştir.²³³ ÇHC ise fiili bir adım atmamış, sadece BM'de Pakistan'ı desteklemiştir.²³⁴ ÇHC, Butto'nun Kasım 1971 ziyaretinde Pakistan'a vermeyi taahhüt ettiği savaş uçaklarını savaş bittikten sonra teslim etmiştir.²³⁵ SSCB ise Hindistan ile yaptığı dostluk anlaşması sonrasında yaptığı askeri yardımlarla Hindistan'ın nefes almasını sağlarken askeri başarısına hayati katkı yapmıştır.²³⁶ Bu adım SSCB'ye Güney Asya siyasetinde zemin kazandırmanın yanı sıra Hindistan ekonomisi, savunma yapısı ve silah sistemleri üzerinde etkinlik kazanma fırsatı vermiştir. Bu gelişmeler sonrasında Güney Asya'da bir süre Bangladeş-Hindistan-SSCB eksenini oluştursa da bu işbirliği 1975'te M. Rahman Hükümetinin devrilmesiyle son bulmuştur.²³⁷

Savaş sonrasında Doğu Pakistan'da Bangladeş Devleti kurulmuş ve Mücibür Rahman Bangladeş'in ilk başbakanı olmuştur Yahya Han da istifa ederek yerini Z.A.Butto'ya bırakmıştır. Bangladeş'in kuruluşunun ilk yıl dönümünde 10 milyona yakın göçmen yurda geri dönmüş, Hindistan'ın Bangladeş'i tanımmasının ardından 50 devlet daha bu devleti tanırken, ABD ise Bangladeş'i tanımak için 4 Nisan 1972'ye kadar beklemiştir. Pakistan ise Butto'nun ince siyasi siyaseti ile Pakistan askerlerinin savaş suçlusu olarak yargılanmasını engelledikten sonra, 1974'de Bangladeş'i tanımış ve Bangladeş de BM'ye üye olabilmıştır.²³⁸ Bu iç savaş Pakistan'ı bölüp iki millet teorisinin iflasına neden olurken bir bakıma 1905 yılında Bengal'i bölen Lord Curzon'u haklı çıkaran ironik gelişme olmuştur.²³⁹

Hindistan tarafından bu dönemde krize dâhil olma gerekçesi olarak savunulan argümanlar; yaklaşık on milyon mültecinin topraklarına girmesi, olayların bölgede genel bir istikrasızlığı tetikleyebileceği ve Pakistan tarafından kaynaklanan

233 Riedel, a.g.e, s.85 ve Dixit, a.g.e, s.220-223

234 Siddika, a.g.e, s.78

235 Talbot, a.g.e, s.212

236 Dixit, a.g.e., s.207-208 ve 219-220

237 Dixit, a.g.e, s.233-236

238 Dixit, a.g.e, s.231-232

239 Dixit, a.g.e, s.391

sınır ihlalleridir. Ancak sorun aslında Hindistan'ın iki Pakistan arasında jeopolitik sıkışmasına kuzeyden ÇHC'nin de eklenmesi ve Hindistan'ın boğazının üç jeopolitik kol tarafından sıkılmasıdır. 1950'li yılların ortalarından itibaren, Doğu Pakistan'ın kuzeydoğudaki ayrılıkçı hareketlere destek verdiğini iddia eden Hindistan²⁴⁰ bu savaşı nefes alabilmek amacıyla manipule etmiş; Bangladeş'in kurulmasına verdiği destek ile boğazını sıkı bir koldan kurtulmuştur. ÇHC'nin Doğu Pakistan üzerinden kuzeydoğudaki ayrılıkçı örgütleri organize ettiğini düşünen Hindistan²⁴¹ böylece bir taşla iki kuş vurarak rahatlamıştır.

Savaş sonrasında Yahya Han'ın yerine geçen Z.A. Butto ile İ.Gandi arasında, 2 Temmuz 1972 tarihinde imzalanan Simla Antlaşması ile savaş resmen sona ermiştir. Simla Antlaşmasında; Keşmir sorununun çözümünün ikili görüşmeler yoluyla sağlanması, zaman içinde Hindistan-Pakistan ilişkilerinin normalleştirilmesi ve her iki ülke askeri birliklerinin geri çekilmesi karara bağlanmış, esirlerin değişimi ve Keşmir sorunu ilerdeki görüşmelere bırakılmıştır. Bu antlaşmadaki Hindistan ve Pakistan arasındaki sorunların doğrudan ikili görüşmeler aracılığıyla çözülmesi ile Keşmir'deki "Kontrol Hattı"nın ihlal edilmezliğine yapılan vurgu çok önemlidir.²⁴² Zira bu durum, Keşmir'de tarafları ayıran hattın sınır olarak kabul edilmesi anlamına gelmektedir. Simla Antlaşmasıyla Pakistan; Keşmir'in parçalanmışlığını kabul etmekte, Hindistan ile sorunlarını çözmede uluslararası mekanizmalardan vazgeçmekte ve mağlubiyeti kabul etmektedir. **(Ek-5: Simla Antlaşması)**

Kazanılan başarıya rağmen Hindistan'daki milliyetçi kesim, 1971 zaferi sonrası Pakistan'ın tamamen çökertilip Keşmir konusunun kapatılamadığı gerekçesi ile bu kazanımları yeterli görmemiştir.²⁴³ Hindu milliyetçileri, İndira Gandhi'nin bu süreçteki dirayetini, yönetim yeteneğini ve karşılaştığı şartların zorluğunu görmezden gelip, İ.Gandi'nin savaşta kazanırken masada Z.A. Butto'nun kurnaz politikalarına mağlup olduğunu savunur.²⁴⁴ Hint Dışişleri bürokrasisi ise; İndira Gandhi'nin bu süreçteki dirayet ve yeteneğini takdir etmekle birlikte, Z.A. Butto'nun

240 Jaffrelot, a.g.e, s.130

241 Dixit, a.g.e, s.186

242 Kulke ve Rothermund, a.g.e., s.494

243 Jaffrelot, a.g.e, s.217

244 Saxena ve Diddi, a.g.e, s.87-91 ve 101-102

kurnazlıkla İ.Gandi'yi etkilediğini ve savaşta çöken ülkesini masada kurtardığını düşünür.²⁴⁵

Bu savaş sonrası temel dayanaklarını yitiren Pakistan Keşmir'i de fiilen kaybetmiştir.²⁴⁶ Bangladeş'in bir iç savaş sonucunda Pakistan'dan ayrılması, milliyetçiliğin İslam dünyasında bir çatlak yaratması olarak da görülebilir.²⁴⁷ Neticede Pakistan'ın ulus inşa sürecinde otoriter bir resmi milliyetçiliği inşaada yaşadığı çalkantılar ülkeyi önce bir iç savaşa sonra da bölünmeye götürmüştür.²⁴⁸ Hindistan bu savaş sonucunda; Pakistan'ın iki kanadı arasındaki kuşatılmışlık sorununu aşmış, iki millet teorisine darbe vurarak Keşmirli ayrılıkçı örgütlerin cesaretini kırmış,²⁴⁹ Keşmir'in statüsü konusunda Pakistan'ı geriye iterken Keşmir'in içinde de elini güçlendirmiştir.²⁵⁰ Nitekim 1975'te Hindistan Hükümeti tarafından hapisten çıkarılan Şeyh Abdullah iktidardaki Kongre Partisinin başına geçmiş ve İ.Gandi ile yaptığı anlaşmayla Keşmir'in Hindistan'ın bir parçası olduğunu kabul etmiştir.²⁵¹ Bu gelişmenin devamında Keşmir, 1977 Hindistan genel seçimlerine Hindistan'ın bir eyaleti olarak katılmış ve böylece Şeyh Abdullah ile İndira Gandhi arasındaki anlaşma da tescillenmiştir.²⁵²

4.3.4. Şiaçen Buzulları Krizi

1971 yılında yaşadığı hezimet Pakistan'ı soysal ve ekonomik reformlardan uzaklaştırmanın ötesinde silahlanma yarışına itmiştir. 1974 yılında Hindistan'ın ilk nükleer denemesini gerçekleştirmesi iki ülke arasında silahlanma yarışını hızlandırmış ve rekabetin nükleer boyuta taşınmasına neden olmuştur.²⁵³ Pakistan'ın 1971 yenilgisi sonrasında iktidara gelen Z.A. Butto askeri bir darbe ile yerini General Ziya'ya bırakmak zorunda kalmıştır. General Ziya, ülkede İslamlaşma politikası uygularken asker kontrolündeki istihbarat teşkilatı ISI'yı güçlendirerek iktidarını sağlama almada bir kaldıraç olarak kullanmış ve nükleer silah politikasına

245 Dixit, a.g.e, s.225-232

246 Dixit, a.g.e, s.223-225

247 Emerson, a.g.e, s.165-166

248 Erik J. Zürcher ve William van Schendel, *Orta Asya ve İslam Dünyasında Kimlik Politikaları 20.Yüzyılda Milliyetçilik, Etnisite ve Emek*, der.

William Van Schendel ve Erich Zücker, s.12-16 ve 21

249 Arı, a.g.e, s.91

250 Lamb, a.g.e, s.297

251 Noorani, a.g.e. s.63

252 Dinçer, a.g.e, s.666

253 Riedel, a.g.e, s.86-88

devam etmiştir. Afganistan'da SSCB işgaline karşı cihadist bir direniş organize ederek uluslararası destek kazanan Ziya rejimi, buradan kazandığı tecrübe ve özgüvenin de katkısıyla, ISI'nın desteklediği radikal yapılar üzerinden Keşmir'de etkinlik kurma arayışına da girmiştir.²⁵⁴ Pakistan'ın Keşmir politikası ile nükleer silah programına, Afganistan'da SSCB karşıtı direnişin olduğu dönem boyunca, ABD tarafından göz yumulmuştur.

Simla Antlaşmasının imzalanması ve 1974'te Pakistan'ın Bangladeş'i tanıması Keşmir Sorununa yönelik çözüm umutlarını artırsada iki ülkenin sorunu kendi aralarında çözme çabası başarılı olmamıştır. Keşmir'in dağlık coğrafyasındaki sınırların belirsizliği ve tarafların eski tezlerine dönmesi görüşmeleri tıkamıştır. Bu olumsuz havanın oluşmasında, Şeyh Abdullah'ın 1975'te Keşmir'in Hindistan'ın bir parçası olduğunu kabul etmesi de etkili olmuştur. İki ülke arasındaki karşılıklı güvensizlik ve önyargı duvarı bu ülkelerin iç sorunlarıyla da beslenirken bu duvarın yükselmesi için gereken malzeme yine Keşmir'de bulunmuştur.²⁵⁵ İki ülkenin bu süreç içerisinde savaşın eşiğine gelmesi ise, yine Keşmir kaynaklı bir anlaşmazlıktan kaynaklanmıştır

Simla Antlaşması sonrası Şeyh Abdullah'ın liderliğindeki Keşmir Ulusal Konferansının Şubat 1975'de Keşmir'de Hint egemenliğini tanıması Keşmir'de istikrarsızlığı artırırken bağımsızlık yanlısı pek çok grubun faaliyete geçmesine neden olmuştur.²⁵⁶ Müteakiben İ.Gandi'nin merkezileşmeyi öne çıkarıp Hindu milliyetçiliğine prim vermesi, 1980'lerde Keşmir'deki hoşnutsuzluğu daha da artırmıştır. Babasının yerine geçen Faruk Abdullah'ın 1984 yazında görevinden alınması ise halkın Hint Yönetimine karşı yabancılaşmasına neden olmuştur. Bu gelişmelerin de katkısıyla iki ülke Keşmir konusunda gerilim politikasına geri dönmüştür. Bu arada Pakistan'ın ayrılıkçı Sih hareketini destekleme politikasından (Hindistan, General Ziya'nın 1978-1980 yılları arasında bu politikayı hayata geçirdiğini iddia etmektedir) rahatsız olan Hindistan²⁵⁷ 1984'deki Sih isyanlarını bastırırken için ciddi sıkıntılar yaşamış, Sihlerin ayrılıkçılığa kaymasından Pakistan'ı sorumlu tutmuş ve Pakistan'a etkili bir cevap vermek için arayışlara girmiştir. Bu

²⁵⁴ Riedel, a.g.e, s.94-103

²⁵⁵ Ahmad, İ., a.g.e, s.37 ve 153

²⁵⁶ Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.185

²⁵⁷ Dixit, a.g.e, s.242-251

kapsamda aradığı cevabı da yine Keşmir problem havuzunda bulmuş ve 1984 yılında, yeni bir krizi başlatacak adımı Şiaçen Buzullarında atmıştır.²⁵⁸

Şiaçen Buzulları, Karakurum Sıra Dağları içinde uzanan; 76 km uzunluğunda, iki ila sekiz km arasında değişen genişliğine sahip, buzullarla kaplı, kışın 10 m kadar kar alan, hızı saatte 300 km.yi bulan kar fırtınalarının yaşandığı ve genelde – 40 derece (zaman zaman da altında) sıcaklığa düşen sert ve insansız bir coğrafyadır.²⁵⁹ Bu vahşi coğrafyada sınırlar daha önce tespit edilmemiş ve gündeme gelmediği müddetçe de sorun yaratmamıştır. Dünyanın en yüksek ikinci tepesi olan K2 Austen Zirvesinin de bulunduğu Şiaçen Buzulları bölgesi İngiliz Milletler Topluluğunca Pakistan'a ait olarak değerlendirilmiş ve ilk olarak 1957 yılında bir İngiliz askeri heyeti, Pakistan hükümetinden yazılı izin aldıktan sonra bölgeye gitmiştir. İngiliz Milletler Topluluğu ülkelerinin dağcıları aynı yolu izleyerek Bölgedeki dağlara tırmanmaya devam etmiş ve Hindistan da bu duruma itiraz etmemiştir.²⁶⁰

Hindistan, İngiliz ve ABD kaynaklı coğrafya atlasları ile akademik çalışmalarda ve BM nezdinde gündeme gelen çözüm önerilerinde Şiaçen Buzullarının Pakistan'a ait olarak gösterilmesine de ses çıkarmamıştır.²⁶¹ Hindistan için bölge, 1962 yılında ÇHC ile Hindistan arasında savaş çıktıktan sonra kritik hale gelmiştir; zira burası ÇHC ile fiziki irtibatı sağlayan Karakurum'a hâkim bir konumdadır.²⁶² Bu savaş sonrasında ÇHC ile Pakistan arasındaki ilişkilerin gelişmesine paralel olarak Şiaçen Buzulları Hindistan için daha da önemli hale gelmiştir. ÇHC ile Pakistan'ı birbirine bağlayacak Karakurum yolunun inşasına başlanması üzerine bu çalışmaları takip eden Hindistan askerleri 1962, 1967 ve 1969 yıllarında bölgeye girerek, sınırın tartışılmasına neden olmuştur.²⁶³

ÇHC ile Pakistan arasındaki ulaşım projeleri kapsamında Karakurum'un iki ülke arasında irtibat sağlayacak güzergâh olarak gündeme gelmesi sonrasında Hindistan'ın bölgeye müdahale etmesi dikkat çekicidir. Bu projelerin nihai

²⁵⁸ Riedel, a.g.e, s.109 ve Dixit, a.g.e, s.255

²⁵⁹ Ahmad, İ., a.g.e, s.117

²⁶⁰ Karaağaçlı, a.g.e.

²⁶¹ Arı, a.g.e, s.206-207

²⁶² Türk, a.g.e.

²⁶³ Chaudry, R.A., a.g.e, s.168

noktasında, 1978 yılında Karakurum oto yolunun sınırlı olarak devreye girmesi²⁶⁴ ve müteakiben Hindistan-Pakistan ilişkilerinin tekrar gerilmesi üzerine Hindistan 1980 başlarında, bölgedeki dağlara tırmanacak dağcılarının kendisinden izin alması gerektiğini dillendirmeye başlamıştır. Hindistan Hükümeti müteakiben, hükümrancılığını göstermek için bölgede dağcılık organizasyonlarının başlamasına önayak olmuştur. Pakistan ile ÇHC arasında 1982 yılında imzalanan; “Azad Keşmir” ile ÇHC’nin Şincan Eyaleti arasındaki Kuncerab Geçidinin açılarak, bir yol ile birbirine olan irtibatın geliştirilmesine yönelik anlaşma Hindistan için karar noktası olmuştur.²⁶⁵ Bu anlaşma Karakurum oto yolunun resmi olarak açılmasından sonra yapılmış ve Karakurum projeleri bu safhada Hint tarafının protestolarına neden olmuştur.²⁶⁶

Bu gelişme sonrasında Hindistan’ın bölgedeki askeri görünürlüğü ve keşif faaliyetlerinin artması üzerine Pakistan 1982 yılında bölgeye asker göndererek devriye faaliyetleri başlatmıştır. Müteakiben Hindistan 1983 yılında bölgede askeri varlığını artırmaya devam etmiş ve helikopterler ile bir P.Tb. nu buzulların doğusuna atmıştır.²⁶⁷ Nisan 1984 ayında da bölgeye bir tugay göndererek, Buzulun güney tarafındaki bazı geçitleri ele geçirmiştir.²⁶⁸ Pakistan da misilleme olarak bazı geçitleri ele geçirse de Hindistan’ın işgal ettiği bölge hacim olarak daha fazladır. Hindistan’ın bu adımları ile elde ettiği askeri kazanımı ilk başlarda önemli olmuş ve Hint birlikleri daha hâkim tepelerde konuşlanmayı başarmıştır.²⁶⁹

Bundan sonra, iklim ve coğrafyanın insan faaliyetine pek imkân vermediği bu bölgede genellikle karşılıklı topçu atışlarının hüküm sürdüğü uzun bir çatışma süreci yaşanmıştır. Coğrafi şartlar dikkate alındığında böyle sorunlu bir arazide hâkim sırtların sağlayacağı avantaj²⁷⁰ kanaatimce tartışmalıdır, zira böyle bir arazide hayatı idamenin zor olmasının ötesinde lojistik desteğin sürekliliğini sağlamak bile başarı olacaktır. Zaten bu bölgede taraflar karşılıklı ateş veya çatışmalardan ziyade sert coğrafi şartlardan kaynaklanan zayıflık vermiştir ve vermeye de devam etmektedir. Pakistan kendi kontrolündeki karakol ve Üs Bölgelerine karadan ikmal

264 Lamb, a.g.e, s.275-276

265 Dixit, a.g.e, s.251-252

266 Haider, a.g.e.

267 Ahmad,İ., a.g.e, s.127

268 Lamb, a.g.e, s.326

269 Arı, a.g.e, s.207

270 Ahmad,İ., a.g.e, s.130-135

yapabiliyorken Hindistan sadece havadan ikmal yapabilmekte ve ciddi zorluklarla karşılaşmaktadır.

Hindistan ve Pakistan temsilcileri, 1984'den itibaren Şiaçen Buzulu çatışmalarını sonlandırmak için görüşmelere başlamış ve görüşmeler devam ederken, zaman zaman ufak çaplı çatışmalar da yaşanmıştır. Bu arada 1986 yılında yapılan görüşmelerden sonuç alınamaması sonrasında Hindistan'ın tatbikat bahanesiyle Pakistan sınırına kuvvet kaydırması Pakistan'ın misillemesiyle sonuçlanmış ve gerilim tarafların yavaş yavaş karşılıklı birlik azaltmasıyla aşılmıştır.²⁷¹ 1988 yılında Hindistan'ın yüksek rakımlarda kullanılabilen askeri helikopterler satın alıp bölgede konuşlandırmasına rağmen görüşmeler devam etmiştir. Bunda, Pakistan Devlet Başkanı General Ziya ül Hak'ın, 1988 senesinde bir uçak kazasında ölmesinden sonra iktidara gelen Benazir Butto'nun iyi niyetli adımları da etkili olmuştur. Benazir Butto'nun Aralık 1988'de R. Gandhi ile bir araya gelerek çözüm iradesini yansıttasından sonra iki ülke yetkilileri iki anlaşmaya imza atmıştır.²⁷²

İki ülke liderinin iyi niyetli adımları yine iç politikaya kurban gitmiş; iç baskılara dayanamayan Benazir Butto Ağustos 1989'da, Hindistan'ın bölgedeki askerlerini çekmesini isteyen bir açıklama yaptıktan sonra bölgedeki Pakistan birliklerini ziyaret ederek, o zamana değin attığı adımları boşa çıkartmıştır. Aslında bu açıklamadan iki ay önce, Haziran 1989'da Hindistan'ın bölgeden asker çekmeye yönelik bir planı kabul ettiği bilinmektedir. Benazir Butto'nun bu açıklamaları Hindistan'ın bu anlaşmadan vazgeçmesine neden olmuştur.²⁷³ Neticede toplam altı turluk görüşme süreci sonrasında, 1992 yılında bir sonuca varamadan görüşmeler sona ermiş ve sorun askıda kalmıştır.²⁷⁴ Kasım 1992'deki son görüşmede; birliklerin karşılıklı olarak geri çekilmesi ve "askersizleştirilmiş bölge" oluşturularak bu bölgeye girişin engellenmesi konusunda bir mutabakata varılmış olsa da bu bir anlaşmaya dönüştürülemedi; karşılıklı güvensizlik havası karşılıklı anlayışa üstün gelmiştir.²⁷⁵ Daha sonraları iki ülke arasında müzakere ortamı olduğu dönemlerde Şiaçen

271 Dixit, a.g.e, s.259

272 Dixit, a.g.e, s.264-268

273 Ahmad, İ., a.g.e, s.116

274 Schofield, a.g.e. s.141-142

275 International Crisis Group, India, Pakistan and Kashmir: Stabilising a Cold Peace , *Asia Briefing No 51*, Islamabad/Brussels, 15 June 2006 ve Dixit, a.g.e., s.288-289

Buzulları Sorunu gündeme gelse de taraflar bilinen konumlarından geri dönmediği için bir sonuca ulaşamamıştır.²⁷⁶

Şiaçen Buzulları krizinde bu kadar ilerleme sağlandıktan sonra uzlaşma sağlanamadan geri dönülmesinde, her iki ülke yöneticileri için, taviz veren taraf durumuna düşme korkusu yatmaktadır. Bunun yanında Başbakan Butto'nun geri adım atmak zorunda kalması da çözümden dönülmesinde etkili olmuştur. Başbakan Butto'nun askeri vesayet güdümlü baskılara dayanamamasının altında yatan nedenlere Bölgenin Pakistan için taşıdığı önemi de eklemek gerekir. Pakistan için Şiaçen Buzulu bölgesindeki bir kazanım; milli dava Keşmir'in bir bölümünün kazanılmasının ötesinde ÇHC ile irtibat sağlayan önemli bir alanın kontrolünün kaybedilmesi riskinin bertaraf edilmesi anlamına da gelmektedir. Hindistan için ise Şiaçen Buzulu; Pakistan ile ÇHC topraklarını ayıran bir keskin bir bıçak olarak, bu iki ülkenin müşterek taarruzunu önleme potansiyelinin yanında, sağladığı gözetleme sahalarıyla muhtemel bir harekâtı önceden açığa çıkarma imkânı vermektedir.²⁷⁷ Neticede Keşmir kaynaklı nefret-rekabet zemininde canlanan milliyetçilikler, jeopolitik kaygılarla beslenerek çözümün yoluna duvar örmüştür.

Harita-18:Keşmir İçinde Şiaçen Buzulu ve Kargil Bölgesi

²⁷⁶ Dixit, a.g.e, s.269-274

²⁷⁷ Ahmad, İ., a.g.e, s.129-130

4.3.5. Kargil Çatışmaları

Şiaçen Buzulundaki kriz havası sürerken Keşmir'de Hindistan yönetimine karşı oluşan muhalefet yükselmiş, Pakistan da kendine müzahir grupları örtülü olarak desteklemiş ve Keşmir bir isyan dönemi yaşamıştır. Bu süreçte iki ülkenin karşılıklı suçlamaları devam ederken, iki ülke 1999'daki Kargil krizine kadar doğrudan karşı karşıya gelmemiş, rutinleşen küçük çaplı sınır çatışmalarıyla gerilim döngüsü devam etmiştir. Kargil Krizine giden süreçte iki ülke nükleer silahlanma yarışına girmiş ve Şiaçen Buzulları nedeniyle yaşanan restleşmenin devamında, Mayıs 1998'de karşılıklı nükleer denemeler gerçekleştirilmiş ve iki tarafın da nükleer kapasitesi açığa çıkmıştır.²⁷⁸ Bu gelişme Hindistan-Pakistan uyuşmazlığının küresel risk taşıyan bir çatışma tetikleme mekanizmasına (flashpoint) dönüştüğünü de ortaya koymuştur.²⁷⁹

Hindistan, bağımsızlığa kavuştuktan bir yıl sonra (1948 yılında) Hint Atom Enerjisi Komisyonunu kurmuş ve nükleer enerjiye ulaşmak için çalışmalara başlamıştır. ÇHC'nin 1964 yılında ilk nükleer silah denemesini yapmasından sonra nükleer teknoloji alanındaki faaliyetlerini nükleer silah edinmeye yönlendiren Hindistan 11 Mayıs 1974'de, Rajastan Eyaletindeki nükleer silah denemesinde başarıya ulaşmıştır. 1988 yılında nükleer kapasiteye sahip ilk karadan karaya füze denemesinde başarılı olmuş ve Mayıs 1998 ayı içerisinde yine Rajastan'da beş nükleer patlama gerçekleştirmiştir.²⁸⁰ Pakistan'ın 1971'de Hindistan'a karşı yaşadığı hezimet neticesinde 1972 yılında başlattığı nükleer silah politikası, Hindistan'ın 1974 yılında yaptığı nükleer denemeler sonrasında öncelikli milli hedef haline gelmiş ve 1970'li yılların sonlarında uranyumu zenginleştirme safhası aşılmıştır.²⁸¹ Pakistan nükleer silah geliştirmeyi başardığını 1987 yılında ülkeyi ziyaret eden tanınmış bir Hint'li gazeteci aracılığıyla ifşa etmiştir.²⁸² 1987'de nükleer silah ürettiğini ifşa eden Pakistan bu teknolojiyi 1997'de milli üretimi olan Hatf füzelerine taşımış ve Hindistan'ın Mayıs 1998 ortalarında yaptığı nükleer denemelere, 28 Mayıs 1998'de, Belucistan'daki Çagi tepelerinde yaptığı beş adet nükleer patlama ile cevap vermiştir.

²⁷⁸ Türk, a.g.e.

²⁷⁹ Hoyt, a.g.e.

²⁸⁰ Türkkaya Ataöv, Hindistan Siyaset Yazıları, s.50

²⁸¹ Riedel, a.g.e, s.86

²⁸² Dixit, a.g.e, s.261-262

Nükleer denemeler sonrası küresel baskı ile karşılaşan iki ülke ortamı yumuşatmak için yeni bir süreç başlatmıştır. Sri Lanka'da Temmuz 1998'de icra edilen SAARC zirvesinde bir araya gelen ülke liderleriyle başlayan görüşmeler, Ekim 1998'de Dışişleri bakanları ile devam etmiş, Hindistan başbakanı A.B.Vajpaye'nin, 20 Şubat 1999'da, bizzat kendisinin ilk yolculuğu yaparak Lahor'a geldiği "Otobüs Diplomasisi" ile ileriye taşınmıştır. Görüşmelerde Keşmir dâhil, bütün sorunlar masaya yatırılmış ve bu görüşmelerin sonucunda Lahor Deklarasyonu imzalanarak ortamın yumuşatılması sağlanmıştır.²⁸³ Bütün dünyanın bu gerilimin aşıldığını düşündüğü bir anda Keşmir kaynaklı yeni bir kriz herkesi hayal kırıklığına uğratmıştır.

İki ülke Mayıs 1999'da, Keşmir'de yaşanan beklenmedik bir gelişme sonrasında, çatışma durumuna geçmiştir. Hindistan'ın, Pakistan tarafından desteklenen militanların Kontrol Hattını geçerek Hindistan askerlerine saldırdığını iddia etmesi bütün dünyayı şaşırtmıştır. Şiaçen Buzullarında Hindistan'ın yaptığı harekâta misilleme izlenimi veren bir operasyona imza atan Pakistan,²⁸⁴ suçlamaları kabul etmemiş ve sınırı geçen "Özgürlük Savaşçıları"na sadece siyasi destek verdiğini ve olaylarda dahlinin olmadığını açıklamıştır. Bu sürpriz gelişme sonrasında Hindistan Hava Kuvvetlerinin karşı saldırıya geçmesiyle Kargil tepelerinde başlayan savaş, Pakistan Başbakanı Navaz Şerif'in 4 Temmuz 1999'da, ABD'de Başkan Clinton ile görüşmesi sonrasında, "Keşmir'li özgürlük savaşçılarından" geri çekilmelerini isteyeceği sözünü vermesiyle sonlanma sürecine girmiştir.²⁸⁵ Sorun bu şekilde aşılmış olsa da gerilim sürecinde dünyanın ilgisi bölge üzerinde olmuş ve nükleer kapasiteye sahip hasımların Keşmir kaynaklı bir tetik mekanizmasının hassasiyetinde kolayca çatışabileceğinin anlaşılması rahatsızlık yaratmıştır.²⁸⁶

Çatışmaya neden olan gelişmelerin detayları sonradan ortaya çıkmıştır. Pakistan ve Hindistan arasında Kargil Tepeleri hususunda, 1977 yılı sonrasında varılan bir mutabakat vardır. Bu mutabakat gereği; Keşmir'de yüksekliği 6.000 metre civarında olan, sonbahar ile kış döneminde sıcaklığın -60 dereceye kadar düştüğü

²⁸³ Arı, a.g.e. s.143

²⁸⁴ Dixit, a.g.e., s.386

²⁸⁵ Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.2229

²⁸⁶ Hoyt, a.g.e.

Kargil tepelerindeki mevzilerini her iki taraf da 15 Eylül ile 15 Nisan arasında eş zamanlı olarak boşaltır ve mevziler bahar gelince aynı şekilde, beraberce işgal edilir. 1999 yılında Pakistan birlikleri bu anlaşmayı ihlal ederek, söz konusu mevzileri daha önce işgal etmiştir. Bu adım, Orgeneral Müşerref'in karargâhı tarafından önceden planlanan bir harekâtın başlangıcıdır. Nükleer denemeler ve Afganistan'da kazanılan Gayrı Nizami Harp başarılarının verdiği özgüven ile Pakistan Ordusu, 1971 savaşının rövanşını Keşmir'de alma hedefini gütmüş ve bu çatışmayı tetiklemiştir.²⁸⁷ Hükümetin onayı alındıktan sonra uygulamaya konan plan gereği; mevcut mutabakatın hilafında, Nisan 1999 ayı öncesinde, askeri birlikler ile paramiliter birlikler Kargil tepelerine sızdırılmıştır. Hindistan'ın durumun farkına varmasından sonra; Mayıs 1999 ile Temmuz 1999 ayları arasında yaşanan ciddi çatışmalarda her iki taraf da binlerce kayıp vermiş ve neticede geçmiş sınırlara geri dönmüştür.²⁸⁸

Orgeneral Müşerref anılarında; bölgenin 1998 kışında Keşmirli "özgürlük savaşçısı mücahitler" tarafından işgal edilmiş olduğunu, kendilerinin bunda katkısı olmadığını, Hindistan'ın bölgede sanal durumlar yaratarak kendilerine saldırmak için bahane aradığını, kendi askerlerinin Hindistan'ın ani bir saldırısını engellemek için bölgeye mutabakat zamanından önce gönderildiğini, ellerinde Hindistan'ın hazırlıklarını teyit eden güvenilir istihbarat verileri olduğunu iddia etmektedir.²⁸⁹ Ancak ABD istihbaratı Müşerref'in LeT militanları ile bu operasyonu birlikte planladığını düşünmekte ve Müşerref'in bu harekât öncesinde Başbakan Şerif'in Hindistan ile ilişkileri düzeltmek için attığı adımları, iki ülkenin yüksek seviyeli ziyaretçilerinin müşterek toplantıları öncesindeki protokole katılmayarak protesto ettiğine inanmaktadır.²⁹⁰ Hint istihbarat kaynakları da benzer argümanları gündeme getirmenin yanı sıra Benazir Butto'nun, iki kez yaptığı başbakanlık dönemlerinde, bu harekâtın yapılması teklifini reddettiğini iddia etmektedir.²⁹¹

Zaman ile ortaya çıkan gerçekler durumun Müşerref'in iddia ettiği gibi olmadığını göstermiştir. Hint İstihbaratı, bu süreçte destek aramak için Başbakan Navaz Şerif ile birlikte ÇHC'ye giden Ordu (Kara Kuvvetleri) Komutanı Orgeneral

²⁸⁷ Mukherjee, a.g.e.

²⁸⁸ Ali, T., The Duel, s.141-142

²⁸⁹ Musharraf, a.g.e., s.88

²⁹⁰ Riedel, a.g.e, s.7-18

²⁹¹ Dulat, a.g.e, s.34 ve 24

Müşerref'in ÇHC'den, Ordu Kurmay Başkanı Korgeneral Şevkat Aziz ile 26 ve 29 Mayıs 1999 tarihlerinde yaptığı telefon görüşmelerini dinlemeyi başarmış ve bu görüşmeleri 11 Haziran 1999'da basınla paylaşmıştır.²⁹² İki general arasındaki görüşmede geçen diyaloglarda Korgeneral Şevkat Aziz Orgeneral Müşerref'e harekâtın gelişimi hakkında bilgi verirken, "harekâtın planlandığı şekilde yürüdüğü" ifadelerini kullanmaktadır. Müşerref bu görüşmede geçen diyalogları yalanlasa da, ortaya çıkan bu bilgiler Kargil gelişmelerinin planlı olduğunu açığa koymaktadır.²⁹³ Ayrıca 2009 yılında, Amerika'lı, Hindistan'lı ve Pakistan'lı subaylardan oluşan bir uzman grubun BM adına yaptığı soruşturmada; Kargil'de Kontrol Hattını geçen militanların içinde Pakistan askerlerinin bulunduğu, olayın Pakistan Ordusunun kontrolünde gerçekleştiği ve dönemin Pakistan Ordusu Komuta Kademesinin zaferden emin olarak bu harekâta giriştiği sonucuna varılmıştır.²⁹⁴

Pakistan beklentilerinin hilafında, ÇHC'nin kayıtsızlığının yanında İslam dünyasının isteksizliği ile karşılaşırken ABD'den de Kargil macerası nedeniyle baskı görmüştür.²⁹⁵ ABD Yönetimi ve Başkan Bill Clinton Başbakan Navaz Şerif'i sert bir şekilde uyardıktan sonra ABD Merkez Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Antony Zinni'yi Pakistan'a göndermiştir. Orgeneral Zinni hem Başbakan Navaz Şerif hem de Orgeneral Müşerref ile görüşerek ABD yönetiminin uyarılarını iletmiştir. Daha sonra Başkan Bill Clinton ile Başbakan Navaz Şerif telefonda konuşarak sorunun çözümü için Washington'da buluşmaya karar vermiştir.²⁹⁶ Umduğu desteği ÇHC'den de alamayan ve lojistik sıkıntılar yaşayan Pakistan Yönetimi uluslararası arenada izole olduğunu görüp, mecburen geri adım atmak zorunda kalmıştır.²⁹⁷

4 Temmuz 1999'da ABD'ye giden Başbakan Navaz Şerif ABD yönetimine, istemediği bir savaşa mecbur kaldığını söylemiştir, ancak her şeyin bilgisi dâhilinde gerçekleştiğine dair kanıtlar vardır. Bu gelişmeler sonrasında Başbakan Şerif Orgeneral Müşerref'i görevden almak isterken kendisi bir darbe ile görevden alınmış ve ülke dışına sürgüne yollanmıştır. Şerif'in Orgeneral Müşerref'i kuvvetli bir konumdayken görevden almaya çalışmasının ardında, ABD Başkanı Clinton'ın

²⁹² Dulat, a.g.e, s.26

²⁹³ Dixit, a.g.e, s.65

²⁹⁴ Riedel, a.g.e, s.140

²⁹⁵ Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.228

²⁹⁶ Riedel, a.g.e, s.141-142

²⁹⁷ Schofield, a.g.e., s.213-214

Pakistan askeri bürokrasisini, bir darbeye karşı oldukları yönünde uyarmasından aldığı güvenin yattığı iddia edilir.²⁹⁸ ABD istihbarat mekanizması bir darbenin hazırlandığını yönünde ABD yönetimini bilgilendirmiş ve Pakistan Ordusu Komuta Kademesi uyarılmıştır, ancak darbe gerçekleşikten sonra yeni yönetime karşı tavır alınmamıştır.²⁹⁹

Orgeneral Müşerref anılarında; Ocak ve Şubat 1999 aylarında verilen brifinglerle Başbakan Navaz Şerif'in onayının alındığını, 12 Mart 1999'da ISI genel merkezinde durumun kendisine tekrar anlatıldığını, askeri bir zafere kanaat getiren Başbakan Navaz Şerif'in plana onay verdiğini, ancak ABD'den gördüğü tepki sonrasında olaylardan bilgisinin olduğunu inkâr ettiğini anlatır ve bunu destekleyen belgeler sunar.³⁰⁰ Steve Coll, ABD istihbarat kaynaklarına dayanarak, Müşerref'in bu anlattıklarını doğrulayan bilgiler sunar.³⁰¹ Ayesha Siddika, Dönemin Deniz Kuvvetleri Komutanı Amiral Bokhari'nin, "Müşerref'in Başbakan Navaz Şerif'in yapacağı muhtemel bir Kargil soruşturmasından çekindiği için Başbakanı devirdiğini" düşündüğünü açıklarken, Ordunun, Pakistan'da gücünün sorgulanmasına müsaade etmeyeceğini iddia eder.³⁰²

Kargil krizi iki ülke ilişkilerini yeniden bir çıkmaza sokarken Hindistan; Pakistan'ın Kontrol Hattını kendi lehine değiştirmek için Keşmirli militanları yönlendirdiğini ve çatışma sürecinde bu militanlarla birlikte askerlerini de Hindistan'a karşı savaştırdığını iddia etmiştir. Pakistan ise, bu suçlamaları kabul etmeyip, Keşmirli "Özgürlük Savaşçıları"na yalnızca siyasi destek verdiğini savunmuştur. Ancak çatışmalar sürecinde, Hindistan'ın ele geçirdiği bazı mevzilerde ve Müslüman savaşçıların cansız bedenleri üzerinde Pakistan ordusuna ait maaş bordrolarının çıkması Pakistan'ın argümanlarını boşa çıkarmıştır.³⁰³ Türkkaya Ataöv Hint kaynaklarına dayanarak verdiği rakamlarda; Hindistan Ordusunun toplam 249 Pakistan askerinin cansız bedeninde Pakistan ordusuna ait maaş bordrosu, izin belgesi veya kimlik kartı bulunduğunu ifade eder.³⁰⁴ Pakistan'lı Muhammad Sheharyar

298 Ali, T., The Duel, s.143

299 Coll, a.g.e, s.478

300 Musharraf, a.g.e, s.96

301 Coll, a.g.e, s.476

302 Siddika, a.g.e, s.97

303 Schofield, a.g.e., s.210

304 Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.227

Khan Türkiye’de yazdığı doktora tezinde; Pakistan ordusunun, bu çatışmalardaki başarısı nedeniyle iki askere Nişan-ı Haydar (en yüksek askeri ünvan) madalyası verirken toplam 90 askeri de farklı kahramanlık nişaneleri ile ödüllendiğini açıklar.³⁰⁵ Harekâta katılan bir Pakistan’lı yüzbaşının Hint askerleri tarafından ele geçirilen ceridesi (askeri gelişmelerin kaydedildiği günlük arşiv kayıtları) de Kuzey Bölgeler Piyade Birliğinin operasyondaki rolüne ait teknik detayları ifşa etmiştir.³⁰⁶

Kargil çatışmaları süreci ve sonrasında ortaya çıkan bilgiler; Pakistan’ın askeri bürokrasisinin bu harekâtı çok önceden planladığını, stratejik rezerv kapsamında tutulan planın nükleer denemelerin verdiği özgüven ile Ordu Komuta Kademesi tarafından uygulanabilir görüldüğünü, Orgeneral Müşerrf’in inisiyatifi ile (biraz da abartılı bir biçimde siyasi iradenin bilgisine sunulup, başarı garantisi ile ikna edilerek) Hükümetten onay alındığını, Silahlı Kuvvetler Komuta Kademesi içinde dahi gizli tutulan operasyonun, sınırlı sayıda generelin bilgisi dâhilinde, safha safha hayat geçirildiğini, bölgenin coğrafi şartlarının zorluğunu aşmak için benzer coğrafi şartlarda yaşayan Pakistan’ın Kuzey Bölgeler ve Gilgit-Baltistan bölgesindeki birliklerin operasyonun icrasında kullanıldığını göstermektedir.³⁰⁷

Neticede Pakistan’ın, 1998 nükleer denemelerinden sonra dünyanın bölgeye gösterdiği ilgi sonrası kazandığı özgüven nedeniyle Keşmir sorununu tekrar gündeme aldığı ve bu bağlamda; nükleer bir çatışmadan çekinen küresel aktörlerin krize müdahale etmesiyle çatışmanın sınırlı kalacağı, Hindistan’ın nükleer çatışma riski nedeniyle çatışmayı tımandıramayacağı ve bu süreçte elde edilen toprak kazanımların elde kalacağı hesaplarını yaptığı anlaşılmaktadır.³⁰⁸ Bunun yanı sıra Pakistan’ın, 1965 Savaşında yapılan hatalardan ders almada başarısız olduğu, halk desteği ve Hindistan’ın muhtemel harekât tarzlarını değerlendirmede eksik kaldığı görülmektedir.³⁰⁹ Zira Hindistan; sızmaların anlaşılmasıyla derhal Hava Kuvvetleri ile kaybettiği mevzileri bombalamış ve sızan unsurları sürklase ederken, ülke çapında

305 Muhammad Sheharyar Khan, “2001’den 2009’a Pakistan’da Terör Örgütleri ve Dini Aktörler Arasında Medyada Yer Alan Bağ”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, **Ankara Üniversitesi**, 2012, s. 70

306 Dulat, a.g.e, s.25

307 Dixit, a.g.e, s.35-79

308 Hoyt, a.g.e.

309 Coll, a.g.e, s.476

Silahlı Kuvvetlerini harekete geçirmiş ve Deniz Kuvvetleri ile Umman Denizi'nde abluka harekâtına başlamış ve Pakistan'ın hesaplarını akamete uğratmıştır.³¹⁰

Kargil Krizi Pakistan'ın hesapsız bir maceraya girdiğini gösterip uluslararası alanda imaj kaybı yaşamasına neden olduğu gibi Hindistan'ın ABD ile ilişkilerinin gelişmesine de vesile olmuştur.³¹¹ Pakistan'ın bu süreçte geri adım atıp kazandığı topraklardan çekilmek zorunda kalması Ordu içindeki radikaller, harekâta katılan militan gruplar ile Keşmir'de faaliyet gösteren ayrılıkçı örgütleri hayal kırıklığına uğratmanın yanı sıra Keşmir'in Pakistan'a bağlanması idealini taşıyan Keşmir Müslümanlarının güvenini de erozyona uğratmıştır. Hint istihbaratının bu güven kaybını değerlendirmesi neticesinde; "Pakistan'ın Keşmir halkı için değil kendi stratejik çıkarları için Keşmir davasına destek verdiğini ve çıkarları tehdit altına girdiğinde kendilerini ortada bıraktığını" düşünen ayrılıkçı militanlardan bir kısmı silahlı mücadeleden çekilmiştir.³¹²

4.4. 11 Eylül 2001 Sonrasında Keşmir Kaynaklı Gerilimler ve Çözüm Arayışları

11 Eylül 2001 gelişmeleri Pakistan Askeri Yönetimine içerde ve dışarıda meşruiyet kazanması için bir fırsat yaratmış; Pakistan'ın Taliban üzerindeki etkisi Afganistan'a müdahale eden ABD'nin Pakistan'a olan ihtiyacını arttırmıştır. ABD'nin Pakistan ile yakınlaşması ABD-Hindistan ilişkilerinde bir gerilemeye neden olmamış, aksine 11 Eylül sonrası ABD ile Hindistan arasındaki bağlar daha da kuvvetlenmiştir. Hindistan, 11 Eylül sonrası güçlenen İslamofobi ve radikal dini teröre karşı dünya çapında gelişen güç birliği ortamından Keşmir bağlamında yararlanmak istemiş; ancak ABD'nin Pakistan'a olan ihtiyacı nedeniyle bu konuda yapabilecekleri sınırlı kalmıştır.³¹³

Pakistan Yönetimi, Afganistan konusunda ABD'ye destek vermeye mecbur kalırken radikal örgütlerin tepkisini de göğüslemek durumunda kalmıştır. Radikal örgütlerin Keşmir'deki eylemlerine yönelik olarak geri adım atmak zorunda kalan Pakistan, iki arada kalmışlığın mensesinde kayda değer bir değişiklik de

310 Riedel, a.g.e, s.140-141

311 Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.228-234

312 Dulat, a.g.e, s.118-119

313 Ahmad, I., a.g.e, s.30-31

gösterememiştir.³¹⁴ ABD liderliğindeki Koalisyon ise; Afganistan'daki Taliban ve El-Kaide militanlarına karşı yürütülen operasyona destek verdiği müddetçe ve iki ülkeyi bir çatışma ortamına getirmediği takdirde, Pakistan'ın Keşmir politikasına karşı pek ses çıkarmamıştır. Müşerref anılarında; 11 Eylül 2001 sonrasında ABD'den gördüğü baskı karşısında ABD'nin Afganistan harekâtını desteklemeye mecbur kaldığını, ABD'ye üs imkânı vermemesi durumunda ABD'nin Hindistan'ı tercih edeceğini, bu seçenekte kendilerinin daha da zor bir durumda kalmalarının kaçınılmaz olduğunu ifade eder.³¹⁵

10 Ekim 2001'deki Keşmir Meclisi saldırısı ve devamındaki 13 Aralık 2001 tarihli Hindistan Meclisi saldırısı Pakistan'ı uluslararası alanda sıkıntılı bir süreçle itmiştir. Uluslararası konjonktürü değerlendirme konusunda yeterli tecrübe ve beceriye sahip olan Hindistan, Pakistan'ı baskı altına almakta zorluk çekmemiş; bir yandan ordusunu savaş durumuna geçirirken, diğer yandan dünya çapında şiddetli bir algı operasyonu başlatarak Pakistan'ı köşeye sıkıştırmayı başarmıştır. Pakistan, Hindistan'ın bu baskılarına ancak bir süre direnebilmiş ve sonunda Hindistan'ın parlamento baskınından sorumlu tuttuğu Ceyş-i Muhammed ve Leşker-i Tayyibe örgütlerinin liderlerini yakalamış ve kendi kontrolündeki Keşmir'de bu örgütlerin faaliyetlerini engelleme yoluna gitmiştir.³¹⁶ Bu süreçteki gerilim karşılıklı suçlamalar ve birlik kaydırmaları ile devam etmiş ve 2002 yılına gelindiğinde taraflar kendilerini yeni bir savaşın eşiğinde bulmuştur.³¹⁷ Kargil krizinin izlerinin tazeliğinde yeşeren nükleer çatışma riski küresel aktörlerin bölgeye tekrar müdahalesine neden olmuş ve kriz nükleer kaygılarla beslenerek görünürlük kazanmıştır.³¹⁸ Bu arada Keşmir'deki radikal militan grupların 14 Mayıs 2002'de Kalukuk Askeri Üssüne yaptıkları saldırı da gerilimi artırıcı yönde katolizör etkisi yapmıştır.³¹⁹

Bu süreçte Hindistan bir yandan Pakistan sınırına asker yığarken, diğer yandan yeni çıkarılan OHAL yasasının (Mart 2002 tarihli Terörizmin Önlenmesi Kanunu) verdiği imkânlarla Keşmir'deki muhalefet liderlerini hapsetmiş ve yeni bir seçim vasıtası ile normalleşme arayışına gitmiştir. 2002 seçimleri, iki ülke arasındaki

314 Dixit, a.g.e, s.415-425

315 Musharraf, a.g.e, s.202

316 Riedel, a.g.e, s.159 ve 161

317 Dulat, a.g.e, s.230

318 Hoyt, a.g.e.

319 Ahmad, I., a.g.e, s.13

savaş söylemleri ve militan örgütlerin halkı seçimlere katılmaması yönündeki tehditleri arasında, düşük katılımlı ve sessiz geçmiş, ancak bir ilkin yaşanmasına da neden olmuştur; Abdullah hanedanı ilk olarak bir seçim ile iktidarı kaybetmiştir.³²⁰ Keşmir'in istikrarını sarsan gelişmeler Hint kamuoyunda hızlı bir yansıma bulmuş ve Keşmir'in ayrıcalıklı yapısının kaldırılmasına yönelik milliyetçi söylemleri de tetiklemiştir.³²¹

Başta ABD olmak üzere küresel aktörlerin gayretleriyle bir çatışma üretmesine meydan verilmeden aşılın kriz sonrasında, Keşmir'deki yeni hükümetin verdiği ılımlı söylemler ve uygulamalara Merkezi Hükümetin de karşılık vermesi bölgede yumuşama havasının canlanmasına neden olmuştur. BJP liderliğindeki Merkezi Hükümet bu kapsamda ayrılıkçı hareketlerle dahi görüşme kararı almış ve yeni bir süreç başlatmıştır.³²² Eyalet Hükümetinin, insan hakkı ihlali ile özdeşleşen ve çoğunluğu bölgedeki eski muhalif hareketlerden devşirilen militanlar ile yerel vatandaşlardan oluşan "Özel Harekât Grubu"nu lağvetme kararı alması halkta da karşılık bulmuştur. Yumuşama ortamı iki ülke ilişkilerine de yansımış ve 2003 sonbaharında, her iki taraftan da "Güven Artırıcı Önlemler" önerilerinin gelmesine neden olmuştur.

Bu olumlu hava neticesinde, 2004 yılı başında Pakistan'da düzenlenen SAARC zirvesinde iki ülke lideri bir araya gelerek, ilişkileri normalleştirmek için yeni bir süreç başlatılmasını kararlaştırmıştır.³²³ Devamında heyetler arası görüşmelerde; iki Keşmir arasında karşılıklı ticarete fırsat verilmesi, otobüs, tren ve helikopter seferleri ile posta hizmetinin başlatılması, üst düzey görüşmelerin canlandırılması ile askeri yetkililer arasında direkt telefon hattı kurulması gibi güven artırıcı önlemler değerlendirmeye alınmıştır. Bu gelişmelerin sonucunda 2005 yılında, iki Keşmir arasında karşılıklı otbüs seferleri başlatılmış, Pakistan basınının Hindistan kontrolündeki Keşmir'i ziyaretine imkân verilmiştir.³²⁴ Bu dönemde Keşmir'de normalleşme maksadıyla, yerel halk da dâhil olmak üzere, sorunun tüm taraflarıyla diyalog süreci başlatan Hindistan, Pakistan Devlet Başkanı General Müşerref'in Delhi'de, Hindistan kontrolündeki Keşmir'in muhalif Müslüman liderleriyle

320 International Crisis Group, Kashmir: The View From Srinagar, 21 November 2002, ICG Asia Report No 41, Islamabad/Brussels

321 Saxena ve Diddi, a.g.e, s.75-77

322 Ahmad, İ., a.g.e, s.95

323 Ahmad, İ., a.g.e, s.11

324 Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.321

görüşmesine de müsaade etmiştir. İki ülke arasındaki görüşme süreci, Şiaçen Buzulları ve Sir Creek Çayı ile Keşmir Sorunu konusunda çözüm arayışları da dâhil olmak üzere geniş bir alanda devam ettiyse de bir sonuca varılamamıştır.³²⁵

Bu dönemdeki görüşmelerde sonuç alınamamasına rağmen Sir Creek bölgesindeki hudut anlaşmazlığında ilerleme sağlanmıştır. Kuç Bataklığı bölgesinde yaklaşık 100 kmlik bir yolculuktan sonra Arap Denizine dökülen Sir Creek Çayı, Pakistan'ın Sind bölgesi ile Hindistan'ın Gücerat Eyaleti arasında kalan hudutu teşkil eder. Pakistan, bu bataklık alanın tamamen kendisine ait olduğunu iddia ederken Hindistan, Sir Creek Çayı'nın böldüğü alanın doğusunun kendisine ait olduğunu savunmaktadır. 1965 savaşının ilk kıvılcımlarını çıkaran bu sorun, Sir Creek Çayı'nın denize döküldüğü bölgede petrol ve doğalgaz bulunmasından sonra tarafların hak iddialarının yüksek sesle çıkmasına neden olmuştur. Diyalog Süreci bu sorunun çözümü üzerinde ilerlemeye katkı sağlamıştır.

Görüşmelerde bu kadar önemli mesafelerin alınmasında Pakistan Devlet Başkanı General Müşerref'in, Dışişleri Bakanı Hurşit Kasuri'yi arka planda yapılan gizli görüşmeler için görevlendirmesinin payı büyüktür. Dışişleri Bakanı Kasuri liderliğinde yaklaşık üç yıl süren bu örtülü görüşmelerde önemli ilerleme sağlanmıştır. Keşmir'in askersizleştirilmesi, sınırların karşılıklı olarak açılması ve otonom bir Keşmir yönetimi altında halkın kendi kaderini belirlemesi gibi, 1949 ateşkesinde BM'nin önerdiği ve tarafların kabul etmediği konularda dahi anlayış birliğine varılmıştır. General Müşerref'in Devlet Başkanı olması nedeniyle Ordunun da temel ilkelere onay verdiği bu uzlaşma ortamının sonuca ulaşmamasında en önemli faktör General Müşerref'in ülkedeki siyasi meşruiyetinin kaybolması olmuştur.³²⁶

Müşerref'in siyasi güç kaybına paralel olarak Hindistan geleneksel politikasına dönerken muhaliflerle görüşme seviyesini de düşürmeye başlamıştır.³²⁷ Bu gelişmeler yaşanırken Hindistan ile ABD, 2005-2006 yılları arasında ilişkilerini önemli ölçüde ilerletmiştir. İki ülke arasında yapılan anlaşmalar, ABD'nin Asya

325 Sardar Attique Ahmad Khan, "Kashmir: The Full Truth", *Kashmir: Challenges and Prospects*, s.22-24

326 Graham Usher, "The Afghan Triangle: Kashmir, India, Pakistan", *Middle East Report*, No. 251, Pakistan under Pressure (Summer, 2009), pp. 20-27, *JSTOR*, Accessed: 31-07-2017 10:39

327 Chaudry, R.A., a.g.e, s.161, Karaağaçlı, a.g.e.

politikalarında önceliği Hindistan'a doğru kaydırıldığını göstermiştir. Bu arada 8 Ekim 2005 tarihinde, Pakistan kontrolündeki Keşmir'de şiddetli bir deprem meydana gelmiş ve yaklaşık 80.000 can kaybına neden deprem sonrasında kendiliğinden oluşan insani yardımlaşma havası ilişkileri normalleştirme umutlarını artırırken Keşmir'de tırmanma eğilimi gösteren şiddet eylemlerinde de azalmaya neden olmuştur. Deprem sonrasında karşılıklı olarak sınırlardan asker çekilmiş, insani yardımlar yapılmış ve yeni otobüs seferleri ile iki Keşmir arasında karşılıklı ziyarette fırsat tanınmıştır.

İki ülke arasında gelişen bu olumlu hava yine bir provokasyon ile darbe yemiştir. Hindistan'da 11 Temmuz 2006'da, Mumbai demiryolunda patlayan yedi farklı bomba sonucunda yaklaşık 200 insan hayatını kaybederken 700 kadar insan da yaralanmıştır.³²⁸ Bu gelişme tarafların iyi niyetli gayretlerine darbe vururken deprem sonrasında oluşan insani yardımlaşma havasının ilişkileri normalleştirme umudunda bir kaldıraç olma ihtimalini de sonlandırmıştır. Müşerref Yönetiminin dünya kamuoyunda olduğu kadar Hindistan tarafında da şaşkınlıkla karşılanan çözüm önerilerinin, Pakistan'ın teröre destek vermekle suçlandığı olaylar sonrasında ve gerek ülke içi gerek de dışında siyasi anlamda sıkıştığı dönemlere denk gelmesi dikkat çekerken, Hint tarafında bir ihtiyat mesafesi bırakılmasına neden olmuştur.³²⁹

Görüşme sürecinde ülke içindeki meşruiyeti siyasi ve ekonomik sorunlar nedeniyle zayıflamaya başlayan Pakistan Devlet Başkanı General Müşerref'in, normal yollarla iktidara gelen hiçbir iktidarın cesaret edemeyeceği tavizler içeren önerilerle gelmesi de, sürpriz etkisi yaratmakla beraber, sonuç için yeterli olmamıştır.³³⁰ Müşerref'in önerileri arasında; Keşmir'in parçalara ayrılarak paylaşılması (2005'de Dört Nokta Formülü, 2006'da Yedi Nokta Formülü), Hudutlardaki Önlemlerin Yumuşatılması, Askersizleştirilmiş Bölgeler, Özyönetim, Ortak Kontrol-Yönetim Mekanizması, bazı parçalanması önerilen yerlerde plebisit yapılması gibi adımlar da yer almıştır.³³¹ Müşerref'in önerileri sonrasında sınır önlemlerinin yumuşatılması ve her iki tarafın yerel yöneticilerine inisiyatif verilerek ticari ve insani kapsamda karşılıklı geçişlerin kolaylaştırılması konusunda mutabaka

328 Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.322

329 Carin Zissis, "Musharraf's Kashmir Offer", *CFR*, 12 Aralık 2006

330 International Crisis Group, "India, Pakistan and Kashmir: Stabilising a Cold Peace", *Asia Briefing No 51*, Islamabad/Brussels, 15 June 2006

331 Nazir Hussain, "An Analysis of Proposals and Options for the Resolution of Kashmir Dispute", *Kashmir: Challenges and Prospects*, s.14 2

varılmış ancak bu kez de imzaların atılmasına Müşerref'in siyasi ömrü yetmemiştir.³³²

Müşerref'in Yüksek Mahkeme başyargıcını 09 Mart 2007'de görevden almasına karşı gelişen tepkiler 28 Kasım 2007'de Ordu ile bağıını kopartarak sadece Devlet Başkanlığı makamını üslenmek zorunda kalmasına neden olmuştur. Benazir Butto suikasti gibi müteakip gelişmelerin yarattığı siyasi istikrarsızlık sürecinde meşruiyeti sarsılan Müşerref 18 Ağustos 2008'de iktidardan ayrılmak zorunda kalmıştır. Hindistan'ın ilk defa çözüm önerilerini kabul ettiği bu dönemde yaşanan çözüm umutları Pakistan iç siyasetinin krizinde kaybolmuştur.³³³ Müşerref liderliğindeki Pakistan'ın bu süreçte makul yaklaşımlarla gelmesi tarafların ilk defa tabuları yıkmasına ve Keşmir'li liderlerin her iki ülkeyi de ziyaret edip görüşmeler yapmasına da ortam sağlamıştır. Bu süreçte Keşmir'li Müslüman liderlerle de görüşen Müşerref, BPHK gibi organizasyonlara Keşmir'deki demokratik mücadeleye katılmayı tavsiye etmiştir.³³⁴

Keşmir Hükümetinin, Hindularca kutsal sayılan ve 18.asırdan beri hac ziyareti yapılan Amarnath mağaralarının bulunduğu bölgedeki büyükçe bir araziye, Mayıs 2008 ayında, buradaki tapınağın yönetimine vermesi Müslüman toplumun yeniden sokaklara dökülmesine neden olmuştur. Gösterilerin bütün eyalete yayılması üzerine Hükümet bu kararını iptal edince bu kez Cammulu Hinduların toplu gösterileri ve şiddet eylemleri başlamıştır. Müslüman toplumun ilk defa birlik içinde ve şiddeti dışlayarak organize olduğu gösterilere Hint Hükümeti de, geçmişe nazaran daha sorumlu bir şekilde yaklaşmış ve her iki toplumu da yatıştırmayı başarmıştır. "Amarnath Yatra Krizi" olarak adlandırılan bu gerilim, aşırı gurupların uzlaşmayı sabote eden eylemlerine rağmen, Eylül 2008 ayında, ciddi bir kriz üretmeden aşılmıştır.³³⁵ Bu süreçte yine yerel hükümetin yetkileri askıya alınarak, "Eyalet Valisi Yönetimi" uygulanmış olması ve güvenlik kuvvetlerinin açtığı ateş sonucu bir BPHK liderinin hayatını kaybetmesine rağmen Müslüman toplum şiddet sarmalına girmemiştir. Olaylar sürerken Keşmir'de, Temmuz ve Aralık ayları

332 Riedel, a.g.e, s.18-19

333 Noorani, a.g.e, s.135 ve 68-69

334 Dulat, a.g.e, s.258 ve 278-281

335Reeta Chowdhari Tremblay, "Kashmir's Secessionist Movement Resurfaces: Ethnic Identity, Community Competition, and the State", Asian Survey, Vol. 49, No. 6 (November/December 2009), pp. 924-950, JSTOR, Accessed: 29/04/2013 07:56

arasında, katılımın yavaş yavaş arttığı altı aşamalı bir seçim süreci yaşanmıştır.³³⁶ Bu zorlu döneme denk gelen Ağustos seçimlerinde bir geriye dönüş yaşanmış ve Abdullah hanedanı tekrar sahneye çıkmış; seçimleri kazanan Faruk Abdullah'ın oğlu Ömer Abdullah iktidara gelmiştir.³³⁷

Bu arada General Müşerref'in 16 Ağustos 2008'de istifa etmek zorunda kalmasından sonra Pakistan'da sivil bir yönetim iktidara gelmişken, Kasım 2008'de Hindistan'ın finans merkezi Bombay'da Pakistan uyruklu militanlar tarafından yapılan saldırılar nedeniyle yine bir savaş-tehdit gerilimi döngüsüne girilmiştir.³³⁸ 26–29 Kasım 2008 tarihleri arasında, Hindistan'ın Bombay kentinde düzenlenen saldırılar neticesinde, 308 insan yaralanırken 173 insan da hayatını kaybetmiştir.³³⁹ Hindistan saldırıdan Pakistan'ı sorumlu tutmuş ve Pakistan topraklarındaki bazı "terör kamplarına" hava taarruzu düzenleme tehdidinde bulunmuştur. Pakistan ordusu da radikal örgütlere karşı operasyonlarını sürdürdüğü Aşiretler Bölgesi ve Serhat Eyaleti'nden önemli miktarda birliğini Hindistan sınırına kaydırmıştır.

Pakistan, Hindistan ve ABD tarafından Bombay terör saldırılarının sorumlusu olarak gösterilen Leşker-i Tayyibe örgütüne yönelik olarak operasyonlar düzenlemiş, önde gelen liderlerini tutuklamış ve örgütün insani yardım kuruluşu olarak faaliyet gösteren bağılı Cemaat-üd Dava da dâhil olmak üzere, tüm bürolarını Aralık 2008'de kapatmıştır. Ancak yapılan protestolar sonrasında, Lahor Yüksek Mahkemesi 2 Haziran 2009'da örgüt lideri Hafız Said'i, delil yetersizliği gerekçesiyle serbest bırakmıştır.³⁴⁰ Bu gelişmeler yaşanırken her iki devletin ordularının hazırlık seviyeleri yükseltilmiş ve kriz; ABD, ÇHC ve Suudi Arabistan'ın önderlik ettiği uluslararası camianın baskısı ile giderilmiştir. 2006 yılında başlayan ve Dışişleri Bakanları seviyesinde yürütülen Hindistan-Pakistan Bileşik Diyaloğu (India-Pakistan Composite Dialogue) Bombay saldırılarından sonra kesilmiş ve Hindistan Nisan 2009'da, görüşmelere bir daha başlamayacağını açıklamıştır.

Bombay'daki terör saldırıları "Hindistan'ın 11 Eylül'ü" olarak nitelendirilse de, sağ olarak ele geçirilen militan Ajmal Kasab'ın açıklamaları; saldırıyı gerçekleştiren

336 Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.323

337 International Crisis Group, "Steps Towards Peace: Putting Kashmir First?", *Asia Briefing No 106*, Islamabad/Brussels, 3 June 2010

338 Karaağaçlı, a.g.e.

339 Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.323

340 Usher, a.g.e.

militanlar ile fanatik Hindu devlet görevlileri arasındaki bağılara yönelik bilgiler yansıtınca Hindistan'ın iddialarını zayıflatmıştır. Bombay saldırıları ve karşılıklı suçlamalar ile gerilen ortamın yumuşatılmasına yönelik olarak iki ülkenin Dışişleri Bakanları tarafından, 25 Şubat 2010'da başlatılan süreç yine sonuçsuz kalmıştır. Hindistan, Bileşik Diyalogun tekrar başlaması için Pakistan'ın Keşmir'deki cihadist örgütlere yaptığı yardımları durdurmasını ve militanların sınır geçişlerine engel olmasını şart koşmuş; bu gelişmeler sonrasında iki ülke ilişkileri normalleşme safhasına geçememiştir.³⁴¹

Neticede görüşmeler ile elde edilen çözüm umutları yine bir provokasyon ile işlevsizleşirken Keşmir Sorunu da yeni sorunlar üretme potansiyelini korumuştur. Hindistan; Pakistan derin devletinin cihadist yapıları, Keşmir başta olmak üzere, ülkesine karşı kullandığını iddia etmiştir. Pakistan ise; Hindistan'ın, ülkeyi istikrarsızlaştırarak nükleer yeteneğini etkisizleştirmeye çalıştığını, Afganistan'ın Pakistan'a yakın sınır bölgelerinde açtığı temsilciliklerindeki ajanları vasıtasıyla özellikle Belucistan eyaletinde kargaşa yarattığını ve buradaki ayrılıkçı hareketleri desteklediğini iddia etmiştir. Bu arada Hindistan istihbaratı RAW'ın Afganistan'ın Celalabad Konsoloslukundaki şubesinin desteklediği iddia edilen militanların bölgedeki ABD birliklerini de hedef aldığının ortaya çıkması Hindistan'ı zor durumda bırakırken ABD ile ilişkilerinde sorun yaşatmıştır.³⁴²

341 International Crisis Group, "Steps Towards Peace: Putting Kashmir First", *Asia Briefing No 106*, Islamabad/Brussels, 3 June 2010

342 Chaudry, R.A., a.g.e, s.206

BEŞİNCİ BÖLÜM

GÜNEY ASYA'DAKİ JEOPOLİTİK GELİŞMELERİN PAKİSTAN-HİNDİSTAN/KEŞMİR SORUNU ÜZERİNE YANSIMALARI

5.1. Küresel Aktörlerin Güney Asya Politikalarının Bölge Gelişmeleri Üzerine Etkileri

ÇHC'nin 1949 yılında kurulması, Keşmir Sorununun kristalize olduğu bir döneme denk gelmiştir. Antisömürgeci bir mücadele sonucunda kurulan Hindistan'ın kurucu lideri Nehru, sosyalist dünya görüşü ve Batı'nın kolonyal geçmişine olan antipatisinin de katkısıyla ÇHC'ye dostluk eli uzatmış ve ÇHC bu eli geri çevirmemiştir. Bu yakınlaşmanın sonucunda ÇHC Keşmir krizinde Hindistan'dan yana bir tutum izlemeye başlamıştır. Pakistan ise bu dönemde ÇHC ile fazla bir temas kurma durumu ile karşılaşmazken Hindistan karşısında denge arayışları kapsamında önce İslam dünyasına yönelmiş ancak bu yaklaşımın beklentisine cevap vermeyeceğini görünce Batı'ya yönelmiştir. Pakistan'ın ilk yıllarda ÇHC'ye soğuk bakmasında ideolojik uzaklık da etkili bir faktör olmuştur.

Bu dönemde ABD'nin Batı'nın lideri olarak öne çıkmaya başlaması ve SSCB tehditi algılaması kapsamında Batı dünyası güvenlik yapılandırmasını organize etmesi ABD ve SSCB arasında bir etkinlik yarışı başlatırken jeopolitik teorileri de canlandırmıştır. Bu çerçevede öne çıkan mekân bazlı hâkimiyet teorileri Güney Asya'nın önemini hatırlatırken ÇHC'nin kurulması da Batı'nın bu coğrafyayı dikkate almasına katkı yapmıştır. Kuruluşu sonrasında ÇHC'nin ideolojik yayılmacılığa yönelmesi ve devamında Kore krizinin patlaması ise Batı için alarm zillerinin çalmasına neden olmuş ve bu yayılmacılığın durdurulması için bir seferberlik başlatılmıştır. Bu gelişmeler ulus inşa sürecine giren Hindistan ve Pakistan'ın küresel değerinin artmasına neden olurken küresel aktörlerin Hindistan ile Pakistan politikaları ve Keşmir sorununa bakışında konjonktürel çıkarları gereği taraf almasıyla sonuçlanmıştır.

Bu dönemde Hindistan ve Pakistan, İngiliz Sömürge Yönetimi mirası olarak, ÇHC ile sınır sorunlarıyla da yüzleşmeye başlamıştır. Kontrolündeki Keşmir

toprakları dışında ÇHC ile sınırı olmayan Pakistan açısından bu miras bir sorun yaratmazken Hindistan için durum çok farklı gelişmiştir. Himalaya dağları silsilesi coğrafyasındaki Hindistan-ÇHC sınırı konusundaki geçmişten kalan sorunlara ilave olarak bu dağlarda sınır tespitinin zorluğu Hindistan-ÇHC ilişkisi üzerinde bir baskı oluşturmuştur. Bunun yanında güneydeki kadim Çin toprakları üzerindeki ÇHC'nin hak iddiaları iki ülke arasındaki hoş görü ortamını erozyona uğratmıştır. Yayılmacı bir politika izlemeye başlayan ÇHC ile Hindistan arasında büyüyen sınır sorunları zamanla çatışmaya doğru evrilmiştir. ÇHC'nin bölge denklemlerine dâhil olması küresel aktörlerin bölgeye yönelik hassasiyetini artırmış ve bu gelişmeler bölge dengelerini de etkilemiştir. Bu bölümde küresel aktörlerin jeopolitik adımlarının bölge üzerindeki yansımaları vurgulanacaktır.

5.1.1. ABD'nin Güney Asya Politikalarının Bölgeye Olan Yansımaları

5.1.1.1.ABD'nin Soğuk Savaş Dönemi Politikalarının Bölgedeki Yansımaları

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD, SSCB'yi Doğu Avrupa'da sınırlandırma hedefinde ilerlerken 1949'da ÇHC'nin kurulması ve sonrasında Kore ve Vietnam'a da müdahil olması üzerine Doğu ve Güney Asya'nın da dikkate alınması gereğini hissetmiştir. İngiltere'nin çekildiği alanda oluşan boşluğu komünist blokun doldurma ihtimali ABD'yi kenar kuşakta bir savunma hattı oluşturarak bu blokun muhtemel ilerlemesinin durdurulması hedefine itmiştir. Özellikle 1950'de Kore Savaşının başlaması sonrasında Güney Asya ABD'nin çevreleme politikasının bir parçası olmaya başlamıştır. Bu politika doğrultusunda ABD, bağımsızlığa kavuştuklarında fazla ilgi göstermediği Pakistan ve Hindistan'a yaklaşmayı ve bu ülkeleri yanına çekmeyi hedeflemiştir.¹ ABD'nin küresel hedefleri ve Kore yarımadasındaki yaklaşımına soğuk yaklaşan Nehru Hindistan'ının aksine Pakistan ABD'nin uzattığı eli geri çevirmemiştir. Kuruluş döneminde ekonomik ve askeri alanda destekçi arayan Pakistan için Kore krizi bu anlamda şans olmuş ve jeopolitik öneminin fark edilmesine yaramıştır.²

1 Dixit, a.g.e, s.207

2 Stephens, a.g.e, s.272-275

Hindistan, ABD'nin SSCB'yi çevreleyerek Kalpgaha hapsetme politikasında coğrafi konum bazında önemli bir yere sahip iken, bu hedefin bir parçası olmayı kabul etmemiştir. Sömürge geçmişinin de katkısıyla emperyal aktörlere soğuk bakan Hindistan, ABD'nin Japonya ile II. Dünya Savaşı sonrasında yaptığı anlaşmayı imzalamadığı gibi Kore Savaşında da ABD aleyhinde bir tutum sergilemiştir.³ Pakistan ise ABD'nin İç Hilalde uygulamaya çalıştığı çevreleme planının bir parçası olmuştur. Hindistan, Hint Okyanusu'nun barış bölgesi olması hedefi kapsamında küresel aktörlerle ittifak içine girmemiş ve bu aktörler arasında denge politikası yürütmüştür.⁴

Zorlu bir ulus inşa sürecine başlayan Pakistan ideolojik olarak da uzak durduğu Doğu Bloku karşısında Batı Blokuna yakınlık hissetmiştir. Pakistan, İslam dünyası ile işbirliğinin Keşmir'in kaybını engelleyemediği ve ülkenin güvenlik ihtiyacını karşılamayadığı düşüncesiyle ABD ile iyi ilişkiler kurmak istemiştir.⁵ Başbakan Liyakat Ali 1950'de ziyaret ettiği ABD'den, askeri ve ekonomik destek istemiş ancak olumlu karşılık alamamıştır.⁶ ABD'nin Kore krizi sürecinde 1950-1953 yılları arasında Pakistan ile temasa geçmesi Pakistan'ın bu zor dönemine denk gelmiştir.⁷ Bu ortamda gelişen ABD-Pakistan ilişkileri neticesinde, 2 Mayıs 1954'de, "Karşılıklı İşbirliği ve Savunma Yardımı" anlaşması imzalanmıştır.⁸ Aynı yıl içinde Pakistan, ABD, İngiltere, Fransa, Tayland, Filipinler, Avusturalya ve Yeni Zelanda ile birlikte SEATO (South East Asia Treaty Organization-Güneydoğu Asya Antlaşması Örgütü)'ya üye olmuş ve bir yıl sonra da Bağdat Paktına; İngiltere, Türkiye, İran ve Irak ile birlikte katılmıştır.⁹ ABD Bağdat Paktına girmemiş ve geri planda desteklemiştir. 1958'de Irak bu Pakttan ayrılınca, Bağdat Paktı CENTO (Central Treaty Organization-Merkezi Antlaşma Örgütü) adını almış; Türkiye, İran ve Pakistan paktta kalmaya devam ederken, İran'daki rejimin çökmesi ile CENTO 1979'da sona ermiştir.

Pakistan'ın ABD politikalarına verdiği destek, Hindistan-Pakistan arasındaki Keşmir ve Sınır Aşan Suların Paylaşımı sorunlarında ABD'nin Pakistan'dan yana

3 M.Mishra, "Hindistan-ABD ilişkileri: Bir Paradigma Değişikliği, *Hindistan Asya'nın Yeni Gücü*, der. Yılmaz Tezkan, s.77-78

4 Narayanan, a.g.e, s.113-114

5 Çolakoglu, a.g.e., s.63-64

6 Riedel, a.g.e, s.59

7 Ali, T., The Duel, s.195-198

8 Ari, a.g.e, s.194

9 Ali, T., The Duel, s.199

tavir almasına neden olmuştur.¹⁰ ABD'nin kanatları altına aldığı Pakistan'ı Keşmir konusunda desteklemesi Hindistan'ı rahatsız etse de söz konusu ABD desteğinin ülke güvenliğini tehdit edecek boyuta ulaşmaması için gayret gösterilmiştir. Pakistan'ın SEATO ve CENTO'ya girmesine Hindistan ile birlikte ilk tepki gösteren ülke SSCBdir. SSCB, o zamana kadar Keşmir anlaşmazlığında tarafsız kalırken Pakistan'ın Bağdat Paktına girmesiyle Keşmir konusunda Hindistan lehinde tavir koymuştur.¹¹ ABD ile Pakistan 1959'da savunma alanındaki ittifaklarını resmiyete döken bir antlaşma (İki Taraflı İşbirliği Antlaşması) imzalamıştır. Pakistan, ABD ile yaptığı işbirliği sonrasında ABD'den modern silahlar ve ekonomik yardım elde ederken, ABD'ye bazı üs imtiyazları da vermiştir. Peşaver yakınlarındaki Badaber'de, ABD'ye 1959 yılında verilen gizli bir üste, SSCB üzerinde gözlem yapmak için kullanılacak U-2 casus uçakları konuşlandırılmıştır. Ancak bu üsler 1960'da bir U-2 uçağının SSCB tarafından düşürülmesinden sonra ifşa olmuş ve SSCB Pakistan'ı açıkça tehdit etmiştir.¹²

ABD 1962 yılındaki ÇHC-Hindistan savaşında Hindistan'ı desteklemiştir. Bu süreçte ABD'nin Hindistan'a yaptığı yardımlar karşısında ABD'ye güveni sarsılan Pakistan yeni arayışlara girmiş ve Hindistan'ın doğal düşmanı konumuna gelen ÇHC ile ilişkilerini geliştirmeyi tercih etmiş, ÇHC de Pakistan'ı Keşmir konusunda desteklemeye başlamıştır.¹³ ABD, 1965 Hindistan-Pakistan savaşında tarafsız kalmış, iki tarafa da yardımı kesmiş ve savaşı durdurmaya gayret etmiştir. Pakistan ise 1959'da yapılan İki Taraflı İşbirliği Antlaşması gereği ABD'den yardım istemiştir. ABD'nin yardım etmediği gibi silah yardımını da kesmesi Pakistan için hayalkırıklığı olmuştur.¹⁴ ABD'ye karşı güveni iyice sarsılan Pakistan, 1965 savaşının sonlandırılmasında üstlendiği rol nedeniyle aralarında olumlu bir hava oluşan SSCB ile ilişkilerini daha ileri taşıyacak adımlar atmıştır.

ABD'nin 1962 ÇHC-Hindistan savaşında Hindistan'ı desteklemesi ve devamında askeri yardıma devam etmesi ABD-Hindistan ilişkilerinin gelişmesine katkı sağlarken ABD'nin Hint Okyanusundaki donanmasını güçlendirmeye yönelik çabaları Hindistan'ın ABD'ye karşı temkinli tavrını devam ettirmesine neden

¹⁰ Dixit, a.g.e, s.229, 273-274 ve 279-282

¹¹ Arı, a.g.e, s.76-77

¹² Ali, T., The Duel, s.200

¹³ Dixit, a.g.e, s.352-360

¹⁴ Özev, a.g.e, s.162

olmuştur. ABD'nin Hint Okyanusundaki askeri gücünü artırma hedefi kapsamında 1960'ların başlarından itibaren attığı adımlar 1966'da, İngiltere'nin Diago Garcia adasındaki deniz üssü imtiyazı olarak somutlaştığında Hindistan olumsuz tutum takınmıştır. ABD açısından bu ada sadece Hint Okyanusundaki deniz trafiğinin güvenliğinin sağlanmasında değil, aynı zamanda güneydeki müttefikleriyle kurulan bağların idamesi açısından da önemlidir. ABD'nin bu adımına karşılık SSCB de 1969'da Somali'de bir üs kurmaya başlamıştır.¹⁵

ABD'nin 1965 Keşmir Savaşı sürecindeki politikası ve sonrasında Vietnam savaşı'nın 1967'de tırmanma göstermesi Pakistan'ı ABD'den uzaklaştırmıştır. Pakistan, 1968-1969'da kullanım süresi dolan Amerikan üslerinin kira sözleşmelerini yenilememiş ve 1970'de Peşaver'deki ABD üssünü kapatmıştır.¹⁶ ABD ile Pakistan ilişkileri, Pakistan'ın 1971 yılında ÇHC ile ABD'nin ilişki kurma sürecindeki aracılığı ile düzelmiş ve ÇHC'nin de dâhil olduğu üçlü bir ittifaka doğru evrilmiştir. ABD'nin ÇHC ile ilişki kurması karşısında Hindistan'ı yanına çekmeye çalışan SSCB'nin desteği de Hindistan'a bu dönemde can simidi olmuştur. Bu destek sayesinde Pakistan'ı ağır bir yenilgiye uğratıp Doğu Pakistan'ı koparmayı başaran Hindistan, SSCB'ye ülkenin kapılarını açmıştır. ABD'nin bu savaşta Pakistan'a destek vererek Hint Okyanusundaki Yedinci Filosunu Bengal Körfezi'ne göndermesi de Hindistan'ın ABD'ye karşı olumsuz bakışını zirveye taşımıştır.

1971 Savaşı sürecinde ABD Hindistan'a yaptığı ekonomik yardımı askıya almıştır. Hindistan da ülkedeki ABD kurumlarını kapatırken, ABD vatandaşlarının ülkeye girişini zorlaştırmış ve ABD'nin Vietnam ile Kamboçya politikalarını eleştirmeye başlamıştır. Müteakiben ABD'nin Diego Garcia Adasındaki üssünü takviye etmesi ve 1974 yılında Hint Okyanusu'nda Pakistan Donanması ile tatbikat yapmasına Hindistan'ın nükleer silah denemesi eklenince ilişkiler daha da gerilmiş ve ABD Hindistan'a teknoloji ambargosu uygulama kararı almıştır. İki ülke dibe vuran ilişkileri canlandırmak maksadıyla 1974 yılında ortak bir komisyon kursa da 1977 yılında ABD'nin Hint Okyanusu'nda bir Filo görevlendirmesi, Diego Garcia üssünü büyümesi ve Pakistan'a askeri ve ekonomik yardım kararı alması ilişkileri tekrar bozmuştur.¹⁷

¹⁵ Arı, a.g.e, s.94-97

¹⁶ Arı, a.g.e, s.89

¹⁷ Çelebi, a.g.e, s.120-121

1979'da SSCB'nin Afganistan'ı işgali, SSCB'nin kenar kuşaktaki kuşatmayı yarmasının yanında Bölgedeki ABD hâkimiyetine yönelik bir tehdit oluşturmuştur. Bu gelişme karşısında ABD öncelikle kenar kuşakta yeni bir savunma hattı kurarak Sovyet yarmasını durdurmak istemiştir. ABD'nin Soğuk Savaş döneminde Hint Okyanusu Bölgesine yönelik stratejik hedefleri öncelikle SSCB'nin Pakistan ve Basra Körfezi'ne doğru ilerlemesinin engellenmesi ve Güney Asya'da muhtemel Hindistan-SSCB işbirliğinin önüne önüne geçilmesi olmuştur.¹⁸ Daha sonra da Hint Okyanusu deniz trafiği güvenliğinin sağlanması ve ABD müttefiklerinin desteklenmesi gibi konular önem taşımıştır.¹⁹

Harita-19: Hint Okyanusu Deniz Ulaşım Hatları

18 Madhurendra Kumar, "American Strategy in South Asia From Cold War to Post-Coldwar", The Indian Journal of Political Science, Vol. 67, No. 3 (JULY - SEPT., 2006), JSTOR, Accessed: 09-02-2018 12:21 UTC

19 Kalkan, Ö., a.g.e., s.4-5 - 4-6

Afganistan'da hayati bir meydan okuma ile karşılaşan ABD, yeni çıktığı Vietnam batağında yaşadığı tecrübeden aldığı dersler neticesinde, direkt bir angajmana girmemeyi ve vekiller üzerinden mücadele yürütmeyi tercih etmiştir. ABD'nin bu savunma hattındaki vekil tercihi ise birinci dereceden güvenlik tehdidine maruz kalan Pakistan olmuştur. ABD'nin, nükleer politikası ve insan hakları ihlalleri nedeniyle Pakistan'a ambargo uygulaması sonrasında ik ülke ilişkilerinin dibe vurduğu bir durumda²⁰ gerçekleşen Sovyet işgali bütün dengeleri değiştirmiştir.²¹ SSCB işgaliyle ortaya çıkan ortak tehdit algısı iki ülkenin mevcut sorunların üstünü örterek müşterek düşmanın bölgeden uzaklaştırılması hedefinde birleşmesine neden olmuştur. Pakistan'ı motive eden tehdit sadece SSCB'nin güneye ilerleme ihtimali olmamış; Peştunistan kaygısı ile SSCB ve Hindistan arasında jeopolitik sıkışma endişesi de Pakistan Yönetiminin uykularını kaçırmıştır.²²

ABD, Pakistan üzerinden silahlandığı Afgan muhalefeti ve gönüllü cihatçılar yoluyla Rus ilerlemesine set çekerken geçmişte ambargo uyguladığı Pakistan'a ekonomik ve askeri yardım yapmıştır.²³ ABD'nin Afganistan politikası, Hindistan ile arasındaki dengelerde Pakistan'ın öne çıkmasına yol açarken, ABD'nin Pakistan'a uyguladığı ambargonun kaldırılmasına da zemin oluşturmuştur. Pakistan ayrıca, bu sürecin verdiği avantaj ile ABD'den baskı görmeden nükleer programını da geliştirmiştir.²⁴ Bu arada Afganistan'daki cihatçı grupların Hindistan'ı hedef alan söylemleri ve bunun Keşmir'deki yansımaları Hindistan için endişe kaynağı olmuştur.²⁵ Bu dönemde canlanan Sih ayrılıkçılığının Pakistan tarafından desteklendiğine dair istihbari bilgiler de Hindistan'ın güvenlik kaygılarını katmerlendirmiştir. Bu süreç içerisinde nükleer çalışmalarına devam eden Pakistan ABD askeri (CENTCOM) sorumluluk sahasına alınmış ve ABD güvenlik şemsiyesinden yararlanma imkânına kavuşmuştur.²⁶

Hindistan, SSCB'nin Afganistan'a müdahalesinden hoşnut olmamakla beraber sessiz kalmayı tercih etmiştir. Zira SSCB'nin Hint Okyanusu'na açılma potansiyeline ulaşması bu coğrafyayı arka bahçesi olarak gören Hindistan için de

20 Coll, a.g.e, s.26-37 ve 44

21 Riedel, a.g.e, s.93-94

22 Talbot, a.g.e, s.267

23 Arı, a.g.e, s.196

24 Kumar, a.g.e.

25 Arı, a.g.e, s.178

26 Kumar, a.g.e.

tehdittir. Hindistan, bu coğrafyanın barış alanı olması gerektiğini savunmuştur.²⁷ Hindistan SSCB'nin güneye yayılmasının ABD'yi misilleme adımları atmaya iteceğinin ve bu adımların Bölgenin askeri açıdan ısınmasına yarayacağını da bilincindedir. ABD'nin dengeleme adımlarının Pakistan cephesinde atılacağını da gören Hindistan, ABD'nin Pakistan'a vereceği desteğin Pakistan'ı askeri açıdan güçlendireceğini ve ABD'nin Keşmir'de de Pakistan'ı destekleyeceğini de geçmişteki tecrübelerinden öğrenmiştir. Hindistan ayrıca ABD'nin SSCB yarmasını durdurma konusunda ÇHC ile işbirliği yapacağını görece birikime de sahiptir. ABD'nin ÇHC ile işbirliği kaygısı Hindistan'ı ÇHC ile sınır sorunlarını çözme konusunda bir girişim başlatmaya sevk etmiştir.

Hindistan, ABD'nin Pakistan'a verdiği desteğin sonuçlarının ülke güvenliğini tehdit etmesinden rahatsız olmakla beraber ABD ile ilişkilerini geliştirmeyi ve kaygılarını birinci elden iletmeyi tercih etmiştir. Bu kapsamda Başbakan Indira Gandhi 1982'de ABD'yi ziyaret etmiş ve gelişmelerin ülkeye yansımalarına yönelik endişelerini iletmiştir. Indira Gandhi'nin geçen oğlu Rajiv Gandhi'nin bu politikayı devam ettirerek 1985'de ABD'yi ziyaret etmesi ABD'nin mevcut politikalarını değiştirmese de iki ülke ilişkilerinin gelişmesinde bir basamak teşkil etmiştir.²⁸ Hindistan bu dönemde ÇHC ile arasındaki sınır sorunlarını çözme yönünde de adım atarak ülkesinin karşılaştığı tehdit seviyesini hafifletmeye çalışmıştır. Hindistan ayrıca Sri Lanka'daki iç savaşın bitirilmesi için 1987'de bir Hint Barış Gücü göndermiştir. Hindistan askeri gücü Sri Lanka'daki çatışmaları önleyemese de sorunun zaman içerisinde hafiflemesine katkı yapmıştır. ABD'nin sürekli olarak deniz üssü kurmak için baskı yaptığı Sri Lanka'nın istikrara kavuşması, ABD'nin bu ülkeye yönelik taleplerinin sonlanmasına neden olurken Hindistan'ın güneyinin güvenliği de sağlanmıştır.

SSCB'nin Afganistan'ı işgal altında tuttuğu dönemde ABD'nin Güney Asya politikasında Pakistan önemli bir müttefik olmasına rağmen Hindistan'ın rolü de göz ardı edilmemiştir. Bütün Soğuk Savaş sürecinde ABD'nin Pakistan'a bakışı genelde SSCB'nin çevrelenmesi hedefi kapsamında olmuş ve bu doğrultuda Pakistan askeri ve ekonomik olarak desteklenmiştir. Bu çerçevede Hindistan-Pakistan ilişkilerinde ve Keşmir konusunda Pakistan tezlerine destek verilmiştir. Bunun yanında Hindistan'ın

²⁷ Narayanan, a.g.e, s.118-122

²⁸ Arı, a.g.e, s.110

ABD'nin bölge politikalarında taşıdığı öneme de dikkat edilerek, Hindistan'ın kaybedilmemesi hedeflenmiştir. ABD'nin Hindistan'a karşı Pakistan'ın tercih ettiğine dair görüntü, biraz da Hindistan'ın ABD'ye karşı mesafeli ve genelde olumsuz yaklaşımı nedeniyle oluşmuştur. Neticede çevreleme politikasına ve ittifak ilişkisine girmeyen Hindistan tamamen dışlanmamış; ekonomik yardımlarla Hindistan ile irtibat sürdürülmeye çalışılırken bu ülkenin rakip blok içinde yer almamaya yönelik tavrı desteklenmiştir. Bu bağlamda Hindistan'ın bağımsız görüntüsü altında örtülü biçimde SSCB ile işbirliği yürütmesi de tolere edilmiştir.

5.1.1.2. Soğuk Savaş Sonrası ABD Politikalarının Bölgeye Yansımaları

SSCB'nin 1989 yılında Afganistan'dan çekilmesiyle ABD'nin Pakistan'a olan ihtiyacının azalması²⁹ sonrasında ABD, Ekim 1990'da, Pakistan'a yaptığı yardımları bu ülkenin nükleer silah programını gerekçe göstererek kesmiştir. SSCB'nin dağılmasıyla da ABD'nin Güney Asya politikası Soğuk Savaşın güvenlik kaygılarından sıyrılmaya başlamış ve ekonomik değerlendirmeler öncelik kazanmıştır.³⁰ ABD 11 Eylül 2001 saldırılarına kadar Bölgeye küresel ekonomik hedefleri çerçevesinde bakmış³¹ ve jeopolitik önemi azalan Pakistan'ın yerine, liberalleşme programı umut vaadeden ve yükselen yıldız ÇHC'yi dengeleme potansiyeli bulunan Hindistan Bölge politikasında öne çıkmaya başlamıştır.³² Soğuk Savaşın sonlarına doğru Hindistan'ın ekonomisini liberalleştirmeyi başarmasına paralel olarak Batı karşıtlığından vazgeçmesi ve dış dünyaya açılması da ABD'nin Hindistan'a bu bakışında etkili olmuştur.³³

ABD-Hindistan ilişkilerindeki bu dönüşüm sonrasında ABD, Keşmir Sorununda Pakistan'ı desteklemeyi bırakmış ve Sih ayrılıkçılığını desteklemekten vazgeçmesi için Pakistan'a baskı uygulamıştır. ABD 1991'de, nükleer silahların yayılmasını önleyici kriterlere uymayan ülkelere yardımı kesmeyi esas alan yasa kapsamına Pakistan'ı alırken Hindistan'ı dâhil etmemiş ve bu durum Hindistan'ı

29 Çolakoglu, a.g.e, s.67-68

30 Kumar, a.g.e.

31 Mishra, a.g.e., s.75-76

32 Lawrence Sáez, "U.S. Policy and Energy Security in South Asia: Economic Prospects and Strategic Implications", Asian Survey, Vol. 47, No. 4 (July/August 2007), pp. 657-678, **JSTOR**, Accessed: 30-07-2017 19:30 UTC

33 C.Raja Mohan, "Hindistan'ın Yeni Dış Politika Stratejisi", **Hindistan Asya'nın Yeni Gücü**, der. Yılmaz Tezkan, s.51-53

ABD'ye yaklaştırmıştır. Mayıs 1992'de iki ülke ortak deniz tatbikatı yapmış, ekonomik ilişkiler gelişmeye başlamış ve karşılıklı ticaret hacmi artmıştır.³⁴ İki ülke ilişkilerindeki bu gelişme, ABD'nin Hindistan'dan 1995 yılında Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşmasının imzalanmasını talep etmesi üzerine bir süre durgunluk yaşamıştır.³⁵

Pakistan bu dönemde ABD nazarında eski değerini kaybetmekle beraber önemli bir ülke olmaya devam etmiştir. ABD Hindistan'a ağırlık vermesine rağmen Afganistan sorununun çözülmemiş olması, yeni İran rejiminin ABD karşıtlığı, SSCB sonrası dönemin belirsizlikleri gibi nedenlerle kenar kuşak ülkesi ve müttefiki Pakistan'ı da önemli görmüştür. Demokrasi denemelerinin başarısızlığı, radikal yapıların Hindistan ve Keşmir'deki faaliyetleri, nükleer programın devam etmesi ve 1998 denemeleri, Hindistan ile yaşanan Kargil Krizi gibi sorunlar ABD-Pakistan ilişkilerinde zamanla bir gerilemeye yol açarken, ABD'nin en üst makamlarından başlayarak, Pakistan-Hindistan ilişkilerinde Hindistan'dan yana bir tutum benimsediği görülmüştür.³⁶

Mayıs 1998'deki nükleer silah denemeleri nedeniyle ABD'nin iki ülkeye de ambargo uygulamasına rağmen, ABD Başkanı Clinton'ın Mart 2000'deki Hindistan ziyareti sonrasında ABD'nin Hindistan'a uyguladığı yaptırımlar kaldırılmıştır. Yapılan görüşmeler neticesinde İki ülke arasında; Hürmüz Boğazı ile Malakka Geçidi arasındaki deniz trafiğinin güvenliği, Güney Asya'da nükleer istikrarın sağlanması, uluslararası terörizmle mücadele, Afganistan, Keşmir ve Sri Lanka'daki sorunların çözümü konusunda fikirbirliği zemini oluşmuştur.

5.1.1.3. 11 Eylül 2001 sonrası ABD Politikalarının Bölgeye Yansımaları

2002 yılında yayınladığı Milli Güvenlik Stratejisi Belgesinde "Hindistan'ın geleceğin küresel gücü olacağını" belirtmesi ABD'nin yeni binyılda bu ülkeye yönelik bakışını yansıtmıştır.³⁷ Bu dönemde ABD'nin Hindistan'ı yanına çekmek için attığı adımlar ve Pakistan ile ilişkilerini düzeltmesi yönünde yaptığı telkinler Hindistan'da

³⁴ Çelebi, a.g.e., s.121-122

³⁵ Mishra, a.g.e., s.78

³⁶ Mishra, a.g.e. s.78-80

³⁷ Çelebi, a.g.e, s.122-124

olumlu karşılık bulmasına rağmen, Hint halkının ABD'ye yönelik geçmişten kaynaklanan olumsuz hatıraları bu ülkenin ABD'ye mesafeli yaklaşmasına neden olmuştur.³⁸

2006'ya gelindiğinde iki ülkenin ticaret hacmi iki katına çıkmış ve Hindistan ABD'nin silah ihraç ettiği önemli bir ülke konumuna gelmiştir. ABD'nin 2003 yılındaki Irak operasyonuna destek vermeyen Hindistan'ın bu konudaki eleştirileri ABD yönetimince hoş karşılanmasa da ilişkilerdeki yükselişi etkilememiştir. ABD Ocak 2004 ayında, Hindistan ile kurulması planlanan stratejik ortaklığın adımlarını açıklamış ve bu planın teknoloji, uzay sahası ve nükleer enerji konularında şekillenen bölümü 17 Eylül 2004 tarihinde imzalanmıştır.³⁹ İki ülke arasındaki gelişen ilişkilerde anlaşmazlık noktaları mevcut olsa da ABD'nin Hindistan'a verdiği öneme yönelik adımları devam etmiştir. ABD, Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşmasını imzalamamasına rağmen Hindistan ile 28 Temmuz 2005'te Nükleer İşbirliği Anlaşması imzalamıştır.⁴⁰ Bu anlaşma ile ABD Hindistan'a nükleer teknoloji ve nükleer yakıt vermeyi, Hindistan da sivil amaçlı nükleer tesislerini uluslararası denetime açmayı kabul etmiştir. Bu çerçevede Hindistan'ın yirmiiki nükleer tesisinden onördü sivil kullanım kategorisinde, diğer sekizi tesis ise askeri kategoride sınıflandırılmıştır.⁴¹ ÇHC'nin çevrelenmesi ve dengelenmesi hedefindeki kapasitesi nedeniyle ABD için kritik önem taşıdığını gören Hindistan⁴² ABD pragmatizminden faydalanmayı başarmıştır.

Hindistan-ABD ilişkileri işbirliği zemininde ilerlerken, 11 Eylül 2001 saldırıları ABD'nin Afganistan'da Pakistan'a olan ihtiyacını tekrar canlandırmıştır.⁴³ General Müşerref'in yönetiminde Pakistan ABD'ye Afganistan harekâtında destek vermek zorunda kalırken bu durum nedeniyle ülke içinde şiddet olaylarıyla yükselen bir muhalefeti de göğüslemek durumuna sürüklenmiştir. Ülkede iç istikrar sarsılıp ekonomideki bozulma artarken Pakistan Yönetimi, ABD ve Afganistan'ın yeni yöneticileri tarafından, "Taliban'ı korumakla" suçlanmaya başlamıştır. Müteakiben

38 Dixit, a.g.e., s.436-437

39 Mishra, a.g.e., s.81-83

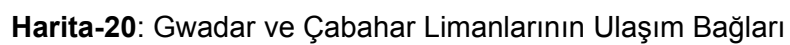
40 Mohan, a.g.e., s.54

41 Mehmet Seyfettin Erol, "Hindistan-Pakistan ve Çin Denkleminde Bush'un Güney Asya Ziyareti.", *Hindistan Asya'nın Yeni Gücü*, der. Yılmaz Tezkan, s.96-97

42 Çolakoglu, a.g.e, s.75

43 Kumar, a.g.e.

Müşerref sonrası sivil yönetim döneminde ABD-Pakistan ilişkilerinde gelişme görülse de ABD'nin Pakistan'a yönelik olumsuz söylemleri ve Hindistan ile nükleer alandaki işbirliği Pakistan'ın rahatsızlığını artırmıştır. Bu gelişmeler Pakistan'ı ÇHC'ye daha da yaklaştırmış ve Pakistan ÇHC'ye Gwadar limanında verdiği imtiyazlara yenilerini eklemiştir. Gwadar Limanındaki kazanımları ÇHC'ye Güney Asya ve Hint Okyanusu coğrafyasında ABD-Hindistan ittifakına karşı önemli bir avantaj sağlarken⁴⁴ ÇHC, rakip ülkelerin rahatsızlığını artırmamak adına, bu limandaki projelerini yavaş yavaş hayata geçirmeyi tercih etmiştir.⁴⁵ ÇHC'nin Gwadar Limanındaki kazanımları ve başlattığı projeler Hindistan'ın, İran'ın Çabahar (Şah Bahar) Limanı'ndan Afganistan'a uzatılması planlanan bir ulaşım projesi ile denge arayışına girmesine neden olmuştur.⁴⁶

46 Riedel, a.g.e, s.201

ABD'nin Hindistan'ı öne çıkarmasının paralelinde Pakistan'ı, Afganistan ve Keşmir'de cihadist yapıları desteklemekle suçlaması Pakistan'ı hem içeride hem de Keşmir'de zor bir duruma sokarken özellikle Keşmir Sorununda elini zayıflatmıştır. Müteakiben ABD'nin Taliban'a yönelik operasyonlarını Pakistan toprakları içine taşıması ülkedeki radikal yapıların devlete karşı silahlı muhalefet başlatmasına ve ülkeyi istikrarsızlaştırmasına neden olmuştur. Bu dönemde Hindistan ve Keşmir'de yaşanan cihadist örgüt şiddeti, Hindistan'ın bu durumu ustaca kullanmasının da katkısıyla, Pakistan'ın küresel alanda itibar kaybına yol açmıştır. Bu gelişmeler Pakistan'ın Keşmir sorununa yönelik tezlerinin altını oyarken Hindistan'ın Keşmir Sorunundaki tezlerini güçlendirmiş ve Hindistan'ın sorunu bir iç güvenlik meselesi olarak gösterme politikasına katkı yapmıştır.

5.1.2.ÇHC-Hindistan İlişkilerinin Bölgedeki Yansımaları

5.1.2.1.ÇHC-Hindistan İlişkilerinin Genel Çerçevesi

Tarihte Hindistan'ın ilk büyük İmparatorluğu olan Maurya İmparatorluğu ile Çin'in Han Hanedanlığı dönemine (M.Ö.206-M.S. 220) kadar uzanan iki ülkenin ilişkilerinin tekrar kurulması, Hindistan'ın bağımsızlığını kazanması ve ÇHC'nin kurulması ile 1940'ların sonunda gerçekleşmiştir. Bağımsızlık sonrasında sosyalist Nehru'nun Hindistan'ı Çin'e dostça yaklaşmıştır. Antisömürgeci bir mücadele neticesinde kurulan Hindistan'ın kurucu elitinin gözünde Batı emperyalizmine karşı Asya ülkelerinin yükselme potansiyeli ve bu dengenin inşasında sosyalist ÇHC önemli bir değer oluşturmuştur.⁴⁷ Pakistan'ın iki kanadı arasındaki sıkışmışlığı, ayrılıkçı etnik ve bölgesel yapıların çokluğu, Keşmir Sorunu nedeniyle Pakistan ile çatışmanın devam etmesi gibi güvenlik sorunlarına bir de kuzeyde yeni sınır sorunlarının eklenme potansiyeli de Hindistan'ın ÇHC'ye dost eli uzatmasına katkı sağlamıştır. Bu yaklaşım çerçevesinde Hindistan, 1949'da kurulan ÇHC'yi hemen tanımış ve elçi atamıştır.

ÇHC, emperyalizm karşıtlığında ortaklaştığı Hindistan'ın İngiliz mirasına sahip çıkması ve ülkeyi İngiliz eğitilmiş elitin yönetmesi nedeniyle ilişkilerin kurulduğu ilk yıllarda Hindistan'a şüphe ile bakmıştır. Ulus inşasını güven içinde yürütebilmek

47 Cemre Pekcan, "Güney Çin Denizi Sorunu Çerçevesinde Çin-Hindistan ilişkileri", ÇOMÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi 1(1), 19-32, 2016

için Hindistan ile iyi ilişkiler kurmayı hedefleyen ÇHC kurucu eliti Hindistan'ın uzattığı dost elini sıkmayı faydalı bulurken, mesafeyi de korumayı tercih etmiştir. Hindistan'ın kendilerini BM'de desteklemesi, Kore krizinde Batı karşıtı tutum takınması ve krizin sonlandırılmasında arabuluculuk üstlenmesi, bağlantısızlık politikaları ve bu kapsamda ÇHC'ye olumlu yaklaşması gibi gelişmeler ÇHC Yönetiminin Hindistan'a bakışında zamanla yumuşamaya neden olurken iki ülke ilişkilerinin 1950'li yıllarda karşılıklı anlayış çerçevesinde sürdürülmesine zemin sağlamıştır.

Hindistan'ın ÇHC politikasındaki olumlu seyrin sürdürülmesine yönelik yaklaşımı, ÇHC'nin Tibet üzerinde hâkimiyet kurmasına tolerans ve İngiliz mirasından kaynaklanan kazanılmış haklardan genel olarak vazgeçme şeklinde vücut bulmuştur. Hindistan'ın attığı adımlar neticesinde 1954 yılında varılan uzlaşma Hindistan'ın Tibet'teki haklarının çoğundan vazgeçmesi anlamına gelmiştir. Ancak ÇHC'nin ülke içinde bütünlüğü sağlaması sonrasında zamanla aradaki sınırdaki yeni talepler gündeme getirmesi şartları değiştirmiş ve Hindistan'ın tavizkar Tibet politikası da değişime uğramıştır. Bu politika değişikliği sonrasında Tibet Sorunu temelinde iki ülke arasında başlayan gerilim 1962 yılında iki ülkenin savaşmasına ve devamında iki ülke ilişkilerinin zıtlaşan çıkarlar zemininde seyretmesine neden olmuştur. Bu çatışma sonrasında iki ülke arasındaki ilişkiye Pakistan'ın da dâhil olmasıyla ÇHC-Hindistan rekabeti kalıcılaşmış; zaman zaman yumuşama eğilimi gösterse de iki ülke ilişkileri çoğu zaman rekabet-düşmanlık havasında görünürlük kazanmıştır.

1962 ÇHC-Hindistan Savaşı sonrasında doğal olarak oluşan ÇHC-Pakistan ittifakı nedeniyle ÇHC Keşmir Sorununda Hindistan'dan yana olan tavrını Pakistan'dan yana kaydırmış ve Pakistan'ı her alanda desteklemiştir. ÇHC'nin 1964 yılında nükleer silah üretmesi neticesinde Hindistan da nükleer silah hedefine kilitlenmiş ve 1974 yılında nükleer silah üretmeyi başarmıştır. Rekabet havasında yürüyen Hindistan-ÇHC ilişkilerine Hindistan-Pakistan rekabetinin eklenmesi Hindistan açısından yeni jeopolitik sıkışıklık sorunları üretirken çıkış yolları arayışlarına neden olmuştur. Bu kapsamda Hindistan bağlantısızlık politikasının zarar görmemesi için SSCB ile örtülü işbirliğini geliştirmeyi tercih etmiştir. ÇHC'nin 1960'lı yılların ortalarından itibaren SSCB ile ilişkilerinin bozulması ve bu sorunlu ilişkinin 1969'da sınır çatışmalarına yol açması Vietnam'dan çıkış arayan ABD'nin

ÇHC ile ilişki kurması ve bu ilişkide aracılık üstlenen Pakistan'ı desteklemesiyle sonuçlanmıştır. Etrafındaki çevrelemenin ABD tarafından desteklenmesi Hindistan'ı, jeopolitik sıkışmışlığını Doğu Pakistan üzerinden parçalama ve bu kuşatmayı yarma hedefine itmiştir. Hindistan'a bu politikasında, ABD-ÇHC yakınlaşmasından rahatsız olan SSCB destek olurken, bu politikanın hayata geçirilmesiyle iki ülke arasındaki işbirliği aleniyet kazanmıştır.

SSCB'nin Afganistan'ı işgali nedeniyle ABD-ÇHC-Pakistan işbirliğinin gelişmesi ihtimali Hindistan'ı, ÇHC ile sınır sorunlarını çözmek için inisiyatif almaya zorlamıştır. Soğuk Savaş sonrasında SSCB'nin dağılması dünya dengelerinin değişmesine neden olurken doğal destekçisi SSCB'yi kaybeden Hindistan ABD'ye yönelik olumsuz bakışını değiştirmeye başlamıştır. Bu dönemde ÇHC'nin küresel alanda yükselişe geçmesi de ABD'nin, ÇHC'yi dengeleme potansiyeli taşıyan Hindistan'a yaklaşmasına neden olmuştur. SSCB'nin dağılmasından sonra ABD'nin uzaklaşmaya başladığı Pakistan'ın (ÇHC'nin de katkılarıyla) nükleer silah ürettiğinin ortaya çıkması da ABD-Hindistan ilişkilerinin gelişmesine katkı sağlamıştır.

Yeni bin yıla girildiğinde ÇHC ve Hindistan'ın yükselişi tüm dünya tarafından kabullenilirken 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında ABD'nin Afganistan'ı işgali ve Orta Asya coğrafyasına yerleşmesi ABD'nin tek kutupluluğuna karşı itirazları canlandırmıştır. SSCB ardılı RF'nin ÇHC ile ABD hegemonyasına karşı işbirliği yapması ABD'nin Hindistan'a verdiği değerin artmasına yol açmıştır. Bu gelişmeler sonrasında yeni bin yılın yükselen güçleri ÇHC ve Hindistan'ın rekabet alanı genişlemiş ve küresel boyuta taşınmıştır. Hindistan ve ÇHC arasındaki geleneksel rekabet artık Hint Okyanusu coğrafyasında bütün vasıtalarla sürdürülürken bu rekabet zemininde yaşanan gelişmeler Güneydoğu Asya jeopolitiğini doğrudan etkilemiştir.

5.1.2.2. İkili İlişkinin Kurulması ve Çatışmadan Rekabete Giden Süreç

5.1.2.2.1.Sınır Sorunun Hindistan-ÇHC Savaşına Dönüşmesi ve Pakistan-ÇHC Yakınlaşması

ÇHC ile Hindistan arasında savaşa neden olan sınır (Tibet) sorununun temeli Çin İmparatorluğu, Rus Çarlığı ve İngiliz Hindistan'ı arasında 19. asırda Himalayalarda yaşanan rekabete dayanır.⁴⁸ Bu rekabet bir bakıma "Büyük Oyun"un doğuya doğru kaymasının sonuçlarından biridir.⁴⁹ İlk ve Orta çağda çoğunlukla Çin yönetimleri hâkimiyeti altında kalan Tibet, Rus ve İngiliz ilerlemesi ve iç çatışmalar nedeniyle Çin'in zayıf kaldığı 19. Asır sonları ile 20 asrın ilk yarısında kısmen daha özgür yaşamıştır.⁵⁰ Bu dönemde Tibet üzerinde İngiliz Hindistan'ı vasıtası ile daha etkili olan İngiltere, direkt işgal yerine ticari ve idari imtiyazlara sahip olarak dolaylı yoldan söz sahibi olmayı tercih etmiştir. İngiliz Hindistan'ı yöneticilerinin bölgeye fiili müdahalelerini tasvip etmeyen İngiltere Çin'in bölgede otorite kurma arayışlarını tolere ederken, siyasi ve ekonomik çıkarlarını muhafaza etmeye yönelik bir politika izlemiştir.⁵¹ İngiltere bu politika ile Tibet'in Çin ve Rus etkisine karşı arada bir tampon bölge olarak kalmasını ve bu coğrafyanın ekonomik getirilerinden yararlanmayı hedeflemiştir.⁵²

I.Dünya savaşı öncesinde Rus Çarlığı ile İngiltere arasında oluşan işbirliğine Çin'in de dâhil edilmesiyle üç ülke Tibet'in statüsü ve İngiliz Hindistan'ı ile Çin sınırının netleştirilmesi konusunda fikir birliğine varmıştır.⁵³ İngiliz Hindistan'ı Yönetimi ile Çin temsilcileri arasında 1914 yılında Simla (Hindistan)'da yapılan görüşmelerde Tibet'in statüsü ile Çin sınırının da tespit edildiği mutabakat Simla Anlaşması ile kayıt altına alınmıştır. Simla Anlaşması Çin temsilcisi tarafından paraflanmasına rağmen, Tibet'te Dalay Lama'nın İngiltere koruması altında idari özerklik kazanmasından duyulan rahatsızlık ve I. Dünya Savaşının yaklaşması

48 Robert A. Huttenback, "A Historical Note on the Sino-Indian Dispute over the Aksai Chin", The China Quarterly, No. 18 (Apr.-Jun., 1964), pp. 201-207, JSTOR, Accessed: 05-11-2016 12:58

49 Robert A. Huttenback, "The 'Great Game' in the Pamirs and the Hindu-Kush: The British Conquest of Hunza and Nagar", Modern Asian Studies, Vol. 9, No. 1 (1975), pp. 1-29, JSTOR, Accessed: 05-11-2016 12:00

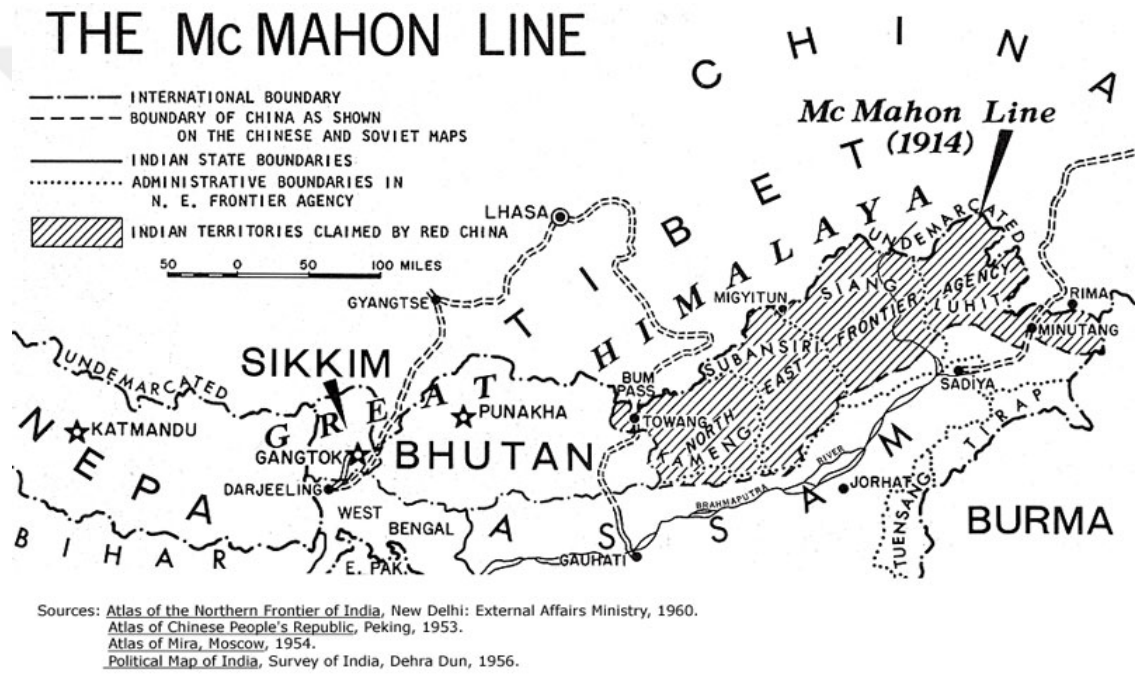
50 Yıldırım Turan, "Tibet: Dünyanın Çatısında Özgürlük Mücadelesi", Dünya Çatışma Bölgeleri, der. Kemal İnat v.d., s.597

51 Gaye Gürkan, "Tibet Sorunu ve Uluslararası Sistem", BİGESAM, 10 Kasım 2008

52 Bhawana Pokharna, "The Tibet Factor and India-China Relations", The Indian Journal of Political Science, Vol. 70, No. 2 (APR.-JUNE, 2009), pp. 611-626, JSTOR, Accessed 09-02-2018 13:07

53 Turan, a.g.e., s.599

nedeniyle Çin Yönetimi tarafından resmi olarak onaylanmamıştır. Simla Anlaşmasından iki ay sonra çıkan I. Dünya Savaşı sınır sorununu geri plana atmış ve anlaşmanın işlerlik kazanmasına da engel olmuştur.⁵⁴ Simla Anlaşmasında belirleyici rol üstlenen İngiliz Hindistan'ı Dışişleri Bakanı McMahon'un adını taşıyan Çin sınırı (McMahon Hattı), İngiltere bölgeden çekilinceye kadar ciddi bir sorun yaşanmadığı için gündeme gelmemiştir.⁵⁵ Hindistan ve Pakistan ulus inşa süreçlerinde birbirleri ile çatışırken, ÇHC'nin kurulması sonrasında, McMahon Hattının işlerlik kazanamadığı gerçeğiyle yüzleşmiştir.

Harita-21: Mc Mahon Hattı

II: Dünya Savaşı sonrasındaki Çin iç savaşından zaferle çıkan Mao'nun 1949 yılında kurduğu ÇHC eski Çin'in mirasına da sahip çıkmış ve resmi onay görmeyen McMahon Hattını da kabul etmemiştir. Tibet'in tarihi bir Çin toprağı olduğunu iddia eden ÇHC 1950'de Tibet'i işgal etmiştir.⁵⁶ İngiltere'nin mirasına sahip çıkan Hindistan'ın, Tibet'te İngiliz Hindistan'ı tarafından kazanılmış olan ticari ve idari imtiyazları koruma çabası ve McMahon Hattını sahiplenmesi ilişkilerin bozulmasına

⁵⁴ Pokharna, a.g.e.

⁵⁵ Surkhang Wangchen Gelek, "Tibet: The Critical Years," The Tibet Journal, Vol. 35, No. 4 (Winter 2010), pp. 63-96, JSTOR, Accessed: 15-02-2018 20:02

⁵⁶ Andrew M. Fischer, "A Land Called Tibet," India International Centre Quarterly, Vol. 36, No. 3/4, INDIACHINA NeighboursStrangers (WINTER 2009 SPRING 2010), pp. 234-251, JSTOR, Accessed: 15-02-2018 20:00

neden olsa da Hindistan Başbakanı Nehru'nun ÇHC'ye olumlu bakışı sorunun büyümesini önlemiştir.⁵⁷ Hindistan'ın Kore Savaşının sona ermesini sağlayan 1953 görüşmelerindeki yapıcı rolü de iki ülke arasındaki havanın yumuşamasına katkı yapmıştır. Karşılıklı görüşmeler sonrasında Tibet konusunda ÇHC ile Hindistan uzlaşmaya varmış ve bu mutabakat; "Barış İçinde Yaşamın Beş İlkesi (Panch Shila veya Panch Sheel)"⁵⁸ * olarak adlandırılan, 29 Nisan 1954 tarihli, "Tibet Üzerine ÇHC-Hindistan Antlaşması" ile kayıt altına alınmıştır.⁵⁹ Bu anlaşma Tibet'in ÇHC toprağı olduğunun taraflarca resmen kabul edilmesi anlamına gelmiştir.

Tibet'in 1950 yılındaki işgaline halkın direnmesi nedeniyle ÇHC'nin bölgede fiili hâkimiyetini sağlaması 1950'lerin sonunu bulmuş ve işgale karşı duran Tibet'in ruhani lideri Dalay Lama Mart 1959'da Hindistan'a kaçmıştır. Tibet direnişinde ABD ve Hindistan istihbarat teşkilatları, birbirinden bağımsız olarak, direnen Tibet örgütlerine yardım etmiştir.⁶⁰ Dalay Lama'nın Tibet'e yakın Hint topraklarında, sürgünde bir Tibet Hükümeti kurması ÇHC ile Hindistan arasındaki olumlu havayı sarsmıştır.⁶¹ Bu olaydan sonra yaşanan ufak çaplı sınır çatışmaları, 1956'da ÇHC'nin McMahon hattı civarında yol yapmaya başlamasıyla gündeme gelen sınır tartışmalarının canlanmasına yol açmıştır. Ekim 1959'da, Ladak Bölgesindeki sarp arazideki Kongka ve Lanak geçitlerinde sınır kontrol noktaları kurma önceliği çatışma çıkarmış ve buradaki Hint zayıflığı askeri gerilimin başlangıcını teşkil etmiştir.

Bundan sonra yapılan sınır görüşmelerinden sonuç çıkmadığı gibi, tarafların hak iddiaları diğer tartışmalı alanlarda kontrol noktası kurma yarışının artmasına yaramıştır. Bundan sonra sürekli artan gerilim karşılıklı birlik takviyeleri ve sınır çatışmalarıyla zirveye çıkmıştır.⁶² 1962 yazında Doğu Sektöründeki Butan sınırına kaydırılan Hint birliklerinden bir birimin tartışmalı Che Dong Noktasındaki Tagla Sırtlarında konuşlanmaya başlaması üzerine takviyeli bir Çin P.Tb., 8 Eylül 1962'de

57 K. S. Shelvankar, "China's Himalayan Frontiers: I India's Attitude", International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-), Vol. 38, No.4 (Oct., 1962), pp. 472-484, JSTOR, Accessed: 05-11-2016 11:31

58 Pakistan Institute of International Affairs, "Regional Alliances, 'Panch Shila' and Bandung", Pakistan Horizon, Vol. 9, No. 3 (September, 1956), pp. 157-162, JSTOR, Accessed: 15-02-2018 14:27

* Bu temel beş prensip; Egemenlik ve Toprak Bütünlüğüne Saygı prensibi, Saldırmazlık prensibi, İçişlerine Karışmama prensibi, Eşitlik ve Karşılıklı Fayda Sağlama prensibi ve Barış İçinde Birlikte Yaşama prensibidir.

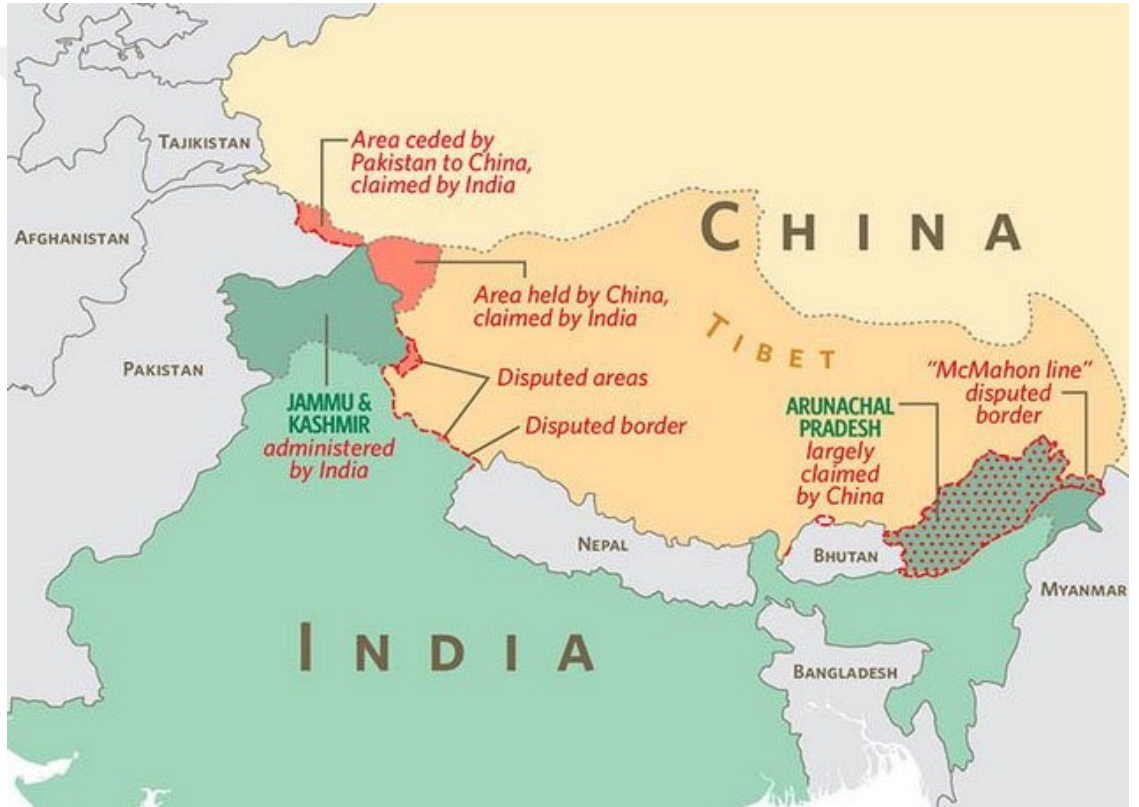
59 A.K.Ghosal, "Panch Shila: An Essay in Promotion of World Peace and Understanding" The Indian Journal of Political Science, Vol. 17, No. 1 (JANUARY-MARCH 1956), pp. 59-63, JSTOR, Accessed: 15-02-2018 14:29

60 Riedel, a.g.e, s.67

61 Patterson, a.g.e.

62 Shelvankar, a.g.e.

müdahale ederek bu konuşlanmayı engellemiştir. Bölgedeki Hint birliklerinin Tagla Sırtlarını geri almak için başlattıkları taarruzların devamında gerilim seviyesi yükselmiş ve ÇHC ordusu, 20 Ekim 1962’de sürpriz bir saldırı başlatarak Hindistan’ın Assam ve Ladak bölgesindeki bazı stratejik noktaları işgal etmiştir. Hindistan’ı yenilgiye uğratan ÇHC, 21 Kasım 1962’de tek taraflı ateşkes ilan ederek savaşa son vermiştir.⁶³ Bu savaşta yaşanan şok yenilgi, Hint halkında büyük bir moral çöküntüsü yaratmanın yanı sıra ÇHC’ye karşı bir güvensizlik ve tehdit algısının yerleşmesine de neden olmuştur.

Harita-22: 1962 Savaşı Sonrası Oluşan Tartışmalı Sınırlar

Hindistan ile ÇHC ilişkileri inişli çıkışlı bir seyir izlerken Pakistan ile ÇHC, 1955 Bandung Konferansından sonra işbirliği yapmaya başlamıştır. Hindistan’a karşı denge arayışındaki Pakistan bu bağlamda ÇHC ile ilişkilerinin geliştirilmesine yönelik bir politika izlemiştir. Pakistan, kontrolündeki Keşmir’den bir bölgeyi ÇHC’ye

⁶³ Sheikh Mohd Arif, "Sino-India Border War", *Journal of Political Sciences and Public Affairs*, 2015, 3:1 Vikram University, India

verip ÇHC sınırı sorununu çözmeyi ve ÇHC ile ittifak kurmayı tercih etmiştir.⁶⁴ Tibet gelişmelerinin ÇHC ile Hindistan arasında krize neden olduğu 1959'da Pakistan ile ÇHC arasında McMahon Hattının Pakistan tarafındaki pürüzlerini çözmek maksadıyla başlayan görüşmelerde 1962 yılında varılan mutabakat,⁶⁵ 02 Mart 1963'te imzalanan anlaşma ile resmiyet kazanmıştır. Bu anlaşma Pakistan-ÇHC stratejik ortaklığının başlangıç noktasını teşkil etmiştir.⁶⁶

ÇHC, Hindistan ile 1965 yılında yaptığı savaşta Pakistan'a diplomatik destek verirken, Endonezya üzerinden, savaş uçağı ile silah ve teçhizat da göndermiştir. ÇHC bunun yanı sıra Hindistan'ın Sikkim Bölgesi sınırına birlik kaydırıp Hindistan'ı savaşı sonlandırması yönünde baskı altına alarak Hindistan'ın Doğu Pakistan'da yapabileceğı muhtemel bir saldırının da önüne geçmiştir. Kuvvet tasarrufu yapması nedeniyle hassas durumda kaldığı Doğu Pakistan'daki zaafiyetinin ÇHC desteğı ile aşılması Pakistan için çok anlamlı bir dayanışma örneğı olmuştur.⁶⁷ Savaştan sonra ÇHC ile Pakistan ilişkileri daha da gelişmiş ve ÇHC Pakistan'a uçak ve tank yardımı yapmıştır. Pakistan için zor bir zamanda gelen ÇHC yardımının psikolojik etkisi büyük olurken, Hint kaygısı karşısında ÇHC desteğı Pakistan hafızasına yerleşmiştir.

ÇHC ile Hindistan arasındaki sorunlu ilişki karşılıklı güvensizlik zemininde devam ederken ÇHC-Pakistan ilişkileri sürekli olarak geliştirmiştir. ÇHC-Pakistan sınırı karşılıklı anlayış çerçevesinde çizildikten sonra ÇHC Keşmir sorununda Pakistan tezlerinin destekçisi olmuştur.⁶⁸ Hindistan ise 1965 yılında Pakistan ile yaptığı savaşta kuzey sınırını baskı altına alan ÇHC'yi dengelemek için savaş sonrasında Tayvan ile ilişkilerini geliştirmeyi tercih etmiştir.⁶⁹ ÇHC, 1971 Pakistan-Hindistan Savaşında da Pakistan'ın yanında yer almıştır. Yeni oluşmaya başlayan ABD-ÇHC-Pakistan üçlü paktı Hindistan ve SSCB'yi birbirine yaklaşıarak denge aramaya doğru itmiştir.⁷⁰

64 Özev, a.g.e., s.158

65 Shelvankar, a.g.e.

66 Dixit, a.g.e, s.427-434

67 Kahn, M.A, a.g.e., s.236

68 Dixit, a.g.e, s.140-141

69 Arif, a.g.e.

70 Riedel, a.g.e., s.81-83

Pakistan-ÇHC ilişkileri, küresel gelişmelerden fazlaca etkilenmeden, yakaladığı ivmeyi sürdürmüştür. SSCB'nin Afganistan'ı işgal sürecinde Pakistan'ın ABD ile işbirliği, ÇHC ile olan ittifak ilişkisini etkilememiştir. Bu süreçte yaşanan Şiaçen Buzulları Krizi ve sonrasındaki Kargil Krizinde Pakistan'ın en güvendiği ülke her zaman ÇHC olmuştur. ÇHC ise Pakistan ile olan doğal ittifakına değer vermekle birlikte aralarındaki ilişkiye Pakistan'dan daha realist bir mantık ile yaklaşmıştır. ÇHC bir yandan Pakistan'ı nükleer silah üretiminde destekleyip siyasi, askeri ve ekonomik alanda yardım yaparken Pakistan'ın Hindistan ile kriz ve çatışmalarında kayıtsız şartsız destek veriyor görüntüsünden de kaçınmıştır. ÇHC, Hindistan ile yaşadığı sorunlarda Pakistan'ın tezlerine destek verirken uluslararası camianın reaksiyonlarını göz önünde tutarak hareket etmiştir. Küresel ve bölgesel dengeleri hesaba katarak temkinli hareket eden ÇHC'ye duyulan aşırı güven, Pakistan karar mekanizmalarının yanlış hesap yapmalarına ve hüsrana uğramalarına katkı yapmıştır.

ÇHC, 1971 Pakistan-Hindistan savaşında Pakistan'ın beklediği desteği karşılamaktan uzak kalmış ve sadece diplomatik destek vermiştir. Pakistan stratejik plan mekanizması bu savaş öncesinde ÇHC'nin 1965 savaşında yaptığı gibi Hindistan sınırına birlik kaydırarak Hint Ordusunun bir bölümünü kuzeyde kalmaya mecbur bırakacağı ve Hint Ordusunun Doğu Pakistan'da sıklet merkezi (harekât başarısı sağlayacak birlik-kuvvet yoğunlaşması) oluşturamayacağını değerlendirmiş, ancak ÇHC bu beklentileri boşa çıkarmıştır. Sınırlı bir çatışmaya dönüşen Kargil Krizinde de ÇHC Pakistan'a askeri alanda destek vermekten kaçınmış ve diplomatik destek ile yetinmiştir. Söz konusu çatışma süreçlerinde Pakistan yönetiminin üst seviyeli ziyaretler ile ÇHC'den destek arayışına girdiği dikkat çekmiştir. Bu ziyaretler; muhtemel kriz senaryolarını planlayanların ÇHC desteğini cepte gördüğünü ama kriz süreci fiiliyata geçtiğinde bu hesabın tutmadığının anlaşıldığını göstermektedir. Bu durum, önceden destek garantisinin alın(a)madığı anlamına geldiğini ve neticede bu hataların tekrarlandığını akla getirmektedir.

1971 Pakistan-Hindistan Savaşı öncesinde oluşmaya başlayan ÇHC-Pakistan-ABD ittifakının neticesinde ABD'nin, savaş şartları ortaya çıkmaya başladığında ÇHC'den Pakistan'ı askeri alanda desteklemesini istediğine yönelik iddialar vardır. Hint Ordusunun Doğu Pakistan'da başarı kazanması netlik

kazandığında ABD'nin Yedinci Filosunu Bengal Körfezine sokarak Hindistan'a gözdağı vermesi bu iddiaları doğrular niteliktedir. Kanaatimce; bu dönemde ÇHC'nin Hindistan sınırına birlik kaydırmaktan imtina etmesi bir Pakistan stratejik planlama hatası olmakla birlikte, ÇHC'nin yeni görüşmeye başladığı ABD'ye karşı güvensizliğinden dolayı temkinli davranma isteğinden kaynaklanmaktadır. 1999 yılında yaşanan Kargil Krizi süreci ise ABD'nin tek kutupluluğu karşısında ÇHC'nin Hindistan ile ilişkilerini düzeltme hedefi kapsamında Pakistan'a görünür desteğini azalttığı bir döneme denk gelmiştir. Sonuç olarak, bu tür kırılmalara rağmen, Pakistan için ÇHC güvenilir bir dost olmuş ve Pakistan, ÇHC ile oluşan doğal ittifak ilişkisini geriye götürecek adım atmamıştır. Hindistan kaynaklarına göre; Pakistan nükleer silah üretme kapasitesine ÇHC desteği ile ulaşmış ve ilk nükleer silah denemesini de 1987 yılında Çin topraklarında yapmıştır.⁷¹

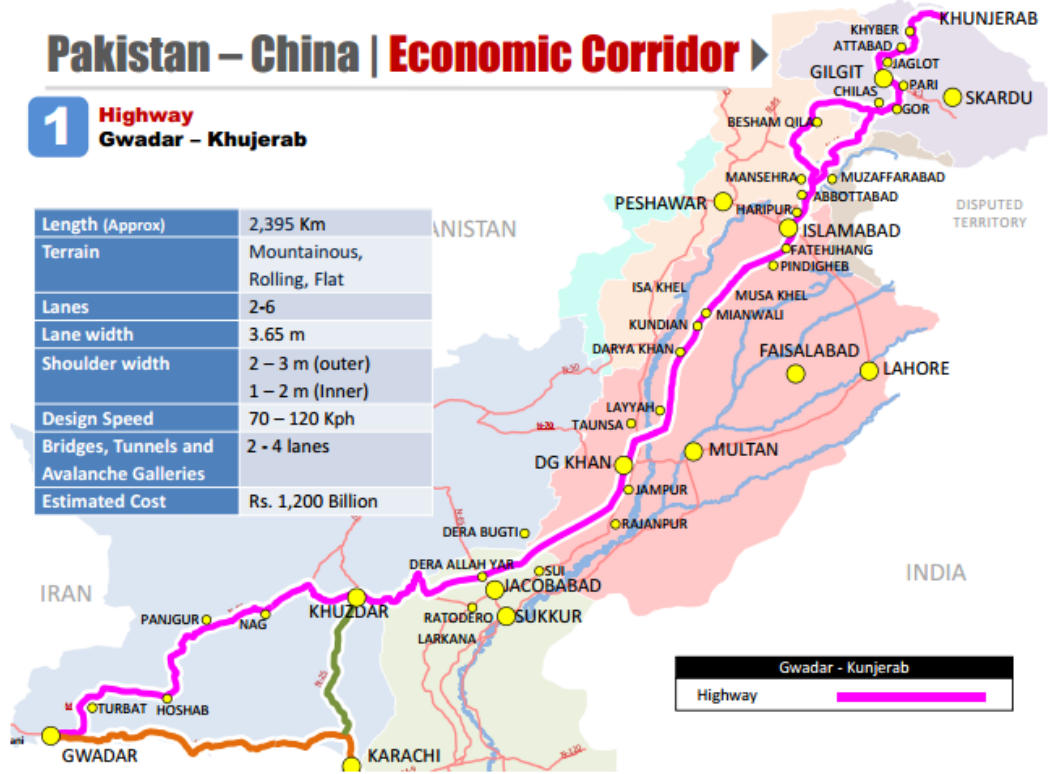
Yeni binyıla girildiğinde ÇHC'nin Pakistan'a desteği devam etmiş ve İki ülke arasındaki işbirliği alanları geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu dönemde İki ülke arasındaki işbirliğindeki önemli bir gelişme ÇHC'nin, Pakistan'ın Belucistan Eyaleti sahilindeki Gwadar Limanına yaptığı yatırım ile yaşanmıştır. Bu yatırım sonrasında Gwadar Limanı önemli bir ticaret merkezi olmaya doğru yol almıştır. Gwadar Limanı Pakistan için dünya enerji yolları üzerindeki konumu nedeniyle, Orta Asya'nın zengin enerji kaynaklarının ana dağıtım noktası olabilme potansiyelini taşımaktadır. Hürmüz Boğazı ve Arap Denizi'ne komşu olan bu liman, Pakistan'a ve buraya yatırım yapan ÇHC'ye önemli bir enerji koridorunu kontrol etme kabiliyetini kazandıracaktır.

71 Dixit, a.g.e, s.336-338

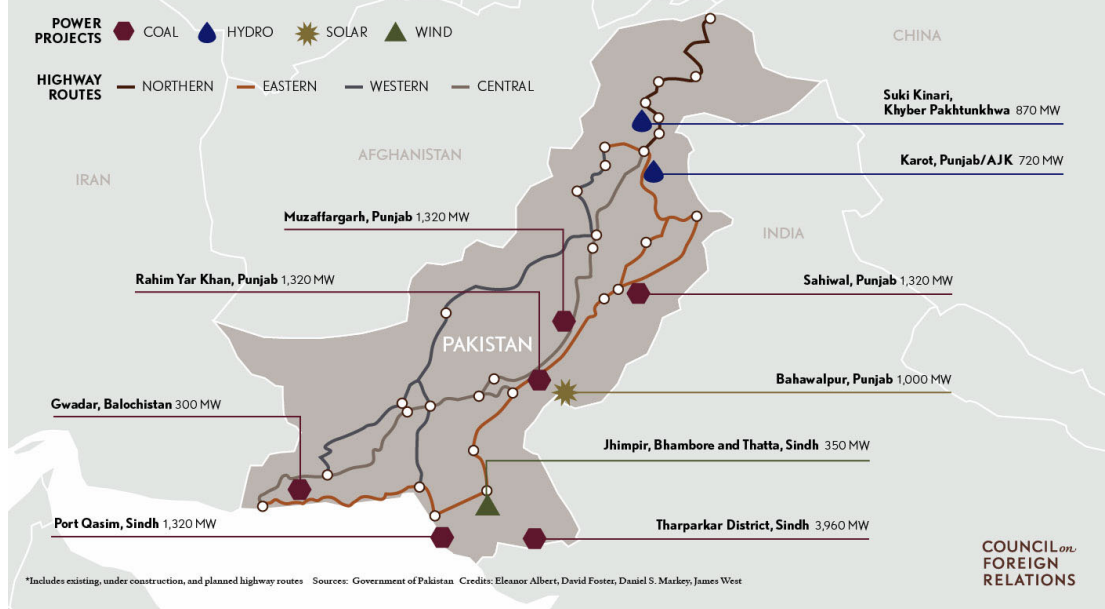
Pakistan – China | Economic Corridor

1 Highway Gwadar – Khunjerab

Length (Approx)	2,395 Km
Terrain	Mountainous, Rolling, Flat
Lanes	2-6
Lane width	3.65 m
Shoulder width	2 – 3 m (outer) 1 – 2 m (Inner)
Design Speed	70 – 120 Kph
Bridges, Tunnels and Avalanche Galleries	2 - 4 lanes
Estimated Cost	Rs. 1,200 Billion

Major Projects of the China-Pakistan Economic Corridor*

Harita-23: CPEC Projesi Kapsamındaki ÇHC Yatırımları

Gwadar Limanı günümüzde, ÇHC'nin Malaka Boğazına bağımlı olan deniz ticareti ve enerji güvenlik sorununa da alternatif getirerek ÇHC'nin OBOR (One Belt

One Road-Bir Kuşak Bir Yol) atılımında önemli rol üstlenirken, CPEC (China-Pakistan Economic Corridor-Çin-Pakistan Ekonomik Koridoru) Projesi kapsamındaki yatırımlar Pakistan ekonomisine de destek vermektedir.⁷²

Bu gelişme ABD ve Hindistan tarafından endişe ile karşılanmıştır. ÇHC'nin Pakistan'ın nükleer programına verdiği desteğin bilincinde olan ABD ve Hindistan, Pakistan'ın da Gwadar'da ÇHC'ye deniz üssü vereceğinden kaygı duymuştur. Bu limanda ÇHC'ye sağlanacak askeri imkânların ihtimali bile ABD'de rahatsızlık yaratmıştır.⁷³ İki ülkenin Aralık 2008'de savunma işbirliği anlaşması imzalaması sonrasında, 2009 başlarında, onbir ana sektör ve yüziki alt sektörü kapsayan "Serbest Ticaret Anlaşması"nı hayata geçirmesi de ilişkilerin gelişme yönünü göstermiştir. CPEC projesi aynı zamanda ÇHC için ülkeye entegre edemediği Şincan Özerk Uygur Bölgesini ekonomik olarak geliştirmek ve bu kapsamda ülkeye entegrosyonunu kolaylaştırmak için de önemlidir. ÇHC Pakistan'a ekonomik destek verirken kendi ülkesinin kriz üreten bir mekanizmasını da tamir etmek istemektedir.⁷⁴

ÇHC, bugün de Pakistan'ın siyasi, ekonomik ve askeri alanlardaki en önemli ortağıdır. İki ülke arasındaki ilişkiler "Himalayalardan daha yüksek ve Hint Okyanusundan daha derin" retoriğiyle devam etmektedir. ÇHC Pakistan'a, iktisadi, teknolojik ve savunma alanında desteğini sürdürmekte ve Pakistan'ı tercihli ülkeler arasında tutmaktadır. Bugüne kadar gerçekleştirilen ortak üretim alanları (JF-17 uçakları, El-Halid tankları, firkateyn inşası vb.) günümüzde radar, top mermileri, füze önleme sistemleri gibi diğer dallara da yayma arayışı ile devam etmekte, Çeşme-II (Chashma) Nükleer Enerji Santrali inşası da ÇHC'nin desteği ile sürmektedir.

ÇHC, Hindistan tarafındaki Keşmir'in Aksai Chin bölgesi dâhil olmak üzere Hint topraklarını işgal altında tutmaya devam etmektedir. Çin'li yetkililerin reddetmelerine rağmen Hindistan, bu ülkenin Pakistan'a nükleer silah yapımında destek vermeye devam ettiğine inanmaktadır. Ayrıca Pakistan'da Çin teknolojisi ile inşa edilen 40 mw.lık Khushab reaktörünün her yıl iki nükleer bomba yapacak kapasitede olduğu ve reaktörün ağır su desteğinin ÇHC tarafından sağlandığı ileri sürülmektedir. ÇHC'ye göre ise; Hindistan, bölgede hegemonya peşinde olmasına

⁷² Rafiq, a.g.e.

⁷³ Ali, T., The Duel, s.262

⁷⁴ Haider, a.g.e.

rağmen ekonomik kapasitesi bu hedefine yeterli olmadığı için askeri gücünü öne çıkarmaya çalışmakta, ÇHC'yi de bu hedefi engelleyecek bir düşman olarak görmekte ve ÇHC korkusunu paranoyaya dönüştürmektedir.⁷⁵

5.1.2.2.2. ÇHC ve Hindistan'ın İlişkileri Normalleştirme Gayretleri

ÇHC, Mao'nun 1976 yılındaki ölümüne kadar ülkeyi ve Tibet'i demir bir yumruk ile yönetmiş ve Hindistan'a karşı olumsuz tutumunu değiştirmemiştir.⁷⁶ Mao'dan sonra iktidara gelen Deng Xiaoping'in 1970'lerin sonlarında hayata geçirdiği ekonomik dönüşüm ÇHC'nin küresel ekonominin zirvesine yürümesine neden olan süreci de başlatmıştır.⁷⁷ * Yönetim değişimi sonrasında yumuşayan ÇHC politikaları Tibet'te ÇHC'nin elini gevşetmesiyle sonuçlanırken⁷⁸ ÇHC, Hindistan'a karşı da ılımlı bir politika izlemeyi tercih etmiştir. Bu politika değişikliği sonrasında 1976'da diplomatik ilişkiler kurulmuş ve bunu 1978'de ticari ilişkilerin başlatılması takip etmiştir.⁷⁹ 1979'da SSCB'nin Afganistan'ı işgali ÇHC-Hindistan ilişkilerinde yeni bir dönemin başlamasına neden olmuştur. Marxist teorilerin yorumu ve sınır sorunları nedeniyle çatışmalı bir ilişki yaşadığı SSCB'nin Afganistan üzerinden Güney Asya ve Hint Okyanusu jeopolitiğinde etkin olma ihtimali ÇHC'ye bu yayılmanın sınırlandırılması zorunluluğunu dayatmıştır.

SSCB tehdidinin sınırlandırılması hedefi ABD, ÇHC ve Pakistan'ı ortaklaştırırken Hindistan tarafında bu üçlü işbirliği mekanizmasının ÇHC'yi daha güçlü konuma getireceği değerlendirilmiştir. Bu durumun aralarındaki sınır sorunlarında ÇHC'nin elini güçlendireceği kaygısı Hindistan'ı ÇHC ile sınır sorunlarını çözme konusunda bir girişim başlatmaya götürmüştür. Güneye inmeyi başaran bir SSCB'nin Hindistan ile işbirliği ihtimalinden rahatsız olan ÇHC de

⁷⁵ Çelebi, a.g.e., s.95-96

⁷⁶ Pokharna, a.g.e.

⁷⁷ Umut Bekcan, “Yeni Dünya Düzeninde Rusya-Çin İlişkileri”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, **Ankara Üniversitesi**, Ankara, 2012, s.34-38

* ÇHC, 1978-1984 arası dönemde kırsal kesimin geliştirilmesine önem verirken bazı sahillerde özel ekonomik bölgeler kurmuştur. 1984-1991 yılları arasında “Planlı Pazar Ekonomisi” hedefiyle reformları kentlere ve kamuya ait sanayi tesislerine kaydırarak, sanayi ürünlerine aşamalı olarak fiyat serbestliği getirmiştir. ÇHC,1992'den sonra “Sosyalist Piyasa Ekonomisi” hedefini hayata geçirerek başarılı bir şekilde ekonomisini yeniden yapılandırmıştır. Daha sonra ÇHC Komünist Partisi Kongresi tarafından 1993 yılında “Sosyalist Piyasa Ekonomisi” olarak tanımlanan model, devletin makro seviyede kontrolü altında piyasanın temel rolünün kabulü esasına dayanmaktadır. ÇHC'nin küreselleşmeye uyum sağlamak amacıyla geçirdiği dönüşüm; sosyalist sistemin planlı ve ihtiyatlı bir şekilde piyasa mekanizmasına göre yeniden yapılandırılmasıdır.

⁷⁸ Turan, a.g.e., s.602

⁷⁹ Pekcan, a.g.e.

Hindistan'ın bu adımını memnuniyet ile karşılamıştır. Bu gelişme sonrasında ÇHC, Hindistan'ın işgal ettiği Sikkim bölgesindeki hükümranlılığını tanımış, Keşmir konusunda Pakistan'ı destekleyen tutumunu yumuşatmış ve Hindistan ile sınır sorunlarını görüşmeyi kabul etmiştir. Bu doğrultuda gelişen ilişkiler neticesinde Hindistan ve ÇHC 1984 yılında, "En Çok Kayırılan Ülke Anlaşması (Most Favoured Nation Agreement)" imzalamıştır.⁸⁰

Bu ortamda sınır sorunları masaya yatırılrsa da 1981-1987 yılları arasında yapılan görüşmelerde net bir sonuç alınamamıştır. Görüşmelerde tarafların geçmişte savaşa neden olan tezlerde ısrarı nedeniyle bir ara gerilim artmış ve Şubat 1987'de taraflar sınıra kuvvet kaydırmıştır. Hindistan Başbakanı Raciv Gandhi'nin 1988'de ÇHC'yi ziyareti sonrasında buzlar erimiş⁸¹ ve müteakiben karşılıklı birlik azaltılmasıyla ilişkiler normalleşmeye başlamıştır. Tekrar gündeme getirilen Panch Shila ilkeleri kapsamında 1988 yılında yayınlanan bir bildiri ile; sınır sorunlarının çözümü için çalışılacağı ve Hindistan'daki Tibetli mültecilerin ÇHC aleyhindeki çalışmalarına izin verilmeyeceği deklere edilmiştir. Devamında birçok alanda işbirliğini esas alan anlaşmalar yapılmış ve güven artırıcı uygulamalar hayata geçirilmiştir.⁸²

Sınır ticaretinin gelişmesi için ilave sınır kapıları konuşlandırılmış, Bombay ve Şanghay şehirlerinde karşılıklı olarak konsolosluklar açılmış, savunma konularında işbirliği planlanmış, 1993 yılında işbirliği anlaşmaları imzalanmış ve karşılıklı askeri heyet ziyaretleri yapılmıştır.⁸³ ÇHC'nin Myanmar ile askeri işbirliğini artırması ve Myanmar'ın Hindistan'ın Nicobar ve Andaman adaları yakınındaki Coco Adası'nda askeri uzmanlarını konuşlandırmasına rağmen 1994 yılı boyunca Himalayalarda karşılıklı kuvvet indirimleri devam etmiş ve ÇHC Keşmir konusunda Hint tezlerini destekleyen açıklamalar yapmıştır. 1995 yılında sınır sorunlarının çözümü ve sınır bölgelerinde karşılıklı kuvvet azaltılması konularında yeni anlaşmalar yapılmıştır. Bu yılda Tayvan'ın Yeni Delhi'de Taipei Ekonomik ve Kültürel Merkezi adlı bir kurum açması dahi ilişkilerdeki normalleşme sürecine zarar vermemiş ve 1996 yılında güven artırıcı önlemlere yönelik yeni anlaşmalar

80 Pekcan, a.g.e.

81 Prem Shankar Jha, "A shadow over the Himalayas: India's Tibet Problem", *IFRI Centre Esie*, Mayıs 2010

82 Çelebi, a.g.e, s.92-93

83 Jha, a.g.e.

yapılmıştır. Normal şartlarda ÇHC Tayvan konusunda çok hassastır; ÇHC'nin "Tek Çin" ilkesine göre Tayvan eyaleti ÇHC'nin toprağıdır. ÇHC ile diplomatik ilişki kuran bir devlet; ÇHC'nin Çin'in tek yasal hükümeti olduğunu tanımalı ve Tayvan ile diplomatik ilişki kurmamalıdır.⁸⁴

Hindistan ve Pakistan'ın 1998 yılı Mayıs ayında yaptığı karşılıklı nükleer silah denemelerinden sonra Hindistan yetkililerinin açıklamalarında, nükleer silahların Pakistan'a değil ÇHC tehdidine karşı caydırıcılık hedefiyle üretildiğinin tekrarlanması olumlu gidişi baltalamıştır.⁸⁵ Hindistan Dışişleri Bakanı Jaswant Singh, Kargil krizinin başlaması sonrasında, Haziran 1999'da ÇHC'yi ziyaret etmiş ve ÇHC'yi tehdit olarak görmediklerini vurgulayarak ilişkileri düzeltmeye çalışmıştır. İki ülke bu dönemde ekonomik ilişkileri de geliştirmeye gayret etmiştir. Bu çabaların sonrasında Hindistan, 2003 yılında Tibet'in ÇHC'nin bir parçası olduğunu, ÇHC ise 2004 yılında Sikkim'in Hindistan toprağı olduğunu resmen kabul etmiştir. Karşılıklı olarak canlandırılan ekonomik ilişkilerde Hindistan ÇHC'ye genelde hammadde veya tarım ürünü satarken, mamul madde alarak, dolaylı yoldan ÇHC endüstrisinin gelişmesine katkı sağlamıştır.⁸⁶ İki ülke ticari ilişkilerinde ÇHC'nin daha kazançlı olduğu ve ticaret fazlası verdiği görülmüştür.⁸⁷

11 Nisan 2005'de ÇHC ve Hindistan, "Stratejik Diyalog" ilişkisi başlattıklarını açıklamış⁸⁸ ve 2006 yılını "Çin-Hindistan Dostluk Yılı" ilan etmiştir. Dostluk ilişkilerinin geliştirilmesi için yapılan faaliyetler kapsamında 2006 yılında da sınır görüşmelerine devam edilmiştir.⁸⁹ ÇHC'nin, Tibet'i Hindistan'ın Sikkim Bölgesine bağlayan tarihi İpek Yolu üzerindeki Nathu La Geçidindeki sınır kapısını 6 Temmuz 2006 tarihinde karşılıklı ticaret için açması bu olumlu havayı ileriye taşımaya yönelik bir adım teşkil etmiştir.⁹⁰ ÇHC Devlet Başkanı Hu Cinto'nun dostluk yılı nedeniyle Aralık 2006'da Hindistan'ı ziyaretinde ÇHC Hindistan Büyükelçisi'nin, ÇHC'nin Hindistan'ın Arunaçal Pradeş Eyaleti ile olan sınırına yönelik hak iddialarını

84 Edward Friedman, "China's Ambitions, America's Interests, Taiwan's Destiny, and Asia's Future," *Asian Survey*, Vol. 53, No. 2 (March/April 2013), pp. 225-244, **JSTOR**, Accessed: 31-07-2017 10:08

85 Çelebi, a.g.e., s.93-94

86 Özdamar, Hindistan'ın Önemi, s.29

87 Pekcan, a.g.e.

88 Özdamar, Hindistan'ın Önemi, s.29

89 Arijit Mazumdar, "Centrality of Tibet" *Economic and Political Weekly*, Vol. 41, No. 41 (Oct. 14-20, 2006), pp. 4324-4325, **JSTOR**, Accessed: 15-02-2018 20:05

90 Çelebi, a.g.e., s.94-95

gündeme getirmesi güvensizlik ruhunu tekrar canlandırmıştır. Bundan sonraki üç yıl boyunca, bu eyalet bölgesinde karşılıklı birlik artırmaları ve güç gösterileri nedeniyle gerilimli bir hava oluşmuştur.⁹¹ Bütün normalleştirme gayretlerine rağmen iki ülkenin ilişkilerini daha ileriye taşımak için attığı adımlar gözle görülür bir iyileşme ile sonuçlanmamış ve iki ülke ilişkileri, küresel gelişmelerinin de katkısıyla, karşılıklı güvensizlik ve rekabet havasından çıkamamıştır.

5.1.2.2.3.İki Ülke İlişkilerinin Rekabet Zeminine Oturması

ÇHC ve Hindistan arasındaki ilişki 1962 savaşıdan sonra daha çok psikolojik faktörlerden etkilenmiştir. Bu savaşta yaşanan şok yenilginin artçı sarsıntıları Hint halkının zihnini sarsmaya devam etmiş ve 1964 yılında ÇHC'nin nükleer silah denemesinin başarılı olmasıyla, ÇHC'ye karşı oluşan güvensizlik algısı yükselişe geçmiştir. ÇHC'nin, Pakistan ile 1963'de imzaladığı sınır anlaşması ile tartışmalı Keşmir topraklarından bir kısmını alması ve sonrasında 1965 Hindistan-Pakistan Savaşında Pakistan'a verdiği destek kapsamında Sikkim sınırına birlik kaydırması ise ÇHC'ye karşı gelişen kaygıların zirve yapmasıyla sonuçlanmıştır.⁹² Bu dönemde ÇHC'nin Hindistan'ın Kuzeydoğu eyaletlerindeki ayrılıkçı hareketleri desteklediğine dair istihbarat bilgileri de bu algıyı körüklemiş ve Hindistan bu jeopolitik sıkışmadan Doğu Pakistan'ı kopartarak çıkmayı hedeflemiştir. Bu arada Hindistan, ÇHC'ye karşı caydırıcılık sağlamak için nükleer silah çalışmalarını hızlandırırken silahlanma gayretlerini de artırmıştır.

Bundan sonra konjonktürel gelişmelerin katkısıyla oluşan Hindistan-SSCB örtülü ittifakı ile ÇHC-Pakistan ittifakı, ABD ile SSCB'nin Bölgedeki jeopolitik adımlarından dönemsel olarak etkilense de temel mantığını yitirmemiş ve SSCB yıkılana kadar bu mihverde devam etmiştir. SSCB'nin yıkılması Bölge denklemlerinin yeniden kurulmasına neden olurken, Hindistan ve ÇHC'nin ikili ilişkileri geliştirme maksadıyla attığı adımlar çözüm üretmekten uzak kalmıştır. Hindistan ve ÇHC'nin karşılıklı güvensizlik algısı, Pakistan ve Hindistan'ın karşılıklı güvensizlik algısı ile birleşince daha da büyümüş; 20. asrın yükselen iki önemli

⁹¹ Jha, a.g.e.

⁹² Pringsheim, a.g.e.

gücünün bölgesel ve küresel çıkarlarının çatışmasıyla harmanlanmış ve rekabet zeminine oturmuştur.

ABD'nin küresel rakip olma potansiyeli ortaya çıkan ÇHC'yi dengeleme hedefinde ortaklaşabileceği Hindistan'ı destekleme politikası da iki yükselen yıldızın rekabet alanlarının genişlemesine yaramıştır. Bu dönemde ÇHC'nin hızlı yükselişi ve Hindistan'ın arka bahçesi olarak gördüğü Hint Okyanusu coğrafyasında etkinliğini artırması Hint stratejik aklının bilinçaltındaki ÇHC kaygısını canlandırmıştır. Bu gelişmeler sonrasında yeni asır, Hindistan-ÇHC rekabetinin Batı Pasifik Bölgesinde belirginleştiği bir dönem olmuş ve ABD'nin tek kutupluluğuna karşı çıkan RF'nin ÇHC yanında saf tutmasıyla bu rekabet netleşmeye başlamıştır.⁹³

ÇHC'nin, Tayvan'a egemen olmak, Güney Çin Denizi'nde kontrolü sağlamak, askeri gücünü modernize etmek, Japonya'yı kontrol altında tutmak ve ABD'nin bölgedeki etkinliğini sınırlandırmak gibi bilinen stratejik hedeflerindeki başarısını ekonomik, askeri ve teknolojik alanlardaki gelişmeler ile ilerletmesi, ÇHC politikalarının bölgesel ölçekten küresel hedeflere kaydığını ortaya çıkarmıştır. ÇHC'nin hedef büyüttüğü gerçeği Bölge ülkelerinde, ÇHC'nin "Tarihi Orta Krallık" dönemini canlandırmaya çalıştığına dair kaygılar uyandırırken⁹⁴ ABD'nin ilgi alanının da Asya-Pasifik Bölgesine kaymasına neden olmuştur. ABD yeni binyılda ÇHC'nin küresel etkinliğini sınırlama hedefine yönelirken bu yaklaşım özellikle Başkan Obama döneminde (2008-2016) hayata geçirilen politikalar ile somutlaşmıştır.

ÇHC'nin ABD hegemonyasına; ŞiÖ'nün kuruluşu, İnci Dizisi Stratejisi ve OBOR⁹⁵ gibi politikalarla cevap vermesi ise Bölgenin küresel mücadelenin önemli bir alanı haline gelmesine katkı yapmıştır. Bu dönemde ABD'nin Afganistan ve Irak'a yaptığı askeri müdahaleler, renkli devrimler, Uygur Sorununun canlanması, Sudan'ın bölünmesi, Aden Körfezi'nde güçlenen Korsanlık Sorunu ve Yemen'de yaşanan gelişmeler bu çerçevede yapılan mücadelenin yansımaları olarak görünürlük kazanmıştır. Hindistan'ın, ÇHC'yi dengeleme hedefi kapsamında hayata geçirmeye çalıştığı "Doğuya Bakış (Look East)" terimi ile başlayıp sonra "Doğuda Aktif Olma

93 Maria Bastos, "The Indian Ocean and the Rise of a Multi-polar World Order: The Role of China and India", Policy Perspectives, Vol. 11, No. 2 (2014), pp. 17-28, JSTOR, Accessed: 09-02-2018 12:44

94, Mehmet SamiDenker, 2000'li Yıllarda Asya-Pasifik Bölgesinin Güvenliği, ASAM Yayınları, Ankara ,2 000, s.79-81

95 Mukul Sanwal, "China's One-Road-One Belt Initiative: A New Model of Global Governance", Institute of Defence Studies and Analyses, 29Eylül 2016, (Çevrimiçi), http://idsa.in/idsacomments/china-one-road-one-belt-initiative_msanwal_290916, 29 Eylül 2016

(Act East)” olarak adlandırdığı stratejisi de bu rekabeti beslemiştir.⁹⁶ ÇHC, bu bağlamda, Hindistan’ın doğu ve güneyindeki komşularını kontrol altına almaya yönelik adımlar atmıştır.⁹⁷

ÇHC, ülkeye petrol transferini güvence altına almak için Andaman Denizi, Güney Çin Denizi, Malakka Boğazı, Hürmüz Boğazı ve Hint Okyanusu’nda donanma bulundurmakta ve bu gemileri için Kamboçya ve Pakistan limanlarından lojistik destek almaktadır. ÇHC bu hattaki enerji güvenliğini temin için 1990’larda “İnci Dizisi Stratejisi”ni hayata geçirmiştir. İnci Dizisi; ÇHC’nin enerji güvenliğini sağlamayı hedeflediği bölgelerin bütünleştiği ulaşım güzergâhıdır. Bu hat üzerindeki kritik noktalar bir inci tanesi olarak tanımlanmakta ve bu inci tanelerinin birbirine bağlandığı hat, bu güzergâhı tamamlamaktadır. Tayvan’dan Hürmüz Boğazı ve Doğu Afrika’ya kadar uzanan bu hattın en önemli noktaları Malakka Boğazı, Myanmar, Bangladeş’te Chittagong Limanı, Sri Lanka’da Hambantota Limanı, Maldivler, Pakistan’da Gwadar Limanı, Hürmüz Boğazı ve Aden Körfezidir.⁹⁸ ÇHC, İnci Dizisi Stratejisini daha sonra OBOR projesine dâhil etmiştir.

Harita-24: ÇHC’nin İnci Dizisi Strateji ve Bağlantı Noktaları

96 Atagenc, a.g.e.

97 Bastos, a.g.e.

98 Atagenc, a.g.e.

ÇHC ile Hindistan rekabetindeki önemli alanlarının başında enerji konusu gelmektedir. Dünyanın ikinci petrol tüketicisi olan ÇHC ile dördüncü petrol tüketicisi olan Hindistan'ın bu alandaki rekabeti, Hint Okyanusu çevresinde; Orta Doğu, Orta Asya ve Afrika'nın hidrokarbon kaynaklarına ulaşım ile elde edilen kaynakların güvenli ve sürekli transferinin garantiye alınması hedefi kapsamında yürütülmektedir.

Harita-25: Hint Okyanusundaki Enerji Güvenliği Mücadele Sahası

Hint Okyanusu aynı zamanda bu iki yükselen ülke için enerji güvenliğinin yanı sıra doğal kaynakların aranması ve deniz madenciliği gibi konular nedeniyle de rekabet alanı oluşturmaktadır.⁹⁹ Hindistan bu bölgedeki deniz trafiğini Nicobar ve

⁹⁹ Kalkan, a.g.e. s.4-1 - 4- 2

Andaman adalarına kurduğu radar sistemleriyle takip etmektedir.¹⁰⁰ ÇHC'nin, Pakistan ve Myanmar'daki üs kazanımlarına ilaveten Sri Lanka'nın Kolombo Limanında denizaltılarını üslendirme imtiyazı elde etmesi¹⁰¹ Hindistan'da "çevrelendikleri" algısı yaratmaktadır. ÇHC de Hindistan'ın, RF'nin Sahalin Bölgesi'nden yaptığı petrol nakliyatının güvenliği için Vietnam, Tayvan ve Okinawa/Japonya'da askeri gemi bulundurma girişimlerine dikkat çekmektedir.¹⁰²

Hindistan, Hint Okyanusu'nu hayat alanı olarak görürken ÇHC'yi bu alanın dışında tutmak istemektedir. Hint Okyanusu'ndaki en güçlü donanmaya sahip ülke olan Hindistan donanmasını, uçak gemileri ve nükleer denizaltılar ile takviye ederek Hint Okyanusu'nda deniz hâkimiyetini sağlamayı ve bir amfibik güç ile deniz aşırı alanlara askeri birlik transferi sağlayacak kapasiteye ulaşmayı hedeflemektedir.¹⁰³ Hindistan, savaş uçağı, silahlı helikopter, tank, İHA, balistik füze ve seyir füzeleri, hava savunma sistemleri, elektronik keşif ve izleme sistemleri gibi harp silah ve araçlarını kendi imkânları ile üretmeye; kısa vadede kendisinin üretemeyeceklerini ise RF, İsrail, ABD ve Fransa gibi ülkelerden tedarik etmeye çalışmaktadır.¹⁰⁴ Hindistan, bölgedeki deniz trafiğinin kontrolünde etkili olmak maksadıyla, Nicobar ve Andaman adalarında Güneydoğu Asya Komutanlığı ve bir üs kurmanın yanında Pakistan'ın Gwadar limanında üslenen ÇHC'nin kazandığı avantajı dengeleme kapsamında Karnataka Eyaletinde Karwar Deniz Üssünü inşa etmiştir. Milyarlarca dolar harcanarak inşa edilen bu üste hava unsurları ve füze rampalarını da konuşlandıran Hindistan nükleer denizaltı ve uçak gemisi sayısını artırmayı da hedeflemektedir. Hint Okyanusu'nda sürekli olarak bir filo bulunduran ABD'nin çıkarlarının Hint hedefleri ile örtüşmesi de¹⁰⁵ Hindistan'ı bu doğrultuda cesaretlendirmektedir.

ÇHC öncelikle, Hindistan'ın Hint Okyanusu'ndaki adımlarını boşa çıkarmak için Bangladeş ve Myanmar'da kazandığı üs imkânlarına Sri Lanka ve Maldiv Adalarını da dâhil etmeye çalışmaktadır. Hindistan da bu adımlara Tayvan, Vietnam ve Japonya ile geliştirdiği ilişkiler ile cevap verirken ÇHC'nin egemenlik alanı ilan

100Özdamar, Hindistan'ın Önemi, s.22

101 Pekcan, a.g.e.

102 Çelebi, a.g.e, s.97-98

103 Ladwig III, a.g.e.

104 Çelebi, a.g.e, s.68

105 Özdamar, Hindistan'ın Önemi, s.25

ettiği Güney Çin Denizi'nde Vietnam ile ortak petrol aramakta ve askeri işbirliği yapmaktadır.¹⁰⁶ Hindistan, ÇHC'nin adım attığı dünyanın her yerine nüfuz etmeye ve ÇHC'nin etkinliğini azaltmaya gayret ederken ÇHC çevrelemesini de engellemeyi hedeflemektedir.¹⁰⁷ Hindistan, eski dostu RF ile de uyumlu bir ilişki yürütmeye çalışmaktadır. Hindistan'ın RF'den beklentisi, kendisine karşı oluşan ÇHC-Pakistan ittifakına dâhil olmamasıdır.

ÇHC-RF işbirliğinin yarattığı sinerjiyi dengelemek için Hindistan'ı ittifak kapsamına alan ABD, Hint Okyanusu'nda Hindistan'a destek verirken, Japonya ile 1996 yılında yaptığı güvenlik ittifakına Kore Cumhuriyeti, Avustralya-Yeni Zelanda gibi müttefiklerini de dâhil ederek Asya-Pasifik denklemlerini yeniden kurgulamaya gayret etmektedir.¹⁰⁸ ABD'nin de desteklemesiyle Hindistan ile Japonya Batı Pasifik'te ittifak ilişkisini geliştirmektedir.¹⁰⁹ Hindistan'da Japonya'ya yönelik sempati 20. asrın başlarına dayanır. Japon modernleşme hareketinin başarısı Hint milliyetçi hareketine güç ve ilham vermiştir.¹¹⁰ Hindistan, II. Dünya Savaşı sonrasında ABD'nin Japonya ile yaptığı anlaşmayı imzalamamanın yanı sıra Japonya'nın ödeyeceği tazminattan feragat etmiş ve 1952 yılında iki ülke arasında diplomatik ilişki başlatılmıştır. Hindistan ile Japonya arasındaki ilişki zamanla bir ittifak ilişkisine doğru evrilmiş ve Japonya Hindistan'ın güvenilir bir dostu olmuştur.¹¹¹ Hindistan'ın kalabalık nüfusu, ucuz iş gücü ve zengin doğal kaynaklarına sağlanan Japon sermaye ve teknoloji desteği, bilişim teknolojisindeki ortak gelişme ile birleşince ekonomik işbirliği zemini kendiliğinden oluşmuştur. ÇHC politikalarının iki ülkeyi de tehdit eden bir görünüm kazanması bu işbirliği ortamına güvenlik kaygılarını da eklemiş ve iki ülkeyi doğal müttefik konumuna taşımıştır. İki ülke 2005 yılında strejik ortaklık bağını dünyaya deklere etmiştir.¹¹²

Japon sanayisi için gereken hidrokarbon kaynaklı enerjinin büyük oranda Ortadoğu'dan sağlanması da iki ülkeyi çıkar birliğine itmektir. Hindistan'ın ilgi sahası içindeki Hürmüz Boğazı ile Malakka Boğazı arasındaki deniz trafiğinin

¹⁰⁶ Pekcan, a.g.e.

¹⁰⁷ Arı, a.g.e, s.179

¹⁰⁸ Denker, a.g.e, s.34-37

¹⁰⁹ Atagenç, a.g.e.

¹¹⁰ Tagore, a.g.e, s.13-23 ve Desai, a.g.e, s.307

¹¹¹ Narayanan, a.g.e, s.117-118

¹¹² Mohan, Hindistan'ın Yeni Dış Politika Stratejisi, s.54

güvenliği ve işlerliği Japonya için de hayati öneme haizdir. Bu noktada ortak rakibin ÇHC olarak öne çıkması ve iki ülkenin de ticaretinde çok önemli bir yer tutan Malakka Boğazı-Güney Çin Denizi güzergâhını tekeline almaya çalışması da iki ülkeyi ortak bir zeminde buluşturmaktadır.¹¹³ Hindistan, ÇHC'yi kontrol altında tutulması gereken potansiyel bir tehdit olarak görürken, Japonya da güçlü bir ÇHC'nin ülke çıkarlarına tehdit olacağına farkındadır. Bu noktada Japonya, ABD ile koordineli olarak, ÇHC'yi Hindistan ile dengelemeyi hedeflemektedir. Hindistan ve Japonya gerek bölgesel işbirliği mekanizmaları gerekse küresel örgütlerde birbirini desteklemektedir.¹¹⁴

Hindistan ile ÇHC bölgesel ve küresel organizasyonlarda da yoğun bir rekabet içine girmiş durumdadır.¹¹⁵ Kurulmasında liderlik yaptığı SAARC içinde, Pakistan, Nepal ve Bangladeş'ten oluşan bir grubun kendisine karşı işbirliği yapmasında ÇHC rolünün olduğunu düşünen Hindistan, ÇHC'nin bu örgüte gözlemci olarak katılımını ve etkinlik kazanmasını önlemeye çalışmaktadır.¹¹⁶ CHC de benzer şekilde Hindistan'ın Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN) ve Doğu Asya örgütlerinde yer edinmesi ve etkinlik kazanmasını engellemeye önem vermektedir.¹¹⁷ ASEAN, Hindistan'ın kendi sınırlarının doğusundaki coğrafyada etkin olarak ÇHC ilerleyişini durdurmak için hayata geçirdiği Doğu'da Aktif Olma (Look East ve Act East) stratejisinin önemli bir zeminidir.¹¹⁸

Hindistan, meşru bir nükleer güç haline gelerek Nükleer Malzeme Üreticileri Grubu (NSG) ile Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA) üyesi olmayı planlamaktadır. Hindistan böylece nükleer güç sahibi ülkelerin tamamının BMGK daimi üyesi olmalarının verdiği statüye de sahip olmak istemektedir.¹¹⁹ BMGK'nın, büyük medeniyetlerin ve tüm dünya coğrafyasının temsil edildiği bir yapıya kavuşturulması; kendilerinin de bu yapının çatısında olması Hindistan'ın milli hedefi haline gelmiştir. Hindistan bu hedefine ulaşmak için yumuşak gücünü ustaca

¹¹³ Pekcan, a.g.e.

¹¹⁴ Çelebi, a.g.e, s.136-140

¹¹⁵ Bastos, a.g.e.

¹¹⁶ Çelebi, a.g.e, s.96

¹¹⁷ Biren Nanda, "India and ASEAN @ 25", **Delhi Policy Group**, Vol. III, Issue 3, 22 Şubat 2018

¹¹⁸ Atagenç, a.g.e.

¹¹⁹ Perkovich, a.g.e., s.48-50

kullanmaktadır. Hindistan'ın bu hedefleri ABD tarafından olumlu karşılanırken ÇHC engeline takılmaktadır.¹²⁰

Neticede ÇHC'nin Nepal, Bangladeş, Maldiv Adaları ve Sri Lanka gibi bölge ülkelerine ekonomik ve askeri vasıtalarla nüfuz etmesi Hindistan'ın bölgedeki nüfuzunu sarstığı gibi, arka bahçesi olarak gördüğü yerde çevrelenmiş hissetmesine neden olmaktadır.¹²¹ Hindistan, ÇHC çevrelemesinin önüne geçmek için Pakistan dışında kalan bütün komşuları ile ilişkilerini geliştirmeye ve ÇHC'nin rol çalmasını engellemeye çalışmaktadır. İki büyük gücün rekabeti Hindistan'ın komşuları ile sınırlı kalmamakta; bu rekabet alanı, iki ülkenin de sürekli büyüyen nüfus ve ekonomilerinin yeni alanlara ihtiyaç duymasına ve küresel gelişmelere paralel olarak sürekli büyümektedir.¹²²

5.1.2.3. Hindistan'ın Komşuları ile İlişkilerinde ÇHC Rekabetinin Rolü

ÇHC, tarihi olarak kendi toprağı olarak gördüğü Tibet'i kendisine bağladıktan sonra Nepal üzerinde etkin olmaya çalışmıştır. Hinduizmi resmi olarak sahiplenmesi, İki ülke halkının etno-kültürel yakınlığı ve Nepal'in dünya ile irtibatının Hindistan üzerinden sağlanması gibi nedenlerle Hindistan da Nepal'e özel ilgi göstermiş ve bu ülke üzerinde belirleyici role sahip olmuştur.¹²³ Hindistan'ın Nepal ekonomisi üzerindeki etkisinin artmasından sonra 1973-1975 yıllarında Sikkim bölgesini ülkesine katması ÇHC ile yeni bir gerilim alanı yaratırken¹²⁴ Nepal'i de endişelendirmiş ve ÇHC'yi denge unsuru olarak görmesine neden olmuştur. Soğuk Savaş sürecinde SSCB, ÇHC ve Hindistan arasında dengeli birsiyaset izlemeye çalışan Nepal, Soğuk Savaş sonrasında Hindistan'ın daha fazla etkisine maruz kalmıştır. 1990 yılında Nepal'in kansız bir devrim sonucunda monarşiden çok partili hayata geçmesi, Nepal-Hindistan ilişkilerine olumlu yansımıştır. 1996'da Maoist Nepal Komünist Partisinin başlattığı ayaklanma hareketi ülkenin uzun yıllar

120 Subhash Kapila, "China's India-Containment Policy Fully Manifested at NSG Seoul Meeting", *South Asia Analyses Group*, 25 Haziran 2016, (Çevrimiçi), <http://www.southasiaanalysis.org/node/2015>, 25 Haziran 2016

121 Çelebi, a.g.e, s.96-97

122 Bastos, a.g.e.

123. Patterson, a.g.e.

124 Arif, a.g.e.

istikrarsızlaşmasına neden olmanın¹²⁵ yanında ÇHC'nin ağırlığının artmasına ve Hindistan karşıtlığının da güçlenmesine neden olmuştur.¹²⁶

Eski İngiliz Hindistan'ı toprağı olan Butan ile Hindistan arasında, 8 Ağustos 1949 tarihinde imzalanan Dostluk Anlaşması uyarınca Hindistan bu ülkeye dış politika konularında danışmanlık yapma görevi üstlenmiştir. Hindistan, Butan'ın bağımsızlığına ve farklı Budizm anlayışına saygı göstermiş ve ÇHC ile ilişki kurmasına da ses çıkarmamıştır.¹²⁷ Hindistan-Butan ilişkilerinde, Hindistan'ın güvenlik, Butan'ın ise ekonomik bakışı etkili olmuştur.¹²⁸ Hindistan, Butan'ın kalkınmasına ve ekonomisine destek verirken bu tecrit edilmiş ülkenin tek ticari ortağı konumuna gelmiş ve Butan vatandaşlarına özel imtiyaz tanımıştır. İki ülke ilişkileri genelde olumlu bir seyir izlerken, Hindistan'ın Sikkim'a el koyması, Butan'ı tedirgin etmiş ve BM'ye üye olmasına neden olmuştur. Butan'ın güneyindeki ormanlık bölgede üslenen ayrılıkçı Hint militanlarının Hindistan'da eylem yapmasının Hindistan'a verdiği rahatsızlık Butan Ordusu'nun bölgeyi temizlemesi ile aşılmıştır. Hindistan Butan'ın Hindistan'a karşı ÇHC kartını oynamaya çalışmamasından ve uluslararası platformlarda Hindistan'ı desteklemesinden memnundur. Butan, Hindistan'ın müşterek kara sınırı olduğu halde sorun yaşamadığı tek ülkedir.¹²⁹

Hindistan'ın Bangladeş'in bağımsızlığını kazanmasındaki rolüne rağmen iki ülke ilişkileri sorunlu alanlar barındırmaktadır. Bangladeş, Hindistan'ın ev sahipliği yaptığı sınır aşan su kaynaklarındaki hegemonik yaklaşımından rahatsızdır. Hindistan ise, Bangladeş'in ülkede mevcut Bengalli göçmenlere yenilerinin eklenmesinde kayıtsız ve Hintli terör örgütlerinin Bangladeş topraklarında üslenmesinde yetersiz kaldığını düşünmektedir. Hindistan, Pakistan'dan kopartılmasına destek vererek jeopolitik rahatlama sağladığını düşündüğü Bangladeş'i kazanmak için sınır sorunları ve sınırı aşan suların paylaşımı konusunda olumlu adımlar atmasına ve ekonomik destek vermesine rağmen, Bangladeş'in ÇHC ve Pakistan ile gelişen ilişkilerinden de rahatsızdır. Hindistan, Bengal Körfezi'nde inisiyatifi elde bulundurmak için hayata geçirdiği, Çok Alanlı Teknik ve Ekonomik İşbirliği için Bengal Körfezi Girişimi (BIMSTEC) projesi içinde

125 Türkan Hançer, "Nepal: Gelenek ile Modernizmin Çatışması", *Dünya Çatışma Bölgeleri*, der. Kemal İnat v.d., s.591-596

126 Çelebi, a.g.e, s.82-85

127 Patterson, a.g.e.

128 A.K .Bardalai, "Doklam and the Indo-China Boundary", *Journal of Defence Studies*, Vol. 12, No. 1, January–March 2018, s.5–13

129 Çelebi, a.g.e, s.85-88

Bengladeş ile işbirliği yapmaya çalışmaktadır. Hindistan ile ÇHC, son yıllarda Bangladeş'i kendi yanına çekme hedefi kapsamında ciddi bir rekabet içine girmiştir.¹³⁰ ÇHC'nin, askeri gemilerinin Bangladeş'in Chittagong Limanı'ndan yararlanması için anlaşma yapması, Myanmar üzerinden Bangladeş'e bir otoyol bağlantısı projesi başlatması, ülkenin zengin doğal gaz yatakları üzerinde imtiyazlar sağlaması ve Bangladeş'in en önemli silah tedarikçisi haline gelmesi Hindistan'ı alarma geçirmiştir.¹³¹

İngiliz Hindistan'ının bir parçası olan ve 4 Ocak 1948 tarihinde İngiltere'den bağımsızlığını kazanan Myanmar (Burma/Birmanya) Hindistan ve ÇHC'nin komşusu ve Bengal Körfezinde kıyısı olması itibarıyla iki ülke arasındaki rekabette önemli bir yere sahiptir.¹³² ÇHC, Myanmar'ı ekonomik ve askeri anlamda kontrolüne almış durumdadır.¹³³ ÇHC, Myanmar'ın Coco Adaları yakınındaki Ramlee ve Victoria adalarında gözetleme ve dinleme tesisleri kurarak Hindistan Donanmasını takip etme imkânına kavuşmuştur.¹³⁴ 1962 yılında Myanmar'daki askeri darbe ile yönetim değişene kadar iyi yürüyen Hindistan-Myanmar ilişkileri darbe sonrasında bir durgunluk yaşamıştır. ÇHC'nin bu ülkede artan ağırlığı ve Myanmar topraklarında üslenen Hintli ayrılıkçı grupların Hindistan'ın kuzeydoğu eyaletlerinde terör eylemleri düzenlemesi ile uyuşturucu kaçakçılığını organize etmesi Hindistan'ı, Myanmar ile ilişkilerini düzeltmeye zorlamıştır.

Hindistan, Doğuya Bakış Stratejisinin önemli bir köprüsü olan Myanmar'da etkinlik kazanmak için 1993 yılında harekete geçmiştir. Hindistan'ın, Myanmar'da 1989 yılından beri ev hapsinde tutulan muhalefet lideri Daw Aung San Suu Kyi'ye 1995 yılında Jawaharlal Nehru Barış Ödülünü vermesi iki ülke ilişkilerinde sarsıntıya neden olsa da Hindistan 1998 yılında yeni adımlar atarak ilişkileri toparlamıştır. Hindistan'ın ülkesine yönelik tehditlere karşı tedbir alması yönünde Myanmar'a uyguladığı baskı politikası sonuç vermiş¹³⁵ ve Ocak 2006'da iki ülke, Myanmar'da üslenen Hintli ayrılıkçı örgütlere yönelik ortak bir operasyon düzenlemiştir. Hindistan, Myanmar'a yönelik adımlarını ileriye taşıyarak, ekonomi öncelikli olmak üzere,

¹³⁰ Özdamar, Hindistan'ın Önemi, s 32

¹³¹ Çelebi, a.g.e, s.88-91

¹³² Russell H. Fifield, "New States in the Indian Realm", The American Journal of International Law, Vol. 46, No. 3 (Jul., 1952), pp. 450-463, **JSTOR**, Accessed: 05-11-2016 12:53

¹³³ Saez, a.g.e.

¹³⁴ Çelebi, a.g.e, s.99-102

¹³⁵ Ladwig III, a.g..e.

birçok alanda işbirliği anlaşması yapmış ve Myanmar'ın doğal gaz rezervlerinden de faydalanmak istemiştir.¹³⁶ Hindistan, ÇHC'nin Myanmar üzerinde savunma alanında kurduğu nüfuzu kırmayı ve ülkenin ÇHC'ye bağımlılığını azaltmayı hedeflemektedir.¹³⁷

Sri Lanka Hindistan için coğrafi olduğu kadar sosyo-kültürel ve tarihi geçmiş bakımından da yakın bir ülkedir.¹³⁸ Sri Lanka'da yaşayan Tamil azınlık ile Hindistan'ın güney bölgelerinde yaşayan Tamiller aynı etnik kökenden gelir.¹³⁹ Sri Lanka, İngiltere'nin bölgeden çekilmesinden sonra ülke güvenliğinin garantisi olarak Hindistan'ı görmüş ve iki ülke ilişkilerinde sorun yaşanmamıştır. Soğuk Savaş yıllarında küresel aktörlerin bölgede etkinlik kazanma gayretlerini denge içinde yürütmeyi başaran Hindistan'ın bağlantısızlık politikası ile güvenlik kaygılarını dikkate almak zorunda kalan Sri Lanka, ABD'nin Trincomalee Limanını kullanma taleplerini kabul etmemiştir.¹⁴⁰

Sri Lanka'da nüfusun yüzde yetmişdördünü oluşturan ve genellikle Budist olan Sinhalalar ile nüfusun yüzde yirmisini oluşturan ve genellikle Hindu olan Tamiller arasındaki ayrışma 1983 yılında tırmanışa geçmiş ve bir şiddet dalgasına yakalanmıştır.¹⁴¹ Tamiller'in Hindistan'ın güneyindeki Tamil Nadu Eyaletinde yaşayan Tamillerden destek almasına başlangıçta sessiz kalan ve ayrılıkçı Tamillere destek sağladığına yönelik iddialarla gündeme gelen Hindistan, olayların iç savaşa evrilmesi üzerine 1987 yılında Sri Lanka hava sahasını ihlal ederek Jafna'da sıkışmış Tamil toplumuna havadan yardım malzemesi atmıştır. Müteakiben Sri Lanka Hükümeti'ne baskı yaparak, Hükümet ile Tamiller arasında arabuluculuk rolü üstlenmeyi kabul ettirmiştir.¹⁴² Hindistan'ın ısrarı sonucunda, 29 Temmuz 1987'de, Hindistan ile Sri Lanka arasında yapılan anlaşma ile adada bir Hint Barış Gücü (IPKF) konuşlandırılması kararlaştırılmıştır. Anlaşmada, dış güçlerin Sri Lanka limanları ve haberleşme istasyonlarından yararlanması da yasaklanmıştır. Hindistan'ın bu konuyu anlaşmaya dâhil etme nedeni ABD'nin Trincomalee Limanını

136 Özdamar, Hindistan'ın Önemi, s.32

137 Saez, a.g.e.

138 Fifiield, a.g.e.

139 Senem Kurt, "Sri Lanka:Etnik Şiddet ve İç Savaş", **Dünya Çatışma Bölgeleri**, der. Kemal İnat v.d., s.624-628

140 Övgü Kalkan Küçüksoğak, "Hindistan'ın Sri Lanka'daki Tamil Etnik Grubunun Siyasallaşması Sürecine Yönelik Yaklaşımının Bölgesel Güç Rolü Kapsamında İncelenmesi", **Güvenlik Stratejileri**, Yıl: 9, Sayı: 17

141 Kurt, a.g.e., s.623

142 Ladwig III, a.g..e.

kullanmada imtiyaz taleplerinin devam etmesi ve Amerika'nın Sesi (VoA) radyosunun ada üzerindeki istasyonu vasıtasıyla yaptığı yayınlardır.¹⁴³

Adada konuşlanan Hint Barış Gücü ayrılıkçı Tamil Elam Özgürlük Kaplanları (LTTE) Örgütü'nden silahlarını teslim alamamış ve direnen örgüt Hint askerlerine de saldırmıştır. Hint Barış Gücünün başarısız kalması üzerine Sri Lanka 1989 yılında Hindistan'dan askerlerini çekmesini istemiştir. İki ülke arasında krize neden olan bu talebe uyulmuş ve Mart 1990 ayında adada Hint askeri kalmamıştır.¹⁴⁴ Mayıs 1991'de Hindistan Başbakanı Rajiv Gandhi'nin bir Tamil militan tarafından öldürülmesiyle Tamil Nadu Eyaletinde üslenen Tamil Kaplanları ile Hindistan Hükümeti karşı karşıya gelmiş¹⁴⁵ ve Hindistan Hükümeti Tamil Kaplanlarına verdiği desteği kesmiştir. Sri Lanka'da 2005 yılında yaşanan Tsunami felaketi sonrasında Hindistan'ın Sri Lanka'ya yardım etmesi ilişkilerin normalleşmesine katkı yapmıştır. 2007 yılında Sri Lanka Hükümeti'nin, adanın batı sahillerinde bir Hint devlet şirketine petrol ve doğal gaz arama ve üretme imtiyazı vermesinden sonra ilişkiler düzelmeye başlamıştır.¹⁴⁶ Hindistan'ın hegemonik tavrından vazgeçmesi bu ilişkinin kurulmasında önemli olmuştur.¹⁴⁷ Ancak Hindistan, bütün gayretlerine rağmen ÇHC'nin Sri Lanka'nın Colombo ve Hamborta Limanlarına yatırım yaparak imtiyaz hakları elde etmesine ve Çin denizaltıları ile savaş gemilerinin bu limanlardan faydalanmasına engel olamamıştır.¹⁴⁸

Maldiv Adaları'nın bağımsızlığını kazandığı 1965 yılından sonra Hindistan, Maldiv Adaları ile kurduğu iyi ilişkileri ekonomik, teknik ve siyasi destek vererek devam ettirmiştir. 1988 yılında bir grup paralı askerin Maldivler'in başkenti Male'yi ve Cumhurbaşkanı'nı kuşattığı saldırıda Hindistan, asker ve savaş gemisi göndererek işgalcileri etkisiz hale getirmiş ve rejimi kurtarmıştır. Hindistan'ın bu yardımıdan sonra ikili ilişkiler daha da gelişmiştir. Hindistan, Maldiv Adaları ile arasındaki ilişkilerde hegemonik bir tavır takınmamış; saygılı davranmış ve bundan kazançlı çıkmıştır.¹⁴⁹ Hindistan, ÇHC'nin Maldivler'de yaptığı yardımlar ile yaptığı anlaşmalar

143 Kalkan, a.g.e. s. 4-18 - 4-19

144 Çelebi, a.g.e., s.103-104

145 Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.277-279

146 Çelebi, a.g.e, s.104

147 Mohan, Hindistan'ın Yeni Dış Politika Stratejisi., s.54-55

148 Smruti S. Pattanaik, "New Hambantota Port Deal: China Consolidates its Stakes in Sri Lanka," *Institute of Defence Studies and Analyses*, 14 Ağustos 2017, (Çevrimiçi), http://idsa.in/idsacomments/new-hambantota-port-deal-china-consolidates-its-stakes-in-sri-lanka_sspattanaik_140817, 14 Ağustos 2017

149 Çelebi, a.g.e, s.105-110

vasıtasıyla sağladığı nüfuzu azaltmayı bu ve ülkenin ÇHC'ye bağımlı hale gelmesini engellemeye çalışmaktadır.

5.1.2.4.Hindistan'ın Batı Pasifik Coğrafyasında ÇHC'yi Dengeleme Çabaları

SSCB'nin dağılması ve Orta Asya ülkelerinin bağımsızlığını kazanmasından sonra bu coğrafya Hindistan'ın ÇHC ile rekabete girdiği alanlardan biri olmuştur. Bölgenin Müslüman ülkelerinin Pakistan ile yakınlaşma ve Pakistan'ın bu ülkelerden SSCB döneminden kalan nükleer teknolojileri alabilme ihtimaline ÇHC'nin burada etkin olma ihtimali eklenince¹⁵⁰ Hindistan bu ülkeleri hızla tanımış ve 1991 ve 1992 yılları içinde bu ülkelerin tamamında büyükelçilik açmıştır. SSCB'nin Afganistan'dan çekilmesi sonrasında bu ülkelerdeki İslami uyanışın radikallerce suistimal edilmesinin ülke yönetimlerinde yarattığı endişe Hindistan'ın bu ülkelerle iyi ilişki kurması ve Pakistan'a mesafeli yaklaşmasına yardım etmiştir.¹⁵¹ Orta Asya'nın zengin hidrokarbon kaynaklarından öncelikli olarak yararlanma beklentisi de Hindistan'ın bu coğrafyada inisiyatif almasını tetiklemiştir.¹⁵² 11 Eylül 2001 sonrasında ortaya atılan "İslami Terör" kavramının Orta Asya ülkelerini de tedirgin etmesi Hindistan'a; Orta Asya ülkeleri ile Pakistan'ın ortak İslami kimliğinin Keşmir'de kendisine karşı bir cephe oluşturması ihtimalinin önüne geçebilmesi için fırsat sunmuş, Hindistan da bu fırsatı değerlendirmeyi başarmıştır.¹⁵³

Hindistan, Asya ülkelerinin en fakiri olan ancak kendisine önemli stratejik imkân sağlama kapasitesi taşıyan Tacikistan'ı stratejik ortak olarak değerlendirmiştir.¹⁵⁴ Etno-kültürel bağları nedeniyle İran ile kurduğu iyi ilişkiler, Hindistan'a karşı dini toleransın yüksekliği ve coğrafi konumu Hindistan'a bu ülke ile stratejik ilişki kurmak için zemin sağlamıştır. Tacikistan'ın, Afganistan-ÇHC sınırına uzanan Wakhan şeridinin hemen kuzeyindeki konumu, ÇHC ile Pakistan'ın Keşmir bağlantısını kesme imkânı vermesinin yanı sıra bu iki ülkenin derinliklerini etki altına alacak silah ve uçak konuşlandırma fırsatı da sunmaktadır. Tacikistan'ın ÇHC ile kontrollü bir ittifak ilişkisi içinde olan RF'nin bağılı olması da Hindistan'a bu ülke

150 P.Stobdan, "Orta Asya ve Hindistan'ın Güvenliği, *Hindistan Asya'nın Yeni Gücü*, der. Yılmaz Tezkan, s.112-113

151 Ahmed Rashid, *Jihad The Rise of Militant Islam in Central Asia*, Yale University Press, New Haven & London, 2002, s.6-11

152 Özdamar, Hindistan'ın Önemi, s.30

153 Çelebi, a.g.e, s.140-142

154 Stobdan, Orta Asya ve Hindistan'ın Güvenliği, s.114

üzerinde hesap yapma kolaylığı vermiştir. Hindistan 1990 sonlarında, Tacik-Afgan sınırındaki Farkhor'da Afgan Kuzey İttifakı militanları için bir hastane kurmuş ve ABD'nin Afganistan harekâtı sonrasında da burayı terk etmemiştir. Hindistan ayrıca başkent Duşanbe'nin kuzeyindeki Ayni'de eski bir üssü (RF'nin bilgisi ve desteği ile) onarıp işlerlik kazandırarak Tacikistan'ı, ülke dışında üs kurduğu ilk ülke yapmıştır. Hindistan'ın 2002 yılında Ayni'de ve 2005 yılında Farkhor'da asker ve savaş uçağı konuşlandırması, Pakistan-ÇHC ittifakına karşı çevreleme ve stratejik derinlik sağlama adımı olarak değerlendirilmektedir.¹⁵⁵

Hindistan, İran ile örtüşen çıkarlarına paralel olarak İran'ın Çabahar (Şah Bahar) Limanı'nı geliştirmekte ve bu limanı demir yolu ile İran'ın Zaheden şehrine bağlayarak, bu noktadan Türkmenistan ile bağlantı kurmayı hedeflemektedir. Hindistan bunun yanı sıra Çabahar Limanı'ndan başlayıp Afganistan'dan geçerek Orta Asya ile bağ kurmayı planladığı otoyolu projesini Tacikistan'a kadar uzatmaya çalışmaktadır.¹⁵⁶ Hindistan bu strateji doğrultusunda İran ve Orta Asya ülkeleri arasında ticaretin kolaylaştırılması için planlanan Aşkabat Anlaşmasına dâhil olmuş, Tacikistan ile yaptığı ikili anlaşma ile Tacikistan'ı da bu projenin kazanımlarına dâhil etmek istemiştir.¹⁵⁷ Afganistan Hindistan için, enerji nakil hatları, karayolu ve demiryolu ulaşımları bakımından Orta Asya'ya açılma kapısı ve stratejik bir kavşak özelliğindedir. Tacikistan ise, Hindistan'ın özellikle güvenlik alanında yoğun faaliyet gösterdiği ve yurt dışında askeri üssünün bulunduğu ülke konumundadır.

Hindistan'ın Ortadoğu'ya bakışında; öncelikle Arap ülkelerinin Pakistan'a doğal desteğini engelleme ve Körfez bölgesinden gelen petrol transferinde sorun yaşamama kaygısı hâkim olmuştur.¹⁵⁸ Müslüman ülkeler ile ticari ilişki kurup petrol akışını sağlarken İsrail ile güvenlik ve savunma alanında işbirliği yapan Hindistan, Arap ülkeleri ile İran arasındaki mezhep farklılığından kaynaklanan çekişmeyi kullanmayı başarmış ve İran'ı bir denge unsuru olarak sabitlemiştir. Hindistan 2002 yılında Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'den Keşmir Sorununda destek almayı da başarmıştır.¹⁵⁹

¹⁵⁵ Çelebi, a.g.e, s.67-68

¹⁵⁶ Özdamar, Hindistan'ın Önemi, s.30

¹⁵⁷ P.Stobdan, "Significance of India Joining the Ashgabat Agreement", *Institute of Defence Studies and Analyses*, 12 Şubat 2018

¹⁵⁸ Salim Cöhee, "Büyük Ortadoğu Projesi Bağlamında Hindistan ile Ortadoğu Arasındaki Tarihi Bağlar ve Güncel İlişkiler", *Akademik Bakış*, Cilt 2, Sayı 3, 2008

¹⁵⁹ Çelebi, a.g.e, s.156--157

Hindistan-İsrail ilişkisi Soğuk Savaş döneminde örtülü olarak, ancak doğal bir işbirliği zemininde yürütülmüştür. İsrail'i 1950 yılında tanımasına rağmen, Arap ülkeleri ile ilişkilerini zedeleyebileceği endişesi ile diplomatik ilişki kurmayan Hindistan, SSCB dağıldıktan sonra bu tavrını değiştirmiş ve 1992'de İsrail ile diplomatik ilişki başlatmıştır. Soğuk Savaş sonrası gelişmeler ve "İslami Terör" kavramı, iki ülke ilişkilerinin örtülü yürütülmesine neden olan zemini ortadan kaldırmıştır. Hindistan'ın SSCB dağıldıktan sonra ABD ile yakınlaşması da İsrail ile ilişkilerinin gelişmesine katkı yapmıştır. ABD'nin yönlendirmesiyle üç ülke, 2000 yılında, "Teröre Karşı İşbirliği Mekanizması" kurmuştur.¹⁶⁰ SSCB sonrası dönemde İsrail Hindistan için önemli bir savunma teknolojisi ve savunma sistemleri tedarik merkezine dönüşmeye başlamıştır. İsrail Devlet Başkanı Ezer Weizman'ın 1997 yılındaki Hindistan ziyareti ile resmi alana taşınan ilişkiler, savunma, uydu ve bilişim teknolojisinde işbirliği ile gelişmiş ve stratejik ortaklığa doğru evrilmiştir.¹⁶¹ İki ülke ilişkileri günümüzde açık bir stratejik ortaklık çerçevesinde yürütülmektedir.¹⁶²

Hindistan, ÇHC ile 1962 ve Pakistan ile 1965 yılında yaptığı savaşlarda İsrail'den örtülü yardım alırken, 1967 ve 1973 yıllarındaki Arap-İsrail savaşları sürecinde Arap ülkelerini destekleyen bir görüntü vermiştir. Diplomatik ilişki kurmayan iki gizli dostun işbirliği Hindistan'ın 1971'de Pakistan ile yaptığı savaşta devam etmiş; İsrail Hindistan'a bu savaşta mühimmat ve istihbarat desteği vermiştir. Pakistan düşmanlığında da ortak zemin bulan iki ülkenin İstihbarat örgütleri arasındaki işbirliği sonraki yıllarda da devam ederken, 1999 Kargil çatışmalarında İsrail Hindistan'a; havadan karaya lazer güdümlü bombalar ve İHA'lar gibi kritik harp silah ve araçları vermiştir. İsrail, 1980'lerin başlarında Pakistan'ın nükleer tesislerini bir hava saldırısı ile imha etme niyetini Hindistan'a iletmiş; Pakistan'ın edindiği istihbarat neticesinde aldığı tedbirler ile Hint Yönetiminin destek vermemesi nedeniyle bu niyetini fiiliyata geçirememiştir.¹⁶³

Hindistan'ın ÇHC'nin önemli yatırımlar yaptığı Afrika Kıtası ile tarihi bir bağı vardır. Hint Okyanusu bölgesinde koloniler kuran Avrupalıların 17.asrın sonlarına doğru bu coğrafyada Hintli köleleri kullanmaya başlaması ile Afrika Kıtasına

160 Ahmad, İ., a.g.e, s.26

161 Çelebi, a.g.e, s.162--166

162 "Israel-India Strategic Partnership 2017, Seizing Future Strongly Reaffirmed in 2018", *South Asia Analysis Group*, 22 Ocak 2018, (Çevrimiçi), <http://www.southasiaanalysis.org/node/2255>, 22 Ocak 2017

163 Özev, a.g.e, s.160-161

götürülen Hintliler, kıta insanıyla kölelik kaderini paylaşmıştır. Zamanla bu coğrafyada ticari güç elde etmeyi başaran Hintliler sempati kazanmayı da başarmıştır. Gandhi de ilk iş tecrübesini ve İngiliz yönetiminin ayrımcı politikasına karşı sömürge aydınının içsel gelgitlerini Güney Afrika'da yaşamıştır. Gandhi aynı zamanda İngiliz Yönetiminin yerli halka karşı uyguladığı politikalara karşı pasif direnişin temellerini de burada tecrübe etmiştir.¹⁶⁴ Bağımsızlığını Afrika ülkelerinden önce kazanan Hindistan'ın antisömürgeci milliyetçi mücadele tecrübeleri de bu coğrafyaya örnek teşkil etmiştir. Bu miras Hindistan'a daha sonra Afrika'da yumuşak gücünün konsolidasyonu ve güçlü bir diaspora olarak yansımıştır.¹⁶⁵ Yaygın ve güçlü Hint diasporası günümüzde, ABD de dâhil olmak üzere, birçok ülkede, küresel politikalarında Hindistan'a destek vermektedir.¹⁶⁶

Milenyum başlangıcı ile bu kıtaya yönelen Hindistan, enerji ve doğal kaynaklar açısından zengin olan Afrika ülkelerinde yatırımlar yapmaya başlamıştır.¹⁶⁷ Bu adımlar sonucunda bir kaç yıl içerisinde milyarlarca dolarlık ticari anlaşmalar yapan Hindistan'ın Afrika ülkelerinde en çok yatırım yapmakta olduğu alanlar; telekomünikasyon, bilişim teknolojisi, ulaştırma ve petrol üretimidir. Hindistan Afrika'daki BM Barış Gücü Misyonlarına en fazla katılım sağlayan ülkelerdendir. Hindistan'ın etkili olduğu ülkeler; Nijerya, Sudan ve Güney Afrika Cumhuriyetidir. Güney Afrika Cumhuriyeti'nde bir milyon üzerinde Hint kökenli insan yaşarken iki ülkenin tarihi ve kültürel bağları işbirliğini kolaylaştırmaktadır.¹⁶⁸ ÇHC'nin askeri üslenme hakkı kazandığı Cibuti'de Hindistan ekonomik projelerle yer alırken, ÇHC'yi burada takip ve kontrol etmeye çalışmaktadır.¹⁶⁹ Afrika'da, özellikle hidrokarbon enerji temini ve transferinde ÇHC ile büyük bir rekabet içinde olan Hindistan, Japonya'nın desteği ile yeni bir projeyi hayata geçirmeye çalışmaktadır. Asya-Afrika Gelişim Koridoru (Asia–Africa Growth Corridor) adındaki bu proje ile bu iki ülke Afrika ülkelerinin ekonomik gelişimine katkı sağlayarak ÇHC etkisini

164 Gandhi, a.g.e, s.102-107, 130-132, 152-153, 187-191, 273-274, 280-282

165 İvashentsov, a.g.e., s.59

166 Özdamar, Hindistan'ın Önemi, s.22

167 Ruchita Beri, "India's New Initiative in Africa: The Asia–Africa Growth Corridor", *Institute of Defence Studies and Analyses*, 13 Haziran 2017, (Çevrimiçi), http://idsa.in/idsacomments/indias-new-initiative-in-africa-asia-africa-growth-corridor_rberi_130617, 17 Haziran 2017

168 Çelebi, a.g.e, s.167--176

169 Atagenç, a.g.e.

azaltmayı hedeflemektedir.¹⁷⁰ ABD bu projeye ulaşım konularında destek veren bir öneri getirmiş, RF de ulaşım konularında destek vereceğini beyan etmiştir.¹⁷¹

Hint-Çin rekabeti, ÇHC'nin yükselişine karşı bir denge oluşturabilmek adına Hint-Amerikan menfaatlerinde artan bir uyuma işaret ederken, Pakistan'ı da ÇHC ile denge arayışına itmektedir.¹⁷² Küresel gelişmeler Avrupa'nın küresel rekabetteki gerileyişini ve dünyada yeni kaos ve çatışma dinamiklerinin hayata geçişine işaret ederken,¹⁷³ akıla yeni döneme özgü, jeopolitik baskı üreten kültürel ayrışma teorilerini de getirmektedir. Wolfgang Gielers'in bu kapsamda, "siyasi sınırların bölgenin jeokültürel ve jeopolitik yapısı ile uyuşmaması nedeniyle çatışma üreten kuşaklara örnek gösterdiği Keşmir'in"¹⁷⁴ bu gelişmelerden etkilenmesi kaçınılmaz görünmektedir. Jeopolitik konumundan kaynaklanan sıkışmışlığın milliyetçiliği güçlendirmesinin¹⁷⁵ yanı sıra küresel rekabet temelinde ÇHC üstünlüğünün milliyetçi reaksiyonları tetiklediği Hindistan'da, Hindu milliyetçilerinin ülkede kutuplaştırıcı, Keşmir'de de baskıcı politikalarla yönelmesi Keşmir'de suların durulmayacağı anlamına gelmektedir.

5.1.3.SSCB (ve RF)'nin Güney Asya Politikalarının Bölgeye Olan Yansımaları

Rus Çarlığı bütünlüğünü sağladıktan sonra öncelikle doğu istikametinde yayılma siyaseti gütmüş ve sonra batı ve güney istikametine yönelmiştir. Rus Çarlığı'nın bu ilerleyişine Hint Yarımadası'nda egemenlik kuran İngiltere engel olmaya çalışmış ve Rusların Asya'nın doğusuna olduğu gibi güneyine inmesini de engellemeye çalışmıştır. Dönemin iki büyük gücü bu kapsamda Orta Asya, Güney Kafkaslar ve Doğu Asya'da birbirlerini dengelemeye çalışırken İngiliz İmparatorluğu Rusların sıcak denizlere inmesini engellemiştir. İngiliz İmparatorluğu ile Rus Çarlığı'nın bu dönemde doğrudan çatışmaya girmeden vekiller üzerinden yürüttüğü mücadele "Büyük Oyun" olarak adlandırılmıştır.

¹⁷⁰ Beri, a.g.e.

¹⁷¹ P. Stobdan, "India Gears Up to Enter the Eurasian Integration Path," *Institute of Defence Studies and Analyses*, 07 Haziran 2017, (Çevrimiçi), http://idsa.in/issuebrief/india-gears-up-to-enter-the-eurasian-integration-path_pstobdan_070617, 10 Haziran 2017

¹⁷² Atagenç, a.g.e.

¹⁷³ Wallerstein, a.g.e, s.174-181

¹⁷⁴ Wolfgang Gielers-Murat Yeşiltaş, "Pakistan: İstikrardan Yoksun Yeni Güç", *Dünya Çatışma Bölgeleri*, der: Kemal İnat v.d., s.645-652

¹⁷⁵ Tezkan, a.g.e, s.17-18

Bu iki büyük gücün mücadelesinde değer kazanan Avrasya coğrafyasının önemi zamanla giderek artmış ve bu coğrafya küresel hâkimiyet teorilerinde anlam bulmuştur. Tarihi süreçte bu istikamette değer kazanan Kara Hâkimiyet Teorisinin Kenar Kuşak mücadelesi Güney Asya'da hayat bulurken, Rus Çarlığı'nın yerini alan SSCB (devamında Rusya Federasyonu) ile İngiliz İmparatorluğu'nun yerini alan ABD arasındaki güç mücadelesi benzer gerekçelerle devam etmiştir. ABD liderliğindeki Batı Bloku Rusların sıcak denizlere inme hedefine set çekerek, Rus ilerlemesini kenar kuşakta çevrelemeye çalışmıştır. Geçmiş dönemde iç çekişmeler nedeniyle zayıf düştüğü için geride kalan Çin İmparatorluğu'nun yerini alan ÇHC'nin de bu mücadeleye dâhil olması ise mücadelenin boyutlarını artırırken Güney Asya coğrafyasını doğrudan etkilemiştir.

5.1.3.1. Büyük Oyun (Great Game)

Rus Çarlığı 16. Asrın ortalarında doğuya doğru yayılmaya başlamış; 1552'de Kazan Hanlığı, 1556'da Hesterhan Hanlığı, 1598'de Sibirya Hanlığı ve 1630 yılında da Yakutistan işgal edilmiştir. Ruslar, zayıf hanlıkların hüküm sürdüğü Orta Asya'yı arka bahçeleri olarak görmeye başlamış ve bu coğrafyada kendilerine İngilizleri rakip görmüştür. 18.asırda Avrupa'da da gücünü hissettiren Rus Çarlığı'nın Akdeniz'e doğru inmesi, İngiltere'nin Hint yolunun tehdit altına girdiğine yönelik olarak kaygılanmasına neden olmuş ve İngiltere Rus etkisini azaltmak için uluslararası koalisyonlarla tedbir arayışına girmiştir.¹⁷⁶ 1715'de Kazakistan steplerini işgale başlayan Rus Çarlığı'nın 1750'de Kazak hanlarını kendine bağlaması İngiltere'nin Rus tehditi algısını büyütmüş ve tedbir almaya sevketmiştir. İngilizlerin Orta Asya'ya nüfuz etmesine karşı çıkan Ruslar da İngiliz yayılmasını engellemek için Doğuda Mançurya, Güneyde İran sınırlarına kadar ilerlemiş, kontrol altına aldıkları bölgeleri demir yolu ile ülkeye bağlamış ve önemli bölgelere Rus kökenli kabileler yerleştirerek tarımı ve ticari hayatı kontrol altına almıştır.¹⁷⁷

Hindistan'ı Rus yayılmasından korumak maksadıyla Belucistan'ı işgal ettikten sonra Afganistan'a yönelen İngiltere bu ülkeyi işgal etmeyi başaramamıştır. Ruslar da Özbekistan ve Tacikistan'dan sonra, Afganistan'a açılan Zülfikar geçidini işgal etse de daha ileri gidememiştir. Bu gelişme sonrasında Afganistan, birbirine

¹⁷⁶ Özdamar, Hindistan'ın Önemi, s.30

¹⁷⁷ Rashid, Jihad, s.24-25

üstünlük sağlayamayan iki ülkenin arasında bir tampon bölge olarak kalmış ve bu iki ülke Afgan emirlerini kontrol altına alma zemininde dolaylı bir mücadeleye girerek doğrudan çatışmadan kaçınmıştır.¹⁷⁸ Afganistan üzerinde sınırlanan İngiliz-Rus rekabeti bundan sonra İran ve Basra Körfezi'ne kayarak bu coğrafyada devam etmiştir.¹⁷⁹

Tarafların bölgedeki yayılma ve birbirlerini kontrol etme zemininde yürüttüğü bu strateji “Büyük Oyun (Great Game)” olarak adlandırılmıştır.¹⁸⁰ İngiltere Büyük Oyun planına Rus Çarlığı ile 1877’de hayati bir savaşa giren Osmanlı İmparatorluğu’nu da dâhil etmek için gayret etmiş; İngiltere’nin ısrarı ile Afgan Emiri Şir Ali Han ve Afgan sınırındaki kabile liderlerinin Ruslara karşı tavır alması yönünde ikna etmek için gönderilen Osmanlı heyetlerinin girişimleri başarılı olmamıştır.¹⁸¹ Afganistan bu kapsamda tampon bölge olarak değer kazanırken I.Dünya Savaşında Almanlar tarafından İngilizleri zayıflatmak için kullanılmak istenmiş; ancak bu gayret de başarı üretememiştir. Afganistan II.Dünya Savaşı sonrasında da değerini korumuş ve Doğu ile Batı blokları arasındaki güç mücadelesinde önemli gelişmelere sahne olmuştur.

5.1.3.2.SSCB’nin Güney Asya Politikalarının Bölge Üzerindeki Yansımaları

Rus Çarlığının yerini alan SSCB, II. Dünya Savaşı sonrasında ABD’nin kenar kuşakta kendisini çevrelemeye yönelik adımlarını bozma ve etrafında oluşan çemberi yarmaya yönelik bir politika takip etmiştir. Güney Asya’da ABD’nin Pakistan’ı 1953’ten itibaren yanına çekmesi ve daha doğuya doğru çemberi genişletmesi SSCB’nin Hindistan’ı denge unsuru olarak görmesine neden olmuştur. Stalin döneminde SSCB’nin diğer ülkelerdeki Komünist Partileri mevcut yönetimlere karşı desteklemesi nedeniyle Sovyet Yönetiminin politikalarını emperyalist bir yaklaşım olarak gören Nehru, Stalin’in 1953 yılındaki ölümü sonrasında SSCB’nin bu politikayı terk etmesi¹⁸² üzerine SSCB’ye bakışını yumuşatmıştır. Bu arada Nehru

178 Huttenback, Great Game in the Pamirs

179Suat Tüfekçi, “Avrasya Bölgesinde Sürdürülen Enerji Odaklı Güç Mücadelesinin Ekonomi Politikası:Türkiye’nin Yeri ve Önemi”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2012, s.26-27

180 Rashid, Jihad, s.24

181 Bayur III, s.438-442

182 Arı, a.g.e, s.81-82

Hindistan'ının Kore Savaşının bitirilmesindeki arabuluculuk rolü SSCB ve ÇHC tarafından takdir edilmiş ve bu iki ülkenin Hindistan'a olumlu bir çerçeveden bakmasına katkı yapmıştır. Ayrıca Hindistan'ın ABD'nin çevreleme politikalarına ve emperyal hedeflerine karşı durması da SSCB ve ÇHC'yi memnun etmiştir.

Hindistan'ın emperyal politikalara karşı mesafeli oluşu ve bu dönemde Bağlantısızlık Hareketine önderlik etmesi SSCB'nin bu ülkeye temkinli yaklaşmasını gerektirmiştir. Hindistan'ın kurucu lideri Nehru'nun sosyalist geçmişine rağmen SSCB ile dengeli ve mesafeli bir ilişki yürütmeyi tercih etmesi nedeniyle iki ülke ilişkileri karşılıklı saygı ve anlayış çerçevesinde yürütülmüştür. Zamanla Pakistan'ın CENTO ve SEATO'ya katılmasıyla doğal ama mesafeli bir ortaklığa doğru evrilen SSCB-Hindistan ilişkileri¹⁸³ SSCB dağılana kadar bu doğrultuda gelişmiştir. SSCB başlangıçta Keşmir Sorununda Hindistan'dan yana ama mesafeli bir politika benimserken Pakistan'ın ABD ile ittifak ilişkisine girmesi ve özellikle 1958'de General Eyüp Han'ın darbe ile askeri yönetim kurması sonrasında (gelişmelerin bir ABD oyunu olduğu düşüncesiyle) açıkça Hindistan'dan yana tavır koymuştur.¹⁸⁴

Pakistan'ın SSCB'ye yönelik hissiyatı başlangıçta ideolojik nedenlerle soğuk olmuştur. İslami temelde kurulan bir ülke olan Pakistan'ın kurucu eliti sosyalist SSCB'ye karşı olumsuz bir bakışa sahiptir. Bu yaklaşımın emarelerinin kuruluş döneminde ortaya çıkması ve sonrasında Pakistan'ın ABD ile ittifak ilişkisine girmesi, SSCB'nin Afganistan'ın Durand Hattına yaptığı itiraza destek vermesi ve Keşmir konusunda Hindistan'ı desteklemesiyle sonuçlanmıştır. Pakistan'ın Peşaver'de ABD'ye verdiği askeri üssün SSCB'ye yönelik casusluk faaliyeti için kullanıldığını ortaya çıkması ilişkileri daha da kötüleştirmiştir. Peşaver'deki ABD üssünden kalkan bir U2 casus uçağının SSCB üzerinde düşürülmesi Pakistan'ı zor bir duruma sokarken SSCB'nin doğrudan tehditlerine de maruz bırakmıştır. SSCB ile Pakistan ilişkileri Pakistan'ın Hindistan ile girdiği 1965 Savaşına kadar bu istikamette yürümüştür.

SSCB, 1965 Pakistan-Hindistan savaşının sonlandırılması ve sonrasındaki süreçte Hindistan ve Pakistan arasındaki barışa sağladığı katkı nedeniyle Güney Asya coğrafyasındaki etkinliğini artırmıştır. Bu süreçte ABD'nin Vietnam sorununa

¹⁸³ Dixit, a.g.e, s.244-245, 252, 316, 320-321, 332-333, 352, 360 ve 462

¹⁸⁴ Özev, a.g.e, s.156

yoğunlaşması nedeniyle Güney Asya sorunlarına ilgisinin azalmasının yarattığı fırsatı değerlendiren SSCB iki ülke ile ilişkilerini geliştirmiştir. Taşkent süreci sonrasında ABD'nin Pakistan ve Hindistan'a ambargo uygulaması da SSCB'nin bu politikasının önünü açmıştır. ABD ambargosu özellikle ABD ile ittifak ilişkisi içinde olan ve savunma sistemlerini ABD'den temin eden Pakistan'da büyük bir tepkiye neden olmuştur. Bu dönemde ABD'ye olan bağımlılığının yarattığı riskleri azaltmaya çalışan Pakistan, ÇHC ve SSCB ile ilişkilerini geliştirme yoluna gitmiştir. Bu bağlamda Pakistan önce SEATO ve CENTO faaliyetlerine katılım seviyesini düşürmüş ve sonrasında Peşaver'de ABD'ye verdiği üssü kapatarak SSCB ile arasında sorun yaratan bir konuyu rafa kaldırmıştır.

Pakistan ÇHC ile ittifak ilişkisine yönelirken Hindistan da SSCB ile olan ilişkilerini geliştirmeyi tercih etmiştir. Taşkent süreci sonrasında hızlı bir ivme yakalayan Hindistan-SSCB ilişkileri neticesinde SSCB'nin Hindistan ekonomisi ile savunma yapılanmasındaki rolü artmıştır. Pakistan'a da yardım eden SSCB'nin katkılarıyla Hindistan ve Pakistan Keşmir Sorununu çözmek için bir araya gelmiştir. İki ülkenin geçmişteki iddialarından öte bir noktaya gitmeyi kabul etmemesi nedeniyle bir sonuç alınamamış olsa da görüşme mekanizmasını üreten Taşkent sürecinin mimarı olan SSCB bölgedeki konumunu güçlendirmiş ve bu dönemde ABD çevrelemesini kırmayı başarmıştır. Pakistan'ın ÇHC'den sonra SSCB ile ilişkilerini geliştirmesi ve ABD'ye karşı bir tutum izlemesi ABDyi rahatsız etmiştir. ABD Dışişleri Bakanı Nixon, 1974 yılında yaptığı bir açıklamada; Pakistan lideri Eyüp Han'ın düşürülmesinin nedenin bu politika değişimi olduğunu vurgulamıştır.¹⁸⁵

ÇHC-SSCB ilişkilerinin 1960 sonrasında bozulmaya başlaması ve devamında 1969'da çıkan sınır çatışmaları sonrasında ABD'nin SSCB'yi ÇHC ile de çevrelemeye çalışması SSCB'yi rahatsız ettiği gibi Hindistan'ı da endişelendirmiştir. ÇHC ile Pakistan'ın ittifak haline dönüşen ilişkisine ABD'nin eklenmesi Hindistan'ı SSCB ile doğrudan ilişki kurmaya sevk etmiştir. ÇHC ile ABD'nin kurduğu ilişkiye aracılık eden Pakistan'ın ABD'den bu dönemde aldığı askeri yardımların siyasi destek ile perçinlenmesi Pakistan ile savaşa doğru giden Hindistan'ın SSCB ile mesafeli ilişkisinin üzerindeki örtünün açılmasına neden olmuştur. ABD'nin ÇHC'nin

185 Ali, T., The Duel, s.204

BMGK üyeliğine katkısı ve müteakiben ikili ilişkilerin daha da geliştirilmesi SSCB'yi Hindistan üzerinden Güney Asya ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmeye yöneltmiştir.

Hindistan, Soğuk savaş döneminde uyguladığı Bağlantısızlık Politikası sayesinde SSCB'nin desteğini, bir ittifak ilişkisine girmeden alma rahatlığına kavuşmuştur. İki ülke arasındaki işbirliği öncelikle Hindistan sanayisinin desteklenmesi ve savunma alanında gerçekleşmiştir. SSCB, Portekiz sömürgesi konumundaki Goa'nın Aralık 1961 ayında Hindistan tarafından ülke topraklarına katılmasında Hindistan'a destek vermiştir. SSCB, Hindistan ile ÇHC arasındaki 1962 Savaşında tarafsız görüntüsü vermiştir. 1965 Hindistan-Pakistan Savaşında ise ateşkes ve barışa ulaşılmasında önemli katkı vermiştir. 1971-1976 yılları SSCB-Hindistan ilişkilerinin zirveye çıkmasına zemin sağlamıştır. Ağustos 1971'de iki ülke Barış, Dostluk ve İşbirliği Antlaşması imzalamıştır. Bu antlaşma ABD-ÇHC-Pakistan üçlü ittifakının olduğu dönemde Hindistan'a hayat vermiştir. Bu antlaşma sonrasındaki Sovyet silah ve teçhizatı ile siyasi desteği Hindistan'ın 1971 savaşındaki galibiyetinin anahtarı olmuştur. Bu destek sonrasında SSCB Hindistan'ın en büyük ticari ortağı haline gelmiştir.¹⁸⁶ Hindistan bu arada bağlantısızlık politikasını da devam ettirerek, Bombay ve Vishakhapatnam Limanlarındaki gemi inşa tesislerinde SSCB'den destek almasına rağmen, bu limanlarda Sovyet Donanmasına üs kolaylığı vermemiştir.¹⁸⁷ 1985 ve 1987 yıllarında iki ülke uzay teknolojisi, biyoteknoloji, bilişim teknolojisi gibi alanlarda bilimsel işbirliğine gitmiştir. Sovyet silah ve teçhizatının Hindistan'a transferi sonraki dönemde de sürmüştür.

5.1.3.3.RF'nin Güney Asya Politikalarının Bölge Dengeleri Üzerine Etkileri

SSCB'nin 1991'de dağılması sonrasında bu dev imparatorluğun mirasını üstlenen RF bir yandan içeride istikrar sağlamaya çalışırken diğer yandan güvenlik politikalarını gözden geçirme ve yeni jeopolitik düzene uyma ihtiyacı ile karşılaşmıştır. NATO yeni jeopolitik ortama uyum konusunda fazla bir sorun yaşamazken RF, Batı taraftarları (Atlantikçiler) ile imparatorluk sevdalıları arasında bir süre bocalamıştır. Bu gelgitlerin arasında SSCB'nin mirasının ağırlığı kendini

¹⁸⁶ Çelebi, a.g.e, s.131-132

¹⁸⁷ Narayanan, a.g.e, s.120

hissettirmeye başlamış ve SSCB devlet geleneğinden gelen Rus yöneticiler bu mirasın sahiplenilmesinde fikirbirliğine varmıştır.¹⁸⁸ Rusların tekrar eski parlak günlerine dönme umutlarını yeşerten bu canlanma hamlesi ideolojik zeminini SSCB'nin kurulduğu yıllarda sürgündeki çarlık sevdalılarının temelini attığı Avrasyacılık akımında bulmuştur. NATO'nun doğuya genişlemesi, ABD'nin Kafkaslar ve Orta Asya coğrafyasına ilgisinin açığa çıkmaya başlaması, 11 Eylül 2001 sonrasında Afganistan'a müdahalesi ve teröre karşı savaş gerekçesiyle Sovyet coğrafyasına yerleşmesi gibi gelişmeler Avrasyacı görüşün ağırlık kazanması ve kristalize olmasına katkı yapmıştır.

RF'nin tek başına çift kutuplu bir sistemi canlandıramayacağını bilincinde olan ve ABD karşısında çok kutuplu bir sistemin inşasını savunan Primakov'un 1996 yılında başbakanlığa gelmesi ile Avrasyacı jeopolitik bakış Rus yönetimine de nüfuz etmiştir. Primakov'un da desteklediği Putin'in iktidarında, 2001 yılından itibaren belirginleşmeye başlayan Avrasyacılık yaklaşımı, RF'nin özgün bir kimliği ve coğrafi konumu olduğuna vurgu yaparken çok kutuplu bir dünya sistemini savunur. A. Dugin'in geliştirdiği hedefler temelinde, SSCB coğrafyasında her türlü vasıtanın kullanılarak Rus hegemonyasının tesisini esas alırken, Atlantikçi yaklaşıma; Rus ulusal değerlerinin yerine serbest piyasa, bireysellik, tüketim ve ekonomik verimlilik gibi kavramları koyduğu gerekçesi ile karşı çıkar. Avrasyacılık; Atlantikçiliğin reddini, ABD'nin Avrasya coğrafyasındaki hegemonyasının engellenmesi ve liberal ekonomik değerlerin hâkimiyetinin önlenmesi ile meczeder.¹⁸⁹

Rus Avrasyacılığı aslında yeni bir teori değildir. Bolşevik ihtilalinden kaçan Rus aydınlar tarafından, sürgünde yaşadıkları Avrupa topraklarında canlandırılan Avrasyacılık; Rus İmparatorluğunun I.Dünya savaşı öncesi topraklarını korumayı hedefleyen, bu coğrafyadaki Rus medeniyetini, Batı ve bir ölçüde Doğu medeniyetinin ortak bir ürünü olarak gören¹⁹⁰ ve SSCB'nin güçlenip yayılması ile 1930'larda etkisini yitiren bir akımdır. Jeopolitik temelini kara gücünün üstünlüğü esasından alan ve Avrupa merkezli bakış ile Batı kültür hâkimiyetine karşı çıkan Avrasyacılar, Rusya'yı özgün kültürel-coğrafi bir varlık olarak görmüş ve "Turan"

¹⁸⁸ Stobdan, Orta Asya ve Hindistan'ın güvenliği, s.106-108

¹⁸⁹ Bakar, a.g.e., s.74-76

¹⁹⁰ Tezkan ve Taşar, a.g.e., s.209

unsurunu da kapsayarak, coğrafi ve kültürel bir bütünlük önermiştir.¹⁹¹ SSCB döneminde bu teori Lev Nikolyeviç Gumilev (1912-1992) tarafından sahiplenilse de; jeopolitiğin Nazilerin eseri olarak görüldüğü bir atmosferde güç kazanamamış, SSCB'nin dağılması sonrasında yeniden canlandırılmıştır.¹⁹² Avrasyacılık, biraz da şartlara bağlı olarak değişiklik arzemesi ve 1990 sonrasında dünya gündemine gelmesi nedeniyle Yeni Avrasyacılık olarak tanımlanmıştır. Bundan dolayı Avrasyacılık akımının 1920'li yıllardaki ilk devresini “klasik dönem” olarak nitelendirmek daha doğru olacaktır.¹⁹³

Yeni Avrasyacılık üç ana akım ile ifade edilebilir. Bunlar; Gumilev'in başını çektiği “Etnolojik Akım”, Aleksandr Panarin'in liderliğindeki “Kültürel Akım” ve Aleksandr Dugin'in öncülüğündeki “Jeopolitik Akım”dır. Dugin'in öncülüğündeki Jeopolitik Akım, Devlet Başkanı Putin'in desteği ile bir bakıma devlet politikasına dönüşmüş durumdadır.¹⁹⁴ Kültürel temele dayanan Dugin'in Avrasyacılığında; Batı kültürü ve liberalizmi reddedilmekte, Doğu kültürünün yükseltilmesi hedeflenmekte ve Rusya'ya bu idealde taşıyıcı rol verilmektedir.¹⁹⁵ Atlantizm ve Batı karşıtı olan Dugin'in Avrasyacılığı bir bakıma, SSCB'nin dağılmasından sonra bu coğrafyanın yeniden kazanılması ideali, ABD'nin tek kutupluluğuna bir raksiyon ve Rus stratejik aklının yeniden üretilmesidir.¹⁹⁶

Dugin'in çok kutupluluk arayışlarında dünya ülkeleri, RF açısından taşıdığı değer esas alınarak, dört gruba ayrılır. Birinci grupta; AB, Japonya, İran ve Hindistan gibi güçlü ve RF ile doğal ortak olarak ABD'nin hegemonyasını engelleme potansiyeli taşıyan ülkeler vardır. İkinci gruptaki ülkeler; ÇHC, Pakistan ve Arap ülkeleri gibi ABD'nin hegemonyasından hoşnut olmayan ama RF'ye de pek yakın durmayan ülkelerdir. Bu ülkeler ile kurulacak ilişkiler RF'ye manevra imkânı verecektir. Üçüncü grupta gelişmesini tamamlamamış ve jeopolitik değeri sınırlı “Üçüncü Dünya Ülkeleri” vardır. Bu ülkelere karşı, RF'nin Avrasya hedefine vereceği katkı çerçevesinde farklılaşan politikalar uygulanmalıdır. Dördüncü grupta ise RF için daha az değer taşıyan ve ABD'nin doğrudan kontrolü altındaki ülkeler ile

191 Vugar Imanov, “Rusya'nın Medeniyetsel Kimlik İnşası Olarak Avrasyacılık”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, **Marmara Üniversitesi**, İstanbul, 2007, s.78-81

192 Nazım Cafersoy, “Rus Jeopolitik Düşüncesinde Misyon Arayışları”, **Avrasya Dosyası, Jeopolitik Özel**, Kış 2002, Cilt 8, Sayı 4, s.51-101

193 Imanov, a.g.e., s.26

194 İsmayilov, a.g.e., s.148-149

195 Hasanov, a.g.e., s.169-171

196 Imanov, a.g.e., s.173-182

Amerika Kıtası ülkeleri vardır. RF, bütün imkânlarıyla ve ilişki kurabildiği ülkelerle ABD'nin hegemonyasına karşı çıkmalıdır.¹⁹⁷ Dugin'in tahayyülündeki Rus hâkimiyetinin canlanması üç ana eksende oluşabilir. Buna göre birinci eksen; Moskova-Berlin, ikinci eksen; Moskova-Tahran ve üçüncü eksen; Moskova-Tokyo hattıdır.¹⁹⁸

Rus Avrasyacılığının özünde; Avrasya coğrafyası temelinde, Bolşevik İhtilali ve SSCB'nin dağılması ile yaşanan kırılmaların, Rus etkisi ile bezenmiş özgün bir kültür ile beslenen Batı karşıtı bir modernleşme kapsamında toparlanmasının yattığı görülmektedir. Kaybedilen coğrafyayı kapsayan ve bütünleştirici bir milliyetçilik ile çerçevelenen bir Rus İmparatorluğunun¹⁹⁹ izlerini taşıyan Rus Avrasyacılığının, SSCB'nin dağılması sonrasında gelişen Atlantizm ve ABD kaynaklı stratejistlerin ürettiği teorilerin yayıldığı bir dönemde hayat bulması ve RF'nin güçlenmesine paralel olarak gelişmesi tesadüfî değildir. Bu dönemde tartışmaya açılan jeokültür kavramı ile birlikte Samuel Huntington'un ortaya attığı "Medeniyetler Çatışması" tezinin jeopolitik tartışmalara yeni bir boyut kazandırdığı da düşünüldüğünde, "Rus Avrasyacılığı"nın kültürel ve coğrafi reaksiyoner yönü daha anlaşılır hale gelmektedir.

Avrasyacı akımın desteklediği Putin liderliğindeki RF başlangıçta Batı ile çatışmadan kaçınarak önceliği iç sorunların aşılmasına vermiştir. ABD'nin, eski SSCB coğrafyasındaki etkinlik adımları ile Karadeniz, Güney Kafkasya ve Orta Asya'ya yerleşmesine dahi yüksek sesle itiraz edilmeden merkezi devletin güçlendirilmesi ve ekonomik büyümeye odaklanılarak yolsuzluk ile savaşılmış, zaman içinde devlet otoritesi tesis edilmiştir. Bu dönemde ılımlı bir muhafazakarlık ve pragmatik bir liderlik ve sergileyen Putin'in Rusyası Avrupa, ÇHC ve Orta Asya ülkeleriyle enerji temelinde bağlayıcı ilişkiler kurarken bir tekel yaratmayı da başarmıştır. Petrol fiyatlarının yükselmesi Rus ekonomisinin güçlenmesine ve yeniden yapılanmasına hız verirken, ABD ile gelişen ilişkiler RF'nin Dünya Ticaret Örgütüne girmesini kolaylaştırmanın yanında Çeçenistan sorununun çözülmesinde elini de rahatlatmıştır.²⁰⁰ Bu dönemde son derece pragmatik davranan Putin,

¹⁹⁷ Tezkan ve Taşar, a.g.e, s.212-215

¹⁹⁸ Tezkan, a.g.e, s.15

¹⁹⁹ İsmayilov, a.g.e, s.361-362

²⁰⁰ Stobdan, Orta Asya ve Hindistan'ın Güvenliği, s.108-110

ABD'nin Afgan hareketına destek verdiği gibi Orta Asya devletlerinin de ABD'ye üs kolaylığı sağlaması yönünde bizzat devreye girerek inisiyatifi elde tutmuştur.²⁰¹ Bu başarılar Putin'in 2005 seçimlerinden başarı ile çıkıp RF'yi inşa etmeye devam etmesine fırsat vermiş ve RF Orta Asya'daki gücünü yeniden konsolide etmiştir.

SSCB'nin dağılmasından sonra da RF, Hindistan ile iyi ilişkilerin devam ettirilmesine dikkat etmiş ve Ocak 1993'te Boris Yeltsin'in Hindistan'ı ziyareti ile atılan adımlar uzay teknolojisinde verilen destek ile devam etmiş ve RF Keşmir konusunda da Hindistan'ı destekleyen SSCB geleneğini devam ettirmiştir. Ancak RF'nin, Hindistan'ı NPT anlaşmasına uymaya çağırması ve Keşmir Sorununun çözülmesi konusundaki ABD inisiyatifine destek vermesi Hindistan'ı RF'nin güvenilirliği konusunda kaygılandırmıştır. RF'nin 1998 yılında önerdiği; RF, Çin ve Hindistan arasında üçlü bir blok kurulması önerisi ise karşılık bulmamıştır.²⁰² RF'nin iç istikrarını sağlamaya başlaması ve Putin iktidarı ile eski Sovyet coğrafyasına yönelmesi sonrasında uyguladığı polikalar Hindistan'a eski müttefiğinin varlığını hatırlatmış ve güç kazanan RF'nin işbirliği kapasitesini de göstermiştir.

Putin'in iktidarı ile RF, Asya'da bir RF-ÇHC-Hindistan yakınlaşması önerisini devam ettirirken²⁰³ Hindistan'ın enerji ihtiyacına destek sağlayacak projeleri de gündeme getirmiştir. RF bu kapsamda Hindistan'a, Hazar Bölgesi doğal gaz rezervleri ve Sahalin petrol sahasında hisse verirken²⁰⁴ Kazakistan'ın Hazar Denizi'ndeki petrol yataklarında hak elde etmesinde yardımcı olmuştur. İki ülke 2001-2003 yılları arasında ilişkilerini geliştirmiş ve 12 Kasım 2003'te imzaladıkları deklarasyon ile uluslararası düzenin Çok Kutupluluk ve BM inisiyatifine dayanması konusunda ortak irade beyan etmiştir. RF, Hindistan'ın BM Güvenlik Konseyi daimi üyeliği talebini de desteklemiştir.²⁰⁵ RF'nin ÇHC'yi dengeleyebilecek bir güç olması Hindistan için RF'yi önemli kılarken, RF'nin Sahalin bölgesinden sağlanan petrol de Hindistan için hayati bir destek olmuştur. Rus savunma sanayi Hindistan'ın geleneksel silah teçhizat kaynağı olmaya devam ederken Hindistan ve RF ekonomik işbirliğini de sürdürmüştür.²⁰⁶

201 Rashid, Jihad, s.183

202 Çelebi, a.g.e, s.132-133

203 İvashentsov, a.g.e., s.62

204 Özdamar, Hindistan'ın Önemi, s.28-29

205 İvashentsov, a.g.e., s.60-61

206 Çelebi, a.g.e., s.133-135

RF 2010 yılı itibariyle, Avrasya bölgesinin en büyük petrol rezervine sahip ülkesi iken dünyada yedinci sıraya oturmaktadır ve bu alanda Suudi Arabistan ile rekabet yaşamaktadır. RF'yi dünya enerji piyasalarında söz sahibi yapan bir diğer önemli enerji kaynağı da doğalgazdır. Dünyanın en büyük doğalgaz yataklarına sahip olan RF Avrupa pazarında en büyük doğalgaz satıcısıdır.²⁰⁷ RF, petrol ve doğal gaz üretimindeki teknolojik birikimini, Hindistan ile yaptığı işbirliği kapsamında Bengal Körfezi'ndeki ortak araştırmalara da taşımıştır.²⁰⁸

RF'nin toparlanma ve eski Sovyet coğrafyasındaki gücünü konsolide etme sürecine denk gelen bu dönem RF için eski müttefiklerle bağların revize edilmesini de önemli kılmıştır. Toparlanma sürecinde enerji kozunu kullanmayı da başarıyla hayata geçiren RF, Kenar Kuşaktaki eski müttefiki Hindistan ile ilişkilerini ileriye taşıırken bu dönemde RF-Pakistan ilişkileri atıl kalmıştır. Bu dönemde ABD ile gelgitlerle dolu bir ilişki içinde olan Pakistan ise ÇHC ile bağlarını kuvvetlendirmiş ve ülkenin jeopolitik imkânlarını ÇHC'ye açmıştır. Afganistan gelişmeleri nedeniyle iç istikrarı sarsılan ve ABD ile Hindistan'ın gelişen işbirliği karşısında çıkışı ÇHC ile ilişkilerin geliştirilmesinde bulan Pakistan bu dönemde Keşmir konusunda da Hindistan'ın tezlerinin güç kazanmasını engelleyememiştir.

5.1.3.4.SSCB (RF)-ÇHC İlişkilerinin Bölgeye Yansımaları

Batı, SSCB ile ÇHC arasındaki ideolojik bağın aradaki sorunları örttüğü düşüncesinin yanlışlığını ve aradaki çatlağın büyüklüğünü geç fark etmiştir.²⁰⁹ İki ülkenin İdeolojik farklılıklarının 1956'da netleşmesi ve SSCB'nin 1960'da ÇHC'ye yaptığı yardımları kesmesi ile SSCB-ÇHC anlaşmazlığının somutlaşması²¹⁰ dış dünyada fark edilememiştir. Brejnev'in "Barış İçinde Bir Arada Yaşama" ilkesinin sürdürüleceğini açıklaması, Vietnam konusundaki fikir ayrılıkları, 1965 Asya-Afrika Ülkeleri Konferansına SSCB'nin katılmak istemesi, 1966'da Sovyet liderlerin Moğolistan ve Japonya ziyaretleri, SSCB'nin Taşkent Antlaşmasındaki inisiyatifi ile Güney Asya'da etkinlik kazanması, Vietnam ve Moğolistan ile işbirliğini artırması, ÇHC'li yöneticilerde SSCB tarafından çevrelenmeye çalışıldıkları endişesine neden

²⁰⁷ Tüfekçi, a.g.e., s.39-41

²⁰⁸ İvashentsov, a.g.e., s.63

²⁰⁹ Kissinger, a.g.e., s.697-698

²¹⁰ Hobsbawm, Aşırımlar Çağı, s.628-635

olurken SSCB'nin ÇHC'den, NPT anlaşmasına uymasını talep etmesi ÇHC yönetimindeki SSCB karşıtlığını artırmıştır.

ABD, SSCB-ÇHC arasındaki çatlağın büyüdüğünü 1969'da, iki ülke arasındaki sınır çatışmalarının ortaya çıkmasıyla fark ettiğinde, bu çatlağı büyüterek ÇHC'yi yanına çekebileceğini anlamış ve bu yönde bir politikayı hayata geçirmiştir. SSCB'nin tehditkâr adımlarının endişelendirdiği ÇHC'yi yanına alarak komünist bloku parçalama stratejisi bu dönemde ABD için önemli bir kazanım getirmiştir.²¹¹ ÇHC'yi Çin'in tamamını temsil eden meşru otorite olarak tanıyan ABD, ÇHC'nin BM'ye üye olmasına ve BMGK'daki daimi üye statüsünü Tayvan'dan devralmasına yardım etmiş ve ÇHC'yi SSCB ekseninden çıkartmayı başarmıştır.²¹²

ABD ve ÇHC devlet başkanlarının Şubat 1972'de Şangay'da bir araya gelerek“ Şangay Mutabakatı”nı açıklaması, 1978'de İkili ilişkileri normalleştirme esasları üzerinde anlaşması ve 1979'da Tayvan konusunda anlaşmaya varması aradaki güvensizlik ortamının kademeli olarak aşılmasına neden olmuştur.²¹³ ÇHC-ABD işbirliğindeki pragmatizmin neticesinde ÇHC, Şincan Özerk Bölgesi'nde ABD'ye üs vererek Rus balistik füze denemelerini takip etme imkânı sağlamış ve iki ülke işbirliği SSCB'nin Afganistan'dan çıkarılması sürecinde de devam etmiştir.²¹⁴ ABD-ÇHC ilişkilerinin gelişmesi SSCB'nin tehdit algılamasını büyütüp güvenlik ihtiyacını artırırken, yükselen askeri harcamalar ülke ekonomisinin bozulması ve sistemin çökmesinde katalizör etkisi yapmıştır.²¹⁵

SSCB ve ÇHC arasındaki sınır uyuşmazlığı nedeniyle 1969'da yaşanan silahlı çatışmalar sonrasında 1978 yılına kadar süren görüşmelerde sonuç alınamamıştır. Sınır sorunlarının yaşandığı bu süreç bir bakıma Sovyet-Çin soğuk savaşı dönemi olmuştur. ABD'nin bu dönemdeki desteği sayesinde ÇHC'nin eli SSCB'ye karşı güçlenmiştir.²¹⁶ Afganistan'dan çekildikten sonra ÇHC ile ilişkilerini düzeltmek isteyen Gorbaçov yönetimindeki SSCB'nin 1989'da attığı adımlar sonrasında görüşmeler tekrar başlamış ve sınır anlaşmazlıklarının çözümü

211 Kissinger, a.g.e, s.699-704

212 Friedman, a.g.e.

213 Denker, a.g.e, s.33

214 K. Subrahmanyam, “Güç Dengesi Sisteminde Ortaklık,” *Hindistan Asya'nın Yeni Gücü*, der. Yılmaz Tezkan, s.71-74

215 Bekcan, a.g.e., s.183-184

216 Kissinger, a.g.e, s.705-708

konusunda ilerleme sağlanmıştır.²¹⁷ İki ülke arasında 1991’de varılan mutabakata SSCB’nin dağılması sekte vursa da SSCB’nin yerini alan RF yöneticilerinin bu iradeyi sahiplenmesiyle 1992 yılında taraflar sınır sorununu çözen ilk anlaşmayı imzalamıştır.

Müteakip görüşmelerde detayların netleşmesi ve iki ülke yetkili kurumlarının onaylaması ile RF-ÇHC sınırı genel olarak 1995 yılında çizilmiş ve taraflar tartışmalı alanların paylaşımında anlaşmayı başarmıştır. Geriye kalan çözülmemiş noktalar da devam eden görüşmelerde masaya yatırılmış ve iki ülke arasındaki sınır sorunu çözülmüştür.²¹⁸ İki ülkenin sınır sorunlarını çözmesinde 1996 yılında ABD ile Japonya arasında imzalanan Güvenlik İşbirliği Anlaşması da etkili olmuştur. Bu anlaşma sonrasında Rus Başbakan Boris Yeltsin’in ÇHC’yi ziyareti iki ülke ilişkilerini ileriye taşıırken sınır sorunlarının kapatılmasına ve Şangay İşbirliği Örgütü’nün hayata geçirilmesine giden sürecin başlatılmasına da katkı sağlamıştır.²¹⁹

Mayıs 1999’da, NATO’nun Sırbistan’ı vurduğu hava operasyonunda ÇHC Belgrad Büyükelçiliğinin ABD tarafından “yanlışlıkla” vurulması ve Nisan 2001’de ÇHC’nin Hainan adası yakınlarında uçan bir ABD keşif uçağının kendisini takip eden ÇHC askeri uçağını düşürmesi gibi gelişmelerden tedirgin olan ÇHC²²⁰ ile ABD’nin (Afganistan operasyonu gerekçesiyle) Özbekistan ve Kırgızistan topraklarında askeri üs elde etmesini tehdit olarak algılayan RF, ortaklaşan tehdite karşı işbirliği yapma ihtiyacı hissetmiştir. Bu üsler ÇHC tarafından da ABD’nin çevreleme politikasının bir parçası olarak görülmüştür. ABD’nin bu ülkelerin hayati çıkarlarını, onların etki alanlarında tehdit eder hale gelmesi RF ve ÇHC için bardağın taşması anlamına da gelmiştir. Bu tehditlerin verdiği motivasyon RF ve ÇHC’yi işbirliğine itmiş ve iki ülke, ÇHC’nin öncülüğünde fikir bulan Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ)’nü hayata geçirerek, çok kutupluluk yönünde bir adım atmıştır. Sınır sorunlarının yanı sıra Avrasya coğrafyasında yeşermeye başlayan ayrılıkçı etnik hareketler, otorite boşluğu ve dış güçlerce yönlendirilen İslami hareketler gibi ortak sorunlar da Orta Asya devletlerini RF-ÇHC ikilisi ile işbirliği yapmaya sevk etmiştir.²²¹

217 Arı, a.g.e, s.122

218 Bekcan, a.g.e., s.48-61

219 Denker, a.g.e, s.38-42

220 Bekcan, a.g.e., s.185

221 Rashid, Jihad, s.202-208

ŞİÖ'nün temeli RF, ÇHC, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan arasında sınır güvenliğinin sağlanması amacıyla 1996'da yapılan Şanghay toplantısı ile atılmıştır. Sınır sorunlarının çözümü, bölgesel istikrar ve güvenliğin sağlanması hedefiyle beş ülkenin bir araya gelmesi nedeniyle Şanghay Beşlisi olarak adlandırılan bu yapı 14-15 Haziran 2001 tarihinde ŞİÖ adını almış ve 2002 yılında yapılan zirvede, gözlemci ülke statüsündeki Özbekistan da kurucu üye olarak örgüte katılmıştır. ŞİÖ, 2004 yılında yapılan Astana Zirvesinde İran, Pakistan, Moğolistan ve Hindistan'ın gözlemci ülke olarak katılımını kabul etmiştir. Bu gelişme ile Avrasya coğrafyasının en etkin örgütü olma özelliği kazanan ŞİÖ, RF ile ÇHC'nin işbirliğinde stratejik bir ara bölge olan Orta Asya'da iki ülkenin işbirliği potansiyelini test etmesine de fırsat vermiştir. ŞİÖ'nün eski Sovyet Cumhuriyetlerini RF-ÇHC işbirliği zemininde bir araya getirmesi, RF ve ÇHC'ye bölgenin istikrar ve kontrolünün kazanılmasında bir vasıta sunarken sınır sorunlarının çözümüne de katkı sağlamıştır. RF ile ÇHC, ŞİÖ çerçevesinde ABD'nin çevreleme adımlarına set çekmek için zemin de kazanmıştır.

RF ve ÇHC işbirliği ekonomik alanda da devam etmiş ve milenyumun yükselen yıldızları ile bu potansiyeli taşıyan ülkeleri de dâhil ederek ekonomik işbirliği kapsamında yeni bir girişime hayat vermiştir. Brezilya, RF, Hindistan ve ÇHC'nin Dışişleri Bakanlarının Eylül 2006'da BM Genel Kurulunda bir araya gelerek küresel ekonomiyi değerlendirmeleri ile atılan tohumlar Haziran 2009'da ilk dörtlü zirve ile filizlenmiştir. Çok kutuplu uluslararası sistem beklentisi zirve sonundaki deklarasyona yansıtılırken girişim doğrultusundaki toplantılara devam edilmiş ve Aralık 2010'da, ÇHC'nin davetiyle Güney Afrika Cumhuriyeti de bu girişime katılmıştır. Katılımcı ülkelerin baş harflerinin birleşmesiyle BRICS adını alan bu yapı siyasi ve askeri bir ittifak niteliği taşımamaktadır. Çok kutuplu dünyasının inşası hedefinde bir arayışın ekonomik alanda hayat bulan bir örneği olan bu yapılanmaya kuruluş niyetinin sembolik değeri ötesinde bir anlam yüklemek pek doğru olmayacaktır.²²²

RF, ÇHC'nin askeri alanda güçlenmesine de destek vermiş; Çinli subayları RF'de eğitirken, Çin ordusuna harp silah aracı ve modernizasyon desteği

²²² Bekcan, a.g.e., s133-135 ve 162-164

vermiştir.²²³ RF'nin ÇHC'yi askeri olarak güçlendirmesinin riskli olduğu ve Çin gücünün ileride RF'yi de tehdit edebileceğine yönelik içeriden ve dışarıdan gelen eleştirilere rağmen bu destek sürdürülmüştür. İki ülke gerek ŞİÖ kapsamında gerekse ikili katılımı ortak askeri tatbikatlar yaparak, iki ordunun iletişim, anlayış ve işbirliği kapasitesini de yükseltmiştir. Zamanla tatbikatların katılım kapasitesi büyütülmüş; deniz ve hava birliklerinin katıldığı tatbikatlar Pasifik Okyanusu'na taşınmış ve kamu diplomasinin incelikleri ile birleştirilerek dünyaya caydırıcılık mesajları verilmiştir. RF, ÇHC'nin uzay teknolojisini geliştirmesinde ve bu alanda dünyada üçüncü sıraya yerleşmesinde de ciddi katkı yapmıştır.²²⁴

İki ülke arasındaki siyasi işbirliği, ekonomik ilişkilerin gelişmesine katkı sağlamış; karşılıklı ticaret büyüyerek büyük ölçekli yatırım anlaşmalarına ve teknolojik işbirliğine doğru ilerlemiş ve enerji alanında ÇHC'nin ihtiyacının giderilmesine yönelik ortak projeler hayata geçirilmiştir. RF, ÇHC'ye bu kapsamda petrol ve doğal gaz boru hatları ile destek vererek, ÇHC'nin stratejik enerji güvenliğinde sigorta olmuştur. RF'nin ÇHC ile işbirliği bağlamında uyguladığı Asya siyasetinde şarkiyatçı Profesör Mikhail Leonteviç Titarenko'nun Doğu ve Güneydoğu Asya coğrafyasına yönelik strateji tavsiyelerinin izlerini görmek mümkündür. Titarenko Avrasyacılığı, A.Dugin'den farklı olarak; Japonya ile işbirliğine pek sıcak bakmaz ve RF'nin Doğu ve Güneydoğu Asya'da daha aktif rol üslenmesini savunur.²²⁵

Bütün bu olumlu ilişkilerin yanında iki ülkenin birbirlerini desteklerken dengelemeyi de göz ardı etmediği dikkat çekmiştir.²²⁶ ÇHC ile çok kutuplu bir dünya hedefinde ortaklaşan RF, ÇHC'nin Kalpgah'da etkili olma hedefini 18-19.asırlarda Çarlık Rusyası'nın doğuya ilerlemesinde yaşadığı rekabetten tecrübe etmiştir. II.Dünya savaşı sürecinde Çin milliyetçilerinin Orta Asya'ya açılma gayretleri de Rus hafızasında tazeliğini korumaktadır.²²⁷ Bu tecrübelerin tazeliğinde RF'nin, ÇHC ile işbirliği yapmasına rağmen, arka bahçesi olarak gördüğü Orta Asya'da ÇHC etkinliğinin artmasını istemediği de görülmektedir. RF'nin, Temmuz 2005'de

223 Denker, a.g.e., s.42-43

224 Bekcan, a.g.e., s136-144

225 Imanov, a.g.e., s.199 -203

226 Bekcan, a.g.e., s.145-149 ve 154-162

227 Hsiao-Ting Lin, "From Rimland to Heartland: Nationalist China's Geopolitics and Ethnopolitics in CentralAsia, 1937-1952", The International History Review, Vol. 30, No. 1 (Mar., 2008), pp. 52-75, **JSTOR**, Accessed: 05-11-2016 13:00

Astana’da yapılan ŞİO zirvesine Hindistan’ın da gözlemci statüsünde katılmasını teklif ederek örgüt içindeki ÇHC ağırlığını dengelemek istemesi karşısında, ÇHC de Pakistan’ın davet edilmesi konusunda ısrarcı olmuştur. ÇHC ve RF’nin birbirlerine karşı temkinli işbirliği böylece Hindistan’ın Kalpgaha girmesine fırsat yaratmıştır.²²⁸

RF ve ÇHC’nin gelenekselleşen Pakistan-Hindistan/Keşmir Sorunu yaklaşımları bu ülkelerin kendi müttefiklerinden yana olan yaklaşımları ile klasikleşen istikamette devam ederken her iki ülke de ABD’nin Afganistan ve Güney Asya’da inisiyatif almasını engelleme hedefinde ortaklaşmıştır. Birbirleri ile işbirliği yaparken birbirlerini dengelemeyi de elden bırakmayan bu iki büyük gücün Güney Asya’da kendi çıkarları ile müttefiklerinin çıkarlarını dengeleme çabaları, Hindistan ve Pakistan’ı Bölge dengeleri içine çekerken, Keşmir Sorununun da ŞİÖ gibi ortak mekanizmalar dâhilinde, zamanla yumuşatılmasına zemin sağlayabilir.

5.2.Afganistan Sorununun Bölge Üzerindeki Yansımaları

Afganistan, 19.asırda İngiliz İmparatorluğu ile Rus Çarlığı arasında “Büyük Oyun”unun sahnelendiği mekân olarak olarak kazandığı değeri daha sonra da korumuş ve Rusların Kenar Kuşakta hapsedilmesindeki tampon bölge olarak üstlendiği rol devam etmiştir. Rus yayılmasını Afganistan’da durdurmak isteyen İngilizler Keşmir’i de Rus yayılmasına karşı bir ileri karakol olarak görmüş ve Rusların Çin topraklarındaki inisiyatiflerini engelleme hedefinde Keşmir’e özel bir önem yüklemiştir. Büyük Oyunun tampon bölgesi Afganistan’ın bu bağlamda Keşmir gelişmelerinde önemli bir yeri olmuştur. 20. asırda yaşanan jeopolitik gelişmeler Afganistan’ın bu coğrafya üzerindeki belirleyici rolünün günümüze kadar devam ettiğini göstermiştir. Günümüzde yaşanan gelişmeler de Afganistan’ın Keşmir’in geleceği üzerindeki belirleyici rolünün bundan sonra da devam edeceğini göstermektedir.

5.2.1.Durand Hattı ve Pakistan’daki Ayrılıkçılık Sorununun Kökleri

İngilizler Kuzeybatı Hindistan’ı (bugünkü Pakistan) 19. yüzyıl ortalarında, savaşçı Afgan, Beluci ve Peştun aşiretlerine karşı güvenliği sağlamak ve Rus

²²⁸ Çelebi, a.g.e, s.97

Çarlığı'nın yayılmacılığının Afganistan üzerinde durdurmak mantığıyla işgal etmiştir. Bu hedef doğrultusunda Afganistan'a doğru ilerleyen İngilizler, yaptıkları iki savaştan sonra (1839-1842 ve 1877-1881), Afganistan'ı işgal etmenin ve Afganistan'ın güneyindeki, aşiretlerin hâkim olduğu dağlık bölgeyi kontrol altında tutmanın zorluğunu anlamıştır.²²⁹ Bu arada İngiliz talepleri neticesinde 9 Ağustos 1877'de bölgeye gelen Osmanlı temsilcilerinin İngilizlere destek olunması ve Ruslara karşı durulması yönündeki çabaları da sonuçsuz kalmıştır.²³⁰ Osmanlı heyetinin bu ziyaretlerde yaptığı görüşmelerde yerel liderler, kendileri için asıl tehikenin İngilizler olduğunu ifade etmiştir.²³¹ *

İkinci Afgan seferinde de bölgeyi işgal etmeyi başaramayan İngiltere, İngiliz karşıtı Afgan Emiri Şir Ali Han'ın devrilmesini ve yerine Abdurrahman Han'ın geçmesini sağlamıştır. Bu coğrafyada doğrudan egemenlik sağlamanın bedelinin ağır olacağını farkederek İngilizler, Afganistan'ın tampon bölge olarak kalmasının ve Afganistan güneyindeki dağlık arazide dolaylı kontrol kurulmasının daha doğru olacağını düşünmüştür. Afganistan'ı işgal politikasından vazgeçen İngilizler, İngiltere Hindistan'ı ile Afganistan sınırının tespiti için yeni Afgan Yönetimini masaya oturmaya zorlamış ve kendi belirledikleri sınırı kabul ettirmeyi başarmıştır.²³² 1893 yılında belirlenen ve 100 yıl geçerlilik süresi olan bu sınır, İngiliz Hindistan'ı Dışişleri Bakanı Sir Henry Mortimer Durand tarafından çizildiği için Durand Hattı olarak adlandırılmıştır.²³³ Durand Hattı ile İngilizler, bir yandan işgal edemedikleri Afganistan'ı Çarlık Rusyası karşısında bir ara bölge olarak değerlendirirken, diğer yandan da bölgedeki savaşçı Peştun kabilelerin yaşadığı coğrafyayı ortadan bölerek, Peştunların direnme potansiyelini azaltmıştır.²³⁴

229 Cansın Özel, "Afganistan ve Pakistan'da Yaşanan Sorunlar ve Bu Sorunların Uluslararası Güvenliğe Etkileri", **BILGESAM**, Kasım 2015

230 Özcan, A., a.g.e, s.115-125

231 Şirvanlı Ahmed Hamdi Efendi, **Seyahatname Hindistan, Svat ve Afganistan**, İstanbul, 1300, Yay.Haz. Fatma Rezan Hürmen, Arma Yayınları, İstanbul, 1995, s.131-139

* Ahmed Hulusi Afgan Emiri Şir Ali Han'ı ziyaret ederken, Şirvanlı Ahmed Hamdi Efendi de Serhat Eyaleti Aşiretler Bölgesi kabile liderleri ve Beluci hanları ile görüşmüştür

Şirvanlı Ahmed Hamdi Efendi'nin, bu görev ve Peşaver Konsolosluğu görevinin onaylanmasını beklerken bölgede yaptığı gezilerin notlarını anlattığı anıları torunu Fatma Rezan Hürmen tarafından tekrar yayımlanmıştır. Bu eserde dönemin İngiliz Hindistan'ına ait yapılan tasvirler dikkat çekicidir. Şirvanlı Ahmed Hamdi Efendi bu gezilerinde Seyit Ahmed Han ile tanışmış ve Algarh Kolejini de ziyaret etmiştir. Ahmed Hamdi Efendi, Osmanlı heyetinin Afganistan görüşmelerinin başarısızlığı sonrasında, İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu'nun Peşaver'de Konsolosluk açmasına izin vermemesi üzerine İstanbul'a dönmüştür.

232 Rashid, Taliban, .s.12

233 Ali, C.M., a.g.e, s.380

234 Sarah Chayes, **The Punishment of Virtue Inside Afghanistan after The Taliban**, Penguin Books, USA, 2007, s.119-132

Güvenlik maksatlı “İleri Bölge” olarak değer kazanan Serhat Eyaletinde²³⁵ 1897 yılında yerel kabilelerin İngiliz idaresine karşı ayaklanmasının²³⁶ bastırılmasında edindikleri tecrübe sonrasında İngilizler Peştunları idare etmenin zorluğunu anlamıştır. Bu gelişme sonrasında İngilizler Peştunları satın almanın onlarla savaştan daha kolay olduğunu düşünmüş²³⁷ ve Peştun coğrafyasında merkezi otorite ısrarının istikrasızlık üreteceğini değerlendirmiştir. Feodal bağların ve dinsel-geleneksel yapıların halk üzerinde tartışmasız bir otoritesi olduğunun farkedilmesi de İngilizleri bu yapıları kullanmaya sevk etmiştir.²³⁸ Bu değerlendirmeler neticesinde İngilizler pragmatik bir yol izleyerek, bölgeyi feodal otorite ilişkilerinin devam ettiği ve kısmen özerk bir yapıyla elde tutmayı tercih etmiştir. Bu kapsamda Rus tehdidine karşı İngiliz Hindistan’ın kuzeybatısını güvenlik çerçevesinde yapılandıran İngiltere, Bölgeyi Pencap Eyaleti başkenti Lahor’dan yönetilen bir garnizon kolonisi haline dönüştürmüş ve Hindistan’daki askeri garnizonlarının yarısından fazlasını Belucistan ve Serhat Eyaleti’nde, Afganistan sınırı boyunca konuşlandırmıştır.²³⁹

Durand Hattı, İngiltere bölgeden çekilene kadar iktidara gelen Afgan yönetimleri tarafından tanınırken, sınırın iki yanında kalan Peştunlar ve Afgan halkı tarafından kabul görmemiş ve Afgan bilinçaltında bir yara olarak kalmıştır. İngiltere’nin bölgeden çekilmesi sonrasında bu coğrafyadaki mirası devralan Pakistan tarafından Durand Hattı sahiplenilirken Afganistan, sınırın revize edilmesini istemiştir. Afganistan, bu talebi kabul etmeyen Pakistan’ın Birleşmiş Milletlere kabulüne dahi karşı çıkmış; uluslararası camianın baskısıyla geri adım atmış ve Pakistan BM’ye üye olabilmıştır.²⁴⁰

Ocak 1949’da Afganistan’ın başkenti Kabil’de, “Özgür Peştunistan” başlığı altında, sınırın her iki yanında kalan Peştunların katıldığı büyük çaplı bir miting düzenlenmiştir. Pakistan bundan sonra Peştun milliyetçiliğini savunan parti ve kurumları yasaklamış ve takipçilerini tutuklamıştır. Eylül 1950’de Afgan

235 Nyrop, a.g.e, s.20

236 Özcan, A., a.g.e, s.151

237 Rashid, Taliban, s.11

238 Ali, T., The Duel, s.194

239 Talbot, a.g.e, s.55-58

240 Ali, C.M., a.g.e, s381

Parlamentosu Durand Hattı anlaşmasını tek taraflı olarak feshettiğini açıklamıştır.²⁴¹ Pakistan'ın ABD ile ittifaka girmesi sonrasında, 1955 yılında, SSCB de sınır değişikliği talebinde ısrar eden Afganistan'a destek vermeye başlamıştır.²⁴² Afganistan ile Pakistan arasında, sınır ihlalleri ve küçük çaplı askeri operasyonlar ile beslenen diplomatik krizler 1960'lı yılların ortasına kadar devam etmiştir.²⁴³ Neticede değişmeyen Durand Hattı Pakistan-Afganistan sınırını oluşturmuş ve sınır sorunu iki ülke ilişkilerindeki temel anlaşmazlık kaynağı olmuştur.²⁴⁴

²⁴¹ Burget, a.g.e,

²⁴² Stephens, a.g.e, s.264-266

²⁴³ Talbot, a.g.e, s.99

²⁴⁴ Ali, T., The Duel, s.221 ve 117

Harita-26: Durand Hattı ve Pakistan Çevresindeki Etnik Yapı

Prens Davut'un 1963'te başbakanlıktan ayrılması ile dış politikasını değiştiren Afganistan komşuları ile iyi ilişkiler kurmayı tercih etmiştir. Bu bağlamda Pakistan ile ilişkilerini düzeltmeye başlayan Afganistan, çatışma politikasından vazgeçse de Afgan kaynaklarının Peştunistan propagandası devam etmiştir.²⁴⁵ Sınır sorununu çözmek için arabulucu rolü üstlenen İran Şahı Rıza Pehlevi, Prens Davut'a (1973-1978 yılları arasında da Cumhurbaşkanı yapmıştır) sınırı tanıması karşılığında üç milyar dolarlık yardım önermiştir. Bu öneriyi kabul eden Prens Davut Nisan 1978'de devrilince bu anlaşma hayata geçirilememiştir.²⁴⁶ Afgan kimliğini Peştun etnisitesi üzerine inşa eden Afganistan,²⁴⁷ Pakistan'ın kurulması ile SSCB'nin ülkeyi işgali arasındaki dönemde Peştunistan idealinden vazgeçmemiş²⁴⁸

²⁴⁵ Stephens, a.g.e, s.266

²⁴⁶ Ali, T., The Duel, s.119

²⁴⁷ Özel, C., a.g.e,

²⁴⁸ Gabriele Rasuly-Paleczek, "Afganistan'da Devlet Kurma Mücadelesi:Merkezileşme, Milliyetçilik ve Huzursuzluklar," *Orta Asya ve İslam Dünyasında Kimlik Politikaları*, der. William Van Schendel ve Erich Zücker, s.191-204

ve Pakistan-Afganistan arasındaki güvensizlik SSCB'nin Afganistan'ı işgal ettiği döneme kadar sürmüştür.

Afgan Peştunları iki ana kola ayrılır; Abdali (Durani) ve Gilzailer. Afganistan güneyinde yaşayan Duraniler 18.asırda Afganistan'ı birleştiren Ahmed Şah Durani'nin torunlarıdır ve bu savaşçı kabile 20.asır son çeyreğine kadar ülkeyi yönetmiştir.²⁴⁹ Duraniler Peştunistan idealinin sıkı takipçisi olurken doğuda yaşayan Gilzai Peştunları bu ideale fazla sahip çıkmamıştır.²⁵⁰ Peştunları oluşturan iki ana kabile arasındaki bu fark Pakistan tarafından değerlendirilmiş ve Pakistan yönetimleri Gilzai Peştunlarına daha sıcak bakmıştır.

Hint bağımsızlık sürecinde yaşanan prensliklerin statüsünün tespiti sorununda Kongre, Peştunların Afganistan'a olan bağı ve Durand Hattı karşıtı tutumlarını Pakistan'ı zayıflatmak için kullanmak istemiştir.²⁵¹ Abdul Gaffar Han tarafından ilk olarak 1928 yılında ortaya atılan Peştunistan fikrinin Serhat Eyaletinde zamanla taraftar bulması da Kongreye bu kozu kullanma fırsatı vermiştir. Serhat Eyaletinin Müslüman Gandhi'si olarak da tanınan Abdul Gaffar Han, tıpkı Gandhi gibi inanç temelinden beslenen, şiddet karşıtı ve kültürel kodlara (Peştunvali-Peştun ahlaki değerler sistemi) dayanan bir milliyetçilik felsefesinin temelini atarken Hindistan'ın bütünlüğünü savunmuştur. Kongre liderleri ve Gandhi ile iyi ilişkileri bulunan Abdul Gaffar Han, Hudai Hidmetgaran (Allah'ın Hizmetçileri) adı altında disiplinli ve hiyerarşik bir örgütlenmeye gitmiş, kırmızı giymeyi tercih etmelerinden dolayı "Kırmızı Gömlekliiler" olarak bilinen bu örgüt Peştunistan idealinin temelini atmıştır.²⁵²

Kongre talepleri ve dönemin Kongre Partili Serhat Eyaleti Yönetiminin (Abdul Gaffar Han'ın kardeşi Han Sahib) ısrarı neticesinde 6-17 Temmuz 1947 tarihleri arasında, katılacakları ülkenin tespiti konusunda Serhat Eyaletinde plebisit yapılmıştır.²⁵³ Kongrenin plebisite üçüncü bir tercih olarak bağımsızlık (Hindistan veya Pakistan'a katılım haricinde Peştunistan) seçeneği konulması teklifini İngiltere

249 Chayes, a.g.e, s.94-102

250 Rashid, Taliban, s.10-11

251 Ali, C.M., a.g.e, s.145

252 Nasreen Ghufra, "Pushtun Ethnonationalism and the Taliban Insurgency in the NWFP of Pakistan", Asian Survey, Vol. 49, No. 6 (November/December 2009), pp. 1092-1114, JSTOR, Accessed: 31-07-2017 10:24

253 Talbot, a.g.e, s.82-83 ve 86

kabul etmemiştir.²⁵⁴ Bu arada Afganistan Yönetimi de Peştunistan seçeneği ile sınırın yenilenmesi yönünde taleplerde bulununca, Afganistan'ın sürece müdahil olması İngiltere tarafından reddedilmiştir.²⁵⁵ * Serhat Eyaleti halkı plebisitte Pakistan'a katılmayı tercih etse de Peştunistan tartışmaları bitmemiştir.

Etnik Beluci nüfusun çoğunluğu oluşturduğu Belucistan Eyaleti Afganistan ve İran ile sınırdadır. Afganistan sınırını Durand Hattından alan Belucistan, coğrafi olarak yüzde 44'ünü kapladığı Pakistan'ın toprak bakımından en büyük, nüfus bakımından en düşük ve en fakir eyaletidir.²⁵⁶ Belucistan'da nüfusun %53'ü Belucilerden, %41'i ise Peştunlardan oluşmakta ve Peştunlar genelde bölgenin kuzeyinde yaşamaktadır. Geçmişte İngiliz Hindistan'ı, Beluciler ve Peştunların çoğunlukta oldukları bölgeleri yerel liderler ve geleneklerin hâkim olduğu otonom bir yapı ile elde tutmuştur. Belucistan'da ticaret sahasında Beluci olmayan insanlar hâkim iken, tarım alanları Pencap kökenli askeri ve sivil bürokrasi tarafından parsellenmiştir.²⁵⁷ Doğalgaz başta olmak üzere zengin yeraltı kaynaklarına sahip olan Belucistan halkının diğer eyaletler ve merkezi otorite ile bağı İngiliz Hindistan'ı döneminde zayıf kalmıştır.

Serhat Eyaleti, kuruluş sürecinden itibaren Afganistan ile Pakistan arasında kriz üretirken Eyaletin Kongre Partili Müslüman yöneticileri de Pakistan fikrine karşı çıkmıştır. Abdul Gaffar Han plebisit öncesinde Cinnah'ı ziyaret ederek Peştunistan konusunda pazarlık yapmak istemiş ve talepleri Cinnah tarafından reddedilmiştir. Kuruluş sürecinde Serhat Eyaleti Hükümetinin Pakistan'a entegrasyonu sorunlu olmuştur. Cinnah bağımsızlık sonrasında 21 şustos 1947'de Han Sahip Hükümetini görevden almış ve yeni yönetim aracılığı ile süreci yumuşatmıştır.²⁵⁸ Durand Hattının Belucistan bölümündeki küçük yerel kabile bölgelerinden Makran, Las Bela, Kharan'ın yerel liderleri ve Kalat Hanı Belucistan'ın bağımsızlığını istemiş ve Kalat dışındaki bölgeler Mart 1948'de Pakistan'a bağlanmayı kabul etmiştir.²⁵⁹ Kalat Hanı Belucistan'ın bağımsızlığında ısrarcı olmuş ve Pakistan birliklerinin bölgeye intikali

254 Ali, C.M., a.g.e, s.164

255 Allana, a.g.e, s.434

*Serhat Eyaleti, halkın plebisitte Pakistan'ı tercih etmesi ile Pakistan'a bağlanmıştır. Nehru, bölgeye gelerek Abdul Gaffar Han'ı desteklemek istemiş ve halkın tepkisi ve taşlı saldırısı neticesinde hafif yaralanmıştır.

256 SETA, a.g.e, s.60

257 Nyrop, a.g.e, s.94 ve 80

258 Allana, a.g.e, s.434-438

259 Ali, C.M., a.g.e, s.236

sonrasında, 1 Nisan 1948'de Pakistan'a bağlanmayı kabul etmiştir.²⁶⁰ Pakistan'a katılması sorunlu olan Belucistan, Ekim 1955'de çıkan Kalat İsyanı sonrasında merkezi idareye karşı yabancılaşmaya başlamıştır.²⁶¹

Harita-27: Bağımsızlık Dönemindeki Belucistan

Bağımsızlık sonrasında Pakistan, İngiliz Hindistanı'nın Serhat Eyaletinde kurumsallaştırdığı güvenlik ağırlıklı idari yapı ile bölgenin tarihi birikimini de miras almıştır. Bu bağlamda Pakistan döneminde de ayrıcalığını sürdüren Serhat Eyaleti Bölgesinde ayrıca Federal yönetime bağlı olarak idare edilen yarı otonom Aşiretler Bölgesi (Federally Administered Tribal Areas-FATA) de imtiyazlı yapısını korumuştur. Üç milyonun üzerinde insanın yaşadığı dağlık Aşiretler Bölgesi; Kiber, Bacur, Mohmand, Orakzai, Kurram ile Kuzey ve Güney Veziristan adındaki yedi ilçeden oluşmaktadır. Bölge geleneksel otorite çerçevesinde, saygın yaşlılar ve yerel idareciler tarafından yönetilirken, Federal Hükümet de siyasi temsilciler ve bölgeye

²⁶⁰ Khan, M.A., a.g.e, s.204

²⁶¹ Talbot, a.g.e, s.56-58

özel, “kasadar” adı verilen güvenlik gücü ile bölgenin idaresinde rol almaktadır.²⁶² İngiliz Hindistan’ı döneminde olduğu gibi, bölge halkının silah taşınması ve cephane bulundurmasına da müsaade edilmiştir.²⁶³

Serhat ve Belucistan Eyaletleri Pakistan’ın ulus inşasında hassas noktaların başında gelmiş ve bu bölgelerdeki ayrılıkçı hareketler ülke bütünlüğünü tehdit etmiştir. Belucistan’ın 1955 yılında başlayan Kalat merkezli isyanları özellikle 1973-1977 yılları arasında Pakistan’ın başını ağrıtmış²⁶⁴ ve isyancıların etkisizleştirilmesinde ordunun yanı sıra Başbakan Butto’nun tartışılan paramiliter örgütü Federal Güvenlik Kuvveti önemli rol üstlenmiştir.²⁶⁵ Bu isyanın bastırılmasına, isyanın kendi ülkesine yansıma ihtimalinden çekinen İran Şah’ı da destek vermiş ve İran’ın silahlı (Cobra) helikopterleri de operasyonlara katılmıştır.²⁶⁶ Pakistan yönetimleri ortak bir Pakistan kimliği oluşturmakta zorlandığında çareyi İslami kimliğin bütünleştiriciliğinde bulsa da bu iki eyalet, küresel rekabet havasından yansıyan gelişmelerin de katkısıyla, ayrılıkçı hareketlerin merkezi olmuştur. Neticede bu eyaletler ülke yönetimleri ve halkın hafızasına ayrılıkçılık potansiyeli ile yerleşmiştir.

Peştun sorununu Merkezi Yönetimi güçlendirerek aşma gayretleri başarılı olamayınca İngiliz mirasını takip etme yoluna gidilmiş ve bölgedeki yarı özerk yapının devamına müsaade edilmiştir. Bangladeşin bölünmesi sürecinde başarılı olmayan İslam üzerinden ortak aidiyet sağlama girişimi General Ziya’ül Hak’ın askeri yönetiminde tekrar hayata geçirilmiş²⁶⁷ ve bu kez Serhat Eyaleti ile aralarında fiili sınır oturtulamayan komşu Afgan Peştun bölgelerinde etkili olmuştur. Peştun ayrılıkçılığı sorununu kısmen İslami kimlik şemsiyesi altında çözen ve bölgedeki feodal yapıların özerkliğini tolere eden Pakistan’ın kuzey sınırlarına bakışında Afgan-Peştun bağı temkinliliği hâkim olmuştur. Afgan sınırı ve Peştun sorunu Pakistan’ın Afganistan’a yönelik politikasının temelini oluştururken bu ülkeye Sovyet müdahalesi Pakistan’ı Afganistan sorunlarına dâhil olmaya itmiştir. Sovyet

262 Gufran, a.g.e.

263 Musharraf, a.g.e, s.264

264 Khan, M.A, a.g.e, s.204-206

265 Siddiqa, a.g.e, s.81

266 Nyrop, a.g.e, s.60

267 Kalim Bahadur, “Pakistan’da İslami Kötenciliğin Yükselişinin Bölgesel Etkileri ve Hindistan”, *Hindistan Asya’nın Yeni Gücü*, der. Yılmaz Tezkan, s.149-150

müdahalesi bu kapsamda Pakistan için güvenlik kaygılarının tavan yapmasına neden olurken Hindistan'da büyük bir rahatsızlık yaratmamıştır.²⁶⁸

5.2.2.SSCB'nin Afganistan'ı İşgalinin Bölgedeki Sonuçları

1978'de SSCB yanlısı Marxist subaylar kanlı bir darbe ile Afgan Cumhurbaşkanı Prens Davut'u devirince onlarca yıldır Afganistan'ı yanına çekmeye çalışan SSCB'yi dengeleme kapsamında yapılan yardım ve gayretlerin boşa çıkma ihtimali ABD yönetiminde ciddi bir endişe kaynağı oluşturmuştur.²⁶⁹ Müteakiben Rusların Kalpğahtan İç Hilale doğru açılıp Kenar Kuşağı yırtarak Aralık 1979'da Afganistan'ı işgal etmesi ABD'nin korkularının gerçekleştiği ve çevreleme politikasının sekteye uğradığı anlamına gelmiştir. Teyakkuzda geçen ABD Yönetimi, dönemin Milli Güvenlik Danışmanı Zbigniew Brzezinski'nin liderliğinde çalışma bir çalışma grubu kurmuş²⁷⁰ ve bu bağlamda düşünce kuruluşu Rand Corporation'un karargâhı, konu ile ilgili düşünce oluşturmak ve gerektiğinde pazarlıklar yapmak üzere görevlendirilmiştir. Yürütülen çalışmalar neticesinde Rand Corporation'un genç kurmayı Francis Fukuyama 25 Mayıs 1980 tarihinde Pakistan'a gönderilerek Afganistan direnişinin detaylarını koordine etmiş ve ABD, 1980-1989 arası dönemde soğuk savaşın merkezine Afganistan'ı koymuştur.²⁷¹

ABD ile Pakistan arasında yapılan pazarlıklarda Afganistan direnişinin cihat kapsamında ve ISI'nın organizasyonunda icra edilmesi kararlaştırılmıştır. Pakistan Yönetimi ve ISI Afganistan gelişmelerine karşı teyakkuzda olduğundan Pakistan'ın bu konuda birikimi ve hazırlığı vardır. Prens Davut'un iktidarıyla Afganistan'da İslami gurupların da hedef alındığı 1975 yılında Pakistan'a kaçan Gülbentin Hikmetyar, Burhanettin Rabbani ve Ahmet Şah Mesut gibi İslami kesimin genç liderleri ISI tarafından eğitilmiş ve muhtemel senaryolara karşı hazırlanmıştır.²⁷² ABD ile varılan mutabakat neticesinde bu ihtiyati tedbir planları hayata geçirilirken, Pakistan'ın güvenini kazanan Gülbentin Hikmetyar'ın öncelikli olarak desteklenmesine karar verilmiştir.²⁷³ ABD, bu dönemde Pakistan'ın nükleer silah geliştirme faaliyetlerine de

²⁶⁸ Arı, a.g.e, s.102-103

²⁶⁹ Rashid, Taliban, s.13

²⁷⁰ Coll, a.g.e, s.50-52

²⁷¹ Ali, T., The Duel, s.120-122.

²⁷² Rashid, Taliban, s.12-13, 85-86

²⁷³ Coll, a.g.e, s.114 ve 119-120

göz yummuş ve bu fırsatı değerlendiren Pakistan nükleer silah programını geliştirmiştir.²⁷⁴

SSCB'nin Afganistan işgaline karşı ABD-Pakistan işbirliğinin hayata geçirilmesiyle Pakistan ve ISI, Afgan direnişinin lojistik, eğitim, istihbarat ve psikolojik harp konularında ana karargâhı olmuştur. Pakistan'ın Afganistan sınırındaki Peşaver kenti Batı Dünyasının istihbarat örgütlerine açılmış ve bu bağlamda, Pakistan'ın resmen tanımadığı İsrail'in istihbarat örgütü Mossad ile Pakistan'ın istihbarat örgütü ISI da işbirliği yapmıştır.²⁷⁵ Afgan direnişini örgütlemek üzere ülkeye silah akışı hızlanmış ve her türlü silah (karadan havaya omuzdan atılan ve alçak irtifa hava savunma sistemi kapsamına giren "Stinger" füzeleri bile) Pakistan'ın Karaçi liman kentinde karaborsadan satılır hale gelmiştir.²⁷⁶ Pakistan'ın Peştun ağırlıklı Serhat Eyaleti Afganistan'dan göç eden mültecilerle dolup ülke ekonomisine ayrı bir yük getirirken, mültecilerden gönüllü olanlar medreselere yönlendirilerek askeri eğitimden geçirildikten sonra Rus işgaline direnmek için ülkelerine geri gönderilmiştir.²⁷⁷ Suudi Arabistan ve ÇHC'nin de katkı sağladığı Afgan direnişine²⁷⁸ dâhil olmak isteyen Müslüman cihatçılar da hoş karşılanmış²⁷⁹ ve özellikle Serhat Eyaleti, Rus işgaline karşı başlatılan uluslararası cihatın merkezine dönüşmüştür. Bu dönemde radikal hareketlere karşı gösterilen tolerans ülke içine de yansımış; radikal hareketlerin gücü ordu ve halka da sirayet etmiştir.²⁸⁰

ISI Afgan direnişinin organizasyonunuda başat rol üstlenirken Pakistan'ın Afganistan sahasında belirleyici bir konuma ulaşmasını hedeflemiştir. Pakistan için Sovyetlerin çekilmesinin yanı sıra Pakistan ile uyum içinde olacak ve Durand Hattı gibi muhtemel sorunları canlandırmayacak bir yönetimin başa getirilmesi de önemli bir hedef olmuştur.²⁸¹ Bu bağlamda Pakistan, direniş grupları içinde yer alan, Peştun kökenli olmasına rağmen Peştun milliyetçiliğine soğuk bakan ve İslami kimliği öne çıkaran Gilzai Peştunu Gülbeddin Hikmetyar liderliğindeki Hizb-i İslami Örgütünü

274 Ari, a.g.e., s.109 ve 123

275 Rashid, Taliban, s.154

276 Ali, T., The Duel, s.123

277 Aşlamacı, a.g.e.

278 Rashid, Taliban, s.13

279 Riedel, a.g.e, s.98-99 ve Coll, a.g.e, s.144-146

280 Bahadur, a.g.e., s.145

281 Ahmad, İ., a.g.e, s.23 ve 27

desteklemiştir.²⁸² Afganistan'da Peştunların çoğunluğu oluşturduğu, Pakistan'ın Serhat Eyaleti ve Belucistan'da da Peştunların yaşadığı, tüm Peştunlar birleşince; 40-45 milyon nüfuslu, aynı kültüre sahip ve aynı dili konuşan bir kitlenin ortaya çıktığı dikkate alındığında, Pakistan'ın Peştunistan hassasiyetini anlamak kolaylaşmaktadır. Zira Peştunistan kavramının altında, ileride tüm Peştunların birleştirilmesi hayali de yatmaktadır.²⁸³

Mülteci kamplarındaki Durani Peştunlarının ağırlıkta olduğu medrese öğrencilerinin kurduğu Taliban (Talebeler-Öğrenciler) Örgütünün²⁸⁴ beklentilerin ötesinde bir başarı göstererek, 1994'de Kandahar Eyaletinde hâkimiyeti sağlaması²⁸⁵ ve müteakiben 1996'da Kandahar'da düzenlenen Afgan Ulema Toplantısında Taliban Lideri Molla Ömer'in Müslümanların lideri ilan edilmesi ²⁸⁶ ISI ve Pakistan için sürpriz olsa da bu örgüt ile olan bağlar da korunmuştur.²⁸⁷ Sovyet birliklerinin çekilmesi sonrasında Pakistan'ın Afganistan üzerinde etkili olma mücadelesi sürmüş ve Gulbettin Hikmetyar'ın yanı sıra bu sürece hâkim olan Taliban'a verilen destek devam ettirilmiştir.²⁸⁸ Afganistan direnişindeki rolü SSCB'nin çekilmesi sonrasında Pakistan'ı ülkede söz sahibi yapmış ve Pakistan mücahit grupları kontrol altında tutmayı başarmıştır.²⁸⁹ Ancak Taliban Afganistan'da yönetimi ele geçirirken aynı zamanda Pakistan'ın Serhat Eyaleti'nde de zemin kazanmıştır. Pakistan'ın yönlendirdiği Taliban'ın Afganistan'ın çoğunluğuna egemen olması nedeniyle aradaki ilişkiler normale dönmüş gibi gözükse de Afgan halkının bilinç altında Durand Hattı bir yara olarak kalmıştır; zira Afgan halkının gönlünde, Ahmed Şah Durrani'nin 18.asırda birleştirdiği Afganistan ve Sind ovalarına kadar uzanan sınır yatmaktadır.²⁹⁰

SSCB'nin 1991'de dağılması ABD'de bir rahatlama yaratmış ve bu başarı ABD'nin özgüvenini artırırken ülke bürokrasisinde Güney Asya'da işlerinin bittiği hissiyatına neden olmuştur. Bundan sonra ABD, Afganistan'a olan ilgisini

282 Talbot, a.g.e, s.267-268

283 Nyrop, a.g.e, s.34

284 Rashid, Taliban, s.18 ve 23

285 Rashid, Taliban, s.29

286 Coll, a.g.e, s.328

287 Ataöv, Keşmir, Hindistan ve Komşuları, s.216

288 Chayes, a.g.e, s.240-242

289 Talbot, a.g.e, s.268

290 Burget, a.g.e.

azaltmanın yanı sıra direnişin organizasyonunda sahada çalışan personelini de çekmeye başlamıştır. Afganistan'ın geleceğinin sorunlara gebe olduğu ve bölgenin şekillenmesinin tamamlamadan çekilmenin sakıncalı olacağı konusunda parlamento ve istihbarat unsurlarının yaptığı uyarılar Yönetim nezdinde karşılık bulmamıştır.²⁹¹ Neticede ABD Yönetimi Afganistan'ın şekillendirilmesinde inisiyatifi Pakistan'a bırakarak Bölge gelişmelerini uzaktan takip etmeye başlamıştır. ABD bu dönemde ekonomik çıkarları ve ülkesinin güvenliğine yönelik tehdit söz konusu olduğunda devreye girmeyi tercih etmiştir.

Benazir Butto'nun 1993-1996 yılları arasındaki ikinci başbakanlığı döneminde, Pakistan İçişleri Bakanı General Naserullah Babar, ISI ile birlikte, Taliban'ın Afganistan'da hâkimiyetinin sağlanmasına yönelik bir plan hazırlamıştır. Bu plan, ABD tarafından onaylandıktan sonra uygulamaya konmuştur.²⁹² Bu dönemde Afganistan gelişmelerine aktif olarak karışmayan ABD, Arjantin firması "Beritas" ile Türkmen petrolünün Afganistan üzerinden Pakistan'a geçirilmesi konusunda rekabete giren ABD firması "Unocal" geride kalınca devreye girerek Unocal firması lehinde ağırlığını koymuştur.²⁹³ ABD İslamabad Büyükelçisi Tom Simmons, ilgili tarafları ve özellikle Pakistan Başbakan Benazir Butto'yu, Beritas firmasını kayırdığı gerekçesiyle baskı altına almak istemiş ve diplomatik krize neden olmuştur.²⁹⁴ Bu gelişmelerden sonra Pakistan Başbakanı Benazir Butto (ikinci kez) görevden alınınca tekrar iktidara gelen Navaz Şerif Yönetimi ABD şirketi Unocal lehinde karar almış ve ilgili taraflar ile Taliban'ı da bu konuda etkilemeye çalışmıştır.²⁹⁵

Bu dönemde, 1986 yılından itibaren Afgan direnişçilere verilen Stinger Füzerlerinin kontrolünün kaybedilmesi ABD'nin Afganistan sahasında teyakkuza geçmesine neden olmuştur. Bu etkili silahın karaborsada satılır hale gelmesi Sovyetlerin çekilmesi sonrasında ABD için güvenlik endişesine dönüşmüştür. Bu silahların İran yanlısı gruplar tarafından satın alındığına dair istihbarat raporları ABD'yi harekete geçirmiştir. Stingerların ABD ve müttefiklerine karşı kullanılma ihtimali, terör örgütlerinin bu silahı temin etmek için çalıştığı istihbaratı ile birleşince

291 Coll, a.g.e, s.4-6 ve 238-239

292 Ali, T., The Duel, s.136 ve Rashid, Taliban, s.26-27

293 Rashid, Taliban, s.5, 45 ve 157-165

294 Coll, a.g.e, s.309-311

295 Rashid, Taliban, s.166-169

ABD'nin bölgedeki resmi ve örtülü unsurları bu silahların toplanması için seferber edilmiştir. ISI ile işbirliği dâhilinde bu silahlar fahiş fiyatlardan geri satın alınmıştır. Faaliyet sonunda, bölgeye gönderilen 2300 Stinger füzesinden 1700 adedi geri alınmış; bir tanesine 150.000 dolara kadar varan ücretler verilerek toplanan silahların geri kalan 600 adedinin akıbetinin net olarak bilinmemesi ise ABD için önemli bir güvenlik riski oluşturmuştur.²⁹⁶

ABD ilk başlarda Pakistan'ın Afganistan'ı reorganize etme inisiyatifine pek karışmamış ve G.Hikmetyar'ı desteklemiştir. Zamanla ülkede bütün gruplar birbiriyle savaşılmaya başlayıp ülke kaosa sürüklenince Pakistan savaşan grupların arasındaki ayrılıkları gidermeye çalışmış, Taliban da aradan sıyrılıp güç kazanmıştır. Bu dönemde fazla müdahil olmayan ABD gelişmeleri izlemekle yetinmiştir. Aslında ABD, İran'a karşı sert bir tavır takınan Taliban'a ilk başlarda biraz sempatik bakmıştır. Taliban güçlenip radikal örgütlere üs vermeye başladıkça ABD'nin Taliban'a bakışı olumsuzlaşmaya başlamış,²⁹⁷ Taliban'ın ABD petrol şirketi Unocal'ı ötelemesi ve desteklediği El Kaide örgütünün ABD'ye ait tesislere ve Amerikan vatandaşlarına saldırması sonrasında ABD Taliban'ı hedef tahtasına almıştır.²⁹⁸

Taliban, Pakistan'ın verdiği destek ile Afganistan'da yönetimi ele geçirmiş ve ISI Taliban üzerindeki ağırlığını korumuştur.²⁹⁹ Taliban yönetimindeki Afganistan'da Pakistan Elçiliğine 1999 yılında yapılan saldırı ve futbol milli takımları arasında yapılacak dostluk maçı için Afganistan'a gelen Pakistanlı sporcuların zorla tıraş edilerek, maç yapılmaksızın Pakistan'a geri yollanması olayında bile Pakistan Taliban'a karşı soğukkanlılığını korumuştur.³⁰⁰ Müşerref anılarında, Pakistan ve ISI'nın Taliban üzerinde hâkimiyetini yitirmediği iddialarına karşı çıkarken, Taliban lideri Molla Ömer'in başına buyruk yapısına (Pakistan futbol takımına yapılan saygısızlık olayı da dâhil olmak üzere) dair örnekler vermektedir.³⁰¹

Taliban'ın başına buyruk ve kontrol edilmesi zor bir yapıya evrildiği doğrudur. ISI bünyesindeki Peştun kökenli Pakistan istihbarat görevlileri Taliban'ın

296 Coll, a.g.e., s.11-12, 315 ve 336-338

297 Rashid, Taliban, s.46, 65-66, 77-80, 165-169 ve 175-177

298 Ghufraan, a.g.e.

299 Riedel, a.g.e., s.127-128

300 Ali, T., The Duel, s.136

301 Musharraf, a.g.e., s.211-216

kuruluşundan itibaren her zaman yanında olmuş ve yönlendirmeye devam etmiştir. Taliban'ın güçlendiği netleştikçe daha üst seviyede ISI görevlileri Taliban'ı takip edip danışmanlık vermeye devam etse de örgüt üzerinde tam bir kontrole sahip olamamıştır. Taliban'ın 1997 yılında Mezar-ı Şerif şehrindeki katliamını durduramayan ISI, İran Konsoloslğunun işgali ve bütün İran görevlilerinin kurşuna dizilmesine de engel olamamış³⁰² ve İran-Pakistan ilişkilerinin bozulma sürecinin hızlanmasını da engelleyememiştir.³⁰³

Pakistan, Sovyetlerin Afganistan'dan çekilmesinin sağlanması hedefine ulaşmakla birlikte bu başarı sonrasında önemli sorunlarla karşılaşmıştır. Afganistan'daki savaştan kaçan milyonlarca göçmen, ülkede kurulan silah ve uyuşturucu pazarı nedeniyle oluşan asayiş sorunu, radikalleşen akımların ülkede zemin kazanması sonrasında ortaya çıkan mezhep çatışmaları, ekonomik sorunlar, Afgan direnişini yürütürken aşırı güçlenen istihbarat teşkilatının (ISI) özerk yapısının daha da genişlemesi, ISI'nın içindeki radikallerin güçlenmesi, ordunun ülkedeki rolünün artması, etnik ayrılıkçılık sorunlarının canlanması, kontrolden çıkan medreselerin radikaleşmesi ve ülkede yolsuzluğun yayılması gibi yeni sorunlar, mevcut sorunlara eklenmiştir. Taliban'ın Durand Hattı konusunda geleneksel Afgan politikasına sahip çıkmasını da önleyemeyen Pakistan, bir bakıma Afganistan'da kendi politikalarının kurbanı olmuştur.³⁰⁴ ABD ve Pakistan SSCB'nin bir an önce Afganistan'dan çıkartılması için radikal örgütlere tolerans gösterirken uzun vadede bunun sonuçlarının neler olacağını düşünmemiştir.³⁰⁵ Müşerref anılarında; Pakistan ile birlikte Afgan direnişini organize eden ABD, Suudi Arabistan ve diğer ortakların kendi Frankeşteynlarını yarattıklarını itiraf eder.³⁰⁶

SSCB'nin Afganistan'dan çekilmesi Pakistan'ın ABD nazarındaki stratejik değerinin azalmasına neden olurken, Pakistan-ABD ile ilişkileri tekrar Sovyet işgali öncesi seyrine dönmüştür. Pakistan'ın nükleer politikası bu kez "göz yumulamaz" olarak değerlendirilmiş ve bu nedenle Ekim 1990'da, Pakistan'a yapılan ABD yardımları kesilmiştir. Taliban ve El Kaide'nin faaliyetleri nedeniyle ABD'nin

302 Rashid, Taliban, s 72-76

303 ORSAM Rapor No;31

304 Rashid, Taliban, s.183-195

305 Chayes, a.g.e, s.69

306 Musharraf, a.g.e, s.209

Pakistan'a bakışı olumsuzlaşırken³⁰⁷ bu örgütlerin Keşmir'e yönelmesi,³⁰⁸ Hindistan'ın ABD'yi Pakistan'a karşı tutum almaya zorlamasına neden olmuştur. ABD ile Pakistan arasındaki ilişkiler 11 Eylül 2001 saldırılarına kadar bu gerilimli seyri sürdürmüştür. 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında ABD, Afganistan operasyonunda duyduğu ihtiyaç nedeniyle tekrar Pakistan ile ilişkilerini geliştirme yoluna gitmiştir. Bu politika gereği Pakistan'a yapılan ABD yardımlarının Pakistan'ı güçlendirmesi ve Pakistan'ın Keşmir'de ayrılıkçılığı desteklemeye devam etme ihtimali de Hindistan'ı rahatsız etmiştir.³⁰⁹

5.2.3. ABD'nin Afganistan Operasyonunun Bölgeye Yansımaları (2001-2010)

ABD'de 11 Eylül 2001 saldırıları yaşanırken Pentagon'un misafiri olarak Washington'da bulunan ISI Başkanı General Mahmud Ahmed, ABD Kongresinin İstihbarat Komitesi temsilcileri ile yaptığı kahvaltıda muhataplarına Afganistan lideri Molla Ömer'in güvenilir bir insan olduğunu ve El Kaide lideri Usama bin Ladin'i devre dışı bırakacağını anlatmaktadır. Ertesi gün General Mahmud Ahmed Pakistan'ın ABD Büyükelçisi Meliha Lodi ile birlikte ABD Dışişleri Bakanlığına çağırılmış ve Bakanlık Müsteşarı Richard Armitage tarafından; Pakistan Devlet Başkanı Müşerref'in anılarında iddia ettiği, "işbirliği yapılmaması durumunda Pakistan'ın bombalanarak taş devrine döndürüleceği" uyarısına muhatap olmuştur. Görüşmelerin devamında ABD'li yetkililer General Mahmud Ahmed'e, Pakistan yönetimine iletilmek üzere bir "Şartlar Listesi" sunmuştur.³¹⁰ Devlet Başkanı Müşerref, egemenliğin devri anlamına gelen ve listeye dâhil edilmeyen; ABD'nin Pakistan'ın nükleer tesislerine giriş hakkını reddederken, geri kalan şartları kabul etmek durumunda kalmıştır.³¹¹

Pakistanlı generaller, ABD'nin Afganistan harekâtını destekleyerek bunun ülkede yaratacağı muhtemel huzursuzlukları göğüslemek ile ABD'nin Hindistan'da üslenmesi arasında tercih yapmak zorunda kalmıştır. Sonuçta bütün acı reçetesine rağmen birinci şık tercih edilmiş ve Taliban'a da "direnmeyin ve çekilin" telkini

307 Rashid, Taliban, s.137-140, 181-182, 210

308 Chayes, a.g.e, s.243

309 ORSAM Rapor No;31

310 Riedel, a.g.e, s.153

311 Ali, T., The Duel, s.145-147

yapılmıştır.³¹² General Müşerref de anılarında; ABD'nin tehdit kokan uyarılarını açıklamanın yanı sıra ABD'nin Hindistan'da üslenmesi seçeneğinin kendilerini daha zor bir duruma sokacağını anlatır.³¹³ ABD'ye verilen destek sonrasında Müşerref İslami kesimin büyük tepkisini almış ve sırtını dayadığı Ordu içindeki tutucu kesimi de kaybetmiştir. Müşerref bu kararı alırken kendisini iktidara getiren Kolordu Komutanlarını da karşısına almış ve bazılarını da emekliye ayırmak durumunda kalmıştır. Pakistan, ABD'ye karada üslenme imkânı vermenin yanında karasularında ABD uçak gemisi Kitty Hawk'ın operasyonu yürütmesine ve hava sahasını kullanmasına izin vermiş, karşılığında ekonomik yardım temin etmiştir.³¹⁴

Böylesine zor bir tercih yapmak durumunda kaldıktan sonra yakın mesai arkadaşları, siyasi partiler ve halkın desteğini kaybeden Müşerref ard arda suikast teşebbüslerine de maruz kalmış ve bu saldırılardan zor kurtulmuştur.³¹⁵ Pakistan bu dönemde ISI'nın da radikalleştiği gerçeği ile yüzleşmek durumunda kalmıştır.³¹⁶ ABD'nin Afganistan harekâtına verdiği destek General Müşerref'i, ülkesinde yaşadığı bütün zorluklara rağmen, ABD nazarında vazgeçilmez yapmıştır. Ancak, ABD istihbarat kanallarından gelen raporlarda, Pakistan'ın radikal dini unsurlar için bir yaşam alanı ve eğitim merkezi olmaya devam ettiği belirtilirken, Afganistan sahasında görev yapan ABD unsurları Pakistan'ın Taliban'ı koruyup kollamaya devam ettiğini iddia etmiştir. Afgan Yönetimi ve halkı da sürekli olarak aynı iddiaları paylaşmıştır.³¹⁷ Yeni Afgan Yönetimi Pakistan'ın Taliban'ı koruduğunu iddia ederken en üst seviyedeki yöneticiler tarafından Durand Hattının kabul edilmediği defalarca ifade edilmiştir.³¹⁸

Afgan halkının yabancı işgaline olan genetik karşıtlığı, askeri operasyonlarda sivil can kaybının önüne geçilememesi, idaredeki yolsuzluğun önlenememesi ve ekonominin düzeltilmemesi gibi sebeplerle Afganistan'da Taliban'ın tekrar filizlenmesini engelleyemeyen ABD'nin diğer bir sorunu da Pakistan sınırındaki

312 Riedel, a.g.e, s.154-155

313 Musharraf, a.g.e, s.202

314 Dixit, a.g.e, s.415-420

315 Ali, T., The Duel, s.145, 148, 154 ve 191

316 Coll, a.g.e, s.166

317 Chayes, a.g.e, s.21, 175, 190, 244, 269 ve 356

318 Burget, a.g.e.

militan geçişlerinin durdurulamaması olmuştur.³¹⁹ Afganistan yetkilileri Taliban'ın eylemlerinden Pakistan'ı sorumlu tutarken Pakistan, Afganistan'daki militanlara Pakistan'daki bazı unsurlar tarafından destek verildiğini kabul etmekle birlikte, militanların sınırdan geçişlerini önlemenin sadece kendilerinin değil, Afganistan ve ABD liderliğindeki koalisyonun sorumluluğu olduğunu, Pakistan'ın Afganistan'daki istikrarsızlığın nedeni değil, daha ziyade kurbanı haline geldiğini dile getirmiştir.³²⁰ Pakistan'ın savunduğu argümanlarda gerçeklik vardır; zira ABD ve Afgan Yönetiminin bölge gerçeklerini yakalayan politikalar üretememesi ve halkın gözünde meşruiyet kazanamaması Taliban'ın dirilişinde etkili olmuştur.

Sınırların belirsiz oduğu Durand Hattının her iki yanında yaşayan halk, İslamı kendi katı geleneklerinin çerçevesinde yorumlayan ve İslami gerekçelerle çok kolay harekete geçirilebilen bir toplumdur. Bir Peştun'un düşmanı normalde "İslam düşmanı kâfirlerdir". Geçmişte de Peştunlar "İngiliz kâfirlere" karşı kolayca harekete geçirilmiştir.³²¹ Sınırın her iki yanında taban bulan Taliban bu mirası iyi değerlendirerek ABD'nin ülkeye müdahalesini cihat kapsamına çekmiş, Peştun coğrafyasında zemin kazanmayı başarmış ve 2003 yılından itibaren Afganistan'da tekrar sahneye çıkmıştır.³²² Taliban yanlısı gruplar bundan sonra Serhat Eyaleti'nden başlayarak Pakistan topraklarında da güçlenmeye başlamıştır. 2006 yılında radikal bir grup, başkent islamabad'taki Lal Mescid'de üslenerek kendi hukukunu uygulamaya koymuş ve yerel polislerden sonra Çin'li Akupunktur uzmanlarını kaçırmıştır. Lal Mescid grubunun devlet otoritesini kabul etmemesi üzerine 10 Temmuz 2007'de güvenlik güçleri Lal Mescid'e operasyon düzenleyerek bu grubu dağıtmıştır. Yüzden fazla insanın hayatını kaybettiği Lal Mescid operasyonuna misilleme olarak Taliban'ın düzenlediği bombalı saldırılar ülke geneline yayılarak istikrarı sarsmıştır.³²³

ABD, Afgan harekâtında Pakistan'ı kendi politikaları ile uyumlu davranmaya zorlamıştır. Taliban'ın direnme kapasitesi artıp mücadele alanı genişledikçe ülkeye yeni kuvvet kaydıran ABD Pakistan'ın da Serhat Eyaleti ile Aşiretler Bölgesindeki Taliban militanlarına karşı askeri operasyon yapmasını istemiştir. ABD bunun

319 Özel, C., a.g.e.

320 Musharraf, a.g.e, s.272

321 Nyrop, a.g.e, s. 86

322 Chayes, a.g.e, s.154

323 Cole, J., a.g.e.

yanında Pakistan'ın nükleer silah programının mimarı ve halk kahramanı Dr. Abdül Kadir Han'ın Kuzey Kore başta olmak üzere³²⁴ ABD'nin terörist devlet ilan ettiği ülkelere nükleer silah teknolojisi ve kritik nükleer teçhizat transfer ettiği iddiasıyla etkisiz hale getirilmesi yönünde baskı yapmıştır.³²⁵ ABD, bu talepleri dayatırken Pakistan'a askeri ve ekonomik yardım yapmış ve yeni yardım projeleri vaat etmiştir. Bu dönemde ABD'nin Pakistan'a yönelik stratejik hedefleri; El Kaide'nin ortadan kaldırılması, Taliban'ın Pakistan'da barınmasının engellenmesi, Pakistan'ın istikrarsızlığa sürüklenmesinin önüne geçilmesi, Radikal dini yapıların iktidarı ele geçirmesinin önlenmesi, Pakistan'ın nükleer silahlarının güvenliğinin sağlanması ve Pakistan'ın ABD'nin çekim alanından çıkmasına engel olunması çerçevesinde hayat bulmuştur.³²⁶

Bütün gayretlere rağmen Pakistan'ın Serhat Eyaleti ile Aşiretler Bölgesinde Taliban zemin kazanmaya devam etmiş, Afgan direnişçilerin eğitilmesi için yaygınlaştırılan medreselerde³²⁷ yetişen mollalar yaşlıların otoritesini devralmış ve 14 Aralık 2007'de bütün Taliban yanlısı örgütler, Tehrik-i Taliban Pakistan (TTP-Pakistan Taliban Hareketi) adı altında birleşmiştir.³²⁸ ABD 2007'de, Pakistan'daki Taliban ve El Kaide hedeflerine taarruz için SİHA (Silahlı İHA) operasyonlarına yönelmiştir.³²⁹ Bu saldırılar ile birlikte ABD baskısı neticesinde Pakistan'ın Taliban'a yönelik olarak Serhat Eyaleti ve Aşiretler Bölgesinde yaptığı operasyonlar Pakistan'ın iç istikrarını sarsmıştır. Pakistan, kuzeyde TTP otoritesini yıkmak ve örgütü parçalamak için Aşiretler Bölgesindeki ilçelerdeki (agency) TTP bağlılarıyla; silah bırakma karşılığında Şariat uygulanması ve hukuki özerklikler tanınmasına yönelik anlaşmalar yapınca hem ABD hem de iç muhalefetin reaksiyonu ile karşılaşmış ve bu anlaşmaları hayata geçirememiştir.³³⁰

Bu dönemde ABD, Pakistan ordusunun kendi topraklarında eylem yapan yabancı kökenli Taliban militanlarına saldırırken, sınırın karşı tarafında eylem yapan Peştun militanlara dokunmadığını³³¹ ve Pakistan askerinin TTP operasyonlarının

³²⁴ Usher, a.g.e.

³²⁵ Musharraf, a.g.e., s.285-296 ve 334

³²⁶ ORSAM Rapor No:31

³²⁷ Aşlamacı, a.g.e.

³²⁸ Ghufraan, a.g.e.

³²⁹ Riedel, a.g.e, s.179

³³⁰ ORSAM Rapor No:31

³³¹ Usher, a.g.e.

göz boyamaya yönelik olduğunu iddia etmiştir. Bu iddiaların devamında Temmuz 2008’de, Afganistan sınırında Taliban’a karşı yapılan bir operasyonda Pakistan askerlerinin Taliban militanlarını korumak için operasyon unsurlarına ateş açtığı iddiasıyla ABD uçakları bir Pakistan birliğini bombalamış ve saldırıda onbir Pakistan askeri hayatını kaybetmiştir.³³² Başkan Obama göreve geldikten sonra ABD için dünyadaki en tehlikeli bölgenin Pakistan olduğunu açıklamıştır.³³³ Pakistan’ı “Stratejik Endişelerinin Merkezi”, “Sıfır Noktası” gibi ifadelerle nitelendiren yeni ABD Yönetimi bölgeye, Bosna’da ün kazanan deneyimli diplomat Richard Holbrooke’u “Bölge Özel Temsilcisi” olarak atarken, Pakistan’a yaptığı ekonomik yardım paketini kısıtlamıştır.³³⁴ Bu arada ülkede yapılan tartışmalarda; “ABD’nin İslami radikalizm ile savaşında Pakistan’ın gerçekten dost mu yoksa düşman mı ?” olduğu sorusuna cevap aranmıştır.³³⁵

TTP’nin Pakistan’da organize olduğu dönem Müşerref iktidarının da sonunu getirmiştir. Müşerref’in Yüksek Mahkeme Başyargıcı İftikhar Çaudri’yi Mart 2007’de azletmesi ile başlayan siyasi meşruiyet krizi,³³⁶ TTP’nin neden olduğu güvenlik krizi ile tırmanmış, Benazir Butto’nun 27 Aralık 2007’de bombalı saldırıda hayatını kaybetmesinde Müşerref’in suçlanmasıyla zirveye çıkmış ve ABD ile yaşanan Taliban gerilimi sonrasında Müşerref’in istifa etmek zorunda kalmasıyla sonuçlanmıştır.³³⁷ Müşerref sonrası Devlet Başkanlığını Eylül 2008’de üstlenen Benazir Butto’nun kocası ve adı yolsuzluklarla özdeşleşen Asif Ali Zardari döneminde, ABD’nin de bastırmasıyla, Aşiretler Bölgesinde TTP’ye karşı büyük çaplı operasyonlar başlatılmıştır.³³⁸ Pakistan’ın TTP’ye karşı Peştun coğrafyasındaki operasyonları sonraki yıllarda devam etmiş; söz konusu operasyonlar ile örgütün etkinliğine darbe vurulsa da örgüt mağlup edilememiştir. Bu gelişme Pakistan Yönetimini, kuzeyde TTP’nin hayat bulduğu ortamın yok edilmesi arayışlarına itmiş ve bu hedef kapsamında Aşiretler Bölgesinin sosyo-ekonomik ve idari alanda reforme edilmesine yönelik projeler gündeme getirilmiştir.³³⁹

332 Cole, J., a.g.e.

333 Ali, T., The Duel, s.252

334 Riedel, a.g.e, s.183

335 Usher, a.g.e.

336 Usher, a.g.e.

337 Cole, J., a.g.e.

338 Usher, a.g.e.

339 Imtiaz Ali, “Mainstreaming Pakistan’s Federally Administered Tribal Areas, Reform Initiatives and Roadblocks”, **United States Institute of Peace**, Special Report 421, March 2018

ABD'nin Afganistan'ı işgaline verdiği destek ile Serhat Eyaleti ve Aşiretler Bölgesinde yapılan askeri operasyonlar nedeniyle Pakistan'ın Afganistan içinde zorlukla kazandığı yumuşak gücü erime eğilimine girmiştir. Temmuz 2003'de Kabil'deki Pakistan Büyükelçiliği saldırıya uğramış, Şubat 2008 ayında da Pakistan'ın Afganistan Büyükelçisi Aşiretler Bölgesinde kaçırılmıştır. Afgan mültecilerin sayısındaki artış da Pakistan'ın başını ağrıtmıştır. Mülteci kampları, ekonomik yük olmanın yanı sıra Taliban için güvenli bir liman ve personel kaynağı oluşturmuştur. Afganistan'daki yumuşak gücü yükselen Hindistan ise Mezar-ı Şerif, Herat, Kandahar ve Celalabat'ta konsolosluklar açmıştır. Hindistan'ın bu adımlarından rahatsız olan Pakistan; Hindistan'ın, Kandahar Başkonsolosluğu üzerinden, Belucistan'daki ayrılıkçılara destek sağladığını iddia etmiştir.³⁴⁰ Sonraki dönemde, Hindistan'ın bu tür faaliyetlere destek verdiği iddiaları; Pakistan tarafından ele geçirilen eski bir Hint deniz subayı Kulbhusan Jadhav'ın, Hint Gizli Servisi RAW adına Beluci ayrılıkçılığını kışkırtmak için çalıştığını itiraf ettiği video görüntüleri ile 2016 yılında gündeme oturmuştur.³⁴¹

Afganistan sorunu Pakistan'ın İran ile ilişkilerini de olumsuz etkilemiş ve Pakistan'da başlayan mezhep çatışmaları ile iki ülkenin çatışan Afganistan politikaları karşılıklı güvensizliği beslemiştir.³⁴² Hindistan'ın İran ile realist bir zeminde yürüyen ilişkileri ise 1979'daki Humeyni devrimi sonrasında da gelişmiştir. İran'ın coğrafi olarak Pakistan'ı kuşatmaya ve Hint mallarının Orta Asya pazarına transferine imkân vermesi, Hindistan'ın enerji ihtiyacı ve İran'ın izolasyondan kurtulma ihtiyacı ile birleşince iki kadim devlet kültürünün temsilcilerinin işbirliği yapması kolaylaşmıştır. Bu dönemde Pakistan'ın radikal örgütlere verdiği desteğin Keşmir'deki yansımaları ve ülkelerindeki radikal örgütlerin Pakistan ile olan bağı, Pakistan'ın Orta asya devletlerinde zemin kaybetmesine neden olurken Hindistan bunu kendi lehinde kullanmayı başarmış ve sürekli ileri taşımıştır.³⁴³

ABD'nin ülkesinin enerji ihracını engellemeye çalıştığını gören İran³⁴⁴ Afganistan'a daha fazla önem vermiştir. İran için Afganistan bundan sonra enerji güvenliği, Afganistan'dan gelen uyuşturucu trafiğinin engellenmesi ve Afgan

340 SETA, a.g.e., s.63-64

341"Pakistan ve Hindistan Arasında Temel Sorun Keşmir", *Dünya Bülteni*, 27 Nisan 2016

342 ORSAM Rapor No:31

343 Rashid, Jihad, s.212-217

344 Ghufraan,a.g.e.

mültecilerin getirdiği yükün azaltılması kapsamında önem kazanmıştır.³⁴⁵ İran ilk başlarda Afganistan'daki Şii nüfusu korumak için müdahil olduğu Afganistan sahasında zamanla realist politikalara kaymış ve Farsça konuşan Sünni Tacikler ile diğer etnik yapıların koruyuculuğunu da esas almaya başlamıştır.³⁴⁶ Afganistan politikaları ve Orta Asya'ya açılma hedefinde İran'a destek Hindistan'dan gelmiş ve RF'nin de katkılarıyla bu iki ülke, Afganistan'dan Tacikistan'a kadar uzanacak bir ulaşım hattı oluşturulması politikasında ortaklaşmıştır.³⁴⁷ Hindistan, 2002 yılında İran'ın Çabahar Limanı'nı revize etmiş ve kara-demir yolu ile Orta Asya ve Tacikistan'a kadar uzanmasını hedefleyen projeleri hayata geçirmeye başlamıştır.³⁴⁸ Hindistan, Kuzey-Güney Ulaşım Projesi (International North-South Transport Corridor-INSTC) ile Çabahar Limanı Projesini bağlamak için, RF'nin de desteğini alarak, İran ile Orta Asya ülkelerinin ekonomik işbirliğini amaçlayan Aşkabat Anlaşmasına dâhil olmuştur.³⁴⁹ Hindistan, Çabahar Limanı anlaşmasına Afganistan'ı da katmış ve Kuzey-Güney Ulaşım Projesi paralelinde planladığı projelerde Japon desteği sağlamıştır.³⁵⁰

ABD'nin 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra gündeme getirdiği Büyük Orta Doğu Projesine yönelik tartışmalar sürerken, ABD Dışişleri Bakanlığı Orta Asya şubesi kapatılarak yerine Orta ve Güney Asya Şubesi kurulmuştur. Yeni şubenin başkanı Richard Boucher, 26 Nisan 2006'da Kabil'de düzenlenen bir toplantıda; Büyük Orta Asya Projesi olarak adlandırılan yeni bir planın uygulamaya konulacağını, projenin genel anlamda Afganistan'ın konumunu kuvvetlendirmeyi ve Orta ve Güney Asya arasında yeni bağlantılar kurmayı hedeflediğini açıklamıştır. Güney Asya'nın enerji ihtiyacını karşılamak için Orta Asya ile bütünleştirilmesine yönelik çalışmalar Orta Asya'yı RF, İran, ÇHC ekseninden çıkarma hedefine yönelik olarak planlanmıştır.³⁵¹ Bu kapsamda ABD desteğinde, 2008 yılında, Türkmen doğalgazını Afganistan üzerinden Pakistan ve Hindistan'a ulaştırması ve 2010

³⁴⁵ Cole, J., a.g.e.

³⁴⁶ ORSAM Rapor No:31

³⁴⁷ Usher, a.g.e.

³⁴⁸ ORSAM Rapor No:31

³⁴⁹ Ashok Sajjanhar, "India and Iran Resolve to Focus on Connectivity and Economic Cooperation", **Institute of Defence Studies and Analyses**, 20 Şubat 2018, (Çevrimiçi), https://idsa.in/idsacomments/India-And-Iran-Resolve-To-Focus-On-Connectivity-And-Economic-Cooperation_Asajjanhar_200218, 21 Şubat 2018

³⁵⁰ Subhash Kapila, "Chah Bahar Tripartite Agreement Signals New Geopolitical Power-Play," **South Asia Analyses Group**, 30 Mayıs 2016, (Çevrimiçi), <http://www.southasiaanalysis.org/node/1997#sthash.OtGpPgcI.dpuf>, 30 Mayıs 2016

³⁵¹ "ABD'nin Büyük Orta Asya Projesi", **Azerbaycan Stratejik Araştırma Merkezi**, 10 Temmuz 2006 (Çevrimiçi), <http://www.azsam.org/modules.php?name=News&file=print&sid=139>, 08 Eylül 2009

yılında inşasına başlaması planlanan TAPI (Türkmenistan-Afganistan-Pakistan ve Hindistan) Boru Hattı Projesi hayata geçirilmiştir.³⁵²

ABD, Mayıs 2005’de yaptığı Üs Anlaşması ile Afganistan’da kalıcı üslenme hakkını sağlama alırken, Afganistan harekâtı gerekçesiyle Orta Asya Türk cumhuriyetlerinde de üslenmeyi başarmıştır. Ekim 2007’de ABD Kongresine sunulan bir raporda; Afganistan’daki varlığı sayesinde ABD’nin NATO’nun geleceğini yeniden şekillendirme fırsatı elde ettiği, böylece NATO’nun da ÇHC’nin yükselişini gözleme ve ittifak sınırlarının çok ötesinde sistematik bir varlığa kavuşma şansına sahip olduğu ifade edilmiştir. NATO Genel Sekreteri Jaap Scheffer, Mart 2008’de Brookings Enstitüsünde düzenlenen bir çalışmada yaptığı konuşmada; ÇHC, Orta Asya ve İran’a komşu olan bir coğrafyada askeri üs ve nükleer füze konuşlandırma hakkına sahip olma şansının kaçırılmayacak bir fırsat olduğunu açıklamıştır.³⁵³ ABD’nin Afganistan’a yönelik bu politikası karşısında RF ve ÇHC’nin sahada ayrı bir blok oluşturduğu ve bu bloka Pakistan’ın da dahil olması ile bu blokun günümüzde üçlü bir yapıya dönüştüğü gözlenmektedir.³⁵⁴ Bu kapsamda ÇHC’nin de, OBOR projesinin gelişimine bağlı olarak Afgan sahasında daha aktif olmaya çalıştığı dikkat çekmektedir.³⁵⁵ Anılan iki blokun Afganistan üzerinde belirleyici olmak hedefi ile Büyük Oyunun çağdaş bir versiyonunu sergilediği sahada Keşmir ve Afganistan sorunlarının çözümü daha da zorlaşmaktadır.

Pakistan, Afganistan’ı öncelikle Peştunistan hassasiyeti çerçevesinde değerlendirirken; Orta Asya’ya açılabilme hedefinde stratejik derinlik kazanmak, Hindistan’ın bölgede ağırlık kazanmasını engellemek ve Keşmir Sorununda derinlik sağlamak mantığı ile hareket etmiştir.³⁵⁶ Hindistan, kuruluşundan itibaren Pakistan’a cephe alan Afganistan’a doğal bir yakınlık duymuş ve Pakistan’ı çevrelemek için Afgan politikalarına destek vermiştir. Aynı mantık çerçevesinde İran’ı da doğal müttefik gören Hindistan, İran ile Pakistan’ın mezhep ayrılığında ayrışmasını desteklemiştir. Kalpgah’ın Kenar Kuşağa açıldığı noktada kritik bir konumda bulunan

³⁵² Cole, J., a.g.e.

³⁵³ Ali, T., The Duel, s.245-246

³⁵⁴ Subhash Kapila, “AFG subjected to Unholy Machinations of PAK-China-Russia Trilateral”, *South Asia Analysis Group*, 06 Haziran 2017, (Çevrimiçi), <http://www.southasiaanalysis.org/node/2171>, 10 Haziran 2017

³⁵⁵ Rajeshwari Krishnamurthy, “Belt and Road and US-China Relations in 2018”, *Institute of Peace and Conflict Studies* (Çevrimiçi), <http://www.ipcs.org/article/china/belt-and-road-and-us-china-relations-in-2018-5437.html>, 19 Şubat 2018

³⁵⁶ SETA, a.g.e, s.107

Afganistan Büyük Oyunun sahnesi olmaktan kurtulamamış; bölgesel ve küresel aktörlerin rekabetinde bir deneme tahtasına dönüşmüştür. Buradaki denklemin bilinmeyenleri artıp problemin çözümüne dâhil olmak isteyenlerin sayısı arttıkça çözümün zorluk derecesi de yükselmiştir. Neticede Afganistan Sorunu Keşmir Sorunu üzerinde de etkisini artırırken jeopolitik faktörler daha baskın bir mahiyet almış³⁵⁷ ve Keşmir Sorununun çözülmesi yönündeki umutların azalmasına yol açmıştır.

³⁵⁷ Cole, J., a.g.e.

SONUÇ

Hindistan ve Pakistan, II. Dünya Savaşı sonrasında emperyal kapasitesini yitiren İngiltere'nin 1947 yılında Hint Yarımadası'ndan çekilmek zorunda kalmasıyla, Hint milliyetçiliğinin din esasında ayrışması neticesinde kurulan devletlerdir. Kuruluş safhasında Hindistan'ın iki yakasında Batı ve Doğu Pakistan olarak ikiye ayrılan Pakistan, 1971 iç savaşı sonrasında, Doğu Pakistan'ın Bangladeş adıyla bağımsız bir devlet haline gelmesiyle bölünmüştür. İngiltere'nin bölgeden çekilirken çözmeden bıraktığı sorunlar ulus inşa sürecine giren Hindistan ve Pakistan arasında ciddi krizlere neden olmuştur. İki ülke İngiltere'den miras kalan sorunların çoğunu zaman içerisinde çözmeyi başarırken, Hindu bir Maharaca'nın yönettiği Müslüman çoğunluklu Keşmir'in statüsü konusunda anlaşamamış; bu anlaşmazlığın neden olduğu savaş sonrasında Keşmir bölünmüştür. Pakistan'ın kuruluş felsefesinin bir parçası olan Müslüman nüfus ağırlıklı Keşmir'in büyük bölümünün Hindistan'da kalması Pakistan'da ulusun eksik doğduğu travmasına neden olurken Hindistan'da da kadim Hindu coğrafyasının bir kısmının kaybedildiği hissiyatı psikolojik kırılma yaratmıştır.

Pakistan kontrolündeki Keşmir'de nüfusun tamamını oluşturan Müslümanlar ile Pakistan Yönetimi arasında bir sorun yaşanmazken Hindistan kontrolünde kalan Keşmir'de nüfusun çoğunluğunu oluşturan Müslümanlar Hint hâkimiyetini kabul etmek istememiştir. Bu bağlamda Hindistan, kendi kontrolündeki Keşmir'i ülkeye entegre etmekte zorlanmış; bu süreçte uygulanan politikalar nedeniyle Keşmir halkı Hindistan Yönetimine karşı yabancılaşmış ve zaman zaman da isyan etmiştir. Pakistan da Keşmir halkının Hint hâkimiyetine karşı mücadelesini desteklerken "Keşmir'in kurtarılması" konusunu milli kimliğin vazgeçilemezine dönüştürmüştür. Hindistan ise öncelikle kendi kontrolündeki Keşmir'de egemenliğini sağlamayı hedeflemiş ve müteakiben Keşmir'in tamamına sahip olmayı düşünmüştür. Bu gelişmeler nedeniyle her iki ülkenin ulusal kimlik inşasında önemli bir yere oturan Keşmir sorunu yeni krizlere neden olmuştur.

İki ülke arasındaki çatışmalı ilişki, Soğuk Savaş dönemi küresel güç mücadelesindeki jeopolitik adımlarının bölge üzerinde yarattığı baskılardan da etkilenererek çapını büyötmüştür. 1962 ÇHC-Hindistan Savaşı sonrasında Pakistan'ın,

kendi kontrolündeki Keşmir topraklarından bir bölümünü ÇHC'ye bırakması da ÇHC'nin soruna dolaylı olarak dâhil olmasına neden olmuştur. ÇHC'nin soruna eklenmesi bölge dengelerini değiştirirken ABD ve SSCB'nin de bölgeye olan ilgisini artırmıştır. Bundan sonra jeopolitik denklemler bölge gelişmelerinde belirleyici olurken, SSCB'nin Afganistan'ı işgaliyle başlayan süreç Keşmir üzerinde doğrudan etki yapmış ve sorunun çözümünü zorlaştırmıştır.

Keşmir Sorunu, jeopolitik gelişmelerin yanı sıra Pakistan ve Hindistan'ın iç siyasi çekişmelerinden de beslenerek araçsallaştırılmış ve iki taraf için de taviz verilmesi mümkün olmayan bir tabuya dönüştürülmüştür. Ayrışan Keşmir ideallerinin neden olduğu anlaşmazlıklar nedeniyle Hindistan ile Pakistan iki defa daha savaşmış ve iki defa da sınırlı çatışmaya girmiştir. Bütün bu çatışmalara rağmen, ilk savaşı sonlandıran 1949 ateşkesi ile Keşmir'de tarafları ayıran tartışmalı sınır hattı pek fazla değişmemiştir. Neticede Keşmir'in statüsü konusu iki ülke arasında sürüncemeli çatışma üreten bir soruna dönüşmüştür.

Keşmir Sorunu aslında Hindistan-Pakistan sorunudur ve bu sorunun temelinde İngiltere'ye karşı verilen bağımsızlık mücadelesinde yükselen antisömürgeci milliyetçi uyanışta yaşanan ayrışma yatar. Keşmir Sorunu; İngiltere'ye karşı verilen milli mücadeleye önderlik eden Hintli elitin bütünlükçü bir milliyetçilik üretmemesindeki zafiyetin İngiliz Sömürge Yönetimince manipüle edilmesi neticesinde Hint milliyetçiliğinin, sömürgecinin yanı sıra birbiriyle de mücadele eden karşıt milliyetçiliklere evrilmesinin bölünme sürecinde bir mekân üzerinde yeniden canlanması ve sonrasında iç ve dış konjonktürel gelişmelerle beslenerek sürüncemeli çatışma üretme mekanizmasına dönüşmesinin görünürlük kazandığı alandır. Keşmir Sorunu bu kapsamda; bir 20.asır geç milliyetçiliğinin bağımsızlık sonrası kopmasının, iki kadim kültürün mirasının ayrıştırdığı dev Hint Yarımadası'nda hayat bulan özgün bir versiyonudur.

Hint Yarımadası'nın İslamlaşmasıyla başlayan örtük sosyo-kültürel ayrışma, bağımsızlık sürecindeki milliyetçi uyanışın fay hattında belirginleştiğinde İngiliz Sömürge Yönetimi tarafından manipüle edilmiş; Hint milliyetçiliğinin Hindu milliyetçiliğine doğru evrildiğini ve Hindu zaferciliğinin Müslümanlarda oluşturduğu

korkunun karşıt bir milliyetçiliğe hayat verdiğini fark edemeyen çoğunluğu Hindu kökenli milliyetçi elit bütünlükçü bir milliyetçilik üretememiştir. Karşıt milliyetçiliklerin ulusal kurtuluş mücadelesini bölerek zayıflattığı fark edildiğinde Hindu elitin Müslümanları kazanmak için attığı adımlar etkili olmazken bu dönemde yaşanan şiddet de tarafların hafızalarına kazınmıştır. Bağımsızlık sürecinde yaşanan ve şiddetle beslenen iki taraflı göçlerin travmatik ortamı karşılıklı nefreti artırırken, bu dönemde ortaya çıkan Keşmir Sorunu karşıt milliyetçiliklerin tekrar canlanarak hayat bulduğu mekân olmuştur.

Keşmir’de çatışmaların devam ettiği bu dönemde, Gandi’nin bir radikal bir Hindu milliyetçisi tarafından öldürülmesi (Ocak 1948) ve Pakistan’ın kurucu lideri Cinnah’ın hayatını kaybetmesi (Eylül 1948) de makul çözüm üretebilecek ortak aklın kaybına neden olmuştur. Müteakiben Pakistan’ın ikinci adamı Liyakat Ali’nin 16 Ekim 1951’de bir suikasta kurban gitmesi de rasyonaliteye giden yolu tıkamıştır. İki ülke anlaşmazlıklarının Keşmir zemininde hayat bulduğu sürece ülkelerin ulus inşa süreci zorlukları da eklenince tarafların anlam dünyalarında Keşmir’in tamamının ele geçirilmesi fikrine özel bir değer yüklenmiştir. Küresel ve bölgesel gelişmelerin katkısı ile sürekli canlı kalan sorun iç siyasetteki başarısızlıkları da örtmek için araçsallaştırılarak tabulaştırılmıştır.

Bu süreç içerisinde Hindistan Keşmir’deki hâkimiyetini 1950’li yıllarda, yavaş yavaş ve dış dünyayı soruna fazlaca katmadan sağlamıştır. Hindistan, Keşmir Sorununun çapını küçültme ve dışa kapama politikasına paralel olarak Keşmir’de Hindistan yanlısı yönetimleri iktidara taşımayı ve bu yönetimlerin alacağı kararlar çerçevesinde Keşmir’de Hint hâkimiyetini konsolide etmeyi düşünmüştür. Bu kapsamda Keşmir Kurucu Meclisi kararıyla, 17 Kasım 1956’da Keşmir’i ülkesine bağlayan Hindistan bundan sonra ufak değişiklikler yaparak Keşmir’in özel statüsünü törpülemiş ve Merkezi Yönetimin eyalet içindeki otoritesini artırmıştır. Hindistan’ın bundan sonraki yaklaşımı sorunu iki ülkenin dışına taşırmama istikametinde devam etmiş ve dış güçlerin soruna taraf olmasına da soğuk bakmıştır.

Hindistan’ın Keşmir’deki hâkimiyet stratejisi Müslüman çoğunluklu Keşmir halkı tarafından kabul görmemiş ve halk zamanla Hint Yönetimine karşı

yabancılaşırken zaman zaman da isyan etmiştir. Hindistan, egemenliğini pekiştirmek için toplam mevcudunun yüzbinleri bulunduğu iddia edilen güvenlik gücünü Keşmir'e taşıyıp bölgeyi OHAL Yasaları ile yönetse de bölgede istikrarı sağlayamamıştır. Pakistan'ın desteklediği iddia edilen ayrılıkçı örgütler de Hindistan'ı bölgeden çıkarma hedefine ulaşamamış ve bölge kaos ortamından çıkamamıştır. Pakistan'ın, tarafları artırarak sorunu uluslararasılaştırma stratejisi de başarılı olmamıştır. Hindistan, dünyada gelişen "Radikal İslami Terör" algısının yarattığı korku ikliminin de katkısıyla, sorunu izole etmeyi ve bir iç güvenlik meselesi olarak göstermeyi de başarmıştır.

İngiliz modernizasyon sürecine verdiği reaksiyon ile sosyo-ekonomik alanda önemli bir dönüşüm sağlayarak mesafe almayı başaran Hindu çoğunluğun kurduğu Hindistan İngiliz mirasını da üstlenmiş ve ulus inşa sürecini Pakistan'a nazaran daha az sorunla aşmayı başarmıştır. Hindistan bu süreçte Pakistan'ın yaşadığı kopuşları yaşamadığı gibi dünya kamuoyunda yakaladığı yumuşak güç avantajını kullanarak Keşmir Sorununu lehine çevirmeyi ve dikkatlerden uzaklaştırmayı da başarmıştır. Kuruluş sürecinde Hindistan'a karşı yaşanan kayıplar ve güvenlik kaygıları ulus inşa sürecine hızlı ve hazırlıksız giren Pakistan tarafında askerin sisteme egemen olmasıyla sonuçlanmış ve ülkede güvenlik öncelikli bir yapı kökleşmiştir. Askeri bürokrasi de iktidarını sağlamlaştırmada Keşmir hassasiyetini öne çıkarıp Keşmir'i kurtarma senaryolarını hayata geçirirken yeni mağlubiyetler yaşamıştır.

Keşmir'in kurtarılması idealinin araçsallaştırılması Pakistan askeri yönetimlerine bir meşruiyet zemini sağlarken bu ideal uğruna irrasyonel maceralara girme cesareti de vermiştir. Bu istikamette girilen 1965 Savaşında yaşanan mağlubiyetin yarattığı psikolojik kırılma askeri eliti yeni bir maceraya girme yolunda kamçılarken, ülkede inşa edilmeye çalışılan otoriter resmi milliyetçiliğin Bengal'de yarattığı yabancılaşma gözden kaçırılmıştır. Müteakiben ABD ve ÇHC'den geleceği değerlendirilen desteğin verdiği özgüvenin de katkısı ile girilen 1971 Pakistan-Hindistan Savaşı hezimet ile sonuçlanırken Doğu Pakistan da kaybedilmiştir. Bengal'in kopuşu sonrasında Pakistan'ın güvenlik merkezli ulus inşa projesinde Keşmir'in kurtarılmasına yüklenen vurgu artarken bu mağlubiyet sonrası imzalanan Simla Antlaşması Pakistan'ın Keşmir'de savunduğu tezleri tüketmenin ötesinde, Keşmir'de Pakistan'a duyulan güveni de bitirmiş ve Keşmir'liler

Hindistan'ın egemenliğini kabullenmek durumunda kalmıştır. Müteakiben Hindistan'ın 1984 yılında, Şiaçen Buzulları krizinde aldığı jeopolitik inisiyatife, Afgan direnişinde kazanılan tecrübe ve nükleer silah denemelerinin verdiği özgüven ile 1999 yılında Kargil'de cevap verilmeye çalışılmış, ancak geçmiş hatalardan ders alınmaması yeni bir başarısızlığa neden olmuştur.

Keşmir Sorununun kristalize olduğu bir dönemde kurulan sosyalist ÇHC'nin, Batı'nın liderliğini üstlenen ABD ile Kore'de çatışması, SSCB ile Avrupa ve Orta Doğu'da ideolojik etkinlik rekabetine giren ABD'nin tehditi algılamasına Doğu ve Güney Asya'yı dâhil etmesine neden olurken jeopolitik teorileri de canlandırmıştır. Bu gelişmeler ulus inşa sürecindeki Hindistan ve Pakistan'ın küresel değerinin artmasına neden olmuş, müteakiben ÇHC yayılmasının ÇHC-Hindistan çatışmasına dönüşmesi küresel aktörleri bölgede aktif olmaya sevk etmiştir. Bundan sonra bölgede rekabete giren küresel aktörler, Hindistan-Pakistan/Keşmir sorununda konjonktürel çıkarları gereği taraf almıştır. Bu arada Pakistan, kendi kontrolündeki Keşmir topraklarından bir bölümünü ÇHC'ye bırakarak ÇHC ile ittifak kurmuştur. Bu jeopolitik ortamda gelişen ABD-Pakistan ilişkileri neticesinde ABD, Keşmir ve İndus Suları sorunlarında Pakistan'a destek verirken, Hindistan da SSCB desteğini arkasına almıştır. Bölge dengeleri SSCB dağılana kadar bu doğrultuda seyrederken, ABD-SSCB rekabeti kapsamında bölgede atılan jeopolitik adımlar Keşmir sorununa doğrudan etki yapmıştır.

Afganistan sorunu, geçmişte olduğu gibi 20. asırda da bölge gelişmelerinde belirleyici rol almıştır. SSCB'nin Afganistan'ı işgali sonrasında küresel rekabetin oyun sahasına dönüşen Afganistan'daki direnişin organizasyonunu üstlenen Pakistan bu süreçte önemini artırarak nükleer programına tolerans sağlarken, farkına varmadan, ülkenin istikrarsızlaşmasına giden bir süreci de başlatmıştır. Serhat Eyaleti'nde organize edilen cihadist yapıların ülkeye yayılması ve Afganistan'dan ülkeye akan göçmenlerin sosyo-ekonomik sorunları Pakistan'ı olumsuz etkilerken gelecekteki istikrarsızlığın tohumunu da atmıştır. Güçlenen radikalizm ordu ve istihbarat örgütü gibi kritik kurumlara da nüfuz etmiş ve bu durum uzun vadede önemli sorunlara neden olmuştur. Radikal yapılar, Afganistan'da SSCB'ye karşı verilen cihadist direnişin başarısından kazanılan özgüven ile Keşmir'i de hedef alanına dâhil edince Keşmir Sorunu, kutsallık kaynağından beslenerek,

kriz üretme kapasitesini artırmıştır. Afganistan gelişmeleri günümüzde de Bölge dengeleri ve Keşmir Sorunu üzerinde de belirleyici etkiye sahiptir.

11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında ABD'nin Afganistan'ı işgal etmesi bölgesel ve küresel dengeleri değiştirmiştir. Hindistan'ın bölgesel ve küresel değerinin arttığı bu dönemde Pakistan'ın geçmişte tohumları atılan sorunları filizlenirken, ülke küresel alanda imaj kaybına uğramıştır. ABD ve müttefiklerinin Afganistan'da yürüttüklerini savundukları "Radikal İslami Terör Karşıtı Mücadele"deki başarısızlığı Pakistan'a iç istikrarsızlık olarak yansımanın yanı sıra Batı baskısı da getirmiştir. ABD'nin bölgedeki mevcudiyeti ve politikaları jeopolitik teorilerin öne çıkmasına ve ABD'nin küresel hegemonyasına karşı arayışlara neden olmuş ve bu hedefte ortaklaşan ÇHC ve RF, ŞİÖ inisiyatifi hayata geçirmiştir. ÇHC ve RF, birbirlerini birçok alanda desteklerken dengelemeyi de elden bırakmamaktadır. Bu kapsamda ŞİÖ'ye dâhil edilen Hindistan ve Pakistan bu mekanizma içerisinde işbirliği yaparken ikili sorunlarını da masaya yatırma zorunda kalacaktır.

Hindistan ve Pakistan arasındaki Keşmir zemininde görünürleşen çatışmalı ilişki, Soğuk Savaş dönemi küresel güç mücadelesindeki jeopolitik adımlarının Bölge üzerinde yarattığı baskılar, iç politik başarısızlıkları örtme gayretleri ve yönetimlerin meşruiyet zemini arayışlarındaki politik kurnazlıklardan beslenerek çözümsüzlük döngüsüne yerleşmiştir. Soğuk Savaş sonrasında taraflar küresel baskıların hafiflemesinden doğan çözüm zeminini değerlendirmektense silahlanma yarışını sürdürmeyi tercih etmiş ve bu yarış tarafların nükleer kapasite kazanmasıyla sonuçlanmıştır. Tarafların nükleer silah ürettiğinin anlaşılması ve Keşmir kaynaklı çatışma ve krizlerde nükleer argümanları dile getirmesi küresel aktörleri harekete geçirmiş ve çatışmanın yayılma ve boyutunun genişleme ihtimalinin engellenmesine yönlendirmiştir. Çatışmanın yayılma ve nükleer boyuta taşınması tehdidi bertaraf edildikten sonra Hindistan-Pakistan anlaşmazlığı küresel rekabetin sisi altında görünürlüğünü yitirmiştir.

20. asrın sonlarında ÇHC ve Hindistan'ın küresel olarak yükselişe geçmesi ve 21.asrın başında ABD'nin Orta Asya politikalarına paralel olarak Güney Asya coğrafyasının artan jeopolitik önemi Hint Okyanusu coğrafyasındaki küresel rekabet

ivmesini de artırmıştır. Yeni binyılda küresel rekabetin Asya-Pasifik Bölgesine kayması ile bu rekabet alanı daha da önem kazanırken Hindistan-Pakistan anlaşmazlığı ÇHC-Hindistan rekabetinin bir alt unsuru olmaya doğru evrilmiştir. Bu bağlamda küresel aktörler, Hindistan-Pakistan anlaşmazlığı küresel güvenlik alanında yeni tehditler üretmediği müddetçe, Keşmir Sorunu temeline yerleşen iki ülke anlaşmazlığını geri plana almıştır.

Hindistan ve Pakistan arasındaki Keşmir Sorununu çözme kapsamında yapılan barış görüşmeleri, genellikle iki ülkenin çatışma ihtimalinin canlandığı krizler sonrasına denk gelen dönemlerde; küresel aktörler ile taraflar üzerinde ağırlığı olan devletlerin zorlamaları ve bölgesel işbirliği örgütlerinin bir araya getirmesiyle rutinleşen kısır diyaloglarla zaman zaman tekrarlınsa da Keşmir kaynaklı bir provakasyon veya bir iç siyasi kriz ile sonlanmaktadır. Çözüm umutları için bölge insanı; kriket maçları, doğal afetler, küresel veya bölgesel işbirliği mekanizmalarının katkısından medet umsa da normal şartlar altında, kısa vadede çözüme yönelik bir gelişme olması mümkün görünmemektedir. Bunun yanı sıra ŞİÖ üyeliği, uzun vadede iki ülkenin sorunlarını törpüleme potansiyeli taşımaktadır.

Bu çalışma sürecinde Pakistan ve Hindistan'ın ülkemizdeki resmi görevlileri, ülkemizde eğitim gören vatandaşları ve ülkemizi ziyaret eden vatandaşları ile mülakatlar yapılırken her iki ülkenin akademisyenleri ile görüş alışverişinde bulunulmuş ve yerel bakış açısı yakalanmaya çalışılmıştır. Gerek bu mülakatlar gerekse her iki ülkeye yapılan ziyaretlerde; Pakistan tarafının ülkemize bakışında özel bir sevgi bağı hissedilirken, son yıllarda Hindistan tarafının ülkemize bakışında bir soğuma eğilimi gözlenmiştir.

Hint tarafı, Türkiye ile Pakistan arasındaki karşılıklı sevgi bağına makul karşılarken ülkemizin kendilerine karşı mesafeli bir politika izlediğini düşünmekte ve bunu anlamakta zorluk çekmektedir. Hint tarafı bu yaklaşımın Pakistan tarafını gücendirmeme hassasiyetinden kaynaklanıyor olabileceğini değerlendirirken uluslararası ilişkilerde böyle bir yaklaşımın karşılıklı çıkarlara zarar vereceğini de ima etmektedir. Nitekim tez çalışmasına başlanılan 2013 yılında yapılan görüşmelerde, Keşmir ziyaretinde kolaylık sağlama, istenilen bölgelerin görülmesinde yardım ve bölgedeki resmi ve sivil makamlar ile mülakat yapılmasında

destek vermeyi vaat eden Hintliler, 2018 yılı başından itibaren bu yöndeki talepleri reddetmiştir. Bu tavır değişikliğinin, Temmuz 2016'dan sonra Keşmir'in yeni bir şiddet dalgasına sürüklenmesiyle ilgili olması mümkündür, ancak kanaatimce ülkemize olan bakış değişikliğinin de bu yaklaşımda rolü vardır.

Türkiye Cumhuriyeti, Pakistan gibi Türkiye'yi her türlü platformda ve her türlü şartta destekleyen bir dostu gücendirmemelidir. Kök arayışına Türk tarihinde cevap bulan, maddi manevi her türlü imkânını seferber ederek bağımsızlık mücadelemize destek olan Hint Müslümanlarının bugünkü varisi durumundaki Pakistan halkı da incitilmemelidir. Hindistan ile ilişkilerde Pakistan bürokrasisi ile halkının Hindistan karşıtı duygularının yarattığı hassasiyet dikkate alınarak hareket edilmeli ve Hindistan'ı Pakistan'ın önüne çıkaran söylemlerden kaçınılmalıdır. Bunun yanı sıra Hint kültürüne ve tarihi bağlara yapılan atıflarda mesafeli bir dil kullanılmalı ve Hint Yarımadası'nın tarihi gerçekleri göze önüne alınmalıdır. Bu konuda yapılacak muhtemel hatalar her iki tarafı da kırma potansiyeline sahiptir. Hindistan ile ilişkilerimiz ve kullanılan söylemlerin Pakistan tarafından dikkatle takip edildiği unutulmamalı ve bir kırgınlık oluşmasına fırsat verilmemelidir, ancak bu hassasiyete dikkat ederken, ülkemizin çıkarları da göz ardı edilmemelidir. Pakistan hassasiyeti, Hindistan ile realist düzlemde ilişki yürütmemizi engellememelidir.

Büyük teknolojik ve ekonomik gelişiminin yanı sıra tüketim potansiyeli yükselen yüz milyonlarca genç nüfusa sahip olan Hindistan, bütün dünyanın ekonomik ilişki kurmak için gayret gösterdiği bir ülkedir. Bilişim teknolojisi ve ilaç endüstrisi başta olmak üzere birçok sektörde işbirliği imkânı taşıyan bu ülke ile ilişkiler, Pakistan gücendirilmeden, dikkatli bir şekilde geliştirilmelidir. İşbirliği yaptığı ülkenin yanı sıra kendi halkının hassasiyetini dikkate alma konusunda esneklik, tecrübe ve diplomatik birikime sahip olan Hindistan'ın taşıdığı ekonomik potansiyel göz ardı edilmemelidir. Hindistan, bir ülke ile ilişki kurmasının içeride ve dışarıda yaratacağı kayıpları hesaba katarak dikkatli hareket etme yeteneğini İsrail ile ilişkilerinde göstermiştir. Hindistan ile geliştirilecek ilişkiler ülkemiz çıkarlarına hizmet etmenin yanı sıra Güney Asya ve komşu coğrafyalarda yaşayan kadim dostlarımızın da lehine olacaktır.

KAYNAKÇA

- Abraham, Anu "Chabahar and India: Securing Regional Interests", **Institute of Defence Studies and Analyses**, 7 Haziran 2016
- Ahmad, İshiaq **Afganistan'dan Keşmir'e ABD Liderliğindeki Terörizme Karşı Savaş ve Hindistan-Pakistan Çatışması**, Yay. Haz. Ertan Efegil, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2013
- Ahmad, .F. ve Landau, J. "Sonuç Ulustan Kopuş", **Orta Asya ve İslam Dünyasında Kimlik Politikaları 20.Yüzyılda Milliyetçilik, Etnisite ve Emek** İletişim Yayını, İstanbul, 2014
- Ahmad, Muhammad Aziz **Siyasi ve Tarihi Müesseseleriyle Delhi Türk İmparatorluğu** (Aligarh 1949, Haz. Tansu Say),Tercuman 1001 Temel Eser Yayını No:60, t.y.
- Ahmed, Aziz **Hindistan ve Pakistan'da Modernizm ve İslam**, Yöneliş Yayını, İstanbul, 1990
- Ahsen, Abdullah **Ümmet ya da Ulus Kimliklerin Çatışması**, İnkılab Yayınevi, İstanbul, 1995
- Akbaş, İsmail **Geçmişten Geleceğe Türkiye Pakistan İlişkileri**, Zeus Yayınları, İzmir, 2013
- Aktaş, Cihan **Pakistan Dosyası**, Akabe Yayınları, İstanbul, 1987
- Alan, Bülent **Tutsak Keşmir**, İHH İnceleme ve Araştırma Komisyonu Dizisi 1, Ankara, 1995
- Ali, Chaudri Muhammad **The Emergence of Pakistan**, University of Punjab, Lahore, 1983
- Ali, Imtiaz "Mainstreaming Pakistan's Federally Administered Tribal Areas, Reform Initiatives and Roadblock", **United States Institute of Peace**, Special Report 421, Mart 2018
- Ali, Tarık **The Duel/Pakistan on the Flight Path of American Power**, Scribner New York NY, 2008
- Ali, Tarık **Fundamentalizmler Çatışması, Haçlı Seferleri, Cihatlar ve Modernite**, Çev. Abdullah Yılmaz, Everest Yayınları, İstanbul, 2002

- Allana, G. **Bir Milletin Yaraticısı Cinnah**, Çev. A.Edip Uysal, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1982
- Allyson, Rimmer "Weapons in Space: Conventional War in the Cosmos", **Institute of Peace and Conflict Studies**, 26 Eylül 2017
- Altuğ, Yılmaz **Başlangıçtan Günümüze Keşmir Meselesi**, İrfan Yayıncılık, İstanbul, 2002
- Anderson, Benedict **Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**, Metis Yayınları, İstanbul, 2004
- Arı, Tayyar **Global Politika ve Güney Asya, Keşmir Sorunu ve Nükleer Yarış**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000
- Arif, Sheikh Mohd "Sino-India Border War", **Journal of Political Sciences and Public Affairs**, 2015, 3:1 Vikram University, India
- Asef, M. Bashir "Azad Kashmir: A Colony of the Islamic Republic of Pakistan", Pakistan Forum, Vol. 2, No. 2 (Nov., 1971), pp. 4-7+15, **JSTOR**, Accessed: 28/05/2013 05:08
- Ashraf, Muhammad **The Development of Islamic Culture in India**, Ashraf Publication, Lahore, 1946
- Aşlamacı, İbrahim "Tarihsel Süreç İçerisinde Pakistan Medreseleri", **İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Bahar 2013/4 (1), s. 187-210
- Atagenç, Ömer "Çin ve Hindistan'ın Deniz Stratejileri ve Hint Okyanusu'nda Güç Mücadelesi", **BILGESAM**, Bilge Strateji, Cilt 4, Sayı 6, Bahar 2012
- Ataöv, Türkkaya **Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri**, AÜ SBF Yayını, Ankara, 1977
- Ataöv, Türkkaya **Hindistan Siyaset Yazıları**, Güzeliş Ofset, Ankara, 2002
- Ataöv, Türkkaya **Keşmir, Hindistan ve Komşuları, Öykü, Terör, Barış**, TTK Yayını, Ankara, 2014
- Aydınalp, Halil "Sosyal Çatışma ve Din", **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 19, Sayı: 2, 2010, s.187-215
- Bahadur, Kalim "Pakistan'da İslami Kötenciliğin Yükselişinin Bölgesel Etkileri ve Hindistan", **Hindistan Asya'nın Yeni Gücü**, Ülke Kitapları, İstanbul, 2007

- Bakar, İhsan “Jeopolitik Yaklaşımlar Çerçevesinde, Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türk-Rus Yönelişleri”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, **Marmara Üniversitesi**, İstanbul, 2006
- Bardalai, A.K. “Doklam and the Indo-China Boundary”, **Journal of Defence Studies**, Vol. 12, No. 1, January–March 2018, s.5–13
- Barnett, P.M. **Pentagon’un Yeni Haritası 21.Yüzyılda Savaş ve Barış**, Çev. Cem Küçük, 1001 Kitap Yayınları, İstanbul, 2005
- Bastos, Maria “The Indian Ocean and the Rise of a Multi-polar World Order: The Role of China and India”, Policy Perspectives, Vol. 11, No. 2 (2014), pp. 17-28, **JSTOR**, Accessed: 09-02-2018 12:44
- Bayur, Y. Hikmet **Hindistan Tarihi I; İlk Çağlardan Gürkanlı Devleti’nin Kuruluşuna Kadar (1526)**, TTK Yayını, Ankara, 1987
- Bayur, Y. Hikmet **Hindistan Tarihi II; Gürkanlı Devleti’nin Büyüklük Devri (1526-1737)**, TTK Yayını, Ankara, 1987
- Bayur, Y. Hikmet **Hindistan Tarihi III; Nadir Şah Afşar’ın Akınından Bağımsızlık ve Cumhuriyete Kadar (1737-1949)**, TTK Yayını, Ankara, 1987
- Bekcan, Umut “Yeni Dünya Düzeninde Rusya-Çin İlişkileri”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, **Ankara Üniversitesi**, Ankara, 2012
- Bennett, Frederic **Kashmir Today, Stil Speaking Frankly 1996**, Özel Kitapçık, y.y., 1996
- Beri, Ruchita “India’s New Initiative in Africa: The Asia–Africa Growth Corridor”, **Institute of Defence Studies and Analyses**, 13 Haziran 2017
- Bhaskar, Roy “China’s Naval Base in Pakistan Revealed, China’s New Global Game”, **South Asia Analyses Group**, 12 Haziran 2016
- Bıyıktaç, Hailis **Timurlular Zamanında Hindistan Türk İmparatorluğu**, TTK Basımevi, Ankara, 1989
- Brzezinski, Zbigniew **Büyük Satranç Tahtası; Amerika’nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Stratejik Gereklilikleri**, Çev. Yelda Türedi, Inkılap Kitabevi, İstanbul, 2005

- Brzezinski, Zbigniew "A Geostrategy for Eurasia", **Foreign Affairs**, 76:5, September/October 1997
- Burget, Fazıl Ahmed "Durand Hattı: Afganistan-Pakistan Arasında Yaşanan Kavga'nın Diğer Adı", **Ortadoğu Analiz**, Ağustos 2013, Cilt: 5, Sayı: 56
- Burks, Ardath W. "Constitution-Making in Pakistan", *Political Science Quarterly*, Vol. 69, No. 4 (Dec., 1954), pp. 541-564, **JSTOR**, Accessed: 05-11-2016 13:18
- Cafersoy, Nazım "Rus Jeopolitik Düşüncesinde Misyona Arayışları", **Avrasya Dosyası, Jeopolitik Özel**, Kış 2002, Cilt 8, Sayı 4, s.51-101
- Celbani, G.N. **Şah Veliullah Dihlevi Hayatı ve Eserleri**, Çev. Hasan Nureddin, Gelenek Yayıncılık, İstanbul, 2002
- Chandavarkar, Rajnarayan "Customs of Governance: Colonialism and Democracy in Twentieth Century India" *Modern Asian Studies*, Vol. 41, No. 3 (May, 2007), pp. 441-470, **JSTOR**, Accessed: 05-11-2016 13:39
- Chatterjee, Partha **Milliyetçi Düşünce ve Sömürge Dünyası**, İletişim Yayını, Çev. Sami Oğuz, Kalküta, 1985
- Chatterjee, Partha **Ulus ve Parçaları**, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2002
- Chatterjee, Partha "Heterojen Zamanda Millet", **21.Yüzyılda Milliyetçilik**, Bilgi Üniversitesi Yayını, İstanbul, 2008
- Chaudry, Riaz Ahmad **The Real Face of India**, Brite Books, Lahore, 2010
- Chayes, Sarah **The Punishment of Virtue Inside Afghanistan after The Taliban**, Penguin Books, USA, 2007
- Chandio, Khalid "US Rebalancing Policy Towards Asia", **Islamabad Policy Research Institute Review**, 30 Mayıs 2016
- Chandio, Khalid "India Re-Thinking Indus Water Treaty", **Islamabad Policy Research Institute Review**, 27 Ağustos 2014
- CIA World Fact Book **Hindistan Ülke Bilgisi**, (Çevrimiçi), <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook>, 19 Aralık 2010
- CIA World Fact Book **Hindistan Ülke Bilgisi**, (Çevrimiçi), <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook>, 09 Aralık 2010

- CIA World Fact Book **Pakistan Ülke Bilgisi** (Çevrimiçi), <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook>, 15 Aralık 2009
- Cockell, John G. "Ethnic Nationalism and Subaltern Political Process: Exploring Autonomous Democratic Action in Kashmir", **Nations and Nationalism**, 6 (3), 2000, s. 319-345
- Cole, Juan "Pakistan and Afghanistan: Beyond the Taliban", *Political Science Quarterly*, Vol. 124, No. 2 (Summer 2009), pp. 221-249, **JSTOR**, Accessed: 30-07-2017 20:43
- Coll, Steve **Ghost Wars, Secret History of CIA, Afghanistan and Bin Laden, from Soviet Invasion to September 10,2001**, Penguin Press, New York, 2004
- Copland, Ian "Islam and Political Mobilization in Kashmir, 1931-34", *Pacific Affairs*, Vol. 54, No. 2 (Summer, 1981), pp. 228-259, **JSTOR**, Accessed: 28/05/2013 05:09
- Cöhce, Salim "Büyük Ortadoğu Projesi Bağlamında Hindistan ile Ortadoğu Arasındaki Tarihi Bağlar ve Güncel İlişkiler", **Akademik Bakış**, Cilt 2, Sayı 3, 2008
- Çağdaş, Kemal **Hint Eski Çağ Kültür Tarihine Giriş**, AÜ DTC Fakültesi Yayınları, Ankara, 1974
- Çelebi, Serdar "Hindistan: Güney Asya'nın Güncel Jeopolitiği Bağlamında Uluslararası Politikada Mevcut ve Muhtemel Yeri", Yayınlanmamış Doktora Tezi, **Gazi Üniversitesi**, Ankara, 2009
- Çelik, Harun **Uzaktaki Yakın Ülke Pakistan**, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2008
- Çiçekler, Mustafa "Keşmir'in İslamlaşmasında Sufilerin Rolü", **Keşmir Dosyası**, TATAV Yayınları, İstanbul, 2003
- Çolakoğlu, Selçuk "Dış Politika Yapım Sürecinde Din Faktörünün Etkisi; Pakistan Orneği," **I.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi** No:36 (Mart 2007), s.61-82
- Dabashi, Hamid: **İran: Ketlenmiş Halk**, Metis Yayınevi, İstanbul, 2008
- Defay, Alexandre **Jeopolitik**, Dost Yayınları, Ankara, 2005
- Denker, Mehmet Sami **2000'li Yıllarda Asya-Pasifik Bölgesinin Güvenliği**, ASAM Yayınları, Ankara, 2000

- Desai, A.R. **Social Background of Indian Nationalism**, Popular Prakashan, New Delhi, 2000
- Dinçer, Mustafa "Keşmir: Himalaya Eteklerinde Bağımsızlık Mücadelesi," **Dünya Çatışma Bölgeleri**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2004, s. 665
- Dixit, J.N. **India-Pakistan in War & Peace**, Thomson Press (India) Ltd, New Delhi, 2002
- Doğan, Süleyman **Zulüm, Gözyaşı ve Kıyam Beldesi Keşmir'den Geliyorum**, Marifet Yayınları, İstanbul, 1993
- Dugan, Arthur Butler "Mackinder and His Critics Reconsidered", The journal of Politics, Vol.24, No.2 (May,1962), 241-257. **JSTOR**, accessed Sep13 06:20:44 2005
- Dulat, A.S. **Kashmir, The Vajpayee Years**, HasperCollins Publishers India, Uttar Pradesh, 2015
- Dwivedi, G.G. "China's Dam Building Spree in Tibet: Strategic Implications and India's Options", **Institute of Defence Studies and Analyses**, 21 Ekim 2016
- Earle, Edward Mead **Modern Stratejinin Yaratıcıları**, ASAM Yayınları, Ankara,2000
- Edig, Helmut van "Ulus İnşası: Bölgesel İstikrar ve Çatışmayı Önleyici Bir Strateji", **Ulus İnşası**, Versus Yayınları, İstanbul, 2007
- Edwardes, Michael **The Last Years of British India**, First Nel Mentor Edition, London, 1967
- El Biruni **Tahkiku Mali'l-Hind Biruni'nin Gözüyle Hindistan**, Yay. Haz. Ali İhsan Yitik, Çev. Kıvameddin Burslan, TTK Yayını, Ankara, 2015
- Emerson, Rupert **Sömürgelerin Uluslaşması**, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1965
- Erol, Mehmet Seyfettin "Hindistan-Pakistan ve Çin Denkleminde Bush'un Güney Asya Ziyareti", **Hindistan Asya'nın Yeni Gücü**, Ülke Kitapları, İstanbul, 2007
- Eryüksel, Ahmet "Şeyh Muhammed Abdullah'ın Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne Mektubu ve Keşmir Gerçeği", **Keşmir Dosyası**, TATAV Yayınları, İstanbul, 2003
- Ferro, Marc **Colonization: A Global History**, Routlage, Taylor & Francis e-Library, London, 2005

- Fifield, Russell H. "New States in the Indian Realm", The American Journal of International Law, Vol. 46, No. 3 (Jul., 1952), pp. 450-463, **JSTOR**, Accessed: 05-11-2016 12: 53
- Fischer, Andrew M "A Land Called Tibet," India International Centre Quarterly, Vol. 36, No. 3/4, INDIACHINA Neighbours Strangers (WINTER 2009 SPRING 2010), pp. 234-251, **JSTOR**, Accessed: 15-02-2018 20:00
- Freidman, George **Gelecek 10 Yıl**, Pegasus Yayınları, İstanbul, 2011
- Fricke, Dietmar "Hindistan: Sömürge Mirasının İç Çatışmaları", **Dünya Çatışma Bölgeleri**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2004, s.654-656
- Friedman, Edward "China's Ambitions, America's Interests, Taiwan's Destiny and Asia's Future", Asian Survey, Vol. 53, No. 2 (March/April 2013), pp. 225-244, **JSTOR**, Accessed: 31-07-2017 10:08
- Fukuyama, Francis **Ulus İnşası**, Çev. Hasan Kaya, Profil Yayıncılık, İstanbul, 2008
- Furniss, Jr Edgar S. "The Contrubution of Nicholas John Spykman to the Study of International Politics", World Politics, Vol.4,No.3(Apr.,1952), 382-401, **JSTOR**, accessed, Sep 13 06:41 2005
- Gandi, Mahatma **Hakikat Yolundaki Tecrübelerimin Hikâyesi**, Çev. Vedat Günyol, RZ Kitap Yayınevi, İstanbul, 1963
- Ganguly, S.ve Bajpai, K. "India and the Crisis in Kashmir", Asian Survey, Vol. 34, No. 5 (May, 1994), pp. 401-416, **JSTOR**, Accessed: 29/04/2013 08:08
- Gelek, S. Wangchen "Tibet: The Critical Years," The Tibet Journal, Vol. 35, No. 4 (Winter 2010), pp. 63-96, **JSTOR**, Accessed:15-02-2018 20:02
- Gellner, Ernest **Uluslar ve Ulusçuluk**, Hil Yayın, İstanbul, 2013
- Ghosal, A.K. "Panch Shila: An Essay in Promotion of World Peace and Understanding", The Indian Journal of Political Science, Vol. 17, No. 1 (JANUARY-MARCH 1956), pp. 59-63, **JSTOR**, Accessed: 15-02-2018 14:29
- Ghufran, Nasreen "Pushtun Ethnonationalism and the Taliban Insurgency in the NWFP of Pakistan, Asian Survey, Vol. 49, No. 6 (November/December 2009), pp. 1092-1114, **JSTOR**, Accessed: 31-07-2017 10:24

- Gieler, W. ve Yeşiltaş, M. "Pakistan: İstikrardan Yoksun Yeni Güç", **Dünya Çatışma Bölgeleri**, Nobel Yayın Dağıtım Ankara, 2004, s.645-652
- Grenard, Fernand **Asyanın Yükselişi ve Düşüşü**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1970
- Grousset, Rene **Asya'nın Uyanışı**, Yay. Haz. Sadettin Gömeç, Akçağ Yayınları, Ankara, 1999
- Gupta, Sisir **Kashmir, A Study in India-Pakistan Relations**, Asia Publishing House, Bombay, 1967
- Gürkan, Gaye "Tibet Sorunu ve Uluslararası Sistem", **BİLGESAM**, 10 Kasım 2008
- Güngör, Celalettin **Sömürgeci Ulusa Hint Milliyetçiliğinin Kökenleri**, Gazi Kitabevi, Ankara, 2001
- Habibullah, Wajahat "The Taj That is India", **Center for Policy Analysis**, 22 Haziran 2017
- Haider, Ziad "Sino-Pakistan Relations and Xinjiang's Uighurs Politics, Trade, and Islam along the Karakoram Highway", *Asian Survey*, Vol. 45, No. 4 (July/August 2005), pp. 522-545, **JSTOR**, Accessed: 30-07-2017
- Hall, John A. "Milletleri Türdeşleştirmenin Koşulları", **21.Yüzyılda Milliyetçilik**, Bilgi Üniversitesi Yayını, İstanbul, 2008
- Hançer, Türkan "Nepal: Gelenek ile Modernizmin Çatışması", **Dünya Çatışma Bölgeleri**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2004
- Hasanov, Ali **Jeopolitik**, Babiâli Kültür Yayıncılığı, İstanbul, 2012
- Hassan, Usman "Draconion Laws and Human Rights Violations in Indian Held Kashmir", **Kashmir; Challenges and Prospects**, Muslim Institute Yayını, İslamabad, 2014, s.70-75
- Henry, Lea Jed "Imagined Wounds; The False Grievance behind India's Maoist Movement", **Institute of Peace and Conflict Studies**, Research Paper 30, Ocak 2018
- Hindistan Hükümeti **Defending Kashmir**, Hindistan Basın ve Enfermasyon Bakanlığı Yayını, Yeni Delhi, 1949
- Hippler, Jochen **Ulus İnşası**, Çev. Algan Sezgintüredi ve Burhan Şayli, Versus Yayınları, İstanbul, Der., 2007

- Hobsbawm, Eric J. **Devrim Çağı 1789-1848**, Çev. Bahadır Sina Şener, Dost Yayınevi, Ankara, 1998
- Hobsbawm, Eric J. **Sermaye Çağı 1848-1875**, Çev. Bahadır Sina Şener, Dost Yayınevi, Ankara, 1998
- Hobsbawm; Eric J. **İmparatorluk Çağı 1875-1914**, Çev. Vedat Aslan, Dost Kitabevi, Ankara, 2005
- Hobsbawm, Eric J. **Kısa 20.Yüzyıl 1914-1991 Aşırıliklar Çağı**, Çev. Yavuz Alogan, Everest Yayınları, İstanbul, 2008
- Hobsbawm, Eric J. **1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik**, Ayrıntı Yayını, İstanbul, 1993
- Hoyt, Timothy "Politics, Proximity and Paranoia: the Evolution of Kashmir as a Nuclear Flashpoint", **Routledge-India Review**, 2:3, pp 117-144,
- Huntington, Ellsworth "The Vale of Kashmir", Bulletin of the American Geographical Society, Vol. 38, No. 11 (1906), pp. 657-682, **JSTOR**, Accessed: 29/04/2013 08:03
- Hussain, Nazir "An Analysis of Proposals and Options for the Resolution of Kashmir Dispute", **Kashmir; Challenges and Prospects**, Muslim Institute Yayını, İslamabad, 2014
- Huttenback, Robert A. "A Historical Note on the Sino-Indian Dispute over the Aksai Chin", The China Quarterly, No. 18 (Apr. - Jun., 1964), pp. 201-207, **JSTOR**, Accessed: 05-11-2016 12:58
- Huttenback, Robert A. "The 'Great Game' in the Pamirs and the Hindu-Kush: The British Conquest of Hunza and Nagar," Modern Asian Studies, Vol. 9, No. 1 (1975), pp. 1-29, **JSTOR**, Accessed: 05-11-2016 12:00
- İlhan, Suat **Jeopolitik Duyarlılık**, TTK Yayınları, Ankara, 1989
- Imanov, Vugar "Rusya'nın Medeniyetsel Kimlik İnşası Olarak Avrasyacılık", Yayınlanmamış Doktora Tezi, **Marmara Üniversitesi**, İstanbul, 2007
- International Crisis Group "Kashmir: The View From Srinagar", **ICG Asia Report No 41**, İslamabad/Brussels, 21 Kasım 2002
- International Crisis Group "India, Pakistan and Kashmir: Stabilising a Cold Peace", **Asia Briefing No 51**, İslamabad/Brussels, 15 Haziran 2006

- International Crisis Group “Steps Towards Peace: Putting Kashmir First”, **Asia Briefing No 106**, Islamabad/Brussels, 3 Haziran 2010
- İslam, Nasir “Islam and National Identity: The Case of Pakistan and Bangladesh”, *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 13, No. 1 (Feb., 1981), pp. 55-72, **JSTOR**, Accessed: 31-07-2017 10:36
- İsmayılov, Meşdi **Avrasyacılık, Mukayeseli Bir Okuma; Türkiye ve Rusya Örneği**, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2011
- İvashentsov, Gleb “Hindistan: İşleyen Stratejik Ortaklık”, **Hindistan Asya’nın Yeni Gücü**, Ülke Kitapları, İstanbul, 2007
- Jha, Prem Shankar “A shadow over the Himalayas: India's Tibet Problem”, **IFRI Centre Esie**, Mayıs 2010
- Jaffrelot, Christopher **Hindu Nationalism, a Reader**, Permanent Black Yayını, New Delhi, 2013
- Kalkan, Övgü “Etnilerin Siyasallaşması Sürecinde Bölgesel Güçlerin Rolü: Hindistan–Sri Lanka İlişkisi”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, **Harp Akademileri Komutanlığı**, İstanbul, 2011
- Kapila, Subhash “Chah Bahar Tripartite Agreement Signals New Geopolitical Power-Play,” **South Asia Analyses Group**, 30 Mayıs 2016
- Kapila, Subhash “China's India-Containment Policy Fully Manifested at NSG Seoul Meeting,” **South Asia Analyses Group**, 25 Haziran 2016
- Kapila, Subhash “AFG subjected to Unholy Machinations of PAK-China-Russia Trilateral”, **South Asia Analyses Group**, 06 Haziran 2017
- Karaağaçlı, Abbas “Pakistan Hindistan İlişkileri ve Keşmir Meselesi”, **BİLGESAM**, 10 Aralık 2011
- Karpat, Kemal **İslamın Siyasallaşması**, Çev. Şiar Yalçın, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2001
- Karsten, Peter “The Nature of Influence: Roosevelt, Mahan and the Concept of Sea Power”, *American Quarterly*, Vol.23,No.4 (Oct.,1971), 585-600, **JSTOR**, Accessed, Aug 16 07;47;36 2005
- Keleşyılmaz, Vahdet **Teşkilatı Mahsusanın Hindistan Misyonu (1914-1918)**, AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 1999

- Khan, M. Asghar **We've Learnt Nothing From History–Pakistan: Politics and Military Power**, Oxford University Press, New York NY, 2005
- Khan, M.Sheharyar “2001’den 2009’a Pakistan’da Terör Örgütleri ve Dini Aktörler Arasında Medyada Yer Alan Bağ”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, **Ankara Üniversitesi**, Ankara, 2012
- Khan, S. A. Ahmad “Kashmir: The Full Truth”, **Kashmir; Challenges and Prospects**, Muslim Institute Yayını, İslamabad, 2014
- Khera, Kishore Kumar “Agni 5 Tested; What Next”, **Institute of Defence Studies and Analyses**, 25 Ocak 2018
- Kılıçkap, Tolga Barış **Bölgesel Güçten Küresel Güce Hindistan**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007
- Kissinger, Henry **Diplomasi**, İş Bankası Yayını, İstanbul, 2011
- Korbel, Josef “The Kashmir Dispute After Six Years”, International Organization, Vol. 7, No. 4 (Nov., 1953), pp. 498-510, **JSTOR**, Accessed: 29/04/2013 08:08
- Krishnamurthy,Rajeshwari “Belt and Road and US-China Relations in 2018”, **Institute of Peace and Conflict Studies**, 19 Şubat 2018
- Kristof, Ladis K.D. “The Origins and Evoluation of Geopolitics”, The Journal of Conflict Resolution, Vol.4, No.1, The Geography of Conflict (Mar.,1960), 15-51, **JSTOR**, Accessed Sep 13 06:34:21 2005
- Kulke,H.ve Rothermund,D. **Hindistan Tarihi**, Çev. Müfit Günay, İmge Kitabevi, Ankara, 2001
- Kumar, Madhurendra “American Strategy in South Asia From Cold War to Post-Coldwar”, The Indian Journal of Political Science, Vol. 67, No. 3 (JULY - SEPT., 2006), **JSTOR**, Accessed: 09-02-2018 12:21 UTC
- Kurt, Senem “Sri Lanka: Etnik Şiddet ve İç Savaş”, **Dünya Çatışma Bölgeleri**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2004
- Küçüksolak, Ö. Kalkan “Hindistan’ın Sri Lanka’daki Tamil Etnik Grubunun Siyasallaşması Sürecine Yönelik Yaklaşımının Bölgesel Güç Rolü Kapsamında İncelenmesi”, **Güvenlik Stratejileri**, Yıl: 9, Sayı: 17

- Lord Birdwood "Kashmir," International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-), Vol. 28, No.3 (Jul., 1952), pp. 299-309, **JSTOR**, Accessed: 05-11-2016 10:24
- Lacoste, Yves **Coğrafya Her Şeyden Önce Savaş Yapmaya Yarar**, Çev. Selim Sezer, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014
- Ladwig, Walter C. III "India and Military Power Projection: Will the Land of Gandhi Become a Conventional GreatPower?", Asian Survey, Vol. 50, No. 6(November/December 2010), pp. 1162-1183, **JSTOR**, Accessed: 05-11-2016 13:27
- Lakhanpal, Puran Lal **Essential Documents and Notes on Kashmir Dispute**, International Books, Delhi, 1965
- Lamb, Alastair **Kashmir, A Disputed Legacy 1846–1990**, Roxford Books, Hertingfordbury, 1991
- Lin, Hsiao-Ting "From Rimland to Heartland: Nationalist China's Geopolitics and Ethnopolitics in Central Asia, 1937-1952", The International History Review, Vol. 30, No. 1 (Mar., 2008), pp. 52-75, **JSTOR**, Accessed: 05-11-2016 13:00
- Lockwood, David E. "Sheikh Abdullah and the Politics of Kashmir", Asian Survey, Vol. 9, No. 5 (May, 1969), pp. 382-396, **JSTOR**, Accessed: 05-11-2016 11:08
- Loomba, Ania **Kolonyalizm PostKolonyalizm**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2000
- Marx, K. ve Engels, F. **Sömürgecilik Üzerine**, Çev. Selahattin Hilav, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1966
- Marx, Karl "The Future Results of British Rule in India", **New York Daily Tribune**, 8 Ağustos 1853, (Çevrimiçi), <https://www.marxistsfr.org/archive/marx/works/1853/07/22.htm>, 08 Ekim 2017
- Mazumdar, Arijit "Centrality of Tibet", Economic and Political Weekly, Vol. 41, No. 41 (Oct. 14-20, 2006), pp. 4324-4325, **JSTOR**, Accessed: 15-02-2018 20:05
- Mishra, M. "Hindistan-ABD İlişkileri: Bir Paradigma Değişikliği", **Hindistan Asya'nın Yeni Gücü**, Ülke Kitapları, İstanbul, 2007
- Mohan, C.Raja "Hindistan'ın Yeni Dış Politika Stratejisi", **Hindistan Asya'nın Yeni Gücü**, Ülke Kitapları, İstanbul, 2007

- Mukherjee, Kunal "The Kashmir Conflict in South Asia: Voices from Srinagar", *Defense & Security Analysis*, 2014 Vol. 30, No. 1, 44–54, **Routledge**
- Mukherjee, Mithi "Transcending Identity: Gandhi, Nonviolence, and the Pursuit of a "Different" Freedom in Modern India", *The American Historical Review*, Vol. 115, No. 2 (APRIL 2010), pp. 453-473, **JSTOR**, Accessed: 30-07-2017 20:06
- Murshid, Tazeen M. "Tasarlanmış ve Paçalanmış Uluslar: Bengaliler ve Pakistan'ın Bölünmesi", **Orta Asya ve İslam Dünyasında Kimlik Politikaları 20.Yüzyılda Milliyetçilik, Etnisite ve Emek**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014
- Musharraf, Pervez **In the Line of Fire**, Free Press, New York NY, 2006
- Nanda, Meera **Tanrı Piyasası**, Çev. Seren Serezli, Nota Bene Yayınları, Ankara, 2013
- Nanda, Biren "India and ASEAN @25", **Delhi Policy Group**, Vol. III, Issue 3, 22, Şubat 2018
- Narayanan, K.R. **Nehru ve Vizyonu**, DC Ofset Yayını, y.y., 1999
- Navlakha, Gautam "Keşmir: Bir Düşüncenin Fiili Bir Güç Halini Aldığı An", **Keşmir Dosyası**, TATAV Yayınları, İstanbul, 2003
- Navlakha, Gautam "Keşmir'de Özgür ve Adil Seçimler", **Keşmir Dosyası**, TATAV Yayınları, İstanbul, 2003
- Nehru, Javaharlal **The Discovery of India**, Oxford University Press, Oxford New York, 1995
- Nierenberg "Dünyanın Durumu, Özel Konu: Çin ve Hindistan", **Worldwatch Enstitüsü, TEMA**, 2006, s.11
- Noorani, A.G. **The Kashmir Dispute 1947-2012**, Tulika Books, New Delhi, 2013
- Nuhoğlu, Güller "Gazneliler'in Keşmir Seferleri", **Keşmir Dosyası**, TATAV Yayınları, İstanbul, 2003
- Nuhoğlu, H.Y. "Keşmir Meselesinde Anglo-Hindu İttifakı", **Keşmir Dosyası**, TATAV Yayınları, İstanbul, 2003
- Nyrop, R. **Pakistan-A Country Study** (5th ed.), Department of the Army, Washington DC, Der., 1984
- Oral, Serkan **Zor Vatan**, Arkadaş Yayınları, Ankara, 2007

Oran, Baskın	Az Gelişmiş Ülke Milliyetçiliği, Kara Afrika Modeli , Bilgi Yayınevi, Ankara, 1997
ORSAM	“Afganistan ve Pakistan’da Yaşanan Gelişmeler ve Uluslararası Güvenliğe Etkileri”, ORSAM Rapor No;31 , Mart 2011
Öke, Mim Kemal	Güney Asya Müslümanlarının İstiklal Davası ve Türk Milli Mücadelesi , Kültür ve Turizm Bak. Yayını, Ankara, 1988
Özcan, Azmi	Pan-İslamizm, Osmanlı Devleti, Hindistan Müslümanları ve İngiltere (1877-1914) , TDV İslam Araştırmaları Merkezi Yayını, İstanbul, 1992
Özcan, Azmi	“Dünden Bugüne Keşmir Meselesi”, Keşmir Dosyası , TATAV Yayınları, İstanbul, 2003
Özcan, Salih Cenk	“İngiliz Sömürgeciliğinin Kuruluşu, Teorisi ve Uygulaması: Kuzey Amerika Deneyimi (1584-1631)”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi , Ankara, 2012
Özdamar, Dinçer	“Hindistan’ın Önemi”, Hindistan Asya’nın Yeni Gücü , Ülke Kitapları, İstanbul, 2007
Özel, Cansın	“Afganistan ve Pakistan’da Yaşanan Sorunlar ve Bu Sorunların Uluslararası Güvenliğe Etkileri”, BILGESAM , Kasım 2015
Özev, Muharrem Hilmi	“Küresel ve Bölgesel Güçlükler Karsısında Pakistan’ın Demokratikleşme Çabaları”, Güvenlik Stratejileri , yıl 8, sayı 6, s.148-176
Özey, Ramazan	Dünya ve Türkiye Örneğinde Siyasi Coğrafya , Aktif Yayınları, İstanbul, 2015
Özgül, Ali Cahit	Pakistan’ın Doğuşu ve Bugünkü Pakistan , Doğu Matbaası, y.y., 1951
Özkırımlı, Umut	Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış , Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2015
Özkırımlı, Umut	21.Yüzyılda Milliyetçilik , Bilgi Üniversitesi Yayını, İstanbul, Der., 2008
Özsoylu, A.F.	Nasıl Başardılar? İrlanda, Çin, Hindistan , Destek Yayınları, Ankara, t.y.

- Pakistan Hükümeti "Regional Alliances, 'Panch Shila' and Bandung", Pakistan Institute of International Affairs, Pakistan Horizon, Vol. 9, No. 3 (September, 1956), pp. 157-162, **JSTOR**, Accessed: 15-02-2018 14:27
- Paleczek-G. Rasuly "Afganistan'da Devlet Kurma Mücadelesi: Merkezileşme, Milliyetçilik ve Huzursuzluklar", **Orta Asya ve İslam Dünyasında Kimlik Politikaları 20.Yüzyılda Milliyetçilik, Etnisite ve Emek**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014
- Palmer, Norman D. "The Changing Scene in Kashmir", Far Eastern Survey, Vol. 22, No. 12 (Nov., 1953), pp. 157-163, **JSTOR**, Accessed: 05-11-2016
- Park, R. Leonard "India Argues with Kashmir", Far Eastern Survey, Vol. 21, No. 11 (Jul. 2, 1952), pp. 113-116, **JSTOR**, Accessed: 28/05/2013 05:01
- Pattanaik, Smruti S. "New Hambantota Port Deal: China Consolidates its Stakes in Sri Lanka", **Institute of Defence Studies and Analyses**, 14 Ağustos
- Patterson, George N. "Recent Chinese Policies in Tibet and towards the Himalayan Border States", The China Quarterly, No. 12 (Oct. - Dec., 1962), pp. 191-202, **JSTOR**, Accessed: 05-11-2016 12:56 UTC , s.200-202
- Pekcan, Cemre "Güney Çin Denizi Sorunu Çerçevesinde Çin-Hindistan ilişkileri" **ÇOMÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**,1 (1), s.19-32, 2016
- Perkovich, George "Hindistan Büyük Bir Güç mü", **Hindistan Asya'nın Yeni Gücü**, Ülke Kitapları, İstanbul, 2007
- Pokharna, Bhawana "The Tibet Factor and India-China Relations", The Indian Journal of Political Science, Vol. 70, No. 2 (APR.-JUNE, 2009), pp. 611-626, **JSTOR**, Accessed 09-02-2018
- Pringsheim, Klaus H. "China's Role in the Indo-Pakistani Conflict", The China Quarterly, No. 24 (Oct. - Dec., 1965), pp. 170-175, **JSTOR**, Accessed: 05-11-2016 11:22
- Potter, Pitman B. "The Principal Legal and Political Problems Involved in the Kashmir Case", The American Journal of International Law, Vol. 44, No. 2 (Apr., 1950), pp. 361-363, **JSTOR**, Accessed: 05-11-2016 11:07

- Rafiq, Arif "The China-Pakistan Economic Corridor (CPEC); Barriers and Impact", **United States Institute of Peace**, Peaceworks No. 135, 25 Ekim 2017
- Raja, Asif Haroon "Discriminatory Approach of International Community in Resolving Kashmir Issue", **Kashmir; Challenges and Prospects**, Muslim Institute Yayını, İslamabad, 2014
- Rao, Aparnao "Keşmir Anlaşmazlığı: Vadi'deki Görüşler Üzerine Değerlendirmeler", **Keşmir Dosyası**, TATAV Yayınları, İstanbul, 2003
- Rashid, Ahmed **Taliban, Militant İslam, Oil and Fundamentalism in Central Asia**, Yale University Press, New Haven & London, 2001
- Rashid, Ahmed **Jihad, The Rise of Militant İslam in Central Asia**, Yale University Press, New Haven & London, 2002
- Riedel, Bruce **Kıyametin Eşiğinde Amerika, Hindistan ve Pakistan Sarmalı**, Çev. Arzu Birkan, Matbuat Yayın Grubu, İstanbul, 2014
- Roger, Antoine **Milliyetçilik Kuramları**, Versus Kitap, İstanbul, 2008
- Roy, Srirupa "A Symbol of Freedom: The Indian Flag and the Transformations of Nationalism, 1906-2002", **The Journal of Asian Studies**, Vol. 65, No. 3 (Aug., 2006), s. 495-527
- Rushbrook, L. F-Williams "Inside Kashmir", Royal Institute of International Affairs 1944, Vol. 33, No. 1(Jan. 1957), pp. 26-35, **JSTOR**, Accessed: 29/04/2013 08:03
- Sáez, Lawrence "U.S. Policy and Energy Security in South Asia: Economic Prospects and Strategic Implications", Asian Survey, Vol. 47, No. 4 (July/August 2007), pp. 657-678, **JSTOR**, Accessed: 30-07-2017 19:30 UTC
- Sajjanhar, Ashok "India-ASEAN Partnership at 25 Years", **Institute of Defence Studies and Analyses**, 04 Ocak 2018
- Sajjanhar, Ashok "India and Iran Resolve to Focus on Connectivity and Economic Cooperation", **Institute of Defence Studies and Analyses**, 20 Şubat 2018
- Saltık, Ekrem **Güney Asya ve Uzak Doğu'da Osmanlı İzleri**, Nesil Yayınları, İstanbul, 2011
- Sander, Oral **İlkçağlardan 1918'e Siyasi Tarih**, İmge Kitabevi Yayını, 1989

- Sanwal, Mukul "China's One-Road-One Belt Initiative: A New Model of Global Governance", **Institute of Defence Studies and Analyses**, 29 Eylül 2016
- Sarma, D.S. **Hint Dini Tarihine Giriş**, Çev. Fuat Aydın, Ataç Yayınları, İstanbul, 2005
- Sarvar, Hasan K. **Documents of the Foreign Relations of Pakistan: The Kashmir Question**, Karachi, 1966
- Saxena, D.G. ve Diddi, D. **India @ Chanakia-Modi**, Orange Books, New Delhi, 2014
- Schofield, Victoria **Kashmir in Conflict, India, Pakistan and Unending War**, L.B. Tauris, London and New York, 2003
- Schendel, William van "Kim Ulustan Yana? Bengladeş'te Milliyetçi Söylem ve Kültürel Çoğulculuk Talepleri", **Orta Asya ve İslam Dünyasında Kimlik Politikaları 20.Yüzyılda Milliyetçilik, Etnisite ve Emek**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014
- Semmel, Rernard "Sir Halford Mackinder; Theorist of Imperialism", The Canadian Journal of Economic and Political Science, Vol. 24, No.4 (Nov., 1958) 554-56, **JSTOR**, accessed, Sep13 06:19:28 2005
- Sen, Gautam "Continuance of Declaration on Disturbed Area in Nagaland is a Decision based on Perception without Foresight", **Institute of Defence Studies and Analyses**, 16 Ocak 2018
- SETA "Pakistan Siyasetini Anlama Kılavuzu", **SETA Pakistan Raporu 2013**, Mayıs 2013
- Seydi Ali Reis **Mir'at-ül Memalik**, Dersaadet-İkdam Matbaası, 1313, (ed.Necdet Akyıldız), Tercuman 1001 Temel Eser Yayını No:61, t.y.
- Shelvankar, K.S. "China's Himalayan Frontiers: India's Attitude", International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-), Vol. 38, No.4 (Oct., 1962), pp. 472-484, **JSTOR**, Accessed: 05-11-2016 11:31
- Sharma, Yash "Enforced Disappearances in Kashmir: Recognition and Remedy", **Center for Policy Analyses**, 20 Aralık 2016
- Siddika, Ayesha **Military Inc. Inside Pakistan's Military Economy**, Pluto Press, London, 2007

- Sikend, Yoginder “The Emergence and Development of the Jama'at-i-Islami of Jammu and Kashmir (1940s-1990)”, Source: Modern Asian Studies, Vol. 36, No. 3 (Jul., 2002), pp. 705-751, **JSTOR**, Accessed: 05-11-2016 10:57
- Singh, Priyanka “China-Pakistan Water Axis on the Indus”, **Institute of Defence Studies and Analyses**, 19 Temmuz 2017
- Smith, Anthony D. **Milliyetçilik Kuram İdeoloji Tarih**, Atıf Yayınları, Ankara, 2013
- Snedden, Christopher **Kashmir, The Unwritten History**, Harper Collins Publishers India, 2013
- Solomon, Rakesh H. “Culture, Imperialism, and Nationalist Resistance: Performance in Colonial India”, Theatre Journal, Vol. 46, No. 3, Colonial/Postcolonial Theatre (Oct., 1994), pp. 323-347, **JSTOR**, Accessed: 30-07-2017 20:27
- Spiegel, Steven “Geleneksel Uzay ve Siber Uzay: Günümüz Uluslararası Politikasında Coğrafyasının Rolü”, **Avrasya Dosyası, Jeopolitik Özel**, Kış 2002, Cilt 8, Sayı 4, s.113-124
- Stein, Burton **Hindistan Tarihi**, İnkılap Yayınları, İstanbul, 2015
- Stephens, Ian **Pakistan: Old Country/New Nation**, Penguin Books, Great Britain, 1964
- Stobdan, P. “India Gears Up to Enter the Eurasian Integration Path”, **Institute of Defence Studies and Analyses**, 07 Haziran 2017
- Stobdan, P. “Orta Asya ve Hindistan’ın Güvenliği”, **Hindistan Asya’nın Yeni Gücü**, Ülke Yayınları, İstanbul, 2007
- Stobdan, P. “Significance of India Joining the Ashgabat Agreement”, **Institute of Defence Studies and Analyses**, 12 Şubat 2018
- Subrahmanyam, K. “Güç Dengesi Sisteminde Ortaklık,” **Hindistan Asya’nın Yeni Gücü**, Ülke Kitapları, İstanbul, 2007
- Şenel, Alaattin **Siyasal Düşünceler Tarihi**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2011
- Şirvanlı A. Hamdi Efendi **Seyahatname Hindistan, Svat ve Afganistan**, İstanbul, 1300, Yay. Haz. Fatma Rezan Hürmen, Arma Yayınları, İstanbul, 1995

- Tagore, Rabindranath **Milliyetçilik**, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 1999
- Talbot, Ian **Pakistan—A Modern History**, St. Martin's Press, New York NY, 1998
- Talbot, Phillips "Kashmir and Hyderabad", World Politics, Vol. 1, No. 3 (Apr., 1949), pp. 321-332, **JSTOR**, Accessed: 05-11-2016 10:52
- Tetzlaff, Rainer "Küreselleşme ve Ulus İnşası. Çelişmeyen Terimler", **Ulus İnşası**, Versus Yayınları, İstanbul, 2007
- Tezkan, Yılmaz Jeopolitik ve Hindistan," **Hindistan Asya'nın Yeni Gücü**, Ülke Yayınları, İstanbul, 2007
- Tezkan, Yılmaz **Hindistan Asya'nın Yeni Gücü**, Ülke Kitapları, İstanbul, Der., 2007
- Tezkan, Y ve Taşar, M.M. **Dünden Bugüne Jeopolitik**, Ülke Yayınları, İstanbul, 2002
- Thapar, Romila **A History of India**, Penguin Books, Baltimore-Maryland, 1966
- Thorner, Alice "The Issues in Kashmir", Far Eastern Survey, Vol. 17, No. 15 (Aug. 11, 1948), pp. 173-178, **JSTOR**, Accessed: 28/05/2013 05:01
- Toker, Halil **Keşmir Dosyası**, TATAV Yayınları, İstanbul, Der., 2003
- Toker, Halil **Sebepleri ve Sonuçları ile Keşmir Meselesini Kavramak**, Demavend Yayınları, İstanbul, 2017
- Toker, Halil "16 Mart 1846 Amritsar Antlaşması (Keşmir'in Satış Sözleşmesi)", **Keşmir Dosyası**, TATAV Yayınları, İstanbul, 2003
- Toker, Halil "Cunagarh ve Haydarabad Bağlamında Keşmir'in Hindistan'a İlhakı Üzerine Bir Değerlendirme", **Keşmir Dosyası**, TATAV Yayınları, İstanbul, 2003
- Tremblay, R. Chowdhari: Nation, Identity and the Intervening Role of the State: A Study of the Secessionist Movement in Kashmir", Pacific Affairs, Vol. 69, No. 4 (Winter, 1996-1997), pp. 471-49, **JSTOR**, Accessed: 05-11-2016 10:54
- Tremblay, R. Chowdhari "Kashmir's Secessionist Movement Resurfaces: Ethnic Identity, Community Competition, and the State", Asian Survey, Vol. 49, No. 6 (November/December 2009), pp. 924-950, **JSTOR**, Accessed: 29/04/2013 07:56

- Tuathail, Gearoid O. "Problematazing Geopolitics; Survey, Statesmanship and Strategy", Transactions of the Institute of British Geographers, New Series, Vol.19, No.3 (1994), 259-272, **JSTOR**, accessed Sep 13 06:32:13 2005
- Tuathail, Gearóid Ó. "The Postmodern Geopolitical Condition: States, Statecraft, and Security at the Millennium", Source: Annals of the Association of American Geographers, Vol. 90, No. 1 (Mar., 2000), pp.166-178, **JSTOR**, Accessed: 30-07-2017 18:41
- Tuathail, G. Ó.veToal, G. "Critical Geopolitics and Development Theory: Intensifying the Dialogue", Source: Transactions of the Institute of British Geographers, Vol. 19, No. 2 (1994), pp. 228-233, **JSTOR**, Accessed: 30-07-2017 18:36
- Turan, Yıldırım "Tibet: Dünyanın Çatısında Özgürlük Mücadelesi", **Dünya Çatışma Bölgeleri**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2004
- Tüfekçi, Suat "Avrasya Bölgesinde Sürdürülen Enerji Odaklı Güç Mücadelesinin Ekonomi Politikası: Türkiye'nin Yeri ve Önemi", Yayımlanmamış Doktora Tezi, **Marmara Üniversitesi**, İstanbul, 2012
- Türk, Bengü "Uluslararası Sistemde Kronik Bir Sorun: Keşmir", **BİLGESAM**, Kasım 2015
- Usher, Graham "The Afghan Triangle: Kashmir, India, Pakistan", Middle East Report, No. 251, Pakistan under Pressure (Summer, 2009), pp. 20-27, **JSTOR**, Accessed: 31-07-2017 10:39
- Varshney, Ashutosh "India, Pakistan and Kashmir: Antinomies of Nationalism", Asian Survey, Vol. 31, No. 11 (Nov., 1991), pp. 997-1019, **JSTOR**, Accessed: 28/05/2013 05:07
- Vural, Suat "Hindistan'da İngiliz Yönetimi", Yayımlanmamış Doktora Tezi, **İnönü Üniversitesi**, Malatya, 2006
- Wallerstein, Immanuel **Jeopolitik ve Jeokültür**, İz Yayıncılık, İstanbul, 1993
- Widmalm, Sten "The Rise and Fall of Democracy in Jammu and Kashmir", Asian Survey, Vol. 37, No. 11 (Nov., 1997), pp. 1005-1030, **JSTOR**, Accessed: 28/05/2013 05:09
- Wild, Antony **The East India Company Trade and Conquest from 1600**, Harper Collins Publishers, London, 1999

- Witsoe, Jeffrey "Caste and Democratization in Postcolonial India: an Ethnographic Examination of Lower Caste Politics in Bihar," *Democratization*, Vol. 19, No. 2, April 2012, 312–333, **Routledge**, Download by: [İstanbul Üniversitesi Kutuphane ve Dok], Date: 08 November 2016
- Yılmazata, Mehmet "Sömürgecilik Faktörü ve Hint Toplumu," **Stratejik Öngörü Dergisi**, Yıl:5, Sayı:14, 2009, s.49-58
- Zulfiqar, G. Hussain "Özgürlük Mücadelesinin Başladığı Gün; 13 Temmuz 1931", **Keşmir Dosyası**, TATAV Yayınları, İstanbul, 2003
- Zissis, Carin "Musharraf's Kashmir Offer", **CFR**, 12 Aralık 2006
- Zürcher,E. ve Schendel, W **Orta Asya ve İslam Dünyasında Kimlik Politikaları 20.Yüzyılda Milliyetçilik, Etnisite ve Emek**, Çev. Selda Somuncuoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, Der., 2014
- Amnesty International Report 2000**, s.4 ve 9-10
- "Report Kunan Poshpora by a Fact Finding Delegation, 19 June 2013", **Center for Policy Analysis Report Six**, 25 Haziran 2013
- "Dünya Ekonomisinin Can Damarı; Okyanuslar", **Dünya Bülteni**, 19 Haziran 2016
- "Hindistan'da Taç Mahal Üzerinden Siyasi Kutuplaşma", **Dünya Bülteni**, 30 Ekim 2017
- "India's ruling BJP begins damage control exercise over Taj Mahal row", **Xinhua**, 17 Ekim 2017
- "India Testfires Agni-V Ballistic Missile", **Xinhua**, 18 Ocak 2018
- "Pakistan ve Hindistan Arasında Temel Sorun Keşmir", **Dünya Bülteni**, 27 Nisan 2016
- "ABD'nin Büyük Orta Asya Projesi", **Azerbaycan Stratejik Araştırma Merkezi**, 10 Temmuz 2006, (Çevrimiçi),<http://www.azsam.org/modules.php?name=News&file=print&sid=139>, 08 Eylül 2009
- "Ceasefire Violations in JK: A Line on Fire", **Institute of Peace and Conflict Studies**, 12 Aralık 2017

“Israel-India Strategic Partnership 2017, Seizing Future Strongly Reaffirmed in 2018”, **South Asia Analysis Group**, 22 Ocak 2018

“NATIONAL ANTHEM: A spiritual-cultural hymn for holding the nation together”, **South Asia Analysis Group**, 09 Şubat 2017

“Our Cultural legacy and Bharatvarsh”, **South Asia Analysis Group**, 02 Mayıs 2016

EKLER

Ek-1: Amritsar Antlaşması

TREATY OF AMRITSAR

The treaty between the British Government on the one part and Maharajah Gulab Singh of Jammu on the other concluded on the part of the British Government by Frederick Currie, Esq. and Brevet-Major Henry Montgomery Lawrence, acting under the orders of the Rt. Hon. Sir Henry Hardinge, G.C.B., one of her Britannic Majesty's most Honorable Privy Council, Governor-General of the possessions of the East India Company, to direct and control all the affairs in the East Indies and by Maharajah Gulab Singh in person - 1846.

Article 1 The British Government transfers and makes over for ever in independent possession to Maharajah Gulab Singh and the heirs male of his body all the hilly or mountainous country with its dependencies situated to the eastward of the River Indus and the westward of the River Ravi including Chamba and excluding Lahol, being part of the territories ceded to the British Government by the Lahore State according to the provisions of Article IV of the Treaty of Lahore, dated 9th March, 1846.

Article 2 The eastern boundary of the tract transferred by the foregoing article to Maharajah Gulab Singh shall be laid down by the Commissioners appointed by the British Government and Maharajah Gulab Singh respectively for that purpose and shall be defined in a separate engagement after survey.

Article 3 In consideration of the transfer made to him and his heirs by the provisions of the foregoing article Maharajah Gulab Singh will pay to the British Government the sum of seventy-five lakhs of rupees (Nanukshahee), fifty lakhs to be paid on or before the 1st October of the current year, A.D., 1846.

Article 4 The limits of territories of Maharajah Gulab Singh shall not be at any time changed without concurrence of the British Government.

Article 5 Maharajah Gulab Singh will refer to the arbitration of the British Government any disputes or question that may arise between himself and the Government of Lahore or any other neighboring State, and will abide by the decision of the British Government.

Article 6 Maharajah Gulab Singh engages for himself and heirs to join, with the whole of his Military Forces, the British troops when employed within the hills or in the territories adjoining his possessions.

Article 7 Maharajah Gulab Singh engages never to take to retain in his service any British subject nor the subject of any European or American State without the consent of the British Government.

Article 8 Maharajah Gulab Singh engages to respect in regard to the territory transferred to him, the provisions of Articles V, VI and VII of the separate

Engagement between the British Government and the Lahore Durbar, dated 11th March, 1846.

Article 9 The British Government will give its aid to Maharajah Gulab Singh in protecting his territories from external enemies.

Article 10 Maharajah Gulab Singh acknowledges the supremacy of the British Government and will in token of such supremacy present annually to the British Government one horse, twelve shawl goats of approved breed (six male and six female) and three pairs of Cashmere shawls.

This Treaty of ten articles has been this day settled by Frederick Currie, Esq. and Brever-Major Henry Montgomery Lawrence, acting under directions of the Rt. Hon. Sir Henry Hardinge, Governor-General, on the part of the British Government and by Maharajah Gulab Singh in person, and the said Treaty has been this day ratified by the seal of the Rt. Hon. Sir Henry Hardinge, Governor-General. Done at Amritsar the sixteenth day of March, in the year of our Lord one thousand eight hundred and forty-six, corresponding with the seventeenth day of Rubee-ul-Awal (1262 Hijri).

(Signed) H. Hardinge (Seal) (Signed) F. Currie (Signed) H. M. Lawrence

Ek-2: Keşmir'in Hindistan'a Katılım Belgesi

INSTRUMENT OF ACCESSION

Instrument of Accession executed by Maharajah Hari Singh on October 26, 1947

Whereas the Indian Independence Act, 1947, provides that as from the fifteenth day of August, 1947, there shall be set up an independent Dominion known as INDIA, and that the Government of India Act 1935, shall with such omissions, additions, adaptations and modifications as the Governor General may by order specify, be applicable to the Dominion of India.

And whereas the Government of India Act, 1935, as so adapted by the Governor General, provides that an Indian State may accede to the Dominion of India by an Instrument of Accession executed by the Ruler thereof.

Now, therefore, I Shriman Inder Mahinder Rajrajeswar Maharajadhiraj Shri Hari Singhji, Jammu & Kashmir Naresh Tatha Tibbet adi Deshадhipati, Ruler of Jammu & Kashmir State, in the exercise of my Sovereignty in and over my said State do hereby execute this my Instrument of Accession and

1. I hereby declare that I accede to the Dominion of India with the intent that the Governor General of India, the Dominion Legislature, the Federal Court and any other Dominion authority established for the purposes of the Dominion shall by virtue of this my Instrument of Accession but subject always to the terms thereof, and for the purposes only of the Dominion, exercise in relation to the State of Jammu & Kashmir (hereinafter referred to as "this State") such functions as may be vested in them by or under the Government of India Act, 1935, as in force in the Dominion of India, on the 15th day of August 1947, (which Act as so in force is hereafter referred to as "the Act").
2. I hereby assume the obligation of ensuring that due effect is given to provisions of the Act within this State so far as they are applicable therein by virtue of this my Instrument of Accession.
3. I accept the matters specified in the schedule hereto as the matters with respect to which the Dominion Legislature may make law for this State.
4. I hereby declare that I accede to the Dominion of India on the assurance that if an agreement is made between the Governor General and the Ruler of this State whereby any functions in relation to the administration in this State of any law of the Dominion Legislature shall be exercised by the Ruler of the State, then any such agreement shall be construed and have effect accordingly.
5. The terms of this my Instrument of Accession shall not be varied by any amendment of the Act or the Indian Independence Act, 1947, unless such amendment is accepted by me by Instrument supplementary to this Instrument.
6. Nothing in this Instrument shall empower the Dominion Legislature to make any law for this State authorizing the compulsory acquisition of land for any purpose, but I hereby undertake that should the Dominion for the purpose of a Dominion law which applies in this State deem it necessary to acquire any land, I will at their request acquire the land at their expense, or, if

the land belongs to me transfer it to them on such terms as may be agreed or, in default of agreement, determined by an arbitrator to be appointed by the Chief Justice of India.

7. Nothing in this Instrument shall be deemed to commit in any way to acceptance of any future constitution of India or to fetter my discretion to enter into agreement with the Government of India under any such future constitution.

8. Nothing in this Instrument affects the continuance of my Sovereignty in and over this State, or, save as provided by or under this Instrument, the exercise of any powers, authority and rights now enjoyed by me as Ruler of this State or the validity of any law at present in force in this State.

9. I hereby declare that I execute this Instrument on behalf of this State and that any reference in this Instrument to me or to the Ruler of the State is to be construed as including a reference to my heirs and successors.

Given under my hand this 26th day of October, nineteen hundred and forty seven.

Hari Singh

Maharajadhiraj of Jammu and Kashmir State.

ACCEPTANCE OF ACCESSION BY THE GOVERNOR GENERAL OF INDIA

I do hereby accept this Instrument of Accession. Dated this twenty seventh day of October, nineteen hundred and forty seven.

Mountbatten of Burma

Governor General of India.

SCHEDULE OF INSTRUMENT OF ACCESSION

THE MATTERS WITH RESPECT TO WHICH THE DOMINION
LEGISLATURE MAY MAKE LAWS FOR THIS STATE

A. Defence

1. The naval, military and air forces of the Dominion and any other armed forces raised or maintained by the Dominion; any armed forces, including forces raised or maintained by an acceding State, which are attached to, or operating with, any of the armed forces of the Dominion.

2. Naval, military and air force works, administration of cantonment areas.

3. Arms, fire-arms, ammunition.

4. Explosives.

B. External Affairs

1. External affairs; the implementing of treaties and agreements with other countries; extradition, including the surrender of criminals and accused persons to parts of His Majesty's Dominions outside India.

2. Admission into, and emigration and expulsion from, India, including in relation thereto the regulation of the movements in India of persons who are not British subjects domiciled in India or subjects of any acceding State; pilgrimages to places beyond India.

3. Naturalisation.

C. Communications

1. Posts and telegraphs, including telephones, wireless, broadcasting, and other like forms of communication.

2. Federal railways; the regulation of all railways other than minor railways in respect of safety, maximum and minimum rates and fares, station and services terminal charges, interchange of traffic and the responsibility of railway administrations as

carriers of goods and passengers; the regulation of minor railways in respect of safety and the responsibility of the administrations of such railways as carriers of goods and passengers.

3. Maritime shipping and navigation, including shipping and navigation on tidal waters; Admiralty jurisdiction.

4. Port quarantine.

5. Major ports, that is to say, the declaration and delimitation of such ports, and the constitution and powers of Port Authorities therein.

6. Aircraft and air navigation; the provision of aerodromes; regulation and organisation of air traffic and of aerodromes.

7. Lighthouses, including lightships, beacons and other provisions for the safety of shipping and aircraft.

8. Carriage of passengers and goods by sea or by air.

9. Extension of the powers and jurisdiction of members of the police force belonging to any unit to railway area outside that unit.

D. Ancillary

1. Election to the Dominion Legislature, subject to the provisions of the Act and of any Order made thereunder.

2. Offences against laws with respect to any of the aforesaid matters.

3. Inquiries and statistics for the purposes of any of the aforesaid matters.

4. Jurisdiction and powers of all courts with respect to any of the aforesaid matters but, except with the consent of the Ruler of the acceding State, not so as to confer any jurisdiction or powers upon any courts other

Ek-3: Hindistan Anayasasının 370. Maddesi

CENTRAL GOVERNMENT ACT: Article 370 in The Constitution Of India 1949

370. Temporary provisions with respect to the State of Jammu and Kashmir

(1) Notwithstanding anything in this Constitution,

(a) the provisions of Article 238 shall not apply in relation to the State of Jammu and Kashmir;

(b) the power of Parliament to make laws for the said State shall be limited to

(i) those matters in the Union List and the Concurrent List which, in consultation with the Government of the State, are declared by the President to correspond to matters specified in the Instrument of Accession governing the accession of the State to the Dominion of India as the matters with respect to which the Dominion Legislature may make laws for that State; and

(ii) such other matters in the said Lists as, with the concurrence of the Government of the State, the President may by order specify Explanation For the purposes of this article, the Government of the State means the person for the time being recognised by the President as the Maharaja of Jammu and Kashmir acting on the advice of the Council of Ministers for the time being in office under the Maharajas Proclamation dated the fifth day of March, 1948 ;

(c) the provisions of Article 1 and of this article shall apply in relation to that State;

(d) such of the other provisions of this Constitution shall apply in relation to that State subject to such exceptions and modifications as the President may by order specify: Provided that no such order which relates to the matters specified in the Instrument of Accession of the State referred to in paragraph (i) of sub clause (b) shall be issued except in consultation with the Government of the State: Provided further that no such order which relates to matters other than those referred to in the last preceding proviso shall be issued except with the concurrence of that Government

(2) If the concurrence of the Government of the State referred to in paragraph (ii) of sub clause (b) of clause (1) or in the second proviso to sub clause (d) of that clause be given before the Constituent Assembly for the purpose of framing the Constitution of the State is convened, it shall be placed before such Assembly for such decision as it may take thereon

(3) Notwithstanding anything in the foregoing provisions of this article, the President may, by public notification, declare that this article shall cease to be operative or shall be operative only with such exceptions and modifications and from such date as he may specify: Provided that the recommendation of the Constituent Assembly of the State referred to in clause (2) shall be necessary before the President issues such a notification

Ek-4: Taşkent Deklerasyonu

TASHKENT DECLARATION SIGNED BY PRIME MINISTER OF INDIA AND PRESIDENT OF PAKISTAN

The Prime Minister of India and the President of Pakistan having met at Tashkent and having discussed the existing relations between India and Pakistan, hereby declare their firm resolve to restore normal and peaceful relations between their countries and to promote understanding and friendly relations between their peoples. They consider the attainment of these objectives of vital importance for the welfare of the 600 million people of India and Pakistan.

I

The Prime Minister of India and the President of Pakistan agree that both sides will exert all efforts to create good neighbourly relations between India and Pakistan in accordance with the United Nations Charter. They reaffirm their obligation under the Charter not to have recourse to force and to settle their disputes through peaceful means. They considered that the interests of peace in their region and particularly in the Indo-Pakistan Sub-Continent and, indeed, the interests of the peoples of India and Pakistan were not served by the continuance of tension between the two countries. It was against this background that Jammu and Kashmir was discussed, and each of the sides set forth its respective position.

II

The Prime Minister of India and the President of Pakistan have agreed that all armed personnel of the two countries shall be withdrawn not later than 25 February, 1966 to the positions they held prior to 5 August, 1965, and both sides shall observe the cease-fire terms on the cease-fire line.

III

The Prime Minister of India and the President of Pakistan have agreed that relations between India and Pakistan shall be based on the principle of non-interference in the internal affairs of each other.

IV

The Prime Minister of India and the President of Pakistan have agreed that both sides will discourage any propaganda directed against the other country, and will encourage propaganda which promotes the development of friendly relations between the two countries.

V

The Prime Minister of India and the President of Pakistan have agreed that the High Commissioner of India to Pakistan and the High Commissioner of Pakistan to India will return to their posts and that the normal functioning of diplomatic missions of both countries will be restored. Both Governments shall observe the Vienna Convention of 1961 on Diplomatic Intercourse.

VI

The Prime Minister of India and the President of Pakistan have agreed to consider measures towards the restoration of economic and trade relations, communications, as well as cultural exchanges between India and Pakistan, and to take measures to implement the existing agreements between India and Pakistan.

VII

The Prime Minister of India and the President of Pakistan have agreed that they give instructions to their respective authorities to carry out the repatriation of the prisoners of war.

VIII

The Prime Minister of India and the President of Pakistan have agreed that the sides will continue the discussion of questions relating to the problems of refugees and evictions/illegal immigrations. They also agreed that both sides will create conditions which will prevent the exodus of people. They further agreed to discuss the return of the property and assets taken over by either side in connection with the conflict.

IX

The Prime Minister of India and the President of Pakistan have agreed that the sides will continue meetings both at the highest and at other levels on matters of direct concern to both countries. Both sides have recognized the need to set up joint Indian-Pakistani bodies which will report to their Governments in order to decide what further steps should be taken.

The Prime Minister of India and the President of Pakistan record their feelings of deep appreciation and gratitude to the leaders of the Soviet Union, the Soviet Government and personally to the Chairman of the Council of Ministers of the U.S.S.R. for their constructive, friendly and noble part in bringing about the present meeting which has resulted in mutually satisfactory results. They also express to the Government and friendly people of Uzbekistan their sincere thankfulness for their overwhelming reception and generous hospitality.

They invite the Chairman of the Council of Ministers of the U.S.S.R. to witness this Declaration.

Sd /-

LALBAHADUR SHASTRI

Prime Minister of India

M.A.KHAN

President of Pakistan

Tashkent, 10 January 1966

Ek-5: Simla Antlaşması

SIMLA AGREEMENT

The **Simla Agreement** or Shimla Agreement was signed between India and Pakistan on 2 July 1972 in Simla, the capital city of Indian state of Himachal Pradesh. It followed from the Bangladesh Liberation war in 1971 that led to the independence of Bangladesh, which was earlier known as East Pakistan and was part of the territory of Pakistan. India entered the war as an ally of Bangladesh which transformed the war into an Indo-Pakistani War of 1971. The agreement was ratified by the Parliaments of both the nations in same year.

The agreement was the result of resolve of both the countries to "put an end to the conflict and confrontation that have hitherto marred their relations". It conceived the steps to be taken for further normalisation of mutual relations and it also laid down the principles that should govern their future relations.

Contents

- 1 Details
- 2 Text
- 3 Delhi Agreement
- 4 See also
- 5 References
- 6 External links

Details

The treaty was signed in Simla, India, by Zulfikar Ali Bhutto, the President of Pakistan, and Indira Gandhi, the Prime Minister of India. The agreement also paved the way for diplomatic recognition of Bangladesh by Pakistan. Technically the document was signed on 0040 hours in the night of 3 July, despite this official documents are dated 2 July 1972. Few major outcomes of the Simla Agreement are:

Both countries will "settle their differences by peaceful means through bilateral negotiations". India has, many a times, maintained that Kashmir dispute is a bilateral issue and must be settled through bilateral negotiations as per Simla Agreement, 1972 and thus, had denied any third party intervention even that of United Nations. The agreement converted the cease-fire line of 17 December 1971 into the Line of Control (LOC) between India and Pakistan and it was agreed that "neither side shall seek to alter it unilaterally, irrespective of mutual differences and legal interpretations". Many Indian bureaucrats have later argued that a tacit agreement, to convert this LOC into international border, was reached during a one-on-one meeting between the two heads of state. However, Pakistani bureaucrats have denied any such thing. This identification of a new "cease-fire line" by both the states has been argued by India as making United Nations Military Observer Group in India and Pakistan insignificant. As according to India, the purpose of UNMOGIP was to monitor the cease-fire line as identified in Karachi agreement of 1949 which no longer exists. However, Pakistan have a different take on this issue and both countries still host the UN mission.

The agreement has not prevented the relationship between the two countries from deteriorating to the point of armed conflict, most recently in the Kargil War of 1999. In Operation Meghdoot of 1984 India seized all of the inhospitable Siachen Glacier region where the frontier had been clearly not defined in the agreement possibly as the area was thought too barren to be controversial, this was considered as a violation of the Simla Agreement by Pakistan. Most of the subsequent deaths in the Siachen Conflict have been from natural disasters, eg avalanches in 2010, 2012 and 2016.

Text

Simla Agreement on Bilateral Relations between India and Pakistan signed by Prime Minister Indira Gandhi, and President of Pakistan, Z A Bhutto, in Simla on 2 July 1972

The Government of India and the Government of Pakistan are resolved that the two countries put an end to the conflict and confrontation that have hitherto marred their relations and work for the promotion of a friendly and harmonious relationship and the establishment of durable peace in the subcontinent so that both countries may henceforth devote their resources and energies to the pressing task of advancing the welfare of their people

In order to achieve this objective, the Government of India and the Government of Pakistan have agreed as follows:

i That the principles and purposes of the Charter of the United Nations shall govern the relations between the two countries

ii That the two countries are resolved to settle their differences by peaceful means through bilateral negotiations or by any other peaceful means mutually agreed upon between them. Pending the final settlement of any of the problems between the two countries, neither side shall unilaterally alter the situation and both shall prevent the organization, assistance or encouragement of any acts detrimental to the maintenance of peace and harmonious relations

iii That the prerequisite for reconciliation, good neighborliness and durable peace between them is a commitment by both the countries to peaceful coexistence, respect for each others territorial integrity and sovereignty and noninterference in each others internal affairs, on the basis of equality and mutual benefit. That the basic issues and causes of conflict which have bedeviled the relations between the two countries for the last 25 years shall be resolved by peaceful means

iv That they shall always respect each others national unity, territorial integrity, political independence and sovereign equality

v. That in accordance with the Charter of the United Nations, they will refrain from the threat or use of force against the territorial integrity or political independence of each other

Both governments will take all steps within their power to prevent hostile propaganda directed against each other Both countries will encourage the dissemination of such information as would promote the development of friendly relations between them

In order progressively to restore and normalize relations between the two countries step by step, it was agreed that:

i Steps shall be taken to resume communications, postal, telegraphic, sea, land, including border posts, and air links, including over flights

ii Appropriate steps shall be taken to promote travel facilities for the nationals of the other country

iii Trade and cooperation in economic and other agreed fields will be resumed as far as possible

iv Exchange in the fields of science and culture will be promoted

In this connection delegations from the two countries will meet from time to time to work out the necessary details

In order to initiate the process of the establishment of durable peace, both the governments agree that:

i Indian and Pakistani forces shall be withdrawn to their side of the international border

ii In Jammu and Kashmir, the line of control resulting from the ceasefire of December 17, 1971, shall be respected by both sides without prejudice to the recognized position of either side Neither side shall seek to alter it unilaterally, irrespective of mutual differences and legal interpretations Both sides further undertake to refrain from the threat or the use of force in violation of this line

iii The withdrawals shall commence upon entry into force of this agreement and shall be completed within a period of 30 days thereof

This agreement will be subject to ratification by both countries in accordance with their respective constitutional procedures, and will come into force with effect from the date on which the instruments of ratification are exchanged

Both governments agree that their respective heads will meet again at a mutually convenient time in the future and that in the meanwhile the representatives of the two sides will meet to discuss further the modalities and arrangements for the establishment of durable peace and normalization of relations, including the questions of repatriation of prisoners of war and civilian internees, a final settlement of Jammu and Kashmir and the resumption of diplomatic relations

Zulfiqar Ali Bhutto President Islamic Republic of Pakistan

Indira Gandhi Prime Minister India

Simla, the 2 July 1972

— Zulfiqar Ali Bhutto, Indira Gandhi

ÖZ GEÇMİŞ

06 Temmuz 1965 Ankara doğumluyum. İlk ve Orta Okulu Ankara'da okuduktan sonra Kuleli Askeri Lisesi'ni bitirdim. 1987 yılında Kara Harp Okulu'ndan Piyade Subayı olarak mezun oldum. Türk Silahlı Kuvvetlerinin muhtelif Piyade ve Komando birliklerinde 12 yıl civarında Bölük Komutanlığı yaptıktan sonra karargâh hizmetine geçtim. Milli ve uluslararası karargâhlarda görev yaparken akademik alana duyduğum ilgiye de cevap vermeye çalıştım. Bu konuda bir şeyler üretebilmek için 2012 yılında emekli oldum.

